

זהלצי"ב

פירוש

רבינו אפרים

ב"ר שמשון

וגדולי אשכנז הקדמונים על התורה

אשר היה ספון וטמון בכת"י קרוב לשמונה מאות שנה ועתה יצא
לאור עולם בפעם הראשונה, בהגהה ותיקון הרבה שבועים, וציוני
המקורות מדברי חז"ל והערות

חלק ראשון

בראשית — שמות

יו"ל ע"י יואל בן החבר ר' אברהם ז"ל קלוגמאנן ובניו שיחי'

ירושלם ת"ו

שנת והקרבתם מנחה חדשה לה'

All Rights Reserved

©

COPYRIGHT, 1992

By Julius Klugmann and Sons, New York N.Y.

Orthodox Publications Co.

Suite 300

264 West 40 th Street

New York N.Y. 10018

Printed in E. Israel

הסכמת הגאונים שליט"א

אלעזר מנחם מן שך

קרית הישיבה

בני ברק

בס"ד, יום א' פ' קדושים כ"ג ניסן תשנ"ב

הנה נתבקשתי מידידי היקר רחמים ומוקיר רבנן, מלא דעת ביראת
ה', הרבני מה"ר יואל קלוגמאן שיחי' מעיר נוא יארק בארצות הברית,
לכתוב כמה מילין בדבר הוצאתו לאור ספר פירוש רבינו אפרים על
התורה.

והנה לכתוב על ספר מן הראשונים הרי זה אך למותר, והרי זה
כמעיד על אור השמש, ומן שמיא זכו לו להוציא תעלומות חכמה.

והנני לברכו לידידי אשר הוא ראש וראשון לכל דבר שבקדושה
שיתברך בכל הטוב ברוב נחת מכל צאצאיו היקרים שיחיו ויזכה לאושר
ועושר ובהרמת קרן התורה.

מנאי המכירו ומברכו
אלעזר מנחם מן שך

פירוש

רבינו אפרים בר רבינו שמשון ז"ל

על התורה

פרשת בראשית

(א, א) בראשית. אותיות ב ש א ר י ת, שכל העולם כולו לא נברא אלא בזכות ישראל (ש) שנקראו שארית ישראל, כמד"א (צפני' ג יג) שארית ישראל לא יעשו עולה (ז). עוד בראשית גי' בראש קדוש, כלומר בראש כל המציאות היה השי"ת הנקרא קדוש (ג). עוד בראשית אותיות ב ר א ש י ת, כלומר בזכות התורה נותן לחם לכל בשר, ויהיה פי' בר מלשון יהי פסת בר בארץ (תהלים עב טז) או נשקו בר (שם ב ב). עוד בראשית בגי' תרי"ג ש', כלומר מצות שבת שנרמזה במלת ש' שקולה כתר"ג מצות (ד), ולכן המחלל שבת כאילו כפר בכל התורה (ט). עוד מלות בראשית ששה אותיות, לרמז על שתא אלפי שני הוי עלמא (ו), ולכן תמצא בפסוק בראשית ששה אלפי"ן כזה, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. עוד בראשית גי' תרי"ג מצפ"ן, כלומר בשמו המיוחד שהוא שם ההוי"ה שעולה באתב"ש מצפ"ן, ובתר"ג מצות שהיא התורה נברא העולם, שהיתה כלי אומנותו של הקב"ה (ו) ובה נברא העולם כדכתי' (משלי ח ל) ואהיה אצלו אמון וכו', ולכן כשתדקדק תמצא רוב הברואים נרמזו במלת בראשית בסדר נוטריקון כזה, בראשית ברקים רעמים אור שמש ירח תעלומות, עוד בהמות רמש אדם שרצים יבחושים תולעים, עוד

(א) ויק"ר פל"ז, הובא ברש"י. (ב) עי' נחל קדומים. (ג) במ"ר פי"ד כד. (ד) ירושלמי ברכות פ"א ה"ה, נדרים פ"ג ה"ט, שמו"ר פכ"ג יב ועוד. (ה) מדרש תנאים ואתחנן ה טו. (ו) ע"ז ט, א. (ז) ב"ר דפ"א א.

ברך רקיע ארץ שמים ימים תהומים, עוד בריות ריח אוכל שמן יין תירוש, עוד בטן ראש אזנים שוקים ירכים תנוך, עוד בית רחוב ארובה שוק יריד תנור, עוד באר רגל אוזן שפה ידים תל, עוד בינה רביכים אחד שבע יצר תפוחים, עוד בדיל רחמן ארבע שמונה ישים תמים, עוד בטנים רמונים אפר שש ידע תקף, עוד ביאה רחיצה אכילה שתיה יין תרדמה, עוד בתים רחובות ארצות שדות יערים תהומות, הרי כל העולם נרמז במלת בראשית, והמדקדק ימצא לאלפים מה שאין כח בקולמוס לכתוב, אלא ישמע חכם ויוסף לקח (משלי א ה).

מספר הפרדס. כשתמנה בראשית במילוי יעלה בגי' אלף ותתי"ט, כנגד מנין המלאכים המקבלים תפילות של ישראל (ט), וכן תמצא בחמשה חומשי תורה אלף ותתי"ח פעמים נזכר שם ההוי"ה כמנין מילוי בראשית, נשאר א' כנגד יחידו של עולם ברוך הוא. ברא' ג' אותיות כנגד ג' אבות אי"י, וכנגד ג' יצירות שבא הקב"ה שמים וארץ וים, וכל השאר הם ותולדותיהם כדכתי' אלה תולדות השמים והארץ (לקמן ב ד).

ד"א בראשית ו' אותיות, לרמז לו' קצוותי, ולו' ימים שבהם נברא העולם, ומתקיים בו' סידרי משנה, וגם התלמוד נרמז במלת בראשית, שכן בראשית הם אותיות רב אשי ת' הוא תלמוד, וגם ת' בגי' המ ש נ ה, לרמז לרב אשי שסידר התלמוד (ט). בפסוק בראשית יש ג' יודי"ן, וכן תמצא בפסוק שיר השירים ג' יודי"ן, לרמז ששיר השירים כנגד כל התורה, כאמרם ז"ל (י) ששיר השירים קודש קדשים, וכן תמצא בפסוק וידבר את כל הדברים וכו' (שמות כ א) ג' יודי"ן לרמז לאמור, וכן שם א' משמות של ע"ב הוא יי"י, ויוצא גם כן מר"ת של ג' פסוקים יברכך יאר ישא ויעלה בגי' הוי"ה וד' אותיותיו, וג"כ לרמז לג' יודי"ן, א' ראש שם ההוי"ה, וא' באמצע שם אלהי"ם, וא' בסוף שם שדי, לרמז לפסוק אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים (ישעי' מד ו) הי"ה והו"ה ויהי"ה, ולכן תמצא בפסוק יוצר הכל הוא (ירמיה י טז) ס"ת רל"א, לרמז למ"ש בספר יצירה (ג) שבגלגול רל"א אותיות ברא הקב"ה את העולם, ולכן תמצא במלת ישראל י ש ר ל א, כלומר שבזכותם נברא העולם (י), שכל אות מאותיות התורה רומז לנשמה מנשמותיהם של ישראל (טו) והמשכיל יבין. עוד בפסוק בראשית תמצא שבעה אותיות קפוצות שהם ב ר א ש י ת ה, לרמז לו' ימות השבוע, ולד' כוכבי לכת שהם שצ"ם חנכ"ל (טו). עוד תמצא בפסוק בראשית ששה אלפי"ן כנז', לרמז לששים מסכתות, שכן כל אלף

(ט) כ"ה בפענח זא. (י) כל' שמים ארץ וד' פינות. (יא) ב"מ פו, א ברש"י שם. (יב) ידים פ"ג מ"ה. (יג) פ"ב. (יד) ויק"ר פל"ז. (טו) עי' זוהר חדש שה"ש ער, ד. (טז) פדר"א פ"ו.

הוא עשר מאות הרי ט' מאה, וכנגדו בפסוק אני יי' ראשון ואת אחרונים אני הוא (ישעי' מא ד) תמצא ג"כ ששה אלפי"ן לרמזו לאמור. וכ"ד ספרים כנגד כ"ד שעות היום והלילה, וארבע תקופות השנה רומזים לד' מסכתות (ז) שיש עליהם תלמוד, וגם לרמזו לד' עתים בשנה קור וחום קיץ וחורף, וששה סדרים לרמזו לששת ימי השבוע. וכל זה להודיע איך כל העולם והזמנים רומזים לתורה.

(ב) והארץ היתה תהו ובהו וכו', נרמז בזה הפסוק שני חרבנים, כמנין ה י ת ה עמד בית שני, ובשנת תה"ו נחרב בית ראשון, וכן אמר הנביא (ירמ' ד כג) ראיתי את הארץ והנה תה"ו, וחשך זה גלות אדום שנא' (איכה ג ו) במחשכים הושיבני כמתי עולם (ס). והנ"ן שך על בגי' גלות (ט), ורוח אלהים מרחפת זה רוחו של משיח (כ) דכתי' (ישעי' יא ב) ונתח עליו רוח יי'. ורוח אלהים מרחפת על פני המים ר"ת עפה, לרמזו לתורה שנקראת מגילה עפה (כ) וג"כ נקראת מים. ותמצא שני פעמים אל"ף נזכר בפסוק והארץ היתה תהו ובהו, לרמזו למ"ש רז"ל (נ) שני אלפים תהו, ואח"כ ויאמר אלהים יהי אור שניתנה התורה שנקראת אור שנא' (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור. ד"א תהו ובהו בגי' ת"ל, לרמזו לשעבוד ישראל דכתי' (שמות יב מ) ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, וישראל נקראו ארץ דכתי' (מלאכי ג יב) כי תהיו ארץ חפץ.

(ג) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור שני פעמים נזכר בפסוק מלת אור, כנגד שני אלפים תורה (נ), שהתורה נקראת אור כנז"ל, וגם לרמזו לב' אלפים ימות המשיח (נ), וג"כ נקרא אור דכתיב (זכריה יד ז) והיה לעת ערב יהיה אור, ד"א אל"ף וי' רי"ש גי' זה [היא] תורה, וה' פעמים נזכר אור בפ', כנגד ה' חומשי תורה.

(ד) האור כי טוב ויבדל אלהים עם האותיות גי' גנזו לצדיקים כולו (כ).

(ה) לאור יום גי' אלו הצדיקים, עם האותיות (נ). לחשך קרא גי' אלו הרשעים, עם האותיות (נ), כי הצדיקים נקראו אור דכתי' (משלי ד יח) ואורח צדיקים כאור נוגה, והרשעים נקראו חשך שנא' (שם יט) דרך רשעים כאפלה (ט). בקר יום גי' משיח, וכן כתיב הכא יום אחד וכתיב התם (זכריה יד ז) והיה יום אחד.

(ו) ויאמר אלהים יהי רקיע גי' ת"ה, כשתמנה מא' עד פ' עולה ת"ה, כי באות הפ' נברא האור (ס) ובו נתעטף הקב"ה כשברא שמים (נ) שנא' (תהלים קד ב)

(יז) כלי' ד' סדרים. יח) פסיקתא רבתי פל"ג. יט) ב"ר פ"ב. כ) ב"ר פ"א, וכ"כ בבב"ב ט. כא) ע"י עירובין כא א. כב) ע"ז ט, א. כג) שם. כד) חגיגה יב, א. כה) אולי צ"ל התיבות, ב"ר פ"ג, וע"י רש"י. כו) ב"ר שם, והביאו בנח"ק. כז) ע"י בס' רוקח הלי' יו"כ סי' רט"ז (עמ' קו). כח) ב"ר פ"ג.

עוטה אור כשלמה נוטה שמים, שמים גי' השכינה, והמשכיל יבין. ד"א שמי"ם באלב"ם יבש"ב בגי' שדי, לרמוז למה שאמרו רז"ל (ט) ומורא רבך כמורא שמים, וכן ארז"ל (ז) ויהי מורא שמים עליכם. ודע כי ס"ת פרשה ראשונה של הפסוקים עולה פ' ס' ד, והוא מסוגל לדרך, כתוב בקלף כשר ישאחו עליו האדם וינצל מסכנת דרכים, ועולה בגי' שנ"ד כמנין שנת הלבנה, להודיע לך שהכל מתנהג בכחו יתברך.

(ח) ויקרא אלהים לרקייע שמיים, ויעש אלהים את הרקיע, בשכינה, והיינו שמים כנז"ל. ויהי ערב ויהי בקר יום שני גי' מיד נברא גהינם (ז). אור גי' לגן עדן.

(ט) ויאמר אלהים יקוו המים ארז"ל (ז) הכנים המרובה במועט, וזהו מים נוטריקון מועט יחזיק המרובה. ופי' יקוו מלשון קו (ג), כאומ' ז"ל (ד) קו ירוק מקיף את העולם. מקום אחד ותראה ס"ת מדה, כי מדר הקב"ה כל מי בראשית דכתי' (איוב כח כה) ומים תכן במדה (ז). ותראה בגי' ברית, שבזכות הברית העולם מתקיים שני' (ירמ"י לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה (ז).

(יב) ותוצא הארץ אותיות צו ו ת א, כי אז נברא ג"ע (ז) שהוא צוותא לצדיקים. מזריע זרע למינהו ר"ת מזל, שאין לך עשב בארץ שאין לו כח מכהו ואומר לו גדל (ז), ולזה יש סגולה בעשבים לרפאת (ז).

(יד) ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים ר"ת מב"ה, והוא שם משמות בן ע"ב, להודיע שכל המאורות נמשך אור שלהם מאורו הגדול ואין אורו מתמעט. יהי מארת חסר ב' ווי"ן, לומר לך ששניהם נתמעטו, אור החמה נגנו, ואור הלבנה נתמעט (ז), ועחיד הקב"ה להחזירן לעחיד לבא שני' (ישעי' ל כו ע"ש) והיה ביום ההוא יהיה אור הלבנה כאור החמה וכו'. המאור הקפץ גי' אז קטרגה הלבנה (ז).

(טו) ויהי פן בגי' ק"א, וזהו והחכמה מאין תמצא (איוב כח יב) ר"ל מבעלי תורה ומצות שנאמר (דברים לג ד) תורה צו"ה בגי' ק"א, ובכריאת שמים וארץ נאמר ויהי כ"ן, לפי שהקב"ה ברא העולם יש מאין, ולפי שהרשעים אינם מאמינים בזה לכך נאמר בהם (תהלים א ד) לא כן הרשעים.

כט) אבות פ"ד מי"ב. (ל) שם פ"א מ"ג. (לא) פסחים נד, א. (לב) ב"ר פ"ה. (לג) ב"ר שם. (לד) חגיגה יב א. (לה) ב"ר פ"ה א. (לו) נדרים לא ב. (לז) ע"י פסיקתא זוטרתי. (לח) ב"ר פ"י. (לט) ע"י מדרש הגדול פ"ד ב. (מ) חולין ס, ב.

(יח) וַיִּמְשַׁל בְּיוֹם גִּי' לַעֲשׂוֹ הַחֲמָה, כִּי אָדָם הִרְשָׁעָה עֹבְדִים הַחֲמָה (מל) וְיוֹם אֵד שְׁלֵהֶם הוּא יוֹם א' שְׁמֹלּוֹ חֲמָה.

(טז) הַכּוֹכָבִים נוֹטְרִיקוֹן הֵבִיאוּ כִּפְרָה וְאַתְכַּפֵּר כִּי בִכְעַס יִרְחַ מִיעֲטָתִי (מג).

(יד) יְהִי מֵאֲרֵת בְּרִקִּיעַ הַשָּׁמַיִם ס"ת יתעם, שְׁגִלּוֹי וִידוּעַ לִפְנֵי הַקֶּבֶ"ה שְׁאוֹמוֹת הָעוֹלָם עֲתִידִים שִׁתְּעוּ אַחֵר הַשֶּׁמֶשׁ וְהִירַח לַעֲבֹדָם (מג), לִזֶּה נִרְמָז בְּס"ת יתעם.

(כ-כג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל וְכו' וְעוֹף יַעֲרֹף וְכו' וְהִי עֶרֶב וְהִי בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי אוֹתִיּוֹת מ ש י ח, לִפִּי שְׁבִיּוֹם חֲמִישִׁי נִבְרָאוּ הָעוֹפּוֹת וְלִימּוֹת הַמִּשְׁחָה יַעֲלוּ אֲבָר כְּנֻשִׁים (יִשְׁעִי מ לא) לִכֵּן נִרְמָז הַמִּשְׁחָה. עוֹד ח מ י ש י לִמְפָּרַע י ש מ ח, כְּמִדָּ"א (מִשְׁלִי יג ט) אוֹר צְדִיקִים [יִשְׁמַח], וְכָל נִרוֹת מִצּוֹה נִרְמָזִים בְּמִלַּת י ש מ ח כֹּה, יוֹם טוֹב שְׁבַת מִלֵּילָה (מג) חֲנוּכָה, וְזִש"ה (תְּהִלִּים קל"ז) עֲרַכְתִּי נִר ל מ ש י ח י.

(לא) וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד אֲרוֹז"ל (מג) זֶה יֵצֵא"ר, וְהוּא טוֹב לְאָדָם מְאֹד טוֹב שְׁכּוּפָה יִצְרוּ, לִכֵּן טוֹב מְאֹד אוֹתִיּוֹת מ א ד ס ט ו ב . טוֹב מִתְחַלֵּף בְּאוֹתִיּוֹת אֲטִב"ח גִּי' ד"ו א ד ח יַעֲלוּ בְּגִי' י"ג שְׁהוּא אֲח"ד, לֹמֵר שְׁאִין טוֹב אֵלָּא הַקֶּבֶ"ה שְׁנִקְרָא אֶחָד וְהוּא מִיּוֹחַד לְבָדוּ.

(כו) נַעֲשֶׂה אָדָם גִּי' נִמְלֵךְ בְּפִמְלִיא עֲלִיוֹנָה (מ), נָטַל עֲצָה מִן הַשָּׁמַיִם וּמִן הָאָרֶץ לִפִּי שְׁרָצָה לְבִרְאָתוֹ מֵהֶם (מ).

(כז) הָאָדָם גִּי' נ', לֹמֵר שְׁחֲמִשִּׁים שְׁעָרֵי בִינָה מִסֵּר לוֹ הַקֶּבֶ"ה וְחִסֵּר לוֹ א' (מה) שְׁנָא' (תְּהִלִּים ח ה) וְתַחֲסִרְהוּ מֵעַט מֵאֱלֹהִים (מג) (שְׁאוֹת הַמַּעַט מֵאֱלֹהִים הִיא) ס"ת (מַעַט) [מ"ט], וְהַתּוֹרָה נִדְרַשְׁתָּ בְּמ"ט פָּנִים טְהוֹר וּמ"ט פָּנִים טְמֵא (מט). וּפִי' וְתַחֲסִרְהוּ מֵעַט מֵאֱלֹהִים, שְׁאוֹת הַמַּעַט מֵאֱלֹהִים הִיא הָא' שֶׁמִּסְפְּרָה אַחַת, זֶה שְׁחִסֵּרָה לוֹ מִנִּי שְׁעָרֵי בִינָה שֶׁשֶּׁם אֱלֹהִים רֹמֵז לָהּ. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וְכו', גִּי' פַּעֲמִים נֹזֵכַר בְּרִיאָה בְּפִסּוֹק, לֹמֵר שֶׁגִּי' בְּרִיאֹת הַשְּׁתָנָה הָאָדָם, א' דוּ פִּרְצוּפִין (נ) וְא' נִחְלַק לְשָׁנִים וְא' שְׁמִיעֵטוֹ כְּאֲרוֹז"ל (מ), וְעוֹד לְרִמּוֹז עַל גִּי' שׁוֹתֵפִים בְּאָדָם (נ).

(ב, א) וַיִּבְלֹ בְּגִי' ע"ב, בְּשֵׁשֶׁת יָמִים ע"ב שְׁעוֹת, וְזֶהוּ אֲמַרְתִּי עוֹלָם חֲס"ד יִבְנֶה (תְּהִלִּים פֶּט ג). עוֹד וַיִּבְלֹ הַשָּׁמַיִם אוֹתִיּוֹת כִּי שְׁלֹו הֵם , ר"ל הַשָּׁמַיִם

(מא) כ"ר פ"ו. (מב) חולין ס, א, ב"ר שם. (מג) ע"י ב"ר שם א. (מד) ע"י סנהדרין לב, ב. ובחוס' שם. (מה) ב"ר פ"ט. (מו) סנהדרין לח, ב. ב"ר פ"ח והובא ברש"י. (מז) ב"ר שם. (מח) ע"י ר"ה כא, ב. (מט) עירובין יג, ב. ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ב, שהש"ר פ"ב. (נ) ברכות סא, א, עירובין יח, ב, וברש"י בשם מדרש אגדה, ב"ר פ"ח. (נא) ב"ר שם. (נב) קידושין ל, ב.

והארץ והים של הקב"ה הם כולם. עוד ויבֹלֵגוּ בגי' ע"ב, לפי שכל השמות יוצאים משם הוי"ה, דיודי"ן עולה בגי' ע"ב.

(ב) ויבֹלֵג אֱלֹהִים ביום השביעי כלומר עם חשיכה, ביום השביעי ס"ת בגי' נ', פי' חמשים ג) דברים נבראו ע"ש בין השמשות בהרף עין, שנגמרה מלאכתו עם חשיכה נד). וישבת אותיות ו ת ש ב י ויעלה בגי' התשובה, לרמוז שבזכות התשובה נה) והשבת ט) ישראל נגאלין, שיבא ת ש ב י עם משיח.

(ג) השביעי ויקדֹשׁ אותו ס"ת ישו, רמז שעתיד לעמוד ישו ולהעביר השבת ולעשות יום איד ביום ראשון ט), לכך נאמר ויברך אֱלֹהִים את יום השביעי כלומר הזהירו שלא חטעו אחרי ישו ולא תעשו שבת ביום ראשון, כי הקב"ה בחר בשביעי ובירכו.

(ד) אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וכו' וכל שיח וכו' כי לֹא הַמְּפִיר ר"ת כלה, זהו שארז"ל נ) מטרא בעלא דארעא. אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם היא הנשמה, והארץ היא הגוף, לפי שכבר נז' ביום ראשון, לכך תמצא הַשָּׁמַיִם גי' נשמה, והארץ אותיות צ ו ר ה א', לפי שהנשמה מן העליונים והגוף מן התחתונים.

(א) ד"א ויבֹלֵג אותיות ויכלו, כי עתידים להיות כלים, שנא' (ישעי' נא ו) כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד וכו'. או חוזר על הגוף, וזהו וכל צבאם אלו העצמות והגידים.

(ב) ויבֹלֵג אֱלֹהִים ביום השביעי כלומר גמר מלאכתו שבאדם והוא בפה, כי לאחר שיצא העובר אין לו עדין דיבור ולא שיניים, ולכך קורא הפה שביעי כדאית' בספר יצירה ט) שבעה שערים לנפש שני עינים שני אזנים ב' נחירים והפה הוא שביעי. ויברך אֱלֹהִים את יום השביעי שבחר הקב"ה בפה מכל האיברים ללמוד בו תורה ולשבח להשי"ת ולייחד שמו המיוחד, ולזה תמצא השביעי בגי' שבח בפה. מפֹּל מלאכתו גי' זה באין יד מלאך אתו.

(ד) אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת פי' מאורעות ט).

(י) ונהר יוצא מעדן זה יעקב, לַהֲשִׁקוֹת אֶת הַגֵּן ר"ת לאה, והיה לַדִּי רַאשִׁים הם ד' אימהות, ד' דגלים, לַהֲשִׁקוֹת אֶת הַגֵּן אלו ישראל, שנא' (שה"ש ד יב) גן נעול אחותי כלה.

נג) עי' פסחים נד, א. אבות פ"ה ה עשרה דברים. נד) שם י' דברים נבראו בע"ש בין השמשות. נה) עי' יומא פה, ב. נו) עי' שבת קיח, ב. נז) תענית כז, ב. נח) שם ו, ב. נט) פ"ב. ס) עי' רמב"ן.

ודע כי אותיות נעלמות של אדם כזה ל"ף ל"ת מ' יעלו בגי' שרף, לומר שאם זוכה, הוא כמלאך האלהים, לא זכה אכן כאדם תמותון (תהלים פב ז). אדם במילוי זה אל"ף דל"ת מ"ם בגי' זה תריג, וגי' הכתר, לומר (שלא) [שאם] זכה לתורה זוכה לכתר כמ"ש חז"ל (ספ) צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם. ד"א שמילוי אדם עולה זה תריג כנז', לומר שלא נברא אדם אלא לעסוק בתורה ובמצות, שנא' [לק' טו] ויניחיהו בגן עדן לעבדה ולשמרה לעבד ה' ולשמר ה' (ספ), שהם ה' חומשי תורה. (ז) ויפח באפיו נשמת חיים ס"ת חותם (ספ), כי חתם השי"ת הנשמה באפיו בשמו המיוחד, ולזה הנחירים הם כמו ש', שהוא בגי' מצפ"ץ והוא יהוה באתב"ש. האדם לנפש חיה ר"ת למפרע חלה, כי הוא היה חלתו של עולם (ספ).

ונזהר יוצא מעדן להשקות ר"ת וימל, שלא נברא גן עדן אלא לנימולין (סו). ולכן בעדן בגי' מולים, כי מולים היו.

(ז) האדם לנפש חיה ס"ת משה, הוא סוד מה שהיה הוא שיהיה (קהלת א ט) שהוא אדם דוד משיח, שהוא מ ש ה.

(כב) ויבן י"י אלהים את הצלע אותיות ל ע צ ה, לרמוז מ"ש ז"ל (סו) היינו דאמרי אינשי אתתך גוצא גחין ולחוש לה. ד"א הצלע אותיות ה ע צ ל, שמי שהוא בלא אשה שרוי בלא שמחה (ספ) והוא עצל.

(יח) לא טוב היות האדם לבדו אמר הקב"ה אני יחיד והוא יחיד כביכול דומה לשתי רשויו (ר"ת ט). אעשה לו עזר אותיות ז ר ע.

(יט) וייצר י"י אלהים מן וכו' ובל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וכו' ס"ת משה, לפי שהראה לו דור דור ופרנסיו וכו' (על) שנא' (להלן ה א) (זאת) [זה] ספר תולדות אדם וכו', והראה לו את משה שעתידי לקרוא שמות לבהמה ולחיה ולומר זו טהורה וזו טמאה שנא' (ויקרא יא מו) זאת תורת הבהמה, זאת החיה אשר תאכלו. (טז) ויצו י"י אלהים על האדם לאמר כלומר לאמר לאשתו. מבל עץ הגן ר"ת מעה, כלומר במה שתקנה במעות ולא בגזל (עג).

(כב) ויבן בגי' נביאה, שנתן לה הקב"ה בינה יתירה (עג), וחכם עדיף מנביא (עד) שני' (תהלים צ יב) ונביא לבב חכמה, ולכן נקראת חוה שהיתה מגדת עתידות, שכן מתרגמינן (עג) וחוי.

(סא) ברכות יז, א. אדר"ג פ"א ח. (סב) פדר"א פ"ב, ספרי דברים עקב סמ"א. (סג) כ"ה בבעה"ט. (סד) ב"ר פי"ד, וכ"ה בבעה"ט. (סו) עי' תנחומא פ' צו יד. (סז) ב"מ נט, א. (סח) יבמות סב, ב. (ע) עי' פדר"א פ"ב, והובא ברש"י. (עא) סנהדרין לח, ב. (עב) סנהדרין נו, א. (עג) נדה מה, ב. (עד) ב"ב יב, א. (עה) לקמן ט, כב.

(כג) זאת הפעם כלומר שנפעמתי, כי היה סבור שנתעלף כי לא היה יודע מה היא השינה. הפעם בגי' הצלע.

(כד כה) לבשר אחד ויהיו שניהם ערומים שלא ישכב הוא בבגדו והיא בבגדה עו).

(ג, א) ערום בגי' ישו, כי נחש וישו לאבד את העולם נתכוונו, זה בגוף וזה בנשמה.

(ב, כג) לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת ר"ל לזאת יקרא אשה בדין, למה כי מאיש לוקחה, זאת בדין ולא הבאות אחריה בדין אלא מנהג בעלמא עו). מאיש לוקחה זאת ר"ת מזל, זווג ראשון לפי המזל עט).

(כא) אחת מצלעותיו ויסגור בשר תחתנה ס"ת תורה, רמז למ"ש רז"ל עט) מי שהוא שרוי בלא אשה שרוי בלא תורה שנא' (איוב ו יג) האם אין עזרתי כי ותושיה נדחה ממני. ומלת בשר מפריד בין האותיות, רמז למ"ש רז"ל פ) כל המרכה שיחה עם האשה בטל מד"ת.

(כד) על בן יעזב איש שלא יאמר אדם היש קרוב יותר מאב ואם, ישיבוהו אשתו קרובה מהם שהיא עצמו ובשרו של אדם, וזהו שנא' והיו לבשר אחד. (כה) ולא יתבששו לשון איחור פט), כי בושש משה (שמות לב א), ר"ל אינם מאחרים לעשות חפצם בפני כל.

(ג, א) ערום מב"ג גי' זה לרעה ולא לטובה. אף כי אמר אלהים ד' פתחו באף וניזקו, והמן אחד מהם, וג' מהם נרמזו במילת ה מ ן , המן מרגלים נחש פט), הנחש פתח באף, והביא חרון אף, וגרם זיעת אף, ונענש באף, פתח באף אף כי אמר אלהים, והביא חרון אף שכעס על אדם וחווה, וגרם זיעת אף שג' בזיעת אפך תאכל לחם, ונענש באף הוא ישופך ראש ואינו יכול לרצץ את מוחו אם לא יצא דם מנחירו.

(ו) ותרא האשה מחמת (ה)ראיית העץ נכנסה בה חכמה. ותתן גי' כי אז ראתה סמאל כנגדה פט). ד"א ותתן גם ר"ל מאותו פרי עצמו שאכלה כדי שלא

עו) כתובות מח, א ובבעה"ט. עז) עי' חזקוני. עח) רש"י סוטה ב, א. עט) יבמות סב, ב. פ) אבות פ"א מ"ה. פא) עי' תריו"ג. פב) ב"ר פ"ט ב, ושם: נחש, שר האופים, קרח והמן. פג) פדר"א י"ג.

יחשידנה שאכלה פרי אחר ונתנה לו מעץ הדעת, והכי משמע מדכתי' עמה ולא כתי' ותתן גם לאישה ויאכל.

(ד) ויאמר הנחש י"ל איך ידעה חוה בלשון הנחש, אמנם חוה היתה יודעת בכל לשון, ולזה נקראת חוה, תרגום של חוה וחוי'פז, ולכך נק' אם כל חי. או נאמר שדבר הנחש בלשון הקודש פה, כי בתחילת הבריאה היו כולם מדברים בלשון הקדש כארז"ל על פסוק ויהי כל הארץ שפה אחת (יא, א) וכל חיה ועוף בכלל. א"נ כי שטן היה שדבר עמה כמ"ש בס"ה פו) כי סמאל רכב על הנחש פו).

(ו) כל עץ נחמד למראה וטוב בגי' אתרוג פט). כי טוב העץ למאכל כלומר טעמו טעם מתוק וטוב ולא מר פט), אם כך העץ כ"ש הפרי.

(ח) מתהלך בגן אותיות ג נ ב, שגנב מן הפרי ואכל.

(ט) ויאמר לו איכה ארז"ל ז) זה א' מר' שהקיש הקב"ה עליהן ומצאן לג' 65) עביט של מי רגלים והם אדם קין בלעם וס"י א ק ב, וזהו מה שא' בלעם (במדבר כג ח) מה אקב לא קבה אל, כלומר אני א' מאותם שמצאם הקב"ה עביט של מי רגלים ומה אוכל לקלל.

(ז) ויעשו להם חגרות גי' תורה, רמז כי התורה היא מכסה ערותו של אדם והיא כפרה בעדו.

(יד) גחנך תלך גי' בטנך נז).

(א) ערום מכל גי' מצורע, כארז"ל נז) בעוון לשון הרע נגעים באים.

(יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך ס"ת צרח, כי צרח האדם במר נפש ואמר רבש"ע אני וחמורי נאכל באבוס אחד עד שא"ל בועת אפך תאכל לחם אז נתקרה דעתו נז).

(יד) ד"א על גחנך תלך גי' צא קצץ רגליך, הלך קולו מסוף העולם ועד סופו שנא' (ירמי' מו כב) קולה כנחש ילך נה).

(טו-טז) הוא ישופך ראש אתה גרמת מיתה לראש הברואים שהוא אדם הראשון, לכך הוא ישופך ראש. וא"ל האשה אמר ג"כ מדה במדה, א"ל את(ה) גרמת לא"ה

פרד) ע"י לעיל פ"ב פכ"ב. פה) פסיקתא זוטרתי. פו) ספר הבהיר סי' ס' ע"י פדר"א י"ג. פז) ע"י מושב זקנים, אבן עזרא, רד"ק. פח) ב"ד פט"ו. פט) ע"י רמב"ן. צ) ב"ר פיי"ט. צא) שם: ומצאן קנקנין של מימי רגלים. צב) ע"י תרגום ירושלמי, ראב"ע. צג) ערכין טו, ב. צד) פסחים קיח, א. ב"ד פ"כ. צה) ב"ר שם ברייתא דל"ב מדות מדה י"ב.

להתקלל בעצבון תאכלנה, לכך ארבה עצבונך, את(ה) גרמת לאדם שלא תוסיף תת כחה כי אם בטורת גדול, לכך בעצב תלדי בנים.

(יז) ארורה האדמה בעבורך כתבואתיך, תרגום תבואה עיבורה(ט).

ד"א וקוץ ודרדר גי' וזה המן בן המדתא.

(כד) הפרבים אותיות כ"ה רביס, כ"ה צדיקים שהם חשובים ורבים כאברהם שנא' לו (טו) ויאמר לו כ"ה יהיה זרעך, ויש אומרים כמנין יהו"ה. וישבן אותיות י"ש כן, כלומר כן י"ש לכל צדיק וצדיק שנא' (משלי ח כא) להנחיל אהבי יש(ט). ד"א וישבן(ט) עשרה הרוגי מלוכה שהם קרובים אצל השכינה, ואת להם החרב המתהפכת חרבו של הקב"ה לטושה ליפרע מן קיסר אשר גזר עליהם והרגם. ד"א ואת להם החרב אלו הצדיקים שני' (תהלים קד ד) משרתיו אש לוהט, והם תלמידי חכמים כמ"ש חז"ל(ט) הזהר מגחלתן שלא תכוה, המתהפכת שמתהפכים בדברי תורה ומראים פנים לתורה זה לטמא זה לטהר זה לחייב זה לפטור, וכולם ניתנו מרועה אחד, ואלו ואלו דברי אלהים חיים ק).

(ד, א) ותהר ותלד [את] קין גבי קין כתיב ותהר, שהיה עוברה גדול וניכר הריון בה, אבל גבי הבל כתי' ותוסף ללדת ולא כתיב ותהר, כי היה קטון כשאר ילדים, ולכן קראה אותו הבל כי אמרה הבל הוא זה שילדתי. קניתי איש את יי כלומר עם הקב"ה, שעד עכשיו היה הקב"ה יחיד בעולם וברא הכל לבדו, אבל בבריאת זה הילד הייתי עמו בשותפות כמ"ש רז"ל(ט) גי' שותפין באדם אביו ואמו והקב"ה(ט). ומה שלא הזכירה בעלה, שהרי גם הוא היה שותף, נלע"ד לפי שכן[האשה מזרעת תחילה יולדת זכר ג], לכך אמרה קניתי איש ולא אמרה קנינו איש. ומה שאמרה קניתי איש ולא אמרה קניתי ילד, לפי שהיה איש בצאתו מרחם אמו(ד), דוגמת כל מעשה בראשית שנבראו לדעתן ולצביונם ולקומתם.

(ג) מפרי האדמה אחז"ל(ט) מן הגרוע שבמינים, מפרי [האדמה] גי' [זה] מן הגרוע. פרי האדמה אחז"ל(ט) זרע פשתן, וכן תמצא כי ק ר ב ן במילואו כזה קו"ף רי"ש ביי"ת נו"ן ס"ת פשתן.

(צו) וכי ברכותינו בעה"ת פי' בתנב[אותך], מלשון בעבור הארץ (יהושע ה יא), וכ"ה בחזקוני. (צז) עוקצין פ"ג מ"ב. (צח) אותיות וי' שכן. (צט) אבות פ"ב מ"י. (ק) עירובין יג, ב. (א) קידושין ל, ב. נדה לא, א. (ב) מדרש תודשא פ"ז וכ"ה ברש"י, ועי' רד"ק. (ג) ברכות ס, א) נדה שם. (ד) עי' ב"ר פכ"ז. (ה) ב"ר פכ"ב. (ו) תנחומא פ"ט, פדר"א פכ"א, והובא ברש"י.

(י) דמי אחיך גי' ילדים, וכן תרגם אנקלוס קל דם זרעין ז).

(יא) ארור אתה מן האדמה כלומר אעפ"י שקללתי את האדמה, אתה יותר ממנה, כי הארץ לעולם עומדת (קהלת א ד) ואתה תהיה נע ונד.

(ג, כא) בת(ו)נות עור מן החיות והבהמות אשר טבח לסעודת אדם וחזה, כי לא נכון לומר שכרא עורות לצורך אדם וחזה, כי אין כל חדש תחת השמש ואילך ט).

(טו) וישם י"י לקין אות גי' שם מיוחד ט).

(יז) ותלד את חנוך כי חנוך את העולם מבנין ערים, כי מברית העולם לא מצינו בונה עיר כי אם הוא.

(כו) הוחל לקרא פירוש נתבטל, כמו לא יחל דברו (במדבר ל ג) י).

(ה, א) זה ספר נוטריקון פופרים פרנסים ראשים, לרמוז מה שארז"ל יא) שהראה לו הקב"ה דור דור ופרנסיו וכו'.

חנוך בן ירד גי' מטטרו"ן היחיד י). ד"א ח' פעמים נ' גי' ת', נ' פעמים ר' גי' ש', ר' פעמים כ' גי' ק"כ, מספר הכל יבא כמנין מטטרו"ן השר. ימיו שס"ה כמנין ימות החמה, לקים מ"ש (תהלים פט לז) כסאו כשמש נגדי.

(ו, ג) לא ידון אותיות ו ד נ י א ל, שלשה ראו עולם בנוי חרב ובנוי והם נח איוב ודניאל, וכולם נרמוז בזאת הפרשה, וגם אחרי כן אשר יבא אותיות א י ו ב.

(ד) אנשי השם יודעים להזכיר את השם ולעלות לרקיע כדאית' במדרש י). שמחזאי ועזאל וכו'.

(ה) וכל יצר כלומר אעפ"י שכרא הקב"ה שני יצרים יצ"ט ויצר"ע, לא היה רק יצר הרע י). רק רע בגי' רשע.

(ו) ויתעצב אל לבו גי' כבודו, לפי שנברא בצלם נתעצב למחותו.

ז) עי' רש"י והוא בב"ר פכ"ב וכ"ה בפע"ר. ח) כ"ה בנח"ק בשם רבינו, ועי' סוטה יד, א) פדר"א פכ"א, תרגום יונב"ע, רש"י, חזקוני. ט) תרגום יונב"ע, פדר"א פכ"א, והובא ברש"י, ומר"ו. י) כ"ה בחזקוני, וכטור. יא) סנהדרין לח, ב. ב"ר פכ"ד. יב) תיונב"ע. יג) מדרש אבכיר הובא כילק"ש רמז מד וכ"ה ביזמא סז, ב ונדה סא, א) ועי' בעה"ט. יד) אגדת בראשית פ"א.

(ב) נשים מכאן גי' וגם להם נשאו. ר"ל שלקחו להם נשים גם מן הנשואות טו).

(ז) אמוחה את האדם מכאן כל מה שברא הקב"ה מן האדמה נקרא אדם, שהרי סופיה דקרא מאדם ועד בהמה ועד רמש.

דע כי מבראשית עד יום הששי תב"ל תיבות, וזהו שני' (תהלים צג א) אף תכון תב"ל בל תמוט, והבן.

ע"כ משם הר"א זלה"ה.

וזה מצאתי כתיבה אשכנזית קדמונית מטושטשת וחסירה, ולפי שיש בה הרבה חדושים וגימטריאות לא נמנעתי מלהעתיקה והרי היא לפניך, וישמע חכם ויוסף לקח.

(א, א) בראשית. שער גימטריא. ברא בגי' ב' העולמים, לכן שני בתי"ן סמוכין זה לזה שהם בראשית ברא לרמוז לשני העולמות טו, וכנגד ב' תורות תורה שבכתב ושבעל פה, ושני לוחות העדות, עוד לרמוז שכל מה שיש בעולם זוגות חוץ מיחידו של עולם ט). בראשית ברא גי' בראש השנה נברא ג, וגי' בבית המקדש [נברא ד]. אלהים במילואו אל"ף למ"ד ה"י [יו"ד] מ"ם בגי' ברחמים, וכן עולה הוי"ה באתב"ש מצפ"ן גי' ברחמים, על כן אל תתמה כשתכתוב אדני' יהו"ה אתה קורא שם אדני' ככתבו ושם הוי"ה אתה קורא אלהי"ם, כי מילוי אלהי"ם יעלה באתב"ש של יהו"ה ט).

ש ע ר ה נ ו ל ד. בשער השם יהו"ה במילוי כזה יו"ד ה"א וא"ו ה"א תסיר השורש ישאר אותיות ודא ואא פי' ודאי הוא אחד ו), וזהו סוד י"י אחד, ואם תמצא מילוי זה יעלה י"ח, כי הוא שט ביי"ח עולמות ט), וזהו לח"י העולמים. אלהים בגי' הכסא, שקודם הכל ברא הכסא שני' (ירמי' יז יב) [כסא] כבוד מרום מראשון ט). שד"י במילואו כזה שי"ן דל"ת יו"ד בגי' המילוי עולה ת"ק, כנגד אורך העולם מהלך ת"ק שנה ט), וזהו שארז"ל יא) אני הוא שאמרתי לעולמי די. אלהים בגי'

טו) ב"ר פכ"ו והובא ברש"י. א) ב"ר פ"א. ב) ב"ר פ"א. ב"ב עד, ב. ג) ר"ה י. ב. ד) יומא נד, ב. ה) עי' בריש רוקח לבראשית ספר החכמה שער המילוי ושער אתב"ש. ו) עי' לקמן דהגי' י"ח, ולפ"ז צ"ל ויו, ולהלן ודאו א' כבס' החכמה. ז) עי' בס' החכמה שער ר"ת וס"ת. ח) ע"ז ג, ב. ט) ב"ר פ"א. י) עי' חגיגה יג, א. יא) שם יב, א.

זה דיין. אלהינו גי' הדין יחיד, והוא באחד ומי ישיבנו (איוב כג יג), ומתוך דין מרחם ומזכה י). ויש הרבה צירופים לאלפים, והמשכיל יבין.

ש ע ר ת ח י ל ת ת י ב ו ת ו ס ו פ י ת י ב ו ת . בראשית ברא
אלהים ר"ת בב"א הם ה' חומשי תורה. בב"א באתב"ש שש"ת, כי ששת אלפי שנה
הוי עלמא יג). וסופי תיבות אמ"ת, כי העולם עומד על האמת י). עוד אותיות תא"ם
מלשון תאומים, אלפים תהו אלפים תורה אלפים ימות המשיח יג).

ש ע ר ה ת ל מ ו ד . בב"א באתב"ש שש"ת, כי בתחילה צפה על התלמוד
שהוא ששה סדרי משנה טו), ולמה בששה סדרים יש בארבע מהם גמרא, ושנים מהם
בלא גמרא, כי אם מסכת ברכות בס' זרעים, ובסדר טהרות מסכת נדה, כנגד ששת
ימי בראשית, בד' מהן ימים [ש] אין קורין בתורה שהם אגד"ו, כי אין צריכין סמך
שמתקיימים בד' סידרי משנה וגמרא, ושנים מהם שהם ב"ה קורין בתורה כנגד ב'
סדרים שאין בהם גמרא, ולכך צריכין סמך בקריאת התורה, וסימניך אלה תולדות
השמים והארץ בהבראם, יום ב' ויום ה' ראה לקרות בתורה, ואמרי' בפ' במה
מדליקין טו) והיה אמונת עתך חופן ישועות חכמת ודעת (ישעי' לג ו) בגי' ראשון
שנ"ני שלישי רביעי חמישי הששי, לכך דורש שם הפסוק על ששה סדרים, ודעת
בגי' תלמוד, הלא כתבתי לך שלישים (משלי כב כ) הם ל"ו מסכתות שיש להם
תלמוד, במועצות גי' תרי"ג, ודעת בגי' תלמוד. עוד בראשית ברא אלהים ס"ת
תאם, לרמוז תאומים, משה ואהרן תקנו החומש, ר' ורבי נתן תקנו המשניות ז), [ר'
חייא ור' אושעיא יט) התוספתא, רבינא ורב אשי התלמוד טו), והמשכיל יבין.

ש ע ר ה ט ע מ י מ . בפסוק בראשית יש ר' אלפי"ן, לרמוז ששת אלפים
שנה הווה העולם כ) כנו"ל בפסוק והארץ היתה תהו וכו' יש ב' אלפי"ן בפסוק,
כנגד ב' אלפין תהו שלא למדו התורה, ושני אלפים תורה, ושני אלפים ימות
המשיח כ), ורוח אלהים מרחפת בגי' (זהו) [זה היה] רוחו של מלך המשיח כ),
קודם בריאת העולם צפה הקב"ה על שני חורבנים ג) כמו שרמו והארץ היתה תהו
ובהו, ורמו ד' גליות מ) כמ"ש תהו ובהו וחושך ותהום, והקדים רפואה למכה
ורוח אלהים מרחפת על פני המים זהו רוחו של מלך המשיח.

ש ע ר ס " ת . מרחפת על פני המים ס"ת תלים, שאומרים המים תלי
תלים של שבחות כדאי' בב"ר כה) תחילת קילוסו עולה מן המים ומה הם אומרות אדיר
במרומם י"י, ובספר תלים (צג) רמוז מקולות מים רבים אדירים משברי ים ס"ת מים.

יב) עי' בס' החכמה שער גימטריאות. יג) סנהדרין צג, א. יד) אבות פ"א מ"ח.
טו) עי' בס' החכמה שער ר"ת וס"ת. טז) לא, א. יז) ב"מ פו, א. יח) חולין
קמא, א. יט) ב"מ שם. כ) ר"ה לא, א. כא) סנהדרין צו, א. כב) ב"ר פ"ב.
כג) ב"ר פ"ה. כד) ב"ר פ"ד. כה) פ"ה א'.

ש ע ר ה ג ל ג ל . כל היכן שתהפוך מלת מים תקרא מים, כי יש מים למעלה ומים למטה עליונים ותחתונים. עוד לרמוז לתורה שנתנה למ' יום (ט), הוי כל צמא לכו למים (ישעי' נה א ט), מ' פעמים י"ם הם אלפים, לרמוז לשני אלפים שנה שקדמה תורה לעולם (כ).

ש ע ר ה מ י ל ו י . ויהי אור במילוי כזה אל"ף ו"ו רי"ש בגי' תרל"ג, שהם כמנין תורה עם כ"ב אותיות, וירא אלהים את האור כי טוב ס"ת תרי"ב בגי' תורה ע"ה, וכתוב (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם, וכן אור בגי' רו, תרגום סוד, לרמוז על סודות התורה. עוד מילוי של אור שהם אל"ף ו"ו רי"ש, תקח הנעלם עולה תכ"ו, כנגד מלות בפ' אוריים (ט), וזה שני (דברים לג ג) והם תכו לרגליך. עוד בראשית הם אותיות ברית אש, לרמוז למ"ש הכתוב (קהלת יב י) כתוב (דברי) יושר דברי אמת ס"ת ברית, ואש יתמתק ע"י המים שהיא תורה (ל), וז"ש ורוח אלהים מרחפת על פני המים. והמשכיל יבין יותר.

ש ע ר ה ת ל מ ו ד . כתיב ה' פעמים אור כנגד ה' חומשי תורה, וה' סימנין לאור בפ"ק דברכות (ל) גבי ק"ש, מאמתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן שבו הרי סי' א', בין תכלת לכרתי ב', בין זאב לכלב ג', בין חמור לערוד ד', משיראה חבירו ברחוק ד' אמות ויכירוהו הרי ה', ואז יתפלל עם הנץ החמה, וזהו שאמר באיוב (לח יב) ג"כ ידעת השחר מקומו, ולזה ה' רחוקה ממלת השחר, והבן.

(ב) שלשה חושך בפרשה, כנגד ג' סימני שבת, א' הערב שמש (נ), ב' הכסיפו פני רקיע (נ), ג' צאת הכוכבים (נ), ורמז לקרית שמע בעת צאת הכוכבים (ל) מש"ה כתוב (ישעי' מ כו) שאו מרום עיניכם ר"ת שמע, וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם.

(ד) בכולם נאמר וירא אלהים כי טוב ובאור נאמר וירא אלהים את האור כי טוב, אלא את האור בגי' תרי"ג, וזהו שאמר בבא בן בוטא בריש בבא בתרא (ל) אתה כבית אורו של עולם שהרגת תלמידי חכמים.

(ה) ולמה נאמר ויהי ערב ויהי בקר ולא נאמר ויהי לילה ויהי יום, אלא ויהי בקר גי' תורה עם מלת ערב עם ו' אותיות ע ר ב ב ק ר, לומר כי בתורה יצר כל

(כו) בספר החכמה שער הסוד לפי ש"י דברות ניתנו למ' יום ונשתברו הלוחות וחזר ונתנם למ' אחרים. (כו) ע"י תענית ז, א. (כז) ב"ר פ"ח. (כט) כ"ה בס' החכמה בשער הפוך, וע"י ברוקה פ' תבוא עמ' ר"ן כי קכ"ח תיבות יש בפרשת אוריים. (ל) גי' תרי"ב כנ"ל. (לא) ט, ב. (לב) שבת לד. (לג) שם לה, ב. (לד) ברכות ב, א. (לה) ד, א.

מעשה בראשית (ל) יום ויום. וגם לרמוז כי בתורה יש שס"ה מצות ל"ח (ל) נגד הערב, ורמ"ח מצות עשה (ל) נגד בקר, והמשכיל יבין. יום אחד יום במילואו כזה יו"ד ו"ו מ"ם בגי' קי"א בגי' אלף היינו אֶלֶף, זהו כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול (תהלים צ, ד).

(ו) רקיע בגי' ערפל. ודע כי מנין מש"ה אותיות יש מבראשית עד יום שני, ולכך אין כתיב כי טוב ביום שני, כי אין טוב עד שיבא משה שנקרא טוב שנא' (שמות ב ב) ותרא אותו כי טוב, ומשה הושלך במים שנבראו בשני, לכך אין כתי' בו כי טוב. א"נ לפי שנברא בו גיהנם (ל), ובשלישי נאמר בו כי טוב ב' פעמים, שבו נברא ג' ע"ל. תשובה למינין, לכך אין כתי' כי טוב בשני במלא[כ]ת המים, לפי שצפה הקב"ה שעתיד ישו להטעות האומות בטינוף מים אשר לא טובים (מ) אלא סרוחים.

(ט) יקוו המים מתחת השמים א"ל מקום אחד ותראה ס"ת למדה, לרמוז למ"ש רז"ל (מא) יקוו המים יעשה קו למים במדה שנא' (איוב כח כה) ומים תכן במדה, וכת' (שם לח יא) ואומר עד פה תבא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך, וסמך ליה המימך צוית בקר, הרי אצל ים כתי' ימך, כי בבקר קודם זריחת השמש אור הרקיע דומה לים.

(יב) לְמִינֵהוּ בגי' דומה לדומה.

(י) וְלִמְקוֹהַּ הַמִּים וסמך ליה עֶשֶׂב מְזִרִיעַ זרע עץ [פרי] עושה פרי לרמוז שאין זרעים ופירות מקבלים טומאה בלי הכשר (מג).

ש ע ר ה מ ס פ ר. (טו) יהי מארת, למאורות, להאיר, שני המאורות, המאור הגדול, המאור הקטן, להאיר, האור, הרי ח' פעמים לשון אורה, כנגד שמונה מלאכים המנהיגים החמה ארבעה מלפניו וארבעה מאחוריו (מג). עוד לרמוז לד' שמות שיש לחמה, שהם חרס מד, שמש חמה צר דכתי' (מס), וארבעה שמות שיש ללבנה, שהם לבנה ירח סהר אור.

צפור בגי' עוף טהור.

(לו) ב"ר פ"א. (לז) מכות כג, ב. (לח) פסחים נד, א. ב"ר פ"ב. (לט) ב"ר פ"א. פסקתא זוטרתי. (מ) ע"י אבות פ"א מ"א. (מא) ב"ר פ"ה. (מב) מכשירין פ"א. (מג) במדרש עשרת הדברות שס"ה מלאכים מוליכים החמה. (מד) איוב ט ז: האומר לחרס ולא יורח. (מה) חסר הפסוק ע"י ישעיה ה ל: צר ואור.

תשעה פעמים (ז) כתי' שמים מבראשית עד יום השישי, וכנגדם ט' פעמים כתי' אש במעשה מרכבה (ז), וכנגד ט' מראות שראו הנביאים בויקרא רבה (מ), ובסוף יחזקאל כתי' ט' מראות בפסוק א', ובמלכים גבי קדשי הקדשים כתי' ט' פעמים זהב, רמז כנגדם ט' רקיעים, לפי ששבעה רקיעים הם בפ"ב דחגיגה (מט), ורקיע על ראשי החיות טהריאל שמו כדתנא דבי אליהו (נ), וערפל תחת רגליו (ש"ב כב י) הרי ט' דברים, לכך נאמר (שמות טו א) על הקב"ה גאה גאה, הוא מתגאה למעלה מט' רקיעים כמנין גאה, ולכך ט' תיבות באנכי י"י אלהיך, לפי שפתח הקב"ה ט' רקיעים והראה להם שאין עוד מלבדו, וגם יש בק' ק' ק' ט' תיבות, ובפסוק (תהלים קמו י) ימלוך יהו"ה לעולם ט' תיבות (נ), וגם בויקרא אל משה (ויקרא א א) ט' תיבות. י"א פעמים מים יש במעשה בראשית, ביי"א מים יש כ"ב ממין [וכן] בפסוק (שמות ז יט) ויאמר יי אל משה אמר אל אהרן קח את מטך ונטה את ירך על מימי מצרים וכו', לומר שמששת ימי בראשית נגזר להיות כן.

(כו) ויאמר אלהים נעשה אדם נו"ן הפוכה כזה נעשה כנגד המ"ם מאלהים, לדרוש בו מ נ ע, שהמלאכים היו מונעים לבראתו שאמ' (תהלים ח ה) מה אנוש כי תזכרנו (ג).

(כז) ויברא אלהים את האדם ס"ת אמת, לומר שכרא את האדם ישר להיות (ד), ולא ימצא בפיו לשון שקר ותרמית, כי אם אמת כבוראו שני' (ירמי' י י) וי"י אלהים אמת. האדם בצלמו בצלם ס"ת מום, כדאי' בסנהדרין (נ) כשחטא אדם הראשון נעשה בו מום ונתמעט אורו וקומתו וחייו. ויהי האמת נעדרת (ישעי' נט טו) שאכל מן הפרי. אלהים ברא אותו זכר ס"ת מאור, שהיה תפוח עקיבו מכהה גלגל חמה (ט). זכר ונקבה ברא אותם ס"ת האם, לומר שהזכר הוא מן האם, וכן תמצא שהברת אם כמו הברת בן והברת אם כמו בת, לכן כשהאיש מזריע תחילה יולדת נקבה וכשהאשה מזרעת תחילה יולדת זכר (ט). בצלם אלהים בגי' אברהם, כי בזכותו נברא אדם, דכתי' ויברא את האדם, ועל אברהם נאמר (יהושע יד טו) האדם הגדול בענקים, ועוד כתי' ב א ב ר ה ס בהבראם בגי' רמ"ח איברים שנבראו בו (נ). בצלם בצלם ההולך אחריו למפתן הבית ומסבב שלשה פעמים בתוך הבית בכתף שמאל ויצא לא (נ) דרך אחוריו ויעמוד על מפתן הבית ויחזור ויראה בהם מי שיהיה נראה לו בלא ראש ימות. בצלם בצלם ההולך למי מעיין בתקופת טבת ולילה קודם (ו) ישיים

(ז) צ"ת דנמצא י' פעמים. (ז) בספר יחזקאל. (מח) פ"א. (מט) יב, ב. ג. (ג) ל"מ. (נב) תיבת הללויה נמנית לשנים. (נג) סנהדרין לח, ב) וב"ר פ"ח. (נד) ע"י תדא"ז פ"ג. (נה) לח, ב. (נו) ויק"ר פ"ב, וע"י ב"ב נח, א. (נז) נדה לא, א. (נח) מכות כג, ב) בגליון כתי' כתוב: זהו סוד עמוק [ואולי קאי אדלקמיה]. (נט) נדצ"ל לו.

[מים] באגן נחושת, ויראה במים ויפתח עיניו ופיו, אם יראה עיניו ופיו סתומות לא יחיה באותה שנה, ומי שאינו כן יחיה. **זכר ונקבה בראם** בגי' אנדרוגינוס^ט, מלמד שנבראו דו פרצופין, **זכר ונקבה ברא גי'** הם היו ד(י)ו פרצופין, ולמה נבראו כך כדי שיהיו לבשר אחד, שהרי **איש ואשה יש בהם א ש י א ס**, שבשעת זיווגם מתחממים מתאוותם להתבשל הזרע, והקב"ה משתתף עמהם כדאמרי' במסכת נדה^{סג} ובקידושין^{סג} ג' שותפים יש באדם וגו'. ועוד כשתסיר אות א' מן הוא וא' מן היא ישאר הוי"ה להפך כזה יהו"ה.

(כח) **ויאמר [אלהם] אלהים פרו ורבו** כבר נאמר ויברך אותם א ל ה י ס , והיל"ל ויאמר להם פרו ורבו, אלא אמר להם יהי דעתכם וכוונתכם להוליד זרע אלהים, לכך תדרוש **אלהים פרו ורבו** כדכתי' (תהלים פכ ו) אני אמרתי אלהים אתם, ואמרי' (נמיסל) הפורש מאשתו סמוך לוסתה הוין ליה בנים זכרים הראויים להוראה. **צלם באלב"ס ז א ב**, לכך אותם בני אדם שמשתייך לזאב, נבראו מששת ימי בראשית, ואין חזוין לקדמותן עד שאוכלים דם אדם או אשה. פרו ורבו גי' ת"ק, כי ת"ק איברים יש בזכר ובנקבה^{סא}, וכ"ה אומרים אימתי קיים פריה ורביה כשהוליד בן ובת^{סו}, ושם שד"י ממונה על פריה ורביה כמו שני' (להלן לה יא) אני אל"ל שד"י פרה ורבה, וכתי' (להלן כה ג) וא"ל שד"י יברך אותך ויפרך וירבך, ושד"י במילואו כך ש"ן דל"ת יו"ד אותיות הנעלם עולים ת"ק, וזהו מ"ש רז"ל^{סו} כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, שהוא מהלך ת"ק שנה^{סא}.

ש ע ר ה מ ס פ ר . שבעה פעמים כי טוב בפרשה עד והנה טוב מאד גימ' שס"ה לאוין^ט, העולם מתחדש בכל שנה משס"ה לשס"ה, וכנגד שס"ה ימים שבשנה יש שס"ה לאוין בתורה^ט, וכנגדם שס"ה גידין באדם, וכן שס"ה תיבות בשירת דוד (ש"א כב), ושס"ה [תיבות] בעלץ ליבי (שם ב) עוד רמז ד' פעמים כי טוב כנגד ד' ימי בראשית, ד' ימי השבוע, ד' כוכבי לכת שצ"ם חנכ"ל^{טא}, ד' רקיעים^{עג}, ד' ארצות^{עג}, ד' ימים^{עד}, ד' נהרות^{עג}, ד' זמנין לשרו עלך מן שמיא לטב, ד' ימי מועדים והם אלון ראשון ושביעי של פסח עצרת ר"ה יום הכפורים ראשון של סוכות ושמיני חג עצרת, הרי ד' ימים מן התורה. ל"ב פעמים אלהים במעשה בראשית עד יום הששי, כנגד ל"ב נתיבות חכמה שבהם נברא העולם כדאי' בספר יצירה^{עו}, ככו"ד אלהים הסתר דבר (משלי כה ב), והבן.

ט) כ"ר פ"ח, ועי' עירובין יח, א. סא) סוטה יז, א. סב) לא, א. סג) ל, ב. סד) שבועות יח, ב. סה) רמ"ח בזכר ורנ"ב בנקיבה כדאיתא בבכורות מה, א. סו) יבמות סא, ב. סז) סנהדרין לו, א. סח) עי' חגיגה יג, א. סט) הגי' עם התיבות כי טוב והנה טוב מאד. ע) מכות כג, ב. עא) פדר"א פ"ו. עב) חגיגה י"ב ב'. עג) אדר"ן פ"ל ט. עד) פדר"א פ"ב. עה) מעשה תורה נב. עו) ריש

(לא) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד מתחילת הספר ועד כאן כבוד אלהים הסתר, מכאן ואילך כבוד מלכים חקור דבר (שם), כבוד של דברי תורה שני (שם ח טו) בי מלכים ימלכו. עוד ל"ב פעמים נזכר אלהים, ו ב ל ב כל חכם ל ב נתתי חכמה (שמות לא ו) הכל תלוי בלב, איזו מדה טובה שיכור לו האדם לב טובעם).

(ב, א) יום הששי בגי' בתרי"ג, כי הכל נברא בזכותם, הששי כולם תלויים ועומדים עד יום ששה בסיון אם יקבלו התורה כדאי' במס' דע"ז בפ"ק עט). ויב"ל כמנין ויכלו יש שעות בר' ימים שבהם נברא העולם והם ע"ב, והיתה המחשבה בלילה והמעשה ביום פ), וזהו שאמר הכתוב (תהלים פט ג) אמרתי עולם חס"ד יבנה.

[שער] הפשט. כבר כת' וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד וכשהגיע לשבת כבר כלה מלאכת שמים וארץ וכל צבאם ולא כאומן שמחסר דבר ממלאכתו. (ב ב) ויב"ל אלהים תרגום ירושלמי וחמיד אלהים, וזהו חמדת ימים אותו קראת פ). ג' פעמים אשר בויכלו, וג' פעמים בויקחו אליך פרה אדומה (במדבר יט ב), לומר מה פרה אדומה מטהרת ומכפרת אף שבת כן, לכך צריך האדם לחוף ולגלח שער ולטהר עצמו בשבת פנ) כדי שיטהרוהו מעונותיו. ביום השביעי ג"פ נאמר ש ב י ע י בגי' שלש סעודות פג). ויב"ל ויב"ל הרי שנים, לשון כילוי, וישובות שבת ב' שבתות, וב' ביום השביעי, וב' פעמים מלאכתו, זהו מ"ש (שמות טז ה) והיה משנה על אשר ילקטו יום יום, לזה חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת פד). (ג) ויברך שני תגין מלמעלה וא' למטה פפ), כנגד ג' סעודות בשבת שתיים ביום וא' בלילה. ביום השני וביום שביעי לא נאמר כי טוב, לפי שבאלף השני בא המבול ושטף כל העולם, ובאלף השביעי יהיה כל העולם מים במים פו). אשר ברא אלהים לעשות אותיות לו ו ת ש ע, אלו ט"ל מלאכות הקרויים אבות בפ' כלל גדול פו), וכן תמצא ב' פסוקים שבי' הדברות שהן] זכור את יום השבת לקדשו ר"ת וס"ת ז"ו, פי ששת ימים עשה י"י וכו' עד ויקדשהו ר"ת וס"ת כ"ו, הכל עולה כמנין ט"ל, לרמזו למה שאמרנו. עוד דע כי פנים של הוי"ה הוא כוז"ו פפ), לרמזו שכל השומר שבת כאילו קיים כל התורה פט) שהיא בנוייה על שם ההוי"ה, וזה השם על ידו יחיו המתים דכתי' (ישעי' כו יט) כי ט"ל אורות תליך וכו'. בראשית

פ"א. עז) ב"ר פ"ט. עח) אבות פ"ב מ"ט. עט) ג, א. פ) ב"ר פ"ב. פא) תפילת ערבית לליל שבת, וכ"ה בבעה"ט. פב) ר"ל בער"ש וכ"ה בשו"ע א"ח סי' ר"ס בשם מרדכי, וברמ"א שם בשם א"י. פג) שבת ק"ז, ב. פד) שם. פה) בספר התגים מנה לך של ויברך בכלל ע"ד פעמים שיש על הך' ד' תגים. פו) ע"י סנהדרין צו א וצב ב' ושטין על פני המים. פז) עג, א. פח) ע"י זוהר א יח, ב כג, א. פט) ירושלמי ברכות פ"א ה"ה, יר' נדרים פ"ג ה"ט.

התחיל בבי"ת וסיים בל' לעשות, וכן התחילה התורה בבי"ת וסיים בל' ישראל, לפי שהתורה שבע"פ יוצאה מתורה שבכתב, ומי איכא מידי דלא רמזה משה באורייתא^(ז), הרי שתי תורות יש לך ללמוד, ור' חייא ורב יהודה הוו מהדרי תלמודיהו כל תלתין יומין^(ח), לכך ויבכו את משה שלשים (דברים לד ח) וכן אהרן (במדבר כ ט), והלמ"ד גבוה והוא לשון לימוד, והמלכות נקנית בשלשים מעלות^(ט), ובמלך נאמר (דברים יז יט) וקרא בו כל ימי חייו, וכת' (משלי ח טו) בי מלכים ימלכו.

(ב, ד) בהבראם אותיות ב א ב ר ה ס, בזכות אברהם נבראו שמים וארץ^(ג), אברהם בגי' ברא אדם, כלומר שכזכות אברהם ברא אדם.

(ה) ופ"ל שיח' השדה האילנות מנענעים הענפים ונראים כמשיחים זה עם זה^(ד), וזהו שיחת דקלים^(ה), והבן.

(ז) ויפח באפיו נשמת חיים ס"ת חותם, חותם תכנית מלא חכמה (יחזקאל כח יב), וז"ש (ש"א כה כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, וזהו בצרור גי' בכסא הקדש עם ד' אותיותיו של הקדש.

(ח) גי' פרשיות בחומש, השומר אותם יכנס בגן עדן, וכן תמצא ס"ת של ה' ספרים במצרים מסעיהם סיני יריחו ישראל עולה בגי' בעדן, וז"ש (יחזקאל כח יג) בעדן גן אלהים היית וכו'.

(ג, ו) נחמד העץ חימוד נקרא בין רואה בין אינו רואה, כגון לא תחמוד אשת רעך (שמות כ יד) שאדם חומד בין בפניו בין שלא בפניו, תאזה זהו בראייה כמ"ש ובי תאזה הוא לעינינו, לכן כת' בדברות שניות לא תתאזה, שהמתאזה דוקא לפניו^(ט).

(ב, כג) ואת הפעם עתידה להרים עלי קולה כפעמון, ב"ד^(טז).

(יט) וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו באותה שעה גזר אמר שור יהיה מלך בבהמה אריה בחיה נשר בעופות^(א), והיה דורש השמות, שור לשון אשורנו (במדבר כג ט) שהוא רואה לעולם בעול, והוא נאה למלכות שהוא גדול בבהמות, על כן נזכר בתורה בראשונה שור שה כשבים (דברים יד ד), אריה, כל הרואה אותו מיד יראה נופלת בלבו, ומנהגו כל מקום שיראה שילכו שם בהמות ילך בהשכמה

(ז) תענית ט, א. (צא) ר' חייא בברכות לח, ב. ור' יהודה עיין ר"ה לה, א. (צב) אבות פ"ו ה"ה. (צג) ב"ר פ"ב. (צד) שם פ"ג. (צה) סוכה כח, א. (צו) ע"י ברוקח. (צז) פ"ח. (צח) חגיגה יג, ב.

ויקף בזנבו בתוך העפר שבשדה, וכל בהמה שתכנס שם בתוך העיגול לא תצא עד שיקח חלקו, וזהו שכתוב (איוב יט ו) ומצודו עלי הקיף. נשר בעופות, לכך הזכירו בתורה תחילה בעופות הטמאים ט, לשון אשורנו, שרואה למרחוק וגם שנושר הנוצה שלו, וזה שני' (תהלים קג ה) תתחדש כנשר נעוריכי, והוא [מלך בעופות, וזהו שנרמז באיוב (לט כו), אם על פיה יגביה נשר ס"ת מלך.

(כא) ויפגור בכל מעשה בראשית לא כתי' סמ"ך כי אם באשה, לפי שהאשה סוגרת האדם מן החטא, זהו [שכתוב (ירמי' לא כב) נקבה תסובב גבר, וכתוב (שה"ש ח ט) אם דלת היא, הרי שכבת זרע שמור. סמ"ך סתומה כמו ויסגור, לפי שסגורה ק) הכל למיתה ועל ידה נתגרש אדם מגן עדן. ב"ר 6) סמ"ך כיון שנבראת אשה נברא שטן עמה. סמ"ך היא אות י"ח באלפא ביתא עם הכפולות, על שם בן י"ח לחופה נ, וזהו שני' (ויקרא כא יג) והוא אשה בבתוליה יקח, והוא בגי' י"ח, ונולע"ד הכותב שנגד אלו הם י"ח נשים מותר המלך בהם ג), וכן תמצא י"ח פעמים אשה בפ' סוטה (במדבר ה) מן תשטה אשתו עד והאשה ההיא תשא את עונה, וכן י"ח פעמים אשה בפ' עריות ד), והאשה יש לה י"ח ימים של טומאה ז' ימי נדה וי"א ימי זיכות שבהם נעשת זבה ט). בשר תחתינה גי' דם בתולים.

(ג, א) והנחש היה ערום סגולה מי שיקח גוף הנחש שלם, ויתן אותו חגור במכנסים שלו, לא יזיקנו חרב לעולם רק בדקירה, ומי שלוקח נחש ארסו וראשו ונותנו בקתא של סכין אם יש סם המות או בפת או בתבשיל מיד יזיע כשיתחבב בו הסכין אפי' יש בו כישוף, כי ערום הנחש בחייו ובמותו. עוד ערום בגי' במילואו כזה עיי' ו"ו ר"ש מ"ם בגי' [זו] אשתו.

(ב, ב) (יט) ופל אשר יקרא לו האדם נפש חיה ס"ת משה, לרמוז כשם שהביא כל הבריות לאדם כך הביא למשה כדאית' בפ' אלו טרפות ז) זאת החיה (ויקרא יא ב) מלמד שתפש הקב"ה כל מין ומין והביאו לפני משה ואמר זה אכול וזה לא תאכל.

(כ) ויקרא האדם שמות ס"ת אמת, לכולם נתן אות אמת למה קראם כן.

(כא) והאשה נלקחה ע"י תרדמה על כן עצלות באשה, ועיקר הזיווג בלילה ט).

(כב) ויבאה אל האדם בגי' כ"ד, שקשטה בכ"ד קישוטין המנויין בישעיה ט).

צט) דברים יד יב. ק) אולי צ"ל שסיגרה. א) פי"ז. ב) אבות ספ"ה. ג) סנהדרין כא, א. ד) פ' אחרי מות וקדושים. ה) ע"י ערכין ט, א. ז) מב, א. ח) נדה טז, ב. ט) ב"ר פ"ח, וכתב שם במתנות כהונה דכ"ה בזהר בשם ר"ש.

(ג) מזה זאת עשית ר"ת בגי' בעילה, זאת בגי' שבעלה, עם הכולל, ותתן גם לאישה גי' אל נחש, זהו השיאני לשון נישואין, הנחש השיאני וא(ו)כל בגי' שהנחש הוא בעל חיה, וגי' שהנחש (הוא) הטיל בחיה זוהמא(י).

(טז) אמר הרבה ארבה גי' זה [ב]דם בתולים וזה [ב]דם נדה(א). עצבונך גי' רחל, ארבה גי' פינחס, תלדי בנים ואף אישך ס"ת מיכל, לרמוז לשלשה נשים שמתו בשעת לידתן, והם רחל ואשת פינחס בן עלי ומיכל בת שאול(י). בנים ואף אישך ס"ת מלך, כי רחל מתה בעת לדתה לבנימין שעמד ממנו מלך ראשון. בעצב תלדי ר"ת בת, כי צער הבת גדול משל הזכר לפי שצריכה להתהפך בצאתה מרחם אמה כי יוצאה היא ופניה למעלה, אבל הזכר יוצא ופניו למטה כמ"ש רז"ל, ואין הזכר צריך להתהפך על כן צערה קל, כך מפורש בהמפלות(י). ואם נקבה ת ל ד (ויקרא יב ה) אותיות ד ל ת, כשם שיש דלתות לבית כך דלתות לאשה(י), וז"ש (איוב ג י) כי לא סגר דלתי בטני. בעצב תלדי בנים גי' זהו צער הנפל והלידה(טו). בנים בגי' בגדול הבן. תשוקתך והוא ימשל בך בגי' מלמד ש(ה)איש טובע בפה והאשה בלבה(טו).

(יא) אשר צויתך לבלתי אכל ממנו ס"ת רכיל, רמז הלכת בעצת רכיל. זה שייך לפורים. המן העץ איתא בפ"ב דחולין(י) מכאן רמז להמן מן התורה, לכך כמו שיש שבעים פסוקים מן בראשית עד ואיבה אשית, כך יש שבעים פסוקים מן ויתלו שניהם על העץ עד ויתלו את המן, וכמו שהנחש נתקלל ע"י לשון הרע כך המן, כמ"ש חז"ל(י) ליכא מאן דידע לאשתעויי לישנא בישא כהמן, נחש פתח באף ונאבד, כך המן(יט), וכמו שע"י הנחש נתקנסה מיתה לכל, כך ע"י המן נהרגו מע' אומות, וכן תמצא בפסוקים שופטים ושופטים תתן לך וכו' עד סוף פ' עמלק ע' מצות בנין עשה ול"ת, זכור עשה, לא תשכח לא תעשה, וכן ע' יום מ"ג בניסן שנכתבו אגרות ראשונות עד כ"ג בסיון שנכתבו אגרות שניות, ומאמור אל הכהנים עד ספירת העומר שבעים פסוקים, וביום ספירת העומר נתלה(י), ונפל במשתה הי"ן שעולה בגי' ע', וכן גרם הנחש לאדם לאכול מעץ הדעת דאיהו י"ן אליבא דמאן דאמר(א), דכתי' (דברים לב לב) ענבימו עינבי רוש אשכולות מרורות, אשכולות שהביאו מרורות לעולם, ולמ"ד חיטה היה(א), ארז"ל(כ) שרשה של חיטה בוקעים

(י) ע"י שבת קמו, א. (יא) עירובין ק, ב. (יב) סנהדרין כא, א. (יג) לא, א. (יד) בכורות מה, א. (טו) ברוקח: זהו צער הנפל והליחה, והוא יותר מכוון. וע"י ב"ר פ"כ שכתוב כלפנינו והלידה. (טז) עירובין ק, ב. (יז) קלט, ב. (יח) מגילה יג, ב. (יט) ב"ר פ"ט, ואסת"ר פ"ט. (כ) אסת"ר פ"י. (כא) ברכות מ, א. (כב) יור' ברכות פ"ט ה"ב.

בארץ חמישים אמה, אף המן נתלה על עץ גבוה חמישים אמה (ג), וכן תמצא כמנין המן תיבות מן לא תמותון עד המן העץ, המן העץ כמנין ימים מכ"ג בסיון (ד) שנכתבו אגרות מרדכי עד י"ג באדר, לכן רמוז המן העץ לפי שבכל ענין דומה לנחש.

(יד) ארור אתה מכל הבהמה ג' לשבע(ה) שנים הוא מוליד, כדאיתא בפ"ק דבכורות (ט) ובב"ר (ט). זב וזבה ומצורע ג' אדם וחיה נחש, אדם זב ובעל קרי, חיה זבה (ט), נחש נצטרע, כדאיתא בב"ר (ט) הלין סלעיא דביה צרעת אינון.

(יח) קוץ ודרדר ג' אתרוג, לפי שאכל מעץ הדעת דהיינו אתרוג אליבא דמ"ד (ט), וכן תרגם וכי תאווה הוא ארי דמרג, לשון אתרג. וכן עולה קוץ ודרדר בגי' דורות, עם ה' אותיות והכולל, שאין לך דור שאין בו רשעים, כקוץ מוגד (ש"ב כג ו).

(א) והנחש היה ערום מכל חית השדה ר"ת בגי' בסמא"ל, כי בעצת סמא"ל עשה כדאי' בפרקי ר"א (ט).

(יד) ועפר תאכל כל ימי חיך בגי' אפ(י)לו לימות המשיח (ז).

(כא) כתנות עור מעור של לויתן שמילח לצדיקים לעתיד לבא ומזהיר כחמה (ז).

(ג, ג) פן תמ(ו)תון חסר ו' כתי', לרמוז שכל מה שנברא בששת ימי בראשית נברא למיתה (ז), תמותון בגי' תתק"ב, כדאמר' בפ"ק (דבכורות) [דברכות] (ג) למות תוצאו"ת (תהלים סח כא) יש מיני מיתה כמנין תוצאו"ת, ואחת יותר ממנין תתק"ב, כנגד מיתת נשיקה שאינה קשה.

(טז) וא"ל אישך תשוקתך בגי' ימים ראשונים של טבילה או בשלשה אחרונים שסמוך לוסתה לא ישמש אדם באותם הימים כי אם כדרכה, לפי שאז מתעברת האשה אבל בשאר הימים כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה כדאי' במס' נדרים (ד) [אמר הכותב בזהר אוסר לשמש שלא כדרכה וע"ש].

(כד) חרב המתהפכת אמר אדם הראשון רבש"ע מי מציל את בני מאש לזהטת, א"ל חרב המילה, וז"ש (יהושע ה ב) חרבות ושוב מול, כי חרכו של הקב"ה יש

לה י"ו פיות לט), ומילה נכרתו עליה י"ג בריתות לו) ויש בה ג' דברים שהם מילה ופריעה ומציצה הרי י"ו, וגם התורה מצלת אותם שני' (משלי ג יח) עץ חיים היא למחזיקים בה.

(ד, כב) בני למך האחד היה עושה כלי רציחה והאחד כלי זמר, כי כן מנהג הגזלנים והרצחנים גזולים ורוצחים ביום ואומרים זמירות כלילה על ממון שגזלו, וזהו שאמר איוב (לה י) ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות כלילה, כלומר שעשה לי את החיל הזה אלא נותן זמירות כלילה על ממון שגזל.

(ד, א) קניתי איש ק ין במילואו קו"ף יו"ד נו"ן יעלה בגי' כמו א י ש וא' יותר, וזהו כי איש הרגתי לפצעי.

(יט-כד) ויקח לו למך שתי נשים הלך לזרע שת ורצה לקחת לו משם אשה, ולא רצו לקבלו וליתן לו, כי בני שת לא היו מתחתנים עם בני קין, כי קין וזרעו היו רצחנים וגזלנים ונגזר עליהם כליה, והיה למך גבור ושר, ועדה וצלה אחת נשואה לאב ואחת נשואה לבן, ורצה למך לקחתם בחזקה, ובא האב ופצע ללמך, וקם עליו למך והרגו, ורצה הבן לעזור לאביו ועשה בו חבורה, והרגו למך, ולקח הנשים, ואומר למך לנשיו לפי שהרג בעליהן ולא רצו להיות עמו בחיבה ולהודות לו שהיו נשיו והיו רוצות לברות, ואומר להן למך, דעו לכם, כי כל מי שישא אתכם אהרגנו כמו שהרגתי איש לפצעי וילד לחבורתי שעשו לי, ולפי שהיו ללמך שונאים לימד לבניו ללשוש חרבות וכלי זיין, פי שבעתים יקם קין כמו שלקין תלה לו עד ז' דורות, נמצא למך שיש ממנו י"א יהיה לע"ז דורות, חנוך עירד מחויאל מתושאל למך עדה צלה יבל יובל תובל קין נעמה, על כן תודו לדברי שאתם נשי ונחיה בשלום.

(ה, א) זה ספר תולדות אדם בגי' זה דור ודורשיו הראה לו לו), ומסוף העולם עד סוף העולם בראו, ותמהו עליו המלאכים כדאי' במס' סנהדרין (ט), וזהו שני בדמות אלהים עשה אותו ס"ת תמהו.

(כד) איננו כי לקח אותו אלהים בגי' חנוך בן ירד זה [הוא] מטטרון המלאך (ט), ירד בגי' רוח, (איוב טז יט) הגה בשמים ע ד י בגי' חנוך, ושהדי בגי' זה מטטרון. חנוך קרא שם בנו מתושלח, ולמה קרא אותו מתושלח, כשמת שלחו עמו, כלומר גנוז עמו חרבו כשמת, דעמ) והבן, כשפירש אדם מחוה ק"ל שנה והיה ישן

(לה) שר"ט פל"א ופע"ח. (לו) נדרים לא, ב. (לז) אולי צ"ל זה ספר תולדות גימ' דור דור ודורשיו הראה לו, והוא בסנהדרין לח, ב וב"ר פכ"ד. לח) לח, ב. (לט) תריוב"ע, מדרש אגדה. מ) בגלין: ענין חידוש.

אדם לבדו, מצאתו חוה ראשונה היא לילית וחמדה יופיו בלבה, שפניו היו מאירות כגלגל חמה, והלכה ושכבה אצלו בחלום, פי' כשהוא ישן, וילדה ממנו שדין ולילין, וכל אותם ק"ל שנה יצאו ממנו רוחין ומזיקין ושדין מ6), וזש"ה (ש"ב ז יד) והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם, ובכורו של אדם הראשון הנקרא פיזנאי לילית אגרימס שמו, ונשא את אימריית לילית אחותו, וילדה לו צ"ב אלפים רבבות שדין, ולא היתה שום בריה יכולה לצאת מפחדם, ובכורו של אגרימס אקלמס שמו, והלך ונשא את ייפריית לילית אחותו, וילדה לו צ"ב אלפים רבבות לילין ושדין, ובכורו של אקלמס אגרימס שמו, והלך ונשא את אפיזנאי בת אפיזנאי לילית שהיתה יושבת בראש הרים, וילדה לו ג' אלפים רבבות שדין, ולא הייתה בריה יכולה לצאת מפחד שלהם, והלכו ונתערבו במלאך המות, וכל מי שהיו פוגעים בו היו הורגים אתו, עד שבא מתושלח הצדיק וישב ג' ימים בתענית ובקש רחמים לפני הקב"ה, אמר לפניו רבש"ע עלה במחשבתך לברא אדם ובראת אותו בצלמך ובדמותך דין הוא שישלטו בו רוחות ושדין ולילין ויתעללו בו רוחות רעות, אז נתן הקב"ה רשות אל מתושלח הצדיק וכתב שם המפורש על חרבו והרג מהן ק"ץ אלפי רבבות ברגע אחד, עד שבא אגרימס בכורו של אדם הראשון ועמד לפניו ונפל על פניו ונתחנן, וקבל עליו ומסר לו שמות שדין ולילין, ונתן מלכיהם בכבלים של ברזל, והשאר ברחו להם ונסתתרו במחבואות ים אוקיינוס, ואותו החרב נגנו עמו כשמת מתושלח.

(כח) ויחי לָמַך וכו' ויולֵד בן לכך כתי' ויולד [בן מג], לפי שצריך לפרש ויקרא את שמו נח לומר זה ינחמנו.

(ו, א-ג) מחויאל מג) לפי שהיו מכים בבני שת ובני שת בהם לפי שלא רצו להתחתן בבני קין שהיו רצחנים וגזלנים ונואפים כדאי' בפ' ר"א מד) ר' מאיר אומר גלויי בשר ערוה היו מהלכין כל בני דורו של קין האנשים והנשים כבהמות ומיטמאים בזנות איש באמו ובבתו ועל העצים ואבנים. ובנות יולֵדו לָהֶם יותר יפות מבני שת. ויראו בני שת הם בני האֱלֹהִים שרים היו ודיינים וגבורים, לפי ששת ואנוש נבראו בצלם אלהים לכך נקראו בני שת בני האלהים, וכשמתו דייניהם באו בניהם של בני שת ואמרו נקח מן בנות קין הצדקניות והצנועות והיפות וזה לא יזיק לנו, זהו מ"ש ויקחו לָהֶם נשים מבֶּלֶא אשר בחרו.

(ג) ויאמר י"י לֹא ידון רוחי לדון עם בני קין לבד בשגם הוא בשר כי זרע שת וקין בשר אחד שנתחתנו יחד והיו לבשר אחד, על כן אמחה הכל. והיו ימיו של נח ק"ך שנה כשאמר כן, או ק"ך שנה קודם המבול היה זה הדיבור מס).

מא) עירובין יח, ב. מב) כ"ה ברוקח. מג) ע"י ברוקח ריש עמ' צג. מד) פכ"ב. מה) ע"י סד"ע פכ"ח, ומדרש אגדה.

(ד) הנפילים ענקים בקומה וגיבורים וגבוהים (ט), כמו הר נופל (איוב יד יח) פי' הר גבוה ונראה כנופל על האדם ההולך תחתיו (ט). מעולם אנשי השם ר"ת מאה, קומתם הייתה מאה אמה כקומת אדם הראשון (ט), ז"ש מעולם שנברא בראש העולם.

(ה) וכל יצר בגי' ערל (ט), כדאי' בפ"ב דסוכה (ז) שבעה שמות נקראו ליצה"ר, משה קראו ערל שנא' (ויקרא כו מא) לבכם הערל, ערלת לבכם (דברים י טז), ערל להפך לרע, ז"ש מחשבות לבו דק רע רק רע בגי' יצר (ה) רע.

(ו) וינחם י"י וכו', אינו לשון חרטה, כי לא אדם [הוא] להנחם (ש"א טו כט), אלא מניח זה ולוקח אחר תחתיו, אמר אהרונג כולם ואקח נח, וכן ניהמתי כי המלכתי את שאול (שם יא) ואבחר את דוד (ט).

(ז) ונח מצא חן נח אותיות חן, בת קול יוצאה קודם שנולד, עתיד צדיק אחד להוליד שבימיו תנוח הארץ מכל הקללות שנתאררה, וכשנולד אמר למך זה הבן שאמרה הבת קול זה ינחמנו וקראו נח, שאם היה ינחמנו לשון נחמה היה לו לקראו נחמן או מנחם, ע"כ.

ליקוטים. בראשית מתחיל בשם אלהים, דכתי' בראשית ברא אלהים, ומסיים ביי, דכתיב ונח מצא חן בעיני יי, צפה כי בתחלה יעמדו רשעים ובראו בדין, אלהים בגי' זה דיין, ואעפ"י כן ברוגז רחם תזכור (חבקוק ג ב), יי יי אל רחום וחנון (שמות לד ו), ליי יי יש בפ' בראשית, וכן ליי יי יש בפ' נשא, לומר ליי צדיקים בעולם כאברהם יצחק ויעקב ובזכותם העולם עומד (ט), הליכות עולם ליי (חבקוק ג ו). וס"ז אלהים בפ' בראשית, וכן בכל הקריאה ס"ז פעמים אליה ואליהו, לומר כל מי שמקיים אלהותו אליהו כותב צדקותיו, ויש לו מקום תחת עץ החיים לכתוב זכות הצדיקים (ט), כי הוא עורך כסאות ושולחנות של זהב לצדיקים, לפי שהקב"ה כותב ואליהו ז"ל חותם (ג). קמ"ו פסוקים בפרשת בראשית כמנין עול"ם, קמ"ו רבוב רבבן אומות העולם מנין עול"ם. והתחיל בראשית וסיים יי, אני יי ראשון (ישעי' מא ד). וד' פרשיות בחומש מסיימים יי, והם בראשית תצוה בהר סיני שופטים, ושני פרשיות מסיימות אלהים אחרי מות ושלח לך, לומר שני אלפים ראשונים בלא תורה (ז), וארבעה אחרונים תורה יש בהם, ועוד רמז ארבעה סודים יש להם גמרא וב' בלא גמרא.

(מו) פדר"א פכ"ב. (מז) וכ"פ ברד"ק. (מח) עי' ב"ב עה, א. (מט) וכ"ה בפע"ד בשם ר"י החסיד. (נ) נב, א. (נא) עי' מ"א ג, טז. (א) עי' סוכה מה, ב. (ב) עי' סע"ר פי"ז. (ג) קידושין ע, א. (ד) סנהדרין צז, א.

(א, כ) ועוף יעופף בגי' גבריאל, שאותו היום נבראו המלאכים (ס).

(כו) נעשה אדם אותיות ע' ש נ ה, רמז למלאכים שיחיה אדם הראשון אלף פחות ע' שנה. ורמז נ ע ש ה אדם, בחייו, שחיי כל אדם שבעים שנה שנא' (תהלים צ י) ימי שנותינו בהם ע' שנה.

(כח) פרו ורבו ומלאו ס"ת ג' ווי"ן הם בגי' י"ח, לרמזו בן י"ח לחופה (ו).

(ב, ג) כי בו שבת מכל מלאכתו גי' מן, אשר ברא באר, לעשת חסר ר"ו גי' קשת (ז).

(ד) בהבראם (ח) בזכות ה' חומשים בראם.

(ז) וייצר וי יצר, אוי לי מיצרי (ט). ויהי האדם לנפש חיה ס"ת משה, ור"ת חלה, אדם הראשון חלתו של עולם (י).

(ט) ועין החיים בתוך הגן זו תורה שנא' (משלי ג יח) עץ חיים היא, וג"ן פרשיות בתורה. ועץ הדעת בגי' תלמוד, עם הכולל.

(טו) וינחהו בג"ע חסר יו"ד, רמז שלא היה בו זמן ארוך.

(יח) אנעשה לו עזר רמז בכל דור ל"ו צדיקים (י).

(כב) ויבן י"י אלהים את הצלע בנוי כבנין כמ"ש רז"ל (י). הצלע אותיות ע צ ל ה תפיל תרדמה (משלי יט טו).

(כה) ויהיו שניהם ערומים ר"ת עשו.

(ג, ה) כי ביום אכלכם ממנו תהיו כמלאך (א ק יג).

(ו) כי טוב העץ למאכל זו תורה, שני' (משלי ד ב) כי לקח טוב וגו'.

(ז) ותפקחנה עיני שניהם וידעו ר"ת עשו, ידעו כי רשעים באים מהם.

(י) ואירא ואחבא א ח א כ הרשע.

ה) ב"ר פ"א. (ו) אבות פ"ה מ"א. (ז) מי' דברים שנבראו בבין השמשות, אבות פ"ה מ"ח. (ח) ה' קטנה. (ט) ברכות סא, א. (י) סנהדרין ז, ב ב"ר פי"ד. (יא) סוכה מה, ב. (יב) ע"י ברכות סא, א. (יג) פסיקתא זוטרתי.

(יא) המן העץ המן שנתלה על העץ (י).

(יח) וקוץ ודרדר ס"ת צר, זה המן, שני' (אסתר ז ו) איש צר ואוייב המן הרע. תצמיח לך גי' נ', זה העץ שנתלה עליו.

(כד) להט החרב זה חרבו של מלאך המות המת הפכת. לשמור דרך עץ החיים זו תורה (טו).

(ר, ז) לפתח חטאת רובין ר"ת רחל, כשיצא בנימין לפתח הרחם מתה רחל, עצבונך כגי' רחל.

(ח) ויהי בהיותם בשדה ר"ת שופך דם האדם (להלן ט).

(יד) ומפניך אפתר רמז לאסתר, והיה כל מצאי אותיות מ לך, רמז למלך אחשוורוש והמן שבקשו להרוג.

(ה, ב) זכר ונקבה בראש אותיות א ב ר ס. ביום הבראש אותיות א ב ר ה ס.

(כט) ז"ה ינחמנו י"ב שבטים יניח ויצא ממנו.

(ו, ב) טבת כתי' חסר ו"ו, שלא היו טובות ממעשים טובים אלא ממראה.

(ד) מעולם אנשי השם שהיו המלאכים גבוהים מאה אמות.

(א, א) בראשית ה' בקריאה, כנגד ה' חומשי תורה שבזכותם נברא העולם. ברא אלהים ג' בתורה, כי בכל יום ברא ג' דברים כדאי' בב"ר (ט). ברא אלהים שני אלפים קדמה לעולם (י). השמים ואת הארץ ר"ת הוה.

(ב) הית"ה ת"ך, תה"ו ת"י, לרמז לשני מקדשים שאחד עמד ת"י והב' ת"ך יס), ובה"ו שנה מפקידה לפקידה בגלות ככל ושנת הפקידה ככלל, הכן. תהו ובהו כגי' ת"ל, מושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ת"ל שנה (שמות יב מ). וחשך זה מלאך המות שמחשיך עיני הבריות, וזהו על פני תהום אותיות ה מ ו ת, וחשך כגי' שכחה ע"ה, נשכחתי כמת וגו' (תהלים לא יג). ויאמר אלהים יהי אור רומז לתחיית המתים, ויהי בקר יום אחד והיה ביום ההוא יהיה י"י אחד ושמו אחד (זכרי' יד ט). ע"כ.

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ור"ת בב"א אהו"ה בגי' עולה כ"ב, לרמוז על כ"ב אותיות של התורה שבהם נברא העולם. ד"א עולה ב"ה ה' גי' כ"ב, כלומר כי ביה י"י צור עולמים (ישעי' כו ד), וזהו ב' י' שהם ב' עולמים עולם הזה ועולם הבא, הוה ב'ה' והבא ב', וזהו צור, פ"י צייר עולמים, ולרמוז ג"כ במלת עולמים על קצ"ו אלף עולמות כמנין עולמי"ם, וכולם נבראו בכח כ"ב אותיות של התורה.

עוד בראשית נטריקון בראשית ראיית אלהים שעולמות יתקן תורה. ד"א בדבר רוחו ארץ שמים יעמדו תמיד. ד"א בדבר רוחו ארץ שמים יסד תקן. ברא נטריקון בראשיתם רציתי אדם. ד"א בראתי ראשון אדם. ד"א במחשבתי רציתי אדם, על דרך שאר"ל שאדם בתחילה ע(ו)לה במחשבה, שכן מחשבתו של ישראל קדמה לכל(ט), והם קרויים אדם על שהם תולדות אדם, ואי בעית אימא ע"ד מקרא שכתוב ביחזקאל (לד לא) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, ארז"ל לא) אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם. ד"א בראשית בתחילה רציתי אור שיאיר יסדתי תורה. ד"א בתחילה רציתי אור שכינתי ישתבח תמיד. ד"א בתחילה רציתי אור שיאיר יסדתי תשובה. ד"א בתחילה רציתי אור שם ידידי תקרב. ד"א בתחילה רציתי אור שגנוז(נ) יזרת תמיד. ד"א בתחילה רציתי אש שכינתי יתגלה תמיד. אלהים נטריקון אמר להיות האור ישרים משוש. ד"א אור לעולם הבא(נ) יסדו מרום. ד"א אמר להכתיר הצדיק יקר העלה. ד"א אוהבי להנחילם י"ש האוצרות(נ) מלאים. ד"א אמרתי לגלות הסודות ישרים מתאים. את נטריקון איתי תמימים. אור תשובה. אור תורה. אור תומך. אור תפארת. אור תפתה. אור תהילתי. בסוד מאמרם ז"ל(ט) שבעה דברים קדמו לבריאת עולם, והם תורה תשובה שמו של משיח גן ועדן כסא הכבוד גהינם. השמים נטריקון הוא שמי מעולם יחיד מיוחד. ד"א הוא שם מיוחד יה מוחל. ד"א המה שבעה מדורות יסד מחולל. ד"א השפיע שפע מאורו ייחודהו מלאכים. ד"א היום שמו מיוחדים ישראל ממקומם. ואת נטריקון ומספרים את תהילתו. ד"א וכולם אומרים תורתו. ד"א ואמת אמירת תהילתו. הארץ נטריקון הדרו אור רום צדקתו. ד"א האירה אור רחמן צדיק. ד"א הוייתו אמת רם צבאות. ע"כ.

זה מה שהעתקתי מכתבת ר' אברהם טמץ זלה"ה. ל י ק ו ט י ם . בראשית ברא בגי' בראש השנה נברא(ט). עוד בראשית בגי' היום ששופט בו העולם. הלא זה צום אבחרהו (ישעי' נח ה) בגי' יום (ה)כפורים. רמז(ז) בתקיעת שופר מתערבב

(כ) ב"ר פ"א ד. (כא) יבמות סא, א. (כב) ב"ר פ"ג. (כג) סוף עוקצין. (כד) פסחים נד, א. (א) ר"ה י, ב. (ב) וכ"ה ברוקח הל' יוח"כ.

השטן, מדכתי' (ישעי' נז כ) ויגרשו מימיו רפשי וטיפי אין ס"ת שטן, וסמך ליה כשופר הרם קולך, ויגרשו בשופר. בכסה (תהלים פא ד) בגי' לבנה ג). תקעו בחודש שופר (שם) ר"ת למפרע ש ב ת ד), תעבירו שופר בכל (ויקרא כח ט) ר"ת שבת. אדנינו (באתב"ש ת ק ט מ ט פ יעלו בגי' אברהם יצחק יעקב, בזכותם ידינו לטוב. ובר"ה אנו אומרים היום ה ר ת עולם ו), ובמזמור (קד) יש בו רע"א תיבות כמנין הריון, רמז הריון ימים ועוד ג' ימים לקליטה ו) אז ב"ר בטנ"י [ימים], ובר"ה דומה העולם כאשה יושבת על המשבר, ולפי שהאשה הרה ט' חדשים לכן בתפילת ר"ה ט' ברכות ט), תפארתך ט) בגי' ארבעה אותיות. אתה בגי' בעולם הזה ובעולם הבא. אלהינו בגי' זה הדין יחידי. [בשמים וארץ] יקרא אל השמים מעל (תהלים נ ד), דע כי השמים בגי' נשמה, ואל הארץ ל ד י נ (שם) בגי' הגוף. כי חרה לו עלה (ש"ב כב ח) ס"ת יהו"ה, והבן. ע"כ.

ג) עי' ר"ה ח, ב. ד) עי' רוקח הל' ר"ה עי' צא. ה) עי"ש עמ' צב. ו) בתפילת מוסף אחר תקיעות דמעומד. ז) נדה לח, א. ח) ר"ה לב, א. ט) בפיוט לר"ה אתה הוא אלהינו בשמים ובארץ.

פרשת נח להרב אפרים זלה"ה

(ו, ט) אלה תולדות נח וכו', כתי' לעיל מינה ונח מצא חן וגו', וסמך ליה אלה תולדות נח וכו', כלומר בזכות תולדותיו, כתי' הכא ונח מצא חן, וכתי' התם (ירמי' לא א) מצא חן במדבר 6). איש צדיק הכתוב מעיד עליו שהיה נותן צדקה בסתר ולכך ניצול 3), שני' (משלי כא ד) מתן בסתר יכפה אף ושוחד בחיק חמה עז ה בגי' המבול. ואין לפרש על העתיד, שנא' היה. ד"א צדיק ישרן 4), כמו דברי צדיקים (שמות כג ח) ומתרגמין פתגמין תריצין, איש צדיק גי' הישר. ד"א שהיה רגיל בתפילה, כמ"ש (תהלים פה יד) צדק לפניו יהלך, וארז"ל 5) לעולם יתפלל אדם ואח"כ יצא לדרך שני' צדק לפניו יהלך, ועוד ר"ת צ ל י ואח"כ וישם לדרך פעמיו, מכלל שהתפלה נקרא צדק, איש צדיק גי' תפלה. תמים ישר בלי שום חיסרון, תמים היה גי' ישר. בדורותיו ב ד ו ר ו ת י ו [אות] ומופת (י) היה בדורן 6), שעסק בתיבה ק"כ שנה והיו שואלים אנשי דורו מה צורך יש לך בזה אומר להם עתיד מבול לבוא בעולם ולאבד את העולם בעונותיכם ואולי יחזרו בתשובה ולא חזרו 7). שלשה פעמים נח בפסוק, כנגד ג' עולמות שראה בנוי וחרב ובנוי 8).

(י) את שם וכו', אעפ"י שהיה שלישי לבטן שני' (לק' י כא) אחי יפת הגדול, מכל מקום הקדימו הפסוק בשביל כבודו לפי שהיה צדיק. עוד שהיו ישראל עתידין לצאת ממנו 9). בנים את שם ר"ת באש, רמז בזכות ג' בניו שעתידין לצאת ולהפיל עצמן בכבשן האש והם חנניה מישאל ועזריה.

(יא) ותשחת הארץ לפני האלהים כלומר כבר יצא הדבור מפי הגבורה והיה כאלו כבר נשחתה, כלומר מלפני האלהים ולא לפני שאר בריות כי עדיין היתה בנויה 10). ותשחת נשחתה השחית ג' מיני השחתה כנגד ג' מיני עבירות עבודה

א) בכתיב נוסף: וכתי' (תהלים פד יב) שמש ומגן ה' אלהי' (צבאות) חן וכבוד יתן ה' לא [ימנע] טוב להולכי' בתמי', וזה נדרש על נח. שמש דכתי' ונח בן (שלש) [שש] מאות שנה ר"ת שמש. ומגן דכתי' ויסגור ה' בעדו ומתרגמין ואגין. חן דכתי' ונח מצא חן. וכבוד שהמשילו על כל חיות ועופות. להולכי' בתמי' כדכתיב תמים. ד"א נאמר על אברהם אבינו שהזריח את העולם שני' (ישעיה מא, ב) מי העיר ממזרח שמש, מגן שני' אנכי מגן לך, חן שני' הוצק חן בשפתותיך ונדרש בשוחר טוב על אברהם אבינו, וכבוד כתי' ואברהם כבר מאד, תמים שנאמר והיה תמים. (ב) עי' ב"ב י, ב. ג) מדרש הגדול נח. (ד) ברכות יד, א. ה) ב"ר פ"ל. ו) עי' רמב"ן. ז) עי' ראב"ע.

זרה גילוי עריות שפיכות דמים ובכולם כתי' השחתה כמ"ש רז"ל (ט). חמץ בגי' גיהנם ט).

(יג) ויאמר אלהים לג' בלשון חיבה, וכן ויאמר אלהים לנח גי' והוא בלשון חיבה. לפני היה די שיאמר קץ כל בשר בא וישתוק, מהו לפני, נ"ל כך היא המדה לפני הקב"ה כשנגזר עליה על בני אדם, מלאך הממונה כותב גזר דינו, ומביאו לפני הקב"ה והוא חותם, בא לפני כלומר הכתב, וזש"ה (דניאל י כא) הרשום בכתב אמת, כשירשם הגזר דין בכתב הקב"ה מיד חותם אותו בחותמו שהוא כלומר אמת, לכך משחיתם בגי' חותם לגזר דינם, ד"א והנני משחיתם (ואני משים חותם) [בגי' הנה אני אשים חתם] (י).

(יד) עצי גפר אותיות פגר גרף, כלומר בעודם בתיבה שהיא גופר, כל המימים מלאים פגרים מתים ונעשה כל העולם כמו גרף של רעי.

(טז) צוהר גי' מנורה וגי' מנהרה, כתרגום ניהור. תעשה גי' מרגלית טובה מאד (היא) [יהי] (ט).

(כא) ואתה קח לך להנאתך ולטובתך. מבץ מאבץ ומים לא מצינו שצוה לו שיקח, נ"ל שתייה בכלל אכילה (י), כמו גבי אליהו הנביא ויאמר לו קום אכול (מ"א יט ה) ולא הזכיר שתייה. ואעפ"י דכתי' ביה לאבץ קרי ביה לא כליה. מבץ גי' מים. והיה לך ולדכם כלומר (שיפסיק) [שיספיק] כל החסרון.

(ז, ז) מי המבול גי' ים המלח, כי פרץ הקב"ה אוגנו של ים.

(י) לשבעת הימים גי' לימי אבל מתושלח (י).

(יא) תהום רבה גי' ר(ו)תחים, שהרתיח הקב"ה מימי התהום, ברותחים קלקלו וברותחים נידונו (י). וארבת גי' אלה שני כנ"כבים מכימה, כמשארז"ל במס' ר"ה (י) נטל הקב"ה שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם. שש מאות שנה ר"ת שמש, כי כל הימים שירד המבול לעולם לא זרחה השמש (ט), ולא שמשו י"ב מזלות (ט).

(טו) אשר בו רוח חיים שחיים ראשי איברים שלו, אשר בו רוח ר"ת אבר.

(ח) רש"י ע"פ גמ' סנהדרין נו, א. ובכורות נו, א. (ט) עי' בעה"ט. (י) כ"ה בכת"ב. (יא) כ"ר פל"א. (יב) עי' יומא עו, א. (יג) תוספתא סוטה פ"י מ"ג, סנהדרין קח, ב. אבות דר"נ פל"ב. (יד) ר"ה יב, א. (טו) עי' תוספתא סוטה שם וסנהדרין שם. (טז) ירושלמי פסחים פ"א.

(טז) ויסגור יי בעדו הביא אריות ודובים והקיפו את התיבה שרצו בני דורו לשכרה כארז"ל(י), כתי' הכא ויסגור וכת' התם (דניאל ו כג) אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא, ויסגור(ו)ר גי' אריים הביא, בעד"ו גי' דובים היו. מתחלת הפרשה לא נזכר שם הוי"ה ע"כ, כי מיד שנקנסה מיתה עליהם נהפכה מדת רחמים למדת הדין, כי אלהים זו מדת הדין(י), וכאן הזכיר שם הרחמים, כי הויה באתב"ש מצפ"ץ יעלה בגי' ברחמים.

(יט) ויכפו כל ההרים [הגבהים] אשר תחת כל השמים וכי יש הר שאינו תחת השמים, אלא שלא ליתן פתחון פה למינים שאומרים שלא ירד מכול לארץ ישראל שני' (יחזקאל כב כד) לא גושמה ביום זעם, לכך כתי' תחת כל השמים ואף א"י במשמע(ט).

(כג) וישאר אך נח רק לא נאמר, אלא אך, שהוא לשון הכאה שנא' (שמות ט טו) ואך אותך, כמשרז"ל(כ) כשיצא מן התיבה הכישו הארי.

(ח, א) ויעבר אלהים רוח על הארץ בארץ לא נאמר אלא על הארץ, נ"ל שהעביר הרוח בין המים לארץ, כדי לצנן את הקרקע שהיה רותח ממי המבול שהיו רותחין(כ). וישוכו המים מתרגמי' ונחו מיא, כלומר נחו מרתחתן. ויעבר אלהים רוח ס"ת רמ"ה גי' אברהם, כלומר זכר הקב"ה זכות אברהם שהיה ראוי לצאת משם בן נח, ועתיד לירד לכבשן האש על קדושת שמו. וישוכו המים שבו לים אוקינוס.

(ז) וישלח את העורב מה ראה נח לשלוח העורב, אמר בליבו שמא עדיין מים על פני הארץ ואין שום מזון מצוי לשום בריה, אשלח את העורב שהקב"ה מזמין לו מזונותיו שני' (תהלים קמז ט) לבני עורב אשר יקראו, וכת' (איוב לח מא) מי יכין לעורב צידו, ואפילו שיהיו מים על פני הארץ מזמין לו הקב"ה. ולמה מרחם עליו הקב"ה יותר מכל שאר עופות, לפי שכתוב בו(נ) (שה"ש ה יא) קוצותיו תלתלים שחורות כעורב. ואח"כ שלח את היונה, ואמר בלבו אשלח את היונה ויזכור כנסת ישראל שנמשלה ליונה שנא' (שם ב יד) יונתי בחגוי הסלע(ג).

(ב) ותנח הת(י)בה גי' זה בית המקדש, עם גי' מלות. אררפ גי' ת"י, רמז על בית ראשון שעמד ת"י שנים.

(יא) עלה זית גי' [ו]יהיו מרורים, ר"ל אפילו יהיו מזונותי מרורים בידי שמים יותר טובים מהמתוקים בידי אדם(ד).

(יז) ב"ר פל"ב. (יח) עי' ב"ר פל"ג. (יט) בנח"ק הביא לדברי רבינו, ועיי"ש מה שמקשה ע"ז. (כ) עי' ב"ר פל"ו ד'. תנחומא. כא) עי' ר"ה יב, א סנהדרין קח, ב חכמים קיג, ב. כב) כלומר בהקב"ה. כג) שבת מט, א. כד) סנהדרין קח, ב.

(טז) צא מן הת(י)בה אתה ואשתך גי' אז התיר (להם) התשמיש(ט).

(ט, ב) זמוראכם גי' זה יהיה קטן בן יומו, פי' אפילו קטן בן יומו אין צריך לשומרו מן העכברים(ט).

(ג) פירק עשב כלומר כשיצא כל דמו ע"י שחיטה ומליחה ויהיה כירק זה שאין בו דם אז הותר להם, פירק גי' [ב]שחוטה. ד"א פירק עשב גי' שבת, פי' תרי שבתות כהדי הדדי לא עבדינן משום ירקי(ט) כדי שלא יפסדו. ד"א פירק עשב שאין בו חיות כך התרתי לכם שחוטה ולא אבר מן החי.

(ד) אך בשר אכין ורקין מיעוטין(ט), שלא יאכל אדם בשר אלא לתיאבון(ט). בשר בנפשו דמו לא תאכלו כלומר בשר שאדם משים דמו בכפו להרויחו כמו בגזל ובגניבה, לא תאכלו, כי בני נח נצטוו על הגזל(ל). וכן מצינו בדוד (ש"ב כג יז) שאמר הדם האנשים ההולכים בנפשותם ולא אבה לשתותם אלה עשו ג' הגיבורים וגו'.

(יג) את קשתי נתתי בענן שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו, מדת ב"ו קשת בידו סי' מלחמה והקב"ה הקשת לאות שלום. ד"א בנוהג שבעולם אדם שרוצה להלחם נוטל קשתו בידו, ואחר המלחמה נותן אותו ביד עבדו, כך את קשתי נתתי בענן שהוא שמש שלי, ולמה בענן ולא ביד שליח אחר(ל) ולא בעצם השמים לטוהר אלא בענן, נ"ל לפי שזהרורית של הקשת כזהרורית של השכינה כמד"א (יחזקאל א כח) כמראה הקשת אשר יהיה בענן, ואין הדור הרע הזה כדאי ליהנות מזיו השכינה(נ).

(טז) וראיתיה לוכזר ברית עולם בין אלהים וכו'. קשיא דהיל"ל ביני ובין הארץ מאי בין אלהים. נ"ל בין מדת הדין ובין הארץ, שלא יניח מדת הדין עוד לפגוע בעולם שלם.

(כ) ויחל נח עשה עצמו חולין כדחז"ל(ג).

(יח) וחם הוא אבי כנען למה הזכירו כאן, אלא לפי שרוצה לומר ארור כנען, שלא תתמה ותאמר מי הוא זה(ד).

ב"ר פל"ג, והובא ברש"י. (כה) ב"ר פל"ד. (כו) ב"ר פל"ד, ועי' שבת קנא, ב. והובא ברש"י. (כז) ר"ה כ, א. (כח) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ז. (כט) חולין פד, א. (ל) ב"ר פל"ד. (לא) נראה שחסר, ובכת"ב כ': ולמה בענן ולא ביד שליח אחר, שהוא מדת הקב"ה כמו דבר שמכה בו מרפא, שהביא המבול ע"י הענן, ולמה בענן ולא בעצם השמים לטוהר וכו', ע"כ. כלומר שהמבול בא ע"י הקשת, נתן הקשת בענן. (לב) עי' חגיגה טז, א. (לג) ב"ר פל"ו, תנ"י פס"ד. (לד) עי' רש"י רמב"ן ורד"ק.

(כ) וימנע כרם לשון כרים, לפי שאדם שתוי אינו צריך כרים וכסתות.

(כב) את ערות גי' הן רבעו ואז סרסו לה) ויגד לשני אחיו חצוף היה, חציף עלי מאן דמפרש חטאיה לו).

(כג) ויקח שם ויפת את השמלה ויקח לשון יחיד, רומז לשם שהתחיל במצוה לו). ויכסו את ערות אביהם ופרע להם הקב"ה מדה כנגד מדה, חם שגילה ערות אביו כתי' ביה (ישעי' כ ד) וחשופי שת ערות מצרים, ובני שם שכיסה ערות אביו כתיב בהו (ויקרא כג מח) כי בסוכות הושבתי את בני ישראל למ).

(כד) ויקץ נח מיינו נתבזה ע"י יינו ששתה, כמו ונפשנו קצה (במדבר כא ה) *למ).

(כה) עבד עבדים זש"ה (מלאכי א ו) בן יכבד אב ועבד אדניו, כלומר יהיה עבד לאדוניו.

(י, יט) בואכה פדומה מצא גבול שהיה מגדל בעלי זנות, כי כולה משקה (לקמן יג י) ראויות היו כולם להשקותם מי סוטה לט).

(יא, א) שפה אחת גי' לשון הקדש מ).

(ד) עיר ומגדל וראשו ס"ת רל"ו, רצו להגביהו רל"ו אלף רבוא פרסאות כנגד השכינה, וכן ורב כת (תהלים קמז ה) בגי' רל"ו, והיינו דכתי' וראשו בשמים ולא כתי' עד השמים.

(ה) וירד יי לראות ירד מכסא דין וישב על כסא רחמים, כי מדת הדין היתה נתונה לאברם מן העולם, כי כסא הדין גבוה משל רחמים שני' (ישעיה ה טז) ויגבה יי צבאות במשפט. את המגדל אשר בנו והלא לא נבנה עדיין ואמר בנו, אלא מחשבה רעה של ע"ז נצטרפה להם למעשה מל). אשר בנו בני האדם והלא בני נח היו, נ"ל בניו של אדם הראשון שהכניסו הקב"ה לג"ע ועבר על ציוויו ונתגרש משם, כך השפיע להם הקב"ה שלווה ומרדו כנגדו ונתגרשו שנא' ויפץ יי אותם משם.

לה) סנהדרין ע, א. לו) ברכות לד, ב. סוטה ז, ב. לו) תנחומא נח טו, ב"ר פל"ו, והובא ברש"י. לח) עי' במדרש שם. *לח) בכתיב נוסף כאן: אשר עשה לו בנו הקטון והלא הוא היה אמצעי שנאמר וחס ויפת, אלא ר"ל שיהא קטון בגוים ובזיו עס. ארור כנען ולמה לא קלל חם אביו, אלא אם היה מקלל אביו היה כל בניו של חם בכלל ולא קלל אלא כנען שהיה שותף בזימה כמו אביו, וכן אמרו כנען צוה לבניו אהבו את הזימה. לט) עי' ב"ר פמ"א ד'. מ) ירושלמי מגילה פ"א ה"ט, תיוב"ע, והובא ברש"י. מא) קידושין לט, ב. ירושלמי פאה פ"א ה"א, וכ"כ במו"ז.

(ו) וזה החלם לעשות אותיות זה החלום.

(ז) הבה נרדה נ"ל אמר לע' שרים אשר ברקיע לשבעים שרי אומות העולם, כן כתוב בספר היכלות (מג). ונבדלה שם שפתם לשון עיפות, כמו נבול תבול (שמות יח יח) תרגומו מילאה תלאי.

(ח) ויפץ יי אותם מה שלא הזכיר בכאן שבלל לשונם כמו כן, לפי שע"י שבעים שרים נעשו, כי צוה לכל אחד לשון אחר.

(כא) שמה בל"ל כי שם ס"ת מילה למפרע, כלומר שלא נשאר לשון הקדש אלא לנימולים, וכן שם פה לאדם (שמות ד יא) פה בגי' מילה. הפיצים י"י על פני ס"ת מילה, רמז לישראל שיהיו עתידים להיות נפוצים על פני כל הארץ (מג).

(כט) יפכה זו שרה, שכן שרה באתב"ש בגי' יסכה (מד).

(לב) בחרן קרי ביה בחר נ', בחר בתורה שיש בה נ' שערי תורה בינה (מס).

(כז) אלא תולדות תרח מלמד שחזר בתשובה, הואיל והוכפל שמו, שאותם שנכפלו שמותם צדיקים גמורים היו (מו). תם

מכתיבה אשכנזית.

(ו ט) אלה תולדות נח. תמים היה תם דרך מלחשוב רעה 6), וגם מלהסתכל באשת איש 7), ומתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו 8). את האלהים התהלך נח חושב כל הדרך הטוב לפני יי והולך בדרכיו כמו שנ' (דברים יג ה) אחרי יי אלהיכם תלכו, על כן מצא חן. התהלך נח כאדם המטייל עם חברו הולך עמו הקב"ה, ילמדנו ד).

(י) ויולד נח שלשה בנים והלא כבר הזכירם למעלה, אלא ללמד בזכות שלשה מדות שבו, צדיק, תמים, את האלהים התהלך, הוליד ג' בנים אלו 9). וג"פ נח בפסוק ראשון, לומר שבזכותו ניצולו שלשת בניו, וגם ראה ג' עולמות בניו וחרב ובנוי.

(מב) בפרד"א פכ"ד שבעים מלאכים הסובבים כסא כבודו, בחומת אנך הביא לדברי רבינו, ועי' ראב"ע. מג) עי' פסחים פז, ב. מד) מגילה יד, א. והובא ברש"י. מה) עי' ר"ה כא, ב. מו) ב"ר פל"ח. א) עי' ראב"ע וספורנו. ב) עי' כ, א. ג) חולין מד, ב. ד) עי' תנחומא ה, ומד"ר פ"ל. ה) עי' מדרה"ג פנ"ח, חזקוני ורד"ק.

(יב) השחית כל בשר כ ל ב, אפי' כלב על זאב, ב"ר(ו).

(יג) משחיתם את הארץ ר"ת מאה, כך היתה קומתם.

(יד) קנים לומר מה קנים מטהרים את המצורע אף תיבתך מטהרתך(ז). קנים נוטריקון קדשים נשים ישועות מועד, שלמד נח את התורה(ח). את התיבה לרבות דף שבולט ממנה ועוג יושב עליו כדאי' בפ' ר"א ט) עוג ישב לו על דף אחד תחת סילונות של תיבה ונשבע אל נח ובניו שיהיה להם עבד עולם מה עשה נח נקב לו חור קטן שמשם מושיט לו מזונות בכל יום, רק עוג מיתר הרפאים נשאר (דברים ג יא) גי' זה המבול, וכת' (איוב כו ה) הרפאים יחוללו מתחת מים ושכניהם, יחוללו גי' זה (ה)מבול. וישאר אך נח (לק' ז כג) גי' עוג י).

(טז) צהר גי' לאור האבן, ב"ר(ט).

(יז) כל טיפה שהיה הקב"ה מוריד עליהם היה מרתיחה בגיהנם ואח"כ מורידה עליהם, מביא את המבול מים גי' מביא מתוך גיהנם י).

(יב) השחית כל בשר את גי' אלו היו מוציאים שכבת זרע על עצים ו(ה)אבנים י), לפי שהיו הולכים ערומים, ערום הלכו בלי לבוש (איוב כד י).

(יט) להחיות אתך גי' שיהא דומה לך י).

(יג) חמס מפניהם גי' בגי' לוי ערוה טו), (עם) [ע"ה]. חמס גי' גיהנם.

(טז) פתח הת(י)בה עולה תת"ק, כמנין זה היו קילין בתיבה טו).

(יז) רוח חיים מתחת ר"ת רמ"ח, שלא נשאר שום דבר מרמ"ח איברים שלא נמחה.

(יט) להחיות אתך גי' לא טר(י)פה ולא מחוסר אבר, בע"ז(י).

(כב) ויעש נח ככל אשר (צוהו יי) [צוה אותן] גי' אפילו מים מביא (נח) [עמו] לשחות(י), כי לא היו יכולין לשחות ממי המבול שהיו רותחין ט).

(ו) פכ"ח. (ז) ב"ר פל"א. (ח) עי' תנחומא י' נח ב', וד' סדרים הם שיש להם גמרא. (ט) פכ"ג. (י) זבחים קיג, ב. (יא) פל"א. (יב) ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ג. (יג) פדרי"א פכ"ב. (יד) ע"ז ו, א. (טו) ב"ר פל"א. (טז) ב"ר שם. (יז) ו, א. (יח) כע"ז ברוקת. (יט) ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ג.

(ז) ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי גי' לא חיים (בתחיית) [לתחיית] המתים (ז).

(י) והמבול היה מים על הארץ היה לו לומר והמים היה מבול, אלא מלמד שגם העצים והאבנים היו נובלות (א) והיו מי מבול.

(י) ויהי לשבעת הימים גי' לימי אבל מתושלח, ב"ר (נ) באותם שבעה ימים היה העולם משתנה עליהם, חמה יוצאה במערב ושוקעת במזרח, והטעמן הקב"ה מעין עולם הבא אולי ישובו, והרוח היה נכנס בעננים לייראם ולבהלם, לכך נקרא מבול.

(יא) בחדש השני גי' הנה הוא במרחשון (נ), כי במרחשון מזל עקרב שמשמש מים, לכך ירד בו מבול. ואר(ו)בות השמים גי' (שנטל) [שלקח] שני כוכבים מכימה (ד), ב"ר ובתנחומא ובפ' ר"א. גדולה סגירה שניתנה בין שני שמות של הקב"ה אלהים ויפגור י"י, לפי שהוצרך שמירה מבני דורו ומחיות רעות (ס).

(יז) ארבעים יום כנגד יצירת הולד (ט), כמנין ול"ד.

(כג) אך נח גי' זה גונח, ב"ר (ט) אף הוא היה גונח דם מפני הצינה. אך נח גי' עוג (ט), שגם הוא נשאר. וישאר אך נח גי' אז הכישו ארי (ט), לפי שזנתיה אישתא * (נט) והיה כעוס שלא האכילו.

(ח, ז) יצן[ו] ושוב גי' השב בימי אליהו (ל), עד יבשת תשבי. העורב שלח פעם אחת והיונה גי' פעמים, סימן לד' גליות.

(יב) ולא יספת שוב אליו כי נח היה מרעיבם וכאן היתה מוצאה לאכול לשובע.

(כא) ויאמר יי אל ליבו של נח (א). לא אסף לקלל לומר ארורה האדמה, ולא אוסיף להכות כל חי בפעם אחת כאשר עשיתי במבול, וכי מפני שוטים (מאבד) [אאבד] עולמי (נ).

(יז) הוצא אתך הוצא כתי' (ג), תוציא הנחש שנתקלל בו' ענינים בפ' בראשית.

(כ) סנהדרין קו, ב. (כא) עי' ברוקח כאן בהערות הערה עב. (כב) פל"ב, כ"ה בתוספתא סוטה פ"י ה"ג. (כג) ר"ה יא, ב וכו"א. (כד) ברכות נ"ט א. (כה) תנ"י, ב"ר פל"ב. (כו) נדה ל, א. (כז) ספ"ב. (כח) זבחים ק"ג ב'. (כט) פ"ל ו, ואולי צ"ל אז הכישו ארי לו. * (כט) סנהדרין ק"ה ב'. (ל) ב"ר פל"ג, עי' בעה"ט. (לא) עי' ראב"ע, ורוקח. (לב) עי' ע"ז נד, ב. (לג) ב"ר פל"ד.

(יט) כֹּל רוֹמֵשׁ מֵלֹא בְרִ' (לד), כִּמוֹ עֵכָבֵר שְׁמוּלִיד שֶׁשֶׁה בְּכֹרֶס אֶחָד לֶה. לְמִשְׁפַּחְתֵּיהֶם שֶׁלֹא יֵאָכֵל הָדוּב אֶת הַפֶּרֶה וְזָאֵב אֶת הַכֶּבֶשׂ.

(כב) עוֹד כֹּל יָמֵי גִי' קָץ. וּבִאֲתָב־שׁ זָפֵק לֶךְ מִיָּם עוֹד כֹּל יָמֵי הָאָרֶץ ע"ה בְּגִי' ו' (אֶלְפִי שְׁנָה) [אֶלֶף שָׁנִים], בְּשֶׁשֶׁת אֲלָפִים לֹא יִשְׁבּוּתוּ (ו), אֲבָל לֵאחֹר שֶׁשֶׁת אֲלָפִים יִחָרֵב הָעוֹלָם וַיִּבְטְלוּ.

(יט) לְמִשְׁפַּחְתֵּיהֶם מִכָּאן נִהְגוּ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְצֵאת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת (ו).

(כא) אֶת הָאֲדָמָה בְּעֵבֹר הָאָדָם כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנַּעֲ(ו) רִיו וְלֹא אִפְיָ עוֹד לְהִכָּת אֶת כֹּל חַי כְּאֲשֶׁר עֲשִׂיתִי ע"ה גִּימ' ד' אֲלָפִים וּשְׁמִ"ד [שָׁנִים] אַחֵר הַמִּבּוֹל רָמַז כִּי (ד') [אַרְבַּעַת] אֲלָפִים וּשְׁמִ"ד [שָׁנִים] אַחֵר הַמִּבּוֹל יִחְזוֹר הָעוֹלָם לְחַזּוֹ וּבָהוּ מִיָּם בְּמִיָּם, לִכְךָ כִּתִּי אֲצִלוּ עַ(ו) ד' כֹּל יָמֵי הָאָרֶץ עַד כִּתִּי חֲסֹר ו', כְּלוֹמֵר עַד יַעֲבֹרוּ שֶׁשֶׁה אֲלָפִים, צִרְף מֵאָדָם עַד הַמִּבּוֹל אֶלֶף וְתִרְנִ"ו וד' אֲלָפִים וּשְׁמִ"ד הָרִי שֶׁשֶׁת אֲלָפִים.

ש ע ר ה נ ע ל ס מִן וִירַח יִי אֶת רִיחַ וְכו' עַד סוֹף פְּרֶשֶׁת הַקֶּשֶׁת יֵשׁ כֹּל אוֹתִיּוֹת הָאֶלֶף"א בֵּית"א חוֹץ מִן הַט', כִּי כֹל פְּרֶשֶׁה זֶה דָּבָר הַקֶּבֶ"ה וְהוּא בִּירֵךְ אָדָם וְחוּהָ בִי' בְּרֻכּוֹת (ט) ט' חֲזָרוּ בִּימֵי נֹחַ אַחֵר הַמִּבּוֹל אֲבָל רִדְיָה לֹא חֲזָרָה (ט) אֲלֹא לְנִמְרוֹד שֶׁהָיָה לְבוֹשׁ בְּגַד אָדָם הָרֹאשׁוֹן שָׁבוּ מִצְוִייר כֹּל חַי, וְכֵן עָשׂוּ לְבָשׁ אֶתוֹ, וְחֲזָרוּ לְשִׁלְמָה וּלְנִבּוֹכְדֶנְצָר (מ). מֵאָדָם עַד הַמִּבּוֹל הִתְהַרְדְּיָה פִּי הָיוּ רוֹדִים בְּכָל בְּהֵמָה וְחַיִּים וְהָיוּ קוֹרְאִים לְבִהֵמָה וְלַחִיָּה וְלַעֲוֹף וּמִבִּיָּאִים מִיָּן עַל שְׂאִינֵי מִיָּנוּ לִכְךָ הִשְׁחִיתוּ דֶּרֶכָם עַל הָאָרֶץ, וְלִכְךָ לֹא חֲזָרָה רִדְיָה אַחֵר הַמִּבּוֹל שֶׁלֹא יִחְטְאוּ עוֹד, וְכֹל מֶה שֶׁנִּבְרָא בִּי מֵאֲמֵרוֹת ט' מֵהֶם חֲזָרוּ.

(ט, ט) וְאֵנִי הִנְנִי מִקִּים אֶת בְּרִיתִי לָמָּה כָּפַל פַּעַם אַחֲרֵת וְהִקִּימוּתִי אֶת בְּרִיתִי, שְׁנָה עָלִיו הַכְּתוּב לַעֲכָב, וְהוֹדִיעַךְ אֵף אִם יִחְטְאוּ לֹא יִכְיָא עוֹד מִבּוֹל, וְלִכְךָ אָמַר שְׁנֵי פַעַמִּים זֹאת אוֹת הַבְּרִית.

ג' פַּעַמִּים קֶשֶׁת בְּפֶרֶשֶׁה, וְכֵן ג' פַּעַמִּים צִיּוּת בְּפֶרֶשֶׁה (בְּמִדְבָּר טו), וְנֹא' בְּצִיּוּת זִכִּירָה וְרֹאיָה וְלִדּוֹרוֹתָם, וְכֵן בְּקֶשֶׁת זִכִּירָה וְרֹאיָה וְלִדּוֹרוֹתָם, מֵעוֹלָם לֹא נִרְאָתָה הַקֶּשֶׁת בְּלִילָה (מ), וְכֵן צִיּוּת בְּיוֹם וְלֹא בְּלִילָה (מ). וְנֹחַ אֶחָד מִן ג' שָׁכַל אֶחָד הַצִּיל ג', נֹחַ דִּנְיָאֵל וְאִיּוֹב (ג).

(לד) עִי' בִּ"ר שֵׁם. (לה) יִלְקוּ"שׁ רִישׁ סֵפֶר שְׁמוֹת. (לו) עִי' ט, א. (לז) וְכו"ה בְּפַעֲ"ר. (לח) מִדְּרַשׁ תְּדֵשָׁא פ"ה. (לט) בִּ"ר פִּל"ד. (מ) ר"ל שְׂאֲצֵלָם כְּתִיב לִשְׁוֹן רִדְיָה. (מא) עִי' ר"ה כד, א תוֹדָ"ה גִּירִי. (מב) מִנְחֹת מַג, א. (מג) עִי' יִחְזָקָאֵל יד, כ.

ז' פעמים ארץ בפרשה מד), וכן שבעה בריתות, ז' קולות נאמרו על המים, קול יי על המים וכו' (תהלים כט) ושם נאמר יי למבול ישב וכו', וז' פעמים נזכר מים מבראשית עד ולמקוה המים, כי (משם) [השם] כרת ברית לארץ שלא יהיה מבול בששת ימי בראשית.

(י, ג) בני גומר אשכנז הם היושבים בארץ צרפת על נהר שיינ"א מה). תירפ הוא רוסיא"ה מו). אל"ש אלמאניא מו).

(ב) בני יפת גומר ומגוג ומדי ס"ת תרי"ג, ואח"כ הזכיר יון לומר תרי"ג מצות התירו ליכתב בלשון יון, בפ"ק דמגילה מט).

(ג) וריפת ובד"ה (א א ו) כתי' ודיפת, בתחילה היו לישראל רפים ולבסוף נהפכו לישראל לדופי וקלס מט).

(ד) ודודנים ובד"ה (שם ז) כתיב ורודנים, מתחילה דודים והיו דנים באמת ואח"כ נהפכו להיות רודים לדיינים ומכים לשופטים נ).

(ה) איש ללשונו נאמר ביפת, אבל בשם וחס נאמר ללשונו, רמז כי מקצת לשונות נהפכו לקופין בדור הפלגה נא).

(כח) ואת עובד ובד"ה (שם כב) כתי' עיבל, לפי שמשך עצמו לכשפים וראוי היה לקללות שבהר עיבל.

בשם וחס נאמר אל"ה בני ולא ביפת, כי בריות משתנות יצאו ממנו קופין ופראים נ), לכך לא נזכר בו אלה בני.

(ט, ה) אך את דימכם מיד כתי' אן, וכן (שופך) [שופך] דם האדם, אן בשר בנפשו, אלו שלשה כפי"ן הפוכין, רמז על דאטפת אטפוך נ), לומר כאשר עשה לי כן יעשה לו, אם הרג סופו ליהרג. ולכך הם ג', כי פוקד עון אבות על בנים עד שלשים (שמות כ ה) אם לא יהרג הוא יהרג בנו או בן בנו. מצאתי כשהיה משה בהר ויהושוע משרתו עומד ברגל ההר באהל וראה אדם רוכץ על המעין ושותה בא עליו רוצח ורצחו אמר יהושע לא יפטר מן העולם עד שיראה הרוצח בן בנו נהרג על אותו מעיין עצמו.

מד) בפרשת קשת. מה) ע"י ברד"ק. מו) בגמ' יומא י, א תירס זו פרס. מז) ברד"ק כתב זה על אשכנז. מח) ט, א. מט) וסיים ברוקח ומכים אותן. נ) ע"י רש"י בד"ה. נא) סנהדרין קט, א. נב) עיין בסנהדרין שם. נג) אבות פ"ב מ"ו.

(כא) ויתגל ג' ל י ו ת*ג), גרם גלות אל עשר שבטים דכתי' (עמוס ו' ו) השתים במזרקי יין מד).

(כד) וידע את אשר עשה לו בנו ג' חם סרסויה).

(יא, א) שפה אחת ג' (ב) לשון הקדש נו).

(ב) בארץ שנער ג' בו ננערו מתי מבול ט).

(ה) ויאמרו איש אל רעהו הבה ס"ת שלוה, מפני שהיה להם שלוה חטאו נ).

(ט) בב"ל כמנין דורות שמדור הפלגה עד שקם נבוכדנצר.

(י) אלה תולדות שם לא כתי' תולדות בחם ויפת, כי מפני תולדות שם נבראו שמים וארץ ט). את כל אלה ידי עשתה (ישעיה סו ב) בזכות א ב ר ה ס ב ה ב ר א ש שם ועבר שיצאו ממנו.

(כט) אשת אברם ג' אלה בכתובה (ו) בק(י) דושין*ט).

(לב) וימת תרח בחרן נ' הפוכה ט), לומר עד כאן חרון אף שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם ט). ע"כ.

ל י ק ו פ י ם   אלה תולדות נח נח איש צדיק ס"ת [חשק] 6). נח תמים היה ולמה מצא חן שיצא ממנו אברהם שהיה בדור עשרים לאדם הראשון כמנין הי"ה, וכת' באברהם והיה תמים (לק' יז א), ויצאו ישראל ממנו דכתי' בהו (דברים יח יג) תמים תהיה עם יי וכו' 6*). מה יי אלהיך שואל מעמך (שם י יב), תולה ארץ על בלי מה (איוב כו ז), ונחננו מה (שמות טו ז), על מה אדניה הטבעו (איוב לח ו), על מאה ברכות, על בגי' ק', [ראשי] תיבות שלשיות של ה' חומשי תורה עולות מ"ה, אלהים בני משה אל אשר, ונעלם של אדניה ג' התורה, אדניה ג' הוא ע',

---

*נג) אולי צ"ל גלות י'. נד) סנהדרין ע, א. ובר"ר פל"ו, וכ"ה בבב"ב ט. נה) שם. נו) ירושלמי מגילה פ"א ה"ט. נז) שבת ק"ג, ב. נח) תוספתא סוטה פ"ג ג. נט) נ"ר שחסר כאן וצ"ל א ל ה תולדות שם, א ל ה תולדות השמים והארץ בהבראם, את כל א ל ה וג' ויהיו כל אלה, בזכות א ב ר ה ס ב ה ב ר א ש שם ועבר שיצא מהם. *נט) ברוקח: זה הוא בקידושין וכתובה. ס) רש"י. סא) אבות פ"ה מ"ב. א) כ"ה בחומת אנך בשם רבינו, ובנחל קדומים בשם ר"א מגרמיזא, עיי"ש, ועי' לקמן. *א) חסר כאן, ואולי צ"ל תמים היה אותיות מה.

בע' פנים התורה נדרשת ז). אלה תולדות נח נח ר"ת אתנן, עתיד לינתן אתנן גדול
לנח, ולכן תמצא שכל לשון של חשק ואהבה של אשה דבר הקב"ה לאהוב לישראל,
כתיב ויאהב הנערה וידבר על לב הנערה שכם בני חשקה נפשו בבתכם וכו' (לק'
לד), וכן גבי הקב"ה כתי' (מלאכי א ב) אהבתי אתכם, דברו על לב ירושלם (ישעיה
מ ב), חשק יי בכם (דברים ז ז), וזהו אתנן. נח איש צדיק ס"ת חשק, וכתי' ז)
כמשוש חתן על כלה, מה חתן וכלה יש להם מטה יחד, כך בהקב"ה לישראל נא'
(שה"ש ג ז) הנה מטתו. דברו על לב ירושלם, בישר שניהם עלי לחנה כשאמר לה
לכי לשלום ואלהי ישראל יתן את שאלתך וגו' (ש"א א יז) כמו שאמר הקב"ה
לישראל ולירושלם, שהקב"ה כביכול מתעטר בג"ע וירושלם והתורה, ועתידה ירושלם
שתהא נבנית בג"ע שנא' (ישעיה נא ג) וערבתי כגן יי, ועושה הקב"ה לכל צדיק
יי"ג חופות ג) כמו שעשה במדבר יי"ג עננים ד), כנגד שעונשים בני יי"ג שנה, וכנגד
יי"ג מדות רחמים, ויי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם ט), וכנגד הקב"ה נקרא אח"ד
וישראל גוי אח"ד (ש"ב ז כג) וכנגד תורה אחת ומשפט אח"ד (במדבר טו טז) וגו'
אהבה.

יי"ד פעמים יי בפר' נח, לפי שיצא ממנו אברהם שבניו קבלו עשרת הדברות
שבהם יי"ד שמות, וכן יי"ד שמות ביושע יי. יי"ז אלהים בנח, כי אברהם נקרא
את האור כי טו"ב ו) מי העיר ממזרת (ישעיה מא ב), ששמר כל תורת משה קודם
שניתנה *) כמנין טו"ב, יי"ז מקומות נקרא תורת משה, ויי"ז אלהי אברהם, ויי"ז אלהי
יעקב, ויי"ז שני לוחות בחומש.

אלה תולדות נח ג' פעמים נח בפסוק, לומר שנחשב בדורו כאברהם יצחק
ויעקב ז), ולכן הוליד ג' בנים.

קומתה צוהר ר"ת קץ * ז).

תקח לך שבעה שבעה רמז שנצטוו ד' מצות של בני נח ט).

ותלך התיבה על פני המים ס"ת מילה, לפי שלא היו נימולים, אבל נח נולד
מהול דכתי' איש תמים ט).

ויחל נח איש האדמה דע כי ס"ת חלש, לרמוז כי תש כחו מעת אשר נטע,
וזהו שנ' ויחל נח, נעשה חולין י).

ב) מדרש אותיות דר"ע. * ב) בפסוק ישעיה סב ה ומשוש חתן על כלה. ג) עי'
ב"ב עה, א. ד) מכילתא בשלח יג כא. ה) חולין קטו, ב. ו) עי' ב"ר פל"ח
י"ג. * י) קדושין פ"ב א', ומניין טו"ב ר"ל יי"ז דורות מנח עד משה. ז) עי' רש"י.
* ז) עי' לעיל בפסוק עוד כל ימי. ח) סנהדרין נו, ב. ט) אדר"ן פ"ב.
י) ב"ר פל"ו ג.

לֹא אוֹסִיף עוֹד לִקְדֹּשׁ אֶת הָאָדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם דַּע כִּי רִ"ת שֶׁל זֶה הַפֶּסֶק
יבא לא על אהבה, לרמז כי לא על אהבת האדם איני מקלל את האדמה, כי אם
ברחמי יתברך שריחם על בריותיו.

פרשת לך לך לה"ר אפרים זלה"ה

(יב, א) ויאמר יי אל אברהם לך לך גי' גשם, מה הגשם הזה בזמן שהוא צרור כעבים אין אדם יודע טיבו כיון שירד לארץ כל אדם נהנה ממנו כך אתה בעודך במקום אחד אין טבעך יוצא בעולם, ומה הגשם הזה מביא ברכה לעולם אף אתה והיה ברכה, ומה הגשם הזה מגדל הצמחים אף אתה ואגדלה שמך (6).

(ב) ואעשך לגוי גדול ס"ת כ ל י, כהנים לויים ישראלים, כל"י גי' ס', ששים רבוא יצאו ממך. כאן רמזו כל"י ומיד כתי' ואברכך רמז לברכת כהנים שיש בה ס' אותיות (נ) שמך והיה ברכה גי' תרי"ג, רמז שיקיים תרי"ג מצות (ג) וזרעו אחריו שקבלו את התורה שכלולה בתרי"ג מצות, וזהו סוד שנקרא שמו אברהם שעולה רמ"ח (ד) שהם עיקר כל המצות, וזהו ג"כ שרמזו במלות שמך והיה ברכה בגי' זכר, ששמך זוכרים בברכה יותר מכולם, כך חותמים ולא בהם כמ"ש רז"ל (ס).
(ה) שרי אשתו ואת לוי' שרר, שרי לשון שררה, המלך הראשון שמלך בישראל היה שאל.

(ג) ונברכו בך בגי' ובנו יברכהו, כל מי שרוצה לברך בנו יברכהו שיהא כמוך (ו).
(ז) שם מזבח ל"י הנראה ר"ת שלמה, רמז לשלמה שעתידי לבנות מזבחת (ז).
(יב) והרגו אותי ואותך יחיו כלומר הם נצטוו על הרציחה ועל הערוה, ואם יעברו זה גם זה יעברו (ס).

(י) רעב אותיות ברע, כער, ערב, כי הרעב ברע הוא ונעשה כער [בדעתו] (ט) וערב לו לחם צר ומים לחץ.

(יד) ויראו המצרים וכו', קשיא מי לא ידע שיראוה, נ"ל שהוא לשון הבטה יתירה, והרגישה שנכנסו כולם לראותה, וכמעט פרחת נשמתה מחמת פחד, לכן נרמז המצרים את האשה ס"ת מתה.

(א) הובא בפני דוד להחיד"א ע"ש. (ב) ע"י חולין מט א ובבעה"ט.
(ג) ע"י יומא כח ב. (ד) ב"ר פל"ט יא והובא בפני דוד ע"ש. (ה) פסחים ק"ז ב והובא ברש"י. (ו) ספרי נשא ס"י ע"ג, והובא ברש"י וברמב"ן. (ז) כדהובא במלכים א ז. (ח) ראה חזקוני. (ט) ע"י עירובין מא, ב.

(טו) ויהי־לֹא אותה אֵלֶּה פרעה כלומר ראוייה היא זו להנשא לפרעה י).

מה זאת עשית לִי שבאתי לידי נגעים גדולים על ירך יב).

לִמה לֹא הגדת לִי ולא הייתי בא לזה.

יט) לִמה אמרת אחותי היא ואם הייתי י) אומר נכרית היא ואיני מכירה הייתי מתרחק ממנה ומתיירא שמא אשת איש היא, וכשאמרת אחותי היא לקחתיה לי לאשה, וברוך יי שמנעני ממנה ומבוא אליה, כי ואקח משמע קיחה לבד, כי בכל מקום שכתוב קיחה גבי אשה כתוב אצלה ביאה י). ועתה הנה אשתך קח וְלֶךְ.

יג, א) ויעל אברם ממצרים לפי שא"י גבוהה היא יג). ד"א ויעל נתעלה ונתעשר מהם.

ב) במקנה ובכסף ובזהב אחרון אחרון חביב.

ג) וילך למסעיו בג' רי"ו [כמנין אותיות בע"ב שמות], שבכל מקום שהיה הולך שכינה עמו. למסעיו מנגב ועד ג' מאכסניא לאכסניא אזל.

ז) ויהי ריב פי' רש"י ז"ל שהיו רועי לוט רועים בשדה אחרים, ר(ו)עי מקנה לֹוֹט גי' מי קנה מרעה, כלומר מי קנה לכם מרעה זה שאתם רועים בו. לֹוֹט גי' הגזל, שהיו רועים מן הגזל.

ח) מריבה מ ר י ב ה קרי ביה, כי תהיה מרה באחרונה.

ט) הפרד נא מעלי פי' ה פ ר ד נ א, כלומר בטל זה המחלוקת.

י) כי בלֵה משקה גי' זה הכל זנות, כלומר כולן היו ראויות להשקותן מי סוטה י).

יא) ויפרדו איש מעל אחיו בעה"ז ובע"ה, מעל אחיו גי' זה עולם הבא.

יד) אחרי הפרד לֹוֹט ר"ת אהל, כלומר מיד שנתפרד לוט חזרה שכינה לאהל אברהם, כמ"ש חז"ל טו) קודם שהוקם המשכן היתה השכינה באהלי צדיקים שני דה"א יז ה) ואהיה מאהל אל אהל וממשכן וכו' טו).

י) וכ"כ רש"י. יא) עי' רוקח. יב) כדברים כב וכד. יג) קידושין טט, ב. יד) ב"ר פמ"א ט. פסיקתא רבתי פ"ג. טו) במדב"ר פ"ב ה. טז) פס"ר פ"ג, תנחומא ויצא י, והובא ברש"י, בכת"ב נוסף: וכת' קול רנה וישועה באהלי צדיקים (תהלים קיח).

(טז) והיה זרעך כעפר הארץ מה עפר הארץ מגדל עצי בשמים ועצי פיר ואילנות של סרק וכולם לצורך, מהם לאכילה ומהם לרפואה ומהם לריח טוב ומהם להסקה ומהם לבנין, כך ישראל יש מהם בעלי תלמוד ויש מהם בעלי אגדה ויש מהם בעלי סוד ויש עמי ארצות ויש מחזיקים ידי לומדי תורה, וכולם יש להם זכי כמ"ש רז"ל (ז) כפלה הרמון רקתך וכו' (שה"ש ד ג) ומה הארץ יש בה כסף וזהב ונחושת וברזל בדיל ועופרת, כך ישראל יש מהם בעלי תורה שנמשלה לזהב, ויקרה היא מפנינים (משלי ג ט), ויש מהם ככסף אלו בעלי משנה שני' (שם ב ד) תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה, ונחושת אלו בעלי מקרא שאינם יודעים הפסוקים וקדוק האותיות, וברזל אלו עמי הארצות שקשים כברזל, ועופרת הדרשנים שמשמים עצמם כעפר נדוש, ובדיל אלו פריצי ישראל שהכל בדלים מזו ומה הארץ הזאת אדם זורע חטה אחת והרבה גרעינים יוצאים ממנה, כך הם ישראל היו יולדות ששה בכרס אחת (י).

(יד, יג) ויבא הפל"י גי' עוג הוא המגיד (ט).

(יג, יד) גם זרעך ימנה ס"ת מכה, רמז כשנמנים מכה שולטת בהם (כ).

(יד) כי נשבה אחיו אעפ"י שחטא כדכתי' (לעיל יג) ויסע לוט מקדם, וארז"ל מקדמונו של עולם, קראו אחיו וכן ארז"ל (כ) (חטא) ישראל אעפ"י שחטא ישוהוא.

(יח) ומלכי צדק וכו' עשרה תיבות יש בפסוק הזה (כ), וכת' בו לחם, ובבב"ב בפס' (ישעיה לג טז) הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו לחמו נתן מי נאמנים יש עשרה תיבות, ובכתובים (תהלים קד יד) בפסוק מצמיח חציר לבה וכו' יש עשרה תיבות, נגד עשרה מצות שתלויות בארץ (מ), וגם עשרה תיבות בבו המוציא לחם וכו' (נ).

(יד) וירדוף צד דן בגי' כה עגל, כלומר כיון שבא לשם כחו תשש, לפי ש עתידין בניו להעמיד שם עגל שנא' (מ"א יב כט) ואת האחד נתן בדם (ט).

(יז) ברכות נז, א ועוד. (יח) שמו"ר פ"א ז, ברוקח: גם לימות המשיח עתידה ז שתלך ו' בכל יום. (יט) נדה סא, א. ב"ר פמ"ב יב והובא ברש"י, תיוב"ע. (כ) י כב, ב. (כא) ב"ר פמ"א י. (כב) סנהדרין מד, א. (כג) מלכי צדק מילה ז (כד) ירושלמי חלה פ"א ה"ו עשר מצות אדם עושה עד שלא יאכל פרוסה וכ (כה) בכתי"ב נוסף: וכן שמענו נותן עליו עשר אצבעות, והוא בירושלמי חלה ש (כו) סנהדרין צו, א. מכילתא סוף בשלח, והובא ברש"י.

(טו) ויחלץ עליהם צִיָּה נחלק הלילה עליהם לשנים לאור ולחשך, ע' אברהם ואנשיו לאור ועל אויביו לחשך, וזה סי' לבניו שנא' (שמות י כג) ולכל בני ישראל היה אור במושבותם.

(יט) ברוך אברהם צִיָּה עליון למה שבזכותו קונה שמים וארץ, כלומר העה"ז והעה"ב, א"נ שבזכותו עומדים שמים וארץ שני' (משלי י כה) וצדיק יסוד עולם מ), ומאחר שבזכותו עומד כאילו קנאו, ולכך אמר (ברוך) אברהם[ה]ם (ל) אל עליון קונה שמים וארץ. כל' לא אני קונה שמים וארץ אלא הקב"ה קנאם כלומר תקנם, כמו הלא הוא אביך קניך (דברים לב ו).

(כג) מחוט ועד שרוך נעל גי' נח וחוט ציצית. ועד שרוך גי' ולתפ(י)לין, כדאי' במס' סוטה* נח בזכות שאמר אברהם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לב' מצוות לחוט ציצית ולרצועה של תפילין.

(טו, א) היה דבר יי אֵל אברהם במחזה כלומר שהיה הדיבור יוצא מתוך צורה, כמ"ש בעלי הסוד, לפעמים הדיבור בלי צורה כמד"א (דברים ד יב) ותמונה אינכם רואים זולתי קול, ופעמים מתוך צורה שנא' (ישעי' ו א) ואראה את יי וכו', ואשמע את קול יי אומר וכו' (שם ח), וכתוב (הושע יב יא) וביד הנביאים אדמה, כשהקב"ה רוצה להראות חיבתו (ט) לנביא אז הדיבור יוצא מתוך צורה מאירה ומזוהרה ל). אֵנָכִי מִגֵּן לָךְ בזכות בניך העתידים לצאת ממך ולשמוע בהר סיני אנכי ולא יהיה לך, זה מגן לך. מִגֵּן לָךְ בגי' מעגל, כלומר דבור אנכי מגן בפני עון העגל שנא' (ישעי' מט טו) גם אלה תשכחנה, מה שאמרת אלה אלהיך ישראל אשכחנו, ואנכי יי אלהיך שקבלת עליך ייחוד שמי לא אשכח לעולם. ד"א אֵנָכִי אֵ שהאמנת ביחידו של עולם שנא' (להלן) והאמין ביי (ב). נ שבחרת בתורה (נ) שיש בה נ' שערי בינה (ג). ב שקיימתה ברית מילה שניתנה לעשרים דור. י שנסייתך ב' נסיונות ועמדת בכולם (ה), כל אלה הם מגינים עליך.

(ב) בתי הוא דמשק אֵלֵיעֶזֶר גי' בא ודולה ומשקה תורה לכל ל).

(ה) הבט נא השמימה י"ל מאי מילת נא, והיל"ל הבט השמימה. נ"ל שבאותה שעה היה הרקיע טהור ומלא כוכבים, והיה פי' עתה כמו הנה נא ידעתי (בראשית יב יא), וכן דבר נא באזני העם (שמות יא ב).

(כו) בכ"ר פי"ט ו בזכותו נברא העולם. כח) אולי צ"ל מחוט ועד שרוך גי' זהו לחוט ציצית. * כח יז, א. כט) בכתי"א: חכמתו. ל) בכתי"א: ומנהיגה. לא) ב"ר פי"ד ב. לב) עי' יומא כח, ב. לג) ר"ה כא, ב. לה) אבות פ"ה ג. לו) יומא כח, ב

(ח) במה אדע כי אירשנה למה גבי בטחון הזרע כתי' (לעיל) והאמין ביי ולא שאל אות, וגבי נתינת הארץ שאל אות. נ"ל אם היה אומר לזרעך אתן את הארץ לא היה שואל אות, כי כבר הבטיחו בזה, אבל כיון שאמר לו לך אתננה, שמח שמחה גדולה ואמר במה אדע שאזכה אני לעצמי לרשת אותם.

(יב) חשבה גדולה הראה לו ד' גליות שנאמר (איכה ג ו) במחשכים הושיבני כמתי עולם, גדולה אותיות ד' גולה (ט).

(יג) גר יהיה זרעך קצת, ועבדום קצת, ועינו אותם קצת, סך הכל ת' שנה.

(יד) וגם את הגוי קשיא ואת מצי למימר, מאי וגם לרבות ע"ז שלהם.

(יז) והנה תנור עשן ס"ת הרן, כשאמר נמרוד להרן את מי תעבוד, אמר אם יציל אלהי אברהם אותו מאור כשדים בו אני מאמין, וכשניצול אברהם השליכו להרן ונשרף, שלא היה בטחונו שלם בהקב"ה (ט).

בין הגזרים האלה ס"ת המן, שגם פורענות המן הראה לו (ט).

(יח) לזרעך נתתי כאן לא אמר לך, אמר הקב"ה לולי ששאלת אות כבר היית יורש את הארץ מיד, עכשיו לזרעך אתן ולא לך, וכן אעשה לבניך דכתי' (דברים א לט) וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה וכו'.

(יד) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ס"ת לשון, רמז שיגאלו בשביל שלא ישנו הלשון שלהם (ט).

(יב) והנה אימה חשכה גי' היא גלות.

(טז, כ) אולי אבנה ממנה בנין ממש, כי האשה נמשלת לבית ושייך בה בנין, וכתי' (בראשית ב כב) ויבן יי אלהים את הצלע, ואעפ"י ששמעה מפי הגבורה שאמר לאברהם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, היתה יראה שמא מאשה אחרת, ובזכות שהכניסה שרה את הגר, זכתה ויצא ממנה יצחק שעולה בגי' הגר.

(ח) אי מזה באת בישרה י"ב נשיאים עתידין לצאת ממך. ותאמר מפני שרי גברתי גבורת[נית] [היא] ואין הדעת סובלתה. ויאמר הגר בכל האמירות

הללו כתי' מלאך, וכאן לא כתב מלאך, נ"ל שהקב"ה דבר זה הדיבור והאחרים היו ע"י מלאך, וכך היא מדתו של הקב"ה שנא' (איוב לג יד) כי באחת ידבר אל ובשתיים לא ישורנה מה).

וקראת שמו ישמעאל תימה למה קראתו ישמעאל, אם על שכבר שמע הוה ליה למימר שמעאל, נ"ל על העתיד כשהשליכתו תחת אחד השיחים, שם כתי' (בראשית כא יז) וישמע אלהים את קול הנער מה).

(יג) אתה אל ראי אותיות אריאל.

(יז, א-ב) והיה תמים, ואתנה בריתי כי אני כורת ברית אלא עם הנימולים, ונמלתם ונמלם מי שהוא נימול נקרא תם מה, ומי שאינו נימול נקרא בעל מום שנא' (ירמיה ט כה) ופקדתי על כל מול בערלה.

(יב) ובן שמונת ימים ר"ת יש"ו, רמז כי היה עתיד לעשות מילה ולהעביר אותה, ובסוף פסוק נרמז מכלל בן נכר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. אשר לא מזרעך הוא כלומר שלא היתה הורתו של יש"ו מזרע כשר, כי בזנות עיברתו אמו.

(ד) לאב המזון גוים שכל הגוים נקראו בני אברהם מה).

(טז) [וברכתי אתה], וברכתיה כשהקב"ה מברך לצדיקים בכפל מברך אותם, כי ברך אברכך (לקמן כב, יז), בכפל קוראם, אברהם אברהם (שם יא) (יצחק) יעקב יעקב (לקמן מו ב). בכפל משלם להם בעה"ז ובעה"ב.

(יז) ואם שרה הבת ואפי' אם הייתי בחור, שרה הבת צ' שנה תלד.

(יח) לו ישמעאל יחיה לפניך שילך בדרך ישרה לפניך מה).

(כז) נמולו אתו כלומר כל אותם שנימולו זכו להיות אתו בגן עדן, לפיכך נמולו בגי' [ב]עדן. ע"כ.

מכתיבה אישכנזית

(יב, א) ויאמר יי אל אברהם לך מ לך, רמז שיעשהו מלך. לך מארצך אותיות מלאך, תהיה כמלאך. ועוד כי ישלח מלאך לפניו. אל הארץ אשר אראך ס"ת לצורך, כלומר העולם צריך לך.

(מא) עי' ב"ר פמ"ה י. (מב) עי' פדר"א פל"ב. (מג) נדרים לב א. (מד) תוספתא ברכות פ"א, שמות קה, א. (מה) תריו"נ והובא ברש"י.

(ב) ואעשך גי' ויהוה ש' ע' יצא ממך. ואעשך לגוי גדול ס"ת כיל גי' ס', כלומר ס' רבוא יצאו ממך. ואגדלה ואגדל ה' שמך, כלומר שתקרא אברהם ואוסיף ה"א בשמך. אברהם גי' אברהם מו). ואגדלה שמך מ' ש' ה' יצא ממך. והיה ברכה שם של הוי"ה. שרה באתב"ש בגי' יסכה מו).

(יג, יח) ויאהל אברהם זרח אורו, כמו בהלו [נרו] עלי ראשי (איוב כט ב), ולכך נקרא איתן האזרחימם), ויאהל אליהו יחזיר הארץ לבניו. בחברון ויבן שם מזבח ר"ת כושם, כלומר בשמים היה קרבנו.

(יב, ו) עזר מקום שכם ר"ת שמע, ולעבדו ש' כ' ס' אחד (צפניה ג ט) ר"ת שם כבוד מלכותו, ולכך רמז שכם אצל אחד ואצל שמע. אלון מורה אברהם היה אלון ומורה לכל העולם לעבוד את הקב"ה אלון מורה ס"ת ור"ת האמן, והאמן ביי (לק' טו ו).

(יב, א) ה' ג' ה' ה'. בפסוק ויאמר יי אל אברהם יש בו עשר אלפיון, כנגד י' פעמים ויאמר ב' בראשית, שהם עשרה מאמרות שבהם נברא העולם מט), וכנגדם נתנסה ב' ניסיונות, וזהו ניסיון ראשון של טלטול ויאמר יי אל אברהם לך לך, שבזכותו נברא העולם שני' (לעיל ב ד) אלה תולדות השמים ב' ה' ב' ר' א' ס' אותיות באברהם נ). ד"א ויאמר יי אל אברהם לך לך באותה אמירה שאמר לו נפתחו לו מעיינות החכמה שכן רמזו בר"ת ובגי' עולה ה' ח' כ' מ' ה', ובר"ת נא) ויאמר לו אלהי אברהם נ), ומתוך החכמה שחקר בספרים נגלה עליו אדון הכל ית', לפי שהשיג אלהותו ומכריז אלהותו בעולם, לכך מדה כנגד מדה, לפיכך יחד שמו הגדול עליו כמו שמייחד על אומה שלימה. ע"כ ההגהה.

ויאמר יי אל אברהם התחיל באמירה, כי העולם נברא בעשרה מאמרות נ) בזכות אברהם. ד"א לך לך רמז לו כשתהיה בן ק' שנה כמנין ל"ך ל"ך אז אעשך לגוי גדול, שנוול יצחק, והוא שני' (לק' יח יח) ואברהם היו יהיה לגוי גדול, כשיהיה בן הי"ו יהי"ה לגוי"א יוליד, וזהו שנא' (תהלים קכח ד) כ"י כ"ן יבורך גבר ירא יי מד). אראך גי' בעננים נה), הענן הולך לפניו ומראה לו הדרך.

(ג) ואברהם מברכיך גי' וכהנים מברכים בניך, עם הכולל, לכך מברכיך לשון רבים, ומקללך לשון יחיד טו). זהו בלעם הבא לקלל בניך.

מו) ב"ר פל"ט יז. מז) מגילה יד, א. מח) ב"ב טו, א. מט) אבות פ"ה מ"א.
נ) ב"ר פ"ב ח. נא) צ"ת, ור"ל שתיבות ויאמר ה' אל אברהם הם אותיות ויאמרו וכו'. נב) פסחים קיז, ב. נג) אבות פ"ה מ"א. נד) כ"ה ברוקח שער המסורות.
נה) כ"ה ברוקח שער חבר. נו) כ"ה באב"ע רד"ק וחזקוני.

- (ה) ואת הנפש אשר גי' (הם) [הן] הגרים שגיירו ט).
- (ח) ויקרא בשם יי קרי ביה ונקרא, גייר גרים, גי' (הם) [הן] מגייר ט).
- (י) ויהי רעב בארץ גי' גם לנסותו, עם הכולל, בפרקי ר"א ט).
- (יד) כבא אברם מצרימה גי' הן כסה עלה בתיבה. ותקח האשה בעל כרחה. ותקח בגי' מן התיבה ט).
- (יג ז) כתוב אחד אומר והכנעני אז יושב בארץ, וכתוב אחר (לעיל יב ו) והכנעני אז בארץ, לפי שבתחילה היה כובש ארץ ישראל מעט מעט בגזל, ולבסוף נתיישבו ממש ואין מוחה בידם.
- (ג) ונברכו בך כל משפחות פ"י רשב"ם סא) יהיו מעורבים בך ובזרעך, כמו המברך והמרכיב ט).
- (יז) וינגע יי גי' פסח, עם יו"ד של שם. נגעים גי' חג הפסח ט). נגעים גד(ו)לים ואת גי' [זהו] ר(א)תן סד), זה קשה לתשמיש, פ' המדיר (עז, ב).
- (יג) למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגלגלך ד' תיבות, ונהנה ממנו ד' דברים, צאן ובקר וחמורים ועבדים ושפחות ואתונות וגמלים.
- (טז) בכל התורה כתי' זכרים אצל נקבות כמו שנו' ביעקב (פרשת וישלח) עזים מאתים ותישים עשרים ורחלים ואלים וגמלים ובניהם, וכאן שינה שכתוב (יב יז) חמורים ואח"כ עבדים, ושפחות ואח"כ אתונות, לפי שגזר עליהם אברהם לומר עם הדומה לחמור, לכך כתי' וחמורים אצל עבדים ושפחות ס).
- (סט) שרי פרעה ויהללו אותה ס"ת יהוה, כי היתה יפה מחוה סו), לכן תמצא ס"ת של כי יפה היא מאד גי' חוה, עם הכולל.
- נסמך בכסף ובזהב (יב ד) לזילך למסעיו, שהלך לפרוע הקפותיו בכסף ובזהב סו).
- (יב ד) ואברהם בן ע"ה שנה וסמך ליה (ו) שרי וכו', לכך יצאה מהם אסתר שהיתה בת ע"ה שנים כשעמדה לגאולה ס).

נו) כ"ה ברוקח שער המרבה. נח) כ"ה ברוקח בלקט. נט) פכ"ו. עי' ברוקח בלקט.
ס) כ"ה ברוקח שער הממעיט, ושם זה מן התבה. סא) רשב"ם כאן ולקמן כח יד. סב) סוטה מג א. סג) פדר"א פכ"ו, וברוקח: זה בחג פסח. סד) כ"ה ברוקח בלקט. סה) עי' רוקח שער שינוי. סו) ברוקח הוסיף: ויבן ה' אלקים את הצלע ע"ש, ועי' פני דוד. סז) ב"ר פמ"א ג. סח) ב"ר פל"ט כ.

(טו ז) מאור כשדים היו עובדים לאש והיו עושים מדורה גדולה, ולא הלך אברהם בחוקותם.

(יג טו) הפרד נא מעלי הפסוק מתחיל בה"א ומסיים בה"א, אמר לו אברהם לא נגרום בינינו רציחה שהיא מקוללת בה' דברים, כמו שקלל דוד ליואב (ש"ב ג) זב ומצורע ומחזיק כפלך ונפל בחרב וחסר לחם טע).

(י) כי בול'ה משקה ה' מקומות היו וכולם מקום מרעה, סדום ועמורה אדמה וצבויים צוער ט). כגן יי כארץ ישראל, כגן שהוא אחד מס' בעדן, וכן מצרים בכוש, וכוש א' מס' בעולם, והעולם א' מס' בגן, וגן א' מס' בעדן טא).

(יג) רעים וחטאים ליי גי' בכל גופם ובכל ממונם יחטאו עט), עם הכולל.

(יח) ויבן שם מזבח וסמך ליה ויהי בימי אמרפל, צריך להביא עוד קרבן קודם המלחמה כמ"ש (תהלים כ ד) יזכור כל מנחותיך ועולותיך וכו' עג).

(יד, א) כדל'עומר מלך עילם ותדעל' מלך גוים] ואמרפל מלך שנער ואריזך מלך אלפר גי' יצאו (ד') [כנגד ארבע] מלכיות מלכות בבל ומלכות מדי מלכות יון ומלכות אדום עד), וכן נדרש בב"ר טה) על ד' מלכיות הללו. מלך גוים עיר אחת ששמה גוים מרוב עם אשר בתוכה טו).

(ג) אל' עמק השדים ששם היו שורפים סיד טו).

(ה) רפאים כל מי שרואה אותם לבו רפה כשעוה עט).

(ז) אל' עין משפט היא גי' עין של עולם טט). היא קדש שקדש שמו של הקב"ה בכבשן האש פ).

(ב) ולמה הזכיר כאן שמות המלכים, על שם רשעים, שנא' (משלי י ז) ושם רשעים ירקב טא). פד(ו)ם (ו)עמ(ו)רה אדמה צב(ו)יים גי' רשעים פב), מלך צבויים צבויים כתי', פי' מ[ו]ריפג) כי הייתה ארץ טובה ממהרת לבשל פירותיה כצבי קל לדרך, ובהושע (יא ח) כתי' איך אתנך אפרים [וכו'] כצבאים באל"ף, כמו כן לשון

טט) כ"ה ברוקח בלקט. ע) כ"ה ברוקח. עא) פסחים צד, א. תענית י, א. עב) סנהדרין קט א. עג) כ"ה בבעה"ט. עד) ע"י רוקח עמ' קלט. עה) פמ"ב ד. עו) ע"י רש"י. עז) כ"ה ברוקח שער הפשט. עח) כ"ר פכו ז, וע"י רוקח. עט) כ"ר פמ"ב ז, רוקח שער המרבה. פ) כ"ה ברוקח. פא) כ"ר פמ"ב ה, רוקח שער המרבה. פב) כ"ה ברוקח. פג) ע"י ברוקח.

צבי, ומה שכתוב באל"ף, לפי שאנו צריכים בכל תיבה להיות בה א' פד), והם י' אלפים כנגד עשרת שבטים שנחנבא (יהושוע) [הושע] עליהם, אבל על יהודה ובנימין לא נתנבא הושע לפי שעדין טובים היו, וי' שבטים גלו ועדיין יהודה ובנימין יושבין על אדמתם, וזהו שני' איך אתנך אפרים אמגנך ישראל איך אתנך כאדמה אשימך כצבאים, שהם היו הטובות שבחמש עיירות, ולפי שמזכיר אפרים באותו פסוק שהיתה ארצו טובה דכתי' (דברים לג יג) מבורכת יי ארצו, מזכיר ג"כ אדמה וצבאים שהיו הטובות שבחמש עיירות, ושם עשרה אלפיין נגד עשרה שבטים פס). ועוד אמר לי מורי ז"ל כי לכך כתוב צביים וקרינן צבאים, שהם י"ו, כנגד י"ו דברים שבמענה איוב שנא' (איוב כח) ויוסף איוב וכו', ושם מונה י"ו דברים, סגור, כסף, כתם אופיר, שוהם, ספיר, [זהב, זכוכית, פז, ראמות, גביש, משך חכמה, פטרת כוש, כתם טהור] כלם הם י"ג, ולעיל מיניה מונה שלשה שהיו שם, והם ברזל, נחושה, ואבן, וכל המענה מדבר בסודם, דכתי' (שם) הפך משרש הרים, וכת' שם ארץ ממנה יצא לחם, שהיתה ארץ טובה. הועתק מפי בן בנו של ר' יהודה החסיד זלה"ה.

(יג) ויבא הפליט מי (שנוצל) [שניצל] ונפרד מחבורתו של לוט. הפליט גי' זה היה מיכאל, עם הכולל, בפרקי ר"א פו) בא מיכאל והגיד לאברהם. הפליט בגי' הן עוג, ב"ר פו).

(טז) לוט אחיו גי' זה [ה]דומה.

(יד) וירדוף עד דן גי' זה עגל אחד.

(טו) ויחלץ עליהם לילה גי' זה ליל פסח פס). ארח ברגליו לא י ב א (ישעי' מא ג) באתב"ש עולה שלש(ה) מיל(ין) פט).

(יז) אל עמק שוה גי' בו קצצו ארזים, כדאי' בב"ר ט) שם הושו האומות וקצצו ארזים ועשו לו בימה וכו'.

(יח) מלך שלם הוציא ר"ת משה, היו מדברים יחד דברים שהם הלכה למשה מסיני טז). לחם ויין כמו שנא' (משלי ט ה) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי טז). (יט) בז' פסוקים בתורה כתי' בהם ברוך, ויאמר ברוך יי אלהי שם (לעיל ט). ברוך אברם, וברוך אל עליון, ברוך יי אלהי אדוני אברהם (לקמן כד), ואקוד ואשתחוה

פד) כונתו לפסוק בהושע דיש בכל מלה אות א'. פה) רוקח שער המרבה. פו) פכ"ז. פז) פמ"ב ח. פח) פדר"א פכ"ז. פט) עי' ב"ר פמ"ג ג, ובילקו"ש ישעי' שם. צ) פמ"ב ה, וברוקח שער המרבה. צא) כ"ה ברוקח שער התחלת התיבות. צב) כ"ה

לִי וְאֶבְרָךְ (שם), וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְרוּךְ יי (שמות יח י'), וּלְגַד אָמַר בְרוּךְ (דברים לג כ) הִרִי ד' פְּסוּקִים יֵשׁ בָּהֶם לִשְׁוֹן בְרוּךְ, וּבָהֶם ק' תִּיבּוֹת, כִּנְגֵד ק' בְּרִכּוֹת בְּכָל יוֹם נֶאֱמַר.

(טו ב) יי אֱלֹהִים מִדֵּה תִתֵּן לִי שֵׁם שֶׁל ד' אוֹתִיּוֹת קְרִינָן אֱלֹהִים, מִשּׁוֹם דֹּאֲלֵהִים בְּמִלּוּאוֹ עוֹלָה כֹזֶה אֱלִיף לִמֵּד ה"י יו"ד מ"ם בְּגִי עוֹלָה ש', שֶׁהוּא כִּמְנִין מִצִּפִּין שֶׁהוּא שֵׁם יְהו"ה בִּאתִב"ש, נִמְצָא שְׁנֵיהֶם אַחַד, לִכְך שֵׁם שֶׁל ד' אוֹתִיּוֹת נִקְרָא אֱלֹהִים נֶאֱמַר. יי אֱלֹהִים מִרָאָה אֲדֻנּוֹתוֹ וְעוֹשֶׂה רִצּוֹנוֹ פִּתְאוֹם. וְנִעְלַם שֶׁל אֲדֻנִי וְהַשֵּׁם מִן הוֹי"ה כִּמוֹ שֶׁנִּכְתָּבִים בְּמִלּוּאֵם כֹּזֶה אֱלִיף דִּלִּית נו"ן יו"ד יו"ד ה"א ו"ו ה"א, תִּסְיִר הַתַּחֲלַת הַתִּיבּוֹת עוֹלָה תִּרְכִּי"ד, כִּמוֹ מֵעֵין חֲתוּם (שֶׁה"ש ד יב), וְאֵין מוֹסְרִים סוּד שֶׁל זֶה הַשֵּׁם כִּי אִם עַל הַמֵּים חַיִּים, קוֹל יי עַל הַמֵּים (תְּהִלִּים כט ג). ד' פְּעָמִים בַּחוּמֵשׁ אֲדֻנִי אֱלֹהִים שְׁנַיִם גְּבִי אֲבִרָהֶם, מִדֵּה תִתֵּן לִי, כִּמֵּה אֲדַע, וְכ' גְּבִי מִשֶּׁה, אַתָּה הַחִילַת (דְּבָרִים ג כד), אֶל תִּשְׁחַת עִמָּךְ (שֵׁם ט כו), מִשּׁוֹם דְּבִשְׁנֵי מִקּוֹמוֹת בְּקֶשׁ מִשֶּׁה לְדַמּוֹת עֲצָמוֹ לִאֲבִרָהֶם, כִּמֵּד"א (שְׁמוֹת ג ד) הִנֵּנִי הִנֵּנִי לִכְהוֹנָה הִנֵּנִי לְמַלְכוּת, וְהַשִּׁיבּוֹ הַקִּבִּי"ה וּבִמְקוֹם גְּדוּלִים אֶל תַּעֲמוּד (מִשְׁלִי כה ה) נֶאֱמַר. וְקִלְ"ד פְּעָמִים בְּקִרְיָאָה אֲדֻנִי מִשּׁוֹם דְּמִזְרַח מִעֶרֶב דְּרוֹם עוֹלָה רֹאשׁוֹן וְסוּפֵן קִלְ"ד, כִּי בִשְׁם קִדְשׁוֹ הַקְּלִידֵן וְהַסְגִּירָם, אֲבָל רוּחַ צִפּוֹן פִּתּוּחַ שְׁנִי (יִרְמִיָּה א יד) מִצִּפּוֹן תִּפְתַּח הָרֶעָה, וְכִתְי' (אִיּוֹב כו ז) נוֹטָה צִפּוֹן עַל תְּהוֹנוֹ.

(ה) וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה גִי' מֵאֶסְטִגְנִינוֹתוֹ (ו). וַיּוֹצֵא (ו) אֹתוֹ הַחוּצָה גִי' אֵין לְיִשְׂרָאֵל מִזֶּל, בְּסוּף מִסְכ' שְׁבַת (ז). אֲבָרָם אֵינוֹ מוֹלִיד אֲבִרָהֶם מוֹלִיד (ז).

(יח) בִּמֵּה אֲדַע אֲתִב"ש שֶׁל בִּמֵּה שִׁי"צ גִי' ת', לִכְך וְעֵנּוֹ אוֹתָם ת' שְׁנֵה (ט). אֲדַע כִּמְנִין אֲד"ע שְׁנַיִם כְּשִׁינֵא מִחֶרֶן הִיָּה, וּמִנֵּין אֲד"ע שְׁנַיִם חִי לֵאחֲרֵי שְׁנוּלֵד יִצְחָק (ט).

(ה) וַיּוֹצֵא אוֹתוֹ הַחוּצָה בְּאוֹתוֹ פְּסוּק ט"ו תִּיבּוֹת עַד וַיֹּאמֶר לוֹ, וּבָהֶם ס' אוֹתִיּוֹת עַד כֹּה, רִמְזוּ כֹה תִּבְרָכּוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (בְּמִדְבָּר ו כג), בְּט"ו תִּיבּוֹת וְס' אוֹתִיּוֹת שִׁישׁ בְּבִרְכַּת כְּהִנִּים. וְעוֹד רִמְזוּ לוֹ מִשְׁתַּצָּא מֵאֲרֻץ עַד אַחֵר כִּי"ה שְׁנֵה יִהְיֶה לָךְ זֶרַע (ק).

(י) וְאֵת הַצִּפּוֹר לֹא בִתֵּר כִּי קִטְנִים הִיוּ (ו), אֶלָּא תוֹר כִּנְגֵד גּוֹזֵל. הַצִּפּוֹר כִּמְנִין שְׁנַיִם מִשְׁנַחֲלָקָה מַלְכוּת רַחֲבֵעַם עַד שְׁגָלוֹ.

בְּרוּקָה שֵׁם. (צג) מִנְחוֹת מִג, ב. רוקח שְׁעַר הַמִּסְפָּר. (צד) רוקח בִּלְקֻט. (צה) דְּבִיר פ"ב ה. (צו) רוקח בִּלְקֻט, עִי' פִּדְרָא פ"ג. (צז) עִי' שְׁבַת קִנּוּ, א. (צח) ב"ר פִּמְדִּי יב. (צט) רוקח בִּלְקֻט. (ק) כִּי"ה בְּפִעֻת רֹא. (א) וְאֵינָם רֹאוּם לְחֻלּוֹק, ר"י בְּכוֹר שוֹר, וְכִי"ה בְּחֻזְקוֹנִי.

(יא) וישב אותם אברם מאחר שעורכים ועופות רוצים לעוף עליהם, לא יהיה כאן גילוי שכונה, לכך הודיענו שהנשיב העופות ז).

(יב) והנה אימה חשכה גדולה ג' הם ד' גליות ככל מדי יון אדום ג).

(יג) ועבדום וענו אותם במצרים ביום ובלילה, שכן תמצא ועבדו מצרים בני ישראל (שמות א יג) אותיות ביום, אשר עבדו בהם בפרך (שמות שם) ר"ת ג' לילה, למונעם בתשמיש ז). ארבע מאות שנה משנולד יצחק התחיל הגרות ס), זהו פקוד פקדתי אתכם (שמות ג טז), פקוד שנים אחסר אתכם, כמו לא נפקד ממנו איש (במדבר לא מט). בזכות שאתה בן ק' שנה ושרה בת צ' בהולד יצחק, על כן ק"ץ שנים אחסר מן ת' שנים, ונשאר רד"ו, וזהו דלג פע"ם *ס). ודור רביעי ישובו הנה. אהיה אשר אהיה ס"ת רד"ו בגי'. אמר אברהם אני רואה וענו אותם ארבע מאות לבנים בכל יום לכל אחד שנא' (שמות ה ח) ואת מ ת כ ו נ ת הלבנים, קרי ביה מתכון ת' הלבנים אשר הם עושים ו).

(טז יז) כי לא שלם עון האמורי עד הנה וסמך ליה ויהי השמש באה ולעיל (יב) אמר ויהי השמש ל ב א, כשיבא יהושע שיעמיד השמש (יהושע י) אז יהיה שלם עון האמורי. ואמר שני פעמים השמש השמש יעלה בגי' אלף ור"ץ, כן הקץ בסוף דניאל. תנור עשן בגי' זה תפתה בגיא בן הנינוס. בין הגזרים הראה לו קריעת ים סוף שנאמר (תהלים קלו יג) לגזר ים סוף לגזרים, אשר עבר בין גי' קריעת הים. בין הגזרים וסמך ליה ביום ההוא כרת ברית את אברם, גזר להצילם מתנור עשן ולפיד אש בזכות הברית, כמו שני' (משלי לא כא) לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לכוש שנים, אל תקרי שנים אלא שנים, מילה ופריעה. בין הגזרים האלה ס"ת המן, הראה לו גזרת המן שעתידי לגזור על זרעו של אברהם, ומיד כרת לו ברית שיצילם בזכותו, ברוגז רחם תזכור (חבקק ג ב) בגי' אברהם.

(טז) ודור רביעי ישובו קהת מיורדי מצרים, קהת עמרם משה, ובני משה באו לארץ ו). כי לא שלם עון האמורי עד הנה לא נתמלאת סאתם, אעפ"י שמשה הרג לסיחן מלך האמרי לא נעקרו מכל וכל עד שהשמידם יהושע ו).

(טז ה) ישפוט יי ביני ובינך נקוד על יו"ד קדמאה ס) ודומה כחסר יו"ד, לומר מי שגומל רעה תחת טובה לוקה כ"י דברים, והיא היתה אומרת לאברהם אתה גומל

ב) פדר"א כח, והובא ברוקח שער הפשט. ג) ב"ר פמ"ד כ. ברוקח: אימה חשכה גדלה נפלת בגי' הם ארבע גליות ככל ומדי ויון ואדום. ד) שמו"ר פ"א יב, רוקח בלקט. ה) כ"ה ברש"י. *ה) פיוט לפרשת החדש אתית עת דודים ו) במדרש ויושע א' ת"ר לבנים ועי' מדרש אגדה פ' בפרך. ז) כ"ה ברוקח שער הפשט. ח) לפנינו נקוד על י' בתראה.

אלי רעה תחת טובה שנתתי שפחתי בחיקיך ואינך מוחה בה, ואקל בעיניה, והואיל והיא מסרה דין ונקמה על אברהם בשביל הגר לפיכך היו בני ישמעאל עם אותם העשרה שהיו על ישראל המנויים במזמור פ"ג, והם אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים גבל [ו]עמון ועמלק פלשת עם יושבי צור גם אשור נלוה עמם היו זרוע לבני לוט סלה, ובני לוט אין למנותם, שהם עמון ומואב הנזכרים בפסוק.

לעיל (טו יד) ברכוש גדול ב כ ו ר ש רמז שיצאו על פי כורש מלך פרס, ד"א ב כ ו ש ר, רמז מוציא אסירים בכושרות (תהלים סח ז) ע"כ.

(יו ג) ויפלא אברהם על פניו קודם המילה היה אברהם נופל בהגלות עליו השכינה כבלעם שהיה ערל נופל וגלוי עינים (במדבר כד ד ט), לכך רמז שם בס"ת של יחזה נופל וגלוי עינים מילה ע"כ.

ש ע ר ה מ ס פ ר י"ג בריתות נד' בפרשת מילה י, כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם (א). וכנגד י"ג מדות של רחמים יי אל רחום וחנון וגו' (שמות לד ו), וי"ג אהבת יי בחומש, וי"ג אותיות באבות, שהם אברהם יצחק יעקב, וי"ג אותיות שרה רבקה רחל לאה, וי"ג אריכות ימים בחומש, וי"ג מקומות נקרא הקב"ה אב לישראל, וי"ג פעמים נקראו ישראל בניו, וי"ג אלהי ישראל בכתובים, וי"ג תורה במשלי וי"ג פעמים גן בבראשית, ובן י"ג שנים חייב במצות, וסי' עם ז'ו יצאתי לי (ישעי' מג כא), וי"ג תיבות בברכת מילה, להציל מ"ג חרב הנאמרים ביחזקאל (לב) כשהוריד האומות לגהנם.

ב' פעמים אב המון גי' יצחק, וכן ארבה גי' יצחק. ואת בריתי אקים את יצחק, זהו נוטריקון אשר קדש ידיד מבטן. במאד מאד ב' פעמים [גיי'] ביצקבי'.

(יט) אב"ל שרה אשתך תרגום בקושטא, זהו אמת יג, והכל אחד, אל"ף בי"ת למ"ד עולה תקצ"ז, נמצא אותיות אמת אל"ף מ"ם ת"ו גי' תקצ"ז נמצא שהם שוים.

(כו) בעצם היום הזה נמוץ בגי' יום הכפורים ד, ובכל שנה נראה דם מילתו לפני הקב"ה כדם קרבנות, ומכפר על ישראל בשביל עונותיהם של כל ימות השנה, (ולכך) [ולכך] מן ויהי אבר(ה)ם בן תשעים ותשע ב' מילה שנה תיבות כמנין הכפרי"ם, שמכפר על כל ימות השנה טו).

ט כ"ה בתנחומא. י' ירושלמי נדרים פ"ג ה"ט. יא' ריש ספרא. יב' והוסיף ברוקח: כלומר עם יעקב ולא עם עשו. יג' עי' רש"י. יד' פדר"א פכ"ט. טו' רוקח, והובא ג"כ בנחל קדומים בשם רוקח.

ש ע ר ה נ ע ל ם בפרשת מילה כל אותיות אלפ"א בית"א עם הכפולות, חוץ מן ט', וגם בפסוק בשבעים נפש ט') נעלם ט', אמר הקב"ה לאברהם הזהר מט' מדות בני אסנ"ת משגע"ח בסוף ואלו מותרים י), והם אמה שנואה נידוי תמורה מריבה גרושת הלב ערבוביא שכרות חצופה, וכל זה לא היה כע' נפש שירדו למצרים, ומי שיש בו ט' אלו אין רוח המקום נוחה הימנו, לכך במזמור יענך (תהלים כ) נעלם ט' ויש בו ע' תיבות, וכל פסוקים שכתובים בחצר כפ' תרומה ובפ' ויקהל העלים אות ט', לומר שלא היו מכניסים לעזרה בני ט' מדות אלו, ובהפטר חזון (ישעי' א) הזכיר כנגדן ט' לשונות, רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם וכו', לכך אין מתענים פחות מט' ימים קודם יום הכפורים, אמר אברהם לפני הקב"ה איך יתכפרו בני שיהיה בהם אלו ט' מדות שמנינו, א"ל הקב"ה אתה נעשית תמים ביום הכיפורים בזקנותך, יתענו ט' קודם ויעשו תשובה ב' לחדש תשרי ואזכור צדקתך להם. זרע ברך יי (ישעיה סא ט) גי' זרע אברהם, לכך בדברי הימים בכל דור אין כתוב ט', שהיו ישראל צריכים להיות נקיים מט' מדות וכו'.

למה המתין הקב"ה לאברהם דבר המילה עד שהיה בן צ"ט שנה, צדי"ק] ט"ת גי' תרי"ג, כלומר אז קיים תרי"ג מצות. ולכך מברכים ע ל המילה יס), על בגי' ק', שמל אברהם ליצחק (בה) [בן ק']. המילה גי' צ', שהיתה שרה בת צ' שנים בלדתה ליצחק.

הצרפית שהחיה אליהו את בנה היתה אם יונה יט), והנה שם א ל מ נ ה (מא יז י) גי' זו אם יונה.

(טו ד) ממצריך כמנין ימי יצחק אשר חי ע"כ מצאתי.

(יז א-ב) ויהי אברהם בן תשעים ותשע שנים וכו' ואתנה בריתי ביני וביניך וכו'. דע כי מעלת מילה היא גדולה לאין קץ, וכמה ענינים רמזים בה ות(ו)לויים בסעיפיה והיא שקולה כנגד כל התורה כ), וקדמה לנתינת התורה, וכן תמצא בכמה פסוקים הבאים על התתום, והם מי יעלה לנו השמימה (דברים ל יב) בר"ת מילה ובס"ת יהוה, ואמצע תיבות יעלה בגי' ישראל. גם בפסוק ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה (משלי ט יח) ס"ת מילה, לומר כי מי שאינו שומר מילתו בטהרה יורד לשאול. גם בפסוק כי הולך לפניכם יהוה ומאספכם אלהי ישראל (ישעיה נב יב) ס"ת אותיות מילה, לרמוז כי קיבוץ גלויות יהיה על שמירת המילה. גם בפסוק הנה ישכיל עבדי ירום (שם יג) ס"ת מילה למפרע, והבן. וכן בפסוק כי

טז) ר"ל כפר' ויגש מואלה שמות עד שבעים נעלם ט'. יז) כ, ב. יח) שבת קלז, ב. יט) מדרש שוח"ט פכ"ו ז. ועי' ברוקח פ' וירא עמ' קנו. כ) נדרים לב, א.

כֹּל הַעֲדָה כָּלם קְדוּשִׁים (במדבר טז ג) ס"ת אותיות מילה, וגם מלת ה ע ד ה עולה מילה, עם הכולל, וכן תמצא בפסוק ס"ת נא) של החמש ספרים יעלה בגי' מולים. וכן תמצא כי שבעה ימים וליל שמיני יעלו ק"פ שעות, נגד שנותיו של יצחק אבינו ע"ה שהוא היה ראש לנימולים לח', והנימול לח' ניצול מפחד יצחק שהוא מדת הדין הקשה והבן, וכן תמצא בר"ת של פסוק מי לא יראה מלך הגוים (ירמיה י ז) ר"ת אותיות מילה, וכן נרמז בפסוק שש אנכי על אמרתך (תהלים קיט קסב) מלת שש עולה ת"ר, וי"ג בריתות שנכתרו על המילה הרי תרי"ג, וכן בפסוק ראה קראתי בשם בצלאף (שמות לא ב) ס"ת אותיות מילה, וכן בפסוק ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שם כה ח) ר"ת בגי' מילה, עם הכולל, וכן בפסוק ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה (דברים ז יד) ר"ת אותיות מילה וס"ת מילה בחילוף א' ביו"ד באותיות אי"ק בכ"ר. ע"כ מצאתי.

(יד יח) ומלכי צדק מלך שלם הוציא ר"ת משה, ובפסוק (טו א) אחר הדברים [האלה] היה דבר יי אל אברם [במחזה] לאמר אל תירא אברם אנכי מוגן לך שכרך הרבה מאד ר"ת אותיות למשה, וגם אותיות שלמה. בפסוק (יז יז) ויפול אברהם על פניו ויצחק ויאמר הלבן מאה שנה יולד ר"ת משה, והבן אם חכם אתה.

גם בפסוק ננ) תמצא מענין המילה, נאמר בה חקת עולם, הח' הם ח' ימי המילה, ות"ק מחקת, הם מהלך מן השמים לארץ, לרמוז קיום העולם הוא ע"י המילה. גם תמצא שנרמזה המילה בקטורת (שמות ל לד) כזה נ ט פ נטיפת דם מילה, ו ש ח ל ת שחולה הוא לה לג' ימים, והוא חולת אהבה (שה"ש ב ה), ח ל ב נ ה ח' לבנה, שמל לח', וכן נרמזה המילה בפסוק מלאו ידכם היום ליי (שמות לב כט) ר"ת מילה, שמכפרת על העגל. ע"כ.

פרשת וירא לה"ר אפרים זלה"ה

(יח א) וירא אֵלָיו בזכות המילה. מילה אותיות מי לה, כלומר מי בכל המצות הדומה לה, אפי' בשבת, שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה(ה), המילה דוחה את השבת(ג). מִי־לָה ים ל ה, לגזור ים סוף לגזרים (תהלים קלו יג ג). מִי־לָה גי' פה, אין לך מי שיתן פתחון פה לפני הקב"ה אלא הנימולים. מ"ם יו"ד למ"ד ה"א גי' ק"ף שנה, כנגד שנותיו של א"א ע"ה עם ה"א שנתוסף בשמו, ולישראל מה פעל אל (במדבר כג כג) בזכות פעל בגימ' ק"ץ, בזכות אברהם פעל, מילה באתב"ש ימכ"ץ גי' קלל, זוכה המהול להיות במחיצת מלאכי השרת שנא' בהם (יחזקאל א ז) ונוצצים כעין נחושת קלל, המילה מכפרת כקרבן עולה, ולכן עלה בגי' כמילה, וכל האמור במילה נזכר בעולה, העולה קדש קדשים(ט), וישראל נקראו קדש קדשים, שחיתתה בצפון(ו) קרי ביה בצפון, שהוא צנוע, במקום שנק' חמוקי ירכיך (שה"ש ז ב), וקבול דמה בכלי שרת(ו), כך המילה מקבל דמה בפיו שהוא כלי שרת, שבו משבח להקב"ה בצפון, הפה נקרא בית הסתרים(ז), ודמה טעון שתי מתנות(ו), מי שנולד לו בן נותן ממנו שתי מתנות א' למוהל וא' לבעל הברית, שהם ארבע, אב ואם ומוהל ובעל הברית, וטעונה הפשוט(ו) זו פריעה ונתוח זו המילה. וכליל לאשים, כולה לגבוה, כליל גי' המילה, כליל זו עטרה(ט), כהנים אֵלִים ישראלים לְבָדָם ר"ת כליל. האהל כחם גי' גהינם(ט).

(ב) והנה ג' אנשים והנה שלשה גי' אלו מיכאל גבריאל ורפאל(י). וירא וירץ לקראתם ראה אותם פונים לדרך אחרת. וירץ לקראתם מפתח ס"ת צמח, א"ל הקב"ה אתה רצת לקראת המלאכים, חייך אני פורע לך בזמן המשיח שני' (ירמיה נא לו) רץ לקראת רץ ירוץ, ומתי יהיה זה כשיבא המשיח שנקרא צמח, שנא' (זכריה ג ח) הנני מביא את עבדי צמח, צמח בגי' מנחם, משיח בן יוסף מנחם בן עמיאל שמו, וזהו שני' (איכה א טז) כי רחק ממני מנחם(י). עֲלֵיו וירא וירץ ר"ת עוו, פי'

(א) נדרים לב א. (ב) שם לא ב. (ג) פי' בזכות המילה נקדע הים לייב גזרים, ועי' מכילתא פ' בשלח פס' ובני ישראל הלכו ביבשה. (ה) זבחים נג, ב. (ו) שם. (ז) עי' נדה סו ב. (ח) תרגום של עטרה כלילא. (ט) ברוקח הביא לב"ר (פמ"ח ח) אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח א' מישראל מהול לירד בתוכה וכו'. (י) ב"מ פו, ב. (יא) עי' סנהדרין צח, ב. שו"ט משלי יט.

עוו לדרך אחרת. מפתח האהל וישתחו ארצה ס"ת חולה, אעפ"י שהיה חולה לא נתעצל מהקבלת אורחים.

(ד) יוקח נא על ידי שליח י), ולא אמר אקח נא מעט מים, כי לא רצה לגנוב דעתן י), ומכאן רמז בספר החסידים י) כל אדם שהוא יודע בטוב שאפי' אומרו לא יקבלו ממנו יש בו משום גניבת דעת, כמו בעל הבית האומר לאורח בצע וכדומה לזה. והשענו לשון הסיבה, כי כל סעודתן היתה בהסיבה טו). א"נ והשענו על עצמותיכם ואכלו מעט.

(ה) כי על כן עברתם על עבדכם ליהנות משלי. ויאמרו אמת הדבר כי על כן באנו י), ועתה כן תעשה כאשר דברת לעשות מעט, והטעם מוכיח.

(ו) שלש פאים קמח ס"ת שמח, היה שמח לעשות רצון קונו, שני (תהלים ק ב) עבדו את יי בשמחה. קמח גי' פסח, כי פסח היה י).

(ז) רך וטוב בגי' בחרדל, כמו שארז"ל יט).

(ח) ויקח חמאה וחלב ואחר כך ובן הבקר שלא להאכילם בשר ואח"כ חלב מיד כ). וחלב גי' מ"ו ברכות שבתפילת השחר. חמאה וחלב גי' ק', לכך נתברך יצחק בק' ברכות כמו כן יעקב, וכן אמרו ישראל נברך הקב"ה ק' בכל יום. ויאכלו הם אותיות וכאילו, כלומר עשו עצמן כאילו אוכלים כ). עומד עליהם היה קשה עליהם עמידתו ושימוש, כאילו היה עומד על גבם, לפי שהיה זקן וחולה.

(ט) איה שרה אשתך לפי שהיתה רגילה לקבל אורחים, שאלוהו עליה אנא היא, שלא הקבילה אותם. הנה באהל גי' אך בנדה היא נג). באהל אותיות בא לה, כלומר בא לה דרך נשים. ד"א הנה באהל כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה יד) ובושה מפניכם מד).

(י) ויאמר שוב וגו' רפאל אמר ט). והוא אחריו אותיות אורית.

(יא) אורח כגשים פי' בעודו אחר הפתח בא לה אורח נשים טו).

(יב) ב"מ פו, ב. יג) חולין צד, א. יד) אות נא. טו) כ"ה במדרה"ג וברס"ג.
(יז) ב"ר פמ"ח א. יח) ב"ר פמ"ח יב, פס"ר פ"ו. יט) ב"מ פו, ב. כ) מדרש
החפץ, מדרה"ג תולדות כו ה. כב) ב"מ פו, ב. ויק"ר פל"ד ח. כג) ב"מ פו, א.
כד) בגמ' שם צנועה היתה. כה) בגמ' שם פו, ב מיכאל. כו) רש"י לעיל פס'
ח'.

(יח) יהיה לגוי גדול ועצום ס"ת אותיות מילה, כל' בזכות המילה. ותדע כי מיד כשנצטוו במילה כתי' בו (לעיל יז ב) וארבה אותך.

(יט) אשר יצוה שיאמר לבניו ראו מה אירע לסדום ואנשיה שמרדו בהקב"ה. למען הביא יהוה ר"ת למפרע יהל, וס"ת נאה, כלומר בישרו שזרעו יהיה [נאה] לקבל (ונאה) אורו והילו של הקב"ה על הר סיני. למען הביא יי כלומר בשביל שישמרו בניו דרך השם יזכו למתנה שנדר להם הקב"ה לזרע אברהם.

(כ) זעקת פדום ועמורה כל העולם היו זועקים על החמס ועל הגזל שהיו עושים. כי רבה אותיות כריכה, ריבה א' היתה בסדום בכל יום ממלאת שני כדי מים והיתה משימה בהם לחם ומחלקת לעניים בסתר, כשהרגישו בה אנשי סדום עשו בה שפטים גדולים ט).

(כא) הבאה אלי עשו בל"ה ס"ת הויה, כלומר נהפכה מדת רחמים למדת הדין עליהם. הכצעקתה הבאה אלי עשו בל"ה ויש להקשות ומי איכא ספיא קמי קב"ה כט), ונ"ל כל מקום שנ' ירידה גבי שכינה ר"ל מכסא דין לכסא רחמים, והכי פירושו אשב על כסא רחמים אולי אמצא להם זכות במה יוכלו להנצל מדין. ואם לא אדעה איסר אותם, כמו שנ' באנשי סוכות (שופטים ח טז) ויודע בהם אנשי סכות, ולכן רמז שם ההויה שהוא מדת רחמים, וזהו הכצעקתה הבאה אלי עשו, ואם לא יהיה להם זכות איסר אותם ואעשם כלה כט).

(כז) ואנכי עפר ואפר לפי שדבר גבוהות לפני קב"ה ואמר חלילה לך השופט וגו', וראה ענותנותו של הקב"ה שלא אמר אברם אין מידתי בכך להמית צדיק עם רשע ולא יפה הרהרת אחרי מדותי, אלא אמר אם אמצא וכו', מיד נרתע ואמר הנה נא הואלתי כלומר הסכלתי לדבר, כמו נואלו שרי צען (ישעיה יט יג). עפר ואפר כל' לח ויבש. עפר קר ולח. אפר חם ויבש. ואנכי אפי' גבור כמוהו מתירא לדבר גבוהות, קל וחומר שאתה גיבור על הכל ואני חלש מכל.

(כח) אולי יחפרון חמשים הצדיקים חמשה מתחילה שאל מעט, ואח"כ יותר, שכך מידתן של צדיקים לפני הקב"ה, וכן עשה דוד שא' תחילה שגיאות מי יבין וכו' (תהלים יט יג).

(לג) וילך יי וכו' אעפ"י שאין שייך הליכה בהקב"ה שנ' (מלאכי ג ו) אני יי לא שנית, אלא כל זה לשכך את האזן, ודברה תורה בלשון בני אדם (ל). שב למקומו ג' בא בחפ"י לה.

כז) סנהדרין קט, ב. פדר"א פכ"ה. כח) ברכות ג, ב. כט) ב"ר פמ"ט ו. ל) מדרש החפץ. לא) ברכות לא, ב.

(יט א) וְלוֹט יָשָׁב גִּי' בְּנִשְׂאִי, אוֹתוֹ הַיּוֹם מִיָּנֹהוּ עָלֶיהָ נִשְׂאִי (ג). וִירָא לֹט וִיקַן אַבְרָהָם רֶץ לְקִרְאָתָם, וְזֶה הַקֶּמֶה בַּעֲלָמָא (ג).

(ב) הִנֵּה נָא אֲדֹנִי, חוֹל, לִפִּי שְׁלֹא הִיתָה שְׂכִינָה עִמָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁהִיתָה כְּשֶׁנִּגַּל לַאֲבָרָהָם (ד). וְלִינוּ וּרְחִצּוּ רִגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם אֲבָל אֲכִילָה לֹא אָמַר לִיתְּ לָהֶם, וְלִכְךָ אָמְרוּ לֹא כִּי בְּרָחוּב נִלְיִן כְּלוֹמַר אִם אֵין רְצוֹנָךְ לִיתָן רַק הַלִּינָה, נִלִּי בְּטוֹב בְּרָחוּב הָעִיר.

(ג) אָפָה וַיֹּאכְלוּ גִי' זֶה פֶּסַח, כִּי פֶסַח הִיָּה (ס).

(ח) בַּצֵּל קוֹרְתִי כִּי אֲנִי נִשְׂאִי, וּבְטוּחִים לְהִימָלֵט בְּצִלִּי. ד"א קוֹרְתִי קוֹרֵת רוּד שְׁלִי.

(ט) גִּשׁ הִלָּאָה לֹא נִכּוֹן לִפְרֹשׁ קֶרֶב, כִּי הִלִּיל גִּשׁ הִנֵּה, אֲלֵא נ"ל גִּשׁ לִשׁוֹן מִלַּחְמָה, וְהִכִּי נָמִי אִם אֵתָה רֹצֵחַ לְהַלְחֵם כְּנִגְדֵנוּ תִּמְשׁוֹךְ עֲצֻמָּךְ מִלְּהַלְחֵם כְּנִגְדֵנוּ, תִּמְשׁוֹךְ וְאֵל תִּקְרַב אֲצִלְנוּ, פֶּן נִרְעֶ לָךְ מֵהֶם. בְּאִישׁ בְּלֹט כְּלוֹמַ' שֶׁהִיָּה עוֹמֵד כְּנִגְדֵנוּ כּוֹלֵם כְּבֹכּוֹר חֵיל וְאִישׁ מִלַּחְמָה.

(יב) חֲתָן וּבְנִיךָ הֵם אָמְרוּ חֲתָן, וְהוּא אָמַר וַיְדַבֵּר אֶל חֲתָנָיו, נ"ל לְהַרְבֵּה חֲתָנִים קוֹרָא לָהֶם חֲתָן, כְּמוֹ שֶׁנִּי (לְקַמֵּן לֵב ה) וַיְהִי לִי שׁוֹר וְחִמּוֹר. א"נ הִיָּה עֲמוֹ חֲתָן בְּבֵית שְׂאִירֵס לִבְתּוֹ, וְהִיָּה לִיכּוֹ נִמְשָׁךְ אַחֵר כְּלָתוֹ, לִכְךָ אָמַר חֲתָן וּבְנִיךָ, כְּלוֹמַ' אוֹתוֹ חֲתָן, וּבְנִיךָ, שֶׁהוּא עִם בְּנִיךָ, וְהוּא דִּבֵּר אִפִּי עִם שְׂאֵר חֲתָנָיו שֶׁהִיוּ נִשְׂוִאִים כְּבֵר שְׁנֵי לִוְקָחִי בְּנִתָיו.

(יג) מִשְׁחִיתִים גִּי' יֵצְאוּ חוּץ לְמַחֲצִתְךָ, אָמְרוּ בְּב"ר (ו) לִפִּי שֶׁגָּלוּ מִסְתֵּרָיו שֶׁל הַקֶּבֶה יֵצְאוּ מִמַּחֲצִתָּם קְלִיחַ שְׁנִים.

(טו) הַנִּמְצָאוֹת גִּי' מֵהִנָּאמְנוֹת, וְכֵן תִּרְגַּם אֲנִקְלוֹס דַּאֲשַׁכְחוּ מֵהִימְנוֹתָא, ד"א גִּי' אֵךְ הַנִּקְיּוֹת. פֶּן תִּסְפֶּה תִּרְגוֹם דִּילְמָא תִּלְקִי, תִּסְף גִּי' תִּלְקִי.

(טז) וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים אֵיךְ עֲכָשׂוּ קוֹרָא אוֹתָם אֲנָשִׁים. אֲמַנֵם נ"ל הַמִּלְאָכִים הֵם אֲשֶׁר לוֹהֵט כְּמִד"א (תְּהִלִּים קד ד) מִשְׁרָתִּי אֲשֶׁר לוֹהֵט, וְנִהְפְּכוּ לְבָשָׂר, וְלִבְשׁוּ מִלְּבָשׁ אֲנָשִׁים לְהַצִּילֵם, שֶׁאִם לֹא כֵן וְכִי הִיוּ מִחֲזִיקִים בִּידֵם וְלֹא הִיוּ נִשְׁרָפִים (ו). וַיִּתְּמַהֲמַה לִּשׁוֹן תְּמִיָּהָ הִיָּה תִּמָּה וּמַחֲשָׁב בְּלִבּוֹ מָה יְהִיָּה בַּעִיר.

(לב) ב"ר פ"ג ג. (לג) ע"י פס"ז. (לד) פס"ז. (לה) שכל טוב, וכן בבעה"ט. (לו) פ"ג ט. (לז) וכו' ברד"ק, וע"י שוחר טוב.

(כו) ותהי נציב מלך לפי שלא נתנה מ ל ח לעני, ולא ל ח מ, ולא ח מ ל ה על העניים, לכך לא ח מ ל השי"ת עליהם).

(טז) בחמלת יי עליו ולא בזכות שהיה בו.

(יז) וא"ל תעמוד בכל הכבוד הירדן, כל' אל תעמוד בדבר רע (קהלת ח ג).

(כה) יושבי הערים וצמח האדמה ר"ת יהוה, כי נהפך עליהם מדת רחמים למדת הדין.

(לו) ותהרין גי' מן ביאה ראשונה (ט). ותהר(י)נה שתי בגי' זהו רות ונעמה העמונית, רות יצאה ממואב, ונעמה יצאה מבני עמון, בשביל שתי פרידות טובות הציל הקב"ה שני עממין מ).

(כ ג) הנך מת על האשה תימא למה התרה הקב"ה באבימלך, וגבי פרעה לא התרה והכהו, וי"ל לפי שגלוי וידוע לפני הקב"ה שאבימלך היה צדיק וחשש על התראתו, אבל פרעה רשע היה ואלמלא שעשאו מוכה שחין לא היה משגיח בבת קול, ושמא היה נוגע בשרה אמנו. ועוד שאבימלך לא נהג בה בזיון אלא דרך כבוד שלח אחריה שרים ונכבדים שנא' וישלח אבימלך, ועשה בה ליקוחין שנא' ויקח את שרה, אבל פרעה לא שלח אלא כתיב (לעיל יב טו) ותוקח האשה בית פרעה, ולא עשה בה ליקוחין, שהיתה לו כבר אשה אחרת.

(ד) הגוי גם צדיק תהרוג כלומר כל עמי תלוי בי, ואם תהרגני כאילו גם הרגת אותם. א"נ נ"ל שגור גם על עמו שנא' לאחר כן דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך מ).

(ה) בתם לבבי לשם אישות נתכוונתי, ולא לשם זנות.

(ו) מחטו לי חסר א', שלא היה לגמרי בלא חטא, שאפי' להסתכל באשת איש אסור מ).

(ז) השב אשת האיש וא"ת לא יחזירנה, כי יחשוב שמא נטמאת, לכך אמר כי נביא הוא וידוע בטוב שלא קרבת אליה מ). וא"ת כבר יצאה גזירה שיש לך למות, שהרי כתיב הנך מת וכו', דמשמע כבר, ויתפלל בעדך וחיה כי גדולים

לח) ב"ר פ"נ ד. (ט) כ"ה ברש"י, ועי' מד"ר פנ"א ט. מ) ב"ק לח, ב. מא) וכ"כ באבן עזרא. מב) עי' ברוקח ב"לקט". מג) ב"ר פנ"ב ח.

הצדיקים שאני גוזר גזרה והם מבטלים אותם שני' (שמואל ב כג ג) צדיק מו ביראת אלהים מד). דע כי מות תמות בעה"ז ובעה"ב מה).

(ח) ויראו האנשים מאד זש"ה (משלי כט יב) מושל מקשיב על [דבר] שק וכו', הא לדבר צדק כל משרתיו צדיקים.

(ט) חמאה גדולה חסרון גדול, כמו אני ובני שלמה חטאים (מ"א א כא) מו)

(יא) רק אין יראת אלהים הרבה טובות ראיתי בכם, רק (אין) יראת אלהי לא הרגשתי בכם.

(יז) וירפא אלהים את ס"ת אמת, זה שאמר הכתוב (ירמיה י י) וה' אלק אמת, מלך בשר ודם אומר ואינו עושה גוזר ואינו מקיים.

(כא א) ויעש לשרה כאשר דבר נ"ל שחזר רפאל אצלה כמ"ש (לעיל יח) שוב אשוב אליך.

(ז) מי מלך לאברהם כל דבור אמיתי קרוי מלול כמ"ש (איוב לג ג) ודע שפתי ברור מללומ). (וכי) [וכן] בן מל"ל שנים היה אברהם כשנולד יצחק ממ).

(ט) מצחק נוטריק' משליך חצים צרור קלקל.

(יב) כי ביצחק ארו"ל מט) ולא כל יצחק, לכן יצחק גי' כיעקב עם האותיו והתיבה.

(כב) ופיכוד שר צבאו נקרא פיכול קרי ביה פי כל, שהיה דבורו טוב ומדו עם הכל.

(כב א) נסה את אברהם פי' גדלו לאברהם, כמו ושים אתו על נס (במדבר נ ח), כדי שיאמרו מי הוא כאברהם שהקריב יחידו על גבי המזבח נ).

(ז) וירא את המקום גי' אש על המקום נא). ד"א את המקום זו שכניה, ש תמצא שם ההויה עולה מקום בזה האופן, יו"ד פע' יו"ד ה' פעמים ה' ו' פעמים ה' פעמים ה' בגי' מקום נ).

מד) מו"ק טז, ב. מה) פס"ז. מו) בכתי"ב הביא הפסוק כמו שנאמר אל השעו לא יחטא (שופטים כ טז). מז) עי' רמב"ן ורוקח. מח) ב"ר פנ"ג ט והובא ברש' מט) נדרים לא, א. נ) ב"ר פנ"ה א. נא) עי' ב"ר פנ"ז א, וברש"י. נב) בכתי'

(צ) ויאמר יצחק אל אברהם ד' פעמים ויאמר כנגד ד' גליות, דכמה אמירות וחטיבות עשו ישראל להקב"ה בגלות, והרבה עקידות נעקדו על ייחוד השי"ת.

(ט) המזבח ממעל לעצים ס"ת מלח, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה חוס עליו וחזרו לו לחסו מלח שאכלנו בבית אביו (ע).

(יג) וישא אברהם את ס"ת אמת, שראה הקב"ה שנקרא אמת (ד).

(ח) אלהים יראה לו ר"ת איל, רמז שתמורתו איל. אלהים יראה לו השה ר"ת אילה, מה אילה זו קלה במרוצתה, כך הצדיקים קלים לעשות רצון אביהם שבשמים (נ), ומה אילה זו רחמה צר וחביבה על בעלה כל שעה כשעה ראשונה, כך הם הצדיקים חביבים לפני הקב"ה בכל שעה (ט). ומה אילה זו כשהיא צמאה תוחבת קרניה בארץ וצועקת והקב"ה ממציא לה מים שני' (תהלים מב ב) כאיל תערוג על אפיקי מים, כך הצדיקים כשהם שרויים בצער הקב"ה שומע תפלותם ומוציאם מצרתם, וזהו למנצח על אילת השחר (שם כב א ט). אלהים יראה לו השה ר"ת אלה ז"ל, רמז שעתיד לקדש שמו של הקב"ה בהר הכרמל (ט).

(יב) ואף תעש לו מאומה גי' פג(י)מה, כי רצה לפגמו.

(כא) עוץ שהיה כעץ יבש, שלא האמין בהקב"ה אלא בעצו, לכך עוץ אותיות ע צ ו. בוז שהיה בוזת את דרכי המקום. קמואל קמו אל לשטן (ט).

(כב) חזו שהיה חזוה משאות שוא ומדוחים. פלדש קרי ביה פיל דש, היה גבוה ודש הכל תחתיו. ידלף שהיה מעורר מדנים כנגד הקב"ה, וכה"א (משלי כז טו) דלף טורד ביום סגריר ואשת מדנים נשתוה. כשד קרי ביה כשד, שהיה דומה לשדים ולשטן. בתואל קרי ביה בתו אל, שעתידה היתה בתו לעלות לחלקו של אל, והיא רבקה.

(כז) ראומה קרי ביה ראו מה, שהעולם היו צועקים ואומרים ראו מה ילדה זאת, שהיו בניה שופכי דמים ומגלי עריות ועובדי ע"ז ושמים מעיד עליהם. טובח שהיה טובח בני אדם. גחם שהיה מושכם מה שהיה זה טובח (ו) זה היה [מושך] מן הצד ומפשיטם. תחש שהיה עובד ע"ז כמד"א (איוב לא ה) ותחש על מרמה רגלי, ומרמה היא ע"ז. מעבה שהיה מגלה עריות כמשה (יחזקאל כג ג) שמה מעכו שדיהן. ע"כ לה"ר אפרים זלה"ה.

סיים: וזה חשבון כלל של שם המיוחד, והוא בתנחומא וירא כב. נג פסיקתא רבתי מ. נד שבת נה, א. נה אבות פ"ה כד. נו עירובין נד, ב. יומא כט, א. נו מדרש שוח"ט שם. נח מל"א יח. נט בכת"ב: קמו אל על שם שהי' שונא

מכתבה אשכנזית

(יח א) וירא אֵלֶיךָ יְהוָה סֵמֶת אוֹה, נתאוה הקב"ה לראותו, וכן גרסי' בב"ר (ס) ויתאו המלך יופיך (תהלים מה יב) על אברהם (ס). יִשָּׁב פֶּתַח הָאֵהָלָה רִ"ת יפה, זהו יפייך. יִשָּׁב כתיב, שעתידי אברהם לשבת על פתח גהינם ואינו מניח שום ארם מישראל מהול ליכנס שם (ס), חם היום גי' גהינם, ולעתידי לבא מוציא חמה מנרתקה ומלהט הרשעים (ס), זהו נרמז כחם היום חמה, ולכן סמכו אצל פרשת מילה, לומר שאין אותו חום מלהט הנימולים, תדע שהרי אותו יום נימול אברהם. וזה נרמז בפסוק כי הנה היום בא בוער כתנור (מלאכי ג יט) נרמז בהם א ב ר ה ס, כי ביום שנימול אברהם היה בוער כתנור (ס). פֶּחָם היום כתי' חסר ו"ו, כלומר בר' שעות ביום כדאי' במס' ברכות (ס), וכן לעתידי לבא בו יתפאו הנימולים שנא' (שם) וזרח לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא ב כ נ פ י ה, קרי ביה בכנף יה, פתח פתוח לנימולים שנא' (תהלים קיח כ) זה השער, פתחו שערים ויבא גוי צדיק (ישעי' כו ב). בִּאֲלֹנֵי אלה ואלון הם אברהם ושרה שני' (ישעי' ו יג) ועוד בה עשירה ושבה והיתה לבער כאלה וכאלון, אלה זכר אלון נקבה. זרע קדש מצבתה (שם), יצאו מהם ישראל שהם זרע קדש. בִּאֲלֹנֵי אותיות בא לין, השכינה באה ללין ולשכון על אברהם. ד"א וירא אֵלֶיךָ מכאן לביקור חולים מן התורה בנדרים (ס). פֶּתַח הָאֵהָלָה אמר בעירובין (ס) לעתי' לבא אברהם יושב על פתח גהינם ואינו מניח מהול מישראל ליכנס שם (ס).

(ב) והנה שִׁלְשָׁה גי' אלו מיכאל גבריאל [ו]רפאל (ס).

(ה) כן תעשה כְּאִשֶּׁר דִּבֶּרְתָּ גי' זה (ו) [הוא] אין מסריבין לגדול (ט).

(ו) קמח גי' פסח, כי פסח היה (ט).

(ח) חמאה וחלב גי' ק', כי כשהיה בן ק' שנה היה חלב לשרה.

(י) ויאמר שוב אשוב גי' הנה המלאך מיכאל (ט).

(יא) חֲדָרָה לַיהוָה לְשָׁרָה רִ"ת חלל, מה שבחלל גופה, כענין מ"ש ותתחלחל

המלכה (אסתר ד ד) וארז"ל (ע) שפירסה נדה (ע).

להקב"ה, עי' ב"ר פנ"ד. ס) עי' פל"ט א. סא) בנח"ק בשם הר"א מגרמיזא. סב) ב"ר פמ"ח ח. סג) זוהר ג יז. סד) פדר"א פכ"ט. סה) כז, א. סו) לט, ב. סז) יט, א. סח) ב"ר פמ"ח ח. סט) ב"מ פז, ב. ע) שם פז, א. עא) ב"ר פמ"א יב. עב) רוקח. עג) מגילה טו, א. מד"ר אסתר פ"ח ב. עד) עי' ב"ר פמ"ח יג.

(יב) ואדני זקן גי' טוחן, ל"א פולט, עם הכולל פה).

(טו) כי יראה מן המקום וגם מן אברהם עו).

(יד) ולשרה בן ותכחש ס"ת [שנה], אמת כיחשה לפי שכבר הגיד לה אברהם שנתברר עו) בשנה האחרת.

(יז) המכסה אני מאברהם המכסה בפשוט ובאתב"ש כזה צילח"צ בגי' משיח, מלמד שגילה לו את הקץ עט). בשעת הברית נקרא א ב ר ה ס עט) זהו ב ה ב ר א ס (בראשית ב ד), שבזכותו נבראו שמים וארץ, לכן מי יעלה לנו השמימה ר"ת וס"ת מילה יהוה, זהו שני' (דברים יח יג) תמים תהיה עם יי אלהיך.

(יט יא) ישב פתח האהל גי' להכניס את האורחים. פתח האהל כחם היום גי' שהחמים יפים למילה.

(ב) אנשים נצבים עליו גי' מיכאל גבריאל רפאל היו, עם הכולל פ).

(יח) ואברהם היו יהיה גי' לי צדיקים יה(י), אין לך דור שאין בו לי צדיקים (אברהם פ), יהיה גי' לי. ואברהם ג' פסוקים מתחילים במלת ואברהם, ואלו הם, ואברהם ושרה זקנים (לעיל יח יא), ואברהם היו יהיה, ואברהם [זקן], רמז אין קורין לאבות אלא שלשה פ).

(יט) ידעתיו בגי' נאמן היה ביסורין, עם הכולל פ). אשר יצוה את בניו ס"ת תורה. אשר יצוה בגי' ברית, ובגי' תלמידי חכמים פד). למען הביא יי על אברהם דרשו רז"ל פה) כל המניח בן חכם אינו מת.

(כא א) איתא בפסיקתא רבתי סמך חרבן סדום אל ויי פקד את שרה, אמרו מלאכי השרת רבש"ע בנות לוט ישנות עם אביהם ובבעילה אחת מעמידות ממזרים הרבה, והרי אברהם ושרה מצטערים כל השנים הללו דין הוא שיפקדו, מיד ויי פקד את שרה. פקד את שרה גי' אף כל (ה)עקרות פקד, וזהו כל השומע יצחק לי פ).

(ג) ויקרא אברהם את שם בנו הנולד לרבות שקרא שם גי' אל יעקב בן בנו, בנו הנולד לו גי' יעק[ו]ב בנו פו), ומשנולד אברהם עד שמת יעקב רבקה"ה שנים פ).

עה) ב"ר פמ"ח יז. עו) ע"י רוקח. עז) ס"פ לך לך. עח) רוקח, וע"י ב"ר פנ"ו י. עט) זוהר ח"א צג. פ) ברוקח: הם מיכאל גבריאל ורפאל. פא) ירושלמי ע"ז פ"ב ה"א, ב"ר פמ"ט ג. פב) ברכות טז, ב. פג) כ"ה ברוקח והוסיף: שנאמר (נחמיה ט ח) ומצאת את לבבו נאמן לפניך. פד) כ"ה ברוקח והוסיף: רמז בניו יהיו ת"ת בעלי תורה. פה) ב"ר פמ"ט ד. פו) ב"ר פנ"ג ח. פז) כ"ה בנח"ק בשם הר"א מגרמיזא. פח) אולי נרמז כאן בר"ת שם בנו הנולד גי' רבקה.

(ד) היניקה בנים כמנין היניקה חי יצחק.

(ח) משה גדול בפר"א פט) כל מי שמגיש בנו למילה כאילו היה כהן גדול מקריב מנחתו ונסכו על גבי המזבח, ומכאן נהגו לעשות משה ביום המילה. ביום הג מל את יצחק) ה מ ל ימל (יו יג) גי כהן.

(כ טז) הנה נתתי אלף כסף לאחיד פשט הכתוב אם הייתי נותן אלף כסף לאברהם שאמרת שהוא אחיד, היה לך כסות עינים שלא היו יודעים שנתתי לו והיה לך חרפה, אבל עכשיו שנתתי לו צאן ובקר ועבדים ושפחות שהיא מתנה גלויה וידועה לכל, הוכחה היא לכל באי עולם שהשבותיך בעל כרחי ובכבוד, וזהו שאמר ואת כל ונוכחת נא).

(יד טז) ותתע היתה תועה אחר ע"ז כמד"א (ירמיה י טו) הבל המה מעשה תעתועים, ומיד ויכלו המים מן החמות ועלתה חימה לפני הקב"ה נא).

(ח) משה גדול גי שם מלך הבשן נא).

(יז) את קול הנער ולא לקולה, מכאן שתפלת החולה על עצמו טובה מהכל נא) וכן מצינו בחזקיהו נא).

(כב א) ויהי אחרי הדברים האלה ע"ד הפשט אחרי שכרתו ברית נא) ואין שטן ואין פגע רע והיה יושב במנוחה נא). והאלהים נפה לפי שמזלו היה מתרבה ורצה הקב"ה להיטיב לו ולבניו ולכל באי עולם בזכותו לכך נסחו בדבר קשה נא).

(ד) וירא את המקום מרחוק גי הוא ראה שלהבת בה נא). את המקום גי זה ירושלם (י"ם ע"ה ק).

(יט) וישב אברהם אל נערי ויצחק הוליכוהו לג"ע שיתרפא נא). וזהו שנא' (כד סב) ויצחק בא מבא, שבא מג"ע נא).

(ח) וילכו שניהם יחדיו גי בלב שלם ג).

פט) ע"ש פכ"ט, כנוסחא שלפנינו כ"ה באו"ז סוף הל' מילה. צ) ע"י שבת קל, א תוד"ה שש. צא) ע"י פענח רוא, וקח בשם ר' יוסף מהידלברק. צב) פדר"א פ"ל, זהו חדש רות פ"ב. צג) ב"ר פנ"ג י. צד) ב"ר פנ"ג יד. צה) ברכות י, ב. צו) תנרבא"ר פ"ז. צז) כ"ה ברוקת. צח) כ"ה ברוקת. צט) פדר"א פל"א ע"ש. ק) ברוקת הוסיף: בפ' דר' אליעזר [פל"א]. א) הדר זקנים תולדות בשם מדרש. ב) ילקוט פ' חיי שרה רמז קט. ג) ב"ר פנ"ז ג.

(ו) ויקח את המאכלת גי' היה (בודקה) [בודקן] שלא תהא (בה) [בן] פגימה ד).
 (יא) ויאמר אברהם | אברהם פסק בנתיים לומר שאין לך דור שיהיה בו כאברהם
 לעמוד בניסיון ולעשות כל מה שעשה ה).

(יב) אל תשלח ירך אל הנער ואעפ"י שהקב"ה אמר לו והעלהו לעולה ידע
 אברהם שאין לך העלהו).

(יד) יראה בגי' ריו, שם המפורש יראה בזכות זה לבניו, ועוד רי"ו טפחים
 בלוחות. ועוד בזכות זה זוכים בניו לשלש פעמים בשנה יראה כל זכורך (דברים טז
 טז).

(כ א) את עוין בכורו סמך ערץ זה איוב לפרשת העקידה, לומר כשם שנתנסה
 אברהם בעשרה נסיונות כך נתנסה איוב ס). ע"כ מצאתי.

(יט כב) ויאמרו האנשים אל לופ עוד מי לך פה וכו', דע כי כאן נרמז בועז
 שניצול לוט בזכותו, כמ"ש רז"ל ט) על פסוק שתי בנותיך הנמצאות כמד"א (תהלים
 פט כא) מצאתי דוד עבדי, שיצא מבוועז, ולכן פה בגי' בועז, וכן תמצא (פ"ד) [פ"ה]
 פסוקים במגילת רות י), וג"כ נרמז אברהם ע"ה כדכתי' (לק' כט) ויהי בשחת אלהים
 את ערי הכנר ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט, וזה נרמז במ"ש המלאכים
 כי ברחוב נלין שעולה בגי' אברהם, שבית אברהם פתוח לרוחה י). ע"כ.

(כא לג) ויטע אשל בבאר שבע דע כי בזכות שנטע אברהם אבינו ע"ה אשל
 זה שהוא נוטריקון אכילה שתייה ל"ויה שהיה עושה ומגייר גיורין ומכניסם תחת
 כנפי השכינה, יזכו בניו להנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא (מלאכי ג כג) שעולה
 ר"ת אשל, כן הקב"ה משלם לבניו. ע"כ.

(ט כ) הנה נא העיר הזאת קרובה לגום שמה והיא מצער אמלמה נא שמה
 הלא מצער היא ר"ת משה, וגם בפסוק (כב) מהר המלט שמה ר"ת משה, ומלת
 שמה היא משה, כי בזכות משה נעשה ללוט כל הניסים האלו. וכן תמצא בפסוק
 (לקמן כא כט) ויאמר אבימלך אל אברם מה הנה שבע כבשות ר"ת משה, וכן בפסוק
 (לקמן כב טו) ויקרא מלאך יי אל אברהם שנית מן השמים ר"ת משה, והבן י).

ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא שיערים (לק' כו יב) ר"ת
 אותיות משה, והבן.

ד) תנחומא צו סי' יג. ה) כ"ה ברוקח, ע"ש שמשמע שבכל דור יש כאברהם.
 ו) הכתי' משובש, וכנר' ר"ל שאין לשון העלהו אלא כך, ע"י רוקח עמ' קע"ה שער
 מלאכים. ז) לקח טוב. ח) ע"י ב"ר פנ"ד. ט) ב"ר פנ"י. י) והובא בנח"ק
 בשם ליקוטים בס' ר"א כת"י. יא) ע"י ב"ר פמ"ת. יב) הובא בנח"ק.

פרשת חיי שרה לה"ר אפרים זלה"ה

(כג א) ויהיו חיי שרה מאה שנה ס"ת שם יהוה, וס"ת שרה מאה שנה הה"ה, והוא שם משמות ע"ב, שני חיי שרה ס"ת י"ה והוא משם ע"ב, הקב"ה ייחד שמו עליה להעיד שהיא צדקת גמורה, שלשה שמות כמו שלשה עדים. וכן ייחס הקב"ה שמו על השבטים כמו הראובני הגדי שם יה מעיד עליהם⁶), וכת' (תהלים קכב ד) שבטי יה עדות לישראל. הה"ה גי' יה.

(כ) ויבא אברהם בגי' מן עקד בא, וכן ארז"ל נ' מהיכן בא, מן העקידה. ויבא אברהם ויצחק היכן היה, אלא שנטלוהו מלאכי השרת והעלו אותו לרקיע ג). ולבכותה אותיות ולו כבתה, מיד שמתה שרה כבתה לו עמוד הענן שהיה עומד על אהל שרה ד). ולבכותה כ' קטנה, שבכה עליה מעט, שהיתה לו אחרת שבה היה מתנחם ה). עוד ולבכותה אותיות וכלו בתה, מיד שמתה שרה נעשה ביתו בְּתָה, ופי' בתה שממה, כמד"א (ישעיה ה ו) ואשיתהו בתה.

(ג) ויקם אברהם מעל פני מתו עד השתא קורא אותה שרה, ועכשיו קורא אותה מתו. נ"ל קודם ההספד עדין לא היה משים אל לבו כל כך והיה נ"ל כאילו חיה עדין היא עד לאחר ההספד. ויקם אברהם מעל פני מתו בנוהג שבועולם אדם שמת לו מת נופל על פני המת ובוכה ומנשקו, וכן כת' ביוסף (לק' נ א) ויפול יוסף על פני אביו ויבך עליו וישק לו.

(ז) ויקם אברהם וישתחו והלא כבר נאמר ויקם אברהם מעל פני מתו, נ"ל שהיה עומד בראשו כפוף כדרך האבלים והקים ראשו והשתחוה להם. ומה שני מתו מתיך כמה פעמים בפרשה, ולא מצינו כמוהו בכל מקום, נ"ל לפי שהיה יחידי יושב ובוכה עליה ולא בא אחד מאנשיו שם. ח' פעמים מתי מתוך מתו וכו' כנגד ח' ירידות בגהינם. וח' פעמים חתית, ח' יורדי בור בפ' יחזקאל (כו לא לב), לומר שניצולו מכולם, וח' פעמים שנכתב עליה מיתה הם עלו לה כנגדם וזכתה להיות בגי'ע וליכנס בפתחו שעשוי כמין ח', שני' (תהלים קיח כ) זה השער ליי צדיקים יבאו בו, מי שנימול ביום ח' כמנין ב"ו.

א) כ"ה ברש"י במדבר כו ה. (ב) ב"ר פנ"ח ה. ג) כ' בחזקוני בסוף פ' וירא שנטמן בגן עדן ג' שנים, ובפענ"ר כשנעקד עשה בו חבורה והמלאכים הביאוהו לגי'ע לרפאותו ושהה שם ב' שנים, אבל ברד"ק כ' דאין צריך לומר שהיה יצחק עמו, אלא זכר אברהם כי הוא העיקר. ד) ב"ר פ"ס טז. ה) כ"ה ברוקח, ועי' בעה"ט. ו) בכת"ב שנצלה.

(ד) גר ותושב אנכי עמכם פי' אם הייתי ממשפחותיכם וממולדתיכם לא הייתם מניחים אותי יושב יחידי ומתאבל אלא הייתם גומלים לי חסד, אבל עכשיו שאני גר אין אחד בכם מיצר בצרתי. והם השיבוהו לא גר אתה אלא נשיא אֱלֹהִים אתה בתוכנו, כלומר אב ב"ד וראש לדיינים, ופי' אֱלֹהִים דיין, כמו אלהים לא תקלל (שמות כב כז).

(ח) ופגעו לי פי' בבקשה מכם, או בגיזום כמו (שוב) [גש] פגע בו (שמואל ב א), ובקשה כמו אל תפגע בי (רות א טז).

(ט) בקצה שדהו בקצוי שדהו, שטרשים היתה, פי' ארץ מליחה או מליאה אבנים ואינה ראויה לזריעה, כמו שארז"ל (ו) שחברון יותר טרשים שבא"י היתה. ד"א בקצה שדהו פי' שהיא בקצה השדה ולא באמצעה לעכב העוברים והשבים שם, אלא בצד השדה היא עומדת ואינה מעכבת.

(יג) נתתי כסף השדה פי' כבר גמרתי בלבי לתת לך דמי שוויה, ויותר אפי' אם היית רוצה ליתנה לי בפחות מכדי שוויה לא הייתי חפץ, לקיים ודובר אמת בלבבו (תהלים טו א).

(טו) ארבע מאות שקל כסף נגד ארץ ישראל שהיא ארבע מאות פרסה על ת' פרסה (ט), ורצה להחזיק בה בזה המכר, וכן עולה עפר"ן ארבע מאות, ג"כ שר העיר שמו ארבע אבי הענק (יהושע טו יג), כי הענק היה אביהם של אחימן ששי ותלמי, ועל שם ארבע זוגות שעתידים ליקבר שם (ט), וכולם נרמזים ב ק ר י ת א ר ב ע שכן עולה בגי' (כ"ה) אברהם (ושרה) [ואשתו] ביחדי. וגי' במקום אדם (ו) חוה יצחק רבקה יעקב לאה. ד' מאות שקל א"ל תן לי לכל פרסה שבא"י שקל. ולמה נקראת ארבע שהיו בה ד' שרים (ט).

(טז) אשר דבר באזני בני חת למה הוצרך לומר זה, נ"ל שהיה עפרון רוצה לחזור ולהוסיף דמים יותר מאברהם עד שכפאהו בני חת לתת לו מה שבקש בפניהם, וזהו אשר דבר ולא יותר. שקל גי' קנטירין (י).

(כ) לאחוזת קבר מאת בני חת ואברהם קנהו מעפרן נ"ל הטעם שלא רצה לקבל השדה ממנו לאחוזתו, [כי] כן דרך השרים כשמוכרים שדה או הלוקח נקרא איש שלהם, לכך קבלו [אברהם] מאת בני חת להיות לאנשייג) ולחירות (ד). ויקם

(ז) סוטה לד, ב. ח) מגילה ג, א. ט) עירובין נג, א. י) כ"ה בכתי"ב. יא) עי' ב"ר פנ"ח ד. יב) ב"מ פז, א. יג) בכתי"ב: להיות איש לשר הארץ מן קבלת הקרקע. יד) עי' פ"י לר"י מווינא.

השדה לשון קיום, נתקיים הדבר בשטר ובעדים כמד"א (איוב כב כח) ותגזר אומו ויקם לך טו).

(כד א) ואברהם זקן כבר נאמר ואברהם ושרה זקנים (לעיל יח יא), אמנם נ"י כיון שמתה שרה נתוספה לו זקנה. בא בימים כלומר בא דבר חדש לעולם, כי באותם הימים שלפניו לא היו מכירים בין בחור בין (ל)זקן כדאי' בב"ר טו). ד"א זקן בא בימים כלומר אם זקן הוא כבר בא בימים י). ויי בירך את אברהם בכל אמרו בעלי הסוד שמסר לו שר הפנים להשלים חפצו, בכל גי' יהואל, והוא א' מע"ב שמות של שר הפנים.

(ב) המושל בכל אשר לו כלומר אעפ"י שהמשילו בכל נכסיו לא האמינו בדבר זה ואפילו בשבועה כי אם בשבועת האלה שני' ואשיבעך ולא אמר השבעה לי, וכשהשיעו באלה לא רצה לקבל עליו, כי תפילת הצדיק אפי' על תנאי מתקיימת עד שאמר ונקית משבועתי זאת יס).

(ט) וישבע לו על הדבר הזה כלומר על תנאי שלא ידבקו בו האלות, וכן כתוב אז תנקה מאלתי, תנקה גי' מתפלה.

(ז) אשר לקחני מבית אבי וגו' כלומר שעזבתי בית אבי וארץ מולדתי ישים בלב האשה שתעזוב גם היא בית אביה ואמה וארץ מולדתה.

(ד) כי אם אל ארצי כלומר ארץ שנתן לי הקב"ה ולבני.

(ז) יי אלהי השמים כאן לא הזכיר אלהי הארץ כמו שהזכיר למעלה, כי בשעה שלקחו הקב"ה מבית אביו לחלקו לא היו מכירים אותו בריות הארץ אלהותו, ולכך לא אמ' אלהי הארץ אלא אלהי השמים יט). ואשר דבר לי ואשר נשבע לי כלומר אם לא היה כי אם דבור ההוא אמר ולא יעשה כ) בתמיה, כ"ש שנשבע לי שני' (לעיל כב טז) בי נשבעתי. ישלח מלאכו אותיות ושלח מיכאל.

(י) עשרה גמלים כנגד י' נסיונות, א"ל אברהם קח עמך י' גמלים ויזכור לי זכות י' נסיונות ותנסה אם תאבה האשה ללכת אחריך, וז"ש וכל טוב אדוניו בידו הון אדוניו לא נאמר אלא טוב, לרמוז על י' נסיונות.

טו) כ"ה במדרה"ג ובלק"ט. טז) פס"ה ט. ועי' סנהדרין קז, ב. יז) עי' ב"ר פנ"ט.
ו. יח) לשון סג"ג. עי' גמ' מכות יא, א קללת חכם אפי' על תנאי היא באה.
יט) וכ"כ רש"י. כ) במדבר כג יט.

(יח) ותשקדו היא בעצמה, אבל לגמלים אמרה גם לגמליך אשאב ואתה תשקה כי אין דרכי בכך (כ).

(כא) משתאה לה אותיות תמה לאשה.

(כז) אנכי בדרך נחני כלומר היה לי להיות בדרך שבוע או שבועיים ובאתי ביום אחד (כ). בית אחי אדוני והלא בן אחיו היה, נ"ל לפי שהיתה הנערה שומעת ומבשרתו לאביה לאמר עבד אחיך בא בכבוד גדול ובעושר גדול כדי שיהיה בעצמו יוצא לקראתו (ג).

(כט) וירץ לבן אל האיש (אחריו) וכת' [אחריו] ויבא אל האיש, נ"ל מתחילה רץ כאיש נבהל להון כששמע אדם עשיר בא ורצה לגזל ממונו, כי נבהל וגזלן היה כמ"ש יעקב (בראשית לא לא) פן תגזל את בנתיך מעמי כמו שאתה רגיל לגזול לאחרים, וכשראה שנתן לאחותו נזם וצמידים ושמע דברי אחותו שעל עסקי נישואין בא, אז ויבא אל האיש בנחת ובדרך כבוד (ד). א"נ מתחילה רץ עד באו סמוך לשם מלא ראות עיניו ואח"כ הלך בנחת שלא להבהילו.

(כא) והאיש משתאה וכו'. עד השתא קורא לו עבד ועכשיו קראו איש, נ"ל מיד שהצליח דברו נתחזק כאיש מלחמה, אבל כשנכנס לבית לבן עשה עצמו עבד מפני כבודו של אברהם.

(לא) ויאמר בא ברוך יי כלומר ברוך אתה ליי שלא נשלל כל ממונך כי הרבה גזלנים יש סביבותינו. ועוד רמז שלבן גזלן היה שאלמלא לא התרה לו הקב"ה השמר לך מדבר עם יעקב משוב עד רע היה גזל כל אשר לו.

(לב) ורגלי האנשים אשר אתו מהיכן באו, נ"ל עמו באו עבדי אברהם, ומה שלא הזכירם כי כן דרך כשאדם רוכב אעפ"י שהרבה רוכבים עמו אינו נזכר אלא הגדול שבהם (ס).

(לג) ויאמר דבר לא פי' מי שהוא האומר, נ"ל שהיה לבן, כי הוא שם עצמו בעובי הקורה (ט), ויאמר אותיות וארמי, כלומר לבן הארמי אמר. ויאמר לא אוכל עד אם דברתי דברי תימה היאך עבר על מ"ש חז"ל (ז) כל מה שיאמר בעל הבית עשה, נ"ל כדי לצאת ידי שמים מיד ולפטור עצמו מן השבועה.

כא) ע"י רוקח פס' יד. כב) סנהדרין צה, א. ב"ר פ"ס טו. כג) ע"י רד"ק. כד) ע"י מדרש אגדה וילקוט רמז קט, וברש"י. כה) ע"י משנת ר"א פט"ו, מדרש אגדה, ומדרה"ג, והובא בלמכסה עתיק. כו) ע"י רוקח ורד"ק. כז) פסחים פו, ב.

(מג) והיה העלמה בכל מקום כתי' נערה וכאן קורא אותה עלמה, נ"ל כי פי' עלמה רומז על חכמתה, דכתי' (איוב יא ו) ויגד לך תעלומות חכמה, כי כל מי שהוא חכם מעלים דבריו, וכן נזכר גבי דוד (ש"א יז נו) בן מי זה העלם.

(מז) וי'אמר בת מי את נ"ל כל מה שמיהר לספר דבריו קודם האכילה, כי היה מתירא שמא תגיד רבקה כל הדברים כי נשים דברניות נט), והיתה מגדת הדברים כהויתן איך נתן המתנות תחילה ואח"כ שאל בת מי את ובוזה היו תופסים אותו באומרם איך תוכל לומר שבאת על עסקי אחותינו ואפי' אם היתה ממזרת או נתינה והיתה משקה אותך היית לוקחה לבן אדוניך.

(כ) ובתואל גי' (ו)בבתולה, כי כך התנו עמו כל אנשי עירו כל בתולה שתנשא תבעל לו תחילה וכשאיירם בתו ליצחק אמרו לו אנשי עירו עשה לכתך כך בעל כרחך שלא בטובתך כמו שעשית לבנותינו, עד שהוצרך לידור להם שלא לעשות דבר זה לעולם, ובא המלאך והרגו ולכך כתי' (לקמן) ויאמר אחיה ואמה, כמו שפי' רש"י ז"ל שלא דבר בתואל עוד לפי שבא המלאך והרגו נט).

(נג) כפי' כסף וכפי' זהב ויתן לרבקה חשב בלבו מה איכפת לי אתן לה הכל כי היא וכל אשר לה ליצחק הוא, אבל מגדנות ודבר שאין בו חסרון כים נתן לאחיה ולאמה.

(נו) ויי' הצליח דרכי קפצה לי הארץ.

(סב) ויצחק בא גי' מגן עדן ל).

(ס) אחותינו את היי' נ"ל כי המלכים אותה אמרו, כי אין נכון לפרשו על לבן שהרי כתי' ויברכו ויאמרו לשון רבים.

(סא) ותרכבנה על הגמלים רבקה ונערותיה ותלכבנה אחרי האיש הגמלים, שאם לא תפרש כך קשיא רישיה דקרא לסיפיה. רבקה וי"ך גי' והאפסר בידו, והולוכה כדרך שמוליכין השרות.

(סה) מי האיש הלזה פי' שמעקם דרכו, כמו ונלזים במעגלותם (משלי ב טו), וכן (דרכו נלז) [ונלזו דרכו] (שם יד ב). ונ"ל גבי יוסף ג"כ דכתי' (פ' וישב) הלזה בא, שהיה הולך דרך עקמימות שנ' והנה תועה בשדה, שאינו הולך בשדה דרך בני

הענין שיהיה יוסף

הענין שיהיה יוסף

(כח) ברכות מח, ב. כט) מדרש אגדה, עי' ב"ר פ"ס יב. (ל) עי' לעיל ריש הפרשה פס' ב', ילקוט רמז קט.

אדם אורח סלולה וזה הולך בשדה דרך ניר בלא דרך שמא לגזול את שלנו בא.
הצעיף ותתכס גי' פ(י)רסה נדה ועוף כסה לנד(ו)תה*ג).

(סז) ויקח את רבקה עשה בה ליקוחין, את רבקה גי' על ידי חופה וקידושין (6).
האהלה שרה גימ' חזר עמוד (ה)ענן האהלה, וגי' בבאה חזר לה עמוד ענן (ז).

(כה א) אשה ושמה קטורה גי' זו היא הגר (ה)מצרית (ג).

(ב) ותלד לו את זמרון שהיו בניו עתידין לזמור כרמו של אלהינו. ויקשן עתידין
להקשות ערפן כנגד הקב"ה ולשעבד את ישראל בעול קשה. מדין עתידין
לעשות מריבה כנגד הקב"ה. ישבק שהיו עתידין לעזוב ברייתו, תרגום עזוב שבוק.
שוח שהיו עתידים לירד לבאר שחת שנאמר (תהלים נה כד) ואתה אלהים תורידם
לבאר שחת, אבל בניהם נקראים על שם העתיד.

(ג) שבא על שם שעתידין לשוב להקב"ה שני' (שם עב י) מלכי שבא וסבא
אשכר יקריבו. ודדן שעתידין לדון דין אמת. אשורים שעתידין לאשר החמוץ אשר
בידם. ולטושים שהיו חריפים בתורה. ולאומים ע"ש שעתידין להיות לעם אחד.

(ד) עיפה שעתידין לעסוק בתורה שנקראת מגילה עפה (ז) ולהאמין בהקב"ה
שני' (עמוס ד יג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח וכו' עושה שחר (ו)עיפה וגו'. ועפר
שעתידין להתאבק בעפר רגליהם של צדיקים. וחנוך שעתידין לחנוך בניהם במצות.
ואבידע ואלידע ילמדו לדעת אביהם שבשמים ודעת עליון שני' (ישעי' סו כא) וגם
מהם אקח לכהנים ללוים אמר יי'.

(ו) ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן בגי' שם הטומאה מסר להם.

(ז) ימי שני חיי ס"ת יי", והוא שם של ברכת כהנים, לפי שא"ל הקב"ה ואתה
תבוא אל אבותיך בשלום (פ' לך לך) לכך רמז בסוף ימיו שם של יברכך שמסיים
בשלום, ושמו של הקב"ה נקרא שלום שני' (שופטים ו כד) ויקרא לו ה' שלום. ואמרו
בעלי הסוד שלום גי' יהוה שמי.

(ח) זקן ושבע ימים שלא חיסר לו הקב"ה בעה"ז כלום, זקן בימים ושבע
במצות, זקן ושבע גי' מצות.

(ט) מערת המכפלה גי' תת"ץ, כמנין שנים משיצאו ממצרים עד שנחרב בית
ראשון, כי כשיצאו ממצרים בזכות אבות הישנים במערת המכפלה ועמד להם זכותם
עד חרבן הבית ואז תמה זכות אבות שני' (איכה ב א) ולא זכר ביום אפו הדום רגליו.

*ל) עי' ילקוט רמז קט. לא) עי' כלה רבתי פ"א. לב) ב"ר פ"ס טז. לג) ב"ר
פס"א ד, ועי' נחומא ה', ילקוט איוב רמז תתק"ד, פדר"א פ"ל. לד) זכריה ה א,
עירובין כא, א.

(יא) ויברך אלהים את גי' [זהו בן ברכת אבליס לט].

(יד) ומשמע ודומה ומשא נקראו על שם הגלות בעוד שישראל כפופים תחת ידיהם. ומשמע צריכים לשמוע חרפתם. ודומה שומעים חרפתם ושותקים ואין משיבין. ומשא צריכין לסבול עולם הקשה לו).

(יב) וא"ל תולדות ישמעאל פטר עצמו בקוצר בתולדות ישמעאל, ואח"כ האריך בתולדות יצחק, משל לאחד שנודמנו לו שני אורחים אחד אוהבו ואחד שונאו לשונאו מאכילהו ומשקהו לקיים מ"ש הכתוב (משלי כה כא) אם רעב שונאך האכילהו לחם, ומלוהו לדרך מיד, אבל אוהבו מעכבו עמו שבוע אחד או שנים ומכין ומרבה בשבילו, כך בתולדות ישמעאל קצר ועלה, ובתולדות יצחק סיפר בארוכה. תם פי' לה"ר אפרים ז"ל.

מכתיבה אשכנזית

(כג א) ויהיו חיי שרה מאה ר"ת משיח, בזכות שרה יבא המשיח לו). שני חיי שרה שני מיני חיים שהיו לשרה, שחזרה לימי נערו.

(ב) ותמת אותיות תמתו, הוא שני' (שה"ש ה ב) יונתי תמתי. ד' שרה כתיב כאן, שהיא א' מד' נשים שנקברו במערת המכפלה. שני פעמים חיי בשביל שני עולמות. מאה שנה ועשרים שנה ר"ת משוש, כל זמן ששרה קיימת היה משוש לעולם.

קרית ארבע שנקברו שם ארבע זוגות, אדם וחיה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה למ). אברהם יצחק יעקב אדם ר"ת כ"ב בגי' כנגד כ"ב אותיות, וסופן כמנין יעקב, כי היה יעקב האחרון שנקבר שם. ויבא אברהם לפפוד לשרה ס"ת מ ד ה כנגד מדה, כמ"ש רז"ל לט) מאן דקבר ליקברוניה גמילות חסדים. ע"כ מצאתי.

(יט) ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה ר"ת משה, והמשכיל יבין.

ל י ק ו ט ים (כג א) ויהיו חיי שרה מאה ס"ת הויה ור"ת חושם מ). עוד ויהיו חיי שרה מאה ר"ת בגי' בשמחה, עם הכולל. עוד ויהיו חיי שרה ר"ת חוה.

לה) רש"י. לו) מדרה"ג. לו) בנח"ק בשם הר"א מגרמיזא. לח) ב"ר פנ"ח ד. לט) מר"ק כח ב. מ) ע"י לקמן.

(ב) ויבא אברהם לספד ס"ת אדם. ותמת שרה בקרית ר"ת וס"ת שבת.
היא חברון בארץ ר"ת חבה, והמשכיל יבין.

עוד ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה
ר"ת בגי' דוד מלך ישראל חי וקים הוא מלך המשיח הוא משה רע ור"ת של רע
הוא רוע(ר)ה עמו.

עוד ויהיו חיי שרה מאה שנה ר"ת חושם, היינו ו ח מ ש ר"ל וחמש חושים.

מאה שנה ועשרים שנה ר"ת משוש, ר"ל היה לה גילה ומשוש במיתתה,
אעפ"י שהיה מיתתה פתאום מענין העקידה, עכ"ז היה לה גילה ומשוש לנשמתה
שראתה שהיא הולכת לג"ע, ואפשר שראתה נשמתה שבא יצחק בשלום חי וששה
ושמחה בו.

פרשת תולדות יצחק לה"ר אפרים זלה"ה

(כה יט) ואֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יִצְחָק דַּע כִּי אוֹתוֹת נַעֲלָמוֹת שֶׁל יִצְחָק כֻּזּוּ יוֹד צַדִּיק חֲתָת קוֹפֶה גִּי שָׂרִי, כִּי בַעֲוֹד שֶׁהָיָה שְׁמוֹ שֶׁל יִצְחָק נַעֲלָם מִן הָעוֹלָם הִיחָה נִקְרָאת אִמּוֹ שָׂרִי, וּמִיד שֶׁנִּגְלָה שְׁמוֹ בַּעֲוֹלָם נִקְרָא שָׂרָה, דְּכַתִּיב (לַעֲלִיל יז טו) שָׂרִי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שָׂרִי וְגו', וּסְמִיךְ לִיָּה אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יוֹלֶדֶת לָךְ בֶּן וְקִרְאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק. תּוֹלְדוֹת [יצחק] סִתְתָּ תִּי, כֹּל הָעוֹלָם שֶׁהוּא מֵהַלֵּךְ תִּי (שְׁנָה 6) מִתְקִיִּים בִּזְכוֹת תּוֹלְדוֹת יִצְחָק וְהֵם יִשְׂרָאֵל (נ). תּוֹלְדוֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם וְכִי עֲדִין לֹא יָדַעְנוּ שֶׁהוּא בֶּן אַבְרָהָם, נִלְפִי תּוֹלְדוֹת, מֵאוֹרְעוֹת, שֶׁהָיָה יִצְחָק דּוֹמָה לְאֲבִיו, שְׁכָל מֵה שְׁאִירֵעַ לִזְה אִירֵעַ לִזְה, זֶה נִתְנַסֶּה וְזֶה נִתְנַסֶּה, זֶה נִלְקַחָה אִשְׁתּוֹ וְזֶה נִלְקַחָה [אִשְׁתּוֹ], זֶה חָפַר בָּאֲרוֹת וְזֶה חָפַר בָּאֲרוֹת, זֶה אִשְׁתּוֹ עָקְרָה וְנִפְקְדָה וְזֶה אִשְׁתּוֹ עָקְרָה וְנִפְקְדָה, זֶה נִשְׁבַּע לְאֲבִימֶלֶךְ וְזֶה נִשְׁבַּע לְאֲבִימֶלֶךְ, זֶה נִקְרָא זָקֵן וְזֶה נִקְרָא זָקֵן, וְאַבְרָהָם זָקֵן (לַעֲלִיל כד א), וְהָיָה כִּי זָקֵן יִצְחָק (לַהֲלֹךְ כז א), זֶה בָּנָה מִזְבֵּחַ וְזֶה בָּנָה מִזְבֵּחַ, זֶה הִיחָה מְרִיבָה בֵּין רוּעִים [שְׁלֹן] לְאַחֲרִים, וְהָיָה רִיב (לַעֲלִיל יג ז) וִירִיבוּ רוּעָה גֵר (לַהֲלֹךְ כז ב), זֶה בָּנוּ אֶחָד צָדִיק וְזֶה בָּנוּ אֶחָד צָדִיק, זֶה בָּנוּ צִיד וְזֶה בָּנוּ צִיד, וְהָיָה רוּבָה קֶשֶׁת (לַעֲלִיל כא כ), וְכַתִּי (לַהֲלֹךְ כג לג) הוּא הַצִּיד, זֶה רֹאשׁ לְנִימוּלִים וְזֶה רֹאשׁ לְנִימוּלִים לַח' יָמִים, זֶה בָּא רַעַב בִּימָיו וְזֶה בָּא רַעַב בִּימָיו, זֶה נִיצוֹל מִן הָאֵשׁ וְזֶה נִיצוֹל מִן הָאֵשׁ, הָאֵב מֵאוֹר כְּשִׁדִּים וְהָבֵן מִן הָעֵקֶדָה, שְׁנֵא' (לַעֲלִיל כב ז) וְהָנָה הָאֵשׁ וְהַעֲצִים, זֶה בִּירְכוּ יי וְזֶה בִּירְכוּ יי. יִצְחָק י צ א ח (ו ק), כְּלוֹמֵר כְּשֶׁנּוֹלַד יִצְחָק יִצְא חוֹק לְנִימוּלִים לַח' יָמִים. אַבְרָהָם הוֹלִיד גִּי דּוֹמָה לְאִי קוֹנֵין, וְכֵן דִּרְשׁוּ רַד"ל ג) הָיוּ אִי קוֹנֵין שְׁלֹו דוֹמִים לְאֲבִיו (ז). אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת רִת וּסִת בְּגִי דְמוּת א', כְּלוֹמֵר דְמוּת אֶחָד לְשִׁנְהֵם.

(כא) לִנְכַח גִּי גִיָּהֵם, הִיָּה מִתִּירָא שְׂאֵם לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים שֶׁהָיָה רוּאָה פְּנֵי גִיָּהֵם שֵׁנ' (יִשְׁעִי כט כב) אֵל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם וְכֵן אֲרִז"ל (ב) חֲזוּקִיָּה לְפִי שְׁלֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים נֶאֱמַר לוֹ כִּי מֵת הוּא וְלֹא יָחִיָּה (מ"ב כ א), מֵת הוּא בַּעַה"ז וְלֹא יָחִיָּה בַּעַה"ב.

(כ) פֶּדֶן גִּי צַמֵּד, שְׁנֵי אֲרָם הָיוּ (שְׁנֵי) אֲרָם נִהָרִים וְאֲרָם צוּבָה וְצַמֵּד מִתְרַגְמִין (ו) פְּדָנָא דְתוֹרִי.

(א) תְּחִינָה יג, א. (ב) תְּחִינָה יג, ב. שְׁמִר פִּל"ח ד. (ג) ב"מ פז, א. (ד) ע"י בַּעַה"ט. (ה) בְּרִכּוֹת י, א. (ו) מ"א יט כא.

(כא) עקרה גי' עצורה, כי עצירת רחם קרוי עקירה. ותהר אותיות תורה, אמרו בעלי הסוד כמנין לילות שלומדין בהם תורה כך ימי הריון של אשה, מט"ו באב ועד ט"ו באייר, וסי' ז ר ע יעבדנו (תהלים כב לא), כי ט' חדשים עיבור הם ר"ע ימים, והד' הם ז' ימי מילה, ואז יעבדנו במצוה זו.

(כג) יפרדו לשון פרד, שהוא חציו סוס וחציו חמור, כך יעקב דומה לסוס, מה סוס דוהר כמד"א (נחום ג ב) וסוס דוהר, כך ישראל דוהרים שני' (שופטים ה כב) מדהרות דהרות אביריו, מה סוס גיבור כמד"א (איוב לט יט) התתן לסוס גבורה כך ישראל הוי עז כנמר וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים ט), מה הסוס שמח במלחמה כך ישראל שמחים במלחמתה של תורה, מה הסוס צוהל כך ישראל צהלי קולך בת גלים (ישעיה י ל), מה הסוס נאה כך יפה עניותא לבת יעקב כערקא סומקא לסוסיא חוורא ט), וג"כ נמשלו ישראל לסוס שני' (שה"ש א ט) לסוסתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי, וחמור זה עשו שני' (יחזקאל כג כ) אשר בשר חמורים בשרם. לאמרים חסר, אותיות אלמים, זה גבור בתורה וזה גבור במלחמה.

(כד) וימלאו ימיהם ע"ד ס"ת תהו, כי כל הוראה לידתה תוהא ותמיה תמהון גדול כי האחד ידו אוחת בעקב עשו והשני כלו כאדרת שער.

(כה) ויצא הראשון ולא בכור, לפי שהיה עתיד להפסיד הבכורה ונקרא ראשון לפתיחת הרחם, רמז שיהיה שופך דמים, כתי' הכא אדמוני וכת' (לעיל ט ו) שופך דם האדם באדם.

(כו) בעקב ב' עקב, בשתיים רמה אחיו, בבכורה ובברכה.

(כז) איש שדה שופך דם האדם ר"ת שדה. ויעקב איש תם תורה (ו) מצות. ד"א איש תם הולך בתמימות ולא מרמה באביו כעשו שאמר לו היאך מעשרין את התבן ואת המלח י, תבן מלח ר"ת תם.

(כח) ואחרי כן יצא אחיו אחרון אחרון חביב. אחות אחז ת', רמז שהיה עתיד לאחוז בארץ ישראל שהיא ת' פרסה על ת' פרסה יא).

(כט) ויהי ויהיה כל העולם צועקים עליו וי מרוב חמס וגזל שהיה עושה. יודע ציד שופך דמים, כמו ואתה צודה את נפשי לקחתה (ש"א כד יא). איש שדה מגלה

ז) הובא בנחל קדומים. ח) אבות ספ"ה. ט) חגיגה ט, ב. ובתוס' שם. י) ב"ר פס"ג י. יא) מגילה ג, א.

עריות (י) שני' (דברים כב כז) כי בשדה מצאה. ויעקב איש תם שאיף ועייל שאיף ונפיק (יז). יושב אהלים גי' יושב ולומד, וכן תרגם אנקלוס משמש בית אולפנא (י).

(לא) את בכורתך לי ר"ת אבל, כי אבל היה שבו ביום מת אברהם אבינו, ולכן בשביל עדשים שהוא מאכל אבלים (י).

(כט) ויזד גי' כ"ז, בזכות התורה (ט) שעתידיה שיהיו בניו לקבל בה שנכתבה בכ"ז אותיות (ט) זכה ונטל את הבכורה, כי התורה נקראת ראשית (י) ובכורה ראשית שני' (דברים כא יז) כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה. נזיד בגי' ע"א, בזכות ע"א סנהדרין.

(לג) את בכורתו ליעקב ר"ת אבל.

(לד) ויאכל וישת ויקם וילך כלומר ולא לשבעה כאדם האומר לחברו אכלתי שהייתי הולך בלא מקל לאיזה מקום שהייתי רוצה.

(כו ה) וישמור משמרת מצות ל"ת. מצותי מצות עשה. חוקותי חקים שיצ"ר ואומות העולם מקטרגים עליהם (ט). ותורותי תורה שבכתב ותורה שבע"פ (ט).

(ז) וישאלו אנשי המקום על רבקה זש"ה (משלי כט יב) מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים, גבי פרעה לא שאלו אלא ויראו המצרים את האשה (כ), וגם הוא בעצמו לא אמר אחותי היא אלא אמר לשרה אמרי נא אחותי את (כ), כי פרעה רשע היה וחשוד על הערוה, ועבדיו כן, אבל אבימלך היה הוא צדיק וכן עבדיו, ולכן פרעה הוכה בלי התראה ובאבימלך התרה. פן יהרגני אנשי המקום על רבקה וכן כתיב (לק' פס' ט) פן אמות עליה, וגבי שרה כתי' (לעיל יב יב) והרגו אותי ואותך יחיו, נ"ל כי שרה היתה יפה תאר ויודע היה אברהם שהיו מחיים אותה בעבור יופיה הגדול, אבל רבקה היתה יפת מראה ולא היתה דומה כלל ליופיה של שרה, לכן היה מתירא שלא יהרגו שניהם כמו פן יבא והכני אם על בנים, (ל"ק לב יב), ולכן אמר אחותי היא כי אמר בלבו אולי אחד מגדולי הדור יאמר להדבק בה, ואחר לו לעשות רצונו וארחיב הזמן וישמעו אחרים ויראו מלשלוך יד בנו, ומתוך כך אעביר השעה ואברח.

(יב) ב"ר פס"ג יב. * (יב) סנהדרין פח, ב. (יג) תנחומא שמות א, ב"ר פס"ג י. (יד) ב"ב טז, ב. טז) בכתי"ב: בזכות בני' שעתידיים לקבל התורה שנתנה בכ"ז וכו'. (טז) עם אותיות מנצפך. (יז) פס"ז בראשית א א והובא ברש"י שם. (יח) רש"י. (יט) רש"י. (כ) לעיל פ"ב. (כא) ע"י חזקוני.

(יב) מאה שערים גי' אומד המעשר, וכן דרשו ז"ל (נ) אומדות למעשרות (נ).
(אברהם) [יצחק] נתברך במאה ולכך בנה שלמה ההיכל ק' על ק' (ז), וישראל הם
מברכין להקב"ה מאה ברכות בכל יום (ס).

(טז) עצמת הסתר[ת], לשון עוצם עיניו מראות ברע (ישעיה לג טו), כלומר
מאד הסתרת ממנו ועתה אינך יכול לכסות עצמך. אותיות ממנו ממון. ד"א עצמת
נתעשרת משלנו, כי כשבאת הנה לא היה לך שום דבר (ט).

(כט) אם תעשה עמנו רעה מה רעה היה יכול לעשות עימהם, ג"ל שיש חילוק
בן תעשה עמנו לתעשה לנו, כי עמנו משמע עם העומדים ועם שאינם עומדים שם,
כלומר שלא תתקיים שבועת אביך. עשינו עמך רק טוב אכין ורקין מיעוטי (מ),
הרבה טובה לא נאמר אלא רק טוב, וה"פ אעפ"י שמעט טובה עשינו עמך תוכל
להחזיק טובה לנו הרבה די לך שפטרנוך לשלום. לא נגענוך לשון נגע.

(לג) ויקרא אותה שבעה אם על שבועה היה לו לקרותה שבועה, ג"ל על
שבעה בארות שמצא, וישב יצחק ויחפור את בארות המים, מיעוט בארות שנים,
ויחפרו עבדי יצחק באר בנחל ג', שטנה ד', רחובות ה', ויכרו שם עבדי יצחק באר
ר', ויגידו לו על אודות הבאר ד' (ס). וגם ג"ל מה שקראו אברהם שבעה ע"ש
העתיד (ט).

(לה) מרת רוח עם ל' של ייצחק גי' מקטרות אל הבעל (ז).

(כז א) ותבהין עיניו מרא(ו)ת גי' מעשן קטרת לע"ז, עם התיבות. שהיו כלותיו
מקטרות לע"ז. זקן יצחק זה קנה לו חיי עולם הבא.

(ג) שא נא בל"ך רצה לחנכו במצות, כדי שיחולו עליו הברכות.

(ה) ציד להביא דרשו רז"ל (ל) אף להביא מן הגול, להביא גימ' ובגול.

(ט) זקח ל' משלי (נ). גדיי עזים טובים גי' האחד פסח והאחד חגיגה (נ).
מטעמים לאביך כאשר ר"ת מלך, כלומר מעדני מלך.

(כב) ב"ר פס"ד ו. (כג) וכ"ה ברש"י. (כד) מדות פ"ד מ"ו. (כה) מנחות מג, ב.
(כו) וכ"כ ברד"ק. (כז) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ז. (כח) פדר"א פל"ה, ע"י רש"י,
רוקח, ר"י בכור שור ורד"ק. (כט) ע"י רשב"ם וחזקוני. (ל) ב"ר פס"ה ד, תנחומא
ח. והג"י אולי עם לי של ליצחק. (לא) ב"ר פס"ה יג, והובא ברש"י. (לב) ב"ר שם,
והובא ברש"י. (לג) פדר"א פל"ב, והובא ברש"י.

(יא) עשו אחי איש שער נ"ל שטן כמ"ש הכתוב (ישעיה לד יד) ו ש ע י ר על רעהו יקרא, כלומר יקרא וידבר דברים עזים כמו שטן. ואנכי איש חלק מדבר דברי חלקות ובזה יכיר אותי מיד, וכן היה כמ"ש הקול קול יעקב.

(טו) בנה הגד(ו)ף החמ(ו)ד(ו)ת גי' בגזל לקחם מנמרוד(ל).

(טז) הלבשה על גימ' בתים, רמז לבתים של תפילין ורצועות שמצוה מן המוכחר לעשותם של גדי. ואת עורות גדיי העזים הלבשה על ידין אלו רצועות של יד. ועל חלקת צואריו אלו רצועות של ראש.

(יז) ואת הלחם כלומר התבשיל, כי כל מיני מאכל קרוי לחם כד"א (דניאל ה א) בלשאצר עבד לחם רב, וכת"י (ש"א כ כד) וישב המלך אל הלחם, לפי שהלחם הוא עיקר הסעודה.

(יב) כמתעתע כאילו הייתי עובד ע"ז כמד"א (ירמיה י טו) הבל המה מעשה תעתועים לה).

(יח) מי אתה בני וגבי עשו לא כתיב בני, נ"ל שהמלאך היה בפיו של יצחק כשאמר מי אתה בני. וכן מוכיח שהמלאך היה, כי בכאן כתי' ויאמר הנני ולא כתי' ויאמר לו יצחק אביו מי אתה, וכך היא המדה כשהקב"ה רוצה שהאדם ידבר בעל כרחו מה שהוא חפץ אז משים מלאך בפיו, וכן עשה לבלעם שני' (במדבר כג ה) וישם יי דבר בפי בלעם, שהוא מלאך, כמד"א (זכריה ד א) המלאך הדובר כי, מדלא כתי' הדובר לי אלא בי, לכך בפי בלעם גי' ועל ידי מלאך [נ]בא, ולכך כשבא עשו אז אמר לו יצחק אביו מי אתה, אעפ"י שהרגיש שהוא (בעצמו) [עשו] לא אמר בני לפי שנכנסה עמו גהינם.

(יט) אנכי עשו בכרך אנכי נעשתי בכורך. עשיתי כאשר דברת כמה פעמים. קום נא שבה עמוד ממקומך ושב אצל השלחן. א"נ קום טול ידיך ושב לו, ק ו ם נ א גי' קום וטול.

(כא-כב) ואמושך שי"ן רפה, אמר למשמש בו מעט בידיים רפות(ל). וימשהו שי"ן דגושה, שמשמש בחזק.

(כה) ויבא לו יין מן החוץ, כי לא מצינו שהביאו מתחילה לה, א"נ נ"ל ותתן המטעמים אלו היינות מטועמים ומבושמים, את הלחם זה התבשיל כמו שפירשתי, המטעמים גי' כטעם היין.

(לד) ב"ר פס"ה טז, פדר"א פכ"ד. (לה) סנהדרין צב, א. כלה פ"א. לו) עי' לקח טוב. (לז) עי' ראב"ע ורד"ק. (לח) עי' רוקח.

(כו) גשה נא ושקה לִי כלומ' שתה עימי כי לא מצינו נשיקה בחסרון הנו"ן
אם לא בהבלעת הדגש, כמו וישק וישקהו שהנו"ן נבלעת בדגשות השי"ן.

(כז) ריח בני כריח גי' גם נכנס עמו בגן עדן (ט). ראה ריח בני מה ראייה
שייך גבי ריח, ועוד למי אמר ראה. נ"ל כי ראה לשון תימה הוא כאדם האומר
לעצמו תראה כמה חידוש גדול הוא זה, או נוכל לסרס המקרא ולדרשו בני ראה
ריח כריח שדה. ועוד נ"ל כמו ראיתי לבן ישי (ש"א טז יח) וכן כלשון משנה (אבות
פ"ב ט) רואה אני את דברי רבי אלעזר בן ערך.

(כח) ויתן לָךְ האֱלֹהִים מִטֶּל השמים ומשמני הארץ וגבי עשו אמר בהפך
משמני הארץ ומטל השמים. נ"ל לפי שהתחיל בברכת יעקב במתנת גן עדן סמך
מטל השמים, ובעשו התחיל במתנת הארץ (מ). (נ"ל שמוסיף) [ויתן לָךְ ר' מוסיף]
על ענין ראשון, כבר נתן לך מתנה שנכנס עמך ג"ע ונתן לך ולבגדיך ריח ג"ע [ויתן
לך גם מטל].

(לג) ואובֹכֶּךָ מִכֶּלֶךְ מלמד שטעם טעם מן. מִכֶּלֶךְ גי' מן. ואובֹכֶּךָ מִכֶּלֶךְ ולא אוכל
הכל, מכאן שמניחין פאה בקערה במע[ש]ה אלפס בקערה (מ).

(לו) אַתְּ בְּכוֹרְתִי לָקַח כלומר בכורתי קנה ועל זה הייתי מתנחם, ועתה לָקַח
בברכתי בגזל זה לא אשכח לעולם.

(לז) מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו מן החדר לא אמר. נ"ל אחר הדלת היה עומד (מ).

(לא) ויעש גם הוא מטעמים הוא ולא רבקה. א"נ נ"ל גם לרבות רבקה שסייעתו
לתקן המטעמים כאילו היתה חפצה להיותו נוטל הברכות כדי לרמותו. תברכני
נפשך נ"ל השכינה לפי שלא אמר תברכני אתה.

(לג) ויחרד יצחק חרדה שני חרדות, אחת על שראה גהינם (מ), ואחת על עשו
שבא עתה ולא קבל הברכות, ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד גי' זה ראה גיהנם
פתוח.

(לז) וַיִּבְרָךְ אִיפֹה כתי' בה', נ"ל לשון הליכה, כלומר מה תועלת לך בכל הברכות
שבעולם, והלא בחייך בכל מקום שאתה הולך גהינם הולך עמך, זהו ולכה איפֹה
מלשון אפייה, עוד איפוא גי' ג(י)הנם.

(לט) ב"ר פס"ה כב. (מ) ע"י רוקח. (מא) ע"י עירובין נג, ב. (מב) ב"ר פס"ו ה.
(מג) ב"ר פס"ו ב.

(לט) מושבִּיךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם סֵ"ת מֶלֶךְ, וְזֶה שִׁיִּסְד הַפִּיִּיט וִירַש בְּקוֹל בְּכִי חָרֵב מְלוּכָה, חָרֵב כְּתִי' וְעַל חֶרֶבְךָ תַּחֲיָה, וּמְלוּכָה לֹא מְצִינוּ בַּהֲדִיא אֲלֵא רִמּוֹ מִכָּאן. דִּ"א וְלִכְּה אִיפּוֹא בְּמָה אֲבָרְכְךָ, אִם בַּעֲוֹשֶׁר הָרִי הִנֵּה גִבִּיר שְׁמַתִּיו לָךְ וּמָה שְׁקִנָּה עֲבַד קִנָּה רַבּוּמָה). וְאֵת שֶׁאַתָּן לָךְ עוֹלָם הַבָּא, וְלִךְ אִי פֹא אִפִּי' בַּחֲיִיךָ גִּהִינִם הוֹלֵךְ עִמָּךְ, וּמָה יִהְיֶה אַחֲרֵי מוֹתְךָ. הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבֶךָ וְלֹא הַזְכִּיר ש"ש בְּבִרְכָּתוֹ שֶׁל עָשׂו, וְלֹא אָמַר יִתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים (מ), וְהִכִּי פִי, אִינִי יִכּוֹל לִבְרֹךְ אוֹתְךָ שֶׁכֹּבֵר בִּירְכָתִי אֶת יַעֲקֹב, אֲבָל רֵאִיתִי בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁבִשְׁכַּר בִּכְיָה שִׁבְכִית אֶתָּה זֹכֶה לְכָל זֶה (מ).

(מא) וְאַהֲרֹנָה גִ' הָרָג י"ב, כְּלוּמַר [אֵם] אַהֲרֹג אוֹתוֹ אַהֲרֹג י"ב שְׁבֻטִים שֶׁהָיוּ עֹתִידִים לְצֵאת מִמֶּנּוּ.

(מב) וַיִּנּוּ גֵד לְרַבְּקָה אֶת גִ' עַל יְדֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ [נִהְיָה] (מ).

(מג) וְקוֹם בֵּרַח לָךְ לְהִנָּתֵךְ וּלְטוֹבֶכָךְ.

(מד) וַיִּשְׁבֶּת עִמּוֹ יָמִים אַחָדִים כְּלוּמַר רֵאִיתִי בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁאַתָּה עֹתִיד לַעֲבֹד בַּעֲבוּר בְּתוֹ שְׁבַעַת שָׁנִים וַיְהִי בַעֲיִיךָ כִּימִים אַחָדִים (מ).

(מה) וּשְׁלַחְתִּי וְלִקְחָתִיךָ מִשָּׁם לֹא מְצִינוּ שֶׁשְׁלַחָה אַחֲרָיו אוֹ מִי הִיָּה הַשְּׁלִיחַ (נ). גִּלְ שֶׁהִיָּה הַקֶּבֶ"ה הַשְּׁלִיחַ שֵׁנָא' (לְהֵלֵךְ לֹא ג) וַיֹּאמֶר יי אֵל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ, בּוֹא וְרֹאֵה כִּמָּה גְדוּלִים מַעֲשֵׂי הַצַּדִּיקִים שֶׁהַקֶּבֶ"ה בַּעֲצָמוֹ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתִם לְקִיִּים מִשָּׁה (יִשְׁעִיָּה מִד כו) וְעֵצָה מְלֹאכִיו יִשְׁלִים.

(מו) קִצְתִּי בַּחֲיִי קֵץ תִּי, רֵאִתָּה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁהִיָּה עֹתִיד בֵּית רֹאשׁוֹן לִיחָרֵב לְסוּף תִּי שְׁנִים, וְלִכֵּן כְּתִי' ק' זַעִירָא, לְפִי שְׁנַת־מַעַט הִיִּכַּל שֶׁהִיָּה ק' אִמָּה עַל ק' אִמָּה (ס). מִבְּנֹת חַת כְּאַלְהָה כְּלוּמַר כְּנִשִּׁי עָשׂו שִׁכְתוּב בָּהֵן (לְעִיל כו לָה) וְתַהֲיִין מוֹרֵת רוּחַ.

(כז ב) בֵּיתָה בְּתוֹאֵל וְלֹא אִמָּרָה לְבִתּוֹאֵל, לְפִי שֶׁכֹּבֵר מֵת. מִבְּנֹת לָבָן אַחִי אֲמָךְ מֵה מִלְמַדְנוּ, גִּלְ אִמָּרָה לוֹ אַעֲפִי' שֶׁהוּא רִשְׁעָ תּוֹכֵל לְהַעֲמִיד מִמֶּנּוּ זֶרַע כְּשֶׁר, כִּי רֹבֵב הַכְּנִים דּוֹמִין לְאִחִי אִמָּם (ז), וְהִיָּה לְאִחִי הָאֵב, וְאַעֲפִי' שֶׁהוּא רִשְׁעָ בְּנוֹתָיו דּוֹמוֹת לְאִחִי אֲבִיהֶם.

מה) קִידוּשִׁין כֶּג ב' וּשְׁנִי. (מו) עִי' בִּר פִּסְ"ה יט. (מז) עִי' רֹקֶחַ. (מח) כִּיָּה בְּכַתִּי"ב, בִּר פִּסְ"ז ט, וְהוּבָא בְּרִשִׁי. (מט) בִּר פִּסְ"ז ו. (נ) עִי' לִקַּח טוֹב וּשְׁכִיט. (נא) מִדּוֹת פִּד' מ"ו. (נב) בִּב ק', א.

(ה) הארמי אותיות הרמאי. אחי רבקה אם יעקב ועשו כלומר אל תתמה שהוא רשע ואחותו צדקת, שהרי רבקה עצמה ילדה צדיק ורשע נג).

(ו) וירא עשו כי בדרך נ"ל השמת יד על הראש ראה והברכה לא שמע, לכך כתי' וירא ולא נאמר וישמע מ).

(ז) וישמע יעקב א"ל אביו מגיד הכתוב שכחו של יעקב שאעפ"י שידע שהרגיש עשו בדבר וארב לו לא נמנע מלבטל מצות אביו.

(ט) בת ישמעאל בן אברהם לפי שעשה תשובה נה יחסו הכתוב בן אברהם, ולכך אחות נביות כלומר אעפ"י שעשה תשובה לא זכה להעמיד בנים כשרים, כי מחלת רשעה היתה, ולכך מיחסה הכתוב אחות נביות שהיה רשע. לו לאשה ויצא יעקב שנא' (הושע יב יג) ויברח יעקב שדה ארם ויעבוד ישראל באשה ובאשה שמר. בילאו נ) ע"כ פ"י ה"ר אפרים זלה"ה.

מכתיבה אשכנזית מצאתי חסר מתחלת הפרשה ועד כאן ומכאן מצאתי.

(כו יא) איש שנייר חסר י' וכתי' שער, לפי שמלאך שלו סמאל יש לו שער כנגד לבו ועל כן נולד עשו כאדרת שער, ובעוד שהשער על לבו שרו מושל, וכשתהיה הגאולה אז כתי' (זכריה ט יד ע"ש) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול והלך בסערות תימן, קרי ביה בשער תימן, כלומר אז תפול השער בתקיעת השופר מ).

(טו) החמדן ג"ל לנמרד לקח נט).

(כו) וירח ג"ל יום פסח היה נט). וירח את ריח בגדיו ג"ל נכנס עם יעקב ריח גן עדן ס).

(י) בעבור אשר יברכך חסר ו"ו, אמרה רבקה עתיד אביך לברך אותך בשש ברכות שלא יאמר לעשו, ואמר עשרה ברכות ובהם כ"ו תיבות כנגד השם הנכבד.

(לג) ויחרד יצחק חרדה אמר אוי לי שמא ברכתי הקטן לפני הגדול, כיון ששאל לעשו מה עשה לך, ואמר את בכורתי לקח, אז נתקררה דעתו, ואמר אם כן

נג) הובא בנח"ק. נד) ע"י רד"ק. נה) ב"ב טז, ב. נו) ברוך ה' לעולם אמן ואמן. נז) סנהדרין צח, א. נח) ב"ר פס"ה טז. נט) פדר"א פל"ב. ס) ב"ר פס"ה כב.

יפה עשיתי שברכתיו תחילה ויאמר גם ברוך יהיה, תנחומא. איפוא גי' גה(י)נס, שנכנס עם עשו 60). ויאמר מי אפוא ר"ת אמו, מי שנעשה סרסור כלפי אמוס(ג) אמר, תרגום ירושלמי כד תמא עשו דכל מה דהוה צייד הוה אתי מלאכא ושרי ליה נכס כלבא ואייתי עימיה, ולכך נגזר שלא [יאכל] יצחק מצדו שג' (משלי יב כא) לא יאונה לצדיק כל און, כל און גי' אוכל טמא. וא(ו)כל מבדל גי' זה היה (כל) מטוב הגן סג).

(לח) וישא עשו קלו ויבך גי' שליש דמע הוציא סד).

(לט) הנה משמני הארץ לא הזכיר השם סה). ומפל' השמים י"ל למה הקדים טל בברכת יעקב ובעשו איחר, לפי שארץ ישראל הרים וגבעות ולמטר השמים תשתה מים ותלויה בטל, לכך ברך יעקב ליוסף כענין זה ברכות שמים מעל (להלן מט כה סו).

(מ) והיה כאשר תריד כ"ו תיבות בברכת עשו וכ"ו בברכת יעקב, כי כ"ו שנים היו חברים יעקב ועשו כדאי' בפ"ק דע"ז סו) כ"ו שני קיימי בהימנותיהו סס).

(מא) וישטוב עשו בגי' לעמלק צוה סט).

(מה) גם שניכם יום אחד ב' סופי פסוקים, ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (לעיל א ה), ויהי ערב זה עשו ויהי בקר זה יעקב ע).

(מו) קצתי בחיי ק' קטנה, אמרה רבקה רואה אני ברוח הקדש בעון שיתחתנו בני בבנות הארץ שיהיה חורבן הבית שהוא ק' אמה על ק' אמה על). קצתי יו"ד כפופה כמין כ"ף עג), אמרה עתידה סנהדרין ליגלות י' גליות ויהיו ישראל כפופים לשאר אומות.

(כח ב) מבנות גי' הנה לאה רחל בלהה זלפה עג). וד' ברכות נתן לו יצחק עתה כנגד ד' נשים שהיה לו ליקח. נאמר שומע לעצה חכם (משלי טו יב), לעצה גי' זה יעקב.

סא) ב"ר פס"ז ב. סב) ב"ר פס"ז ג. סג) תנחומא ב' תולדות טז, וכ"ה ברוקה. סד) תנחומא קדושים טו. סה) ברוקה הוסיף כי עשו לא הזכיר השם מעולם, ע"י מושב זקנים. סו) ע"י בפ"י הרוקה. סז) ח, ב. סח) כ"ה ברוקה. סט) כהדר זקנים ס"פ בשלח בשם מדרש ע"ש, וכ"ה ברוקה. ע) ב"ר פ"ב ג, והובא ברוקה. עא) מדות פ"ד מ"ו, והובא ברוקה. עב) ע"י ספר תאגי. עג) כ"ה ברוקה.

(כב) הקול קול יעקב הקל כתי' חסר, לומר כשקולו של יעקב קל בתורה או הידים ידי עשו שולטות עליו כמ"ש רז"ל ע"כ עד).

(כו ה) עקב אשר שמע [אברהם] בקולי וישמור משמרתו וכו', ארז"ל עס) שקיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, דע שגומז בס"ת של עקב אשר שמע ערב למפרע זהו שעירב עירובי תבשילין.

ל י ק ו ט י ם (כה יט) ואלה בגי' בס, שם מ"ב, שם הגבורה רומז על יצחק שהוא בחי' הגבורות. ואלה תולדות יצחק בן ס"ת תקן, אברהם הוליד את ר"ת וס"ת בגי' דמות ע"ה. יצחק בן אברהם ר"ת אבי, אברהם הוליד ר"ת האדם, את יצחק ר"ת וס"ת תיק א'.

(כ) ויהי יצחק בן ס"ת למפרע נקי. בקחתו את רבקה ר"ת באר. בת בתואל הארמי ס"ת תלי. אחות לבן הארמי ר"ת אהל. מפדן ארם אחות לבן הארמי ר"ת בגי' מזל, וס"ת בגי' תקן, והמשכיל יבין.

פרשת ויצא יעקב לה"ר אפרים זלה"ה

(כח י) ויצא יעקב מבאר שבע הפרשה שתומה, לפי שהיה סתום ונטמן בבית מדרשו של שם (ועבר 6). ויצא יעקב מבאר ס"ת רבא, כיון שיצא עסק בתלמוד אביו ורבא. ויצא יעקב מבאר שבע ו"ת וימש, שכיון שבא לחרן מיד וימש חשך 3).

(יא) ויפגע במקום מיד התפלל להקב"ה שהוא מקום ומעון הכל ג). וילין שם אותיות מלון יש, אמר הקב"ה צדיק בא לבית מלוני יפטר בלא ליגדה ד). השמש ויקח מאבני המקום ס"ת למפרע משיח, שנא' (תהלים עב יז) לפני שמש ינון שמו, וכתי' (שם פט לז) וכסאו כשמש נגדי, ואז ויקח יעקב מאבני המקום לאבן אחת 3).

(יב) מצב בגי' בסיני, אחז"ל (ה) הסולם היה עומד על הר סיני. ארצה וראשו מגיע השמימה ר"ת אומה, הראה לו הקב"ה מלכי אומה הרשעה עולים, אמר לפניו רבש"ע וכי אין ירידה לאלו, מיד הראה לו ירידה שנא' עולים ויורדים בו, זשה' (ירמיה מט טז) אם תגביה כנשר וגו' משם אורידך נאום יי'). עליהם גי' זה קל"ח, כי קל"ח שנים יצאו ממחיצתם לפי שגלו מסתורו של הקב"ה ועכשיו חזרו 3).

(יג) והנה יי נצב עלי ר"ת למפרע עניו, אין עניו כהקב"ה, מלך ב"ו עבדיו משמרים אותו, וכאן והנה יי נצב עליו, כמשה' (תהלים יח לו) וענותך תרבני. אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק תימה שקרא לזקנו אביו ולאביו לא קרא אב, נ"ל לפי שיעקב ט) היה בחיי אברהם שהיה עוסק בתורה ובמצות והיה מחבבו ביותר, ומרוב חיבה היה קורא אותו בני, לכך קראו הקב"ה אביו, אבל יצחק שהיה אוהב עשו הרשע יותר ממנו לא קראו הקב"ה אביו י). אשר אתה ש(ו)כב [עליה] גי' שקנן פלה תחת גבו 6).

(יד) ופרצת אותיות ופרץ ת', לרמוז על א"י שהיא ת' פרסה י).

(א) מגילה יז, א, וכ"ה ברוק. (ב) ב"ר פס"ח י. (ג) ב"ר שם. (ד) סנהדרין צה, ב. חולין צא, ב. (ה) חולין צא, א. (ו) ב"ר פס"ח יב. (ז) תנחומא ויצא ב. ח. ב"ר פס"ח יב. (ט) בכת"ב: שיעקב בחיי אברהם אביו ט"ו שנים, משום שהיה לומד תורה ומצות היה מחבבו וכו'. (י) עי' כל"י ואוה"ת. (יא) חולין צא, ב. (יב) מגילה ג, א.

(טו) והנה אנכי קרי ביה הנה ואנכי, או אנכי והנה, כלומר זכות בניך שעתידין לקבל על הר סיני א נ כ י י אלהיך ולעסוק בששים מסכתות שעולים הנה, זה יהיה עמך. כי לא אעזבך גי' וגם בלא לחם, וכן ארוז"ל (גי) מי שאין לו לחם קרוי נעזב"ד).

(טז) אפן יש יי פי' אכן בודאי ישנו יי במקום הזה ובכל מקום, אבל שהיה נגלה בכסא כבודו במקום הזה לא ידעתי, ואנכי גי' וכסא, ואנכי לא גי' כסא הכבוד טו).

(יז) מה נורא למפרע ארון, שהיה ארון עתיד לעמוד במקום הזה.

(כא) ושבתי בשלום אותיות ושב תי', רמז לבית ראשון שעמד תי' שנים. והיה יי לי אלהים כלומר כשאבוא לשם, רמז למ"ש רז"ל טו) הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה.

(כב) והאבן הזאת משמע זכר ונקבה. בית אלהים נ"ל בבית אלהים, כמו ביתה פרעה ובית עבדיו (שמות ח כ) שפירושו ובבית פרעה. וכפ"א אשר תתן לי כלומר עכשיו אין לי שום דבר כי אליפז לקח כל אשר לי ואם היה לי הייתי ברצון נותן עכשיו. עשר אעשרנו כדי שאתעשר כמ"ש חז"ל (י) עשר בשביל שתתעשר. (כט א) ארצה בני קדם ר"ת אבק"ם).

(ב) וירא והנה באר בשדה זו תורה, מה הבאר הזה יש בו מים מתוקים כך התורה שני' (תהלים יט יא) ומתוקים מדבש, מה הבאר משקה הצמאים כך התורה שני' (משלי ג ח) ושקוי לעצמותיך, מה הבאר אעפ"י שהוא עמוק קושר חבל בחבל וי) נימא בנימא עד שמגיע למים, כך התורה האדם לומד היום הלכה א' ולמחר

(יג) ב"ר פס"ט ו. (יד) עי' רש"י לק' פסוק כ'. טו) בכתי"ב: ימה וקדמה צפ(ו)נה ונגבה גי' חמש מאות, שהוא מהלך העולם לשנים. ויפגע במקום גי' קפצה כנגדו. אני ה' גי' פ"ז, והוא שני' (שה"ש ה יא) ראשו כתם פז וכנגדו תקן פ"ז תיבות בברוך שאמר לשויר ולשבח להקב"ה, והקב"ה מברך לישראל בפ"ז אותיות שני' בברכת כהנים (במדבר ו כה) יברך יאר ישר ושמר, פ"ז אותיות ב' פסוקים אלו יותר אלף, אלף במילואו אלף, וזה ברכת משה שברך את ישראל יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים (דברים א יא), והשלשה פסוקים של ברכת כהנים י"ה [תיבות], אמר הקב"ה אתם מברכים אותי ב"ה שנאמר (תהלים קטו יח) ואנחנו נברך יי (חייבי) [הריני] מברך אתכם ב"ה, ולפיכך סיים (זוט) [את] תהלים כל הנשמה תהלל יי. טז) כתובות קי, ב. יז) שבת קיט, א תענית ט, א. יח) בכתי"ב: להתאבק באפר רגליה' [של] שם ועבר שהיו בני קדמונו של עולם.

הלכה א' עד שמגיע למעלה העליונה שני' (שם כ ה) מים עמוקים עצה בלב איש ואיש חכם ידלנה, מה הבאר מימיו צלולין כך שמעתתא בעיא צלותא כיומא דאסתנאט), מה הבאר מימיו טובים לבריא ולחולה לבחור ולזקן כך הם ד"ת יפים לכל, מה הבאר אדם הולך במדבר בצמאון ובשרב ועיף בצמא ובעצב וכיון שמוצא באר מים לבו שמח כך [ד"ת] כתי' (תהלים יט ט) פקודי יי ישרים משמחי לב, מה הבאר אפי' גדול שבגדולים אינו מתבייש לומר לקטן ששואב מים השקני כך ד"ת הגדול אין לו להתבייש לומר לקטן שלמד תורה למדני כ), מה הבאר כל מה שדולים ממנו יותר מוציא מים ומשתבחים מימיו כך [ד"ת] יש מפזר ונוסף עוד (משלי יא כד) ומתלמידי יותר מכולם (א), מה הבאר הוא הפקר לכל וכל הרוצה לשאוב מים שואב ממנו כך הם ד"ת שני' (במדבר כא יח) וממדבר מתנה, מה הבאר אדם עושה גדר סביבותיו לבל יפול שום אדם בו כך חז"ל עשו סייג לתורה (נ) וכדאי' ביבמות (נ) בתחילה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה אזנים לתורה כמד"א (קהלת יב ט) ואיזן וחקיקר ותיקן משלים הרבה, ומה הבאר עמוק כך התורה היא עמוקה כמד"א (איוב יא ט) ארוכה מארץ מדה, מה הבאר מימיו נובעים כך התורה מעין נובע מקור חכמה (משלי יח ד ע"ש). והנה באר בשדה מה שדה זו אדם זורע בה על כל גרגיר חטה יוצא ממנו כמה גרעינין, כך התורה אדם פותח בדיבור אחד כמה טעמים יוצאים ממנו. בשדה אותיות הדבש, ומתוקים מדבש (תהלים יט יא), כדבש לא נאמר אלא מדבש, כלומר יותר מדבש, כי הדבש הזה אין טוב להרבות באכילתו שני' (משלי כה כז) אכול דבש הרבה לא טוב, אבל התורה כתי' בה (יהושע א ח) והגית בו יומם ולילה. והנה שם אותיות והמשנה. ש"ש עדר צאן גי' ששה סדרים, והם משולשים שיש בהם תורה נביאים וכתובים. ד"א ש"ש עדר צאן אלו ישראל שהם משולשים כהנים לויים ישראל (ל), והם נקראו צאן שנא' (יחזקאל לד לא) ואתנה צאני צאן מרעיתי. רובצים עליה על התורה (ס). והאבן גדולה על פי הבאר כלומר הדברים עתיקים ועמוקים ואדם יחיד אינו יכול להגיע עד תכליתם, כמ"ש חז"ל (ט) על פסוק (ירמיה נ לו) חרב אל הבדים וכו'.

- (ג) ונאספו שמה כל העדרים כל התנאים והאמוראים והגדולים הבאים אחריהם. וגללו את האבן הוציאו כל דבר לאמיתו. והשיבו את האבן בכמה דוכתין מקשין ומתריצין וחוזרין ומקשין עד שנשארה בתיקו או בתיובתא (ו).
(ד) ויאמרו מחרץ אנחנו מאותם שעוסקין בתורה שנקראת חרות על הלוחות (שמות לב טז).

יט) מגילה כח, ב. כ) תענית ז, א. כא) מכות י, א תענית ז, א. כב) ברכות ד, ב. כג) כא, א. כד) ב"ר פ"ע ט. כה) מדרש אגדה. כו) ברכות סג, ב. כז) ב"ר פ"ע ו.

(ה) הידעתם את לבן בן נחור מכירין אתם מה טיבו של משיח שעל ידו מתלבנים עונותיהם של ישראל שנא' (ישעיה נג ה) והוא מחולל מפשעינוס), בן נחור כלומר בן דוד שנחרו בו ישראל ואומות העולם. ד"א בן שעתידים כל האומות להתגרות בו שנא' (תהלים ב א-ב) למה רגשו גוים וכו' יתיצבו מלכי ארץ על יי ועל משיחו. ויאמרו ידענו כל זה.

(ו) ויאמר להם השלום לו וכי הגיע הקץ שנא' בו (ישעיה ט ו) ולשלום אין קץ. ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה כבר הגיע הקץ לגאול את ישראל שנא' בהם (שם נג ז) וכרחל לפני גזויה נאלמה.

(ז) ויאמר הן עוד היום גדול לא הגיעו עדיין ימות המשיח, עד אשר יחפורן השי"ת, אלא השקו הצאן כלומר התעסקו בתורה, ולכו רצו בגלות עד עת קץ כמש"ה (שה"ש א ח) ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים.

(ח) ויאמרו לא נזכר אין אנו יכולים לעסוק בתורה כמו שהוא מוטל עלינו מרוב הצרות והבהלות העוברות עלינו בגלות. עד אשר יאספו יתקבצו כל הגלויות ויהיו התנאים והאמוראים ויבא משיח ואליהו ז"ל. וגללו את האבן כלומר יפרקו כל ההוויות ויפשטו הבעיות ויגלו לנו רזי התורה, אז והשקיננו הצאן גי' זה בבא מלך המשיח.

נחזור לפס' טא דקרא.

(ו) ויאמר להם השלום לו איש שלום הוא או בעל מריבה. ויאמרו שלום ולא אמרו שלום לו, לפי שלא רצו לשקר וגם לא רצו להוציא דבה ואמר[ן] בסתם שלום כלומר שלום יש בעולם. והנה רחל בתו באה וגו' הישיאווה לדבר אחר כדי שלא יבין מה בלבבם.

(ז) ויאמר הן עוד היום גדול וכי יש לכם חירום או מלחמה סביבותכם שאתם מקב(י)צים הבהמות שלכם כ"כ במהרה.

(ט) (בתו) [ורחל] באה עם הצאן אשר לאביה מגיד לך חשיבות וצניעות שלה שלא רצתה להתייחד עם הרועים. כי רועה היא מה מלמדנו, אמנם לפי שרועה לומר מיד ורחל היתה יפת תואר לכך הקדים כי רועה היא, כלומר אעפ"י שהייתה רועה בחום היום והשמש והשרב ושזפתה השמש, מכל מקום מאד היתה יפת תאר נט).

(י) ויגל את האבן ויגל גי' מ"ט. רמז לתורה שנדרשת במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא. לבן אחי אמו אעפ"י שהיה רשע, בתו דומה לאחותו רבקה. צאן לבן אחי אמו אעפ"י שהיה רשע, צאנו דומה לצאן אחותו שלא היו רועות מן הגזל. וישק את צאן לבן אחי אמו נ"ל שהיה ללבן צאן אחר ויעקב לא השקה אלא הצאן שהיה ביד רחל.

(יא) וישא את קולו ויבך לפי שהיה ריקם מלתת לרחל מאומה (ל).

(יג) ויחבק לו אותיות בחיקו, פשפש בחיקו לראות אם היה שום חפץ (נ). ויחבק לו קרי ביה וי חבק לו, צוח ו(א)י שחבקו ולא מצא ממון.

(טו) הכי אחי אתה נ"ל כמו הכי קרא שמו יעקב (לעיל כו לו), כלומר אמת הדבר שאחי אתה ודין הוא שתעבדני חינום אבל איני חפץ בזה הגידה לי מה משכורתך (נ).

(יז) יפת תואר זה פרצוף, כמו שפתוחיה ועפעפיה ועיניה ופיה מתואר ומתוקן יפה. ויפת מראה בלובן ואדמימות והצהלת פנים (ז).

(יח) אעבדך שבע שנים כלומר עבד עברי המוכר עצמו יוצא בשש (שמות כא ב) ואני רוצה להשתעבד אף בשנה ההיא שהיה לי לצאת חפשי, אבל כשעבד ללבן בצאנו לא רצה הקב"ה שיהיה עובד יותר משש כי מיד לסוף שש נאמר לו שוב אל ארץ אבותיך.

(יט) מתתי אותה (לך) כמנין מתת"י שנים משנכנסו ישראל עד החרבן.

(כא) ואבאה גי' אב י"ב, כלומר נגזרה גזירה עלי להיות אב לי"ב שבטים ואם לא עכשיו אימת.

(כז) ונתנה לך ואתנה לא נאמר אלא ונתנה לשון נפעל, כלומר וכבר נתנה, כמו והיא נתנה לעזריאל המחולתי (ש"א יח יט), וכמו ארץ נתנה ביד רשע (איוב ט כד לה).

(כו) לא יעשה כן כלומר אמיתות, כמו כן בנות צלפחד דוכרות (כמדבר כו ז), [דרכנו] בעידנו לעשות אמת.

(ל) ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ב. (לא) ב"ר פ"ע יב. (לב) ב"ר שם יג. (לג) עי' רש"י. (לד) עי' רש"י. (לה) כ"ה ברד"ק.

(ז) ויבא גם אל רחל ויאבה גם (אל) [את], ב' פעמים גם, ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט (ו) לאה מן האהבה, שלא אהב אותה כלל שנא' כי שנאה לאה.

(כז) שבוֹעַ זאת ונתנה ס"ת עתה, כלומר מעכשיו נתונה לך.

(לכ) כי ראה יי בעניי אפי' עונתן של ת"ח אינו מקיים בי.

(ל ג) כי שנאה אנכי כסבורה הייתי שהיה נעשה אוהבי כשילדתי לו בן, ואינו כן, אלא עדין שנאה אנכי.

(לג) ואבנה גם אנכי כמו שרה והגרלו).

(כט ל) שבע שנים אחרות כלומר לא כראשונות שהיו כימים אחדים, אלא אחרות היו מתאחרות שהיה מצפה מדי יום יום מתי יכלו.

(לד) הפעם ילדה אישי אלי פ' כי בעוד שלא היו לי כי אם שני בנים הייתי מתעסקת באחד ושפחתי באחד ובעלי לא היה פונה עצמו לדבר, אבל עכשיו הוא צריך להתחבר עמנו ולעסוק בשלישילם).

(ל יא) ותאמר לאה ב(א) גד חסר א', לפי שהיה שבט גד עתיד להיות בעלי זרוע ומלחמה וגבורי כח שנא' (דברים לג כ) וטרף זרוע אף קדקד, לכן חסר א' אלפא (ט) אי סיפא לא ספרא ואי ספרא לא סייפא מ).

(יד) תני נא לי מדודאי בנך כאן משמע שבקשה לתת לה במתנה והיא השיבה ולקחת גם דמשמע בחזק. נ"ל שאמרה לה אם הייתי רוצה ליתן לך לא היה לך לקחת בחזק. א"נ כשאמרה תני נא לי חטפה אותם מידה, כאדם האומר לחבירו תן לי זה וחוטף מידו תוך כדי דיבור.

(טז) שבר שברתיך רמז שהיתה עתידה לילד יששכר שעוסק בתורה ומקבל שכר בעה"ז ובעה"ב.

(כא) ואחר ילדה בת קרי ביה ואחר ילדה, ר"ל ילדה דבר אחר ממה שהרתה, כי נהפך מזכר לנקבה (מ).

(כד) יוסף יי בן אחר אותו בן שנעשה במעי אמו אחר.

(לו) פסחים כג, א. (לז) אגדת בראשית פנ"ב. (לח) כ"ה בחזקוני. (לט) בכתי"ב: כלומר אולפן אורייתא. (מ) ע"ז יז, ב. (מא) ברכות ס, ב.

(כז) ויברכני יי בגללך משעה שגללתה האבן מעל פי הכאר שרתה ברכה במעשי ידי.

(ז) ויברך יי אותך לרגלי כלומר כשהכנסתי רגלי בביתך, כמו שהעולם אומרים יש לו רגל טוב מנ).

(לא) לא תתן לי מאומה כי איני צריך במתנותיך כי כבר ברכני אבי וגם הקב"ה הבטיחני כי לא אעזבך (לעיל כו טו). ואם תעשה לי הדבר הזה וזה איני עושה בשביל שכירותך אלא (שאסיר) [שאכיר] בזה התחלת הברכות והצלחתם.

(לו) הנותר (ו) ת גי' וזה גרועות שבהן מג).

לח ולזו וערמון ס"ת חזן, רמז שעתידין בניו להזכיר המעשה הזה בבית הכנסת בהושענא רבה מד).

(לא א) אשר לאבינו ומאשר לאבינו ר"ת אלול, כי אז גדלו הטלאים של אותה העיר והיו עדר גדול ולכך צועקים עליהם.

(ב) וירא יעקב את פני לבן כלומר כעס, שהיה לבן כועס תמיד.

(ט) ויצל אלהים הצלה היתה לאותו ממון שיצא מיד רשע ובא לידי צדיק. מקנה אביכם עשה אותם כזכרים כלומר היו גברתניות לעזרני.

(יד) ותען רחל מתחילה ולאח משלימה הדברים מה). העוד לנו חלק ר"ת למפרע חלה, כלומר אפילו מצות חלה שהיא אחת מן המצות שנצטוונו עליהם אין אנו יכולים לקיים בביתו.

(ט) ויצל אלהים כמו וינצל, כמד"א (שמות יב לו) וינצלו את מצרים מו).

(יט) התרפים גי' פיהם שקר, כי התרפים היו מדברים ע"י כשפים מו).

(טו) מברנו ויאכז נ"ל מכרנו בטלאים ואכלם כי החליף את משכורתי עשרת מונים גם אכל את כספנו.

(כ) ויגנוב יעקב את לב לבן כשהולך משם צאן ובקר ועבדים ושפחות והכל משלו, ודעתו היה לגזול הכל מעמו, וכשלקחן כאילו לבו לקח. לב גי' כבוד.

מב) פדר"א פל"א. מג) ב"ר פע"ג ט. מד) למען קדם שאת ברכה הנשטם ולשמך חכה מיהם במקלות בשקתות המים לדמתה לתמר. מה) ע"י ב"ר פע"ד ד, ורד"ק. מו) כ"ה בראב"ע. מז) תנחומא ויצא יב.

(כד) פן תדבר עם יעקב משוב ועד רע כלומר טובתו היא רעה.

(כז) ותגנוב אותי פ"י אות וסימן שלי, כי מינוהו בני המדינה שלא יצא אדם מן המלכות כי אם ע"י סימן ואות ומי שהיה יוצא בלא אותו סימן תופסים אותו בחזקת גנב, ועוד היום יש מקומות שכן משפטם, זהו שא"ל אתה גנבת אותו סימן, כי בענין אחר לא היית יכול לצאת מן המלכות. ד"א שהיה ממונו חביב עליו כגופו והיה נראה לו כגנב את עצמו.

(כט) לעשות עמכם רע נ"ל דקאי על יעקב ועבדים ושפחות, כי כלל לא היה מריע לבניו ולא לבנותיו.

(ל) הדרך הלבית ב' הליכות, הלכת ביום והלכת בלילה. כי נספח נכספת אתה מצופה מכסף מבית ומחוץ וזה אתה רוצה להוליך לבית אביך.

(לא) פן תגזל את בנותיך מעמי מן הממון לא הייתי מתירא כי הממון הוא דבר שיש לו חליפין ותמורה.

(לב) רחל גנבתם אותיות גנב מת, כשיצא מפי יעקב שאמר לא יחיה מיד נקנסה מיתה על רחל שגנבתם, כי קללת חכם אפי' על תנאי היא באה ממנו ואעפ"י שלא מצאנו. כי דלקת אחרי (לכך) היה דולק כאש אחרי.

(מג) ולבנותי מה אעשה לא"ה היום כלומר אם היו יוצאות בידיעתי הייתי נותן להם כרים וכסתות וכלי בית וסבלונות וכן לכל הילדים, אבל בכאן אין לי שום דבר לתת להם.

(מד) והיה לעד אותיות יהוה, וכן מוכיח לאחריו שני (ו) אין איש עמנו ראה אלהים, קצת נ"ל שנגלה הקב"ה עין בעין לאותו רשע בשביל כבוד של יעקב אבינו הצדיק ע"ה, והראהו באצבע ואמר ליעקב ראה כבר בא הקב"ה להיות עד ביני וביניך.

(נב) ועדה המצבה ג"י זה [ה]חרב, שנעץ חרב בגל.

(לב א) וינשק לבניו וש"ה (תהלים קמ ח) סכות לראשי ביום נשק ר"ת לבן ג). ל ר א ש י י ש ר א ל.

מח) בכתיב: ואפילו הכי נטר לה הקב"ה עת לדת' כדאמרין במס' שבת [לב, א] אבי דרי חושבנא, ועוד שרצה להמתין פורענה עד שילד ממנה שבט י"ב והוא בנימין. מט) ברכות נו, א. רש"י. בס' פשטים לר"י ווינא כתב דכן גיר' רש"י על תנאי. ג) והובא בנח"ק.

(ג) מחנים מחנה ים, מחנה של מלאכים שגוף כל אחד כים שנא' (דניאל י ו) וגויתו כתרשיש, לזה וישלח יעקב מאותם חיילים שלח יעקב וכו'. בילא"ו. תם פי' ה"ר אפרים זלה"ה.

מכתיבה אשכנזית

(כח י) ויצא יעקב מבאר אותיות אברם, בזכות אברהם. מבאר שבע וילך חרנה ר"ת משוח, שהם האבות המשוחרים לכהנים, וכת"י (דה"א טז כב) אל תגעו במשיחי ובנביאי ר"ת אבות.

(יא) מאבני אותיות מנביא. אבני המקום גי' צדיקים.

(יב) והנה פולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ראה סנחריב מלך אשור עומד בארץ ומחרף ומגדף עד לשמים נא), וזהו פולם מוצב ארצה ר"ת סנחריב מלך אשור, וכן ראה אומה הרשעה וזהו ארצה וראשו מגיע השמימה ר"ת וס"ת אומה הרשעה.

(יד) והיה זרעך בעפר הארץ ר"ת זכה, שנותנים המילה בעפר. כעפר גי' נערים, ובזכות המילה יתקיימו לתחיית המתים שנ' (ישעיה כו יט) הקיצו ורננו שוכני עפר אותיות פ ר ע זו פריעה.

ד"א ויצא יעקב פ' סתומה, לרמז שיצא יעקב בהחבא שלא ידע עשו וירדוף אחריו, וכסה הקב"ה היום ועשה אותו ערב, מיד ויפגע במקום וילץ שם, והיה עשו עומד בחשך ולא ידע היכן הלך, זהו שנא' (ש"א ב ט) ורשעים בחושך ידמו נ). ויצא בגי' ומיכאל, והלא כבר נאמר וישמע יעקב אל אביו וגו', אלא מלמד שלאחר שנתברך נטמן י"ד שנה בבית עבר, בסוף פ"ק דמגילה נ), ויצא יעקב מבאר שבע ס"ת ארבע, מבאר שבע אותיות עשר, הרי י"ד שנים שנטמן, מבאר שבע ר"ת שם, מבאר שבע הרי אותיות עבר. וילץ גי' בו כיום, כדאמרינן בחולין מ) שקפצה לו הארץ. ויצא יעקב מבאר גי' פנה הודה זיוה פנה הדרה נ). סיים פרשה למעלה במלת לאשה וסמך ליה ויצא יעקב, כמו שנא' (הושע יב יג) ויעבוד ישראל באשה, באשה גי' רבקה ע"ה, שאמרה לו וישבת עמו ימים אחדים (לעיל כז מד). מחלת וסמך ויצא יעקב גלות מפרת נ). מחלת גי' כ ח ת ן יכהן פאר (ישעיה סא י) כי נמחלו עונותיו נ). במקום גי' יעקב עם ד' אותיות. במקום [בפשוט ו] באתב"ש בגי' ביר(ו)שלים. ויפגע [בפשוט ו] באתב"ש בגי'

תק"ב, כמנין שנות האבות, לפי שתקנו התפילות (מ). ויפגע במקום בפשוט ובאתב"ש גי' לתקן תפלה. אמר יעקב, זקני תיקן תפלת שחרית, אבי תקן תפילת המנחה, אני אתקן תפילת ערבית, אם תראה לי השכינה והמלאכים אז אדע שתפילתי מקובלת ואני מן אבות העולם, מיד והנה יי נצב עליו (ט). **ב**י בא השמש ר"ת כ ב ה השמש שלא בעונתו (ס), ורמז לו על ענין הגלות. באה שמשא אמר יעקב מעביר יום ומביא לילה. **ב**י בא השמש אותיות כיבה אש, שלהביות של שמש שמטבילין אותו כנהר. דינור לכבותו ובערב טובל (ס). במקום וילן שם **ב**י בא ס"ת גי' מלאכים, כי מלאכים מנהיגים השמש, שמע שהמלאכים אומרים בא השמש, ויעקב נקרא שמש כמד"א והנה השמש (לק' לו ט). ויקח מאבני ס"ת י"ח, לרמז לי"ח ברכות של תפילה. מאבני אבן שואבת. גי' מקום יש בפסוק, גי' אבות, גי' מחנות, גי' תפילות ביום, גי' דורות מפין ומפי זרע ומפי זרע זרעך (ישעיה נט כא), יעקב ישראל ישורון גי' תגין על גימ"ל של ויפגע, אולם היכל דביר, גי' רגלים, גי' פעמים מקום גי' עם הכולל הוא לעתיד לבא. מאבני המקום שנעשו מקום לעולם, שמהם נעשו שיתין, והוא אבן השתייה (ס). אמר יעקב אני יצאתי בן ט"ו (ג) שנה מן הארץ, ומהאבן שלי נעשו שיתין, לכך אמר דוד המלך ע"ה ט"ו שיר המעלות, ובהן ה' שיתין תיבות, לכך יש בפסוק ויפגע ט"ו תיבות, וט"ו שנים חיו האבות ביחד, והראהו שלם מן הארץ עד כסא הכבוד, וט"ו תיבות בברכת כהנים, וט"ו תיבות וזכרתי את בריתי יעקב (ויקרא כו מב). מאבני המקום שעתידי לבנות מהן בית המקדש. מאבני (ו) האבן (פ' יח) והאבן (פ' כב), כנגד בפורן אבניך, אבני אקדח, אבני חפץ (ישעיה נד יא, יב). והם גי' יראת יי ט ה ו ר ה (תהלים יט י), לוחות אבנים וכלי אבנים אין מקבלים טומאה (ס), וסמין ליה (ס) וכל בניך לימודי יי ורב שלום בניך, כי כן [כלם] בלי פסולת, מלמד שנטל גי' אבנים (ס) ואמר אם מתאחות זו לזו יודע אני שאין בורעי פסולת ואני מג' אבות ויתקיים והסירותי לב ה א ב נ מברכס (יחזקאל יא יט), וכת' (שם לו כב) ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ ומלך אחד יהיה, ולא נתאחו מכל הלילה עד הבקר שני' וישכס יעקב בבקר ויקח את האבן וגו', ויקח את האבן אותיות אבן האחת, רמז שלא יתקיים גם זה עד אתא בקר.

(י-יא) המקום וישם מראשותיו קיפל כל א"י תחתיו (ס), היינו דכתיב (ישעיה נח יד) נחלת יעקב, מי מנה עפר יעקב (במדבר כג י). (וישכס) (וישכב) גי' [שלח] בשלח יעבורו (איוב לו יב). במקום ההוא ולא בבית עבר, שהיה הוגה בתורה (ס).

נח) ברכות כו, ב. נט) כעין זה באשכול הלי תפלה סי' כ'. ס) ב"ר פס"ח ו וכת' בבעה"ט. סא) ברייתא דמעשה בראשית או"מ עמוד שיח עיי"ש, וברוקח. סב) יומא גג, ב. סג) ע"י מגילה ז' א וצ"ע. סד) כלים פ"י מ"א. סה) כלומר שם בישעיה. סו) ב"ר פס"ח יא. סז) חולין צא, ב. סח) רש"י, והוא במגילה ז', א.

(יא-יב) במקום ההוא ויחלם מלמד שהמקום גורם לנבואה. ויחלם (ו) ג' לנבואה, כמ"ש (במדבר יב ו) כחלום אדבר בוט). (ו) הנה ג' ס', חלום א' משישים לנבואה ע). והנה פלם ג' קצ"ו, כי הראהו קצ"ו אלף עולמות כמנין עולמי"ם, ב"ר עט), שני (ישעיה כו ד) כי ביה יי צור עולמים. מלאכי אלהים ע(ו) לים וי(ו) רדים ג' משה ואהרן ענ). והנה פלם מ(ו) צב ג' הכבש עם הכולל. ארצה וראשו ג' הם הקרבנות. ארצה מזבח אדמה תעשה לי (שמות כ כד). מגיע השמימה ועתה ענן הקטורת עולה (יחזקאל ח יא). והנה מלאכי ג' אלו הכהנים, כמד"א (מלאכי ב ז) כי מלאך יי צבאות הוא. נצב עליו כמו ראיתי את יי נצב על המזבח (עמוס ט א). עולים ויורדים דמים למעלה ודמים למטה. עלים כתי', קרי ביה על ים, אלו ואלו מתערבים באמה ויוצאים אל נחל קדרון ענ). פלם מצב ג' הארון, פלם ג' הוא כסא הכבוד, כי הלוחות נלקחו משם. פלם מצב ארצה באלבם עק"ב, כמנין תיבות שבעשרת הדברות. והנה פלם מצב ארצה ג' זו תורה ענ). מגיע השמימה כמנין פרקים בסדרי המשנה. סופי פסוקים של התחלת החומשים עולה כמו והנה מלאכי אלהים, אם דומה הרב למלאך יי צבאות וכו' עט). פלם ג' סיני. סנן פלם באתב"ש ג' חכמים, כמד"א (ש"ב יד כ) ואדני חכם כמלאך יי ענ). פלם ג' אותיות, תורה נביאים וכתובים, משנה תלמוד אגדה. והנה סנן פלם מנן מצב כמנין שנים משנולד יעקב עד שעלה משה לקבל התורה. ראשו מגיע ג' ו י ר ד ת ודיברתי אתך שם (במדבר יא יז). פלם ג' וישמע את הקול (שם ז פט). פלם מצב ג' ואהרן. מצב ארצה ג' ושבעים. והנה פלם מצב ג' אלטו) משה ע"ה, זש"ה (שמות כד א) ואל משה אמר עלה אל יי אתה ואהרן ושבעים מזקני ישראל. פלם מצב ג' עין בעין (במדבר יד יד). והנה פלם ג' ו ע נ נ ו עומד עליהם (שם). ארצה ג' ועמוד ענן (שם). והנה מלאכי ויסע מלאך האלהים (שמות יד טו). עלים ב' ויורדים ב' הרי ד' כנגד הנה אנכי שולח מ ל א ל לפניך (שמות כג כ), ושולחתי לפניך מ ל א ל א ל (שם לג ב), כי ילך מ ל א ל א ל (שם כג כג), הנה מ ל א ל א ל כי ילך (שם לב לד), וכנגד ד' פעמים סבבני שאמר דוד עט). (יג) והנה יי, אני יי כי הולך לפניכם יי ומאספכם אלהי ישראל (ישעיה נב יב) סבא עט). מצב ארצה ג' גלגל חזר בעולם פ). והנה פלם ג' דין חסד. מצב אלהים נצב בעדת אל (תהלים פב א), נצב לריב יי (ישעיה ג יג) יי). מצב ארצה ג' משפט. השמימה צדקתך כהררי אל (תהלים לו ו). מצב ארצה משפטיך תהום רבה (שם). והנה מלאכי אלהים

סט) הובא בבעה"ט. (ע) ברכות נו, ב. (עא) כ"ה ברוקח, ולא מצאתי. (עב) נראה דכונתו לפסוק עלה אל ה' אתה ואהרן (שמות כד, א). (עג) יומא נח, ב. (עד) עי' ב"ר פס"ח יב, ובלק"ט. (עה) מו"ק יז, א. (עו) ושם ואדני חכם כחכמת מלאך האלקים. (עז) נדצ"ל זהו משה. (עח) תהלים יז יא, יח ו, כב יג, כב יז. (עט) כנראה כונתו לב"ר פ"ד ח. פ) שבת קנא, ב.

אלו מימינים ואלו משמאלים, וכתי' (איוב א ו) ויבאו בני האלהים להתיצב, וכתי' (ירמיה ט כג) אני יי עושה (צדקה ו) חסד משפט וצדקה בארץ. ונעלם כאן (פס) אות ה', מלאך אף. פס'ם ג' ממון וג' עוני (פס), כהדין לגלילא דאנטליא דמתרוקן וחזור ומתמלא (פס). פס'ם ג' [אותיות], לחם כסות ובית. פס'ם בג' (הוא בזווגים) [המה הזיווגים] שעוסקים לזווגם (פס). מוצב ארצה דבר הנוהג בארץ. וראשו מוגיע השמימה הכל בידי שמים ומיי אשה לאיש, ודבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים משולש בכתובים, בתורה ויען לבן ובתואל ויאמרו מיי יצא הדבר (לעיל כד נ), בנביאים גבי שמשון ואביו ואמו לא ידעו כי מיי הוא (שופטים יד ד), בכתובים בית והון נחלת אבות ומיי אשה וכו' (משלי יט יד) (פס), מוגיע מ' יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני (פס), קול בג' סולם, מלאכים הם שואלים מי יש לזווג אם פלוני יקח פלונית, זהו עולים ואח"כ יורדים מתעסקים ונותנים בלב האיש והאשה שבאים יחד, כמשה' (לעיל כד ז) הוא ישלח מלאכו אתך ולקחת אשה לבני. ארצה וראשו מוגיע השמימה ר"ת בג' אליהו, הראהו שעולה בסערה השמים. עולים שנים ויורדים שנים הרי ד', הנושא אשה צריך שיכדוך ד' דורות למעלה (פס), וכל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והקב"ה רוצעו (פס). והנה יי נצב אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל (פס). פס'ם באח"ס בט"ע קרח, הראהו הקב"ה קרח שנבלע. תנחומא מלמד שהראהו נשמות עולות בעץ החיים עד כסא הכבוד. פס'ם באתב"ש ג' כסא ה כ ב ו ד, [פס'ם] ג' זה כסא [ה]כבוד. ויחלום והנה פס'ם מצב ארצה בג' ועץ החיים בתוך הגן. ויחלום והנה ג' ועץ, ס' מעלות לעץ החיים, וכי מה צריך סלם למלאכים, אלא לנשמות. ויורדים הראהו יורדי גיהנם, בו ב' ימים הם נידונים ונחים בשבת (פס), ששזפתני השמש (שה"ש א ו) שש נדונים בזפת. פס'ם מוצב ג' [מרכבו, מרכבו] ארגמן (שה"ש ג י), ארצה ג' בארגמן. פס'ם מן צב בפשוט ובאתב"ש בג' זה [ה]ן מעשה מרכבה. והנה פס'ם ג' (זה) [והנה] (ה)אופן ע"ה, מוצב ארצה שני' (יחזקאל א טו) והנה אופן אחד בארץ. השמימה גבוה מחבירו ה' מאות שנה (פס). מצב ארצה ג' החיות וג' חשמלים. והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו גימט' הם השרפים. מצ"ב שנים נדחו ממחיצתם משעה שאמרו כי משחיתים אנחנו עד זמן זה שחלם יעקב, והנה מלאכי אלהים עולים ומפני שגלו מסתורין של מלך נדחו ממחיצתן קל"ח שנים (נ) כמנין מוצב. פס'ם ג' קול, כי בקול התפילה עולים המלאכים וכן הנשמות. עולים שנים ויורדים שנים הרי ד' חיות שסביב לכסא. פס'ם באתב"ש

(פא) כלומר בפסוק. (פב) ב"ר פס"ח ד. (פג) ילק"ש בהר תרס"ה. (פד) ב"ר פס"ח ד.
ד. (פה) מר"ק יח, ב. (פו) סוטה ב, א. (פז) ע"י קידושין עו, א. (פח) שם ע, א.
א. (פט) קידושין שם. (צ) ילקוט איוב תתקו. (צא) ירושלמי ברכות פ"א ה"א.
(צב) ב"ר פס"ח יב.

ג' הנביאים. מן צב באתב"ש ג' ישעיה. פלם בפשוט ובאתב"ש גימ' זה יחזקאל. פלם מצב ג' חגי זכריה. והנה מלאכי אלהים זה מלאכי, חגי מלאך יי (חגי א יג), זכריה ויען המלאך הדובר בי (זכריה ו ה), ומשנולד יעקב עד שמתו חגי זכריה ומלאכי אלף [שנים] וכל אלו שבגתים הראהו. מן פלם ז' מכאן ואילך היו משתמשים בכת ק ו ל, בו עד שנת שש לדריוש, ב"ו נביאים יצאו מרחב"ה. מצב באלב"ם ג' מ"ט, מ"ח נביאים עמדו לישראל ט, פלם ג' אותיות, רמז ירמיה צפניה חולדה שהיו בפרק אחד בחורבן, חגי זכריה מלאכי בכנין. מצב ארצה ר"ת וס"ת ג' מ"ח נביאים. ויחלם ג' דניאל, פלם ג' צום, זש"ה (דניאל י ו) למן היום אשר נתת לבך להתענות. והנה פלם ג' הקץ. מצב ארצה ג' טו) משיח בן דוד. השמימה שני (ישעיה נב יג) ירום ונשא וגבה מאד. מלאכי אלהים נמסרים לו וכל אחד מלמדו חכמה. בו ב' רוחות שני (שם יא ב) ונחה עליו רוח יי רוח חכמה ובינה וגו'. מוצב ארצה זש"ה (דניאל יב ו-ז) ואשמע את האיש לכוש הבדים וגו', עד מתי קץ הפלאות, השמימה וירם ימינו וישבע אל השמים (שם). פלם ג' אותיות, כי ג' שבועות יש, בימינו, בזרוע עוזו, (ישעיה סב ח), בנפשו (ירמיה נא יד). עלים וירדדים ג' ת"כ, שנות בית שני, השמימה אם יעלה לשמים שיאזו וראשו לעב יגיע (איוב כ ו) ר"ת ג' עשו, פלם מו) צב ארצה ג' [זה] לעתיד לבא. מצב ארצה באתב"ש ג' [זה] חנניה מישאל ועזריה. והנה מלאכי שירד מלאך והצילם טו). פלם מן צב בגי' מרדכי, ויחלם ע"ה ג' המן, פלם ס מ ל, נעבד כמו המן טו), מצב ארצה שהעני ונמכר למרדכי ק), השמימה וינשאהו (אסתר ג א), והנה מלאכי שבא המלאך ודחפו על אסתר ו, והמלאכים היו קוצצין האילנות כדמות בני המן ו, אלהי אברהם אביך שיצא מחרן בן ע"ה שנים כמנין הגואל שנקראת הדסה ג) ע"ה. והנה פלם מצב ס"ת באתב"ש ג' פרס ומדי. והנה ג' יון. מן פלם מן צב באלב"ס ד) ג' במוקדון. וראשו מגיע השמימה שהיה פורח אלכסנדרוס מוקדון על גבי נשרים. מצב ארצה והנה מלאכי שר יון בא ומלאך כדמות שמעון הצדיק היה רואה ונוצח ט), מן פלם מן צב ארצה ג' שר יון בא. [והנה פלם] מוצב ארצה ג' אדום ושעיר, מצב ארצה ג' מצב צור, ארצה וראשו מגיע השמימה ר"ת א ו מ ה הרשעה, מלאכי אלהים ג' הן סמאל, מצב ג' סמאל ע"ה, פלם א' פחות מסמאל, פלם מצב ארצה ר"ת סמאל, מפלם עד בו יש י"ב תיבות, שיש לו י"ב כנפים לשלוט על י"ב שבטים, ויפול במלחמת ג' ו ג שעולה י"ב, והפסוק מתחיל

(צג) ע"י ב"ר שם. (צד) בגי' קול כדלעיל. (צה) יד ב. (צו) מגילה יד, א. (צז) אולי צ"ל מוצב ארצה בגי' משיח בן דוד. (צח) פסחים קיח, א. (צט) ע"י אסתר פ"ז ה. (ק) ע"י מגילה טו ב. (א) אסתר פ"ז ט. (ב) תרגום אסתר ז ז. (ג) ע"י מדרש אבא גוריון פ"ב ובפי' הרוקח אסתר ב ז. (ד) ר"ל במוקדון באלב"ס. (ה) אוצר מדרשים עמ' רסג שם עמ' רלח.

בו' ומסיים בו' הם י"ב. פלם במילואו עם פשוטו סמ"ך למ"ד מ"ם עם ג' אותיות של סלם (הריו) אלף ור"ץ כמנין הקץ שבדניאל (יב יא). מלאכי אלהים וגויתו כתרשיש (דניאל י ו), ושיה (תהלים עא כ) ומתהומות הארץ תשוב תעלינו, מה תהום סתום אף הקץ סתום. ס' אותיות בפסוק, פטן הוא מקטרג, וחלום פתום, על שם היינו כחולמים (שם קכו א). מצב ארצה ג' ו ש ב ע י ס של כבל, הראהו נבוכדנצר, פלם ס מ ל, וראשו אנת הוא רישא דדהבא (דניאל ב לח), השמימה שאמר ואעלה על במתי עב (ישעיה יד יד), והנה מלאכי מיכאל מהלך לפניו, ויורדים אך אל שאול תורד (שם). ויחל(ו)ם והנה פלם מצב ג' ובבל וכשדים, ויחלם והנה מלך נבוכדנצר(ו), וי(ו)רדים בו ג' א ר ב ע ה מלכים שבדניאל (פי"א). ארצה וראשו מוגיע השמימה עם ד' מלות(ס) ג' אלף ושל"ה, ב' יותר, שהקדים ב' שנים לנושגנתס), וג' אלף ור"ץ סתרי. פנן(ו)לם ג' עמודיו (שה"ש ג י), ארצה וראשו ג' תוכו רצוף (שם). פלם מצב ג' בכ(ו)ר(י)ם, בני סלמאי הנטופתי מביאים סולמות אל המערכה(י). אמרתי א על ה ב ת מ ר (שה"ש ז ט) ג' יו"ד עי"ץ קו"ף ביי"ת, הוא יעקב, וג' תשמח. ב ס נ י נ י ו ג' אברהם. א (ו ח ז ה קרי ב' אַחֲזָה, מראות שראה יעקב בשכינה. הרי ג' אילנות בפסוק תמר גפן תפוח, כנגד סלם שהיא מג' עצים(י), ולכן אמר הנביא ג' עץ בפסוק קח לך עץ אחד (יחזקאל לג טז). בן סל"ם שנים היה יעקב כשירד למצרים. ג' פעמים לזרעך, כאן, וכן בעקידה (לעיל כב יז יח), זכה יעקב לאותם הברכות. ג' לזרעך כנגד יהושע עזרא ימות המשיח, שלש דורות ימות המשיח, זרעך ולזרעך ובזרעך ג' לימות (ה)משיח מלך. ויחלם עד דברתי לך יש בו ע"א תיבות, נגד ע' נפש ויעקב, ונעלם ט' כי לא היו בהם בני ט' מדות אסג"ת משעג"ח(ג). נצב עליו זהו מ"ש רז"ל(ד) האבות הן המרכבה. נצב ג' מקב, הם רמוזים בס"ת של אברהם יצחק ויעקב. וי(ו)רדים ג' במרכבה.

(יד) והיה זרעך וכו', ולאברהם נאמר (לעיל יג טז) ושמתי זרעך, והיה אותיות שם בן ד', בוך טו) יהוה, ובני רחביה רבו למעלה (דה"א כג יז) ס"ת יהוה. [זהו] והיה זרעך. ופרצת ימה כאן רמז קריאת ים סוף, ג' ק ר י ע ת י ס סוף בזכותך שני' (שמות יד לא) וירא ישראל, ישראל סבא(ט), וכשראה משה, יעקב על הים, תיקן

ו ר"ל הם בגי' כמו התיבות אלף ור"ץ. (ז) ב"ר פס"ח יד. (ח) אולי ועם הכולל. ט) גיטין פח, א. (י) צ"ת, ואולי צ"ל והנה סלם מצב ארצה ג' אלף ור"ץ, ס' ת"ר. ור"ל ס' של סלם בחשבון מנצפ"ך היא ת"ר, והג"י עם הכולל. (יא) תענית כח א. (יב) ע"י כפי' הרוקח. (יג) נדרים כ, ב. (יד) ב"ר פמ"ז ח. טו) נצ"ל זרע בוך ה' (ישע"י סא ט). טז) זוה"ק בשלח ג"ג א' ומובא ברש"י תענית ה, ב ד"ה אף וע"י ב"ר פצ"ב ב.

חיבות בשירה כמנין יעקב(י). כעפר הארץ משיעשו בניך דיש כעפר הארץ למלכיות או ופרצת עלה הפורץ לפנייהם (מיכה ב יג) מלך פורץ [גדר] לעשות לו (גדר) [דרך(י)], מלך המשיח מזרע פרץ(ט). ימה וירד מים עד ים (תהלים עב ח).

פֶּלֶם ס מ ל(ט), על כן היו ל מ ט. והראהו ד' גליות, עֲלִים תרי וירדים תרי. בו ג' ח', הם בבל וכשדים פרס ומדי יון ומקדון אדום ושעיר(כ).

י"ג ברכות אמורות כאן כמו י"ג שבטים או יעקב וי"ב בניו, שכל שבט יורש מן המזרח למערב כמו שמפורש ביחזקאל (מת ו כג).

ונברכו כך כֹּה משפחות לשון בריכה(ג) וזריעה.

(טו) והנ"ה אַנְכִי כמנין חיי יעקב(ד). אַנְכִי עַמִּי כמנין שנים שהיו במצרים, וכן חיבות בויגש מן ואלה שמות עד שבעים. לֹא אַעֲזֹבְךָ ג' כלכל. וג' אַעֲזֹבְךָ ק', ושמרתִיךָ מן צ"ח קללות וכל חלי וכל מכה(כ) הרי ק', ולא תגיע עד ק' שנים עד שיולדו כל בניך. והשבותִיךָ אֵל האדמה ג' זה לימות המשיח(ט), וג' מארבע גליות(ט). ושב יעקב (ירמי' ל י) מבבל, ושקט מפרס, ושאנן מיון, ואין מחריד מאדום(כ), והשיבותִיךָ ג' בקריאה, נגד ג' גליות, אֵל האדמה הזאת ר"ת באתב"ש חצ"ץ, ג' שעיר. לעולם יצפה אדם לחלום כ"ב שנה(ט), מכאן אנו יכולין ללמוד שהרי משעה שאמר לו והשיבותִיךָ עד ששב כ"ב שנה היה. הזאת כי לֹא אַעֲזֹבְךָ זש"ה (ויקרא כו מד) ואף גם זאת בהיותם וגו' לא עזבתים וגו'. (עזר) [אשר] אִם עשיתי עם הג' חיבות עולה ג' אל"ף ושל"ה, כמנין הקץ שבסוף דניאל. אשר עשיתי ג' אל"ף ר"ץ, הוא הקץ הראשון שנא' בדניאל. שלשה פעמים אשר בפסוק, על שם ואשרו אתכם כל הגוים (מלאכי ג יב), אשריך ישראל (דברים לג כט), אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו (תהלים קמד טו). בג' מקומות גלו ישראל, ג' א ל ה בפסוק מי ילד לי את אלה (ישעיה מט כא). אַעֲזֹבְךָ עַד אשר אִם עשיתי ס"ת מרדכי, שהיה בסוף הנסים שניתנו ליכתב(ז). ג' זרע כאן, כנגד כהנים לויים ישראל.

(טז) ויקץ יעקב משנתו ויאמר ס"ת צבור, תפילת צבור אינה חוזרת ריקם(ב). (עזר) [עוד] כאן רמז שבמקום זה יעלו צבור לרגל. ועוד הראהו היאך התפילה עולה

יו) כ"ר פצ"ב ב. יח) יבמות עו, ב. יט) שמו"ר פ"ל ג. כ) ע"י בפי' הרוקח. כא) איכ"ר פ"א ב, שו"ט פ"ו ב, ומובא ברש"י זכריה ספ"ה וברוקח. כב) ב"ר פס"ט ה. כג) ע"י רשב"ם. כד) להלן מז כח. כה) פר' כי תבוא. כו) צ"ל זה בימות המשיח, וכע"ז בפע"ר. כז) צ"ל מארבעה מלכיות, כ"ה ברוקח ובעה"ט. כח) ילקו"ש שם. כט) ברכות נה, ב. ל) מגילה ז א, בנח"ק בשם רוקח. לא) ברכות ח, א.

ואין שטן (ופי' כאן) [יכול] כי אין לו רשות נגד תפילת הרבים, ולפי שכתבנו (ג) כי הראהו (המשפט) [המשכן] ביום הכיפורים והיאך נותן אהרן הקטרת בין בדי הארון וביום הכיפורים אין לו רשות (ג). משנתו ממשנתו (ל), ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהלים א) שלומד ביום ומהרהר בלילה ורואה בחלום זש"ה (משלי ו כב) והקיצות היא תשיחך. **אכן יש יי במקום ר"ת אברהם יצחק יעקב התפללו במקום הזה, ועוד עם האתב"ש עולה תק"א, הר הבית היה תק"א אמה על תק"א אמה (ל).** **אכן יש יהוה ס"ת שנה, צוארך כמגדל ה שן (שה"ש ז ה), ג' פעמים בשנה יראה כל זכורך (דברים טז טז), (והוא) [זהו] צ ב ו ר (ל), ועוד כאן נעקד יצחק אבינו ואפרו צ ב ו ר. יש יי זש"ה (במדבר ט כא) ויש אשר יהיה הענן, כאן ראה אברהם ענן קשור (ל), וזהו אות כי אעלה בית יי. **אכן ג' ע"א, רמז סנהדרין ישבו במקום הזה ושכינה עמהם (ל).** **אכן תיבות אמר לי (ט).** יי במקום זה יי שמה (יחזקאל מח לה). **ויאמר אכן יש ג' תרל"ח [ג'] אברהם יצחק יעקב.** יי במקום הזה נכבדות מדובר בך (תהלים פז ג) שמזכירים השם ככתיבתו (מ). יש באתב"ש בס, יי בס (שם סח יח). י"ש עולמות לכל צדיק שנא' להנחיל אוהבי י ש (מ). **אכן יש יי עולה כ"א כמנין ראש ה' חומשים בוו"א. ובאלב"ם י ש הוא כ י, כי מציון תצא תורה (ישעי' ב ג). יש פעמים הו"ה בתורה ג' ח' אלפים וס', רחבו של סולם ח' אלפים אמות, פ' גיר הנשה מנ).****

(יז) ויירא את יי אלהיך תירא (דברים ו יג), ממקדשי תיראו (ויקרא יט ל), בתי כנסיות אין ישנים בהם (מג). **מה נורא מראש א מ נ ה (שה"ש ד ח).** נורא אלהים ממקדשיך (תהלים סח לו) ר"ת אמן, אמנה, האמן. **מה נורא המקום ס"ת מאה,** היכל בית שני היה מאה אמה על ק' אמה ברום ק' (מד), ג' זה בפסוק, דמן טעון הזיה, הזה זה וזה ג' מ"ז, כך מ"ז הזאות מדם הפר ומדם השעיר ביום הכפורים (מ). **למ"ד (מ) סלם ג' אלף פ"ם תגלגל ו' תיבות (מ) הרי י"ח אלף כמו בספר יחזקאל (ס"פ מח) סביב שמונה עשר אלף, לכך אמר וז"ה שער השמים ג' שמנה עשר, אמרי' בב"ר (מח) אין ב"ה [שלמעלה] גבוה [מב"ה] שלמטה אלא י"ח מיל, פ"י שלמטה מכון כנגד שלמעלה ונעשה כדמותו, אבל שלמעלה גבוה ממנו י"ח מיל יותר. בפרקי ר' אליעזר (מט) כל המתפלל בירושלים כאלו מתפלל לפני כסא הכבוד, ששער השמים פתוח לשמוע תפילתם של ישראל שנא' וזה שער ג' בירושלם, לכך תיקנו**

(לב) ע"י לקמן. (לג) יומא כ, א. (לד) ב"ר פס"ט ז. (לה) מדות פ"ב א. (לו) ע"י לעיל. (לז) ב"ר פנ"ו א. (לח) מכילתא ס"פ יתרו. (לט) מן ויחלום עד לך. (מ) סוטה לו ב. (מא) סוף עוקצין. (מב) צא, ב. (מג) בגמ' מגילה כח, א איירי בכיהמ"ד. (מד) מדות פ"ב. (מה) ע"י בפי' הרוקח פר' אחרי עמ' רג. (מו) ע"י ב"ר פס"ח י"ב. (מז) כגון למס סמל וכיו"ב. (מח) פס"ט ז. (מט) פל"ה.

י"ח ברכות כמנין וז"ה, לבד מברכת המינין. י"ו פעמים במקום אשר יבחר בפי' ראה, י"ו תפלה בתפילת שלמה (דה"ב ז), כנגד י"ו ברכות עד רצה, לפי שני' (שם ז) ככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מן השמים ותאכל את העולה ואת השלמים והזבחים, וז' תחנונים כתי' בה נגד ז' ברכות דשבת, ורצה הרי ח', כנגד ח' (איתמר) [משמרות] מבני איתמר (דה"א כד ד), י"ו תפילות כנגד י"ו משמרות מבני אלעזר (שם). ויתפללו, (ויבכשו) קשובות לתפילת, את תפילתם (דה"ב ז), נגד למשומדים ומודים ושם שלום. ח' פעמים אמר ואתה תשמע השמים (מ"א ח) כנגד ז' ריקיעים והרקיע שלמעלה מראשי החיות, וירדים ב' י"ו כי התפלה בוקעת ח' ריקיעים עד כסא הכבוד. (ו') [ה'] פעמים אמר המקום, כמו כן ג' מכוון שבתך (מ"א ח) וא' מכוון לשבתך (שם) וא' ממקום שבתך (דה"ב ו), כנגד ה' מקומות אין בעלי מומין נכנסין נ, משגיח מן החלונות (שה"ש ב ט), לכך ה' שבתך, שעזב ה' שמים וירד ה' מאות שנה מהלך נ, והוא שנא' ה' מלך הכבוד במזמור (כד), ויכס הענן ה' [ענן] כתובים שם בפרשה (ס"פ פקודי), ד' מכוון שבתך כנגד ד' משכן בפי' כבוד י"י מלא את המשכן (שם) כנגד כסא הכבוד על ד' חיות. מה גורא גי' נור, שהתפילות עטרה בראש צדיקו של עולם. ידעתי ויירא ויאמר מה ס"ת יראה, י"ח יראה במשלי, כשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים נ, י"י יראה (לעיל כב יד), וז"ה י"ח. ולפי שרמז צ ב ו ר נ) אמר אכן יש יי כי בעשרה מקדמא שכינה ואתיא נ) אלהים נצב בעדת אל (תהלים פב א).

(יח) ויקח את האבן גי' וכל האבנים אחת נ), ויקח את האבן אותיות אבן האחת.

(כ) ונתן לי לחם גי' זו תורה, לנו לחמו בלחמי (משלי ט ה).

(כט א) יעקב רגליו ויפץ גי' אז הלך כהרף עין, בפרקי ד"א ט) כהרף עין הלך לחרן.

(ב) כי מן הבאר ההוא גי' משה ט).

(ו) והנה רחל בתו באה גי' והנה רחל בת י"ד, שהייתה אז בוגרת כדמשמע בסדר עולם נ).

(יא) וישק יעקב לרחל גי' [כמון] אז מסר לרחל ג' סימנין נ). וישא קולו ויבך מפני ג' דברים, שאין בידו מאומה לתת לה, ושלא תקבר עמו, ושחשדוהו מה זה מחדש עמה דבר ערוה ט).

ג עי' כלים ספ"א. נא חגיגה יג א. נב ברכות כח ב. נג כדלעיל. נד ברכות ו א. נה צ"ל כל אבנים היו אחת. נו פל"ה. נז כ"ה ברוקה. נח פ"ב. נט חלה, נדה, הדלקת הנר. ס ב"ר פ"ע יב.

(יד) חדש ימים למדה תורה דרך ארץ שכן חייב אדם להטפל בקרובו (ס).

(כא) הבה את אשתי קל שבקלים לא יאמר כן, אלא א"ל הקב"ה אמר לי שיש לי להעמיד י"ב שבטים וכשבאתי אצלך היו ימי כמנין מלא"ו שנים ועתה אני בן פ"ד (סג). ואבואה אליה מצאתי שהיו בנות כ"א שנים רחל ולאה ותאומות היו, בס"ע (סג), ולכן אמר ואבואה שאם לא עכשיו אימתי.

(כח כב) אעשרנו לך (כט א) וישא יעקב בשכר המעשרות האדם מתנשא (ס).

(כט ב) שלשה עדרי ג' משה אהרן ומרים היו (ס). והנה באר בשדה ג' ירושלם. כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים ג' כי היו באים ושואבים (ב) רוח הקדש (סו). ג' פעמים באר הזכיר בפסוק, על שם ג' בתי דינין שהיו שם וג' שורות יושבים לפני סנהדרין (סו).

(ג) ונאספו שמה כל העדרים ג' ובשלשה רגלים. וז' באר בפ', כנגד ז' ימי החג שהיו מנסכים מים, וז' בני אדם קורים בתורה בשבת, וז' חומשים בתורה זש"ה (משלי ט א) חצבה עמודיה שבעה (ס). ו' הבאר ו' קורין ביום הכפורים (ט), ה' פי הבאר ה' קורין ב"ט, ג' מעל פי הבאר ג' קורין בשני ובחמישי, וד' האבן כנגד ד' שקורין ב"ח ובחול המועד.

כי יש שכר לפעולתך (ירמיה לא טז) יש שכר ג' רחל מסרה ללאה סימנין (ט).

(כ) ימים אחדים בפשוט ובאתב"ש ימים שבע שנים, ולכן אמרה לו אמו וישבת עמו ימים אחדים (לעיל כז מד) כדי ש(ל)יהיו לי"ב שבטים לכל א' שבעה חדשים להורותו, וכן נולדו כולם לז' חדשים, לכן נקראו ראשי תבות ה (ירמיה ב ג) ג' [זה הוא] ראשו של זה לצד עיקרו של זה.

(כד) זלפה היתה בחורה מבלהה (פ), לכן לא נא' בה [ל]שפחה שלא הייתה ראויה לשפחה, אבל בבלהה נאמר לשפחה שהיתה ראויה לשפחה.

(לא) וירא יי כי שנאה ס"ח בגי' אהיה, לפי שהייתה יראה לאה שמא יגרשנה ותיפול בגורלו של עשו (ע) ובוכה בכל יום (ע), לכן אמר לה הקב"ה אהיה עמך

סא) ב"ר שם יד. סב) ב"ר שם יח. סג) פ"ב. סד) ע"י תענית ט, א. סה) סה) ב"ר פ"ע ח. סו) ב"ר שם, וע"י רוקח. סז) ב"ר שם. סח) וכו"ה ברוקח. סט) מגילה רפ"ג. ע) ב"ב קכג, א. וכו' ודבאר זה שייך לפ' כ"ה. עא) רש"י לק' ל, י. עב) ע"י ב"ב קכג, א ורש"י לעיל כט יז. עג) ע"י ב"ר פ"א ב.

ואתן לך בנים, מיד ויפתח את רחמה, רחם על שם שהבעל מרחם אותה כשנפתח הרחם וכו' יוצאים רמ"ח איברים כשנולד הולד.

(לג) כי שמע יי כי שנאזה אנכי גי' לא יהיו נשיאים עז), מזמרי ואילך לא תמצא נשיא לשמעון.

(לד) על כן קרא שמו בגי' [זהו] כי שבטו היה מרובה באכלן[סין עט].

(לה) הפעם אודה גי' יי, כי יי דורות מן דוד עד צדקיה, יי תיבות כוזאת [ליהודה] (דברים לג), יי תיבות בידבר דוד. יהודה גי' ל', המלכות בל' מעלות עו), בן שלשים שנה היה דוד כשמלך. יהודה במילואו יו"ד הי' וי' דל"ת הי' גי' מלכות, לכך זכה יהודה אל המלכות.

(ל, ג) שרה רבקה לאה בלהה זלפה סופן ה' וילדו, לכך אמרה רחל בא נא אל שפחתי אם אין בסוף שמי ה' לבלהה יש ב' ההי"ן אולי אבנה ממנה, לכך ניתוסף ה' עדות ביהוסף שמו (תהלים יח טז עו). בדברי הימים (ב ב ב) דן יוסף ובנימין, שבזכות דן נולדו יוסף ובנימין עט).

(יא) ותאמר לאה בא גד ותקרא את שמו ר"ת בגי' משה, וכת' בגד קרי ביה בגד שנקבר בחלק גד עט), ולפי שגד עולה ד', לכך משה נולד ונפטר בז' באדר פ). ט"א פס) לשון בוגד, שהוא עתיד לבגוד בארץ ישראל שתבע חלקו מעבר אל ירדן ירחו פנ). וגד עולה ד', וכו' מקומות כת' גד תחלה בפ' ומקנה רב (פר' מטות) ויענו בני גד וכו'. ד"א בגד כמו כגד, שנולד מחופה מעור כמו כגד, וזה סי' טוב אל כל הנולדים, כך גד לשון מזל כמו גד גדי פנ). בגד, באשרי, מתחילין בבי"ת, וגם משה התחיל בברכתם בבי"ת, ברוך מרחיב גד (דברים לג כ) ברוך מבנים אשר (שם שם כד).

(לה) הפעם אודה את יי ה' פעמים אמר דוד הודו ליי בספר תלים פד). הפעם אודה כשילדה ראובן ראתה דתן ואבירם, בשמעון ראתה זמרי, בלוי ראתה קרח, אבל יהודה הודה במעשה תמר שנא' (בראשית לח כו) ויכר יהודה וגו'.

עד) וכ"ה ברוקת. עה) ב"ר פע"א ד. עו) אבות פ"ו מ"ו. עז) כ"ה בפע"ר. עח) ב"ר פע"ג ד. עט) סוטה יג, ב. פ) מגילה יג, ב. פא) טעם אחר, ואולי צ"ל ד"א. פב) במדבר לב. פג) שבת סז ב. פד) קו, קז. קיח-כ', קלו. במ"ד פע"א ה לאה תפסה פלך הודיה ועמדו הימנה בעלי הודיה, יהודה ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני, דוד אמר הודו לה' כי טוב וכו'. ואולי כונתו שרק אצל יהודה מוזכר ה',

(לד) מה ראה יעקב לקדש לוי לכהונה יותר מכולם, לפי שהוציא הבכורות מבניו (פ) שאין קדש מוציא קדש (פ), ונשארו ח', ואותם ח' מנה כסדר תולדותם וחזר ומנה ונעשה לוי עשירי, כגון שמעון לוי ויהודה נפתלי אשר יששכר זבולון ובנימין וחזר לראש שמעון ולוי, הרי לוי עשירי. דבר אחר יש שמונה אותם למפרע והרי נמצא לוי עשירי, ולכן מנה למפרע כדי שיהיו מכל בני האמהות נכנסין לדיר להתעשר והוא אמר עשר אעשרנו לך (לעיל ריש הפרשה). הר"ר יעקב מאורליינ"ש זלה"ה.

(ל טו) ישכב עמך ג' אז הוא יקבר עמך (פו).

(כ) זב(ו) לזון חסר ו"ו, לפי שר' שבטים חסרה מ"ב. יזב(ני) אישי על ג' דברים העולם עומד (פ) ועתה יש לי שלשתן, לוי עבודה, יששכר תורה, זבולון גמילות חסדים שזן את יששכר, עתה העולם על עמדו.

(כה) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף הפשט מאחר שיש לי בנים מכל אחת מבנותיך שלחני ואלך ברשותך. בפ' יש נוהלין (פט) ראויה היתה רחל לצאת ממנה הבכורה שהרי לא עבד יעקב כל עיקרו אלא ברחל, ועוד רחל עקרה היא עיקרה של בית, רחל ג' הבכורה, אלא שקדמתה אחותה ברחמים, ואעפ"י כן חזרה לרחל שנתנה הבכורה ליוסף. ד"א ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף כשנולד שטנו של עשו שני (עובדיה א יח) ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, אז אמר יעקב שלחני וכו' (ז).

(לה) מלאים הוא ברודים (לקמן לא יב), ולכן שאל יעקב מינים אלו לשכירותו שראה ברוח הקדש דמות המלכיות שני' בזכריה (ו ג) ושאלם להכבש תחתיו.

(מג) ויפרוץ האיש מאד מאד פרץ גדרו של עולם, שהעזים מביאים הזאבים בקרניהם (6), לכן תגין יש על ויפרוץ. בתנחומא (ז) ובב"ר (ג) ק"כ ריבוא היו צאן של יעקב, בישראל כתי' ויעצמו במאד (שמות א כ) והיו ס' ריבוא, וכאן כתי' מאד מאד הרי ק"כ ריבוא שני פעמים ששים. ובב"ר (ג) אמר ק"כ ריבוא כלבים היו ליעקב לשמור צאנו.

(לא ז) ואביכם התל' בי זש"ה (משלי טז כז) איש תהפוכות ישלח מ ד ו נ ג' זהו לבן.

וע"ז אמר שדור אמר ה' פעמים הודו. (פה) ראובן, יוסף, דן, גד. (פו) ב"ר פ"ע ז. (פו) ב"ר פ"ע ג. וכו' ברוקה. (פח) אבות פ"א ב. (פט) קנג, א. (צ) כ"ה ברש"י, והוא במ"ר פ"ע ג. ז. (צא) ע"י ב"ב טו ב וב"מ קו. (צב) תנ"י ויצא כד. (צג) פ"ע ג. יא.

(כד) ויבא אלהים אל לבן ס"ת גי' מיכאל היה. בפרקי ר"א לז).

(מג) ולבנותי גי' [הנה] רחל לאה בלהה וזלפה נט).

(לב ה) כאשר ראם מחנה אלהים זה ס"ת נו) גי' ס' ריבוא, וזהו כאשר ראם רמז לו שיהיו בניו ס' ריבוא. רא"ם שנים משבא יעקב אל אביו עד שהיו בניו ס' ריבוא, וזהו כאשר רא"ם מחנה אלהים זה נו), וכת' כתועפות ראם לו אל מוציאו ממצרים (במדבר כג כג) באותה שעה היו כתועפות ראם נט) גי' שישים רבוא.

(כפרקי ר"א ט) מה הם התרפים שוחטים אדם בכור וחוחתין ראשו ומולחים אותו במלח ובשמים וכותבין על ציץ זהב שם טומאה ומניחין אותו שם תחת לשונו ונותנין אותו בקיר ומדליקין לפניו ומשתחווין לו והוא מדבר כמ"ש (זכריה י ב) כי התרפים דברו און.

(לב ג) מחנים יש עליו י"ב תגין, לסי' שאחר י"ב דורות מיהודה יהיו ישראל לשני מחנות שתחלק המלכות, כי מפרץ עד רחבעם י"ב דורות, ויעקב היה סבור שלכך נחלקו המלאכים אלו מכאן ואלו לכאן לסימן שגם הוא יחלוק נשיו ובניו לשני מחנות, והוא לא ידע שהוא סימן חלוק המלוכה שיהיה לאחר י"ב דורות.

ל י ק ו ט י ם   (כח י) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ר"ת משוח.

(יב) פלם מצב ארצה ר"ת נוטריקון יבוא פנחריב מלך אשור.

(לה יח) בן אוני בגי' ימיני (אסתר ב ה) שהיה מבנימין ק).

בן י"ז שנה כשנאבד יוסף לכך שחטו גדי כמנין י"ז.

ארצה וראשו מגיע השמימה ר"ת אומה, לומר שאומה ישראלית מגיע השמימה ולא שאר האומות.

(צד) פל"ו. (צה) ב"ר פע"ד יג. (צו) ברוקח: התחלתן בגי' ס' רבו. (צז) עי' ב"ר סוף פע"ד, ועי' ברוקח. (צח) ברוקח: כתועפות ראם לו בגי' ששים רבבות. (צט) פל"ו. ק) מגילה יב ב.

פרשת וישלח לה"ר אפרים זלה"ה

וישלח יעקב מלאכים (6). (ה) גרתי לשון תגר כלומר נתגרתי עמו. גרתי אותיות תגרי, עשיתי עמו קנוניא (3). ד"א עם לָבָן גרתי עם הקב"ה שהשרה שכינתו בבית המקדש ומלבן עונותיהם של ישראל דכתי' (דניאל ז ט) לבושיה כתלג חוור. ואחר אותיות אורח, כלומר אל נא יהי לבך עלי על הברכות שקיבלתי כי אורח אני הייתי ולא בעל הבית. כה תאמרן לשון רכה, ואח"כ אמר כדבר הזה ת ד ב ר ו ן אל עשו, לשון קושיג). (ה) ויהי לִי שור וחמור אם לנגח בה תורא נגחנא אית לי, ואם לנשיכה יש לי חמור שמשכר עצם ואוכל בשר, ואם לשלום יש לי צאן שאין ליכס להרע, ואם לעבדות יש לי עבדים ושפחות (ד).

(ו) באנו אל אחיך אל עשו מתנהג כעשו הרשע אל אלא כאח ושמח בכשורת ביאתך, וגם הוֹלֵךְ לְקראתך לכבודך ולהחזירך למלכות ככבוד גדול, שלא יאמרו העולם ראו איך חזר יעקב למלכותו, וכל זה דברו לפי שאין משיבין על הקלקלה (5). (ז) ויירא יעקב לא היה יכול להאמין שהיה לבו של עשו שלם עמו. ויצר לו היה נראה לו עולם הרחב צר. ויחץ לשון חצין, שהכין להם חצין וקשתות וכלי מלחמה (1), כי הכין עצמו לג' דברים לדורון ולתפילה ולמלחמה (1) וסימנם מרת, כלומר לנהוג עמו מדה במדה כנו"ל.

(ט) אֱלֹהֵי אֲבִי אַבְרָהָם וְאֱלֹהֵי אֲבִי יִצְחָק כאן קרא ליצחק אביו, ולמעלה (לא מב) אמר ופחד יצחק, ולא אמר אלהי, אלא אמר יעקב (בעצמו) הקב"ה ייחד שמו בעצמו על אבי ואמר ואלהי יצחק ואני לא ייחדתי שמו עליו שאמרתי ופחד יצחק, ויותר ולזלתי ככבודו שקראתי לזקני אבי ולא לו, עכשיו אשוב משניהם שני' ואלהי אבי יצחק.

(י) קִטְנִיתִי גִי' ובמעט זכיות (8).

(א) בכת"ב: מֵלָאכִים שני' (דניאל יו) וגויתם כים תרשיש, והוא שאמר הפייט בנשמת אלו פינו מלא שירה כים דמלאכי' שהם כים, מ"א מלא כים שירה לצרף המלה בלשון מלאכים. [במושב זקנים: למה נקרא שמם מלאכים כלומר מלא כים, מלמד שגוייתו כתרשיש, תרגום כרום ימא, פי' רחב כים וזהו דאמרינן בפרק גיד הנשה גמירי דתרשיש תרי אלפי פרסה]. (ב) בכת"ב נוסף: אותיות תרי"ג, שאפי' בבית לבן קיים תרי"ג מצות או התורה שלמד בית שם ועבר, ד"א עם הקב"ה שהשרה שכינתו במקדש תי' שנה וזה גר תי. (ג) עי' ראב"ע. (ד) במ"ר פעה"י ב שור זה יוסף וכו', חמור זה יששכר וכו' צאן אלו ישראל וכו' ועבד זה דוד וכו' ושפחה זו אביגיל וכו'. (ה) מגילה טו, א. עי' חזקוני. (ו) עי' רמב"ן בשם מדרש. (ז) תנ"י, והובא ברש"י. (ח) בכת"ב: קטנתי גי' אנכה מזכיותי, (המחנה האחד) [לשני מחנות] רמז לשני משיחי' משיח בן יוסף ומשיח בן דוד כלומר שמשית בן יוסף היה מוחה בחרב והוא שנאמר והכהו בלשון יחיד, אֵל המחנה גי' מנחם, כלומר משיח בן יוסף מנחם בן עמיאל שמו, לְפָלִיטָה זה משיח בן דוד שנאמר (עובדיה יז) בהר ציון תהיה פליטה והיה קדש.

(יב) **יִרְא אֲנֹכִי גִ' הֶעֱבִירָה ט).** **אִם עַל בָּנִים** אמר יעקב איני ירא מעצמי ומבשרי כי כבר הבטיחני הקב"ה [והנה אנכי עמך] ושמרתיך בכל אשר תלך (והנה אנכי עמך) (לעיל כח טו) איני מתירא אלא אשר מעמי והייתי מיצר עליהם כאילו הכני.

(יג) **הַיָּטֵב אֲטִיב בַּעֲהֲ"ו וּבַעֲלֹם הַבֵּא.** ושמתי את זרעך בחוץ הים ישראל נמשלו לחול [הים] ולעפר (ו) ולכוכבים (ז), כי הם קיומו של עולם, וארץ ושמים וים הם ג' אבות של כל היצירות.

(יד) **מִן הַבֵּא בִידּוֹ גִ' אֲבָן טוֹבָה מֵאֵד, וּגִ' זֶה אֲבָנִים י).**

(כה) **וַיֹּאבֵק אִישׁ גִ' רֵק סְמָאֵל יג).**

(כו) **הַשְּׁחָר גִ' בֵּא שִׁיר,** אמר לו המלאך לא הגיע זמני לומר שירה לפני הקב"ה עד עכשיו יד).

(לג) **עַל כֵּן לֹא יֵאבְדּוּ דִין** הוא שלא יאכלו, כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז), לפי שעל ידם נעשה אביהם צולע שהניחורו לבדו.

(כח) **מִה שִׁמְךָ וְכִי לֹא הִיָּה יוֹדַע מִה שְׁמוֹ, נִ"ל מִה תוֹעֵלֶת יֵשׁ לְךָ בְּשֵׁם גִּנְאֵי שִׁישׁ** לך שהוא לשון עוקבא ורמיה, ויהיה פירוש מה כמו ואנחנו מה (שמות טז ז ח), וכמו יי מה אדם (תהלים קמד ג), ויעקב היה סבור שהיה שואל על שמו לבד ואמר לו יעקב. (לב) **וַיִּזְרַח אוֹתִיּוֹת וַיִּחְזֹר, שֶׁמֶשׁ שֶׁשְׁקַעָה בְּשִׁבִּילוֹ חֹזְרָה עֲתָה וְזֹרַחַה בְּשִׁבִּילוֹ טו).** ויזרח לו בשבילו להנאתו ולטובתו ולרפאתו שני (מלאכי ג כ) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה טו).

(לג א) **וְהִנֵּה עָשׂוּ בֵּא וְלֹא אָמַר אַחִיו, כִּי רָאָה שְׁלֹא בֵּא כֹאחַ, שְׂרָאָה שֶׁעֲבָדִיו** לבושי שיריונים ואסורי רכב ודורכי קשת ומתקנים עצמם למלחמה.

(ב) **לֹאָה וַיִּלְדֶּיהָ גִ' וְדִינָה הַחֲבִיא, כְּדֹא"י בְּמִדְרָשׁ ז) הַסְתִּיר אוֹתָהּ מִפְּנֵי עָשׂוּ,** ולכן נענש שמא אם היה משיאה לו היתה מחזירתו למוטב.

(ה) **מִי אֵלֶּה מִמִּי הִיוּ כֵךְ כָּל אֵלֶּה.**

(ח) **וּמִי לָךְ כָּל הַמַּחֲנֶה לִפִּי שֶׁאִמַר הַיִּלְדִּים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדְּךָ, וְהַמָּמוֹן** מהיכן בא. ולא לזלזל בכבוד עצמו ולומר שע"י עבדות בא לו ואמר לַמַּצּוֹא חָן בְּעֵינֵי אֲדוֹנָי הַשִּׁיאוּ לְדַבָּר אַחֵר.

ט) ברכות ד א. י) לעיל כח יד. יא) לעיל כב יז. יב) וכו"ה ברש"י. יג) תנחומא. יד) חולין צא, ב. ב"ר פע"ח א. טו) סנהדרין צה, ב. חולין צא, ב. טז) תנ"י, ב"ר פע"ח ה. יז) ב"ר פע"ו ט.

(ד) וישקוהו ויבכו ג' קהו שני, הוא צעק אוי לי שקוהו שיני, וישקוהו ויבכו ג' שניהם יחדיו בכו, כדאי' בב"ר יט) זה בכה על שיניו שנעשו כשעוה וזה בכה על צוארו שנעשה של שיש.

(ט) יש י' רב כבר אמר אבא ואת אחיך תעבוד (לעיל כז, מ) ומה הנייה יש לי בכל ממון שבעולם, כי מה שקנה עבד קנה רבו יט).

(יא) קח נא את ברכתי וכו', מנחתי לא נאמר אלא ברכתי, נ"ל שאמר לו קח מה שעלה בידי מברכתי, ויכול להיות שנענש על שהחזיר הברכה אל אחיו כ).

(יד) יעבר נא אדוני לפי שאיני יכול לילך עמך כי אני צריך לנוח בשבתות וימים טובים ויהיה לך לעכוב כל כך, אתנהלה לאמרי ג' נ"ה, נ"ב שבתות וג' רגלים הם נ"ה, ארגל המלאכה וארגל כלומר רגלים.

(יח) שלם שלא לקח (ממינו) [ממונו] ר"ת שלם כ).

(לר, א) ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב י"ל למה לו לייחסה הכתוב ליעקב בשעת קלונה, התייחד א' בת לאה יצאנית כ), אלא יעקב למה נזכר כאן, נ"ל שעל ידו נענשה לבא לקלול הזה שהסתיר אותה מעשו כ).

(ג) בדינה בת יעקב כאן ייחסה בת יעקב, הטעם נ"ל לאחר שבא עליה לא חשקה נפשו בה כ"כ, אלא שהיה חפץ ביעקב לידבק בו, מפני שהיה גדול הדור ונשוא פנים, וכן כתי' (לקמן) כי חפץ בבת יעקב ולא אמר בדינה, כלומר אפילו אחרת רק שתהיה בת יעקב כ).

(א) לראות בבנות הארץ ר"ת למפרע הבל, וש"ה (קהלת ח יד) יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים וכו', זה יעקב שהיה צדיק גמור וראה בתו באה לידי קלול זה.

(ב) שכם בן חמור ר"ת שבת, מה הוצרך לפרסם קילקולה של בת יעקב, אלא מגיד לך הכתוב שבחו שאעפ"י שהיה נשיא ואביו נשיא מתכבד היה בבת יעקב לידבק בו.

(ד) הילדה הזאת ועד כאן קורא אותה נערה, נ"ל לשון יחס ממקום מולדתה.

יח) ב"ר פעה"י. יט) פסחים פח, ב ועוד. כ) ע"י פסיקתא רבתי פ"ג. כא) שבת לג, ב. כב) רש"י. כג) כ"ה בוד"ק. ב"ר פ"פ ד. כד) כ"ה במושכ זקנים, וע"י רד"ק.

(ה) והחריש יעקב עד בואם חסר יו"ד, והחרש כתי', עשה עמו כחרש.

(ז) כשמעם אותיות עם שכם, כי עם שכם הגידו להם.

(יב) ותנו לי הנערה לאשה לפני אביה קראה נערה ולפני אביו קראה ילדה לשון שבח, כדי שתכנס אהבתה בלבו של אביו, אמנם לפני אביה ואחיה קראה נערה, כלומר לשון פותה קלון.

(ח) חשקה נפשו לשון מחושקים כסף נה).

(יד) חרפה היא לנו כל מי שמחרף חבירו קורא לו ערל, וזהו גנאי גדול.

(טו) בזאת נאות לכם לשון סימן ואות, כלומר בזאת הנשען כו) אתכם שנוכל להכיר אתכם מעמי הארץ.

(טז) וישבנו אתכם בעולם הזה. והיינו לעם אחד גי' [ו]אף עולם הבא.

(כא) שלמים הם אתנו אין להם נחלה במקום אחר, אלא כל מה שיש להם משלם הוא אתנו, ולכן וישבו בארץ שלא ימשך לבם אחר אחוזתם.

(כד) וישמעו אל חמור כלומר שמעו הדברים ולא ערב להם, ובעל כרחם עשו הדבר, שלא היו רשאים להשיב פני אדוניהם. וימלו כל זכר גי' בעל כרחם.

(ל) להבאישני כלומר להרע אותי שהיו קוראים שמי יושב אוהלים, ועתה יקראו שמי איש דמים, תרגום וירע (לעיל כא יא) ובאש.

(לה, ד) ואת הנזמים אשר באזניהם והיכן אמר להם להסירם, ג"ל שאמר והחליפו שמלותיכם, כי נזמים תכשיטי אשה, וכת' (דברים כב, ה) לא ילבש גבר שמלת אשה כו). ד"א אשר באזניהם של הצלמים, ולכן ויפמוץ אותם יעקב כי ע"ז ומשמשיה אסורים בהנאה כס).

(ח) אלון בכות דרו"ל נט) שגם (מרים) [רבקה] מתה בו ביום. בכות גי' שנים ככו. פנקת רבקה גי' אף רבקה מתה בו ביום.

(יא) אני אל שדי ס"ת ילי, הוא שם א' משם ע"ב. גוי וקהל גוים יהודה וישראל.

כה) עה"פ שמות כו, יז. כו) צ"ת ואולי צ"ל הנסיון. כז) כ"ה במושב זקנים.
כח) וכה' בתיר"נ. כט) ב"ר פפ"ה ה.

(לו, ב) עדה שהייתה עושה עדי לע"ז. אהליבמה שהיתה ממציא מקום לע"ז ואמרה אהלי במה לע"ז.

(ג) בשמת שהיתה מבשמת בשמים לע"ז (ל).

(ד) אליפז אלי פז, שאמר לאלהי זהב אלי הוא. רעואל רעו אל, שהיה אומר לע"ז רעו של הקב"ה.

(ה) יעוש עשה ודחק עצמו לע"ז. יעלם העלים עיניו מן עבודת המקום. קרח שהיה קרן מן הבכורה והברכה ומעולם הבא.

(ח) עשו הוא אדום הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו (נ).

(ט) תלדת עשו חסר ב' ווי"ן, כלומר שהיה חסר ווי העמודים (נ) ומאס העולם שנברא בו ימים ואין לו חלק לזה"ב עם י"ב שבטים (ל).

(כו) אלה בני אצר שהיו מסתכלים בג' פנים שאסורים לראות, והם פני אשה פני צלם פני רשע ר"ת אצר. מן הכתובים, פני צלם שני' (ויקרא יט, ד) אל תפנו אל האלילים, פני אשה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר טו לט), ואדו"ל (נ) עינא וליבא תרי סרסורי עבירה, פני רשע שני' (מ"ב ג, יד) לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (ו), ובני אצר נקראו על שם המעשה. ב"הן לעת ערב והנה בלהה (ישעיה יז יד) זו דינה. זעון זו ע"ז שאינה זזה ממקומה. זעקן על שם הרשע שמצר ומעיק לעולם. תם תם.

מכתיבה אשכנזית.

(ד) וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ס"ת לוו, שלוו אותו והלכו עמו. ארצה שעיר ר"ת אש, אש תשרפנו, שנא' (עובדיה א, יח) והיה בית יעקב אש ובית עשו לקש. אחיו ארצה י ו א ר, יקולל אותו אח. שדה אדום נוטריקון שופך דם האדם (לעיל טו) זה עשו. אל עשו אחיו ש ו א, שהיה איש שוא ושקר. אחיו ארצה א ו י לו. שעיר דומה לשעיר זה שד, וזהו שדה אותיות השד, ולבסוף ישבו שדים בארצו שני' (ישעי' לו יד) ופגשו ציים את איים ושעיר אל רעהו יקרא.

(ל) בחומת אנך הביא לדברי רבינו, ועי' שכל טוב. (לא) כ"ה ברש"י. (לב) מגילה יא א. (לג) התורה שנכתב בווי"ן בראשי העמודים בס"ת. (לד) כ"ה בשכל טוב. (לה) ירושלמי ברכות פ"א ה"ה. (לו) מגילה כח, א. והובא בנח"ק.

(ה) עם לבן נב ל. ויצו אותם לאמר הרי יעקב נעשה שר ומצוה למלאכים. לאמר כה רכה, לשון רכה. עם לבן גרתי לא שכחתי תרי"ג מצות (ל), ולעתיד לבא ינקום נקמתו יי ונקמת תרי"ג מצות מן האומות שנא' (ישעי' מב, יח) יי כגיבור יצא וגו' על אויביו יתגבר אותיות בתרי"ג. ואחר עד עתה עד שנולד יוסף שהוא שטנו של עשו (ל).

(ו) ויהי לי שור זה יוסף, שנא' (דברים לג יז) בכור שורו הדר לו (ט), ואחר עד עתה ס"ת למפרע הדר, ויהי לי ר"ת לו, וסמך ליה שור. ד"א שור זה משיח בן יוסף, וחמור זה משיח בן דוד שנא' בו (זכרי' ט, ט) עני ורוכב על חמור (מ), זש"ה (ישעי' לב כ) אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור, משלחי אותיות למשיח, כלומר ממהרים המשיח בגמילות חסדים ובצדקה (מ).

ד"א וישלח אל עשו אחיו וחרפה לא נשא על קרובו (תהלים טו ג) שקראו אחיו.

(ה) כה תאמרון אתם בעצמכם ולא שליח. לאדוני לעשו שלא (מנ) יקנא במה שאמר לי אבי הוי גביר לאחר (לעיל כז ט). כה אמר עבדך יעקב הרי הוא לך כעבד. עם לבן גרתי ואין לי בית ולא ארץ.

(ו) לי שור גי' (זה) [שנולד] יוסף (מג). ויהי לי שור וחמור בגמט' ויששכר (מ), ולכך לא הזכיר כאן גמלים. לאדני גי' המלך.

(ז) וארבע מאות איש עמו וכתיו' (לקמן) ועמו ארבע מאות איש, מלמד שכל אחד ואחד היה עשוי על ת' מאות איש, לכך נתיירא (מ).

(ט) אם יבוא מלא ו"ו, כנגד ו' אויב בתוכחות ו' עון בתוכחות (מס).

(יא) במקלי בגי' (ב) יעקב (מ). הירדן הזה מלמד שעברו ישראל הירדן באותו המקום ממש.

(יב) פן יבא והכני אם על בנים ואתה אמרת (דברים כב, ו) לא תקח האם על הבנים, ואמרת (ויקרא כב כח) אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (מ). ומה ראה שנתפחד, ראה שעתידי לעמוד מזרע עשו מי שבקש להרוג טף ונשים ביום אחד (מה)

(לז) כ"ה ברש"י. (לח) ב"ר פע"ה ה. (לט) ב"ר פע"ה יב. (מ) ב"ר פע"ה ו. (מא) ע"י ברכות ה, א. ב"ב י, א. (מב) רש"י. (מג) כ"ה ברוקח. (מד) ב"ר פע"ה יב. (מה) בפרשת בחוקתי עיי"ש. (מו) ע"י ברוקח. (מז) ב"ר פע"ו ו.

ראה שנתפחד ראה שעתיד) זה המן, ונפל לבו מפחד, ולכן בס"ת המן וי"ץ שם בל"ה, ואמרינן במגילה (מ) מצאו המן למרדכי שהיה מראה לחכמים הלכות קמיצת המנחה, והוא ויקח מן הבא בידו מנחה ג' איש יהודי (מט).

(כא) הנה עבדך יעקב אחרינו ג' אחרי המן יהי (ה) מרדכי. יכרסמנה ח ז י ר מ י ע ר (תהלים פ, יד) ג' המן (בן) המדתא. יכרסמנה י כ ר ס ה מ ז, מיצר ע"ן תלויה, נשאר מיד ג' עמלקי (ז).

(יג) ואתה אמרת היטב א' (י) טיב ג' מתן תורה. מן אלהי אבי אברהם עד לא יספר מרוב יש ס"ג תיבות, וכן יש ס"ג תיבות בתפלת ענינו, אמר אני הייתי בן ס"ג שנים כשנתברכתי (א) ואמרת לי הוה גביר לאחיך (לעיל כז כט), וגם אמר(ת) לי ויתן לך את ברכת אברהם (לעיל כח, ד) נ, ויש ס"ג אותיות בג' אבות וי"ב שבטים, וס"ג מסכתות יש בתלמוד, וס"ג נאוו' לחיך בתורים (שה"ש א, י), ועתיד להגלות ולהופיע על בני שמות אהיה שלשה שעולים ס"ג, א ה י ה אשר א ה י ה וכו' (שמות ג יד).

(טו) עזים מאתים ב' פסוקים דמסיימי כל חיבה במ"ם, דין, ומנחתם ונסכיהם וכו' (במדבר כט, כד), יש שבעה ממי"ן כנגד שבעה ימים שהיה מנסך מלוג נ, ור' יהודה דאמר כל ח' ימים לכך הפסוק שלאחריו מסיים נמי במ"ם, וכאן יש ח' ממי"ן כנגד ח' מלכים שמלכו מעשו לפני מלך מלך לבני ישראל, בלע חושם יובב הדר שמלה שאול בעל חנן הדר, ולפי (ה) שאמר יעקב לעשו ח' פעמים אדני (אדני) מלכו לו ח' מלכים קודם לישראל נ, וכנגדן בטלה מלכות עשו ח' דורות בימי דוד שנ' (מ"א כב מח) אין באדום נצב מלך, וכת' (ש"ב ח יד) וישם דוד באדום נציבים, ובימי אחזיה פשעו ומינו להם מלך.

(יז) ורוח רש"ימו ג' באתב"ש קל"ג, וריוח תשימו ב"ר ט) בקש יעקב שאם יבאו צרות לישראל שיריוחו להם בין צרה לצרה, קל"ג שנים היה בין גלות עשרת השבטים לגלות יהודה ובנימין, ג פ נ ממצרים תסיע (תהלים פ, ט) ג' קל"ג.

(יד) וי"ץ שם בל"ה ג"פ לילה בפרשה, לכך אמרה אסתר וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו ג' ימים לילה ויום (אסתר ד, טז) להזכיר זכות יעקב (ט).

(מח) טז, א. מט) וכ"ה ברוקח. ג) ע' ברוקח אסתר ג ט. נא) מגילה יז, א. נב) [לכך אמר] אלהי אבי אברהם וכן ס"ג תיב' וביום הביכורים עד ונסכיהם (במדבר כח) שעתידים בניי לקבל התורה ס"ג מסכתות, נאוו' לחיך בתורים, וס"ג אותיות בג' אבות וי"ב שבטים, ועתיד להגלות בג' אהיה שעולין לס"ג, אהיה אשר אהיה אהיה שלחני אליכם (שמות ג) כ"ז מלשון הרוקח. ג) סוכה מח, ב. נד) ב"ר פעה"א. נה) כ"ה ברוקח. נו) פעה"א יג. נז) וכ"ה ברוקח עה"פ והוא לן כלילה ההוא.

(כג) ויעבירם ב"ר נח עשה עצמו כגשר נוטל מכאן ונותן לכאן.

(כד) ויאבק גי' כסא הכבוד, לבדו ויאבק גי' לסמאל, כי שרו של עשו היה נט), לכך ס"ת ויאבק איש עמו קשו, רמז ובית עשו לקש (עובדי' א יח), ומדרש אבכיר (ט) אמר מיכאל היה, מפני שתלמיד חכם אל ילך יחידי בלילה (ס), ויאבק גי' זהו מיכאל (ס).

(כה) וירא כי לא יבול לו קמיעין תלויים בו, זכותו וזכות אביו ואמו וזכות זקנו וזקנתו.

(כז) ויותר יעקב לבדו כי עד עתה היו המלאכים עם יעקב, והיה מתיירא שלא יהרגנו, והלכו ממנו כדי להפחיד לעשו, אמר מלאכו של עשו בעוד שהמלאכים של יעקב מפחידים לעשו אלך ואפחיד את יעקב (ג), זהו שאמר (לקמן) כראות פני אלהים גי' כשר שלו (ס).

(כח) ויגע בכף ירכו גי' לפוסלו מן הכהונה (ס).

(כו) כי עלה השחר גי' השיר (ט). ויאמר שלחני אמר לו יעקב למה הזקנתי, א"ל אני שר של עשו ורמית אותו מן הבכורה, א"ל יעקב לא אשלחך כי אם ברכתני שתחזיר לי הבכורה והברכות (ט).

(כז-כח) ויאמר מה שמך ויאמר יעקב א"ל פוך ענה כן שאינך בכור כי שם יעקב על שם וידו אווזות בעקב ועשו הוא הוא בכור, ואעפ"י כן לא רצה לשלחו עד שיחזק לו הברכות זהו שנה' (הושע יב, ה) בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו, פי' הקב"ה ידבר עמנו ונתוכח יחד, ואמנם לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל ואז יהיו לך הברכות מוחזקות בידך בדין ולא בעוקבה.

(כט) וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך כי רצוני לקבל עליך לבוראי, ונתיירא המלאך. ויברך אותו שם חזק לו הברכות, וכשבא לבית אל וא"ל הקב"ה לא יעקב יאמר עוד שמך וכו' (לקמן) אז נתחזקו בידו.

(כו) י"מ (ס) לפי הפשט לא אשלחך עד שתרפא ברך שלי, ולשון ברכתני מלשון ברכים.

נח) פצ"ו ט. נט) ב"ר פצ"ז ג. ס) מובא בילקוט כאן רמז קלב. סא) חולין צא, א. סב) כ"ה ברוקח עיי' בדף רמט. סג) כ"ה ברוקח. סד) שם: בשד' שלך. סה) ברוקח בכף ירכו גי' לפוסלו מכהונה. סו) חולין צא, ב. ברוקח גי' בשיר, וכן בפע"ר. סז) עי' רש"י. סח) כן פירשו רבי יהודה החסיד, רבי יעקב מוינה,

(ל) כי ראיתי אלהים פנים אל פנים והלא כמה מלאכים ראה, אלא שראה זה כאבוקה שני' ויאבק מלשון אבוקה, שנהפך לאשט).

(לב) הנשה גי' שני, כי שניהם אסורים. סוד (ע) כל אדם יזהר שלא ישים ידו כשישן על גיד הנשה, מפני שבעלי חלומות יבהלוהו, כי שם חצי הגוף, כי נשת(נ)ה חכמתו וגבורתו (ע). על כן נענש בגיד הנשה, שהרי השתחזה כ"ב השתחויות הוא ונשיו ובניו אל עשו, לכפר על כ"ב שנים שלא קיים כבוד אב ואם.

(לג, ד) (עג) שיניו (תהלים קיב י) גי' עשו, ויבכו זה בכה על שיניו וזה בכה על צוארו (עג).

(ט) אחי יהי לך אשר לך גי' זה הברכות (עג).

(יב) ויאמר נסעה ונלכה וכו', מתחיל בו' ומסיים בכ', זהו שאחז"ל כ"ו שנין קמו בהמנותייהו בהדי ישראל, פ"ק דע"ז (עד).

מנחה מנחתי ברכתי ו' בפרשה, כנגד ו' קרבנות שבפסוק זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים (ויקרא ז לז), כלומר כראות פני אלהים בו' מיני קרבנות, לכך בראת חסר ו'.

(יד) עד אשר אבא אל אדני שעירה גי' הן לימות המשיח אז אבא שמה. אבא אל אדני שעירה ס"ת אליה, הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בא יום יי וכו' (מלאכי ג, כג), לכך רמזו גם כן אליה בפסוק (ישעי' מ, ט) אמרו לערי יהודה הנה אלהיכם ר"ת אליה. אבוא ד' אותיות, לאחר ד' גליות אבוא שמה (עס). ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו (עובדי') ר"ת מוצב, גי' מנחם או צמח, וזהו שמו של משיח (עו).

(טו) אציגה נא עמך גי' זה עובדיה, שבשביל אותו זכות יצא ממנו עובדיה שהיה נביא וגר אדומי (עו).

(יח) ויבא יעקב שלום גי' הנה בגופו בממונו בבניו (עס).

(יט) חלקת השדה אשר נטה גי' קבע תחומין לשבת (עט), ויחן את פני העיר גי' וקבע תחומין אלפים [אמה].

פע"ר. טט) כ"ה ברוקח. (ע) תיבה זו היא בגליון הכת"י. (עא) כ"ה ברוקח ועי"ש לשונו עמ' ר"נ. (עב) שייך אחר ביאור של ויבכו. (עג) ב"ר פע"ח ט. (עד) ח, ב. כ"ה ברוקח. (עה) כ"ז ברוקח. (עו) מדרש משלי ספ"ט. (עז) סנהדרין לט, ב. (עח) ב"ר פע"ט ה, שבת לג, ב. (עט) ב"ר פע"ט ו.

(לד, טו) אך בזאת נאות התנו עמהם שלא יעבדו ע"ז, והם לא עשו כן, אלא עשו בסתר, וכשידעו בני יעקב כן עמדו והרגום, וזהו בהיותם כואבים שנתחרטו על מה שעשו, וז"ש להם יעקב הסירו את אלהי הנכר ויטמון אותם (לקמן) ולא שרפום, שאם ירדפו אחריהם וישאלום למה הרגתם אותם, והלא קבלו עליהם שלא יעבדו ע"ז, יראו להם שלא ביטלום, וכל זה חשבו בחכמתם פ).

(לה, א) קום עלה בית אל ושב שם איחרת נדריך ושכחת מה שאמרת עשר אעשרנו לך (לעיל כח כב), לכך נכשלת, וזש"ה (משלי כ כה) מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר, ס"ת מעשר פל). וגם נכשלת בדינה בתך שלא נתת אותה לעשו, שנעל בפניה ושם אותה בתיבה פנ), ושמא היתה מחזירתו למוטב, והוא היה מהול ונושאה בהיתר, וזש"ה (איוב ו יד) למס מרעהו חסד, לכך נשאת לערל ובזנות פנ).

(ב) אלהי יהוה נכר גי' ירבעם. וב' פעמים אלהי נכר בפרשה, כי נטמא ו) ישראל ב' פעמים, בהושע (ה, ג. ו, י), כנגד שני עגלים שעשה ירבעם שהיה מטעה את ישראל ואומר להם איכה לקח יעקב אלהי נכר אם לא היה עובדם ואח"כ שם אותם לגנום תחת האלה לנו, וכן עשה ישראל תחת אלון ולבנה כי טוב צלה וזהו שנא' נטמא ישראל, ישראל סבא פל). אלהי נכר גי' ישו.

(ח) ותמת דב(ו)רה חסר, לומר דבורה אשה נביאה (שפטים ד ד) מליאה נביאות, אבל זו חסרה בנביאות. אלון בבות בכייה אחרת שמתה אמו רבקה פס), ובספרי פו) אמרו רבקה חייתה קל"ג שנים פו).

(ט) [בבאון] ויברך אתו גי' ברכת אבל פס). התורה בתחילתה ובסופה ובאמצעיתה חסד פט) וזהו ותורת חסד על לשונה (משלי לא כו).

(טז) ותקש לשון קשוי גדול משאר נשים, נגעה בה קללת צדיק שאמר לא יחיה (לעיל לא לב) ג).

פ) הובא בנח"ק בשם מהר"א מגרמיזא, וכ"כ רבי יהודה החסיד וכ' ויש מפרשים שלא עשו להם בני יעקב שום מרמה לפי שבני שכם לא קיימו תנאיהם כי התנו להם בני יעקב שלא לעבוד ע"ז ואמרו להם אם תהיו כמונו להמול לכם כל זכר מיתור לשון של כמונו למדנו שהתנו להם שלא לעבוד ע"ז ולא אמרו להם שאם תמולו כל זכר כ"א תהיו כמונו ויום ראשון ויום שני הניחו ולא עבדו אותם כאשר התנו להם וכיום השלישי נתחרטו בדבר וחזרו לעבוד ע"ז כדכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ואין כאב אלא ע"ז וכן פירושו של כואבים מע"ז. פא) תנחומא, עי' ב"ר פפ"א, וכ"ה ברוקח. פב) ב"ר פע"ז ט. פג) ב"ר פ"פ ד. פד) וכ"ה ברוקח. פה) ב"ר ספפ"א. פו) ס"פ ברכה. פז) כ"ה ברוקח. פח) ב"ר ספפ"א, וכ"ה ברוקח. פט) טוטה יד, א. צ) לקח טוב. ר"ל בכל המקרא י"ז בנימין מלא י'.

(יז) כי גם זה דָּךְ בן כמו שבקשת יוסף יי לי בן אחר (לעיל ל כד).

(יט) ותמת רחל זהו עצבו נ (בראשית ג, טז) גי' ר ח ל. בנימין י"ז מלא, כשנמכר יוסף היה בן י"ז שנים, וי' שבטים מכרוהו, ובנימין לא היה במכירתו ולא חטא, לכך ב"י מקומות נכתב מלא שהיה שקול כמו אחיו להעמיד עשרה בנים (ט).

(כא) ויפ אהלו ולא כתיב אהלה; לפי שרחל שהייתה עקר הבית מתה (ט).

(כב) וישכב את בגי' בלבל מצע אביו בית בלהה (ט). ויהי בשכן ישראל בארץ ההיא וילך ראובן הלך ראובן מן הארץ, ולמה משום וישכב את בלהה פי' שאביו עזב את לאה אמו וישכב את בלהה פלגש אביו, וישמע ישראל שהלך ראובן מן הארץ, ושלח אחריו, וישב ראובן, ויהיו בני יעקב שנים עשר, ולפי זה לא חטא ראובן כלל, ושמעתי שחסיד אחד דרש זה בדרש רבנים ובא אליו ראובן בחלום ונשקו על ראשו (ז).

(כח) ויהיו ימי יצחק ק"פ שנה בשבעה ימים וח' לילות ק"פ שעות, הרי שמונה ימי מילה, והוא היה ראשון שנימול לשמונה, לכך חי ק"פ שנים (ט).

(לו, ה) תולדות עשו. יעיש כתיב, שעשה עשר אומות לבא בחורבן הבית, והם אדום ושמעאל מואב והגרים וכו' (תהלים פג).

(יב) ותמנע היתה פלגש לאליפו אמרה הואיל ולא זכיתי לידבק בזרעו של יעקב אדבק בתלמידו, וכשראה אליפו שהיתה צנועה לקחה לפילגש, ונקראת תמנע לפי שנמנעו אותה בני יעקב מלבא עמהם, ולכך היצר להם עמלק שיצא ממנה (ט).

(כא) ודישן ואצר ודישן במסרה כתי' כל יומי דספרא דישון, ושאר יומי דישן, ואתחלתא יומא דשבתא. ורבינו יצחק כתב להפך כל יומי דספרא דישן, ושאר יומי דישון מכת ודישון שבאמצע (ט). עוד י"ל כי דישן יש בו יו"ד אחר הדל"ת, ודישון אין בו יו"ד אחר הדל"ת כלל.

(לב) בלע בן בעור הוא בלעם בן בעור שבא על בעירו (ט). ושם עירו דנחבה ואותיות דין הבה, שאמר הבה נתחכמה לו (שמות א, י), הוא היה בעצה מתחלה ועד סוף (ט).

צא) וכ"ה ברוקח. צב) בספרינו כתיב אהלה, ועי' לקח טוב. צג) שבת נה, א. והובא ברש"י. צד) בעה"ט בשם ר"י החסיד, ר"י מווינא. צה) וכ"ה ברוקח. צו) פדר"כ ג', ועי' רש"י. צז) עי' הדר זקנים מבעה"ת. צח) תרגום יונתן, לקח טוב. צט) לקח טוב.

(לג) יובב זהו איובק, שמונה מלכים לאדום לפני מלך מלך לבני ישראל, כנגד שמונה פעמים שאמר יעקב לעשו אדוני כששלח לו מלאכים.

מספרים אחרים.

(לב, ד-ה) וישלח יעקב מלאכים לפניו ר"ת וס"ת יעלו מחבלים, כלומר ששלח יעקב לפני עשו מחבלים שיחבלוהו ויערבבו שכלו. ארצה שעיר שדה אדום ס"ת למפרע מהרה, כלומר שילכו במהרה אליו וידברו לו בלשון רכה, שכן תמצא כה אמר עבדך ס"ת למפרע רכה. לאמר כה תאמרן למפרע ס"ת רנה, ר"ל ישירו אליו ברנה בפיהם בכל הדרך ויאמרו אדנות לעשו ועבדות ליעקב. עוד כה תאמרן לאדוני, ס"ת גי' הס, כמנין שם אדני, לומר שיהיה שם זה שגור בפיהם. יעקב עם לבן ס"ת במן, רמז על זרעו שיהיו גרים במדבר ואוכלין המן שהוא כזרע גד לבן.

(ו) ויהי די שור וחמור ס"ת בגי' ת"כ, רמז על בית שני שיעמוד קיים מנין ת"כ שנה, ואח"כ צאן ועבד ושפחה ס"ת נדה, שבעונות נדחו כמו הנדה כמד"א (יחזקאל לו יז) כטומאת הנדה היתה דרכם לפני.

(יט) מנחה היא שלוחה ר"ת אותיות משה, לרמוז שזכות משה יעמוד לנו.

ע"כ.

פרשת וישב לה"ר אפרים זלה"ה

(לז, א) בפרקי ר' אליעזר (6) דורש הפסוק זה על יעקב, לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתתי ויבא רוגז (איוב ג כו), לא שלותי מלבן ולא שקטתי מעשו ולא נחתתי מדינה ויבא רגז זה מכירתו של יוסף, דע כי אותם הארבעה מאורעות נרמזים במלת וישב, קח אות שנית מאותן מאורעות תמצא וישב, כזה, ו' של יוסף י' של דינה שי"ן של עשו ב' של לבן נ). בארץ מגורי אביו בארץ שהיה אביו גר במגור ובפחד שנא' (לעיל לא מב) ופחד יצחק היה לי, שתמיד היה מתפחד, ובאותו מקום רצה לשכון בטח ג). ד"א בארץ מגורי אביו במקום שהיה אביו בתורת גר שם רצה יעקב להתיישב, ורצה לבטל גזרת המקום שאמר כי גר יהיה זרעך (לעיל טו יג), א"ל הקב"ה חייך אני מגרה כך את הדוב ד).

(כ) ת(ו) לדות גי' והן הן מאורעות. דבתם רעה גי' דבת אבר מן החי(ס). דבתם רעה אל' גי' בגילוי [ה] עריות(ו). את דבתם רעה גי' וגם הם מזלזלים בבני השפחות(ז). נשי אביו עד עכשיו קורא אותם שפחות וכאן אומר נשי אביו, נ"ל בעוד שהיתה רחל קיימת מאהבתו אותה היה מזלזל בהם ולא נהג בהם מנהג אישות כיון שנפטרה רחל (ורחל) [ולאה] היתה שנואה היה מחבב השפחות ונוהג בהם מנהג אישות ודרך כבוד, לכך כתי' נשי אביו.

(ז) מאלמים אלמים לפי שישראל נקראים תבואה שני' (ירמיה ב, ג) קדש ישראל ליי ראשית תבואתו, לכך הראה לו אלמים.

(ח) המלך תמלך ענינו אם משל תמשל למה פתר לו החלום בכפל [לשון], נ"ל לפי שהחלום היה כפול, מאלמים אלמים, קמה אלומתי וגם נצבה. על חלומותיו ששמעו שהיה לו למלך, ועל דבריו על שהביא דבתם רעה אל אביהם(ס).

(ט) והנה השמש והירח ואחד ס"ת השחד, כל מי שמעלים עיניו שלא לוקח שחד זוכה להיות כשמש וכירח וכוכבים, כשמש דכתי' (שופטים ד, לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, כירח דכתיב (תהלים פט, לח) כירח יכון לעולם, וכוכבים

(א) פל"ח, והובא בב"ר פפ"ד ג. (ב) הובא בנח"ק בשם רבינו, והוא ב"ר פפ"ד א. (ג) וכ"כ במושב זקנים, ובאברבנאל. (ד) וכ"ה במו"ז. (ה) ב"ר פפ"ד ז', תנחומא וישב ב. (ו) עיי"ש בב"ר. (ז) ב"ר שם. (ח) כ"ה ברש"י.

דכתי' (דניאל יב, ג) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. וי"א (כ) כוכבים לפי שנמשלו ישראל לכוכבים ט) שנא' (לעיל א, ו) כה יהיה זרעך, לכך הראה לו בחלום (כ) כוכבים.

(יב) את צאן נקוד את, ודרשו חז"ל (י) שהלכו לרעות את עצמן, את גי' אז הלכו הם לעדן גופם, עם המלות.

(טו) וימצאנהו איש גי' גבריאל מלאך מצא י"ב. וישאלהו האיש גי' גבריאל המלאך שאל.

(יז) נפעו מז"ה נתנו עצה למעט י"ב שבטים י"ב. ד"א נפעו מז"ה אלי ואנוהו (שמות טו ב).

(יח) מרחוק אותיות ח ו ק מ ר רצו לדון עלינו. אותו להמיתו ו' נוסף, שהיל"ל אותו להמית, אלא שהוא כמו וחיתו ארץ (לעיל א, כד) ו' יתירה.

(כב) אל הבור הזה שאין בו נחשים, והראה למען הצי"ל אותו ואם ידע (שהוא) שיש בבור נחשים מה הצלה יש יג).

(כ) ונראה מה יהיו חלומותיו פשיטא אם יהרגו אותו לא יקום למלוך עליהם, נ"ל פי' ונראה מה כמו ואנחנו מה (שמות טז ז) שהוא להבל, כלומר ונראה ברע אשר ימצא את אבינו, וכל זה לא נחוש רק שיהיו חלומותיו למה ולאין, והטעם מוכיח. או יאמר בדקדוק דברי יוסף, שבחלום האלומות אמר והנה תסובינה אלמותיכם ותשתחוונינה לאלומתי, ובחלום הכוכבים אמר והנה אחד עשר כוכבים משתחווים לי, לזה אמרו אולי יש לו אשה בסתר ונתעברה ממנו ושמה בנו עתיד למשל בנו, אמרו מה שאמר משתחווים לי זה אנו רוצים לבטל מיד, ומן החלום האחר נראה מה יהיה אחרית הדבר. על חלומותיו נר' לי דקאי אאלומותיו.

(כד) רק אין בו מים וישבו גי' זה (ו) [הוא] אבל נחשים יש בו י"ב.

(לא) וישחטו שעיר עזים לפי שדמו דומה לדם האדם, כ"ר טו).

(לג) טורף טורף למה כפל, נ"ל אמר להם אתם שנאתם אותו וקשרתם אותו ביער לפי שלא רציתם לשלוח בו יד ובאה חיה וטרפתהו.

ט) מגילה טז, א. י' ב"ר פפ"ד יג, והובא ברש"י. יא) פדר"א פל"ח. יב) כ"ה בדעת זקנים, ובפי' הרא"ש עה"ת. יג) וכ"כ בפענח רבא, וחזקוני. יד) שבת כב, א. חגיגה ג, א. טו) ב"ר פפ"ד, וכ"ה בתי"נ.

(כט) יוסף בבור ויקרע ס"ת פרע, כאן פרע מעשה בלהה כמ"ש רז"ל ט), וישב ראובן ששב אל שקו ולתעניתו י).

(לג) חיה רעה גי' רצח.

(לה) אל בני אבֵל גי' וזה גהינם, בני אבֵל שאֵלֶה ר"ת באש, אמר עתה ידעתי כי אני עתיד לינתן באש, כי סימן זה מסר לו הקב"ה אם לא ימות אחד מבניו בחייו לא יראה פני גהינם י).

(לח, א) וירד יהודה מאת אחיו גי' הוא הורד מגדולתו י).

(ה) שֵׁלָה ראה ברוח הקדש שעתידין ער ואונן למות בקוצר ימים וקרא האחרון על שם חסרון הבנים, שֵׁלָה כמו לא תשלה אותי (מ"ב ד, כח) כ).

(ה) בכזיב כמו אל תכזב בשפחתך (שם טז) נא).

(ז) ער בכור יהודה רע גי' דש מבפנים וזורה מבחוץ נ). אמרו רז"ל כג) תמר בתו של שם בן נח היתה והיתה נאה ביותר וקומתה דומה לתמר, וכיון שנטלה ער אמר עכשיו היא יולדת ומכחיש יופיה, מה עשה היה מניח השדה וחורש בגנות לשון נקי, וכך עשה אונן מ), לכך המיתו.

(ח) ויאמר יהודה בא אל אשת אחיך וגו', מכאן שמצות יבום נוהגת קודם מתן תורה כס).

(יד) ותשב בפתח עינים שנתנה פתח לדבריה דברי רז"ל ט) בפתחו של אברהם אבינו ע"ה שכל העינים צופות שם, בפתח עינים אשר ס"ת רמ"ח, בגי' אברהם. [ותשב] בפתח עינים אשר גי' ולא נדה אני ולא שפחה אני ולא גויה אני ולא אשת איש [אני], במסכת סוטה טו) בפתח עינים שנתנה פתח לדבריה א"ל שמא נדה את אמרה טהורה אני וכו'.

(טו) כי כפתה פניה ומתוך כך לא הכירה היא בעצמה שעושה עצמה כל כך, קדשה בעינים שמכסה פנים של מעלה אבל בשאר הגוף אינה קדשה.

טז) עי' לקח טוב פס' ל', תריו"ג. יז) עי' ב"ר פפ"ד יט. יח) תנחומא ויגש ט. יט) תנ"י וישב. כ) עי' רוקח, רמב"ן, סופרנו. כא) כ"ה ברוקח. כב) גי' צ"ל ויהי ער בכור יהודה רע גימ' זה דש בפנים וזורה בחזק, ב"ר פפ"ה ה. כג) תיו"ג, ידד"ו יד) ב"ר פפ"ה ו'. כה) ב"ר פפ"ה ו, עי' יבמות ה, ב. כו) סוטה י, א.

(כה) מוצאת גי' והמלאך החזיר הס(י)מנים, במס' סוטה טו) סמאל אברם הימנה וגבראל החזירם. לאיש אשר אלה לו ס"ת שרה, צנועה היתה כשרה.

(כו) ויאמר צדקה ממני גי' והמקום הוא אמרו ט). יסף עוד לדעתה ס"ת פדה, ויוסף הורד מצרימה (לקמן) ס"ת פדה, רמז לשני משיחים שעתידיים לצאת מיהודה ומיוסף שהם עתידיים לפדות ישראל ט).

(כז) ויהי כמשיב ידו גי' משיח בן דוד, כלומר ראוי היה זה לצאת ראשון וחזר כדי שיצא משיח מן הבכור כמו שאמר הכתוב (תהלים פט כח) גם אני בכור אתנהו.

(ל) ויקרא שמו זרח לפי שהצדיקים נמשלו לשמש שני (קהלת א, ה) וזרח השמש ובא השמש, ודרשו רז"ל ז) עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרחה שמשו של צדיק זה, ולכך נקרא זה הצדיק זרח. ד"א זרח אותיות חזר, לפי שחזר למצי אמו אחר שגולד מקצתו.

(לט, א) ויוסף הורד ירידה היתה לו כי בעוד שהיה אצל אביו היה נכבד מכל בית אביו וכאן לעבד נמכר יוסף (תהלים קה יז). ויקנהו פוטיפר [סריפ] (במ"ק) [בגי'] יעדו למשכב זכור, עם המלות. במדרש נ) שקנה אותו למשכב זכור אלא שבא מלאך וסירסו.

(ו) יפה תאר ויפה גי' מסלסל בשערו נ).

(ח) וימאן עליה שלשלת, אמרה לו אסרנא לך בשלשלאות של ברזל, אמר לה יי מתיר אסורים, כדאי' במדרש ג).

(יא) ואין איש מאנשי הבית שם גי' אבל דמות דיוקנו של יעקב היה (שם) [שמה] ל).

(ז) יוסף ותאמר שכבה ס"ת פרה, כלומר כבהמה זו.

(ח) אד(ו)ניו הן אדוני גי' אד[ו]ני כמוני, כדאי' בב"ר נ) חלב של לבנה וחלב של עז שחורה הכל טעם אחד להם, ולפי הפשט אם את תאבה לביאה הן אדוני.

כז) י, ב. כח) ב"ר פפ"ה יב. כט) סוכה נב, א. ל) יומא לח, ב. קידושין עב, ב. לא) ב"ר פפ"ז ג. לב) כ"ה ברש"י, ע"פ ב"ר פפ"ז ג. לג) ב"ר פפ"ז יא. לד) סוטה לו, ב. לה) פפ"ז ה.

(יא) ויבא הביתה לעשות מלאכתו גי' ולשמש מטתו עמה.

(יד) איש (נכרי) [עברי] איש גמור ואתם קוראים אותו נער, איש גמור הוא.

(יט) כדברים האלה עשה גי' שמש עמי לו). דברה אליו לאמר כדברים האלה

עשה גי' תשמיש המטה לו).

(כא) אליו חפד אותיות וחסדיאל, ששלח הקב"ה חסדיאל המלאך הממונה על

החסד, כי כל מעשיו של הקב"ה על ידי המלאכים הממונים. ויתן חנן בעיני ס"ת

נוי, כי משך עליו חוט של חסד ונוי גדול.

(מ, ט) והנה גפן לפני אל ישראל שנקראו גפן כדאי' בויקרא רבה למ).

(י) שלשה שריגים גי' [ג'] אבות העולם לו). אשכנזיה ענבים ששים רבוא מ).

(יא) וכופ פרעה בידי כוס פרעון שטר חוב של אברהם שא"ל הקב"ה כי גר

יהיה זרעך (בראשית טו יג). ואשחז אותם חזקתים מל) ליכנס במצרים. ואתן הכוס

על כף פרעה שעתיד גם הוא לשתות כוס הפרענות על ששעבד לישראל יותר מדאי.

ויש להקשות מה [ראה] יוסף לפתור חלומו של שר המשקים לטובה ושל שר האופים

לרעה, הלא היה יכול לפתור והעוף זה פרעה. נ"ל שאמר שר המשקים גפן שהוא

דבר של קיום ושוורש יש לו בארץ, לכך חשב בלבו שהוא מתקיים ומתחזק, אבל

שר האופים שראה מעשה אופה, שהוא דבר אפיה שמכניס אותו לאוצר מתעפש

וכלה מאליו ואינו מתקיים, לכך חשב בלבו שאף הוא אינו מתקיים.

(כג) ולא זכר אותיות זכרו אל, אמר הקב"ה אין איש זוכר אותו אני זוכר

אותו מנ). בילא"ו ע"כ.

מכתיבה אשכנזית.

(לו, א) וישב יעקב בארץ מגורי אביו קרי ביה מגורי אביו כדאי' בב"ר מנ

לאדם שבאו עליו כת של כלבים וישב לו ביניהם, ולשון מגורי כמו מן הגורים ומן

הכלבים.

לו) צ"ת, ואולי צ"ל כדברים האלה עשה לי עבדך בגי' זהו מישמש עמי, ועי' דעת

זקנים מבעה"ת, או דצ"ל אליו לאמר כדברים האלה עשה לי בגי' שמש אתי. (לו) אולי

צ"ל במיני תשמיש המטה. (לח) פל"ו ב. (לט) חולין צב, א. מ) נדצ"ל גי' הן

היו ששים רבוא. מא) בכת"ב דחקתי. מב) ב"ר פפ"ח ו. מג) ב"ר פפ"ד ג.

(ב) בן שבע עשרה שנה כמו גד"י, לכך וישחטו שעיר עזים (לק' לא).

(א) וישב יעקב שבי, רמז לישני[בת הגלות. מגורי היה מגייר גרים מד].

(ב) דבתם רעה דבת מרע ה, לוקחים מן הצאן ואוכלין אבר מן החימה). נשי אביו שהיו נשיו ממש, ויוסף אמר שהיו קורין להם בני לאה בני שפחות מה).

(ג) פפים כמנין פסי"ם נחסרו מארבע מאות שנה של הגלות. אהב את יוסף שלימדו תורה מו). נולד מהול מו) במילה שניתנה לשמונה כמנין אה"ב, וזוכין בה לעולם הבא. בתוגת פפים רמז לתורה שקיבלה משה על פס ידו ומסרה ליהושע כשם שעשה יעקב ליוסף מה). זקנים חסר, רמז ז' קנים של מגורה שעתידיים ישראל וצדיקים להאיר כמותה, שבע כתות של צדיקים מט' ז' קנים מה).

(א) וישב יעקב בארץ מגורי אביו גי' וישב לקיים מצות כבוד. מגורי אביו עם ב' של בארץ גי' זה חברון ט).

(ב) תולדות יעקב מאורעות של יעקב, כמו כי לא תדע מה ילד יום (משלי כז, א). תולדות יעקב יוסף כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף, זה נשתנה שמו וזה נשתנה שמו שני (תהלים פא, ו) עדות ביהוסף, זה נשטם וזה נשטם כדאי' בב"ר נא), יעקב פרנס ליוסף י"ז שנה ויוסף פרנס ליעקב י"ז שנה במצרים. נער גי' שוטה נ), זש"ה (משלי י יח) ומוציא דבה הוא כסיל. יעקב יוסף גי' הוא יוסף נולד מהול.

(ג) בי בן זקונים הוא לו גי' זיו דיוקנ(ים) היה דומה לו. זקנים מה שלמד מזקנים למד לו נג). זקנים כתי' גי' רז, שמסר לו רזי תורה שלמד משם ועבר מה). זקנים"ם כמנין שנים מעת לידת יוסף עד שנולד יהושוע, וזהו ג"כ שרמזו עשה לו הו ש ע. וישראל אהב את יוסף מב"ל בניו גי' אשר נתן לו (ה) בכורה.

(ב) את דבתם רעה אל בגימטריא בניך מזלזלים הם בבני השפחות ט).

(ג) בי בן זקונים הוא ס"ת אמן, כי בן צ"א שנים היה יעקב כשנולד יוסף כמנין אמ"ן ט). בן זקונים הוא לו ס"ת אותיות אמן, שלמד לו תורה שנא' בה ואהיה אצלו אמן (משלי ח ל).

מד) ב"ר פפ"ד ב. מה) ב"ר שם ז. מו) ב"ר שם ח. מז) אדרין פ"ב ה, ב"ר פפ"ד ו. מח) הביאו בפני דוד בשם ר"א מגרמיזא. מט) ספרי דברים פס' י. נ) אולי צ"ל זה בחברון. נא) פפ"ד ו. נב) וכ"ה בבעה"ט. נג) וכ"ה ברוקח. נד) ב"ר פפ"ד ח. נה) שם שם ז. נו) ע"י מגילה יז א בן ע"ז שנה.

(ב) אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב תִּגֵּן עַל ק', כִּי תוֹלְדוֹתָיו נולדו כולם עד ק', כמו שנוֹלַד יַצְחָק לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ בֶן מֵאָה שָׁנָה וַעֲתִידִין בְּנָיו לִבְרֹךְ ק' בְּרֻכּוֹת בְּכָל יוֹם ט).
הִיָּה רוּעָה כָּל מָקוֹם שֶׁנִּי הִיָּה זֶן וּפְרָנֶס לְרִבִּים, כִּמְ"שׁ כִּיּוֹסֵף (לִקְמָן מִזִּי יב) וִיכַלְכַּל יוֹסֵף אֶת אַחִיו וְאֶת אֲבִיו. נַח תַּמִּים הִיָּה (לְעִיל ו, ט) מִשֶּׁהָ הִיָּה רוּעָה (שְׁמוֹת ג, א) אִישׁ הִיָּה בָּאָרֶץ עוֹץ (אִיּוֹב א א) כֹּלֶם זָנוּ וּפְרָנֶסוּ לְרִבִּים.

(ה) וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֹלֶם בְּאַתֵּב"שׁ סָכִי, שֶׁסָּכָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ כָּל מָה שֶׁעָתִיד לִבָּא עֲלָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

(ז) וַהֲנֵה קָמָה אֱלֹמִתִּי מַעֲצָמָה, וְאֵל תֹּאמַר שְׁמִיד נִפְלָה אֵלָּא וְגַם נִצְבָּה כַּחוּזָק.
(יג) הֲלֹא אַחִיךָ רוּעִים בְּשִׁכְבָּם בְּמָקוֹם נֵם) וְשִׁלְלוֹם וְאֲנִי מִתִּירָא מֵאֵד וְדוּאָג עֲלֵיהֶם נ), לִכְךָ לָךְ נָא רֵאָה אֶת שְׁלֹם אַחִיךָ וְכו'.

לְעִיל (י) וַיִּגְעַר בּוֹ אֲבִיו א"ל כִּסִּיל שׁוֹנָה בְּאוֹלוֹתוֹ (מִשְׁלִי כו יא).

(יא) שְׁמַר אֶת הַדְּבָר בְּאִיזָה יוֹם בְּאִיזָה שַׁעָה בְּאִיזָה מָקוֹם, ב"ר ט).

(יד) וַהֲשִׁבֵנִי דְבַר חֶסֶד יוֹיָד, כִּי לֹא הִשְׁיִבּוּ עֵתָהּ. וַהֲשִׁבֵנִי אוֹתִיּוֹת וַיִּי"ב שָׁנָה, כִּי יִי"ב שָׁנָה הִיָּה בְּבֵית הַסּוּהָרָס. וַהֲשִׁיבֵנִי בְּאֵתֵב"שׁ גִּי' שָׁכַר, זֶה הוּא שֶׁל לוֹיָהּ, כִּי שָׁכַר שֶׁל לוֹיָהּ אֵין לוֹ שִׁיעוּר, וַחֲשִׁיָּה (תַּהֲלִים קֵלָה ד) כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ הֵם לֹו יָהּ סָנ). עֲמָק גִּי' רְדוּסָנ). חֲבֵרִיּוֹן גִּי' זֶהוּ אֲבֵרָהִם, הַקְּבוּר שֶׁם הוּא אֲבֵרָהִם סָנ).

(יז) וַיִּמְצָאֵם בְּדוֹתָן וְשֵׁם אִמֵּר יְהוּדָה מָה בָּצַע, בּוֹכּוֹת זֶה מִלְכּוֹ מִלְכֵי יְהוּדָה מְדוּד עַד צְדָקִיהוּ דַּת"ן שְׁנִים.

(כב) וַיֹּאמֶר אֱלֵיהֶם רְאוּבֵן אֵל תִּשְׁפְּכוּ דָם אִמֵּר רְאוּבֵן אֲנִי לֹא חֲטָאתִי רַק בְּלִבִּלְתִּי יַעֲזוּעִי אֲבִי, וְנִתְּנָה הַבְּכוֹרָה לְיוֹסֵף וְנִלְקַחָהּ מִמֶּנִּי, וְאַתֶּם רּוֹצִים לְהַרְגוֹסָנ), לִכְךָ זָכָה רְאוּבֵן וַיְהִי מִתִּיו מִסְפָּר (דְּבָרִים לָג, ו). לְמַעַן הֲצִיָּל אוֹתוֹ מִיָּדָם אַעֲפִי שֶׁהָיוּ בְּבוּר נַחֲשִׁים וְעַקְרָבִים סָנ), וְאֵרֹז"ל סָנ) רְאוּהוּ שֶׁנִּפְלַל לְבוּר מֵלֹא נַחֲשִׁים אוֹ עַקְרָבִים מַעֲדִידִים לְאַשְׁתּוֹ שְׁמַת, וְא"כ מָה הֲצִלָּה הִיתָה זֶה. וַיֵּשׁ לֹוֹמֵר שְׁאוֹתוֹ בּוּר שֶׁאִמֵּר רְאוּבֵן לְהַשְׁלִיכּוֹ לֹא הִיָּה בּוֹ נַחֲשִׁים וְעַקְרָבִים, וְהֵם הַשְׁלִיכּוּהוּ בְּבוּר אַחֵר שֶׁהָיוּ בּוֹ נַחֲשִׁים וְעַקְרָבִים סָנ).

נז) מִנְחוֹת מָג, ב. נַח בְּרוּקָה שֶׁהָרְגוּם. נט) תִּיּוֹב"ע. ס) פִּפְ"ד יא. סא) כ"ה בְּרוּקָה. סב) כ"ה בְּהוֹר זְקִנִּים. סג) ע"י בְּרוּקָה. סד) כ"ה בִּפְעִי. סה) כ"ה בְּרוּקָה. סו) שְׁבַת כֹּב, א. חֲגִיגָה ג, א. סז) יְכֻמוֹת קָכָא, א. סח) וְכ"ה בְּרוּקָה.

רבינו פרשת וישב אפרים קלג

(כד) אין בו מים נוטריקון א ין אבל יש נחשים. ויקחהו וישליכו גי' היה שמעון אחיו ע"ה ט). הב(ו)רה והבור רק אין בו מים גי' אבל נחשים ועקרבים היו.

(כח) וימכרו את יוסף בעשרים כסף הם ה' סלעים שהסלע ד' דינרין, וזהו ה' סלעים של פידיון הבן בקע לגולגלת, אמר הקב"ה אתם מכרתם בנה בכורה של רחל בעשרים כסף, לכך כל אחד יתן בקע לגולגלת, כי עשרה שבטים היו שם חלק ה' סלעים לעשרה שבטים יהיה לכל אחד חצי סלע ט).

(כד) והבור רק אין בו מים גי' ואין תורה ט), שנתרוקנו מד"ת שלא נתנו לב אל עונשו של דבר שני' (דברים כד ז) כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל וגו'.

(ל) ואני אנה אני (בא) גי' לעולם הבא ט), לכך אמר משה יחי ראובן ואל ימות (דברים לג ו) לעה"ב.

(לח, ו) תמר גי' צנועה היתה.

(טו) כי כפתה פניה גי' (כי) [זהו] צנועה היתה.

(יד) בפתח עינים אשר ס"ת רמ"ח גי' אברהם, אמרה יהי רצון שיהיה לי זרע מבית אברהם שני' בו (לעיל יב ט) הלוך ונסוע הנגבה, וזהו שנא' על דרך תמנתה. ור"ב טג) מפרש לפי הפשט בפתח עינים במקום פתיחת שתי מעיינות.

(יז) אם תתן ערבון וכו', אמרה לו אתם רגילין לרמות בגדי העזים, אביך רימה לאביו בעורות גדיי העזים, ואחיק וישחטו שעיר העזים, וגם אתה אומר אנכי אשלח גדי עזים לכך אם תתן ערבון וכו'. אבכ"ר.

(כד) הוציאוה ותשרף קנס היה, דהא בת כהן אינה בשריפה אם לא תהיה ארוסה או נשואה, ותמר פנויה היתה ט).

(כה) מוצאת גי' שאבדה הסימנין ט). מוצת גי' [לה] המלכות ט), כלומר שהמלכות בית דוד יצא ממנה.

ופע"ר. (טט) ב"ר פפ"ד טו, ע"י ברוקח. (ע) ירושלמי שקלים פ"ד ה"ג, ב"ר פפ"ד יז. (עא) ב"ר פפ"ד טו. (עב) כ"ה ברוקח. (עג) כ"ה באבן עזרא. (עד) ע"י סנהדרין נו, א תוד"ה אינה. (עה) סוטה י, ב. (עו) ברוקח מוצאת גי' ממלכות.

(כד) יהודה הוציאוה ותשרף היא ר"ת יהודה, מלמד שהקב"ה המציא לה הסימנין שאיבדה עו).

(כה) הכר נא למי החותמת ס"ת אותיות תירא, את יי אלהיך תירא ולא תשרוף אותי כי לא עשיתי אלא בשביל שאהיה חתומה ליראת השם. והפתילים מלא יו"ד, כי עשרה צדיקים יצאו מפרץ עד דוד שקיצץ הפתילים לשאול עמ).

(כו) צדקה ממני וכי אינו נחשב זנות ממנו כמו מאדם אחר, אלא בני נח לא היו דנים מזנות אלא כשלא היו מכירים הבעל, זהו זנות גמור, אבל במקום שהיו מכירים לא היו חוששין.

(כז) פריץ על שם שמשיה יצא ממנו שנא' בו (מיכה ב יג) עלה הפורץ לפניהם, ומלך פורץ לעשות לו גדר עט). פריץ באתב"ש בגי' דוד.

ת"ה תיבות מן וירד יהודה עד זרח שבסוף הפרשה, כמנין דוני"ד ושלמה. וכן ת"ה שנים מבנין ב"ה עד שיצאה שכינה מן הבית.

(לט, א) ויוסף הורד ג' פעמים, ויוסף בן שלשים שנה (לקמן מא מו), ויוסף הוא השליט (לקמן מב ו), כנגד ג' דיבות שהוציא עליהם, חשודים על אבר מן החי מזלזלים בבני השפחות תולין עיניהם בבנות הארץ פ).

(ז) שכבה עמי וימאן אמרה לו אני מאסרה אותך, א"ל יי מחיר אסורים, אנקר עינך, א"ל יי פוקח עורים, אכוף קומתך, א"ל יי זוקף כפופים פס).

(י) להיות עמה גי' לתוך גה(י)נם.

(כ) אשר אפורי אסירי קרי, כי יי שנים היה אסור ועינו בכבל רגלו על שעשה רכילות על עשר אחיו, ושני שנים נחבש אחרי כן פנ) מפני שאמר שני פעמים זכרתי והזכרתי, וזהו שנא' ויהי מקץ שנתים ימים.

(מ, י) ובגפן גי' זה סיני. שלשה שריגים גי' תורה נביאים כתובים. בילא"ו חם.

ליקוטים:

(לט, ו) כי אם הלחם אשר הוא אוכל בגי' זה[ן] אשתו.

פרשת מקץ לה"ר אפרים זלה"ה

(מא, א) ויהי מקץ וי היה, מי צוח וי, שר בית הסוהר, משל לה"ד לאחד שהיה לו ביבר בכל יום היה צד בו דגים גדולים וקטנים, יצא הביבר צוח וי, כך בעוד שהיה יוסף עמו מה כתי' ביה (לעיל לט ה) ויהי ברכת יי, יצא הימנו צוח וי עתה תפסוק הברכה. היאר אותיות יראה, שהיה עומד על יראתו, לפי שהיה היאר עולה ומשקה ארץ מצרים היה טבור שהוא אלהו, והעמידו שר החלום על אלהו.

(ג) והנה שבע פרות פרעה ראה חלומו וחלומו כל העולם, והרבה עתידות ראה, פרות טובות [אלו] ד' עממין שהיו יושבין בשלוה ובהשקט, ד' פרות דקות ורעות אלו ישראל שהם בני ג' אבות וד' אימהות, דקות ורעות שהיו במצרים רעות ממראה מרוב השעבוד, ותאכלנה הפרות הרקות והרעות (להלן כ) ראה שעתידין לנחול ארץ ד' עממין, וישראל נקראו פרות שני' (עמוס ד א) שמעו דבר יי פרות הבשן, וכתי' (הושע ד טז) כי כפרה סוררה וגו'.

(ג) ותעמודנה כלומר בלא אכילה (6).

(ו) צומחת התחילו לצאת מן הקרקע (ז).

(ט) את חטאי אני מזכיר כלומר ע"י חטא אחד שאני מספר גורם אני להזכיר הרבה מחטאי.

(י) ויתן אותי מה שלא אמר אותנו, לפי שרצה להבדיל בינו ובין שר האופים שנתלה, ועוד היום (ג) דרך בני אדם כשמזכירים מה שעשה עם שהלך לבית עולמו [אומ'] לאורך ימים נהיה נפרדים ממנו.

(יב) הפבחים ונספך לו ויפתר לנו את ס"ת מרורות, זש"ה (איוב יג כו) כי תכתוב עלי מרורות, לאחר גזר דין מגיד לאדם בחלום מקצת הדברים.

(יד) ויריצוהו מן הבור וימשכו ויעלו את יוסף לא נאמר אלא ויריצוהו, נ"ל שאותו הבור עמוק היה והיו בו מדרגות כמו מרתף, ושייך לומר ויריצוהו. ותדע

שהרי כתיב ויתן אותי במשמר, כלומר שמינה עליו בני אדם לשומרו, ואם היה בור עמוק בלא מדרגות לא היה צריך שמירה.

(יח) באחו גי' טוב, כלומר במרעה טוב ושמן יהיו ז' שני רעב.

מה שפטר שני רעב קודם, כדי להבהילם, כי כששמעו שהזכיר שני הרעב צוחו ואמרו אוי להם מה יעשו שלא התקינו עצמם לשני רעבון שכך בבהלה יבאו עליהם, אמר להם אל תראו הנה שבע שנים באות שבע גדול.

(לג) ירא פרעה איש נבון וחכם יבקש לא נאמר, אלא ירא, כלומר בין העומדים פה לפניך, כי חשב בלבו אם אומר תבקש שמא יתן הממשלה לאחר שיאמר אני רוצה לחשב בדבר, אבל כשאמר ירא לא היו לו פנים לבחור באחר לפניו. ועוד סברה היא כי בשעה שפטר היו שם כל חרטומי מצרים וכל חכמיה ולא היה יכול למצוא חכם יותר מן העומדים לפניו.

(לד) ויפקד פקידים פקיד לא נאמר אלא פקידים, אמר בלבו אם לא ימנה אותי ראש לכולם לכל הפחות אהיה אחד מן הממונים ד).

(לה) אבל בערים אבל לא בשדות, כי בשני רעבון ירבו הגזלנים והחמסנים ולא היה משתמר ד).

(לד) וחמש את הארץ שיתנו אחד מחמש לאוצר המלך ה).

(מ) ויצל פיך מרוב חיבה שיחבבוך. ישק בל עמי כשיש שובע יש שלום ונושקים זה את זה, ובשנת רעב יש תגר, כד משלים חייטא מן כדא נקיש ואתי תגרא ו).

(מג) לפניו אברך כלומר שיכרעו כולם על ברכיהם לפניו). במרכבת המשנה המשובחת אשר במרכבותיו, כמו כי חמל העם על הכרים והמשנים (ש"א טו ט). המשנה קרי ביה המשונה.

(מה) את אפנת גי' והיא בת דינה היתה ט).

(נה) כל מצרים לבו אל ס"ת למול, הלכו אל פרעה ואמרו אינו רוצה לפרנס אותנו אם לא נמול עצמינו ט). כלם גי' המילה, אמר להם גור על התבואה שלכם שתרכב ותבואה שלו קיימת, גם עתה קיימו גזרתו ט).

ד) וכ"כ במושב זקנים. ה) וכ"כ רשב"ם, שכל טוב. ו) ב"מ נט, א. ז) עי' רש"י שהוא ע"פ סיפרי דברים א'. ח) פדר"א פל"ח. ט) תנחומא מקץ ו, והובא ברש"י.

(מב, א) כי יש שבר י אמר יעקב שהמוכר ונותן לכל אחד כפי השגתו.

(ח) והם לא הכיר(ו)הו גי' והוא בעל זקן, ארז"ל(6) לפי שהלך מאיתם בלא חתימת זקן ועכשיו בעל זקן לכך לא הכירוהו.

(ט) לראות את ערות הארץ באתם דרך בני אדם הנרעבים להיות כחושים וחלשים ופניהם רעים, ואתם גיבורי חיל ושמיינים ופניכם מצהלות, בודאי לחתור את הארץ באתם, דרך בני אדם להיות ברעב להיות עניים, ואתם נראים שאתם עשירים, והם השיבו כולם ואמרו כולנו בני איש אחד נחנו כלומר אבינו גבור חיל ועשיר והוליד גבורים כמותו, ומה שפנינו מצהילות לא מרוב שובע אלא שאנו באחוה ושלום וערב לנו ארוחת ירק משור אבוס לבעל מריבה, וכה"א (משלי טו יז) טוב ארוחת ירק ואהבה שם.

(יח) וחיו את האלהים אני ירא ס"ת למפרע אימתו, שאימתו של הקב"ה עלינו.

(כא) בהתחננו אלינו לא מצינו שהתחנן לפנינו(יג), לכך צ"ל בהתחנן יהודה וראובן, ולכן השיב ראובן מיד הלא אמרתי אליכם אל תחמאו ביד. על כן באה אלינו גם לי, בהדי הוצא לקי כרביא(י).

(כב) וגם דמו הנה נדרש כלומר לא שפכו דמו, אלא כל הגונב נפש מישראל כאילו שופך דמים(טו).

(כח) הושב כספי אותיות בשוה כספי, כלומר לא פחות ולא יותר.

(לב) שנים עשר אנחנו אחים ס"ת מרום, כנגד י"ב מזלות שבמרום(טו), כי נמשלו לכל צבא מרום, ג' אבות כנגד ג' יסודי אמ"ש אור מים אש, שבע אמהות כנגד ז' כוכבי לכת שצ"ם חנכ"ל(טו).

(לו) היו בלגה גי' וזה גהינם(י).

(לו) שני בני תמית [ר"ת שבת], כלומר אם הייתי מזלזל בכבודך ולא הייתי עושה כאשר דברת הייתי חייב מיתה כמחלל שבת בסקילה אף בן סורר ומורה,

י) בכת"ב: ס"ת ישר, יעקב שמע שהיה המוכר תבואה ישרן ומוכר [ל]כל אדם לפי צרכו. יא) ב"ר פצ"א ז, יבמות פח, ב. והובא ברש"י. יב) במד"ר פי"ד י. יג) עי' רד"ק. יד) ב"ק צב, א. טו) שמחות פ"ב יא. טז) פדר"א פ"ו. יז) עי' רש"י

כתיב הכא (שמות כ יב) כבוד את אביך, וכתיב התם (ישעיה נח יג) וכבודו מעשות דרכיך, מה מחלל שבת בסקילה אף בן סורר ומורה בסקילה יט).

(מג, ז) שאול שאול לכל אחד בפני עצמו עשה חקירה ודרישה כדרך שעושים כשבודקים העדים, ואעפ"י שלא עשה, הם שינו בעבור השלום.

(מד, לב) לאבי כל גי' אהיה בנדוי, עד שבקש עליו רחמים משה רבינו כדאי' במס' סוטה יט).

(מג, יא) אם כן איפוא ר"ת וס"ת בגי' [הגהינם, מאחר שיש לי לירד לגהינם שכבר מתו מקצת בני אחתך גם בזה. מזמרת הארץ נ"ל יין משובח, לשון וכרמך לא תזמור (ויקרא כה ד), ויכרתו משם זמורה (במדבר יג כג), והיין משמח לבב אנוש (תהלים קד טו) וכשהאדם שמח מזמר.

(יט) וידברו אליו התחילו לדבר אליו קשות, וכשנזכרו שהיה שמעון מסור בידו דברו אליו רכות.

(כ) ויאמרו בי אדוני ירוד ירדנו מנכסינו וירדנו למצרים, השפילו עצמם ולא רצו להראות עצמם כעשירים.

(כג) ויוצא אליהם את ס"ת אמת, כלומר כדי לאמת דבריו ולהראות להם כי לא במרמה דבר, ועוד לכך רמז א מ ת אמר רואה אני בכס שאתם אנשי אמת, לחינם הטריח אדני אתכם.

(כט) בן אמו ויאמר הוזה אחיכם ס"ת אותיות מנורה, רמזו שעתידי בית המקדש להבנות בחלקו ולהעלות המנורה בו כ). יחנך ישרה שכינתו בחלקך. יחנך אותך במצות ובתורה. יחנך יתן לך חן לפני אחיך כי לכל אחד יש לו אח מצד האם ואתה יחיד ביניהם פא).

(לב) כי תועבת מצרים נ"ל יום אד שלהם היה.

(מד, ו) וישגם חסר י', קרי ביה וישגם, הטעה אותם ואמר המתינו לי דבר לי עמכם, ואם לא כן היו יכולין להשמט.

(י) עתה כדבריכם כלומר עתה המשפט בינינו כדבריכם אך לא דין תורה, כי כתוב בתורתכם (שמות כב ב) אם אין לו ונמכר בגניבתו, ועכשיו אני רוצה לדון

אתכם כדין תורתכם. האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד עבד לאדני לא אמר אלא לי עבד, כלומר עבד עבדים.

(טז) מצא עון עבדיך כלומר כתוב בספר הזכרונות מצאו. הננו עבדים לאדני ולא (באו) כמו שאמר עבד(י)ך יהיה לי עבד.

(יז) ואתם עלו לשלום רמז שהם עתידין לעלות לארץ ישראל שהיא מהלך ת' פרסה (נ) כמנין לשל"ם מקץ לשל"ם מן הגירות (נ). ואתם עלו לשלום ס"ח מום, הוא השם האחרון שבע"ב שמות, והוא גי' אלהים, והוא נקרא שלום שנא' (שופטים ו כד) ויקרא לו יי שלום. בילא"ו.

מכתיבה אשכנזית.

(מא, א) ויהי מקץ קרי ביה מקוץ שר המשקים ששכח את יוסף, שהאומות נמשלו לקוצים. חולם על עסקי משיח, וזהו מקץ שנתים ימים ופרעה חלם ר"ת משיחו, ומלת פרעה בנתיים לרמזו שזה המשיח יקרא משה כמנין פרע"ה, יתר " על משה, שעתיד להכותו עשר מכות וליפרע ממנו, זהו טעם שנקרא פרעה, והבן. ד"א על קץ מצרים, שהיה חסר ק"ץ שנים ממנין ת' שנים שנגזרו בין הבתרים (ה), מקץ שנתים אותיות ק"ץ ת' שנים. על היאר רמז על הגליות, כמש"ה (ישעי' יז יב) הוי המון עמים רבים וגו', וזהו על היאר שנא' שם עלה אריה מסוככו, היאר אותיות הארי.

(ב) והנה מן היאר אותיות המן, עומד על היהודים לשטפם ולאבדם. שבע פרות הם אומות, כמד"א (ישעי' לד ז) פרים [עם] אבירים (ישעיהו לד ז). עלת בגי' ת"ק, שהיו שרים על העולם שהוא מהלך ת"ק שנה (ט). עלת עלייתם על ארץ ישראל שהיא ת' פרסה מהלך, זהו עלת על ת'. ד"א שבע פרות הם ישראל, שנא' בהם (הושע ד טז) כפרה סודרה. שבע פרות יפות ר"ת כמו ר"ת שה פזורה ישראל (ירמי' נ יז). פרות קרי ביה פירות, מקום שעושה פירות. ד"א שבע פרות הם ד' כתות, ארבעה דגלים וג' מחנות כהנים לויים ישראלים. ובריאזות בשר שיפים הם במצות. ותרעינה באחו בט"ו בניסן יצאו ממצרים כמנין אח"ו. ד"א ישראל היו רועים ע"י שני אחים הם משה ואהרן. ותרעינה אותיות עין תורה, בעיינות של תורה.

(ג) שבע פרות אחרות רעות הם האומות שכחושים מן המצות.

(ד) ותאכלנה הפרות כמ"ש (תהלים עט ז) כי אכל את יעקב.

(א) ד"א מקץ שנתים מן השכחה. ויהי מקץ שנתים ימים בגי' קץ עשר שנים טו), שהיה חבוש עשר שנים בשביל הדיבה שהוציא על עשר אחיו ושתי שנים בעונש שאמר זכרתי והזכרתי. מקץ שנתים גי' מקץ הולדת פרעה, שביום הולדת את פרעה יצא שר המשקים ושכחו שנתים.

(ו) והנה שבע שב"ים דקות אינו אומר עולות בקנה, לומר ששני הרעב לא יהיו דומות זו לזו, כי האחרונה קשה מן הראשונה טו). צומחות רמז שיהו מוכי שחין מפני הרעב כמו צמחין שאמר גבי ריאה נט).

(יא) ונחלמה ומסיים חלמנו מלמד שכל אחד חלם חלום חבירו ופתרונו נט), וזהו אני והוא.

(יג) כאשר פתר גי' ש(ה)חלומות הולכים אחר הפה ל). וקשה למה לא הלך החלום אחר פתרון החרטומים כמו שפתרוהו כדאי' במדרש לב), אתה מוצא כששנה לו פרעה החלום שינה ממה שחלם, ואמר בראשונה בריאות בשר ויפות תואר, והוא חלם יפות מראה ובריאות בשר, וכן שבלים מליאות וטובות, והוא חלם בריאות וטובות, צנומות דקות, והוא לא חלם רק רקות, שינה לו במזיד אולי ירגיש, וכשראה שהרגיש וא"ל לא חלמת אלא כך, מיד תמה ואמר אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת וכו' נז).

היאר כמנין שנים משירד אברהם למצרים עד שירד יעקב, זהו שנאמר מן היאר עלת דלות רעות דקות רקות כנגד ד' עינויים, וימררו את חייהם (שמות א יד), ראיתי את הלחץ (שם ב ט), בפרך (שם א יד), ויענונו (דברים כו ו). ארבעה היאר בפרשה, כנגד ד' גליות שנמשלו למים שנא' (ישעי' יז יב) הוי המון עמים רבים כהמות ימים וכו'. היאר אותיות אריה, האומות נמשלו לאריה שנא' (ירמ' נ יז) שה פזורה ישראל אריות הדיחום.

(לג) ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם ס"ת מנשה למפרע, שהיה עתיד לצאת ממנו. נבון וחכם גי' זה מליץ.

(לח) איש אשר רוח אלהים בו המלאכים נקראו אלהים שנא' (בראשית לב לא) כי ראיתי אלהים פנים אל פנים, והמלאכים ממונים על החכמה.

(לט) אחרי אשר הודיע וכו', שמא אחרי היית עומד כשחלמתי. הודיע מלא ו"ו, ששה חכמות יש בך, רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת יי (ישעי' יא ב) לג).

(מ) ישק לשון נשיקת פה שהכל נושקו.

(מה) צפנת פענח גי' מגלה נסתרים לה'. ד"א [נוטריקון] צדיק פטפט נגד תאוה פוטיפר עינה נפשו חינם. כהן אן חסר ו"ו, כי הביא אנינות בלבו, שהיה כפוי טובה מן ששה דברים שהצליח השם בידו בגלל יוסף, ועל כל זאת ויתנהו אל שר בית הסהר.

(מו) ויוסף בן שלשים שנה ואז ניתן לו המלכות בשלשים מעלות לה'. כי מבית הסורים יצא למל(ו)ך (קהלת ד יד) בגי' (זהו) [זה הוא] בראש השנה יצא לו(ו), עדות ביהוסף (תהלים פא ו) הוסיף ה', כי ביום ה' יצא מבית האסורים לה'.

(מז) לקמצים בגי' זה אוצר.

(נ) יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב בגי' אסור לו לאדם לשמש מטתו בשני רעבון לה'. ודווקא יוסף שהיה יודע הזמן, אבל אחר שאינו יודע הזמן מותר לשמש לה'. תדע דכתי' (במדבר כו נט) אשר ילדה אותה ללוי במצרים, ואין הורתה במצרים מ), אלמא דלוי שמש מטתו בשני רעבון.

(נא) מל' ויקרא יוסף שם הבכור מנשה ר"ת משה מנ).

(נג) ותכלינה שני השבע יצאו מכוללות ככלה מג), שהיו העולם בריאים ושמינים.

(נד) ותחלינה נעשו פניהם חולניות וכחושות.

(נה) יאמר לכם תעשו בגי' המילה תעשו מד).

לג) כ"ה ברוקת. לד) ברוקת: מגלה מסתרים, עי' ב"ר פצ"ד. לה) אבות פ"ו. לו) ר"ה י, ב. וכ"ה ברוקת. לז) כ"ה ברוקת. לח) תענית יא, א. לט) עי' תוס' שם. מ) ב"ב קכג ב. מא) זה כתוב בגליון. מב) עי' ב"ב קט ב. מג) ב"ר פצ"ו. מד) שם.

(נו) עַל כֵּן פָּנֵי הָאָרֶץ בִּאתֵב"שׁ בְּגִי' עֲשִׂירִים מֵה).

(מב, א) לָמָּה תִּתְרָאוּ אֶל תּוֹצִיאוֹ הוֹצֵאוֹת גְּדוּלוֹת שֶׁלָּא יֹאמְרוּ מִשְׁחִיתִין הֵם הָאָרֶץ מו).

(ג) וַיִּרְדּוּ אַחֲרֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה לֹא יִרְדּוּ אֶלָּא לַחֲפֹשׁ אַחֲרֵי יוֹסֵף, אָמַר יוֹסֵף כֹּל הָעוֹלָם בָּאוּ וְאֶחָד לֹא בָּאוּ, מִה עָשָׂה יוֹסֵף תִּינֵן ג' דְּבָרִים, שֶׁלֹּא יִרְדּוּ עֲבָד וִיקַח בֶּרֶךְ, וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה אָדָם נֹכֵס עַד שְׁכּוֹתֵב שְׁמוֹ וְשֶׁם אֲבִיו וְשֶׁם זְקֵנוֹ מו), וְלָמָּה עָשָׂה כֵן, אֶלָּא אָמַר אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לֵאבִי עֲבָדִים הִרְבֵּה וְהֵם יוֹרְדִין לִיקָחָה, וְלֵאחֲרֵי אֲנִי רוֹאֶה, וְאֶחָד גְּבוּרִים הֵם, וְאֶחָד יָכוֹל לַחֲמֹר בְּשָׁנֵי חֲמוּרִים, וְאִם יִרְדּוּ שְׁנִים לְכָל הַפְּחוֹת אֶרֶץ אוֹתָם, וְשֶׁכֶּבְאוֹ נִתְחַלֵּק לַעֲשָׂרָה פְּתָחִים שֶׁבִּמְצָרִים וְלֹא הִלְכוּ לְשׁוֹק אֲשֶׁר מוֹכְרִים בּוֹ הַתְּבוּאָה, אֶלָּא שְׁנִים מֵהֶם הִלְכוּ אֶצֶל כֹּסְפִים, וְשְׁנִים אֶצֶל הַזֹּהֲבִים לַחֲפֹשׁ אַחֲרֵי יוֹסֵף, כִּיֹּן שֶׁנִּטַּל יוֹסֵף הַפְּתָקִים וְקָרָא רְאוּבֵן בֶּן יַעֲקֹב בֶּן בְּנוֹ שֶׁל אֲבִרָהֶם וְכֵן כּוֹלֵן, הוֹצִיָּא כְרוֹז וְהִיָּה קוֹרָא בְּשׁוֹק רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וְהֵם עוֹנִין אוֹתוֹ, אָמַר יוֹסֵף הֵיכֵן מִצָּתָם אוֹתָם, אָמְרוּ לוֹ אֶצֶל הַקּוֹלָנוֹת, אָמַר יוֹסֵף לְרֹאוֹת אֶת עֲרוֹת הָאָרֶץ בִּאתָם מו).

(ד) פֶּן יִקְרָאוּ אִפְּסוֹן בְּתָרִי זְמַנִּי הוּא חֲזָקָה וְכִבְר מִתּוֹ אִמּוֹ וְאֶחָד בְּדֶרֶךְ מֵט).

(טו) כִּי אִם בְּבֹאָה בְּגִי' י"א, כְּלוּמַר בְּנִימִין שִׁיבָא עִמָּכֶם שְׁתִּהְיוּ י"א מִכֶּם, אִזּוֹ יִתְקִיִּים י"א כּוֹכְבִּים מִשְׁתַּחֲוִּים לִי, וַיִּבְּאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲשָׂרָה בָּנִים, אָמַר יוֹסֵף בּוֹה אֲדַע כִּי נֶאֱמַר מְרַגְלִים אַתֶּם כִּי מֵאַחֵר שִׁישׁ לוֹ טִיפּוֹל בָּנִים לְאַחֲכֶם הִקְטוֹן לָמָּה לֹא בָּא עִמָּכֶם הוּא.

(טז) חֵי פְרַעְהָ אִם לֹא יִבָּא הוּא מְרַגְלִים אַתֶּם.

(כא) אִישׁ אֶל אֶחָיו אֲבֵל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ שֶׁשָּׂה אֶלְפִי"ן, כְּנֶגֶד אַרְבַּע בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת שֶׁאֵהָבוּ אוֹתוֹ וְרְאוּבֵן וְבִנְיָמִין.

(כב) הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֵלֵיכֶם אֶל תַּחֲטְאוּ בִּידֵי הַלּוֹא מִלֵּא ו', כְּנֶגֶד ו' דְּבָרִים שֶׁאִמַּר לְהַצִּיל, לֹא נִכְנָנוּ נֶפֶשׁ, אֶל תִּשְׁפְּכוּ דָם, הַשְׁלִיכוּ, וַיֵּד אֶל תִּשְׁלַחוּ, לִמְעַן הַצִּיל אוֹתוֹ, לְהַשְׁיִבּוֹ.

מה) ב"ר פצ"א ה. מו) תענית י, ב. והובא ברש"י. מז) בב"ר פצ"א ד שלש גזירות גזר, שלא יכנס עבד למצרים, ושלא יכנס אדם בשני חמורים, ושלא יוליכו חמורים תבואה ממקום למקום, ושלא יכנס אדם עד שלא יכתוב וכו', (והא דמנה ד' גזירות ע"י במפרש מד"ר, וע"י בילקוט רמז קמח. מח) תנ"י מקץ יז, וב"ר שם. מט) וכ"ה ברוקה. נ) צ"ת. נא) אולי צ"ל כי לא.

רבינו פרשת מקץ אפרים קמח

(לו) את שני בני תמית בגי' דתן נ) ואבירם וחמישים ומאתים. שני בני חצרן כרמי בגי' שמעון (ובנימין) [בנימן] נ), והם היו בני ראובן.

(לח) שאול'ה מלא ו', יהיה לי יגון כאותם שנדונים בו ימים בשאול מ).

(מג, א) והרעב כבד בארץ ג' תיבות בפסוק, כי ג' רעב היו בימי אברהם יצחק ויעקב.

(ט) דף כל הימים בגימ' בעולם הזה ולבא נה).

(י) כי עתה שבנו זה ס"ת השם המכובד, לומר שהשם הולך ומלווה לצדיקים ט). טעם אחר שהפחידוהו בשם הוי"ה שלא להעליל עמהם.

(יא) אם כן איפוא מלת איפוא מלאה ביו"ד גי' גה(י) גם, אמר יעקב ליהודה אם לא יהיה כמו שאמרת תהא נידון בגהינם.

(טז) [ומבב מבב והכין] כי אתי יאכלו גי' בשישי היה ט), שאין והכן אלא בשבת שנאמר (שמות טז ה) והכינו את אשר יביאו.

(כז) השלום אביכם הזקן אביכם זה יעקב, הזקן זה יצחק שנא' (פר' תולדות) ויהי כי זקן יצחק, והם השיבוהו שלום לעבדך לאבינו, ועל הזקן שנפטר לא השיבוהו, מכאן שאין משיבין על הקלקלה ט), צא וחשוב שנותיו של יצחק ותמצא שנפטר עשר שנים קודם שירד יעקב למצרים.

(מב, לה) נה ויהי הם מריקים שקיהם ר"ת משה.

(מג, כג) מממון בגי' מציאה, לומר שמא בין התבואה נמצא ויאוש בעלים הוא נט).

(לד) חמש ידות רמז לבנימין שיצא ממנו מרדכי בחמשה לבושי מלכות ס).

(מד, ג) הבקר אור אותו בקר שנברא האור זה יום ראשון כי [ביום השבת נחו סא]. בבראשית רבה סג) איתא כשנמצא הגביע באמתחת בנימין אמרו לו הא גנבא

נב) אולי צ"ל הן דתן וכו' והגי' עם התיבות. ג) כ"ה ברוקח. נד) ילקוט איוב רמז תתקנ. נה) תנ"י ויגש צו, ב"ר פצ"א י. נו) וכ"ה ברוקח. נז) ע"י פסחים ג, ב. נח) זה נמצא בגליון הכת"י. נט) וכ"ה ברוקח. ס) אסתר ח, וכ"ה ברוקח. סא) ע"י ב"ר פצ"ב ד. סב) פצ"ב ח.

אפרים

בר גנבתא, כי רחל אמו גנבה התרפים לאביה, ונראה לי שסמכו על המסורת, ויחפשי ב' גביע ותרפים, מפי אמר הרב הלוי ז"ל.

גביע ג' כוס.

(טז) מה נאמר מה נדבר ומה נצמדק כנגד ג' שנאות שהשניאזהו וכתובים בפ' וישב. ולכך נתנם במשמר שלשת ימים ק).

(יז) **עָלוּ לְשָׁלֹם אֶל אֲבִיכֶם חֹסֶר ר' כְּתִיב, בְּגִי' ת', רִמּוֹז לָהֶם כְּשֶׁתִּבְּאוּ הֵנָּה עִם אֲבִיכֶם לֹא תִצְאוּ מִכָּאן עַד שִׁיוּשְׁלָמוֹ ת' שְׁנִים שֶׁל אֲבִירָהּ אֲבִיכֶם שְׁנָא' לוֹ (פֶּר' לך לך) וְעִבְדוֹם וְעִינוּ אוֹתָם ת' שְׁנָה.**

(מב, לח) לא ירד בני עצמכם אותיות ירבעם, שיצא מאפרים. והוא לבדו
נשאר גי' תורה. וקראהו אפון בדרך בגי' אסתו. מרדכי בגי' רחל (ו) לאה.

שער גוטריקון.

(מא, א) ויהי מקץ שנתים ימים נוטריקון וכאשר יוחנן הכחיד יונים מביט קדשינו צונו שנדליק נרות תמניא יומי משמאל ימין מזוזה יקבענה מדליק. ד"א יקבענה [מצד] ימין מהציאה סד). ופרעה וחצר פתחיה רבים עושה הסדר ספ). חלם חייב להדליק משתחשך. והנה ובעת הגיע נושאי התרמודאי. עמד עבר מצות דליקה סו). על האור עליו להדליק הכל יחד אנשים ונשים ראויים סו). עוד ופרעה חלם נוטריקון ופירשו רבותינו ע"ה ח' לילול מדליקין. מלת חנוכה נוטריקון חן ניתן וכבוד כהן האל. עוד חן גטלו וכבוד כהני ה'. ד"א חן וכבוד נשאו כהני האל. עוד שנתים שמאל נר תדליק ימין מזוזה.

(מב, ט) מורגלים ר"ת מבני רחל גנבתם לארחת ישמעאלים מכרתם.

פרשת ויגש לה"ר אפרים זלה"ה

(מד, יח) ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני אותיות דין ביא, זהו שאמר במדרש רבה (א) ביא את מעביר עלינו. אדני ידבר נא ס"ת ארי, זש"ה (איוב ד י) שאגת אריה וקול שחל, בב"ר (ב) כשעלתה חמתו של יהודה שאג בקול גדול ולא היתה עוברה שלא הפילה במצרים וכל השומעים נפלו שיניהם, וש(י)גי כפ(י)רים (שם) גי' ושל מצרים. כי כמוך כפרעה גי' (אז) [אך] כך אתחיל ג). ס"א ויגש אליו יהודה ס"ת שוה, שהיה שוה ליהודה זה מלך וזה מלך ד). ידבר נא עבדך ר"ת למפרע עני, לומר בלשון תחנונים (ה). כי כמוך כפרעה ס"ת יכה, שרצה להכותו ג). ידבר גי' אריה ז). כמוך גי' מום, כלומר יש כך מום רע כפרעה, מה פרעה גוזר ואינו מקיים אף אתה כן ו).

(יט) אדני שא"ל גי' מנשה, בב"ר (ז) רמז למנשה ודרך על עמוד של שיש ועשאו גל של צורות, וכשראה יהודה כן אמר רפשה דין מבית אבא, מיד התחיל לדבר בלשון רכה אדוני שאל וכו'.

(כא) ואשימה עיני עלי ויחן אמר להם זה, אמנם נ"ל כשאמר הביאו את אחיכם הקטן ואדעה וכו' אמר להם דעו לכם שאינכם יכולים לרמותי ולהביא אחד מן השוק ולומר אחינו הוא, כי מיד שאשים עיני עליו אדע אם הוא אחיכם אם לאו, כי נחש ינחש איש אשר כמוני, והטעם של ואדעה מוכיח (ס).

(כ) ואחיו מת ויותר הוא לבדו ולמה שקר, נ"ל מותר לשקר בדבר שלום (ט), א"נ לאחר שנמכר לעבד עני הוא, ועני חשוב כמת (י).

(כט) וקרהו אסון למה אמר, והלא ארז"ל (א) לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן והיאך אמרו יעקב ויהודה כך. נ"ל אמר יעקב בכל שליחות ששלחתי עושה רושם, שלחתי את יוסף לשכם והנה איננו, שלחתי אתכם למצרים שמעון איננו, עכשיו אם אשלח את בנימין עמכם ודאי וקראהו אסון, ובתרי זמני הויא חזקה כדאמרין

(א) ב"ר פצ"ג ה. (ב) ב"ר שם ז. (ג) ב"ר שם ו. (ד) ב"ר שם ב. (ה) ילקוט שמעוני. (ו) ב"ר שם ו. (ז) שם. (ח) ר"ל הטעם שבת"י ואדעה הוא מעמיד וקאי אלעיל. (ט) יבמות סה, ב. (י) נדרים ז, ב. ע"י רש"י. יא) ברכות יט, א.

ביבמות י) נשאת לראשון ומת לשני ומת אסורה לינשא. ד"א כי בנימין היה זאב יטורף וטורף בני אדם לעתים, וכשבא לו העת שנהפך לזאב שנא' (פר' ויחי) בנימין זאב יטורף, ובעוד שהיה אצל אביו נשען על הרופא ובאותו זכות לא היה נהפך לזאב, שכך אמר ועזב את אביו ומת, כלומר כשיפרד מאביו יהפך לזאב לעוברי דרכים והיה כל מוצאו יהרגהו.

(לד) ברע למפרע ערב י).

(לב) לאבי כל גי' אהיה בני(דויי). לאבי כל הימים גי' גם בעולם הבא י). עבדך ערב את הנער ס"ת כתר, מגיד לך הכתוב חשיבותו של יהודה שאעפ"י שהיה מלך וראוי לכתר מלכות רצה להיות עבד לקיים מצות אביו.

(מה, א) בהתודע אותיות העבדות, לומר לך לך הוציאם, שלא רצה שישמעו המצרים גנות של אחיו שמכרו אותו לעבדות טו).

(ג) ולא יכלו אחיו לענות אותו לפי שאמר אני יוסף ולא אמר אחיכם, לכך לא יכלו לענותו, כי אמרו שמא אחר הוא. ועוד לפי שלא אמר אחיכם אמרו שמא שנאה טמונה בליבו, לכך לא אמר אחיכם שלא עשאתם עמו כאחים, ולכך נבהלו מפניו.

(ד) גשו נא אלי לפי שרצה לומר אשר מכרתם אותי מצרימה אמר שמא עומדים המצרים אשר הוצאתי אצל הכותל וישמעו שאחי מכרוני ויזלזלו בכבודם, לכך אמר גשו נא אלי ולא ישמעו גנותם טו). גשו נא אלי גי' כי מילה הראה להם י).

(ו) כי עוד חמש שנים ס"ת שדי למפרע, אמר הקב"ה שיש להיות שבע שני רעב, ושנים עברו מהם.

(יב) פי המדבר גי' המילה מורה, המילה שהראתי לכם עדות היא.

(יג) את כל בבודי במצרים ס"ת תלים, רמז כל האומר תלים בכל יום זוכה להיות תחת כסא הכבוד.

(טו) ואחרי כן דברו אחיו אתו כדרך שונאים שנושקים זה את זה ואח"כ מדברים זה את זה. דברי אחיו אתו בקושי ובשפה רפה, כי עדין לא היה לבם שלם י).

יב) סד, ב. יג) כדלקמן בפסוק הסמוך. יד) מדרש הובא ברש"י. טו) בצורר המור בשם מדרש, בנח"ק בשם רבינו. טז) בהדר זקנים בשם מדרש. יז) ב"ר פצ"ג ח. יח) עי' רד"ק.

(כב) וַלְבַנִּימִין נָתַן שֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף לְמָה נָתַן לוֹ שֶׁלֶשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחִמְשָׁה חֲלִיפוֹת שְׁמֻלוֹת, נָלַל דְּמִיעוּט חֲלִיפוֹת שְׁתֵּים [וְחִמְשָׁה פַעֲמִים שְׁתֵּים] הָרִי עֶשֶׂר, וְג' מֵאוֹת הָרִי י"ש, לְפִי שְׁקָרָא עֶשֶׂר בְּנִי עַל שֵׁם מְכִירוֹ כְּדֹא' בְּסוּטָה יט) בִּלְע שְׁנַבְלַע בֵּין הָאוֹמוֹת כִּכְרָה שֶׁהִיא בְּכוֹר לֵאמֹר, וְכִשְׁתִּקֵּחַ רִ"ת שֶׁל בְּנִי וּב' שֶׁל בְּנִימִין עוֹלִים ג' י"ש, אִמְרָן לוֹ אֲנִי וְאַתָּה בְּנִי רַחֵל, וְחִשְׁבוֹן בְּנִי רַחֵל ש', וְה' חֲלִיפוֹת לְעֶשֶׂר בְּנֵי נֹחַ, לְפִי שְׁקָרָא עַל שֵׁם מְכִירוֹ, א"ל הִקְבֵּה אֶתָּה נָתַן לְבַנִּימִין אַחִיד י"ש לְפִי שֶׁהִיא חֲבִיב בְּעֵינֶיךָ יוֹתֵר מִשָּׂאֵר אַחִיד, חִידָה בְּאוֹתָהּ מִדָּה אֶתְנַהֵג עִם אוֹהֲבִי, וְכָל מִי שֶׁהוּא חֲבִיב לְפָנַי אֶתֵּן לוֹ י"ש עוֹלָמוֹת שְׁנֵא' (מִשְׁלֵי ח כֵּא) לְהַנְחִיל אוֹהֲבִי י"ש כֵּן, וְחֲשִׁי (תְּהִלִּים פ כ) נוֹהֵג כְּצֶאֱן יוֹסֵף.

(כג) וַלְאֲבִיו שֵׁשׁ כִּזְאָת קִשְׁיָה הִילֵּל לְאֲבִיו שֶׁלַח עֲשֶׂרָה חֲמוּרִים, כִּזְאָת לְמָה לִי. אֵךְ נָלַל כִּי בְּמִנְחָה שֶׁשִּׁלַּח יוֹסֵף לְאֲבִיו תִּמְצָא ג"כ י"ש, כִּי־צֵד עֲשֶׂרָה חֲמוּרִים וְעֶשֶׂר אֶתְנוֹנוֹת הָרִי עֲשֶׂרִים, בָּרַח וְלֶחֶם וּמוֹזֵן סִ"ת רִצֵּן, צִרְף עֲשֶׂרִים עִמָּהֶם, הָרִי י"ש, וְזֶה כִּזְאָת כֵּן.

(יד) חֲלָב הָאָרֶץ אֲרֻכָּה שֶׁל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהֶלֶךְ מ' יוֹם כֵּן, כִּמְנִין חֲלָב, שֶׁהִיא מֵהֶלֶךְ ת' פֶּרֶסָה עֲשֶׂרָה פֶּרֶסָאוֹת לְיוֹם בִּאֲרָכָה שֶׁל א"י כֵּן, שְׁנֵא' גְּבִי סִנְחָרִיב (מ"ב יח לֵב) וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם.

(כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הָעָם אֱלֹהֵי תִרְגָּזוֹ בְּדֶרֶךְ גִּי אֶל תַּעֲסֻקוֹ בְּדִבְרֵי טו) הִלְכָה מו). (כז) וְתַחֲי רֹחַ יַעֲקֹב אִם הָאוֹתִיּוֹת גִּי חֲזוֹר רֹחַ (ה) קִדְשׁ, וְכֵן אֲחֻזֵּל לָנוּ חֲזוֹרָה רֹחַ הַקִּדְשׁ. רֹחַ יַעֲקֹב גִּי זֶה שְׂכִינָה.

(מו, א) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וּבָלָא אֲשֶׁר לוֹ [סִ"ת רִלֵן] כְּבִיכּוֹל שְׂכִינָה עִמּוֹ שֶׁהִיא רִלֵּו אֶלֶף רְבוּא פֶּרֶסָה שְׁנֵא' (תְּהִלִּים קמז ה) גְּדוֹל אֲדִינִי וְרֵב כֵּן גִּי רִלֵּו, וְהִכִּי אֵיתָא בְּסִפְרָה הַקּוֹמָה.

(כט) צוֹאֲרוֹ וַיִּבֶךְ עַל צוֹאֲרוֹ עוֹד בְּגִי אֵךְ עַל שְׁנֵי חוֹרְבָנִים בְּכָה כֵּן.

(לא) אַעֲלֶה וְאֶגִּידָה (צ"ל) [נָלַל] אַעֲלֶה עַל הַמְּרַכְבָּה, כִּי אֵין שִׁיךְ לִמֹּר אַעֲלֶה לְמִצְרַיִם כִּי שִׁיךְ בָּהּ יִרְדֶּה. אֲנִי נָלַל שְׁאֵמֵר עֲלֵיָּהּ הִיא אַצִּיל, כִּי מִתְחִילָה הָיוּ מְכֻזִּים אוֹתִי וְאוֹמְרִים רֵאוּ עֶבֶד שְׁמִלֵךְ, עֲתָה שִׁירָאוּ שְׁאִינִי עֶבֶד כִּי אִם מֵהֶרֶרִי קִדְּם יִשְׁבַּחוּנִי.

יט) לו, ב. כ) מכאן פי' אחר. כא) כדלעיל שהיו י' חליפות. כב) סנהדרין ק, א. כג) עי' רש"י רמב"ן ראב"ע ועוד. כד) פסחים צד, א. כה) רש"י פ' שלח יג כה. כו) אולי צ"ל כדברי, והג"י עם התיבות. כז) תענית י, ב. עי' בעה"ט. כח) תרגום, ועי' רמב"ן. כט) כן פי' רש"י לעיל עה"פ ויפול על צוארי בנימין אחיו,

(מז, ב) חמשה אנשים גי' זהו ל' חושים גדול שבהם ל'.

(ה) אביך ואחייך באו אליך מאי קמ"ל, וכי הוא לא ידע שבאו. נ"ל שכך א"ל פרעה אליך באו ולא אלי, כלומר אם הבאת אותם תן להם משלך ולא משלי רק במיטב הארץ הושב אותם, מכאן שהרשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים ל' כי מתחילה אמר כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא ועכשיו אמר הושב את אביך אבל אחוזה לא נתן להם, אבל יוסף לא עשה כן שנא' (להלן) ויתן להם אחוזה, ומה שכתוב בסיפיה דקרא כאשר צוה פרעה, קאי ארישיה דקרא ל'.

(כז) ויפרו בגי' ר' בכרס אחד. וירבו מאד גי' ס' רבוא, וסמיק ליה ויחי יעקב, כלומר בעוד שהיה יעקב חי, כמו שארז"ל ל' יעקב אבינו לא מת עד שראה ששים רבוא מיוצאי חלציו.

מכתיבה אשכנזית.

(מד, יח) ויגש אליו יהודה ס"ת ש ו ה לגדולה זה מלך וזה מלך ל' בי אדוני כי תראה אדנותך יותר, אני גיבור וחשוב לכל דבר מבנימין. ידבר נא עבדך דרך בקשה, תחנונים ידבר רש (משלי יח כג), לכן רמזו בר"ת עני. אדני ידבר נא ס"ת ארי, יהודה נמשל לארי גור אריה יהודה (פר' ויחי) ועמד כנגד יוסף. כי כמוך כפרעה ס"ת יכה, רצה להכות יוסף ופרעה ל'.

(יט) אדני שא"ל את עבדיו לאמר היש ס"ת תורה, שאל להם דברי תורה, היש לכם ה' מצוינת, רמז ה' חומשי תורה, יש לכם י"ש עולמות. היש לכם אב או אח אב זה הקב"ה, אח זה הקב"ה, שנא' (תהלים קכב ח) למען אחי ורעי.

והוא עפ"י הגמ' מגילה טז, ב. ל' צ"ל זהו חלשים שבהם והגי' עם התיבות. לא) ב"ר פצ"ה ד. לב) ב"מ פז, א. לג) בכתי"ב: ויברך את פרעה אומרים רבותינו שהעלה נילוס כנגדו, את פרעה גי' (זהו) [זה הוא] שיעלה היאור לנגדו. הא לכם זרע וזרעתם, וזרעתם בזכות יעקב איש תם יהיה לכם זרע. ואת יהודה ש"ח לפניו תימה למה לא שלח את נפתלי אילה שלוחה, אלא סימן מסר בידם כמו שאתם נקבצים במצרים ע"י יוסף שהיה שם בתחילה וע"י יהודה אחיו כן עתידין לגלות [ולקבץ ע"י משיח בן יוסף ועל ידי משיח בן דוד אחריו שיצא מן יהודה, גשנה גי' משיח. לפניו כמו לבניו, כי כ' ופ"א מתחלפות, כמו נושבת נשפת. חמישית לפרעה כמו שנתתם ברעב, ד"א מן הדין כל מה שגדל בשנה זו שלנו הוא ואם תאמרו שתעבדו לשליש או לרביע מכל מקום כל הקרקע שלנו הוא שני' הן קניתי, ועתה אגמל חסד עמכם תנו חמשיית לכל שנה ולחמש שנים הכל. וישם אתה גי' זה בחמש שנים. ופרעה עשאו לחוק עולם, לחק עד אותיות חק לעד. לד' מדרש אגדה תולדות כו לד. לה) ב"ר פצ"ג ב. לו) ב"ר שם ו.

היש לכם אב או אח רמו מיוסף יצא אחאב מלך ישראל, וזהו אח או אב אותיות אחאב, וזהו היש לכם אותיות מלך.

(כ) וילד זקנים בגי' רו, למד לו כל רזי תורה שלמד מזקנים שם ועבר לו). ד"א וילד זקנים קמן הם ישראל הקטנים מכל האומות, שנא' (דברים ז ז) כי אתם המעט, וכל דבר שהוא מ ע ט יש בו ט ע מ טוב.

(יח) ד"א ויגש אליו יהודה שהיה ערב. כי כמון וא"ת מה תשאל לי כי עבד פרעה אני ובציווי אני עושה הכל, אתה שליח כפרעה. ויגש אליו יהודה בגי' זהו להלחם עם יוסף למ). ד"א בגי' זהו [נכנס] לפייסו למ). ויגש מ לתפילה ויגש אברהם (פר' וירא), ויגש יהודה, ויגש אליהו (מ"א יח כא), הרי מצינו ג' הגשות לתפילה, רמו לג' פסיעות מגישין לתפילה לאחוריו, ביומא מא). עליו לשלום אל אביכם ויגש אליו יהודה היינו דאמרינן ביומא מנ) עצמות יהודה היו מגולגלין בארון כל ארבעים שנה עד שביקש לו עליו משה ואל עמו תביאנו (דברים לג ז) לשיבה של מעלה, וזהו עלו לשלום אל אביכם שבשמים, וגם יהודה יגש אליכם, לכך סמכו הכתוב. כמון כפרעה בגי' כך אתח(י)ל מנ). וכשראה רפישת מנשה התחיל לפייסו מד), לפיכך בקש משה עליו ידיו רב לו (שם) מסרת נפשך על בנימין ועזרת והצלת ליוסף מצריו, ועזר מצריו תהיה (שם).

(כב) ועזב את אביו בגימ' פני' לגש בגבעה מה).

(לב) אם לא אביאנו אליך ולא אמר והצגתיו, אז היה אומר וכי נביא אתה שתהיה חי, אבל לאביו אמר שלוחי מצוה אינם ניזוקין מו) שאני הולך עם אחי לפדות שמעון ולהביא רעבון בתינו. כי עבדך י"ט פעמים קראו עצמן עבדים; כנגד כן יצאו מאפרים י"ט מלכים מו).

(מה, א) ולא יכל יוסף להתאפק חסר ו', כי רצה למשוך דעתו מהם על שעשו לו ו' דברים, זרקו בו חיצים, הכוהו, הפשיטוהו, השליכוהו בבור, מכרוהו, הטבילו את הכתונת בדם.

(ד) [אחיו] גשו נא אלי ויגשו ר"ת וס"ת בגי' המילה ממ), אעפ"י שמצריים נמי נימולים היו, כל אשר יאמר לכם תעשו ממ) (לעיל מא נה), וכתוב (לקמן מז כה) ויאמרו החיתנו בעולם הזה ולבא נ), מכל מקום מילתם לא היתה לשמונה כמוהו נא).

לו) עי' ב"ר פפ"ד ח, וכ"ה ברוקח. לח) ב"ר פצ"ג ו. לו) כ"ה ברוקח. מ) ברוקח: ג' הגשות לתפלה. מא) נג, ב. עי' ברוקח. מב) ל"מ שם אלא בסוטה ז' ב' וכ"ק צ"ב ב' ומכות י"א ב'. מג) ב"ר פצ"ג ו'. מד) ב"ר שם ז' ע"ש. מה) שופטים יט, וכ"ה ברוקח. מו) פסחים ח, ב. מז) כ"ה ברוקח. מח) ב"ר פצ"ג יד. מט) ב"ר פצ"א ה. נ) שם פצ"ג ו. נא) עי' מושב זקנים וחזקוני.

(ה) לַמַּחִיָּה אוֹתִיּוֹת מִלֵּה ח'.

(ח) לֹא אַתֶּם שִׁלַּחְתֶּם אוֹתִי ג' שִׁלּוּחִין הֹכִיר כֵּאן, כִּנְגַד ג' דִּיבּוֹת שֶׁהוֹצֵאתִי עֲלֵיכֶם וּמִכֶּרֶתֶם אוֹתִי לִג', יִשְׁמַעֲאֵלִים, מַדְנִים, מַדְיִינִים, וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לִי ג' פַּעַמִּים נ) וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אֲפִים אֲרֻצָּה (לַעֲלִיל מַב ו) וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ (אֲפִים) [אַרְצָה] (שֶׁם מִג כו), וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ (שֶׁם כח), וְנִתְּנָם ג' יָמִים בְּמִשְׁמֶר נ).

(יב) וְהִנֵּה עֵינֵכֶם רוֹאוֹת ג' [זֶה הוּא] אִזְּ הֵינּוּ עֲסוּקִים בַּעֲגָלָה עֲרוּפָה מ), וַיַּעֲקֹב אָמַר לוֹ לֶךְ נָא רֹאֵה אֶת שְׁלוֹם הַצֶּאֱנָן וְגו' נ).

(יד) וַיִּפּוֹל עַל צוּאָרֵי ג' עַל הַמִּקְדָּשִׁים ו).

(כב) לַבְּנִימִין נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף רִמּוֹ לוֹ שֶׁעֲתִידִין לַהֲרוֹג בְּשׁוֹשֵׁן שְׁלוֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ. וְחֲמֵשׁ חֲלִיפּוֹת שִׁמְלֹת רִמּוֹ שִׁיְהֲרֹגוּ עוֹד בְּשׁוֹשֵׁן חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ מ). וּמִרְדְּכִי יֵצֵא בַּה' לְבוּשֵׁי מַלְכוּת. וּפִי הַחֲסִיד נ) כִּי טַעַם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף כְּדֹאמְרִי נט) הַמוֹכֵר עֲבָדוֹ לַגּוֹיִם קוֹנְסִין אוֹתוֹ עַד עֲשֶׂרָה בְּרִמּוֹ, וְדָמִי עֲבַד הֵם שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף ס), וְלִכְךָ קָנָס לְכָל שָׂאֵר אַחֲיוֹ שֶׁהָיוּ עֲשֶׂרָה לְכָל אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף, הָרִי עֲשֶׂרָה פַּעַמִּים לִי כֶסֶף עוֹלָם ש' כֶּסֶף, וְלֹא נָתַן לָהֶם כְּלוֹם אֵלָּא נָתַן הַכֹּל לַבְּנִימִין שֶׁלֹּא הָיָה בְּמִכִּירָתוֹ. (כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵיהֶם אֵל תְּרַגְּזוּ בְּדֶרֶךְ ג' אֶל תִּדְּבְרוּ בַּהֲלַכָּה ס).

(כו) וַיִּרְא אֶת הַעֲגָלוֹת ג' רֹאֵה בַּהֲלַכָּה ו) עֲגָלָה עֲרוּפָה. ד' פַּעַמִּים כְּתִיב עֲגָלָה כֵּאן, וְד' פַּעַמִּים עֲגָלָה כְּתוּב ב' עֲגָלָה עֲרוּפָה (דְּבָרִים כא), וְקִשָּׁה כִּי הָיָה לוֹ לְשִׁלּוֹת עֲגָלָה אַחַת לֵאבִיו לְבַד. וְרַבִּי יב"ק סז) פ' בַּפְר' עֲגָלָה הֵינּוּ עֲגָלוֹת צַב, וְזֶהוּ שִׁיסַּד הַפִּיט טס מִטַּע מְזוֹרִזִים קוֹרוֹת בְּתִינוּ אֲרֻזִּים, כְּשִׁפִּירֵשׁ יוֹסֵף מִיעֲקֹב נִטע יַעֲקֹב אֲרֻזִּים, וְשָׁאֵל לוֹ יוֹסֵף לָמָּה אֵלֶּה, וְא"ל עֲתִידִין בְּנֵי לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן בְּמִדְבָּר בְּאֲרֻזִּים אֵלֶּה וַיִּבְיֵאוּ אוֹתָם בַּעֲגָלוֹת, לִכְךָ שִׁלַּח לוֹ עֲגָלוֹת לְסִימָן זֶה הַדָּבָר מִשֶּׁשׁ עֲגָלוֹת צַב (בְּמִדְבָּר ז ג) שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִין בָּהֶם הַקְּרָשִׁים מִהַמִּשְׁכָּן ס).

(מו, ב) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב ו יַעֲקֹב פִּסֵּק בִּינֵיהֶם, לִפִּי שַׁעַד עֵתָּה הִיָּה בְּדֹאבּוֹן וּבִאֲנָחוֹת, וְעֵתָּה יִפְסֵק הַדֹּאגָה וְתִקְרָא יַעֲקֹב בְּשִׁמְחָה. וְעוֹד שָׁאֵין דּוֹר שָׁאֵין מִבְּנֵי יַעֲקֹב בִּיסוֹרִין וּמִשְׁבָּחִים לַהֲקַב"ה וְהוֹגִים בְּתוֹרָה יוֹמָם וּלְלֵילָה וְגוֹלִין אַחֵר פִּרְנָסָתָם מ).

נב) כ"ה ברוקח. נג) בראשית מב יז. נד) ב"ר פצ"ד ג. נה) פ"ר וישב לו יד ע"י בעה"ט שם. נו) מגילה טז, ב. ברוקח: ויפל על צוארי בגי' אל ב' המקדשים. נז) אסתר ט. נח) ה' בנחל קדומים. נט) גיטין מד, א. ס) משפטים כא לב. סא) תענית י, ב. ואולי צ"ל ג' שלא תדברו בדבר הלכה, והג' עם התיבות. סב) רבי יהודה בן קלונימוס. סג) הובא בנח"ק. סד) כ"ה ברוקח.

(ג) כי לגוי גדול אשימך שם תראה בימך שם כמנין כ"י רבוא, וכן וידעת כי רב זרעך (איוב ה כה) קרי ביה כ"י רבוא, וכת' (שם) וצאצאך כעשב (השדה) [הארץ] ג' אלו ששים ר[נ] בואסו.

(ד) גם ע"ה גם הוא באתב"ש ר"י, הם רד"ו שנים שנא' לו כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם (לעיל טו יג), והיה ירא יעקב פן כל רד"ו יהיו בכלל ועבדום וענו אותם, לכך אמר לו הקב"ה עלה ג' באתב"ש קי"ז שלא היה השעבוד יותר מקי"ז שנים כמנין ע מ ו אנכי בצרה (תהלים צא טו) ע"ה, וקי"ז פסוקים בשיר השירים וקי"ז פעמים נז' יציאת מצרים בתורה טו).

(ה) וישאו בני ישראל את יעקב אביהם לרבות שכניה, לכך זכו לישא הארון כדאי' בפד"א טו) כשירדו למצרים היו חסרים א' משבעים נפש, ונכנס הקב"ה עמם להשלים הע' שנא' אנכי ארד עמך מצרימה, וכשעלו משם נחסרו אחד מת"ר אלף, ונצטרף הקב"ה עמהם שנא' ואנכי אעלך גם עלה.

(ח) בכר יעקב כת' חסר ו', כי בחללו יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף טו), ותדע שהרי הבי"ת עישור מן הכ"ף וכ"ף עישור מן הרי"ש, לכך הבכור נוטל פי שנים.

אשר ילדה [אתה] ללוי במצרים (במדבר כו נט) בגי' יוכבד שנולדה בין (ה) חומות מצרים ללוי טו), וכת' (ש"ב כ יט) אנכי שלומי אמוני ישראל, זו יוכבד שהשלימה למנין (שבעים ט), שלומי בגי' אם משה, כשבאו למצרים נולדה אם משה טו). ובאלו ע' נפש יש כל א"ב חוץ מט', כי אחר רד"ו נתן להם עשרת הדברות שבהם כל האותיות לבד מט', לכך נז' במזמור (תהלים כ) יענך יי ביום וכו' עד ביום קראינו ס"ז תיבות כמנין ס"ז זכרים שבאו במצרים, ולמנצח מזמור לדוד ג' תיבות כנגד ג' נקבות דינה סרה ויוכבד, וגם באותו מזמור אין בו ט' מפני שהיו זהירים מבני ט' מדות אסנ"ת משגע"ח טו) ועליהם נאמר (שה"ש ד ז) כולך יפה רעייתי ומום אין בך. הדודאים נתנו ריח (שם ז יד). [כלך] בגי' ע', אותם ע' נתנו ריח שיצאו כל ישראל מהם.

(כו) לבית יעקב הבאה [מצרימה] שבעים ע"ד הפשט עם יעקב היו שבעים נפש.

סה) הובא בנח"ק. טו) הובא בנח"ק בשם מהר"א מגרמיזא. סז) פל"ט. טח) דה"א ה. א. טט) ב"ב כג, ב. ע) בב"ר פצ"ד ז דרש לפסוק זה על סרה בת אשר. עא) וכ"כ ברוקח. עב) נדרים כ, ב.

(כח) ואת יהודה שלח לפניו הפ' הפוכה, לפי שיהודה מסר נפשו על בנימין הגיד לאביו, וגם מפני שחשד יעקב על (יוסף) [יהודה] שאמר חיה רעה אכלתהו (לעיל לו לג) ואין חיה רעה אלא אריה גור אריה יהודה (לק' מח ט) על כן שלחו עג). ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גשנה בגי' לתקן ליעקב בית המדרש שיהא מורה על).

(כט) וירא אליו לא נאמר כן גבי אדם עה), ואינו אומר שנשקו, בהלכה עו) אומר שהיה קורא ק"ש ולא הפסיק לנשקו.

(לב) והאנשים רועי צאן אל תתודע לרשות שאין מקריבין לאדם אלא לצורך עצמן עו).

(מו, ב) חמשה אנשים בגי' ה(ם) שבטים חלשים עה), אותן שלא הוכפלו שמותם בזאת הברכה ראובן שמעון לוי בנימין יששכר.

(ז) ויברך יעקב את פרעה שיפסוק הרעב, כי בשנה שניה כבר כל מצרים עובדים לו ואדמתם וכל אשר להם, מה ריוח יש לו מעתה לפרנסם.

(כה) ויאמרו החננייתנו בגי' חיים עולם הזה וחיים לעולם הבא עט). מכאן אחז"ל פ) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, שהרי לכתחילה מלו מפני הרעב ולבסוף אמרו החייתנו לעה"ב פה).

(כו) ויפרו וירבו ששה בכרס אחד פג).

מה שלא קנה יוסף אדמת הכהנים, מפני שמצאו לו זכות מאשת פוטיפרע, שאמרו אם לבושו של יוסף נקרע לפניו נתרצה במעשה ואם מאחוריו אנוס היה וברח, ומצאו בגדיו קרועים לפניו, ובא גבריא'ל והחזירו לאחוריו והכי איתא במדרש אבכיר פג).

עג) ב"ר פצה"א. עד) סנהדרין קד, ב. ב"ר שם ב. עה) כלומר בפגישת אדם עם אדם לא נאמר וירא אליו. עו) כ"ה במדרש אגדה, ברש"י ואמרו רבותינו. עז) אבות פ"ב מ"ג. עח) ב"ר פצה"ג. וכ"ה ברוקח ה' שבטים חלשים. עט) ב"ר פצה"ו. פ) נזיר כג, ב. פא) כ"ה ברוקח. פב) ע"י שמו"ר פ"א ת. פג) ע"י מושב זקנים, ופענח רוא.

פרשת ויחי לה"ר אפרים זלה"ה

(מו, כח) 6 ויחי יעקב בארץ מצרים וכו', וכי בשאר ארצות לא חיה, נוכל לפרש קודם שבא למצרים לא שקט ולא נח, מעשו ומלכן ומדינה וממכירת יוסף, וחיו לא היו חיים, וכשבא למצרים וראה בנו מלך ובניו פרים ורבים נ, אז היו חיו חיים ג).

(מח, א) ויאמר יוסף גי' אפרים הוא הודיעוד. ועוד נרמז אחר שהפסוק מסיים אפרים מיד ויגד ליעקב, כלומר אפרים ויגד, שהוא הגיד לו.

(ו) יקראו בנחלתם מ' בסוף, כלומר בנחלת מ', ארץ ישראל שהיא מהלך מ' יום. רמז ארץ ישראל גי' תת לב, ר"ל כל אחד יתן בלבו לעלות לא"י השי"ת יחזיר עטרה ליושנה ס).

(ז) ואני בבאי מפדן מתה מה היה צריך לסדר דברים הללו, נ"ל שאמר (ל)יעקב בלבו שמא יוסף בני יש בלבו עלי שלא קברתי רחל אמו במערת המכפלה, אגיד לו שלא ברצוני היה זה אלא על פי הדיבור ו). ע"י רחל בגי' בלא מערה. ד"א עלי מתה, מרוב חיבה מתה על ברכי ז).

(ח) ויאמר מי אלה בגי' לא ראויים הם ט), ויאמר מי אלה (ך) ויאמר בגי' לא ראויים לברכה הם.

(ט) נתן לי אלהים בזה גי' בדין חופה וק(י)דושין ט).

(י) כבדו מזקן כתי', מַזְקֵן, כלומר יותר כהו עיניו מאברהם שכתוב בו (לעיל כד א) ואברהם זקן.

א) בכתיב: ויחי כמנין ויחי" היה יוסף עם יעקב, שבע עשרה שהיה בשעת מכירה וי"ז שהיה במצרים היה ל"ד כמנין ויחי. ב) בכתיב נוסף: וראה שניצול מדינה של גיהנם ושורתה עליו רוח הקודש ועוד ראה שעתידין בניו לנחול את הארץ. ג) מדרש הגדול. ד) תנחומא ו והביאו ברש"י. ה) בנח"ק בשם רבינו, ועיי"ש מש"כ. ו) פס"ר פ"ג. ז) בנח"ק בשם רבינו. ח) וביאורו ע"פ דברי פס"ר שם והובא ברש"י לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת ממנו. ט) מס' כלה פ"ג טו, תריו"נ,

(טו-טז) האלהים אשר התהלכו, האלהים הרועה אותי, המלאך הגואל למה כפל השם [הזה בזה הפסוק, ולמה נקרא השם י] המלאך, ועוד שאמר ויברך את יוסף ולא הזכיר בזה שום ברכה ליוסף אלא לבניו שנא' יברך את הנערים ולא אמר יברך את יוסף, אמנם מה שהזכיר האלהים שני פעמים, שלא תאמר לפי שהוא מדת הדין אינו מרחם באותה מדה, לכך נאמר האלהים הרועה אותי מעודי עד כי בשעה שעושים ישראל רצונו של מקום תהפך להם מדת הדין למדת רחמים י. ומה שקראו המלאך, הכי איתא בסוד המרכבה כי הקב"ה זכרו מלאך בסוד מלאכים, [גלגל] בסוד גלגלים, והוא הכסא, וכולן אצילות הן הנאצלים מזוהר אורו הגדול לאין חקר ותכלית, וכן כתי' בואלה שמות וירא מלאך יי' אליו בלבת אש, ומיד כתיב (וירא אליו והדר) ויקרא אליו יי' מתוך הסנה, וכתי' כי ירא מהביט אל האלהים, ולכך מלאך בגי' האלהים. ומה שהתחיל ביוסף ולא הזכירו בברכה, נ"ל יברך קאי אדלעיל ואשר אחריו, והטעם מוכיח י.

(כ) ויברכם ביום ההוא בזה הפסוק תמצא כמה דברים כפולים, יברכם יברך, לאמר לאמר, ישימך וישם. נ"ל לפי שעיקר הברכה היתה לאפרים וראה שהיה ירבעם עתיד לצאת ממנו לכפול עון אבותיו, שהם עשו עגל אחד והוא העמיד שנים, אמר בלבו אברכנו ככפל כדי שתתקים הברכה בשבטו.

(מט, ב) הקבצו בגי' הקץ באה, כי רצה לגלות להם הקץ ונסתלקה ממנו שכינה י.

(מח, כב) בחרבי זו תפילה י' שני' (תהלים קמט ו) וחרב פיפיות בידם טו).

(מט, ד) יצועי בגי' מקום, והוא שם ההוי"ה בחשבון כלל. חלל שמו של אותו שעלה על יצועי וזהו שכינה כדאי' בשבת טו), ח' (מסעות) [מצעות] היו לו ליעקב אבינו ע"ה, ובכל (מסע) אהל [מצע] אחד לו ואחד לשכינה י. יצועי עלה גי' זה בא ובלבל יצועי אביו י.

(ה) שמעון ולויים אחים גי' זה אחים יט) היו במעשה דינה כ).

והוא ברש"י. י' הושלם עפ"י כתי"ב. יא' בנח"ק בשם רבינו. יב' עי' רשב"ם רמב"ן רד"ק וספורנו. יג' פסחים נו, א. יד' ב"ב כג, א. טו' בכתי"ב נוסף: ובקשתי קרי ביה ובבקשתי. נתתי לך שכם אחד שכם ממש, שנשא אסנת בת דינה שילדה מחמור והיה יוסף מן הדין יורש וכך הוי' כי קברוהו שם כדכתיב ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים קברו בשכם. טז' נה, ב. יז' עי' רמב"ן. יח' בכתי"ב: אז חלל אז גי' שמנה, כלומר שמנה מטות חללת. יט' עי' ב"ר פצ"ח ה. כ' בכתי"ב: כי באפם הרגו איש גי' זה שכם בן חמור.

(ח) יהודה אתה וכו', (ט) זה הפסוק מתחיל ב' ומסיים כ', וזהו י"ך, לפי שהיה מלך, והמלך מעולה בכל המעלות, וזהו שנא' (דברים יז טו) שום תשים עליך מלך, עליך על י"ך מעלות, כלומר שהמלכות נקנית ב' מעלות מנין י"ך (נ).

(ט) ברע רביץ בארייה ס"ת עצה, אמר לו יעקב אתה נתת עצה שלא להרוג את יוסף שנא' (לעיל לז כו) מה בצע כי נהרוג את אחינו, לכך זכית בכל זה נג).

(י) וַיִּשְׁלַח בְּגִ' מֹשֶׁה, כִּי כְשִׁיבָא מִשִּׁיחַ יַעֲמֵדוּ מִתִּי מְדַבֵּר וּמֹשֶׁה בְּרֹאשׁוֹ שֶׁנִּי
(מִיכָה ב יג) עָלָה הַפּוֹרֵץ לִפְנֵיהֶם (נד).

(יג) זבולון גי' חלזון, והוא מין דג חיה שצובעין בדמה תכלת, ואינה נמצאת
 כי אם בחלק זבולון כה).

(יח) לִישׁוּעַתֶּךָ קוּיָּתִי יי (המכות מתוסרות) [התיבות מתחסרות] ט) והולכות, ראה שמשון כחו מתגבר, טוחן הרים זה בזה, וכאשר גולח נתחסר כחו, וטוב לאומרו בלילה כנגד המזיקים שיוחסרו, כמו לסנוירים שברירי ברירי ירירי ירי [רי"ט], כמו כן אדם שיש לו קדחת, בראשית ג' לילות הולכים אל הנהר ולוקחים כוס קטן והם ממלאין ושופכין על ראש החולה, ואומרים ט' פעמים לישועתך קויתי יי וכו', וח' פעמים וז' פעמים וכו', עד א', כן עושים ג' (ט) לילות ויתמעט החולי בע"ה, וכן מי שיש לו קדחת כותבים על תפוח ארכנותינוס רכנותינוס כנותינוס נותינוס תינוס ינוס נוס וס ס ויאכל התפוח ומתרפא בע"ה ט). לישועתך קויתי יי, לישועתך יי קויתי, קויתי יי לישועתך, יי לישועתך קויתי, יי קויתי לישועתך, קויתי לישועתך יי, טוב לאומרו בלילה או כשהולך לועד או כשלוסטים באים עליו, ויאמר בשם ליש ועת בקו יתי יי ז).

(כ) **מֵאֲשֶׁר שָׁמְנָה מ' יתירה**, ארבעים ראשי אבות יצאו ממנו בדברי הימים (א), וזו ית' גי' הנה נשים. **מֵאֲשֶׁר שָׁמְנָה לְחֶמֶן ר"ת** משל, כי לא אמר דבר זה כי

(כא) בכתיב: יהודה יוד (ה"א וא"ו ה"א) [ה"י וא"ו דל"ת ה"י] ג"י מלכות. (כב) אבות פ"ו. (כג) בכתיב: גור אריה יהודה מטרף ר"ת גאים, כלומר ארבע גאי' ברא הקב"ה בעולמו ואריה אחד מהן, והם אדם נשר שור אריה, שהם מלכים [על] מיניהם, והקב"ה מלך עליהם, לכן נקרא מלך מלכי המלכים, כי הוא מלך על האדם שהוא מלך ומשכיל להבין להמליך הקב"ה עליו (כשאמר) [נכמו שאמרן] בכריית' שבאו כל בריות בראשית להמליך עליה' האדם ואמר להן לא כן אלא בואו אני ואתם ונמליכו) עלינו הקב"ה שנאמר (כי) ה' מלך גיאות לבש, שהוא מלך מלכי המלכי' וגיא על גאי'. (כד) כ"ה בבעה"ט. (כה) מגילה ו, א. (כו) כ"ה ברוקח, וביאורו ע"י שם. (כז) פסחים קיב, א. (כח) ברוקח: ט'. (כט) כ"ה ברוקח, ועיי"ש הלשון שכותבים על התפוח. (ל) וכ"ה ברוקח.

אם דרך משל, לפי שהיו בנותיו יפות וגשואות למלכים כמו כי אם הלחם אשר הוא אוכל (לעיל לט, ו) (א). שמנה לחמו נוטריקון שהיה מוליד נשים הראויות להכניסם חופות מלכים ושרים.

(כא) אמרי שפר שהיו דבריו נשמעים ומקובלים, שפר גי' עשיר, כי דברי העשיר נשמעים וחכמת המסכן בזויה (קהלת ט טז).

(כב) עליו שור היתה אומרת אשה לחברתה עלי והסתכלי ביופיו של שור * (א).

(כח) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר ר"ת איש, זש"ה (ישעי' סא י) שוש איש ביי, זה אמר יעקב עם יציאת נפשו, אמר עכשיו אני שמח שזכיתי לראות בני כולם על פטירתי, כי הלבישני בגדי ישע (שם) אלו ענני כבוד וזוהר שמלבישים כל צדיק וצדיק שנפטר מן העולם, ומעיל צדקה יעטני (שם) והלך לפניך צדיקך וכו' (שם נח ח). איש גי' תורה, שכולם היו בעלי תורה. ג"פ לשון ברכה בפסוק, רמז שעתידין להתברך בברכה משולשת יברכך יאר ישא.

(ג, ו) עלה וקבור את אביך לפי שא"י גבוהה מכל הארצות ומצרים עמוקה שיין לומר עלה (נ).

(יד) מצרימה גי' לפרעה, כי כל מלכי מצרים נקראים פרעה.

(טז) אביך צוה כלומר מה שהוא לפני מותו כמה דברים צוה לפני מותו, ואין ג"ל שצוה והוא לא צוה להם לאמר ליוסף כששלח אותם לשבור שבר, והניגון מוכיח, והן עצמן אמרו שא נא ולא מצות אביהם.

(יז) בי רעה גמלוך כלומר ששלמו לך מה שהבאת דבתם רעה, כי לא נכון לפרש שלמו לך רעה תחת טובה, כי לא היטיב להם קודם לכן. ד"א בי רעה בשביל דבה רעה הפרישו אותך מאביך, כמו ביום הגמל את יצחק (לעיל כא ח). עבדי אלהי אביך כאן כפרו שלא היו עבדיו אלא להקב"ה, לפי שכמה פעמים אמרו עבדיך אנחנו ולא הזכיר שם שהוא אדון הכל, לכך חזרו והודו להקב"ה. מכאן רמז למי שכפר בעיקר שאין לו כפרה אם לא שילך למקום שכפר ויודה להקב"ה.

(טו) לו ישטמנו ישטמנו, כלומר יפנה ממנו, כמו אל ישט אל דרכיה לך (משלי ז כה).

(יז) ויבך יוסף בדברים אלו כי היה גם הוא מצטער ששתק כל כך ולא אמר עבדי אלהי אחם.

(יח) וילכו גם אחיו ויפלו לפניו על ברכיהם ובקשו מאת הקב"ה. לפניו כלומר לענינו. ויאמר[ו] להקב"ה, כלומר מדלא כתי' ויאמרו לו. הננו לך לעבדים ר"ת הלל, שנתנו הלל ושבת להשי"ת שהוא רמז להשם בס"ת הננו לך ס"ת גי' כ"ו, וכשתחבר מ' לעבדים גי' ס"ה ישאר א' כנגד יחידו של עולם.

(כז) וישם בארון גי' במי יאור שמוהו. נילוס גי' יוסף, והכי איתא במס' סוטה (ג). במצרים [ואלה שמות] (ל) רומז שלא שינו שמותם אעפ"י שהיו במצרים. תם פ"י הרב.

מכתיבה אשכנזית.

(מז, כח) ויחי יעקב שבע עשרה שנה לפי שהוא כלכל ליוסף י"ז שנה, לכן חזר יוסף וכילכלו י"ז שנה. ויחי ימי יעקב לא נאמר ויהיו, שלא הגיעו לימי אבותיו. ויהי וי היה בימיו, שכולם מכאובים היו. שני חייו רמז שני מיני חיים יש לו בעולם הזה ובעולם הבא. קמ"ז שנה כמנין טר"ב עי"ן (ה), שלא הגיע לימי אבותיו. וזהו ויקרבו ימי ישראל למוות אותיות תמול, כי תמול אנחנו ולא נדע (איוב ח ט). חסד ואמת כתי' (תהלים פט טו) חסד ואמת יקדמו פניך, חסד גדול מאמת, חס"ד בע"ב שמות נברא העולם שני' (תהלים פט ג) אמרתי עולם חס"ד יבנה, כמנין ויכל"ו השמים, ויש שם של חס"ד תיבות, וכל תיבות ג' אותיות, הרי רי"ו, כמנין ארי"ה שאג מי לא יירא (עמוס ג ח).

(לא) על ראש המטה שהיתה מיטתו שלימה, והשתחוה על ראש המיטה זהו ראובן שלא חטא במעשה בלהה (ו). על ראש המטה אשה מטה, ושהיתה מיטתו שלימה, וזהו ס"ו עולה ה נ ה ס' ריבוא מיטתו של שלמה (ל), וזהו אף ערשנו רעננה (שה"ש א טז) שהיתה ערשו ומיטתו רעננה בבנים ובבנות. ד"א ערשנו רעננה זה בית המקדש שסביבותיו אש לעתיד לבא וענן כמד"א (ישעי' ד ה) וברא יי על כל מכוון ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונוגה אש ולהבה וגו', וזהו ערשנו רעננה, ערש נור עננה, שעתידיה ירושלים שיהיו עננים ואש סביב לה כמו שהיה במשכן, וז"ש (שמות מ לח) ואש תהיה לילה בו, היתה לא נאמר אלא תהיה, לעתיד יהיה כמו כן, וכתי' (שם לה) כי שכן עליו הענן ס"ת ינון, וכתי' (שם יג כא) ויי הולך לפניו יומם, וכן לעתיד, ויי ה לך אותיות כלה, כי ישראל יהיו לו כלה והוא יהיה לחתן, לנחתם (שם) אותיות לחתנם, לנחתם כתי', לנחת ועונג שלהם. י"ג עננים היו

(לג) יג, א. עי' רוקח. (לד) כ"ה בכתי"ב. (לה) עי' לקמן. (לו) שבת נה, ב. (לז) אולי ר"ל המטה בגי' ס' עם התיבה. (לח) דורש כך הפסוק בשה"ש ג ז.

לישראל (ט), וכן לצדיקים לעתיד לבא י"ג חופות (מ). לא ימיש עמוד הענן (שם כב) נתן עננים של תכלת ושש ומשי כמפורש ביחזקאל (כז), לא ימִישׁ אותיות משי. ע"כ.

ד"א (כח) ויחי יעקב למה פרשה זו סתומה, רש"י ז"ל פ"י מה שפירש. טעם אחר למה סתומה, לפי שמחוב' למה שלמעלה ויפרו וירבו מ א ד בגי' מ"ה, כי מ"ה ימים יהיה בין משיח אפרים למשיח בן דוד, כלומר אחר מא"ד ימים שיהרג משיח בן אפרים ויחי יעקב יבא משיח בן דוד ויחיה אותו ואת כל עמו שנהרגו עמו, וזש"ה (חבקוק ב ג) אם יתמה מה חכה לו, אותיות יתמה מ"ה ימים חכה לו ולמחרת (מ"ו) [מ"ה] ימים יום מ"ו יבוא משיח בן דוד ועמו לעזור לו, וז"ש יהודה אתה יודך אחיך בגי' מ"ו, ולכך אנו מתפללים מ"ו ברכות בכל שחרית ושחרית, ולכן מ"ו אותיות בין יהודה ליהודה, כגון מן אתה יודוך עד גור אריה, ומ"ו אותיות מן מטרף בני עלית עד לא יסור שבט מיהודה. ד"א ויחי יעקב בגי' ל"ד, בן ל"ד שנים היה בחיים טובים י"ז שנים שהיה אצלו יוסף עד שנמכר וי"ז שנים שהיה אצלו בארץ מצרים (מ). מאד ויחי יעקב בגי' זה ל' ריבוא, ראה בחייו (מ). שבע שנים וארבעים ומאת שנה תחילה המועט ואח"כ המרובה, כי כל ימיו מכאובים שני' (פרי' ויגש) מעט ורעים היו ימי וכו', אבל באדם ונת ואברהם שסופן טובים מנה הרוב ואח"כ המועט. שנותיו של יעקב כמנין טו"ב עי"ן, וזש"ה (משלי כב ט) טוב עין הוא יבורך, יברך כחיב. מדרש (מג) א"ר יהושע בן לוי מימי לא עיינתי בספר אגדה רק פעם אחת ומצאתי כתוב מפני מה כתב דוד קמ"ז מזמורים בספר תלים כנגד שנותיו של יעקב זש"ה (תהלים כב ד) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, ישראל סבא, קדוש גי' שמע, שמע ישראל.

(כט-לא) ויקרבו כל מקום שנא' קריבה לא הגיע לימי אבותיו, וכן ויקרבו ימי דוד (מ"א ב א), וכן משה הן קרבו ימין (דברים לא יד) (מ). בעיניך שים נא ירך [תחת ירכי] ס"ת גי' זה במילה השביעית (מ). א"ל נא תקברני גי' צער (גלגול) מחילות (מ). ושמא תאמר אקברנו בשדה פלשתים, לכן אמר ושכבתי עם אבותי, ושמא תאר בניך ישאו אותי, לכן אמר ונשאאתני גי' אתה נשאני, ושמא תאמר לא יתן לך רשות פרעה לקברני בחבורן שתרחיק כ"כ ממנו, לכן אמר וקברתני בקבורתם, וא"ת לא יניח פרעה, לכן אמר השבעה לוי, ולא אמר כיום כמ"ש לעשו, כי היה מתפחד מעשו שהיה רמאי שמא היה חוזר (מ).

(ט) מכילתא בשלח יג כ. (מ) עי' ב"ב עה א. (מא) בכת"ב בשם רבינו אפרים. (מב) עי' פרי' ויגש. (מג) עי' מס' סופרים פט"ז ה"י-יא. (מד) ב"ר פצ"ו ד. והובא ברש"י. (מה) ברוקח: בעיניך שים נא ירך תחת ירכי סופי התיבות בגימ' זה במילה השביעית. - והוא בפדר"א פל"ט. (מו) כ"ה ברוקח והוא בב"ר פצ"ו ה. (מז) כ"ה ברוקח.

(לא) וישתחו ישראל לשכינה שעומדת למראשי החולה (מ). על ראש המטה שהיתה שלימה שלא יצא ממנו פסולת, כי לקח י"ב אבנים ושם אותם תחת מראשותיו והיה דואג תמיד שמא יחטאו, עתה שראה אותם כולם צדיקים, לכך וישתחו (ט).

(ל) וקברתני בקבורתם שלא יצא לעז עלי שלא זכיתי ליקבר בקבר אבותי. וכשנשבע לו השתחוה להקב"ה.

(מח, ב) על המטה ב' בתורה, והמן נופל על המטה (אסתר ז ח), כי זכות יעקב עמד לאסתר שנפל המן בידה, ויתחזק ישראל אז באותה נפילה נתחזקה אסתר והצילה ישראל (ט).

(מז, לא) על ראש המטה יש תגין על שני ההי"ן שעולים י', לפי שהיו ליעקב עשרה בנים יותר מאברהם ויצחק שלא היו להם אלא שני בנים לכל אחד וליעקב י"ב. ד"א בשעה שבקש יעקב לגלות הקץ לבניו, אמר להם האספו ואראה אם אתם (רואים) [ראויים] שאגלה לכם את הקץ, מיד עיין בשמותם ולא מצא בהם אותיות קץ, אמר ודאי לא אגלה להם את הקץ, אמרו לו אבינו בדוק אם הדבר תלוי בחטא, בדק ג"כ בשמותם ולא מצא בהם אותיות חט, אמר כיון שאין בהם שום חטא אבדוק עוד בשמותם, בדק עוד ולא מצא שם הרי שלשה אותיות כפולות שעולות אֶלְפִים, אמר אגלה להם את הקץ, כענין זה אמר להם העולם הוא אלפים תורה אלפים ימות המשיח (נ) אם לא יגדילו עונות אם ישמרו ה' חומשי תורה שנתנו שני פעמים ה' ה', כלומר עשרת הדברות כנגד ה' ה' הרי ה"ה, לכך על כל ה' ד' תגין, ד' פעמים ה' הרי עשרים, אם ישמרו עצמם בה' מדות שמנו חכמים בתלמידים (נ).

(מח, ה) אפרים ומנשה גי' ראובן ושמעון, לכך אמר בראובן ושמעון יהיו לי שהם ראשונים לשבטים (ג). ואם תאמר למה לא אתן לשאר בני כן, לכך אמר לו ואני בבאי מפדן, ואמר לי הקב"ה פרה ורבה, ואז בישרוני על אפרים ומנשה, והייתי סבור שמן רחל הם גולדים, ומתה עלי רחל, מיד (הלה) [היה] לי להבין שממך הם, וקראת אותם אפרים מלשון פרה, ומנשה מלשון רבה, כמו שני בדברי הימים (א כג יז) על בני מנשה ובני רחביה רבו למעלה ס"ת יהוה.

(ז) לבא אפרתה יתיר ה', שהיה יכול לומר אפרת, אלא לפי שנקברה בדרך רע"י מעשה הדודאים נענשה שלא שכבה עמו במערה, לפי שאמרה לכן ישכב עמך

(מח) מדרש אגדה והובא ברש"י. (מט) ספרי דברים לא, ב"ר פט"ח והובא ברש"י. (נ) כ"ז ברוקח. (נא) סנהדרין צז א. (נב) אבות פ"ב מ"ט. (נג) כ"ה ברוקח.

הלילה (לעיל ל טו) עמך דמיך ולא עמי(מ), וה' פעמים נד' דודאים בפרשה, לכך אפרתה יתיר ה'.

(ח) ויאמר מי אלה גי' ירבעם יהוא, ירבעם מאפרים יהוא ממנשה נה).

(ט) אשר נתן גי' אף בכתובה וקידושין ט), בזה ראויים הם לימנות ב"ב שבטים, [והיו ראויים] להולד ממך, אלא שהמלאך נגע בכך ירכך.

(י) ועיני ישראל כבדו מזוקן שראה ירבעם, וכל המעמיד תלמיד רשע או בן רשע עיניו כהות ט). מזוקן חסר ו', מפני שרימה את אביו נה).

(טז) המלאך נקרא מלאך כלומר מלאך, שלפי שעה הולך עד סוף העולם שהוא מהלך ת"ק שנים, והך' עולה ת"ק באי"ק בכ"ר וכו'. ויש י"ט תיבות בפסוק המלאך כמנין י"ט ברכות עם ברכת למלשינים, וכאן נסדרו התפילות ערב בקר צהרים, ויקרא בהם שמי שתיקן תפילת ערבית, ושם אבותי אברהם ויצחק אברהם תיקן תפילת שחרית ויצחק תפילת המנחה ט).

(י) וישק נשקם קודם שיברכם, אמר כשם שנשקני אבי קודם שברכני שנא' (לעיל כז כז) ויגש וישק לו. ולשאר שבטים לא נשק, שהוצרך להוכיחם, ואם היה מנשק אחד מהם היה מטיל קנאה, ולא נשק רק לבני יוסף שהבכורה ניתנה להם כמשה' (ירמי' לא טו) אפרים בכורי הוא.

(יט) ידעתי גם הוא גי' יהושע בן נון ט). ידעתי גי' חמשה מלכים, כי ה' מלכים יצאו ממנשה ט), על כן ה' תגין על ה' (מהבכור) [זה הבכור]. וזרעו יהיה מלא גי' יהושע. ידעתי [גם הוא] בגי' אפוד של גדע(ו)ן.

(כ) ישמך אלהים חסר יו"ד, כי עיקר הברכות אינם בעה"ז כי אם לימות המשיח. אפרים לפני גי' בנשיאים (ו) בדגלים ט).

(כא) הנה אנכי גי' קמו, ואנוכי מלא ו', יעלו כמנין שנותיו של יעקב.

(מט, א) האפפו ואגידה לפי שהיו מפוזרים זה בכפר שלו וזה בכפר שלו שהיו רועי צאן ט).

נד) ב"ר פ"ע"ב ג. נה) ע"י תנחומא ויחי ו'. נו) רש"י. נז) ב"ר פס"ה י. נח) כ"ה ברוקח. נט) ברכות כו, ב. ס) ע"י ב"ר פצ"ז ד, וכ"ה ברוקח. סא) יהוא וד' בניו יהואחז, יהואש, ירבעם, זכריה, ע"י רש"י פ' וירא ישראל ומדרש תדשא סי' ת, וכ"ה ברוקח. סב) ב"ר פצ"ז ה'. סג) ע"י ב"ר פצ"ח ב, וכ"ה ברוקח.

(ב) ושמעו אל ישראל אביכם גי' קצו סד) של מלך המשיח. וגי' לשבח ראובן שמעון ולוי.

(ג) ראובן בכורי אתה דין הוא לתת לך בראשונה, כי עזרת לי לעבוד השדה קודם שנולדו אחיך. כחי וראשית אוני הטרחתי עליך לאסוף תבואת השדה מה שהיה לי בכחי לעמול טרחת במקומי, כמו לא תספ תת כחה לך (פר' בראשית). וראשית אוני שעמלת מתחילה, כמו מצאתי און לי (הושע יב ט), על כן יתר שאת יש לך ליקח, ויתר עז שאתה כחי. ועוד אמר כחי בבחרותי נולדת שהיה כחי עלי דין הוא שתקת יתר שאת מתנות מנחלה, ויתר עז עזות לך על האומות כשתלך במלחמה שתרויח שאת לשון מתנות, כי תלך לפני החלוץ לשלול שלל.

(ד) פחז כמים כמו מים פוחזים (צפניה ג ד) ורודפים תעשה באומות, אל תותר בבקשה ממך אל תותר מהם, כי עלית משכבי אביך כשתעלה ספ) כל תוקף המלחמה כאילו עשוי כבר, אמר כי עלית משכבי אביך, כשתעלה אל מקום שחצבתי לי קבר ללאה אז חללתי יצועי עדה כשתעלה אל מקום יצועי אזי תעשה חללים, ואז תעלה אל מקום יצועי כמ"ש משה (דברים לג ו) יחי ראובן ואל ימות, כשתעלה לפני החלוץ כי יהיה בך כח ואון, ויהי מתיו מספר (שם) כאותו מספר יחזור, כמו לא נפקד ממנו איש (במדבר לא, מט סו).

(ה) שמעון ולוי אחים בדעת אחד על שכם. כל"י חמם נוטריקון חזנים מלמדים סופרים שצריכים כלים. מברותיהם שהרגו שכם מקום שהיו מכירים אותם, או כמו מגורתיהם סו).

(ו) בסודם אל תבוא נפשי כשיש להם סוד אינן צריכין ממני, אל תחד כבדי עמהם כי הם גיבורים. כי באפם הרגו איש שעיר שלו היא שכם. עקרו שור כששללו העיר עקרו השוורים שלא יוכלו לרדוף אחריהם.

(ז) ארור אפם לשון צרעת ממארת סס) (ויקרא יג) כלומר יחסרו האומות ע"י אפם. אחלקם ביעקב בני לוי יורו משפטיך ותורתך טט) זהו סודם, ואפיצם בישראל בני שמעון כמו שנא' (שופטים א ג) ויאמר יהודה אל שמעון אחיו עלה אתי בגורלי, זהו שנא' (לקמן) איש אשר כברכתו בירך אותם.

(ב ד"א ושמעו ושמעו שני פעמים, שמא יש בכם פיסולת וכו' כדאי' בפסחים ט) עד שאמרו ששה תיבות שמע ישראל וכו', ואמר ג"כ יעקב ששה תיבות בשכמלו"ו עא) הרי בין הכל י"ב תיבות כנגד י"ב שבטים.

סד) צ"ת, ואולי צ"ל גי' זמן קץ של מלך משיח וגי' לשבח ראובן שמעון. סה) ברוקח: לפי שראה כל תוקף וכו'. סו) כ"ה ברוקח. סז) ב"ר פצ"ט ה, וכ"ה ברוקח. סח) ויקרא יג נב. סט) דברים לג י. ע) נו, א. עא) ע"י פסחים שם.

(ג) ראובן בגי' לא בכנ[ן]. כנ[ן] חי וראשית אוני גי' שלא ראה יעקב קרי ענ).

(ד) חללית גי' כלכלת[ה] עג).

(ו) כי באפם חרגו איש גי' זה שכם בן חמור עד).

(ז) אחלקם ביעקב הלויים בערי המקלט והולכים בגרנות אחרי המעשרות, ושמעון בחלק יהודה ולהיות סופרים ומלמדים ונפוצים בכל ישראל עה).

(ח) יהודה יו"ד ה"י ו"ו דל"ת ה"י גי' מלכות, לכך יהודה זכה למלכות, כשהיה דוד בן יהודה שנים אז יודוך אחיך שמלך על כל ישראל, ויהודה בגי' שלשים, שהמלכות נקנית בלי מעלות עו, לכלתי רום מאחיו וגו' (דברים יז כ) מתחיל בלי ומסיים בלי, לומר שלשים מעלות למלכות כנוכח. אחיך ידך בערף איבך ר"ת כמנין דוד. וכן ר"ת גור אריה יהודה עו).

יהודה בראש עמוד, עזרא תיקן ביו"ה שמו"ו אלו התיבות בראש העמוד של ס"ת עמ), ואלו הן, ב' של בראשית, יו"ד של יהודה אתה יודוך, ה' מן הבאים אחריהם בים (שמות יד כח), ש' שמר לך (שם לד יא), מ' מה טובו אוהליך (במדבר כד ה), ו' של ואעידה (דברים לא כח) זהו ביה שמו, כמלך היושב על הכסא שלו, סולו לרוכב בערבות ביה שמו (תהלים סח ה), וכת' (ישעי' כו ד) כי ביה יי צור עולמים, ב' עולמים צר ביה העה"ז והעה"ב, העה"ז כה' והעה"ב ביו"ד, כדאי' במנחות עט) וב"ר פ, את מי נועץ ויבינהו ואיש עצתו יודיענו (ישעי' מ יג) אחד היה אברהם (יחזקאל לג כד) המכסה אני מאברהם (פר' וארא), קח אות שנית של ביו"ה שמו"ו, ר' של בראשית ה' של יהודה ב' של הבאים מ' של שמר ה' של מה טובו א' של ואעידה הרי אותיות אברהם, וה' יתירה, כי כשברא העולם בה' היה אברהם איש עצתו פה). ד"א ה' יתירה לפי שבדגלים היה כותב שם האבות בעניין זה איי בצע רחק מקב, ואין ה' של אברהם, למען יהיו שוים בשמותם כל אחד ד' אותיות, לכך הוצרך כאן ה' יתירה, ונא' (במדבר ט כב) ובהעלותו יסעו, לומר שאף בה' של אברהם נוסעים היו בדגלים.

(ט) גור אריה יהודה גי' דוד ושלמה בנו. מקרב אחיך תשים עליך מלך (דברים יז טו) גי' משבט יהודה, ושם רמז דוד שנא' לשוב בדרך הזה עוד ולא ירבה

עב) יבמות עו, א. עג) שבת נה, ב. עד) תנחומא י' ויחי י"ב, וע' ב"ר פצ"ו ה. עה) ע"י תריו"ג. עו) אבות פ"ו מ"ו. עז) ע"י רש"י. עח) כ"ה בסוף ספר תאג"י (ובהגמ"י פ"ז מס"ת אות ט). עט) כט, ב. פ) פ"י"ב י. פא) כ"ה ברוקח שער הסוד.

לו וכו', ומסיים בד' מאד הרי דוד. תנ"ה שנים נתקיימה מלכות בית דוד כמנין גו"ד אר"ה יהוד"ה, וזהו ג"כ הנה מט ט ו (שה"ש ג ז) גי' תנ"ה. וכלביא מי יקיפנו גי' זהו אויל מרודך, שהקים יויכין.

(י) לא יפור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שיל"ה ול"ו ר"ת לא יש מום רע כישו. לא יפור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כלומר לא יסור לעולמי עד למה כי יבא שילה באחרית הימים ותכון מלכותו וממשלתו לעולמים. ד"א לא יפור וכו', לא ישתרש שבט מושל ביהודה ומחוקק עד כי יבא שילה, ואז יהיה עיקר (ו) מלכותו וממשלתו, יסור מגזרת סורי הגפן (ירמיה ב כא) שהוא לשון שורש, יבא שיל"ה גי' משיח. כתי' שילה בה' עירה וסותה שלשתם בה', ג' ההי"ן גי' ט"ו, כנגד ט"ו דורות מאברהם עד שלמה, וכמנין דו"ד יש דורות מאברהם עד דוד. עד כי ס"ת י"ד כמנין דוד. ומחוקק מבין רגליו כתרדגום וספרא מבני בנוה, מח(ו)קק גי' רמ"ח, ערוכה בכל ושמורה (ש"ב כג ה) משתמרת בכל רמ"ח פט, לכך תרגם וספרא. ומחוקק מבין רגליו גי' תלמידי חכמים, או תורה. והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו (ישעיה יא ה). לא יפור שבט גי' תרי"ח, וכן תרי"ח פסוקים בספר שופטים, כי בסוף הספר כתי' מעשה פילגש בגבעה ששם נהרגו מבני בנימין ת"ר פט, וגמירי דלא כליא שבטא פד) כמו שנאמר למה נפקד שבט אחד מישראל, לכך כתיב לא יסור שבט וגו' פה).

(יא) אפרי גי' חברונה, שנא' (ש"ב ה ג) ויבאו חברונה, כי שם באו להמליך את דוד פו).

לא יפור שבט מושלים מיהודה, ומחוקק ספרא שכותב כך וכך למלחמה, שכן דרך הסופרים לישב בין רגלי המושלים. וי"מ לא יפור שבט עד כי יבא שיל"ה זה אחיה השילוני, שבימיו נחלקה מלכות בית דוד כמו שנא' שם (מ"א יא ל) ויקח אחיה השילוני השמלה פט) ויקרעה לשנים עשר קרעים, ונתן העשרה קרעים לירבעם ושנים לרחבעם, ולכך נקרא כאן שילה על שם השילוני, כמו אחיתופל הגילוני (ש"ב טו יב) שהיה מעיר גילה.

(ח) יהודה אתה יודוך אחיך, גזר אריה יהודה, לא יפור שבט מיהודה, ג' פעמים יהודה, ובין כל אחד י"ב חיבות, כנגד שלשה שמלכו על (גי') [י"ב] שבטים והם דוד שלמה יאשיהו, ומ"ו אותיות בין כל אחד כמנין יודו"ך כנגד מ"ו ימים

(כ) ע"י עירובין נד, א. פג) שופטים כ מו. פד) כ"ב קטו, ב. פה) וסיים ברוקח לכך בדגלים יהודה בראשונה נפתלי באחרונה, יהודה נפתלי בגי' ת"ר. פו) דה"א יב לח. פח) ושם: ויתפש אחיה בשלמה החדשה.

שיהיו בין משיח בן אפרים למשיח בן דוד שיחייהו, וזהו שאמר הכתוב (חבקוק ב ג) אם יתמהמה חכה לו, ולכך אנו מתפללים מ"ו ברכות בתפילת שחרית (פט).

(יב) חכמינו עינים מיינן ולבן שיניים מחלב ר"ת גי' [זה] מלך המשיח (ט).

(ט) ברע רבין באריה ובלעם אמר כרע שכב כארי (במדבר כד ט), במקום שרואה בני אדם כרע רבין ובמקום שאין בני אדם כרע שכב.

(יג) זבולון בגי' ח' (לזון, שנמצא בחלקו כדאי' בפ"ק דמגילה נט). על צידן על שם שזבולון מספיק צידה ומזון לישכר (נ) נכתב צידן חסר ו', ועליו נאמר שמח זבולון בצאתך (דברים לג יח) לפי שיששכר באהליך. זבולון לחוף ימים מתחיל בזי"ן ומסיים בנו"ן, לומר שהוא זן ומפרנס יששכר (ג).

(יד) יששכר נכתב בשני שיני"ן, כדי לשים אחת על יוב שהיה מבניו לקרוא לו ישוב לומר שהוא מבעלי ישיבה (ז). חמור גרם קרי ביה גרם, דאמרינן בעירובין נה) כל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה הוין לה בנים שאפילו בדורו של משה לא היה כמותם, ובלאה כתי' (לעיל ל טז) ותצא לאה לקראתו, שנתאוותה למשכב הצדיק, לכך נעשה בנה חכם בתורה ונכנסה תורה ברמ"ח איבריו כמנין חמ"ר. ד"א חמר, לפי שהיו עסוקים בתורה והתלמידים מתאבקים בעפר ובטיט שברגליהם והיינו חמר, ולכך חסר ו', לומר שבזכות התורה שלומדים העולם עומד (ט) שנברא בששה ימים, ואין צריך לכפר על שבת ומכפר על עצמו, וכן ו' סידרי משנה מכפרים עליהם, לכך ו' תיבות בזה הפסוק. ויש בו כ"ד אותיות, לפי שהיו עסוקים בכ"ד ספרים. וזה הפסוק מתחיל ב"ו ומסיים במ"ם כנגד עשרת הדברות, וכנגד התורה שניתנה למ' יום אחר יציאתם ממצרים, ומ' יום שהיה משה בהר, וראשו וסופו י"ם כנגד התלמוד שנקרא ים שנא' (קהלת א ז) כל הנחלים הולכים אל הים והים אינו מלא, זה התלמוד. ד"א חמר רמ"ח שנים מעת שנולד אברהם עד שנולד יששכר. ואעפ"י שיששכר נולד קודם זבולון, הקדים זבולון כי גדול המחזיק בלימוד התורה יותר מן הלומדים שנא' (משלי ג יח) עץ חיים היא למחזיקים בה, ללומדיה לא נאמר.

(טז) דן ידין על שם שמשון ששפט ישראל כ' שנים בחייו וכ' אחרי מותו מפני יראתו (ט).

(יז) נחש במילוי כזה נו"ן חי"ת שי"ן בגי' זה שמשון בן מנוח היה (ט), כמו שהנחש אינו ירא מבני אדם, וכל מי שהיה מיצר לישראל קובלים עליו בפני שמשון

(פט) עי' רוקח שער המשולש. (צ) תריו"נ ע"ש. (צא) ו, א. (צב) ב"ר פצ"ט ט. (צג) רוקח. (צד) עי' רוקח פר' ויגש בפס' יוב, וכדעת זקנים מבעה"ת פ' ויצא. (צה) ק, ב. (צו) אבות פ"א מ"ב. (צז) ירושלמי סוטה פ"א ה"ח. (צח) ב"ר פצ"ח יד.

והיה מקנא כנחש. וסמך חמור גרם לשמשון שיצא מדן, רמז בלחי חמור שהרג בה פלשתים ט). ויפ שכמו לפסול שלקח דלתות עזה על כתיפיו ק), ואמרין בסוטה 6) גמירי שאין דלתות עזה פחותים מס' אמה, ושמשון בין כתיפיו ששים אמה, שמשון גי' ש(י)שים אמה וגי' שמש נאה. יהי דן נחש ר"ת של כל הפסוק(ים) עולים שמשון בן מנוח, ואחז"ל 6) כי שמשון חגור ברגליו היה, שפיפון בגי' הן חגור ברגליו, בלעם היה חגור ברגל אחת שנא' (במדבר כג ג) וילך שפי גי' חגור ברגל. שפיפון ע"י אורח גימ' שמשון בן מנוח ז). אותיות עלומות של מילוי נחש כזה ון ית ין גי' שפיפון, כי שפיפון בן נחש ועולה בגי' תקכו".

(יח) לישועתך קויתי יי תיבות אלו מתחסרות והולכות כזה, ישועתך ו' אותיות, קויתי ה' אותיות, יי ד' אותיות, ראה שמשון [שכוחו] מתגבר והולך וכאשר גולח סר כחוג) עד שנקרו פלשתים את עיניו ז), ופסוק זה טוב לאומרו כנגד המזיקין ט). (יט) גד גדוד יגודנו הבא לשוללו יגודנו ואחוריו וימשיכנו מן עירו לאחוריו לניסה ולברחה ו).

(כ) כואשר שמנה לחמו מ' יתירה, מ' ראשי אבות יצאו ממנו בדברי הימים ז), משא"כ בשאר השבטים, ומ' אלף ערוכי מלחמה היו ט). שמנה לחמו גי' זה זיתים. אשר באתב"ש תב"ג גי' שמינה. שמנה אותיות השמן, כי השמן גדל בארצו. והוא יתן בנותיו להתעדן למלכים ולכהנים גדולים שנמשחים בשמן זית, שהיו יפות, וז"ש לאה באשרי כי אשוני בנות (לעיל ל יב), לכך בדברי הימים (דה"א ז לא) שמותם על שם יופים, וכן הוא אומר אבי ברזית, ופי' רז"ל ט) שהיו בנותיו נאות וגישאות למלכים ולכהנים גדולים שנמשחים בשמן זית, וזהו דסמך מבנים אשר יהי רצוי אחיו שמתרצים להאחות עמו, וסמך ליה אילה שלוחה לומר מה אילה רחמה צר וחביבה על בעלה י) אף בנות אשר.

(כא) שלוחה הנותן אמרי שפר גי' זו דבורה שאומרת שירה 6), לכך רמז אילה שלוחה הנותן ר"ת אשה. שלוחה הנותן אמרי שפר ס"ת למפרע רינה, רמז לשירת דבורה, וז"ש (שופטים ד ד) ודבורה אשה נביאה, לא היה צ"ל אשה כי די במ"ש אשת לפידות, אלא אותה אישה שרמז יעקב בברכתו, ולכך הפסוק חציו לשון נקבה וחציו לשון זכר הנותן אמרי שפר, על שם ותשר דבורה וברק (שם ה

צט) שופטים טו טו. ק) שופטים טז ג. א) י, א. ב) ע"י ספורנו. ג) שופטים טז יט. ד) שם שם כא. ה) ע"י לעיל. ו) ע"י רוקח. ז) א, ז. ח) שם שם יב. ט) ב"ר ספ"א. י) יומא כט, א. יא) ב"ר פצ"ח יז.

(א), אֵלֶּה שְׁלוּחֵה הַנּוֹתָן אֲמַרְי שֹׁפֵר גִּי וְתֹשֶׁר דְּבוּרָה וּבֶרֶק בֶּן אֲבִיעֶזֶס בְּיוֹם (ההוא) י.

(כב-כד) בן פורת יוסף כאילן או גפן יג) פרה ורבה אמרת יד) כן זרעו. בן פורת שני פעמים אחד כנגד מנשה ואחד כנגד אפרים. בן פרת גי אפרים ומנשה טו). יוסף על עין גי יהושע ע. על שור רמז שכבש יהושע כל העיירות טז). וימררוהו רואה אני איך ימררו אותו ויצאו אנשי יריחו וילחמו בו. ורבו כמו רובה קשת לעיל כא כ), אותם שיושבים על החומה לירות עליו ולהפילו. באיתן קשתו ישב [לירות] כנגדן בחזק קשתו. ויפוזו כמו דוד מפוז ומכרכר (ש"ב ו טז) בזרועותיו ז). מידי אביר יעקב חזק יעקב, משם רועה אבן ישראל כשיראו שינצח האומות ויפלו בידו יהיה רועה חזק של ישראל. בשבטים כולם פתח בשמותם לבד מיוסף, כי היה בן בית לכלכל את אביו ולא הוצרך לקרותו כמו האחרים בשמו. ולכך אמר בן פרת שני פעמים לומר שהוא בכור ליטול פי שנים, רחל גי הבכורה יס), ש כ ם א ח ד על אחיך (לעיל מח כב) גי בחלק ה) בכורה. בן פרת בן פתר, זה פתר חלומות. מידי אביר יעקב שנראה לו דמות יעקב ונמנע מהחטא יט).

כל מי שדבר עמו יעקב בברכתו כאדם המדבר עם חבירו פה אל פה נעשה ראש לדגלים, כמו ראובן בכורי אתה, יהודה אתה יודוך, דן לישועתך קוית, אפרים כ).

(כה) ויעזרץ ויברכך כפי"ן הללו הם מכותרין בתגין, לפי שהקב"ה ברכו בזרע שימלאו כל העולם שהוא מהלך ת"ק שנה כמנין י' באי"ק בכ"ר. ובזה הפסוק ששה ברכות, והם, ויעזרץ, ויברכך, ברכות שמים, ברכות תהום, ברכות שדים, הרי ה', ורחם ו', כנגד ששה ברכות שבברכת כהנים, שהם יברכך וישמרך יאר ויחנך ישא וישם לך שלום, לכן בן יברך ישראל לאמור נא) מלא ו' כנגד ו' ברכות אלו, וכנגד ו' שמירות שנאמרו בשיר למעלות (תהלים קכא נג), ברכות אביך, הרי עוד ברכה אחת שאינה עם אותם הברכות, לכן בשיר למעלות אחד צילך. ולכן באלו שני פסוקים כתיב בלשון ברכה ששה פעמים, וכנגד ו' ברכות ברוך אתה בעיר, בשדה, בבאך, בצאתך, טנאך, (פרי) משארתך [פרי] (ו) בטנך (פר' כי תבוא), ולכן הכהנים חולקים אצבעותיהם לו' חלקים נד), וכנגד ששה כנפים למלאכים נה), וכנגד ששה דורות שנתברכו מפי הקב"ה, אדם נח אברהם יצחק יעקב דור המדבר.

יב) כ"ה ברוקח. יג) תרגום. יד) אולי צ"ל אדרת, וכע"ז ברוקח. טו) עי' לקח טוב. טז) רוקח. יז) ברוקח: כן המשליך זרועותיו ומגדנד אותם המורה חץ אחר חץ. יח) וסיים ברוקח על כן ראוייה הבכורה ליוסף לתת לו פי שנים. יט) סוטה לו ב. כ) ברוקח: יוסף מאל אביך ויעזרץ, דן לישועתך, עע"ש. כא) לעיל פסוק כ. כב) כונתו לתהלים קכא, אי אל ינום שומרך, ב' ולא ישן, ג' ה' שמרך, ד' ה' ישמרך, ה' ישמר את נפשך, ו' ה' ישמר צאתך ובואך. כד) רא"ש ע"פ מדרש. כה) ישעיה ו, ב.

הפרשיות מברכות השבטים כולן סתומות לבד מבנימין, שכתוב בו לבנימין שאינה סתומה, וגם מברכות מרע"ה בכולן כתי' ולגר ולאשך וליוסף ולזבולון לבד מבנימין שכתוב בו לבנימין (ו), רמז שעתידין בנימין ליפרד מאחיו לגמרי במעשה דפלגש בגבעה דכתי' (שופטים כא יח) ארור נותן אשה לבנימין, ולכך היא פתוחה רמז לפרישה (ו), ומרע"ה חסר ו' בו, רמז שעתיד שבטו ליחסר עד שש מאות.

(כז) בנימין זאב בנים היו לו כמנין זאב (ט). וט' תיבות בפסוק כנגד שאול ואיש בשת שמלכו תשעה שנים (ט). ויערב יחל'ק של'ק גי' הן אסתר המלכה (ז). של'ק גי' (זהו) [זה הוא] בימי מרדכי, שלקח כל אשר להמן (ז). זאב יפרף בית המקדש היה בחלקו של בנימין (ז), וזאב מתנות נוהגות בירושלים (ז). בבקר יאב' עד ויערב יחל'ק של'ק גי' בבקר כבש ולערב כבש (ז), ומה הזאב בא לעת ערב לטרוף כך הכהנים באים לעת ערב לטרוף מתנותיהם. זאב יפרף בבקר גי' תרי"ג, שבנימין לא חטא. זאב אחד יש שקורין לוף גארו והוא בן אדם ומשתנה לזאב, ובשעה שמשתנה לזאב רגליו יוצאין מבין כתיפיו, כך בנימין בין כתיפיו שכן, וזה רפואתו של אותו זאב בשעה שנכנס לבית והאדם ירא ממנו יקח דשן הצבור כאש וישליך אילך ואילך ולא ינוק, כך היו עושין במקדש בכל יום היו משליכין דשן אצל המזבח דכתי' (ויקרא ו ג) ושמו אצל המזבח, וכן הוא מנהג אדם שיהפך תולדתו לזאב, כי הזאב נולד בשיניים, כלומר זה יהיה אוכל העולם. ד"א לכך נולד בשיניים, לומר כמו שזה משונה כך יהיה משונה משאר בני אדם, וכן בנימין אכל את אמו שמתה ממנו דכתי' (לעיל לה יח) ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני, ולכך אין לבהמה טהורה שיניים למעלה, שהקב"ה עשה זכר נפלאותיו שבהמה טהורה אין לה שיניים למעלה ויש לה שיניים למטה, כלומר בריות שלמטה יש להם שינוי, ושלמעלה אין להם שינוי ואין צריך (לו) [לא] שנים ולא שנוי אחר. ופסוק זה מתחיל ב' בנימין ומסיים בל' של'ק, לכך יש לישראל ל"ב שיניים, ולפי שהשניים לשון שינוי, לכך הן נופלות לכל אדם וחוזרות וגדלות פעם שנייה, וכמו שנהפך האדם לזאב אפילו שהוא משתנה לאדם בכל שעה יש לו זנב, כך היתה רצועה יוצאת מחלקו של בנימין ונכנסת לתוך חלקו של יהודה ועליה היה בנין בית המקדש (ז).

(כח) ב' אלה שבטי ישראל שנים עשר וכי איני יודע שהם שנים עשר, אלא מלמד שכולם עמדו שם במעמד אחד שלא יתרעמו זה על זה ויאמרו את אחי בירך

(כו) פ' וזאת הברכה. (כז) עי' תנחומא י' ד. (כח) רבינו בחיי בשם מדרש. (כט) עי' ב"ר פצ"ט ג. (ל) ב"ר שם. (לא) מגילה י' ב. (לב) זבחים נג ב, סיפרי זאת הברכה. (לג) נדר"ל במקדש, עי' תוספתא חלה פ"ב ה"ח. (לד) תנ"י ויחי טו, ב"ר פצ"ט. (לה) מגילה כו, א.

קודם שבאתי, וגם בדרך יוסף בתוך אחיו שלא יאמרו מלך הוא ויטול חלקו במקום ולא בארץ ישראל, לכך בדרך כולם במעמד אחד זה בפני זה. וזאת אשר דבר להם אביהם מי יהיה ראש לדגלים שלא יקנאו זה בזה וכל העתיד להם הגיד לו). נ' אותיות בשמות השבטים כנגד נ' ימים שבין פסח לעצרת שניתנה התורה, על כן נ' פעמים תורה בחומש, וז"ש (הושע ג ב) ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים, ולכך שעורים בחמשה עשר כסף זה ט"ו בניסן שנגאלו בו ונתייחדו להיות לעם להקב"ה, וחומר ל' סאין ולתך ט"ו סאין הם מ"ה, ונאמר (שם ג ג) ימים רבים תשבי לי, ימים שנים, רבים שלשה, הרי נ' יום שבין פסח לעצרת. שבטי ישראל שנים עשר כנגד י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה, י"ב חדשים, י"ב מזלות לו, י"ב שבחות לתורה, תורת יי תמימה, משיבת נפש, נאמנה, מחכימת פתי, ישרים, משמחי לב, ברה, מאירת עיניים, טהורה, עומדת לעד, אמת, צדקו יחדיו למ). וזאת אשר דבר אם תקבלו עליכם אלה הדברים אשר דבר משה אז תתקיים עליכם (ט) וזאת הברכה.

התחלת תיבות שלאחר שם השבטים כמו ראובן בכרי שמעון ולוי אחים יהודה אתה זבולון לחוף יששכר חמור דן ידין גד גדוד מאשר שמנה נפתלי אילה יוסף בן בנימין זאב עולה שס"ה כמנין ימות החמה, ותמנה אות אחרון שבסוף הברכות כמו יצועי עלה בישראל מחלב צידן עובד יי עקב מלך שפר אחיו של עולות שנ"ד כמנין ימות הלבנה, וכן ברכם משה בחמה ובלבנה, וממגר תבואות שמש וממגר גרש ירחים (דברים לג יד) להודיעך שתולדות השמים והארץ אינם עומדות אלא בזכות אלה שבטי ישראל מ).

(נ, א) ויפץ יוסף על פני אביו ויבך עליו וישק לו קבלה מפי ר' אליעזר בן ר' יהודה וצק"ל שסכנה הוא לישק את המת מ^א), לפי שכשהוא מנשקו המת מחבבו ומוליכו לבית עולמו, חוץ מן אב ואם, וכל אדם הנושק בנו לאחר מותו בידוע שכל בניו ימותו לו בחייו, לכך היה יכול יוסף לישק את אביו, ועוד שהרי יעקב אבינו לא מת כדאי פ"ק דתעניות מנ).

(ג) ויבכו (אות) [אתו מצרים] שבועים יום [עם] אותם ע' נפש כל אחד יומו מג). (מט, כח) וזאת אשר דבר להם אביהם זש"ה (תהלים קיט ק) מזקנים אתבונן, עיין בילקוט בפסוק אשרי האיש (תהלים א) במה שסיים אברהם התחיל יעקב וכו'.

לו) במד"ר פ"ב ח. לו) פסיקתא רבתי פ"ד תנחומא ויחי טו. לח) תהלים יט. לט) ע"י ספרי וזאת הברכה שמ"ב, תנחומא ויחי טז. מ) כ"ה ברוקח. מא) ע"י ברוקח בפסוק זה. מב) ה, ב. ע"י בשכל טוב, ובצורור המור. מג) לקח טוב, פענח

(לא) שמה קברו את אברהם למה הזכיר האבות תחילה, והלא האימהות מתו קודם, אלא כשמתה שרה כרה לו אברהם קבר אצלה, וכן יצחק לרבקה, וכן יעקב ללאה וזהו אשר כריתי לי (לקמן).

(ג) ויבך עֲלָיו כל הבוכה על אדם כשר מוחלין לו עונותיו כולם (מ).

(ט) ויהי המחנה כבוד מאד בפד"א (מה) מא"ד אלפים הלכו עמו לכבודו של יעקב.

(יב) ויעשו לו בניו כן כאשר צוה גי' בני יעקב נשאו מטתו ולא בני בניו (מ).

(טו) ויראו אחי יוסף כי מה ראו אחי יוסף לומר לו ישמחנו מה היה פחדם, אלא כשחזרו מקבורת אביהם ובאו לבור שהשליכו ליוסף אמר להם יוסף להמתין לו עד שילך לבור, והלך ובירך בא"י אמ"ה שעשה לי נס במקום הזה, ולכך היו יראים ואמרו עדין הוא זכור שמה ינקום (מ).

(יט) ביוסף כתי' התחת אֱלֹהִים אֲנִי וביעקב נאמר (לעיל ל ב) התחת אלהים א נ כ י, לפי שהאבות הן הן המרכבה (מ), יעקב דמות אדם שנאמר (יחזקאל י כב) ודמות פניהם פני אדם ס"ת תם, ויוסף דמות שור.

(יז) שֵׁא נֶאֱלָשָׁע אַחִיד פ' מהופכת, לומר שהרבה פעמים פשעו כנגדו, השליכוהו לבור, הכוהו, מכרוהו. והזכיר כאן ג', פשע וחטאתם לפשע, כנגד אלו ג' דברים שעשו לו, וג"פ לשון שנאה, וישנאו אותו, ויוסיפו עוד שנא אותו, ויוסיפו עוד שנא אותו (לעיל לו).

(כ) חשבה לטובה לטבה כתי' חסר ו', לפי שלא היתה טובה שלימה שהרי גלו למצרים ונשתעבדו שם, ולכך לִהְיוּת עִם רַב חסר ו'.

(כה) פקד יפקד אֱלֹהִים אֶתְכֶם והעֲלָה אֶתְכֶם גי' אלף ור"ץ (מט), שים רד"ו על אלף ור"ץ הרי אלף ות"ק. אמר כך שמעתי וקבלתי מאבי בשעת מותו, כשמע מצרים יחילו כשמע צור (ישעיה כג ה) רמז ממצרים יעלה אתכם לארץ ישראל בסוף ד' גליות. וישבע השבעתי אתכם שלא תגלו את הקץ ושלא תדחקו את הקץ (ז).

(כד) בתחילת כתי' ואֱלֹהִים ואח"כ פקד יפקד, זש"ה (ש"א יב כב) כי לא יטש יי את עמו, ואם אני מת, הוא אלהים חיים ומלך עולם (ירמי' י י).

עתה, יפקוד כל שעה. והעלה אתכם בזכות האבות. פקוד שנים כמנין ק"ץ. יפקד יחסר, כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא מט), וכן כי יפקד מושבך (ש"א כ יח) כלומר יחסר מת' שנה שנגזר ועינו אותם ארבע מאות שנה (לעיל טו יג) כמנין פקוד ולא ישארו במצרים כי אם רד"ו, וז"ש הפיט"א) דלג פע"ם. גן נעול (שה"ש ד יב) גי' רד"ו, כי הקץ אז היה סתום שלא ידעו בו כמו גן נעול שאין נכנסים בו, עד שבא משה ואמר להם החדש הזה אתם נגאלים. גן נעול גי' פקוד, ק"ץ שנים דילג. פקד יפקד סר להם פ' פ' נ), כלומר אני מלכתי פ' שנים שהרי יוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה נ), ונשאר משניו פ', כך יהיה הגואל אתכם בן פ' שנים כמ"ש (שמות ז ז) ומשה בן שמונים שנה בדברם אל פרעה.

(כה) והעלתם חסר יו"ד, מלמד שהשביעם בעשרת הדברות.

זה הספר מתחיל ב' בראשית ומסיים במ', הרי מ"ב, כנגד מ"ב מסעות שעשו במדבר נ), וכן שם בן מ"ב יוצא מבראשית בסוד בהר"ד מגין עליהם ועוקר באומות העולם, ואותו השם הנכבד בן מ"ב עליו נאמר (תהלים קמח יג) כי נגשב שמו לבד"ו, תולה ארץ על בל"י מה (איוב כו ז). והזכיר אלישע על הנערים שצעקו עלה קרח (מ"ב ב כג), ולכך נבקעו מהם מ"ב ילדים נ), ולכך התיבה האחרונה במצרים שמסיים בה זה הספר מתחלת ב' ומסיימת ס'. וכשתקח ראשי תיבות וסופן של חמשה חומשי תורה תמצאם רמ"ח, ואלו הן במצרים מסעיהם פניו ירחו ישראל גי' רמ"ח, שצריך האדם לשמור התורה ברמ"ח איבריו. וגם בתחילת הספר כ ה ב ר א " ס ברמ"ח מצות עשה, שכל אבר אומר עשה בי מצוה זו, ורמ"ח פעמים בשנה נוטלים ס"ח, וגם הנביאים מסיים והכתי את כל הארץ ח ר ס, הרי רמ"ח, וגם רמז שחרם שקולה כנגד כל התורה שסופי החומשים עולה חרם, וכתי' (דברים ז כו) כי חרם הוא, וסמך ליה כל המצוה, שקולה ככל המצות, וזהו ב מ א ר א אתם נארים (מלאכי ג ט) גי' חרם ט). בצלם אלהים (לעיל א כז) בגי' רמ"ח, ויזהר שיהיה בו מדת אברהם שהיה תמים עם בוראו ברמ"ח איברים ערוכה בכל ושמורה ט).

ששה פרשיות בתורה שמתחילין בא' כגון אלה תולדות נח אלה שמות אלה מסעי אדם בחוקותי אלה הדברים אתם נצבים בגי' עדות נאמנה. וגם יש ששה פרשיות בתורה שפסוק אחרון מתחיל בא' כגון אלוף מגדיאל (פר' וישלח) את שבתותי (פר' בהר) אלה המצות (פר' בחקותי) אני יי' אלהיכם (פר' שלח) אלה

קיא, א. נא) לפרשת החדש ד"ה אתית עת דודים כגעה. נב) פדר"א פמ"ח. נג) לעיל מא מו. נד) סוף ספר במדבר. נה) מל"ב שם. נו) עי' תנחומא וישב ב, בעה"ט דברים ז כו. נז) נצבים לב ב.

המצות (פר' מסעי) איש כמתנת (פר' ראה), כנגד ששה אלפים שנה הווה העולם עד יום שכולו שבת נט). ע"כ.

מספרים אחרים.

(מט, יד-טו) יששכר חמור גרם וכו', דע כי כאן נרמז ר' עקיבא ע"ה ומיתתו שסירקו בשרו ט), על שהיה אומר בהיותו ע"ה מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור ט) זש"ה חמור גרם לו לדבי עקיבא מיתה כזאת, ולפי שקבל עליו דין שמים ויצאתה נשמתו באחד, לזה יש שכר לו, וזהו ויט שכמו לפסול מיתה כזאת. ויהי למם היינו סמאל, עובד דהיינו שקבל עליו עונשו. או ירמוז שלמס שהוא סמאל כנו' עתיד להיות לו עובד כדאי' בפ' היכלות דר' ישמעאל שקבל עליו סמאל כל מיני עונשים ובלבד שיהרגו עשרה אבירי ישראל.

(כו) בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל דע כי כאן נרמז על מה שאירע בפילגש בגבעה, שעתיד שבט בנימין לטרוף את ישראל כזאב שטורף את הצאן, ובעוונות סופו ג"כ ליטרף, קרי ביה יטרף, כלומר אעפ"י שקודם יהיה כזאב סופו יהיה ליטרף כדכתי' (שופטים כ מג) כתרו את בנימין הדביקהו וכו'. עוד נרמז במלת יטרף הוא על בנות שילה לחול במחולות כדכתי' (שם כא כ) לכו וארבתם בכרמים והיה כצאת בנות שילה לחול במחולות ויצאתם מן הכרמים וחטפתם וכו'. עוד נרמז במלת זאב על עשרת בני בנימין שהם בלע ובכר וכו' שטרפם וחטפם מיוסף בסוד אותם עשר טיפין כמו שידוע ליודעי חן.

פרשת שמות לה"ר אפרים זלה"ה

(א, א) ואלה שמות בני מה כתיב למעלה (ס"פ ויחי) וירא יוסף לאפרים בני שלשים, וסמך ל' ואלה שמות, מוסיף ו' על ענין ראשון, לומר לך שכולם צדיקים גמורים, שנאמר (ישעי' ס כא) ועמך כולם צדיקים וגו' (ב). שמות אותיות שמתו, אעפ"י שמנאם בחייהם חזר ומנאם אחר מיתתם (ג). מצרימה גי' שממה, והיא אותיות ממה, כלומר שעתידה להיות שממה ע"י משה, וכן היה, שעשאה כמצולה שאין בה דגים (ג). איש וביתו באו ס"ת שור, כלומר כולם שוים בצדיקים (ד). את יעקב איש וביתו באו רמז לך הכתוב שלאחר שמתו נכנסו עם יעקב כולם במחיצתו.

(ה) ויהי בל נפש ולא נאמר ויהיו, מלמד שכולם היו בנפש אחת וברעת שלימה לעשות רצון אביהם שבשמים (ה). ויוסף היה במצרים מנערותו, מכל מקום לא למד ממעשיהם, והפסוק מעיד עליהם שבעים נפש ויוסף לומר גם הוא כמותם (ו). (י) ועלה מן הארץ הבלועים מן הקרקע, ויעזרו לאותם שעל גבי הקרקע, ומצינו במדרש כשהמצריים רוצים להרגם, בלעה אותם הארץ וכו', כמו שכתוב במדרש ויושע (ו).

(יא) למען ענו (ו) תו גימ' הם עי'נו (ל) פרעה. מסכנות גי' מעניי (י) ותם.

(יג-יד) ויעבדו מצרים פרעה לא נאמר אלא מצרים, לפי שהיו ישראל שבאותו הדור הפקר לכל וכל הקודם משעבדם, וזהו ובכל עבודה בשדה לומר בשדה שהוא הפקר לכל. ד"א ובכל עבודה בשדה כל עבודה שהיו עובדים בשדה, היתה כדי שלא ימצאו מי שירחם עליהם, ולא היו אצלם כי אם נוגשים. וימדרו גי' וי מר ראה, כלומר כל מי שיראה ישראל שבאותו הדור לא ראה כי [אם] וי מר, שהיו צועקים וי (ו) צעקה [גדולה] ומרה. ד' עבודות שבפסוק, רמז לד' גלויות.

(טו) העבריות חסר ו', גי' וצדקניות היו (ט).

(א) שמו"ר פ"א, ועי' ראב"ע רמב"ם וחזקוני. (ב) כ"ה ברש"י. (ג) ברכות ט, ב. פסחים קיט, א. (ד) צ"ל בצדקתם. (ה) עי' מדרה"ג. (ו) סיפרי האזינו פ' ויבא משה והובא ברש"י. (ז) וכ"ה בסוטה יא, ב. (ח) בכת"ב הוסיף: עני מסכן. והוא עפ"י התרגום בדברים כד יב ואם איש עני הוא, בתרגום ואם גבר גם מסכן הוא. (ט) מדרש

(טז) על האבנים גי' סימן הגדול, כמ"ש רז"ל סימן גדול מסר להם זכר פניו למטה נקבה פניה למעלה י).

(ב, א) [לוי] ויקח את בת לוי גי' אבל עשה בה ל(י)קוחין שניים (א).

(ב) ותהר האשה ותלד גי' לששה ירח(ים) אז ילדה אותו, למען דאמר, פלוגתא במדרש איכא למ"ד שילדה אותו לששה חדשים ויום אחד (ג).

(ט) הילכי גי' מילה (ג).

(יד) מי שמך לאיש גי' שם בן מ"ב בשכמל"ו, כביכול הטיח דברים כלפי מעלה (ד).

(יב) ויך את המצרי הכה אותו בשם זה (טו).

(יג) אנשים עבר(ים) גי' דתן ואבירם (טו). אנשים עבר(ים) גי' שפלטו מ י מ י ה י א [ו] ר, במדרש כשגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע מה חטאו אלו הילדים, א"ל גלוי וידוע לפני שעתידים להיות רשעים גמורים, א"ל אם לפניך גלוי לפני אינו גלוי, א"ל תציל אחד או שנים מהם ותדע מה יהיה באחריתם, הציל דתן ואבירם (ז), וכל מקום שנאמר נצים או היצו, הם דתן ואבירם (י). עבר(ים) אותיות ערבים, כל ישראל ערבים זה לזה (ט).

(יב) וירא כי אין איש אלא נער, ולא חשש עליו, לכך אמר אכן נודע הדבר ס"ת נער, כלומר הנער הגיד.

(טו) וישב בארץ מדין ב' פעמים וישב, נ"ל תחילה נתישב בארץ מדין ולא מצא עזר כנגדו, אמר אליעזר עבד אברהם נזדמנה לו רבקה על הבאר, יעקב נזדמנה לו רחל על הבאר, גם אני אשב על הבאר, ונזדמנה לו צפורה (ז). וצפ(ו)רה גי' למשה, שראויה למשה היתה לו מששת ימי בראשית, בשגם (בראשית ו יג) גי' משה (א), בשגם הוא בשר גי' משה ושאריו, ואחז"ל (כ) שארו זו אשתו.

תדשא סו"פ כא. י) סוטה יא, ב. יא) שם יב, א. יב) מדרה"ג, והובא ברש"י, רשב"ם, ובאב"ע. יג) ע"פ גמ' סוטה יב, א הוליכי שכבר מהול, אולם בפדר"א פמ"ג כ' שמלו אותו לח' ימים. יד) בכתי"ב: מי שמך לאיש ס"ת יכ"ש, שהוא שם אחד של מ"ב ית' שמו, ועי' נחל קדומים. טו) שמור"ר פ"א, הובא ברש"י לק' פ' יד. טז) נדרים סד, ב. תנחומא י. הובא ברש"י. יז) בגליון: וקשה זה, כי הם היו גדולים ממשה, כי כן אמר לו מי שמך לאיש ואיך יהיה זה, וצ"ע. יח) נדרים שם, עי' שמור"ר פ"א כט. יט) שבועות לט, א. כ) תנחומא י. שמור"ר פ"א. כא) חולין קלט, ב. ב"ר פכ"ו. כב) יבמות כב, ב.

(יט) וגם דלה דלה לנו וכי היכן מצינו שדלה להם, והרי וישק את צאנם כתיב, נ"ל לשון דלו עיני למרום (ישעי' לח ג), כלומר המים גברו ועלו כנגדו ובנקל השקה את הצאן נ), כששמע יתרו כך, אמר בודאי מכשף הוא, אמר להן למה עזבתן את האיש, כי הוא היה מכשף גדול.

(כ) למה עזבתן את האיש וכי דרך הבתולות למשוך את הבחורים לבית, נ"ל כשברח משה לא היה לו צידה לדרך כדרך הבוחרים על נפשם, לכך אמר למה לא נתתן לו לחם, קראן לו ויאכל לחם ומי שאין לו לחם קרוי נעזב, שנאמר (תהלים לו כה) ולא ראיתי צדיק נעזב וכו'.

(ג, א) חותנו כהן מדין ר"ת חכם, כלומר שהיה מחכמי אומות העולם.

(ב) הפנה גי' סין, רמז לו שני[היה עתיד לקבל את התורה על הר סיני באש בוערה שנאמר (דברים ד יא) וההר בוער באש, והנה הפנה בוער ס"ת ההר, וההר בוער באש. כמנין הסנה שנים היו חיי משה מ). ה' פעמים סנה נזכר, כנגד ה' חומשי תורה.

(ג) מדוע לא יבער הפנה ר"ת אותיות מילה, רמז שאין אש גיהנם שולטת במי שנימול כס). הפנה גי' הגהינן[ס. גליון ט): והטעם שנגלה בסנה ולא באילן אחר, רמז שישאל עם דכא ושפל רוח כסנה שהוא קטן שבאילנות, ושקב"ה רוצה להשגיח בהם שנאמר (ישעי' נז טו) כה אמר רם ונישא וגו' ואת רכא ושפל רוח כס). טעם שני לפי שמרע"ה היה תמיה איך איפשר שישאל אינם נכרתים ונאכלים מאחר שהם מלשינים, וכמו שארז"ל כס) על פסוק (לעיל ב יד) אכן נודע הדבר, וחשב שלא יצאו מהגלות, אלא שיאבדו לגמרי שם, ובבחינה זו ישראל דומים לסנה שמזיק למי שמגיע בו ומזיק קצתו לקצתו, לכך רמז לו שכמו שהסנה איננו אוכל כן ישראל שאינם נאכלים ונכרתים כט). טעם שלישי שזה האילן אי אפשר לעשות ממנו צלם וצורה, לרמוז שלא יעבדו ע"ז, ולומר שאינו גוף ולא כח בגוף. טעם רביעי לרמוז שבכל צרתם לו צר (ישעי' סג ט) שהסנה מלא קוצים ל). [טעם] חמישי לרמוז לו שיהיה הקב"ה לפרעה כקוצים בעיניו. טעם ששי לרמוז שכל מי שיעשה רעה לישראל יצא מהם כעוף שנכנס לתוך הסנה שיוצא בלי נוצה שנמרטת נוצתו ל). טעם שביעי שישאל דומים לסנה ופרעה לאש, ועם היותו כן שבוער חמתו בישראל לא יוכל

כג) אדר"ן פ"כ, ועי' שמו"ר פ"א ל"ט. כד) שמו"ר פ"ב ה. עי' בצורור המור.
כה) תנחומא בראשית כ, שמו"ר פ"ט ד. כו) הגליון אינו מדברי רבינו אפרים.
כז) מכילתא דרשב"י שמות ב. כח) עי' שמו"ר פ"א ל, וברש"י שם. כט) שמו"ר פ"ב י. ועי' חזקוני. ל) מדרשב"י שם. לא) מכילתא, שמו"ר פ"ב ה.

להם, זהו והסנה איננו אוכל (ג). ד"א מה הסנה גדל על המים, כך ישראל בזכות התורה שנמשלה למים (ג). ע"כ מגליון].

(ה) שֶׁל נַעֲרִיךְ שְׁלוֹף או חֲלוֹץ לא נאמר, אלא של, ר"ל השלך אותה, לשון השלכה (ה), כי דרך חֲלוֹץ נעלו שהוא מניחם אצלו, לכך א"ל שֶׁ, רוצה לומר השלך אותם למרחוק. כי המקום אשר אתה עומד עָלָיו אֲדַמַּת קֹדֶשׁ הוּא, ואין דרך כבוד להניח עליו מנעל, וכן ארז"ל (ה) לא יכנס אדם להר הבית ומנעליו ברגליו, ודומה לו כי ישל זיתך (דברים כח מ) ונשל הברזל (שם יט ה) (ו).

(ח) וַאֲרֵד לְהַצִּיֵּץ כְּלוֹמֵר מְכַסָּא דִּין ואשב על כסא רחמים (ו).

(ט) יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי וּגַם סִתְּ אוֹתוֹת מִלֵּה, כלומר הילדים שצועקים בעת מילתם אותה הצעקה באה אלי, ואעפ"י שכולם לא מלו, מקצתם מלו, שנאמר (דברים לג ט) כי שמרו אמרתך ובריתך יצורו, אמרתך זו מילה שנאמר (בראשית יז ט) ויאמר אלהים לאברהם ואתה את בריתי תשמור.

(יד) אֱהִיָּה ב' פעמים בגי' מ"ב, רמז לשם מ"ב. אשר מפסיק בין שתי השמות, כלומר אשריו המזכירו בטהרה ויודעו, עליו הכתוב אומר (משלי יח י) מגדל עוז שם יי בו ירוץ צדיק ונשגב. ג' פעמים אֱהִיָּה בפסוק בגי' יגן, יי צבאות יגן עלינו. יִשְׂרָאֵל אֱהִיָּה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם סִתְּ מִלֵּה, כלומר בזכות המילה הוציאנו ממצרים (ו). אֱהִיָּה במילואו עם האותיות והשם גי' (ה) אב (ה) יחיד בעולם. הנעלם מזה השם גי' מ ק ב (ט), והוא באתב"ש שם שדי, שהוא ס"ת של ג' אבות העולם אברהם יצחק יעקב, ור"ת שלהם גי' אהיה, וגי' שלו אב האחד, וג"כ גי' ודאי, ושם הויה בגי' הודאי, ואתב"ש של אֱהִיָּה ת צ מ צ גי' כתר, ר"ל הכתר והכבוד לחי העולמים (מ). אל"ף ה"א יו"ד ה"א ס"ת פאדא גי' אלהים (מ).

(כ) וּשְׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וְהִכֹּתִי כְּלוֹמֵר בחמשה אצבעות, היתה מכה של ה' מכות (מ), ולכל מכה אצבע שנאמר (לקמן ח טו) אצבע אלהים היא.

(ד, ו) הִבָּא נָא יָדְךָ חֹסֵר [ה'], כלומר עדיין חסר ה' חומשי תורה, שלא למד משה בה לא תלך רכיל בעמך (ויקרא יט טז), שלמד קטגוריא על ישראל שנאמר והן לא יאמינו לי, ולכך לקה בצרעת כדאיתא במדרש (מ).

(לב) שמו"ר פ"ב ה. וכ"כ בחזקוני. (לג) שמו"ר שם. (לד) וכ"ה ברוקח. (לה) ברכות נד, א. לו) עי' רש"י וחזקוני. (לז) בכת"ב: כי כסא דין גבוה מכסא רחמים שנאמר (ישעיה ה, טז) ויגבה ה' צבאות במשפט. (לח) שמו"ר פ"ז ג. (לט) הנעלם של אות ה' לפי חשבון זה הוא הא"י. (מ) פרקי היכלות רבתי פכ"ו. (מא) עי' רוקח ב"לקט". (מב) מכילתא בשלח. (מג) שמו"ר פ"ג יג.

(ג) ויהי לנחש הראה לו שאף הנחש לקה על עסקי דיבה שהיא לשון הרע(מ).
 (ו) ידו מצורעת בשלג נ"ל יד שמאל, כי לא נ"ל יד ימין שהיתה עתידה לקבל
 הלוחות מיד הקב"ה שתהיה לוקה בצרעת ח"ו. ידו בשלג בגי' בשמאל.
 (י) לא איש דברים ס"ת אשם, במדרש(מ) מונה עשרה העבירות שעשה משה,
 וזאת א' מהם.

(יג) ביד תשלח אותיות חדל תשבי, כלומר חדל ממני, כי עתיד אתה לשלוח
 אחד, וזהו תשבי(מו).

(יז) תעשה בו את האותות קרי ביה ה' אותו ו ת נעשו ע"י משה(מ).

(כא) (ו) המופתים אשר שמתי בידך לפניך לא נאמר, אלא בידך, כלומר
 הצרעת, כלומר אל תתבייש מלהראות לפרעה שלקית בצרעת על שלימדת קטיגוריא
 על ישראל, כי הוא ג"כ ילקה בצרעת על ששעבד [בני]מ(מ).

(כב) בני בכורי ישראל כלומר הבכור והראשון שעלה במחשבה קודם שנברא
 העולם(מט). או נ"ל הגדול והבכור שבבני כמ"ש (תהלים פט כח) גם אני בכור
 אתנהו(נ).

(כד) במלון בגי' בעון, כלומר בעבור שנתעסק במלון תחילה(נ), לפיכך בעון,
 ר"ל בא עון. במלון ויפגשוהו גי' (ה)מלאך הדומה לנחש, והכי איתא במדרש
 שבא מלאך בדמות נחש ובלעו מראשו עד המילה ומרגליו עד המילה(נ).

(כו) חתן דמים למוצות דמים נוטריקון דם מילה יציל משה.

(ה, ה) הן רבים עתה ס"ת המן, כי המן ופרעה שניהם נתכונו לאבד ישראל,
 אבל פרעה אמר וכל הבת תחיון והמן אמר טף ונשים (אסתר ג יג)נ).

(ד) לכו לסבילותיכם נלע"ד למלאכה שיש לכם בבית, כי אי אפשר להיות פי'
 לעבודת פוך, לפי ששבת לוי לא נשתעבדו(ד), לפי שהיו עתידים לעבוד עבודתו
 של מקום ולא רצה השי"ת שיהיה אותו רשע משתעבד בהם.

(מד) שם. מה) מדרש תרשא. (מו) פדר"א פ"מ, ועי' רוקח. (מז) עי' שמו"ר פ"ב
 ד ג' ע"י משה, ואולי צ"ל ה' אותות נעשו ע"י המטה ועי' לקמן בכתיבה אשכנזית
 פ"ב יט שכ' משה עשה ה' נחש, תנין, כרד, ארבה, חושך. (מח) שמו"ר פ"א לג.
 (מט) שוחר טוב פצ"ג. (נ) עי' רש"י. (נא) נדרים לב, א, עי' רש"י ורבינו בחיי.
 (נב) מדרש אגדה ד כד, והובא ברש"י. (נג) אס"ר פ"ז כג, שוח"ט ב. (נד) תנחומא

(טז) וחמאת עמך כלומר חסר להם מסכום ששמת עליהם.

(יז) נרפים אתם נרפים כלומר נרפים אתם מעבודת המלך, ונרפים אתם שגם האברים שלכם נרפים, כי כך היא המדה, אדם שרגיל לעשות המלאכה מיד כשהוא בטל נרפים כל אבריו, על כן אתם צועקים נזכחה ליי אלהינו כדי שיחזק אתכם ואת האיברים שלכם שהם נרפים, ולא תצטרכו לזכות ליי כי המלאכה היא המחזקת אתכם ברפיון המלאכה ירפא אתכם.

(כ) ויפגעו את משה ואת אהרן וכו', כלומר כשפגעו בהם צווחו וי עליהם.

(ו, א) עתה תראה (את) אשר אעשה גי' ובשלישים ואחד מלכים לא תראה, והכי פי' עתה תראה ולא בל"א מלכים שהכה יהושע(נ). ישלחם אותיות למשית.

מכתיבה אשכנזית.

(א, א) וא"ל שמות בני ישראל וכו', י"ב שבטים, ד' שבטים נאמר בהם ו', יהודה ובנימין ונפתלי ואשר, וסי' התחלת שמותם י ב נ א יהודה בנימין נפתלי אשר, א ב נ י זכרון (לקמן כח יב), וד' ווי"ן הרי כ"ד, כנגד כ"ד שעות. י"ב שבטים, י"ב מזלות ט), י"ב חדשים, י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה, י"ב תפירות בתפילין ט), י"ב תיבות בפי ישרים נט), י"ב שבטים ד' רגלים ג' שבטים לכל אחד ט), וכן ג' חדשים לכל תקופה ט). ועוד א ב נ י אותיות נביא. והוסף ו' על אבני, רמז על ו' שבטים הנכתבים על אבן אחת באבני השוהם, ובכל אבן כתובים ו' אותיות בחשן טא). מתחילין בראובן ומסיים באשר, לומר סופן וראשן רי"ש, שעתידין ישראל להיות ראשים בשני העולמים. באים כגי' תרי"ג, כי מ"ם סתומה היא ת"ר באי"ק בכ"ר טג), כלומר הבאים לקבל תרי"ג מצות. באים סי' לד' גליות שעתידים לגלות שם בבל אדום יון מדי ר"ת באים. את יעקב לרבות השכינה. איש וביתו באו איש זה הקב"ה כמ"ש (לקמן יד ג) יי איש מלחמה, וביתו אלו ישראל שנאמר (לקמן טז לא) בית ישראל, בכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם טג). איש וביתו באו ס"ת שור, לומר כי השבטים שוים.

וארא ו', שמו"ר פ"ה טז, הובא ברש"י. נה) סנהדרין קיא, א והובא ברש"י.
 נו) ברכות לב, ב. נז) שימושא רבא, והובא בשו"ע או"ח סי' ל"ב סנ"א. נח) שמרית
 שבת. נט) במדבר ב. ס) עי' רמב"ם פ"ט מקדח"ח ה"ב. סא) עי' רוקח פ'
 תצוה כח יז. טב) עי' נחל קדומים. סג) מגילה כט, א.

(ז) וישרצו שהיו יולדות ששה בכרס אחד (מ). ויעצמו במאד מאד ג' זה ר' בכרס אחד, וכן לעתיד כן יהיה. ד"א וישרצו כשרצים היו, שלא היו נימולים (ס), חוץ משבט לוי.

(א) וא"ל שמות נוסריקון וחייב אדם לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום (ס). במצרים וא"ל שמות מלמד שלא שינו שמותם (ס), כי אותם שמות שהורידו למצרים העלו עמהם, ולכך ב' וארא מזכיר שמותם. ספר ראשון מתחיל בראשית ושני וא"ל שמות כלומר בראשית כל שמות בני ישראל, שמחשבתם קדמה לכל ובזכותם נברא העולם (ט). א ל ה תולדות השמים ב' בראשית, ו א ל ה שמות בני ישראל, את כל א ל ה ידי עשתה ויהיו כל א ל ה (ישעי' סו ב), כל א ל ה שבטי בני ישראל (בראשית מט כח), כולם רמוזים למה שאמרנו למעלה. בתנחומא (ט) דריש שמות כל השבטים לענין הגאולה.

(ה) ירך יעקב שבעים נפש אחד בויגש ואחד כאן ובמשנה תורה (י כב) נאמר שבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה, ג' פעמים שבעים הרי רד"ו, כך היו במצרים (עב). ועוד רמז לג' שורות של סנהדרין שהם שבעים (עג). שבעים נפש נגד ע' שמות שיש להקב"ה (עג), וכן לישראל ע' שמות (עד), וכולם צדיקים היו זש"ה (שה"ש ד ז) כולך יפה רעיתי ומוס אין בך, כלך בגי' ע', ומוס אין בך, אותם שמררו את חייהם מו"מ שנה משנולדה מרים עד גאולת מצרים (עו). נפש באתב"ש טוב. שבעים נפש נגד אברהם שהיה בן ע' שנה כשנגזר ועבדום וענו אותם (עו). נפ"ש שנים מכרית בין הבתרים עד שיצאו ישראל ממצרים. שבעים נפש ויוסף היה מלמד שהיה שקול בע' נפש.

(ו) וימת יוסף וכל אחיו במדרש תדשא (עו) ראובן נולד ב"ד בכסליו ומת בן קכ"ה שנים, שמעון נולד בכ"א בטבת ומת בן ק"פ, לוי נולד א' בניסן ומת בן קל"ז, יהודה בט"ו בסיון ומת בן קי"ט, דן בט' באלול וחי קכ"ה, זבולון ד' בתשרי וחי קי"ד, יוסף א' בתמוז וחי ק"י, בנימין א' במרחשון וחי קט"ו, נפתלי ה' בתשרי וחי קל"ג, גד ב' מרחשון וחי קכ"ה, אשר כ' בשבט וחי קכ"ג, יששכר ד' באב וחי קכ"ב.

(ז) [ובני ישראל] פרו וישרצו בגי' ששנה] ששנה] בכרס אחד (עו), נגד ו' ברכת כהנים (עט), ונגד ו' שאמר דוד (תהלים קטו) יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן

(סד) תנחומא שמות ה ועוד. (סו) תנחומא שם. (סז) ברכות ה, א. בכעה"ט. (סח) מכילתא בא פ"ה, ועוד. (סט) שמור"ר פל"ח ד. (ע) שמות ג. (עא) ב"ר פצ"א ב' ועוד. (עב) סנהדרין לו, א. (עג) במדב"ר פי"ד יב. (עד) ברוקח הוסיף והתורה ע' שמות וכן ירושלים. (עה) תנ"י בא ז. (עו) סדר עולם רבא פ"א. (עז) פ"ח. (עח) תנחומא שמות ה ועוד. (עט) ברוקח: לכך אמר משה הברכות בו' פסוקים, וידבר,

יברך יראי יי ברוכים אתם. מן ואלה שמות עד ותימלא הארץ אותם וד' אותיות, על שם רד"ו שנים שהיו שם פ). דריש בתנחומא פ). ותימלא הארץ כי הארץ בולעתן פ). כשנולדו וכבר נתמלאת הארץ מהם. וגם כל האותיות של א"ב ונעלם ח' ט', על שם לא הביט און ביעקב (במדבר כג כא) כולך יפה רעייתי ומום אין בך (שה"ש ד ז), וגם בשמות השבטים אין אותיות ח' ט' פג).

ט) ויאמר אל עמו הנה רואה אני בכוכבים הנ"ה ס' ריבוא הם, נעשה שלא יתרכו עוד.

י) כי תקראנה מלחמה מה טיבה של מלחמה זאת, אלא לפי שכתוב (בראשית מז יד) וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא, והיה דואג פרעה שלא יבא הכנעני להלחם במצרים בעבור הכסף פד), ושלא יעזרו ישראל לבני ארצם והם יודעים באיזה מקום שם יוסף הכסף, וגם נאמר לאברהם (שם טו יד) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.

יג) ויעבדו מצרים חסר י', כי כל אחד היה לו לעשות י' עבודת בני אדם, על כן הוכו בעשר מכות משונות. בפרך באתב"ש עולה ל"ט, מלמד שהעבידם בכל ל"ט מלאכות המנויות בשבת פפ).

יד) וימררו את חייהם כיצד היו בונין בנין גדול ואומר לו סתור אינו יפה. ות' פו) לבנים היה עושה בכל יום דכתי' (לקמן ה ח) ואת כו נ ג ת הלבנים, קרי ביה מתכון ת' לבנים. וה' עבודות בפסוק, לכך כל מכה היתה של חמש מכות פו). ב' פעמים בפרך מלמד שהיו עובדים בין ביום ובין בלילה פפ). ויעבדו מצרים את בני ישראל ר"ת ביום.

יז) המילדת בגי' יוכבד בת לוי פט).

טו) פועה שהיתה פועה לולד ויוצא, פר"ח בפ"ק דסוטה יא, ב) שהיתה לוחשת לחישה והולד יוצא מיד ג).

יט) העבריות כי חיות הגה בגי' שנמשלין בחיות פג). העברית חסר ו', היו כו' עבריות שבאו מעבר הנהר, שרה רבקה רחל לאה בלהה זלפה.

דבר אל אהרן, יברכך, יאר, ישא, ושמו את שמי. (במדבר ו). פ) ב"ר פצ"א ב ועוד. פא) לפנינו בשמו"ר פ"א יב. פב) וכ"ה בסוטה יא, ב. פג) וכ"ה בבבב"ט במדבר כג כא. פד) וכ"ה בבבב"ט. פה) שבת עג, א. תוס' פסחים קיז, ב בשם מדרש. פו) במדרש ויושע ת"ר לבנים. פז) ספרי פ' בא. פח) שמור"ר פיי"ח ט. פט) סוטה יא ב. צ) הובא בתוס' שם. צא) סוטה יא, ב. וכ"ה ברוקח.

(ב, א) ויקח את בת לוי בגי' זו יוכבד שנולדה בין החומות (נ). ויקח את בת לוי והיא בת ק"ל שנה היתה, והחזירה לסימני נערות (נ).

(ג) ותחמרה בחמור בגי' אברהם, זכר לו זכות אברהם.

(ה) ותירד בת פרעה ס"ת דתה, מלמד שטבלה וקיבלה דת יהודי (ז), לכך נקראת בת יה (ט), ובסוף מדרש משלי (ט) שנכנסה בחיים לגן עדן. ונערותיה הולכות כתיב חסר ו', מלמד שבא גבריאל והרג (ז), הה"ד (איוב כה ב) המשל ופחד עמו, המשל זה מיכאל (ט) שהוא כהן גדול (ט) ומושל למעלה, המשל באתב"ש ציבכ בגי' במיכאל, ופחד זה גבריאל שהורג בכל מקום, שהרי הלך להפוך את סדום (ק), וכן אנו רואין בא גבריאל וחבטן בקרקע (ט), ופחד באתב"ש פוסק בגי' גבריאל, על שם שמפסיק את החייבים, עושה שלום במרומי (שם) זה מושל וזה הורג, מיכאל של אש וגבריאל של שלג (ז), ואין אחד ניזוק מחבירו, ויש דומה לאדם כזה, מקור האש ומקור המים שתייהן בראש ואין המים מכבין את האש ולא האש מכלה את המים. והטעם הוא לפי שהאדם הוא עולם קטן ודומה למעשה מעלה, ובשעה שהקב"ה רוצה להמית האדם מכבה אשיו ומייבש מימיו, ואז הנשמה נשמטת מן הגוף, לפי שאינה יכולה להיות אם לא במקום קדושה, שהרי באה מלמעלה והיא מלומדת מן הקדושה, לכך מיד האדם מת כשמעינו מתייבש.

(ו) ותפתח ותראהו את הילד בגי' זה הוא נתרפאת מצרעתה, כמ"ש חז"ל (ד). [הילד] והנה נער בוכה בגי' זה אהרן הכהן היה בוכה מאחיו (ס).

(ח) את אִם הילד בגי' יוכבד, ע"ה.

(י) ותקרא שמו משה משוי היה לה לקרותו כמו (ש"ב כב יז) ימשי ממים רבים, אלא מִשֶּׁה אחרים מן הים. היה [לו] לכתוב כי ממים משיתיו, א"כ נמצאו אותיות נ' ה' ה' יתרי (ו), הם ס', רמו שנשתרבבה אמתה עד ס' אמה (ו).

(יג) אנשים עברים בגי' הוא דתן ואבירם (ס).

צב) סוטה שם. צג) שם. צד) שם יב, ב. צה) פדר"א פמ"ח. צו) פל"א סי' ט"ו, ומס' ד"א זוטא סופ"א. צז) סוטה שם. צח) ב"ר פי"ב ח. עיי"ש מתנות כהונה. צט) ע"י חגיגה יב, ב. ק) ב"מ פו, ב. א) סוטה שם. ב) ע"י פסחים קיח, א א"ל גבריאל וכו' אלא שאני שר של אש וכו', וכ"ה בד"ר פ"ה מיכאל כולו שלג גבריאל כולו אש. ד) שמור"ר פ"א כג. ה) ילקוט שמעוני בשם מדרש אבכיר, וכ"ה בהדר זקנים ופע"ר. ו) ר"ל נ' דמן, ה' המים, וה' דמשייתו. ז) מגילה טו, ב. ח) נדרים סד, ב.

(יד) הרגת את בגי' [הכהן] בשם המפורשט), המצרי בגי' השם.

(יט) דלה דלה לנו כתי' דלה וקרינן דלו, לפי שדלה את ישראל מה' עבודות, בסבלתם, ענותו, ויעבדו, בפרך, שרי מיסים. ובמה דלה, באותות שעשה, ולא עשה כי אם ה', נחש, תנין, כרד, ארבה, חושך, ולכך כתוב (לקמן ד יז) אשר תעשה בו את האותות, ה' אותות, ובזכות מה היה זה, לפי שהיה עתיד לקבל הדברות שהיו ה' על לוח זה וה' על לוח זה י).

(כא) צפרה בגי' למשה, ושרצתה כציפור אחרי משה י).

(כב) ותלד ולא נאמר ותהר, לפי שהיתה צנועה ובחורה ולא ניכר עוברה י).

גרשום בגי' גר משה.

(ג) א) ומשה היה רועה לפי שנתן נפשו עליהן, לפיכך יעשה גואלן ג).

(ב) בלבת אש מתוך הפנה ר"ת ב' אמה, אין שכינה שורה למטה פחות (מ"י) [מב'] אמה, לא ירדה שכינה למטה מ"י טפחים י). בלבת אש ג' טו) אש אש, האש של מטה מים מכבים אותו, ואש של מעלה שורף המים, כמו גבי אליהו (מ"א יח לח) והמים אשר בתעלה ליחכה, ואש של השמים אש אכלה אש טו).

(ג) מדוע לא יבער הפנה ר"ת מילה, רמז מי שנימול לא יבער בגהינם, וזש"ה (ישעי' נ יא, נא ב) לכו באור אשכם וגו' הביטו אל אברהם וכו', לומר שאברהם יושב על פתח גהינם ואינו מניח הנימולים ליכנס שם י).

(ב) זירא מלאך יי למה נדמה לו כמלאך תחילה, כדי שילך שם משה, על שם חונה מלאך יי סביב ליראיו (תהלים לד ח), ובסנה, בכל צרתם לו צר (ישעי' סג ט) י). כמנין הפנה שנים חי משה.

(ה) אדמת קדש מלמד שלקח מאדמת בית המקדש וזרע שם י).

(ב) הפנה סיני.

(ז) ראה ראיתי את עני עמי ר"ת בגי' ישראל, וכן כמנין ישראל שנים משנולד אברהם עד שנכנסו לארץ. ראה ראיתי ראה בה' עבודות, בפרך, וימררו, עוני, לחץ, עמל, כנגדם נזכר ה' פעמים הסנה כאן.

ט) שמו"ר פ"א כט. י) שמו"ר פמ"ז י. יא) שמו"ר פ"א לב. יב) ע"י ב"ר פע"א ט. יג) תנחומא שמות יב. יד) טוכה ה, א. טו) צ"ל ב. טז) ע"י ברוקח "שער הכבוד". יז) ב"ר פמ"ח ח. יח) שמו"ר פ"ב ה. יט) וכ"ה ברוקח.

(ב, כג) וימת מלך מצרים בגי' כי לקה בצרעת כ).

(כה) וירא אלהים את ס"ת אמת, כולו זרע אמת (ירמ"ב ב כא), ועובדים לאלוה האמת.

(ג, א) [חרבה] ההר נקרא חרבה, כי למעלה בהר היה יבש, מפני ששם ועד של השכינה, אך סביב ההר טיט ושם גדלין סנאין כדי למנוע רגל בני אדם משם.

(ז) כי ידעתי את מכאביו רמז לו שערב רב עתידין לעשות העגל כ), כי ב ר ע הוא (לקמן לב כב) ע ר ב, את מכאוביו בגי' זה ערב רב. את מכא(ו)ביו בגי' זה כאב העגל והמרגלים כ).

(י) ועתה לכה מלא בה', להצילם מה' עבודות כנו"ל, ותזכה לקבל ה' ספרים.

(ג) ויאמר משה אסורה נא לרועים שאצלו אמר כ).

(יא) מי אנכי רועה אחר.

(יב) וזה לך האות שהסנה בוער באש ואינו נשרף, כך פרעה יבער אפו כן ולא יוכל לעשות לך רעה.

(יג) ואמרו לי מה שמו כשנצטרך לבקשו, וגם נדע שאינו שר ומלאך, והיאך נדע שחפץ להיות עמנו.

(יד) אהיה בכל שעה עמהם כ).

(טו) וזה זכרי שיזכירוני בזה השם ואענה אותם.

(יג) ואמרו לי מה שמו שמה יאמרו משה נתגדל עמנו בהיכל בת פרעה ואח"כ נתחתן בכהן מדין, ומה שאומר אלהי אבותיכם על אלהי מדין אומר, על כן אמר מה אומר אלהים. ואמרו לי מה שמו מה ס"ת השם הנכבד.

(יד) ג' פעמים אהיה כנגד ג' אבות, שאמרתי לאברהם ו ה י ה ברכה (בראשית יב ג), וליצחק גור בארץ הזאת ו א ה י ה עמך (שם כו ג), וליעקב שוב אל ארץ אבותיך ו א ה י ה עמך (שם לא יג). זה סי' אמור לישראל כי התורה מתחלת בראשית

כ) שמו"ר פ"א לר. כא) עי' שמו"ר פ"ג ב. כב) וסיים ברוקח (עמ' יט) לכך כת' לשון יחיד. כג) ילקו"ש בשם מדרש אבכיר. כד) עי' ברכות ט, ב, והובא ברש"י.

ואלה שמות ויקרא וידבר אלה בגי' אהיה. ד"א אהיה קודם שנברא העולם הייתי, אשר משנברא העולם, אהיה לעולם הבא נה). אהיה אשר אהיה ס"ת בגי' רד"ו). ד"א אהיה אהיה בגי' מ"ב, שם מ"ב מסר לו טו). ג' פעמים אהיה בגי' ס"ג, כנגד ס"ג אותיות שבי"ב שבטים וג' האבות שבזכותם ינצלו. אהיה אהיה באתב"ש ט). עולה בגי' אלף ורפ"ב, ועם ח' אותיות של ב' אהיה הרי אלף ר"ץ, הקץ הנזכר בדניאל (יב). וג' פעמים אהיה יש בהם י"ב אותיות כנגד י"ב שבטים וכנגד י"ב פרשיות שבספר בראשית.

(טו) זה שמי לע"לם כתי', יש להעלימו ולהמסירו למי שהוא נקי בעולם, ע ל מה א ד נ י ה ה ט ב ע ו (איוב לח ו) אותיות עלם האדן יהוה טבע, שראוי להעלימו, עלם באתב"ש זכי, למי שהוא זכאי יש למסרו ט). זה בגי' י"ב, יש שם מ"ב אותיות, ויש שם בן מ"ב ט). כמנין אהי"ה אהי"ה. בפר"א ל) קודם שנברא העולם הוא ושמו לבדו, יהללו את שם יי כי נשגב שמו לבדו"ו ט). (תהלים קמח יג). זה שמי לע"לם כי אותיות הנעלמות זה השם, כי אותיות החסרים והמלאים בקריה הם אותיות השם הנכבד יהוה או י' או ה' או ו', וסימן למלאים וימלא כבוד יי (במדבר יד כא), וכשם שנעלם קריאתו כך גפלאותיו.

(טז) ואספת את זקני ישראל כי אין מוסרין שם זה כי אם לזקנים שיודעים להסתיר הדברים, סוד יי ליראיו (תהלים כה יד) ג).

(יח) נקרה בגי' שנה, כי לאחר שנה יצאו ג).

(ד, ב) מזה בידך [ויאמר] מטה כמנהג הרועים.

(ג) ויהי לנחש סימן לפרעה שנושך אתכם כנחש, ותפסת בזנבו, כך תתפשנו, ואח"כ נעשה מטה, יקשה לבו כבראשונה ד).

(ח) והאמינו לקול האות האחרון שתאמר להם ידי נצטרעה כן אעשה להם מכות גדולות ונגעים מופלאים, ולבסוף שבה כבשרו, כך כי היתה הרוחה והכבד את לבו (לקמן ח יא).

(כה) עי' שמו"ר פ"ג ו. כו) כונתו אהיה עמם ברד"ו שנים שהיו במצרים כדאיתא בב"ר פצ"א ב', ועוד. כז) עי' ילקו"ש שמות רמז קעא. אותיות דר"ע אל"ף. כח) ר"ל ב' תיבות אלו עם אתב"ש שלהם. כט) עי' קידושין עא, א. ל) רפ"ג. לא) לבדו בגי' מב. לב) עי' קידושין עא, א. לג) לקח טוב. לד) פרד"א פ"מ.

(ט) **ושפכת היבשה ב'** בתורה, ותראה היבשה (בראשית א ט), וזאת, כי בששת ימי בראשית נגזר שהיבשה יהיו המים בימי פרעה (ה).

(י) **בי אדני קל"ד בקריה**, ואחד מהם במנוח (שופטים יג ח), קל"ד כמו אקלידי (ו), לשון סגורים, מזרח מערב דרום התחלתן וסופן עולה קל"ד, כי ג' רוחות הללו סגורים (ז), אבל צפון נטוי על תהו ופתוח, והוא אדון העולם ומראה אדנותו. גם מתמוז גם משלשם גם מאז ג' גמים, כי בקשו עוד ג' ימים לילך בשליחותו, וז' ימים ביקשו וימאן (מ), ולכך מת ז' באדר (ט).

(יג) **נא ביד תשלח בגי'** הוא מנחם בן עמיאל מלך המשיח (מ). **ביד תשלח בגי'** ביד משיח בן אפרים.

(כח) **ויגד משה לאהרן את כל דברי יי מסר לו השם וכל כינויו**, לכן ידבר הוא (והנה) וגם הנה (לעיל פ' יד) נרמז השם.

(יז) **בפרקי ר"א (מ)** המטה שנברא בין השמשות נמסר לאדם הראשון בגן עדן, ואדם מסרו לחנוך וחנוך לנח ונח לשם ושם לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב הורידו למצרים ומסרו ליוסף, וכשמת יוסף נשלל כל ביתו וניתן בפלטרין של פרעה, והיה יתרו אחד מחרטומי מצרים וחמד אותו בלבו והביאו לתוך גן ביתו, ולא היה יכול לקרב אליו עוד, עד שבא משה וראה אותו וקרא את האותות אשר עליו ולקחו. **ואת המטה בגי' סנפירנון היה (מז).**

(יט) **כי מתו בגי' שהם הענו (מג).** מתו בגי' ירדו מנכסיהם, עם הכולל.

(כ) **על החמר חסר ו'**, מלמד שזה החמור בן האתון שנברא בששת ימי בראשית בין השמשות (מד).

(כה) **צפורה צר מלמד שכיפרה על משה כציפורי מצורע (מ).**

(לא) **ויקדו וישתחוו בגי' מן כאן מודים על בשורה [הטובה (ו)].** וישמעו כי פקד שאמר להם פקד פקדתי (לעיל ג טז), ויעקב מסר להם וליוסף, ויוסף לאחיו

(לה) עי' ב"ר פ"ה ה. וברוקח כאן, ובהערות שם הערה נו. (לו) חולין צג, ב ועי' פסחים קיט, א. (לז) פדר"א פ"ג. (לח) סדר עולם רבה פ"ה, תנחומא חיי שרה ו. (לט) מגילה יג, ב. עי' מדרש שוח"ט יח כב. (מ) פדר"א פ"מ ע"ש ובלקח טוב, ועי' בפדר"א פ"ט שמיטת נקרא מנחם בן עמיאל. (מא) פ"מ. (מב) תנחומא וארא ט. (מג) נדרים סד, ב. (מד) פדר"א פל"א. (מה) שמו"ר פ"א לב. (מו) לקח טוב.

פקד יפקוד אלהים אתכם (בראשית נ כה) ואשר מסרו לסרח בתו, וכשבאו משה ואהרן לזקני ישראל אמרו להם עשו אותות ואמר פקד פקדתי, אמרה סרח הוא האיש שיגאל אותנו שכן שמעתי מאבי פקד פקדתי, מיד ויאמן העם וישמעו כי פקדמו).

(ו, א) מארצו תגין על המ', מכל תחום מצרים שהוא מהלך מ' יום ממ', ולאחר מ' שנים יבאו לארץ ישראל שהיה מהלך מ' יום ממ', זהו שאמר הכתוב (תהלים קה יא) חבל נחלתכם, כמנין חב"ל ימים.

מכתובות אחרים.

(א, א) ואליה שמות בני ישראל ואלה שמות נוסריקון שמותיהם מיוחדים ומעשיהם נאים תמימים. הבאים מצרימה בגי' שממה, ר"ל שעתידיהם לעשותה שממה, וזה יהיה על ידי משה, שכן אותיות שממה הם אותיות ממה, ויהיה ע"י השכינה שכן עולה שממה, וזה יהיה בזכות ישראל שלא שינו את שמם ואת לשונם (נ) אלא היו שפה אחת, שכן שממה עולה בגי' שפה נא). עוד ואליה שמות הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו ס"ת למפרע שבת, לרמוז שזכות שבת נכנס עמהם למצרים (נ), או לרמוז על האדם בנסיעתו לעולם הבא שהוא נקרא מצרים מלשון קצרים, אם יהיה לו זכות די לו בעולם שכולו שבת.

(ה) ויוסף היה במצרים דע כי מנין הי"ה שנים היה (ג) יוסף כשהיה במצרים דכתי' (בראשית מא מו) ויהי יוסף בן שלשים שנה בעומדו לפני פרעה.

(ב, י) ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן ותקרא את שמו משה וכו', ידוע הוא מה שאחז"ל (ל) ששבעה שמות נקראו למשה, ובחר הקב"ה בשם משה שקראתו בת פרעה. וסוד הענין הוא שבמילת משה נרמז כל הבחינות של משה קודם ביאתו לעה"ז ולאחרית הימים ומה למעלה ומה למטה כמו שתמצא לפניך, והוא כי מילת משה הוא נוסריקון מטטרוץ שר הפנים מלאך שר האלהים, ר"ת משה, מקבל שני הלוחות, משבר שני הלוחות, מקודם שליח השכינה, מקבל שפע הנביאה, משה שר הנביאים, משה שליח השם, משה שיקרע הים, משה שיוציא העם, משה שיגאל העם, משה שהוא הגואל, משה שליח הנאמן, משה שהוא המשיח, וכן תמצא שנרמז בפסוק שאמר ואמרו לי מה שמו מה ס"ת יהוה, מה אומר אליהם ר"ת בגי' מ"ב, לרמוז על שם מ"ב, ועוד מה עם ר"ת שמו הרי משה, נשאר מו

(מו) פדר"א פמ"ח. (מח) תענית י, א. (מט) ב"ק פב, ב. (נ) ויק"ר פל"ג. (נא) הובא בנח"ק בשם רבינו אפרים. (נב) שמו"ר פ"ה כב. (נג) צ"ת. (נד) בויק"ר

מילוי שם ע"ב, פי' תסיר מע"ב כ"ו נשאר מ"ו, וזהו ג"כ מ"ה עם הכולל מ"ו. וג"כ מקבל שני הלוחות ר"ת משה, מנחיל שבת הוא, עוד התורה שבכתב משנה ר"ת משה, עוד מקור של הנשמות ר"ת משה, ונרמז בפסוק (קהלת א ט) מה שהיה הוא ר"ת משה, כנו' בזוהר נט). וזהו שתיקנו חז"ל בקדיש ויקרב משיחיה אותיות יחי משה, וגם תיקנו בתפילה של שבת י ש מ ח מ ש ה הם אותיות משיח משה, עוד מלת מ ש י ח י ה הם אותיות משיח יה ובג"י משיח דוד א, האל"ף היא רומזת לא' של אדם הראשון, וזהו א ד מ אדם דוד משיח, לרמזו שמה היה גואל ראשון והוא יהיה הגואל האחרון, וכן נרמז בפסוק (בראשית מט י) עד כי יבא ש י ל ה בג"י משה, וכן יבא שילה בג"י משיח. וכן תמצא מ"ם שי"ן ה"ה מ"ם שי"ן ה"א מ"ם שי"ן ה"י הנעלם של שלשה שמות מילואם עולה בג"י ה"א"ש משה, וזהו מה שאמרו (לקמן לב א) כי זה משה האיש וכו', לרמזו על העתיד, והמשכיל יבין דברים שאין כח בקולמוס לכותבם. כן ה ע ת ק ת י מ ס פ ר ק ד מ ו נ.

(ז) הא"ך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות ותינק לך וכו', דע כי ר"ת יעלה א ס מ ה ו ל, לרמזו על כי נולד משה רבינו ע"ה מהול, ובזה ידעה בת פרעה שהוא מישראל שראתה אותו מהול, וזהו שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא, שנולד מהול ט).

(יב) ויפן כה וכה ויך את המצרי ויטמנהו בחול אותיות אהובו, לרמז כי היה זה המצרי גלגול קין, וכשהרג קין להבל היה בשנאה, ועכשיו כשהרגו משה שהוא גלגול הבל היה באהבה, כדי לכפר על עונו, ולזה הרגו בשם המפורש כמד"א להלרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי, שהריגתו היתה באמירה, ולזה נאמר ויטמנהו בחול כלומר שיזכה להטמע בחול, בישראל שנמשלו בחול כדכתי' והיה שארית יעקב בגוים כחול מ), ולזה ויטמנהו בחול, כאמור. מ מ ו ר י נ ו ה ר ב ח י י מ ו י ט א ל זל"ה נט).

(ד, ג) ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי ס"ת שם הוי"ה בסדר הזה הוה"י בהיפוך, וכל היפוך מורה דין, לזה ויהי לנחש ויברח משה מפניו, וקודם לכן היה מטה של סמפרינון וחוקק עליו שם המפורש, ועכשיו בהיפוך השם נהפך לנחש, ולזה ויברח משה, מפני היפוך השם.

(כה-כו) ותקח צפורה צר ותכרות את ערלת בנה דע כי מלת צ פ ו ר ה הוא צור פה, ופה בג"י מילה, ולזה לא מלו מרע"ה לפי שנרמזה המילה והצור במלת

פ"א ג ר' שמות, והוא במגילה יג, א. נה) ע"י קה"ר פ"א י. נו) שמו"ר פ"א כד, ושם כ. נו) פסוק זה כתיב במיכה ה, ו, ושם לא כת' כחול. ואולי כוננו לפסוק בהושע ב, א והיה מספר וכו' כחול. נח) הובא בנחל קדומים.

צפורה כאמור, ולזה לקחה צור ולא דבר אחר. ומה שנאמר ותגע צִרְגָּלֶיָּהּ ר"ל הורידה יו"ד של המילה עד העקב ונעשה יעקב איש תם (בראשית כה כז). ומה שנאמר וירף ממנו ר"ל עתה נדמה פרי לאילן שהוא אביו, זהו וירף אותיות פרי. והמשכיל יבין.

מצאתי מכת יב קדמונית גימטריאות על פסוק ואֵלֶּה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו לענין המילה. וחייב אתה לִמּוֹל הַזְּכָרִים ט), שתקנה מולדת ואשר תוליד ט), במילה ניצלו ילדיך ט), יזכו שאין ריח אש לֹוֹהֶטֶן ט), המל בנו אברהם יצילהו מגהינם ט), מוהלך צוהו ראשונה יזהר מציצין המעכביץ ט), אל תדאג, ידידי על קיימנה בשמחה ט), אב יברך שהחיינו, והגר בבאו ימול תחילה ויטבול, בסאין ארבעים ויטהר טו).

עוד לפרשו על ענין שבת. וחייב אתה לִקְדֹשׁ הַשַּׁבָּת טו), שמרהו ממלאכה וכו תשבות טס), בכסות נקיה יכובר טט), א"נ בתבשיל נאה יעונג ט), א"נ בהדלקת נר יקודש טס), ישאו שרפים ראשם אליך לברוך עג), הכניסוהו בעוד אור יומם מצוי עג), מכל צרכיך רחוק יריך מפני השבת עד), אם תמצא, יין עליו עט) קדש בכניסתו טו), אכילותך יהיו שלשה עו), ושורך בו ינוח תמיד וינפש, בן אמתך והגר עט).

עוד לפרשו על ענין התפילה. וחייב אתה לְסֹדֶר הַתְּפִלּוֹת, שחרית מנחה וערבית תמיד עט), בעינייה פ) נוכח ירושלים פס), יצטרך שתכוין ראשונה אל לִבְךָ פג), המתפלל בציבור אין יוצרו מואסו פג), מתפלל צריך רחיצת ידים מפני הטומאה פד), אל תתפלל, יחיד עשה קבוץ בתפילתך פה), אל יתפלל שיכור, ושתי בתפילתו יקרא תועבה ונמאס פו), בעיני אלהים ואדם.

עוד לפרשו על ענין הצדקה. וחייב אתה לְפָרֶנֶס הָעֲנִיִּים פו), שדמעתם מצויה וצעקתם תקובל, ברוח נכונה יסמכם, יתן שבר רעבונם אוכל לבתיהם, הנותן בסתר אף יכפה ממנו פט), מצות צדקה רבה יותר מכל המצות פט), אל תאמר, יבאו עדי

נט) בראשית יז יב. ס) שם יג. סא) ע"י מכילתא בשלח טו. סב) ע"י תנחומא בראשית כ. סג) ב"ר פמ"ח ח. תנחומא בראשית פ' לך כ. סד) שבת קלו, א. סה) שם קל, א. סו) כריתות ט, א. סז) פסחים קו, א. סח) שמות כג. סט) שבת קיג. ע) שם קיח, ב. עא) שם כה, ב. עב) שם קיט, ב. עג) יומא פא, א. עד) פסחים נ, ב. עה) בכת"י יין קדש עליו בכניסתו. עו) שם קו, א. עז) שבת קיז, א. עח) דברים ד יד. עט) ברכות ו, ב. פ) אולי צ"ל בעיניך, או בעיתם. פא) שם ל, א. פב) שם. פג) שם ו, א. פד) שם טו, א. פה) שם ו, א. פו) שם לא. פז) פאה פ"ח ז. פח) ב"ב ח, ב. בכת"י בסתר יכפה אף ממנו. פט) שם ט, ב.

קדמם בנתיבתך (א"נ אל תקפוץ ידיך עליהם קבלם בשמחה נ), אשר יפדה שבוי, וישתדל בהצלתו (נ) יבורך תמיד ויענה, בחסד אלהים וטובותיו.

עוד לפרשו על ענין התורה. וחייב אתה לקרות הפרשה, שנים מקרא ואחד תרגום (נ), בטעמי נגונה יקראנה (נ), ישמח שמחה רבה אם למדה, העוסק בתלמוד אינו ירא מהעונשין (נ), מכל צרות רבות יוצלו משניני התורה, א"נ מלמדי התינוקות, אל תלמדו, יחידים עשו קיבוץ בלימודכם, אז יתקיים שינוכם, והלמד בלילה יתענג תמיד ויבורך (נ), בחסד אלהים ובטובותיו.

(צ) ויק"ר פל"ד ה. (צא) דרך ארץ זוטא פ"ט. (צב) ב"ב ח, א. (צג) ברכות ח, ב. (צד) מגילה לב, א. (צה) ברכות ה, א. (צו) חגיגה יב, ב. ועי' עירובין יח, ב.

פרשת וארא לה"ר אפרים זלל"ה

(ו, ג) וארא אל אברהם וכו' בא"ל שדי באותו שם שאמרתי לעולמי די"ט, ולמה באותו שם, לפי שהיו האבות ע"ה אצלו במעשה בראשית ז). ושמי יי"ל נודעתי כלומר שמי השם המיוחד, כי כל שאר השמות הכתובים בתורה כינויים הם, אהיה על שם עמהם בצרה, אלהים על שם מדת הדין, מלך על שם מלכות, וכן כולם, אבל אמיתות השם המיוחד של ארבע אותיות אין לומר בו שם כינוי כי אם שמעיד על היותיו של הקב"ה, והניגון מוכיח ושמי יי"ל, זק"ג). ז"ל נודעתי להם באמיתות שלי"ד).

(ו) לכן למ"ד בא"ף נו"ן גי' סגולפון ס), כי מרוב חיבה שמחבב הקב"ה אותו מלאך הוא נשבע בו כאדם שנשבע בשם אוהבו, וזהו שנאמר (ישעי' סב ח) נשבע יי בימינו וכזרוע עזו, בימינו זה מיכאל וכזרוע עזו זה גבריאל, בימינו בגי' זהו מיכאל, בימינו וכזרוע בגי' בכס מיכאל וגבריאל, ימין צדקי (שם מא י) גי' מטטרון ו). והוצאתי גי' ד' כוסות חובה ז), כי ד' כוסות תקנו להם לישראל כנגד ארבע גאולות הכתובות כאן, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתים, וכנגד והבאתי שהיא גאולה חמישית אם הוא חולה או אסטניס מוזגין לו כוס חמישית ט), בין והוצאתי והצלתי ד' תיבות כנגד ד' כוסות, בין שניה לשלישית שתי תיבות, כלו' בין והצלתי וגאלתי, כי שתי כוסות מוזגים קודם גאל ישראל דאגדתא, אחד לקדושה רבה ו) ואחד למה נשתנה ז), ובין שלישי לרביעי חמשה תיבות כנגד שם יי.

(ד) ל"ת להם את ארץ מגוריהם כמנין ל"ת שנים עמדו בית ראשון ושני י). גרו בה אותיות גבורה, כמנין גבור"ה אותיות שיש בשם של ויסע ויבא ויט, וזהו שאמר הכתוב (דה"א כט יא) לך יי הגדולה וג' ב' ו' ה', וכן א' ר' י' שאג מי לא יירא (עמוס ג ח), וכן בגי' ו' ח' ר' ב' פיפיות בידם (תהלים קמט ו), וכן ו' ה' ר' בוער באש (דברים ד יא), כולם סוד רי"ו, ואמרו בעלי הסוד בט' קבין רי"ו ביצים והם טבילת בעלי קריין, מקוה ישראל יי (ירמי' יז יג), והבן.

(א) אבות דר"נ פל"ה. (ב) עי' ב"ר פ"ח ז'. (ג) עי' רשב"ם. (ד) עי' רש"י ורמב"ן. (ה) עי' חגיגה יג, ב. (ו) עי' אותיות דר"ע אלף. (ז) פסחים צט, ב. (ח) ירושלמי פסחים פ"י ה"א, שמור"ר פ"ו ד. (ט) עי' דעת זקנים שמות יח, ב, ובהשגות הראב"ד על המאמר פסחים פ"י [דף כו, ב מדפי הרי"ף]. (י) פסחים קיד, א. (יא) שם קטז, א. (יב) וכ"ה בבעה"ט ופענה רזא.

(ה) ואזכור את בריתי כלומר זכרתי נאקתם עם הברית, וזכרון שניהם עלתה לפני. בריתי ב ר י ת , בריתו של אברהם אבינו שנתנסה בעשרה נסיונות יג), לכך אביא על פרעה עשר מכות. בריתי בגי' בכתר, כלומר נשבעתי בכתר נורא שלא אשכחם.

(ח) אותה לרבם מורשה ר"ת אלם, בזכות האבות שעשו עצמם אלמים לפני המקום, אברהם עשה עצמו אלם כשאמר לו הקב"ה קח נא את בנך (בראשית כב ב) ולא השיב לו אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע (שם כא יב), ויצחק עשה עצמו אלם בשעת העקידה, ויעקב עשה עצמו אלם כשנגע המלאך בכף ירכו (שם לב כו) ולא אמר להקב"ה הלא הבטחתני ושמרתני בכל אשר תלך (שם כח טו), זש"ה (תהלים נו א) למנצח על יונת אלם רחוקים, יונת זו כנסת ישראל שנקראה יונה שנאמר (שה"ש ב יד) יונתי בחגוי הסלע, יונתי תמתי (שם ה ב טו), אלם אלו בני אברהם יצחק ויעקב שעשו עצמם אלמים לפני הקב"ה כנו'.

(ט) מקוצר רוח ומעבודה קשה ר"ת מרוק, וסמך ליה וידבר יי אל משה המתחיל במצוה אומרים לו מרוק טו).

(יב) ישמעני י ש מ ע נ י, איך ישמעני פרעה ומה יהיה אחריתו. פרעה ואני ערל שפתים ס"ת אותיות מילה, כלומר אעפ"י שישנה בי, מ"מ ערל שפתים אני, וכת"י (שה"ש ד ג) כחוט השני שפתותיך ומדברך נאווה, וזה נדרש על המילה, ומילה גי' פה, חמשה ערלות יש, ד' באדם וא' באילן, כנו' בדברי רז"ל י).

(יג) וא"ל פרעה גי' ואז צום לחלוק לו כבוד י).

(טז) בני לוי לשון חבור, מלשון הנלוים על יי לשרתו (ישעי' נו ו). גרשון גר שונה, שהיה גר בארץ ושונה בהלכה שנאמר (מלאכי ב ז) ותורה יבקשו מפיהו, וגר שנאמר (במדבר יח כג) בישראל לא ינחלו נחלה, כי מי שאין לו נחלה נקרא גר. וקהת לשון קבוץ כמ"ש (בראשית מט י) ולו יקהת עצמים, שהיו מחזירים על הגרנות ומאספים מתנות כהונה ולויה. מררי שהיו מזונותיהם מרורים, אבל היו בידי שמים אך יע) שהיו צריכים לחזור אחריהם, מכל מקום משל גבוה קא אכלי.

(יח) בני קהת עצמם עם רם, בני קהת היו הרמים והגבוהים בישראל. ויצהר שהיו מדליקין המנורה שבה שמן שנקרא יצהר. חבורן שהיו מקריבין קרבנות

יג) אבות פ"ה מ"ג, פדר"א פכ"ו. יד) ב"ר פנ"ו י. טו) שהש"ר פ"ד ב, שמור" פכ"א ה. טז) ירושלמי פסחים פ"י ה"ה, ועוד. יז) ב"ר פמ"ו ה. יח) מכילתא בא פי"ג, שמור"ר פ"ז ג' והובא ברש"י. יט) נדצ"ל אף.

ומחברים ישראל לאביהם שבשמים, ועוד שהיו אוכלים קדשים בחבורה. עזיאל
שהיה מעוזם האל, כי משיירי שלחן גבוה קא אכלי.

(יט) מחלי שעונותיהם של ישראל נמחלין על ידם. מושי גם מעבירים מהשבים
עונשים, כמו לא ימיש עמוד (שמות יג כב).

(כ) יוכבד אותיות כבודי, שיצא ממנה משה שהיה נהנה מזיו זוהר הכבוד כ).
אהרן ומשה נקראו בשם קדושה, אהרן שהיה חביב לפני הקב"ה כמלאכי השרת
שמשוררים (ברנזון) [ברנ"ן] כנפים, ולזה אהרן חסר כתי' ועולה בגי' רנו, ומשה
אותיות מהש, והוא שם קדוש משמות של ע"ב.

(כא) ובני יצהר קרח שנעשה קרח מן הכהונה כא). ונפג שהיה נמס. וזכרי
שעתיד הקב"ה לזכרם ולהעלותם מגהינם כג).

(כב) ובני עזיאל מישאל שהיו שואלים מהקב"ה ונותן להם שאלתם. ואליצפן
שנצפנו תחת כנפי השכינה שנאמר (תהלים צב יד) שתולים בבית יי. ופתרי שהיו
נסתרים בבית קדש הקדשים.

(כג) בני אהרן נדב ואביהוא נדב שנדבו לבו להקריב אש זרה, ואביהוא קרי
ביה ואבי הוא, כלומר כאדם שנקנסה עליו מיתה על שעשה את העגל שנאמר (לקמן
כב ח) אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים, אלו נדב ואביהוא ג). אלעזר א ל ע ז ר
לו שלא היה עם אחיו. איתמר כלומר א י ת מ ר, שהיה צדיק כתמר יפרח
(תהלים צב יג).

(כד) ובני קרח אסיר שהיו אסורים בגהינם כד). ואליקנה שעתיד הקב"ה לקנותם
ולהעלותם משאול. ואביאסף כשיאסף אבינו שבשמים את נדחי ישראל כה).

(כה) פנחס פנחס פנה וחס על כבוד המקום במעשה זמרי. מבנת פן (פיאל
גי' כו) זה פטם עגלים לעבודה זרה כו).

(כז) המדברים גי' צורה, כי כשהיה הקב"ה מדבר עמהם היה נגלה להם כאילו
מדבר מתוך צורה מאירה כז).

כ) עי' מדרש"ג. כא) וכ"ה ברוקח ריש פ' קרח. כב) עי' על בני קרח במדרש
שוח"ט פמ"ה ד. כג) תנחומא אחרי ח. כד) עי' בעה"ט. כה) עי' שכל טוב.
כו) נדצ"ל מבנות פוטיאל גי' זה [הוא] וזכר. כז) סוטה מג, א. כח) עי' יבמות
מט, ב.

(ז, ד) בשפטים ג' אמת, משפטי יי אמת (תהלים יט י), כלומר בזכות התורה שנקראת אמת (ט) ומשפט ל).

(טו) והמטה אשר נהפך לנחש ולא המטה שהיה חקוק עליו שם המפורש, כי היה פרעה יוצא לנקביו ולא היה ראוי שיביא מטה האלהים למקום הטינופת, וזהו ויפן פרעה (לקמן) כלומר פנה לנקביו וחזר לביתו.

(יד) מאן לשלח את העם, כלומר שהיה לו לומר א מן לכל מה שהיית גוזר, והנה הוא הפך מאמן למאן.

(כז) נוגף את כל גבולך בצפרדעים שכל כך יהיו בריבוי שכל המהלך נוגפים רגליו בהם (ל).

(ח, ח) ויצא משה וכו' ויצעק אל יי כלומר צעק בקול רם לפני הקב"ה כדי שלא יחדשהו שהיה זה ע"י כישוף לזה צעק, וגם לפי שקול הצפרדעים המקרקרים היה גדול מאד (ל) וצעק כדי שישמעו, וז"ש על דבר הצפרדעים (ל).

(ז) ופרו הצפרדעים ממך ומבתיך כלומר ימותו מיד שם וכל מי שהיה הולך היה דורך עליהם, לכן ויצברו אותם (ל). רק ביאר תשארנה אותם שהיו בתחילה ביאור לא מתו (ל).

(ז, טו) ויצא המימה ג' להחבא בנקב(י), כי כשהיה צריך לנקביו היה נחבא במים (ל). לקראתו על ג' ולראות בקלוננו (ל). על שפת היאר ר"ת עשה, כלומר עשה צרכיו במים כדי שלא ירגישו המצרים שהיה צריך לנקביו שהוא עושה עצמו אלוה (ל).

(ח, יז) משליח אותיות למשיח, כי כל האותות שעשה הקב"ה למצרים עתיד לעשותם לימות המשיח שנאמר (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (ט).

(יח) כי אני יי בקרב הארץ שחשב פרעה שאין ממשלת הקב"ה כי אם בשמים ממעל.

(כט) ברכות ה, ב. ל' ע"י שם ו, א. לא ע"י רש"י. (לב) שמו"ר פ"י ו. (לג) ע"י ראב"ע. (לד) נראה דשייך לפסוק דלהלן וימותו הצפרדעים וכו'. (לה) שמו"ר פ"י ה, ובפירוש הרד"ל שם. (לו) תנחומא וארא יד. (לז) תנחומא שם. (לח) וכ"ה ברש"י. (לט) ע"י תנחומא בא ד, שמו"ר פ"ט יג.

(ג) ארץ מצרים תשחת ר"ת אמת, נאמנים לעשות שליחות המקום ב"ה, וכשהשלימו לעשות שליחותם חזור, אבל הצפרדעים שנבראו לשם כך מתו, כמו שמצינו במלאכים שמתחדשים בכל יום ואומרים שירה ונטבעים בנהר דינור וחוזרים לכמות שהיו מקודם מ).

(כא) פרעה גי' שנה, וזהו שנאמר (משלי כו יא) כסיל שונה באיולתו, זה פרעה.

(כה) שלח את העם ס"ת חתם, כלומר הקב"ה חתם ימי השעבוד וכבר נשלמו.

(ט, ח) פיה כבשן אותיות שחין בכף, כלומר תפס משה בכפו מה שהיה לשחין בכל מצרים מה). קחו לכם מלא חפניכם וכו', למה נאמר לכם וקחו בזאת המכה לבד, נ"ל כי שאר מכות היו בעולם, כי לא רצה לקחת שחין שנגזר על אחרים ליתנו לאלה, ויכול היה ביד הקב"ה להביא בלא פיה, אלא כך עשה הקב"ה להראות לבריות שיכול לעשות ממש מתוכו, כי הפיח לאחר שנורק הוא דבר שאין בו ממש ועשה ממנו ממשות.

(ט) לשחין גי' שחץ, ופי' גאווה, כי כל בעלי גאווה הם בעלי גרב ושחין.

(ג) יד יי הויה אותיות שם ד', לומר אעפ"י שזה רחמים הוא נהפך למדת הדין בשעת הרוגז.

(טו) שלחתי את ידי ואך כלומר זכרתי יד"י שהם ארבעה ועשרים ספרים שבתורה שעתידיים הם לקבל, הכתובים באל"ף ב"ת שעולים כ"א ועם הכולל כ"ב אותיות של התורה, ואך הוא עולה שם אהיה, והוא מטיב לישראל דכתי' (תהלים עג א) אך טוב לישראל, וכו' בשם נפרע מן הרשעים שנאמר ו אך אותך וכו' מנ).

(כט) פי ליי הארץ ר"ת כלה, כי ישראל נקראו ארץ דכתי' (מלאכי ג יב) כי תהיו אתם ארץ חפץ מנ), ונקראו כלה שנאמר (ישעי' סב ה) ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך מד), אכ"ר. ע"כ.

מכתיבה אשכנזית

(ו, ב) וידבר אליהם בגי' זה דיין, מלמד שישב עליו בדין, כמ"ש רז"ל על שאמר (ס"פ שמות) למה הרעת וכו' למה זה שלחתני מה), והשיב לו הקב"ה עתה

(מ) חגיגה יד, א, ב"ר פנ"ח א. מא) ב"ר פ"ה ז. ועי' שמו"ר פי"א ה. תנחומא וארא יד. מב) וכ"כ ברוקח בשער היחוד. מג) קה"ר פ"א ט. מד) שהש"ר פ"ד כא. מה) תנחומא וארא א, מדרש אגדה.

תראה אבל לא תכנס לארץ ולא תקבר שם (ו), אמר משה כלום נתכוונתי אלא לטובה גם אתה תרחם עלי ותאמר לי אמרי נועם, מיד ויאמר אליו אני יי יהוה באתב"ש מצפ"ץ עולה בגי' ברחמים (ו), לא תמות במדבר ותקבר בארץ גד (מ). וידבר אל הים אל משה מלת אלהים נוטריקון אמרת למה הרעת יהושע מכניסן.

(ג) וארא בגי' יצחק, בזכות העקידה נראה לאברהם, וז"ש וארא אל אברהם. עוד וארא קרי ביה וארא, שראה הקב"ה כאדם שמשגיח ורואה על חבירו לראות היאן נוהג, זהו וארא. עוד וארא גי' אור א', כלומר קודם שבא אברהם היה העולם תהו ובהו וחשך, שני אלפים תהו (מט), וכשבא אברהם היה אור שנאמר (ישעי' מא ב) מי העיר ממזרח, קרי ביה מי האיר, וכן דרשו רז"ל (י) יהי אור (בראשית א ג) זה אברהם, זהו וארא אל אברהם. עוד וארא אל קרי ביה אוריאל, היה אברהם כמו מלאך, וכן האבות, כי האבות הן הן המרכבה (נ). עוד וארא שני אלפי"ן בתיבה זו כנגד שני אלפים תהו, וביניהם אות רי"ש, לומר שהיה ראש לעולם כמשה"ה (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ ב ה ב ר א ס, קרי ביה באברהם (נ). בא"ל שדי שאמרתי לעולמי די (נ), וכך תמצא שדי במילואו כזה שין דלת יוד הנעלם שלו עולה ת"ק, כך מהלך העולם ת"ק שנה (נ), וזהו שאמרתי לעולמי די. וזהו שנאמר גבי תורה (משלי ב ד) אם תבקשנה כסף, אם תבקשנה בכל העולם, וזהו ת ב ק ש נ ה אותיות בת"ק שנה, כלומר בכל העולם שמהלכו ת"ק שנה כאמור. עוד בא"ל שדי סופי תיבות של אברהם יצחק יעקב הם אותיות ב ק ס והוא שדי באתב"ש בקס (נ). ועוד וארא כל' ו' ארא, פי' ו' פעמים כתוב באבות וארא, ג' באברהם ב' ביצחק א' ביעקב, והם היו כאלמים לפני ולא הרהרו על מדותי, לכך בס"ת וארא אל אברהם אלם (נ), וכן ששה פעמים כתי' בחומש אל שדי כנגד ששה ימים שבהם נברא העולם שאמרתי לו די, וכנגד ששה אלפים שנה הווה העולם (ט).

(ס"פ שמות) וישב משה אל יי ואז נתכסה מהם מ"ה יום, אמר לו הקב"ה כגואל ראשון כך גואל אחרון וקץ האחרון מאוחר מן הראשון מ"ה יום, אם יתמהמה חכה לו (תבוקק ב ג ט).

(ו ג) לא נודעתי להם והלא כבר נאמר (בראשית טו ז) אני יי אשר הוצאתיך מאור כשדים, וכן גבי יצחק ויעקב, אלא לא הכרתי להם הויית אדנותי.

מו) סנהדרין קיא, א. מז) שמור" פ"ג ו. מח) עי' רוקח "שער השם". מט) עי' ט, א. נ) ב"ר פ"ב ג. נא) ב"ר פמ"ז ו. נב) ב"ר פי"ב ט, שו"ט קד טו. נג) חגיגה יב, א. נד) שהש"ר פ"ו ג. נה) וכ"כ בבעה"ט. נו) עי' ט, א. נז) במד"ר פי"א ב.

(ד) וגם הקימותי את בריתי אתם לית אתב"ש של ר"ת עולה אלף ור"ץ, זהו קץ ראשון (ט), והפשוט עולה מ"ה, זהו קץ האחרון אלף ושל"ה, מ"ה עודף עולה על ר"ץ ואלף, מלמד שגילה להם מה שעתיד להיות, וכשם שנגאלו עתה בזכות האבות וע"י תפילה כן לעתיד לבא, קץ בפשוט (ט) ומילוי כזה קר"ף צד"י בגי' אלף ור"ץ.

(ה) נאקת באתב"ש בגי' האבות, כי עלתה צעקתם לפני כסא הכבוד, מלמד שהאבות מצטערים בקבר על בניהם (ט).

מס"א. וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר ר"ת נביא, רמז למשה שיהיה נביא ויוציאם ממצרים.

(ו) והוצאתי והצלתי וגאֹלתי ולקחתי בגי' זה עני בישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות (ט). לכן אמור בזה הפסוק נעלם ק', כי אזכור אברהם שהיה בן ק' שנה כשהוליד ליצחק, ויצחק מצא ק' שערים, ויעקב היה בן ק' שנה כשהוליד כל בניו, ולכן בגי' ק' (ט).

(יא) ואֵל פרעה מֵלֶךְ מצרים בגי' הנה צוה חלקו כבוד למלכות.

(טו) בן כנענית בגי' דינה בת יעקב (ט).

(יח) קהת עמרם משה ר"ת בגי' רד"ו, כך היו במצרים.

(כג) את אֵישׁבֶע בת עמינדב אחות נחשון לֹא לֵאשָׁה בגי' [מיכאן הוא ש]כל הנושא אשה צריך לבדוק באחיה מפני שרוב בנים דומין לאחיה (ט).

(כד) ואביאסף ובדברי הימים (א ו כג) ואביסף, לא רצה לומר ואביאסף מאחר שכבר נבלע בארץ. קשה דמנה כאן בני עוזיאל ולא מנה בני חברון. ועוד דהפסיק בין אהרן לאלעזר בני קרח (ט).

(ז, א) ואהרן אחיך יהיה נביא בגי' פ"ג, שהיה אהרן בן פ"ג שנים.

(נח) ר"ל בסוף דניאל כתובים ב' קצים אלף ור"ץ ואלף ושל"ה ואלו מ"ה ימים יתרים שיהיו במדבר העמים כמ"ש בכמד"ר פ"א ב. (נט) ומנין הק' הוא תשע מאות בחשבון מנצפ"ך. (ס) עי' מנחות נג, ב. ועי' שמור"ר פט"ו ד. וכ"כ בעה"ט. (סא) פסחים צט, ב. וכ"כ בעה"ט. (סב) וכ"כ בעה"ט. (סג) ב"ר פ"פ יא. (סד) ב"ב קי, א. (סה) עי' ברוקח פ' וארא עמ' לו מה שיישב.

מס"א. (ו, כז) הם המדברים אל פרעה וכו' הוא משה ואהרן יעלו כמנין תרי"ג, שעל ידי שניהם ניתנו תרי"ג מצות לישראל (סו).

(כח) ויהי ביום דבר יי וי היה באותו יום שנגזר על משה שלא יכנס לארץ ישראל (סו). עתה תראה (ס"פ שמות) ולא במלחמת ל"א מלכים (סס).

(ז, ג) ואני אקשה ועם עקש תתפתל (תהלים יח כז), עקש בגי' מלך מצרים (ט).
(יא) ויקרא גם פרעה בתנחומא (ע) שקרא לאשתו שהייתה כנגד כל החרטומים והמכשפים.

(טז-יז) הנה לא שמעת עד כה, כה אמר כ"ה כ"ה זהו חמישים מכות שלקו על הים (על).

(יח) והדגה ב' בפרשה, רצית לבטל וידגו לרוב (בראשית מח טז) שהשלכת בניהם ליאור על כן והדגה תמות.

(יט) ובעצים בגי' ובצלמים (ע). ובעצים ובאבנים אבל לא בכלי מתכות, ולכן משימים ברזל במים בשעת התקופה לפי שאין מצוי בכלי מתכות (ע), ולכך לא ביקש פרעה במכת דם שהיה שותה בכלי מתכות ובהם לא היה נהפך לדם.

(כח) ובעמך ובתנורו בגי' אלו חנניה מישאל (ו) עזריה, כמ"ש רז"ל (ע) מה ראו חנניה מישאל ועזריה וכו' נשאו ק"ו מצפרדעים.

(כט) ובכה מלא ה', בכיית בני ישראל וצעקתם הביאה מכת צפרדעים שהיו מקרקרים. תכבד העבודה וגו' (ס"פ שמות), עשרה תיבות בפסוק, שכל אחד היה לו לעשות מלאכה כנגד י' בני אדם, לכך י' דברים, בביחך בחדור מיטתך עבדיך עמך בתנורו כמשארותיו ובכה ובעמך ובכל עבדיך.

(ח, ב) צפרדע צ פ ו ר ד ע ה (ע), שהיא קורא ובאים כל הצפרדעים.

(ח) דבר הצפרדעים בגי' אלו בקירקורן, קרקורן היה קשה להם שהיו מקרקרין בתוך מעיהן (עו).

(סו) עי' חומת אנך. (סז) עי' מגילה י, ב. (סח) סנהדרין קיא, א. (סט) וכ"כ בעה"ט. (ע) ב' וארא יב. שמור"ר פ"ט ד. (עא) שמור"ר פ"ה יד. (עב) שמור"ר פ"ט יא. (עג) עי' שור"ע יר"ד סי' קט"ז ס"ה ברמ"א, ש"ך סק"ו, והגר"א סקט"ו.
(עד) פסחים נג, ב. (עה) עי' תדא"ר פ"ז. (עו) שמור"ר פ"י ו.

(יב) והיה לכם חסר יו"ד, כי י' קבין של כנים לכל אחד עו).

(כב) את תועבת עובדין לצאן עט), לפי שטלה ראש למזלות עט).

(ט, א) בא אל פרעה ודברת בכולן כתי' ואמרת, וכאן ודברת, שדיבר אליו דברים קשים פ).

(ג) הנה יד יי הויה דבר שהוא פתאום שייך לומר ביה הויה, אתמול בריא[ות] ובפתאום ימותו, [לכך] נקרא השם יו"ד ה"י [וי"ו ה"י] כי הוייתו בפתאום [עשה] פא).

(טו) ואך אותך לית דכוותה, כלומר ואך הכאה בפעם אחת שלא נשמע ולא נראה. כל שמות הקב"ה דו פרצופין, רע לאומות וטוב לישראל, שם אהיה בגי' אך, זהו אהיה שלחני (לעיל ג יד), א אך טוב לישראל (תהלים עג א) א אך חנון אתה, לכך מתחיל בעשרת הדברות בא' ומסיים כך' שהוא לרעך פנ).

(לג) ומטר לא ניתך ארצה ונשאר באויר העולם עד לימות המשיח פג). קשה למה לא אמר לו משה שלח העז מקנך במכת דבר (עי' במפרשי פד).

(כ) הירא את דבר יי ר"ת בגי' איוב פה).

עז) עי' רבינו בחיי. עח) שמו"ר פט"ז ג. עט) מדרה"ג. פ) רוקח עמ' מג.
פא) רוקח שם, והשלמנו ע"פ מושב זקנים. פב) רוקח שם. פג) תנחומא וארא טו.
שמו"ר פי"ב ח. פד) עי' חזקוני. פה) שמו"ר פי"ב ב, ירושלמי סוטה ספ"ה.

פרשת בא אל פרעה לה"ר אפרים זלל"ה

(י, א) ויאמר יי אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב ר"ת אלול, כי ט"ו בסיון⁶) התחילו המכות, הרי באלול נשלמו המכות, ואז נעשה לב פרעה כבד (לב פרעה) [עליו], ואמר בודאי בתלת זמני הוא חזקה נ), ולולי שחזק הקב"ה את לבו היה שולח את ישראל מיד. למען שיתי אותותי ר"ת למפרע אשל, בזכות אברהם שכתוב בו (בראשית כא לג) ויטע אשל. ולכך תגין על כ' של הכבדתי, כלומר אברהם שהיה בדור (מישרים) [עשרים] ג). אותותי אלה כאן רמז למ"ד ו) ועל הים לקו מאתים מכות, שכן אלה במילוי כזה אל"ף למ"ד ה"י בגי' מאתים.

(ג) אלהי העברים למה בכל מקום נקרא אלהי ישראל וכאן נקרא אלהי העברים, נוכל לומר כי מלת ישראל לשון שררה⁸), וכעוד שהיו ישראל משועבדים בחומר ובלבנים נקראו על שם עברים. אלהי העברים בשביל שלא שינו לשונם ו) ייחד הקב"ה שמו עליהם על שם עברים. יי אלהי העברים בגי' ת', כמנין שני הגרות והשעבוד, ועבדום וענו אותם ת' שנה (בראשית טו יג).

(ז) למוקש ל מ ו ק ש, שעתידים להיות כמו קש שנאמר (לקמן טו ז) יאכלמו כקש. ד"א למוקש ל מ ו (ה) ק ש, שכבר נשדף כל מה שבשדות עד שנשרף כקש, והכל בעון ק"ש שנים שרצה לשעבד בהם.

(יב) בארבה ויעל על בגי' והבא ז) מיד [ה]מלאך הממונה עליו, וכן אמרו בעלי הסוד שלעולם המלאך הממונה יבא תחילה ואח"כ חיילותיו.

(כג) ולב לב בני ישראל היה ס"ת לילה, האור ששמשו לישראל בשלשת ימי האפילה היה מאיר להם יום ולילה. אור בגי' באדר, מה שכתוב ולב לב בני ישראל היה אור באדר היה, וכמו שהיה אור באדר אז לישראל כך במפלת המן כתי' (אסתר ח טז) ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר.

(א) בסד"ע פ"ג והביאו בסדר הדורות איתא באייר, וכ' בשם הרמב"ן בניסן, בכת"ב כ' ט' סיון. (ב) ב"מ קו, ב. (ג) אבות פ"ה ב. (ד) מכילתא בשלח. (ה) עי' בראשית לב, כט כי אם ישראל כי שרית וגו'. (ו) ויק"ר לב ה. (ז) נדצ"ל זה בא.

(יא, א) ויאמר יי אל משה עוד בגי' לא ירדה שכינה למטה מעשר אמות(מ), כמ"ש רז"ל ט), ולפי שהיתה מצרים מליאה גילולים לכך צריך לומר שנגלה הקב"ה למשה למעלה מעשרה, וכן ועברתי בארץ מצרים (לקמן יב יב) למעלה מעשרה.

(ד) יוצא בתוך גי' (בלי) [בלא] מלאך אתי.

(א) עוד נגע אחד כלומר כבר הבאתי עליו נגע שנאמר (בראשית יב יז) וינגע יי את פרעה, ועתה אביא עליו עוד נגע.

(ו) כמדהו לא נהיתה זכר ונקבה י), כמוהו שהמלך בעצמו היה צועק אותה צעקה לא נהיתה, כמ(ו)הו לא אותיות והמלך.

(יב, ב) החדש חדשים לחדשי הרי ה' חדשים שבשנה שבהם ימים טובים לישראל, והם ניסן סיון תשרי כסליו אדר. ג' פעמים הזכיר חדש בזה הפסוק, רמז ג' חדשים בשנה שבהם ג' רגלים, ופסח ראש לכולם, ראשון הוא ל"ב ר"ת בגי' ברגל, ראש השנה לרגלים, ראשון הוא ל"ב לחדשי השנה בגי' זהו ראש השנה למלכים ולרגלים (ו).

(ג) ויקחו להם להנאתם, כי ישראל שבאותו הדור מגלים עריות היו, שופכי דמים היו, עובדי ע"ז היו י), ראויים היו ליאבד עם המצרים, אמר הקב"ה יביאו שה ויכפר בעד שה פזורה ישראל (ירמי' ג יז).

(ה) מן הכבשים ומן העזים ולא מן הבקר, גלוי וידוע היה לפני הקב"ה שהיו ישראל עתידין להמיר כבודו בעגל ואין קטיגור נעשה סניגור י).

(ג) איש ש'ה לבית ר"ת אשל, בזכות אברהם שנטע אשל. ואזכור להם זכות אברהם שאמר אלהים יראה לו ה ש ה (בראשית כב ח), יצחק נעקד כ ש ה, יעקב אמר הסר משם כל ש ה ש (שם ל לב). בעשור לחדש ואזכור נס עשירי י). ד"א בעשור לחדש לפי שבא לכפר על בני ישראל כיום הכיפורים.

(ח) את הבשר בלי"ה הזה ר"ת אהבה, ואזכור להם זכות אברהם שיש בו אותיות אהב רם. צ"י אש בגי' ת"ל, זהו ומושב בני ישראל ת"ל שנה (לקמן).

(ח) אפשר שצ"ל ויאמר ה' אל משה עוד נגע בגי' לא ירדה השכינה למטה מן ב' אמה. ועי' לעיל בפ' שמות ג, ה מכתבה אשכנזית, עי' סוכה ה, א. ט סוכה ה, א. י) עי' רשב"ם וחזקוני. יא) ר"ה ב, א. יב) שמ"ר פט"ז ב. יג) ברכות נט, ב, ועי' מדרשבי. יד) בכת"ב: עשר ניסים, נדר"ל עשרה נסיונות, או ר"ל נסיון העשירי

(יג) הדם לכם לאות ר"ת הלל, כלומר בזמן הבית שהיו ישראל שוחטין פסחיהם הדם לאות, ועכשיו בגלות הלל המצרי והלל הגדול טו) לאות.

(יא) ויצאתם בחפזון לכך תעשה מצה בחפזון, אחת לשה ואחת מקטפת ואחת אופה טו).

(יח) בערב תאכלו גי' והכתוב קבעו לכם [ב]חובה ז).

(יא) תאכלו גי' אך כזית, ובגי' כזית דיו, במסכת פסחים יט) הקמחים והסלתות אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה.

(כז) בתינו הציץ עזרת נשים היתה באורך קל"ה אמות כמנין הצי"ל יט).

(לז) רעמסס גי' ת"ל, לפי שת"ל שנים משעת הגירות עד שבאו לרעמסס ט). פוכותה סוכת ה', ד' דפנות והסכך מענני כבוד נא).

(מב) להוציאם בגי' יהואל המלאך נט), כי הקב"ה שלח יהואל שר הפנים להוציאם שנאמר (ישעי' סג ט) ומלאך פניו הושיעם, לפי שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים נט), כביכול עמו אנכי בצרה (שם) בכל צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם.

(מד) ומל"תה אותו אז יאכל בו האדון, מכאן שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח טז), יאכל גי' אדון.

(יג, ב) פטר כל רחם גי' זה פרט ליוצאני דופן נט).

(ד) האביב גי' עשרים, בזכות מילה שניתנה לעשרים דור טו), כי לא היו נימולים ונתן להם הקב"ה דם פסח ודם מילה, וז"ש אתם יוצאים בחדש האביב.

(ז) ב' פעמים נאמר לא יראה לעבור עליו בשני לאוין.

(יב, טו) הראשון תשביתו שאור ס"ת נור, תרגום של אש נור, רמז לביטול חמץ באש טז).

שהוא עקידה. טו) פסחים קטז קיז. טז) פסחים מח, ב. יז) סוכה כז, ב, מכילתא. יח) מ, א. יט) מדות פ"ב מ"ה. כ) ע"י רוקח עמ' סג פ' מב. כא) סוכה יא, ב. כב) צ"ל וזה היה מלאך יהואל. כג) ברכות ה, ב. כד) מכילתא. כה) בכורות יט, א. כו) כלומר לאברהם שהוא בדור עשרים. כז) פסחים יב, ב.

(יג, טז) על ידיה גי' זה בסמוך, גם כן בסמאלומ). ע"כ.

מכתיבה אשכנזית.

(י) ויאמר יי אל משה בא ס"ת אהל, אמר לו לבא אל אהל. בא אל פרעה אותיות פלא, נעשה פלאות למשה, שכמה שומרים היו לו בפתח ביתו ומשה בא לפנים בלא ידיעתם (ט), לכך רמז פלא. בא אל פרעה ס"ת אלה, לאלה ולקללה לפרעה. הפבדתי על כ' תגין, רמז בזכות אברהם שהיה בדור עשרים (ז) שנאמר (יחזקאל לג כד) אחר הי"ה אברהם. ואת לב עבדיו למען אותיות בלעם (ז), כי בלעם יעץ לו כל הרעה (ז), וז"ש ואת לב עבדיו. שתי אותותי כתי שתי, שתי מכות היו ממש בקרבו בבטן של המצריים, דם (ג) וצפרדעים (ד). אותותי אותות יי, אלה הם עשר מכות. בקרבו בקרבו, לעשות בו קרב ומלחמה. אלה בקרבו ולמען תספר ר"ת אבות, בזכות האבות כל זאת (ט).

(ב) אשר שמתי בם אותיות שמים, כי שמים מכות היו בגופם, דם וצפרדעים. אשר שמתי קרי ביה שמותי, שם השם היה כתוב על המטה.

ד"א בא אל פרעה מכאן שהשכינה הלכה עמו. למען שתי רמז לו שתי מכות אביא עליהם עדיין לבד מבכורות שכבר הגדת לו. בכל אלו הפסוקים של הליכה וביאה לכה ואשלחך אל פרעה (לעיל ג י) לך ואספת (שם שם טז) מי אנכי כי אלך (שם שם יא) לך אל פרעה (שם ז טו) בא אל פרעה, בא דבר (שם ו יא), בכולם נעלם גי', כי כל אלו ההליכות והביאות בזכות גי', לך לך מארצך (בראשית יב א) קום ה ת ה לך בארץ (שם יג יז) ו לך לך אל ארץ המוריה (שם כג ב), וכן גי' אני והנער ג ל כ ה עד כה (שם שם ה) ו י ל כ ו שניהם יחדיו (שם שם ו)] ו י ל כ ו שניהם יחדיו [(שם שם ח), וכנגדם עתיד לצוותם שלשה פעמים לרגל (ז).

בגד ובן בגד עד כאן חייב לספר, וכן והודעתם לבניך ולבני בניך (דברים ד ט) עד כאן רחמי האב על הבן (ז). ולמען תספר באזני [בגד] בגי' זהו שלשים יום לפני הפסח, מכאן אחז"ל (ז) שואלים ודורשים וגו'. אותותי אשר שמתי בגי' האותיות היו נרשמות [כולם] בגופן, והם ששה, אבל דם דבר ברד ארכה היו על ממונם ולא הורשמו בגופן (ט).

(כח) מנחות לו, ב. כט) ילקוט שמות קעו. (ל) אבות פ"ה מ"ב. (לא) צ"ת. (לב) סוטה יא, א. לג) תחומא וארא יג. לד) שמו"ר פ"י ו'. (לה) שמו"ר פט"ז ד. (לו) רוקח עמ' מט. (לז) כ"ר פנ"ד ב מדרש תהלים פע"א. פענח דא. (לח) פסחים ל, א. (לט) עי' מדרש תהלים קה, ח. ילק"ש תהלים רמז תתס"ג.

(ח) מי זמי לית דסמיך, אמר הקב"ה אתה אמרת מי יי אשר אשמע בקולו (לעיל ה ב) חייך מי להפך י ס, בתוך הים אודיעך מ"י מכות מ), אמרת מי זמי עליך יאמרו מ י כמוכה מ י כמוך נאדר (לקמן טו יא).

(י) רעה נגד פניכם ס"ת הדם, מזל מאדים משמש, וזהו מזל רעה שממונה על החרב והדם מ).
(ז) שלח את האנשים גי קטנים עם גד(ו) לים מנ), זהו מ"ש עבדי פרעה, והוא השיב לכו נא הגברים כלומר הגיבורים מ).

(יד) ואחריו בגי ואפי' לו בימי יואל מ). לא יהיה כן בגי' זהו מין אחד מ).
ואחריו לא אותיות יואל.

(כב) ויהי חשך אפלה בגי' ככותל מ). ובאותן גי' ימים מתו אותן שלא היו מאמינים (שלא יצאו) [שיצאו] משם לעולם מ), ומתו ביי"ג לאדר, והמן גזר לאבדם ביי"ג באדר, לכן מתענים ביי"ג באדר לזכור בו וזעקתם מ).

(כו) לא אבה לשלחם אב"ה מכות מ) לא רצה לשלחם, אבל בחושך אמר גם טפכם ילך עמכם, לכך לא נאמר ולא אבה.

(כט) כן דברת כפוי טובה לא רציתי לפשוט בגופך עד עתה.

(כח) כך מעלי עד עתה הייתי מכבדך, ועתה אתה עלי כמשוי. מעלי גי בפסח, אז תלך מעלי.

(כט) לא אופף עוד חסר י, כי כמעט כבר כלו עשר מכות מ).

(יא, ח) בחרי אף בגי' [זהו] אז סטרו).

(ט) לא ישמע אליכם חסר י ב), עד שתעשו לו כל עשר מכות.

יש מפרשים נ) אלו טעמי הסימנים של דצ"ך עד"ש באח"ב ג), דם צפרדע ע"י התראה שהיה מתרה בו עד שלא הכהו וכנים שלא בהתראה, ומכאן סמכו מי שלקה

מ) שמור פ"ה יד. מא) עי' ילקוט רמז שצ"ב, רש"י ורוקח עמ' גא. מב) וכ"כ בכמה ט. מג) וסיים ברוקח שהם ראויים לעבודה. מד) רש"י, פירוש התורה לרח"פ, ועי' מדה"ג, רמב"ן ורבינו בחיי. מה) עי' שמור פי"ד א, וכ"ה בפירוש התורה לרח"פ. מו) שמור פי"ד ג. מז) רוקח עמ' נב. מח) ר"ל שמנה. מט) רוקח. נ) זבחים קב, א. נא) לפנינו מלא. נב) מחזור ויטרי, דעת זקנים ז, כה, רא"ש תחילת וארא, הגמ"י סוף הלי' חור"מ ועוד. נג) סיפרי.

ושנה בשלישית כונסין אותו לכיפה בלא התראה מ), וכן ערוב ודבר היו בהתראה ושחין בלא התראה, וכן ברד וארבה היו בהתראה וחושך שלא בהתראה. אבל זקני רבינו אב"ן פירש כי דצ"ך היו ע"י אהרן במטה, ועד"ש היו ע"י משה שלא במטה, באח"ב היו ע"י משה ובמטה, ולכך ר' יהודה נתן בהם סימנים דצ"ך וכו'. ורבינו יב"א זצ"ל ט) פירש טעם לסימנין דלהכי נקט להו הכי לפני שאות שלישי מסימן דהיינו כנס שחין חשך כל אחד היה משמש עם חבירו, כשהיו כנים אז היו עמו שחין וחשך אלא שהיו כנים עיקר המכה, וכן כשהיה חשך היו עמו כנים ושחין, וכן כשהיה שחין עיקר היו עמו כנים וחשך, ותדע דהכי הוא כי כולם קשורים זה בזה כשתכתוב זע"ז כך כנס ותקח אות ראשון מחשך וכן משחן וכן מכנס יהי ח ש, ואמצעיים שחן ש ח, ואחרונים כ נ ס, וכן תעשה כולם, הרי בעבור שסימנים כך חשך שאלו באו באות שלישי לסי' השמיענו זה החידוש. ור' יהודה חסיד פירש דר' יהודה אמר בסיפרי ט) על מביאי בכורים דצ"ך עד"ש באח"ב, ואשמ[וענינן] שבזה הסדר יש לקרות למביאי בכורים ולא בסדר שכתוב בתלים (עח וקה). העתקתי מכתבת ידי רבינו אבי"ה זצ"ל.

(יב, א) ויאמר יי א"ל משה וכו', הפסוק מתחיל ומסיים באמירה, כי הרבה אמירות היו כאן, לימד לו קידוש החודש כדאי' בר"ה ט) ובתנחומא ס).

(ב) החדש הזה לכם הפסוק זה משולש, ג' פעמים, חדש בפסוק, וכן ג' תיבות בין חדש וחדשים, וכן ג' תיבות בין חדשים לחדש, לומר באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים ולחדשים ס), ועיבור החדש בשלשה ס). לכם אותיות מלך, וכת' לכם ראש השנה למלכים שלכם למלכי ישראל ס). החדש הזה לכם וכו', הפסוק הזה מתחיל בה' ומסיים בה', לומר ביום ה' היה החדש קרי ביה ה' חדש ס). החדש הזה לכם בגי' יום חמישי. ניסן בגי' למלכים. חדש בגי' לרגלים, זהו ראשון הוא לבל תאחר ס). חודש במילוי כזה ח"ת ו"ו דל"ת שי"ן בגי' בכ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים ס). הזה המקבל החדש כאילו מקבל פני השכינה ס), זה אלי ואנוהו (לקמן טו ב). החדש הזה לכם וכו', עשרה תיבות בפסוק, בפרקי ר' אליעזר ס) קידוש החודש בעשרה. ולכך קורין שבת שלפני הפסח שבת הגדול כי נס גדול נעשה להם במצרים כי ר"ח ניסן שבו יצאו היה יום ה' ועשור בשבת היה והיו מושכין תועבת מצרים לעיניהם ושוחטין אותו ליל פסח ומעיהן מתחתין

נד) ע"י סנהדרין פא, ב. נו) בראב"ה כ' כן על רבינו יצחק ב"ר אשר הלוי.
 נז) פ' כי תבא. נט) כב, א. ס) בא ו, ע"י מנחות כט, א. סא) ר"ה ב, א.
 סב) סנהדרין י, ב. סג) ר"ה ג, א. סד) רוקח, וכ' שם בפר' ר' עקיבא [שבת פז,
 בן חמישי בשבת היה, וכ"ה בסדר עולם פ"ה. סה) ר"ה ד, א. סו) שם כה, א.
 סז) סנהדרין מב, א. סח) פ"ה.

ושותקין מט). ראשון הוא לכם לחדשי ר"ת הלל ע). ל"ח שמורים הוא ל"י להוציאם (לקמן) ר"ת הלל, לרמוז הלל בראש [חדש] והלל כליל פסח עה). החדש היתר חמץ ד' שעות עז).

(יד) הזה לכם לזכרון ר"ת הלל, וס"ת המן, לרמוז שביום פסח נתלה המן עג) וקראו הלל.

(ד) איש לפי אכלו בגי' א(ו) כל כזית, כי סתם אכילה בכזית עד). תכופו על השה שיה תמים שה לפסח ושה לחגיגה עה).

(ה) מן הכבשים ומן העזים ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים היה יום ה' עו), היה י"ד בו יום רביעי, התחיל טלה לשמש בתחילת היום, טלה בגי' דם עו).

(ח) ואכלו את הבשר מתחיל הפסוק ומסיים באכילה, לימד על שתי אכילות פסח וחגיגה עה). ו י ב ש ל ו את הפסח (דה"ב לה יג) בגי' גדיים מקולסים עט).

(י) עד בקר ליתן בקר שני לשריפתו פ). עד בקר בגי' הש(י)ני.

(יב) ועברתי במכילתא לשון וְעָבַרְתִּי.

(יג) לאת כתי' חסר ו', משנימול אברהם פה) עד שנימלו במצרים א"ת שנה, לכך צוה לסמן בתייהם בדם לזכור דמו של יצחק עה), וזהו וראיתי את הדם לרבות דמו של יצחק, נמצא בידם שלש דמים, דם פסח ודם מילה ודמו של יצחק, לכך נד' ג' פעמים בדמיק בפסוק (יחזקאל טז ו) ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיק ואומר לך בדמיק חיי ואומר לך [בדמיק חיי], בדמיק חיי שני פעמים בגי' יצחק.

(טו) הראשון חסר ו', כי ו' ימים רשות לאכול מצה אם ירצה פה).

(יח) בראשון בארבעה עשר מתחיל בב' ומסיים בב' בערב, לומר שנים יאכלו יחד ויקראו הלל ויאמרו יחד הללו והודו, אבל בפ"ע פה) אוסור כי שלשה כדי שיאמר לשנים הודו והם הוא ואשתו וחניוק.

סט) תנחומא ישן פי"ח, פסיקתא דר"כ עה"פ ויהי בחצי הלילה, כ"ה בספר האורה לרש"י ח"ב סי' סד, סידור רש"י אות שנב, ועי' תוס' שבת פז, כ ד"ה ואותו יום.
ע) תענית כה, ב. עא) פסחים קטז, ב. סופרים פ"כ ה"ט. עב) פסחים יא, ב.
עג) אסתר פ"י ח ושם טז ניסן. עד) פסחים קא, א. אה) שם טט, ב. עו) שבת פז, ב. עז) עי' רוקח עמ' נז. עח) פסחים ע, א. עט) שם עד, א. וסיים ברוקח עמ' נה ובישול אקרי צלייה. פ) שבת כד, ב. פא) ברוקח עמ' נט: משנימול יצחק.
פב) מכילתא. פג) עי' פסחים קכ, א. פד) נדצ"ל בש"ט [בשוחר טוב] אוסר

(כא) מִשְׁכּוֹ גִ' מִן עֲבָרָה פה). לפי הפשט פ"י האספו, כמו לך ומשכת בהר תבור (שופטים ד ו).

(כב) וְלִקְחָתֶם אֲגֻדַּת אֲזוּב בֹּזֵה הַפֶּסוֹק נֶעֱלַם אוֹת כ', וכן נעלם בפסוק (שה"ש ב ח) קול דודי הנה זה בא וכו', כי זכר את אברהם שהיה מאדם כ' דורות, ומן יצחק היה כ' פעמים כ' הם ת' שנה, וזכר דם המילה שאברהם היה ראש לנימולים פו), וראיתי את הדם (לעיל יג), זהו כי זכר את דבר קדשו ואת אברהם עבדו (תהלים קה מב).

(יא, ה) וּמַת כֹּף בְּכֹר וכו', משה אמר ומת כל בכור וכו' אשר אחר הרחיים משום שהיו משעבדין בשבויים שלהם ביום בכל מיני שעבוד, ובשעה שאמר לו משה היה יום, לכך אמר אשר אחר הרחיים, ובלילה היו שמין אותם בכור לשמרם, לכך שעת מכת בכורות היה בחצי הלילה ולהכי אמר (לקמן) אשר בבית הכור פו).

(יב, כט) וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה במכת בכורות היה משמש מזל גדי, שהרי טלה התחיל לשמש לאור הבוקר י"ד, וכל מזל משמש שני שעות פט), הרי ביום טש"ט סא"ב, ובלילה עד חצות מע"ק, ובתחילת שעה שביעית התחיל גדי לשמש ושימש גר"ד, לכך מן הכבשים ומן העזים תקחו פט). מִבְּכֹר פֶּרְעָה מלמד שהיה פרעה בכור ונפל לארץ והעמידו השם ט, בעבור זאת העמדתו (לעיל ט טז).

(ל) וַיִּקֶּם פֶּרְעָה לַיְלָה וְהַשָּׁרִים עִמּוֹ, לקיים מה שנאמר (לעיל יא ח) וירדו כל עבדיך, והיו שואלים היכן משה, ונערי ישראל מצחקים בו טז). בַּפְּסִיקְתָא נז) נתקבצו הבכורות אצל אבותיהן וכו' עד הרגו באבותיהן ס' ריבוא שנאמר (תהלים קלו י) למכה מצרים בבכוריהם וכו'.

(כט) וַיִּי הִכָּה הוּא וּבֵית דִּינוֹ נז), ואעפ"י שנאמר אני ולא מלאך וכו', מיהו שום מלאך לא היה מבחין בין טיפה של בכור לשאינה של בכור אלא הקב"ה בעצמו נז), אבל בבית שאין בו בכור היה המלאך מכה את גרול הבית נט).

(ל) צַעֲקָה גְדוֹלָה בַּלֵּא אֲרָץ מִצְרַיִם לא היה צעקה גדולה כמו בצוען במקום פרעה, ובמקומות אחרים לא מתו כי אם הבכורות.

(לב) כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּם וַלֵּכוּ בָגִ' לכו על מנת שלא לחזור.

כי אם שלשה וכו', וכע"ז ברוקח. פה) מכילתא. פו) פתיחתא אסת"ר פ"י. פז) מושב זקנים בשם הר"מ ז"ל. פח) ע"י ר"ה יא, ב. פט) וכ"ה במושב זקנים, ורוקח. צ) מכילתא. צא) תנ"י בא יט, ובילקוט רמז רח. צב) פסקא ויהי בחצי הלילה, ובתנ"י בא יח. צג) רש"י. צד) ב"מ סא, ב. צה) ע"י פ"י רבינו חיים פלטיאל.

(לו) וינצלו את מצרים בגי' עשאוה כמצודה שאין בה דגים ו).

(לו) ויפצו מרעמסס ת"ל שנים מברית בין הבתרים שנאמר לו (בראשית טו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, כמנין רעמס"ס ו). פוכותה ב', ויעקב נסע סוכתה (שם לג יז), בזכותו יצאו.

(לח) גם ערב רב שהיו כפלים מישראל, שהיו ק"כ ריבוא נ).

(לט) וגם צידה לא עשו להם לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה (ירמ' ב כי האמינו בדברו ולא קנו צידה ט).

(מב) ליל שמורים שני שימורים בפסוק, אמר הקב"ה משעה שאמרתי לאברהם שישתעבדו בניו ואגאלם הייתי מצפה ומשמר לזאת הלילה ומעתה תשמרה אתם לחוג חג ולשמור לשאר יצועות גדעון וסנחריב (וכן עד לימות המשיח ב). ליל שימורים מ"ס סתומה שש מאות ג), א"כ שני פעמים שמורים בפסוק בגי' כ"ג מאות, וזהו הקץ לעתיד, אלפים ושלש מאות ונצדק קדש (דניאל ח יד). לדרתם הפסוק מתחיל בל' ומסיים במ' הוא ע', כי בן ע' שנה היה אברהם בברית בין הבתרים כשנאמר לו (בראשית טו יד) וגם את הגוי, ומאותה שעה מקץ ת"ל כמנין רעמס"ס ג), וכמנין אברה"ם ויעק"ב, כי אברהם ויעקב ירדו למצרים, וליצחק נאמר (שם כו ג) גור בארץ הזאת. ליל שמורים בגי' ע'. ליל שמורים ר"ת וס"ת בגי' (ע') [ת']. הוא הליילה הזה לילי (י) מ(ו) רים גי' להפרע מסנחריב ד).

(לו) ויי נתן את חן העם י"א תיבות בפסוק כמו שבפסוק וגם את הגוי אשר יעבדו, לומר שקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול שהרי כתי' וינצלו את מצרים ס).

(מט) תורה אחת רמו כשבא משה לקבל הלוחות דן ק"ו ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמר כל ערל לא יאכל בו תורה כולה וישראל משומדים עאכ"ו שלא אתן להם הלוחות ו), לכך סמך קדש ליל בל' בכור בגי' זהו לקבל שכר.

אך אשר יאכל בגי' הנאה ו).

(יא) מתניכם חגורים בגי' זה לימ(ו)ד יוצאי דרכים יהיו מזורזים ט).

צו) ברכות ט, ב. צו) סד"ע פ"ג. צח) מכילתא. צט) מכילתא.
ק) ילקוט אסתר רמז תתנ"ח, פסיקתא דר"כ קכט, ב. א) מכילתא, שמור"ר פ"ח יב.
ב) ע"י רש"י סוכה נב ב. ג) רש"י, וקח. ד) שמור"ר פ"ח ה. ה) ברכות ט, א.
ו) שבת פז, א. ז) נראה דקאי על ולא יאכל חמץ. וכ"ה ברוקח, והוא בפסחים
כא, ב. ח) פ"י חגורים.

(יד) וחגותם אותו חג בגי' ולא לימות המשיח ט).

(טו) אך ביום הראשון בגי' חובה י).

(יח) בערב בגי' לילה קבעו חובה.

(טז) ביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי ר"ת מקוה, מקרא קדש יהיה ס"ת אשה, חייב אדם לטהר עצמו ברגל י) ולשמח אשתו ברגל י).

(טז) שאור מבתכם כי כל ס"ת מיל, שיעור חמץ כמגדל נוניא לטבריא מיל י), והוא תחום שבת, ורמוז וינח ביום השביעי על (לקמן כ יא) ס"ת מיל.

(יא) פסח במילוי פ"ה סמ"ך ח(י) ת"ת בגי' תרי"ג י).

(יג, ט) תורת יי בפיך בגי' (זו) [זה הוא] קרית שמע טו).

(י) למועדה בגי' [בחול] לא כלילה טו).

(ח) בעבור זה עשה יי ליי בצאתי ולא לך ואלו היית שם לא היית נגאל אלא מת בשלש ימי אפילה.

(ט) הוצאך חסר י, בעשר מכות הוציאך.

(טז) לאות על ירך בראשונה מניח של יד ואח"כ של ראש למוטפות בין עיניך י).

(י) ושמרת גוף נקי שלא יישן בהם י). למועדה מלא ו, כי כל ו' ימים חייבים בתפילין ט). למועדה בגי' בחול לא כלילה.

(יא) והיה כי יבאך חסר י, כי עשר קדושות נתקדשה הארץ כדאי בריש מסכת כלים כ).

(יב) פטר רחם הם רמ"ח איברים של מצריים נטרפו, פטר ט ר י).

ט) וכ"ה ברוקח, ועי' ברכות יג, א. י) פסחים קכ, א. יא) ר"ה טז, ב. יב) פסחים קט, א. יג) שם מו, א. יד) וכ"ה בשפתי כהן פ' בא. טו) וכ"ה ברוקח ובבעה"ט. טז) וכ"ה ברוקח, ע"פ עירובין צו, א. מנחות לו, א. יז) מנחות לו, א. יח) שבת מט, א. יט) עירובין צו, א. כ) מ"ו.

(טז) ידכה יד כהה, הוא השמאל נא) שהוא (מכוסה) [מכוהה], ואם איטר ניח בימין, ואם שולט בשתי ידיו ניח בשמאל נא). תפילין בגי' ליד ולראש. ולמטפ(ו)ת בין עיניך בגי' אלו ארבע בתים נא). תפילין של יד כנגד הלב לזכור אהבת השם, ושל ראש מקום המוח נא), יי עליהם יחיו (ישעי' לח טז). כי לוית חן הם לראשך (משלי א ט), קשרם על [אצבעתיך כתבם על] לוח לבך (שם ז ג), כי לוית חן הם בגי' תפילין, קשרם על אצבעותיך מלמד שרצועות תפילין של יד צריכה שתהא מגעת עד האצבע וכורכה סביב האצבע נא). רפאות תהי לשרך (שם ג ז) מלמד שרצועות הראש מגיעות עד הטיבור נא). רצועות שתורות הלכה למשה מסיני נא), שחורות כעורב (שה"ש ה יא), ורחבות כשעורה לארכה נא). שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני נא), שם יי נקרא (דברים כח י) ר"ת שי"ן, וגם די הוא ש ד י. ואתב"ש של יהודה הוא מצפ"ץ בגי' ש', לכך שי"ן בתפילין, יי עליהם יחיו, ואין לישא תפילין פחות משי' ימים בשנה כשתסיר שבתות וימים טובים, ולכך נידון באש הבוטט בהם נא). ת"ג תיבות בתפילין, תג עיטור כתר. ולא יצאו ממצרים אלא בזכות התפילין שנאמר (תהלים סח יד) כנפי יונה נא) נחפה בכסף ואברותיה ב י ר ק ר ק חרוץ, גי' אלו התפילין. ולא נקרע להם הים אלא בזכות התפילין שנאמר (נחמ"י ט יא ע"ש) והים ב ק ע ת להם, בגי' בתפילין נא). שני שיני"ן בתפילין ובהם ז' חריצים נא), שני שיני"ן הם שש וז' חריצין רמז שש הנה שנה יי ושבע תועבת נפשו (משלי ו טו) מי שיש בו מידות הללו לא תשא את שם יי אלהיך לשוא, כההוא דאמר בפסיקתא דאמר נא) ובירושלמי נא) אלין לאילין דברישיך. יענך יי ביום צרה י ש ג ב כ שם א ל ה י יעקב (תהלים כ ב) י ש ג ב כ ש מאל, רמז גבך תפילין של ראש ושל שמאל דהיינו יד כהה, ובזכות זה וטרף זרוע אף קודקוד (דברים לג כ), זרוע היינו של יד, קדקוד היינו של ראש, ושל שמאל מניח תחילה, לכך יצנח לטרופ זרוע ואח"כ הראש כשהיו הולכין למלחמה בתפליהן כדכתי' בשאול (ש"ב א י) ואקח הנזר אשר על ראשו ואצעדה אשר על זרועו, דהיינו התפילין. עכ"מ.

(י) בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו דע כי כאן נרמז בר"ת אלול, לרמז שאפילו מי שכבד לבו בעבירות כל השנה וחוזר בתשובה בחודש אלול הקב"ה מקבל תשובתו, ובלבד שיעסוק בתורה, וזה נרמז באומרו למען

כא) מנחות לו, ב. (כב) שם לו, א. (כג) שם לו, ב. (כד) שם לו, ב. (כה) שם לו, ב. (כו) תרומה בשם רי"ף, רא"ש. (כז) מנחות לד, ב. (כח) רמב"ם פ"ג מתפילין ה"ב, וכ' כ"מ שכי"ה ברי"ף. (כט) שבת כח, ב. (ל) ר"ל מי שאינו מניח. (לא) ע"י שבת מט, א. (לב) מכילתא, ילקוט בשלח רמז רלד. (לג) ע"י תוס' מנחות לה, א ד"ה שי"ן. (לד) פסיקתא רבתי כב. (לה) ברכות פ"ב ה"ג.

שיתי אותותי אלה קרי ביה אות[ני]ותי שהם אותיות התורה, שיהיו בקרבן ולא מהשפה ולחורץ. ע"כ לו).

(יג, ג) מזה לא יאכל חמץ ר"ת מליח, לומר שלא יתנו מלח במצה לו).

(יב, ג) ויקחו להם [איש] שם לבית אבות ר"ת לשאול, שהיה ראש לבית אבות.

(ט) צלי אש ראשו ט"ת ישו, שראשו באש של גיהנם צלי תמיד יום ולילה.

(טו) ונכרתה הנפש ההיא ט"ת למפרע אשה, כי גם האשה בכל תאכל חמץ.

פרשת בשלח פרעה לה"ר אפרים זלה"ה

(יג, יז) ויהי בשלח פרעה את העם וכו', נסמך מלת ממצרים ליהי בשלח וכו', כלומר ממצרים וי היה, כדאי' בש"ר (ט) מי צוח וי מצרים מלה"ד לרופא אומן שהיה בעיר כל חולה שבא לידו מתרפא, יצא הרופא מן העיר צווחו כולם וי, כך בעוד שהיה משה בעיר כל מכה שהיה הקב"ה מביא עליהם היה משה מתפלל עליה ומעבירה מהם, כיון שיצאו צווחו כולם וי. ד"א ויהי וי היה בשלח פרעה כלומר מי צוח וי פרעה כדאי' במדרש באורך (ז) ע"ש. ויהי בשלח פרעה את העם בגי' אכל הדג מבאיש (ו) לקה ופרע בעל כרחו. כדאי' במדרש (ג) מלה"ד למלך שנתן דינו לעבדו לקנות דג יפה וכו'. פן ינחם העם יקבלו תנחומין על השעבוד ויאמרו טוב לנו להשתעבד למצרים מלמות במלחמה (ד).

(יט) את עצמות יוסף וכו' מגילוס לקחום, כי השליכו ארונו בנילוס (ה). יוסף בגי' נילוס.

(כא) הענן יומם ועמוד האש ר"ת למפרע יהוה, זהו שני' ויי הולך וכו'.

(יח) עלו בני ישראל מארץ ר"ת עבים. שהיו העננים מוליכין אותם (ו), שהיה ביום אחד הלכו ארבע מאות פרסה, וז"ש (לק' יט ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים, על כנפי גי' אלו העננים. דרך המדבר ים ס"ת כרם. וחש"ה (ישעיה ה ז) כי כרם יי צבאות בית ישראל, וכת"י (תהלים פ ט) גפן ממצרים תסיע.

(יד) בפרעה ובכל אותיות וכלב, פרעה [וכלב] שוין היו שנא' (משלי כו יא) ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו, כך נדרש על פרעה. ככלב שב בגי' כפרעה ע"ה, שנה בגי' פרעה.

(טו) מה תצעק אלי דבר ס"ת הקיר. מכאן רמז המתפלל צריך שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר, ואעפ"י שכתוב בהדיא (מ"ב כ ב) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ייז, מכל מקום מי איכא מידי דלא רמזה משה באורייתא (ס).

(א) פ"ד יב. (ב) בתנ"י, ועי' שמו"ר פ"כ ב, וז. (ג) הובא בילקו"ש רמז רכה. (ד) רש"י. (ה) סוטה יג, א. מכילתא, שמו"ר פ"כ יט. (ו) לק' במכילתא יג, ב. ברייתא דמלאכת המשכן פ"ד, ועוד. (ז) ברכות ה, ב. (ח) הובא בנח"ק.

(יד) **יִי יִלְחָם לָכֶם ט** ר"ת יי"ל. והוא שם אחד משמות של ע"ב, והוא גי' ים וכל, באתב"ש מסיים ים כל, כי השם שהוא [בגי' ים, הוא כל וכו' הכל, ומה הים הזה כל הנהרות נמשכים ממנו וחוזרים אליו שנא' (קהלת א ז) כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא, וכת' (שם) אל מקום שהנחלים שם הם שבים ללכת, כך הנשמות נופחו מאתו ית' וחוזרים אליו שנא' (שם יב ז) והרות תשוב אל האלהים, כל הנחלים אל הים אותיות אלהים, ולכך כת' (תהלים קז כג) יורדי ה ים באוניות המה ראו מעשה יי, ים בגי' ילי כנוז'. ונופל בו שני סודות גדולים, ולכך רקיע דומה לים וים לכסא הכבוד י, ומה הים מימיו מלוחים והמלח קיום העולם וקיום כל דבר, כך השי"י הוא קיומו של עולם, ולכן צוה (ויקרא ב יג) על כל קרבנך תקריב מלח. ומה הים מקיף כל העולם, כך השי"ת מקיף וסובל כל העולם כולו ומלא כל הארץ כבודו. ומה הים מעונו של עולם ויסודה שני' (תהלים קלו ו) לרוקע הארץ על המים, כך הקב"ה מעונו של עולם ויסודה שנא' (דברים לג כז) מעונה אלהי קדם, וכת' (משלי י כה) וצדיק יסוד עולם, צדיקו של עולם הוא יסודה. ומה הים גדול מכל הנהרות, כך השי"ת גדול מן הכל שני' (לקמן יח יא) עתה ידעתי כי גדול יי מכל האלהים. ומה הים אין דבר מת מתקיים בתוכו אלא משליכו ליבשה, כך השי"ת שני' (דברים ד ב) ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כולכם היום. ומה הים מקבל כל הנהרות בין מתוקים בין מלוחים בין מרים, כך הקב"ה מקבל הכל בין צדיקים בין רשעים אם שבים בתשובה בין בינוניים שני' (ישעיה נז יט) שלום שלום לרחוק ולקרוב. ומה הים נקרא מקוה שנא' (בראשית א י) ולמקוה המים קרא ימים, כך הקב"ה שנא' (ירמיה יז ג) מקוה ישראל יי. ומה הים מטהר הטמאים, כך הקב"ה שנא' (יחזקאל לז כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם. ומה הים נקרא גדול שנא' (תהלים קד כה) זה הים גדול, כך הקב"ה (שם קמז ה) גדול אדונו ורב כח. ומה הים נקרא רחב ידיים (שם קד כה), כך הקב"ה שנא' (שם קמה טז) פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון. ומה הים אין מספר לכריות שבו שנא' (שם קד כה) שם רמש ואין מספר, כך הקב"ה שנא' (איוב כה ג) היש מספר לגרודיו. ומה הים נקרא אדיר שני' (לקמן טו י) במים אדירים, כך הקב"ה שנא' (תהלים צג ד) אדיר במרום יי. ומה הים נקרא גאה שנא' (שם פט י) אתה מושל בגאות הים, כך הקב"ה שני' (שם צג א) יי מלך גאות לבש, וכתוב (לקמן טו כא) שירו ליי כי גאה גאה.

(טז) **וַנִּסָּה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהּ וַיִּבְּאוּ בָּגִי' וְלִי"ב בְּקַעִים**. יי"ב קרעים נקרא הים ליי"ב שבטים (פ). ד"א וַנִּסָּה יָדְךָ בַּתְּפִילָה כְּדֹכֵיב (איכה ג מא) נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים, כי חפץ יי בתפילתן של צדיקים (צ).

ט) בכת"ב (יד י) והנה מצרים נופע נוסעים לא נאמר, אלא נוסע. נופע אחריהם גי' שזה מלאכים, ולכך נאמר ה' ילחם לכם ר"ת יי"ל. (י) חולין פט, א. (יא) תנחומא. (יב) עי' יבמות סד, א.

(יט-כא) ויסע ויבא ויפ מאלו הפסוקים יוצאים ע"ב שמות המפורשים. ויש בהם נ"ו תיבות כמגין כלו, זש"ה (שה"ש ה טז) כלו מחמדים.

(יט) ויסע צמוד הענן ס"ת עדן. כל מי שיודע זה השם (בטהרה ומזכירו) [ומזכירו בטהרה] ואינו משתמש בו הוא מוכטח שזוכה לעה"ב.

(כב) והמים להם חומה חמה כתי' לשון כעס, כי רצה השי"ת להטביעם בעון פסל מיכה שעבר בים כדכתי' (זכריה י יא) ועבר בים צרה כדדו"ל"ג) לולי שהקב"ה הושיעם למען שמו שנא' (תהלים קו ז) וימרו על ים סוף ויושיעם למען שמו, וימרו גי' [ו]הוא פסל מיכה.

(כד) ויהם את מחנה מצרים שהפיל שר שלהם, שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שנפרע משר שלה תחילה שנא' (ישעיה כד כא) יפקוד יי על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי האדמה על האדמה י). מחנה בגי' זה מלאך (ע"ה).

(כה) בכבודת אותיות בכ"ב דת, כ"ב כלומ' בזכות התורה שנכתבה בכ"ב אותיות. (כז) לפנות בקר פי' הבקר הוא עת פורענות לרשעים שני' (תהלים קא ח) לבקרים אצמית כל רשעי ארץ, ועת ישועה לצדיקים שנא' (ישעיה לג ב) היה זרועם לבקרים, עת פורענות לרשעים לפי שכל מעשיהם בחשך שנא' (שם כט טו) והיה במחשך מעשיהם, והקב"ה נפרע מהם בבקר שנא' לפנות בקר לאיתנו, הבקר היה ורוח קדים נשא את הארבה (לעיל י יג), ועת ישועה לצדיקים שעוסקים בתורה בלילות שנא' (יהושע א ח) והגית בו יומם ולילה, והקב"ה מושיעם בבקר שנא' (תהלים מו ו) יעזרה אלהים לפנות בקר, וכתי' (לקמן טז ז) ובקר וראיתם את כבוד יי, ובבקר היתה שכבת הטל (לקמן טז יג טו).

(כח) לא נשאר בהם עד בגי' ורק פרעה לברוטו).

(כט) ובני ישראל הלכו ר"ת ויה. כלומר גם הקב"ה הלך עמהם שנא' (חבקוק ג טו) דרכת בים סוסיך, כי תעבור במים אתך אני (ישעיה מג ב). ובני ישראל הלכו ביבשה ס"ת אותיות לויה, מלמד שהקב"ה בעצמו ליוה אותם.

(ל) מצרים מת מתים לא נאמר אלא מת, נראה על שר שלהם י). מת על גי' שרם.

יג) סנהדרין קג, ב. יד) מכילתא לק' טו, ב. פס"ז שלח יד, ח. טו) עי' ירושלמי תענית פ"א ה"א תדבאר פ"ל. טז) עי' מכילתא פ"ו, פדר"א פמ"ג ובהדר זקנים. יז) עי' לעיל פסוק כד.

(טו, א) אז ישיר משה משה משורר והם אחריו. ויאמרו לאמר כלו ויאמרנן למשה לאמר להם דברי השירה, לכן אמרו אשירה ולא אמרו נשירה.

(יד, לא) ובמשה עבדו ח"ו שהאמינו בבשר ודם, אלא שהאמינו שמשה עבדו של הקב"ה יס).

(טו, א) ישיר גי' לעתיד. כי כל השירה נאמרה על העתיד יע).

(ב) עזי וזמרת יה ד' פעמים נז' יה בפסוק, יה ויהי ס"ת יה. ל' לישועה ס"ת יה. זה א"י ס"ת יה. כנגד ד' מרכבות, כי כלם אצילות הם והוא הכל ובו הכל, וד' פעמים יה גי' ס', וזש"ה (שה"ש ג ז) ששים גבורים סביב לה.

(א) גאה גאה גי' יח. כי הקב"ה שט בלילה ב"ח אלף עולמות כ), וז"ש (ישעיה ו ב) שרפים עומדים ממעל לו, ו"ח עולמות מכאן וי"ח עולמות מכאן הרי ל"ו.

(ג) יי איש מלחמה יי שמו איתא בספר הבהיר מאי דכתיב יי איש מלחמה, אלא אמשול לך משל למה"ד למלך שנולד לו בן הלך לשוק וקנה לו עטרה וקרא שמה א, וחזר ונולד לו בן אחר וקנה לו עטרה וקרא שמה י, וחזר ונולד לו בן שלישי וקנה לו עטרה וקרא שמה ש, כשנולד לו בן רביעי כלל כל העטרות ועשה אותם אחת ונתנה בראשו וזהו איש, מתחילה כשבא אברהם מרוב חיבה שחיבב אותו הקב"ה נגלה עליו בשם אלהים, וכשבא יצחק נגלה עליו בשם יהוה, וכשבא יעקב נגלה עליו בשם שד"י, וכשנגלה על ישראל בים לקח ר"ת של ג' שמות האלו ועשה מהם עטרה וזהו איש, ר"ל הקב"ה שהוא א' וברא כל י ש מאין וכל י ש בו, וזהו אשכול איש שהכל בו כ).

(ו) ימינך יי נאדרי בכח לשון זכר תרעץ אויב לשון נקבה כ), כשאתה בא להושיע את ישראל אז אתה מראה מרוב חיבה ימינך גברנית שנא' (דברים ד לו) ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים, ביד חזקה ובזרוע נטויה (שם ה טו). אך לרעוץ אויב לא הוצרכת להראות ימינך בכח, וזהו שייסד הפייט כג) ולא בכח לפי הגדולה, וזש"ה (ישעיה מ יז) כל הגוים כאין נגדו. תרעץ אותיות צרעת. לפי שלקה פרעה בצרעת, לכך נקרא פרע על שם מצורע שכתוב בו (ויקרא יג מה) וראשו יהיה פרוע כד).

(יח) אבע"ז הארוך. (יט) מכילתא. (כ) ע"ז ג, ב. (כא) שהש"ר פ"א יד. (כב) עי' שכל טוב, רמב"ן, ראב"ע, רד"ק. (כג) ליום השמיני של פסח פייט "מה מועיל". (כד) שמו"ר פ"א לג.

(יא) כמכּה גי' מילה. כלומר בזכות מילה זכו ישראל ליכתב בהם מה שכתוב בהקב"ה, גבי קב"ה כתי' מי כמכּה באֵלים יי, וכת' בהו בישראל (דברים לג כט) אשריך ישראל מי כמוך. כתי' בהקב"ה (זכריה יד ט) יי אחד, וכת' בישראל (ש"ב ז כג) מי כעמך (כ)ישראל גוי אחד.

(יב) נמית ימינך תבלעמו ארץ ר"ת נית. והוא שם א' משמות של ע"ב שבו נפרע מן הרשעים שנאמר (תהלים קט טו) יהיו נגד י"י תמיד ויכרת מארץ זכרם, נגד יי תמיד ר"ת נית.

(טז) בגדל בגי' כוזו. והוא שם של מזוזה, והוא יוצא מפנים של הויה כידוע, והוא בגי' טל טו. וזש"ה (שה"ש ה ב) שראשי נמלא ט ל.

(ח) נערמו מים לשון ערמה טו, גי' ערומים. נערמו מים שבים. נצבו שאר נחלים שהיו נוזלים בים.

(יז-יח) מקדש יי כוננו ר"ת מיך. יי ימלך לעולם ר"ת ייל. והם שני שמות מפורשים בשמות ע"ב, ושני שמות אלו בגי' ק"ך כמנין שנותיו של משה, וחתם אותם בסוף השירה, רמז כי לסוף ק"ך שנים יכלו שנותיו, והשני שמות בגי' צל, וזהו (תהלים צא א) בצל שדי יתלונן.

(יט) כי בא פום פרעה כל סוסיו נחשבו לסוס אחד טו).

(כ) ותקח מרים וגו' כשאמרו ישראל שירה שתקו הנשים שנא' (לעיל) אז ישיר משה ובני ישראל ולא בנות ישראל, ואפילו עוברים שבמעיי אמם אמרו שירה שנא' (תהלים סח כז) במקלות ברכו אלהים יי ממקור ישראל טו), ואתה אמ' הנשים לא אמרו שירה, אמר הקב"ה לישראל (משלי לא י) אשת חיל מי ימצא, מיד ותקח מרים הנביאה, לכך קורא אותה הנביאה שראתה ברוח הקדש שהיה הקב"ה חפץ בשירת הנשים, וכן תמצא מי ימצא רחוק מפנינים ר"ת מרים למפרע.

(כא) גאה גאה גי' ו"ו ה"א.

(כב) שלשת ימים גי' ובלא תלמוד תורה לו).

(כג) ויבאו מרתה מדה במדה מדד הקב"ה להם, הם הלכו בלא תורה שנא' בה (תהלים יט יא) ומתוקים מדבש ונפת צופים, צוף דבש אמרי נועם (משלי טז כד), לכך באו מרתה והוצרכו לשתות מים מרים.

(כה) ויורהו יי עץ נ"ל כמו וירו המורים (ש"ב יא כד), השליך לו הקב"ה עץ מג"ע (ל) ומרוב מתיקות העץ השליכו במים ונמתקו. שם שם לו חק כלומ' בכל מקום שבאו למקום מים מרים היו יודעים אות[ן] עץ וזורקים אותו במים והיו מתרפאים. ושם ניסחו לאותו עץ שמצאו בדוק ומנוסה, וכל חולה שהיה שותה מאותם המים היה מתרפא, לכך סמך להם מיד כי אני יי רופאך.

(כז) שתיים עשרה עינת כנגד י"ב שבטים (ג). ושבעים תמרים כנגד שבעים זקנים (ג) ושבעים סנהדרין. תמרים צדיקים שנאמר (תהלים צב יג) צדיק כתמר יפרח.

(כה) שם שם בגי' פתר, כלומר פתר להם המצות.

(כו) והישר בעיניו תעשה והישר בגי' פשרה (ג). פי' ו' היא באתב"ש פ', וצ"ע. והאזנת עשה אזנים לתורה כדאי' ביבמות (ל) מתחילה היתה התורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים.

(כה) וישלך גי' זה[ן] הרדופני (ה). ויצעק אל יי ויורהו יי ב' פעמים השם למה, לפי שהיה נס בתוך נס, כי עץ של הרדופני הוא מר והמתיק על ידו, לכך כפל שמו כי נס בתוך נס היה כפול (ו).

(טז, ד) ויצא העם וילקחו ר"ת וה"ו. כי הוא שם א' משם ע"ב, כי הראהו הקב"ה כמה דמיונות למראה הכבוד והייחוד במן, מה המן לבן אף לבושיה כתלג חיזור ושער רישיה כעמר נקא (דניאל ז ט), מה המן דק אף הקב"ה דק מכל דק, כי כל דבר שאינו ממש מרוב דקותו הוא חזק יותר מן השאר וזכר עשה לנפלאותיו (תהלים קיא ד), והרוח שהוא דק ואינו ממש מרוב דקותו (ואינו) [הוא] כ"כ חזק שהוא מפרק הרים ומשבר סלעים (מ"א יט יא), מה המן הוא ככפור על הארץ כך רקיע כקרח הנורא (יחזקאל א כב), מה המן לא היה יורד אלא על הטל שנ' (במדבר יא ט) וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו, כך הקב"ה מלביש האדם ברוח הקדש ואח"כ משרה שכינתו עליו שנא' (דה"א יב יח) ורוח לבשה את עמשאי, מה המן היה בלילה כך ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה (בראשית כ ג), לאברהם במחזה (שם טו א), ליעקב במראות הלילה (שם מו ב), וכן לשמואל (ו), וכן ליחזקאל (ט), וכן במראות הביאני אלהים ירושלימה (עי' יחזקאל ח, ג ומ, ב).

(לא) מכילתא. (לב) מכילתא ויסע פ"א, הובא ברש"י. (לג) אולי צ"ל זה פשרה, או נדצ"ל אלהיך והישר בגי' פשרה. (לד) כא, א. (לה) מכילתא. (לו) תנחומא כד. (לז) ש"א ג י. (לח) יחזקאל א א.

(לה) ובני ישראל אכלו את המן כך כהנים משלחן גבוה קא זכזכט, וכן ישראל נהנין מזיו השכינה שנא' (לק' כד יא) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו, ותרגם אונקלוס כאילו אכלין ושתן, לכך אמר דוד המלך ע"ה (תהלים יז טו) אשבעה בהקיץ תמונתך שובע שמחות את פניך (שם טז יד).

(יז) וילקטו המרבה והממעיט ר"ת וה"ו. זהו רמז השם הראשון של שם ע"ב כמו שרמזו ויצא העם ולקטו ללמד כמה סודות מופלגות ופנימיות במן, מ"ם נו"ן גי' קוף. יפה ופה מ) בגי' קוף.

(ד) הילך בתורתי כלומר אם יכולים לסבול רוב הטובה ושלא יבעטו בה, והנה מיד בעטו בי שנא' (במדבר כג ה) ונפשנו קצה בלחם הקלקל, וזהו (דברים לב טו) וישמן ישורון ויבעט, כלומר אפי' בשעה שהוריד להם המן בעטו. כטעם לשד השמן (במדבר יא ח) ר"ת כלה, היה חביב עליהם כחתן כללה וכניסה לחופה. הילך בתורתי אם לא שאני מורה להם ללקוט דבר יום ביומו ולא ללקוט בשבת. (ה) והיה משנה מ' שנה.

(ו) ערב וידעתם הנס שעשה לכם ביום שהוציא לכם המן.

(ז) ובקר וראיתם את כבוד יי איך בכבוד גדול נתנו לכם, טל מתחת וטל ממעל. תלונותיכם כי על יהודה ס"ת מילה. כי כן מדת בעלי ברית שאינם בלא תלונה.

(כה) ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום ליי היום תחילה אמר ג' תיבות קודם ה י ו ס כנגד ג' קדוש קדוש קודם יי ג' תיבות, ואח"כ אמר כי שבת היום ב' תיבות קודם ה י ו ס כנגד ברוך כבוד יי ממקומו, ב' תיבות קודם יי, ואח"כ אמר ליי ה י ו ס תיבה אחת קודם היום כנגד ימלך יי לעולם תיבה אחת קודם יי מל). היום בגי' אני, והוא שם משמות ע"ב וזהו א נ י ו ה ו הושיע' נא מנ), שני שמות המפורשים משם ע"ב, הנעלם של יום הוא עולה בגי' יום, יוד וו מם, וזהו ברוך יי יום יום (תהלים סח כ) ויקרא אל [ו] ה ים ל א ו ר י ו ס (בראשית א ה) בגי' שכינה.

(לא) כזרע גד לבן ס"ת עדן, שבכל יום מלאכי השרת עומדים בשחקים וטוחנין מן לצדיקים בגן עדן מג).

(לט) חולין כז, א. מ) בגליון: יפ"י הפ"ה ופ"ר הפ"ה, ור"ל שם יהוה בחשבון י' פעמים י' ה' פעמים ה' ר' פעמים ר' ה' פעמים ה'. מא) וכ"ה ברוקה. מב) בתפילה הושענות. מג) ילקוט בשלח רמז רנח.

(לג) אהרן קח צנצנת ס"ת נחת. זש"ה (קהלת דו ו) טוב מלא כף נחת, טוב מלא צנצנת מן בלא תרעומת דכתיב (במדבר יז כה) ותכל תלונותם, ממלא חפנים עמל, שבכל יום ויום ממלאים כל איש מלא חפניו והיה בעמל ותלונה.

(לא) שמו מן לשון מזומן, כמו (יונה ב א) וימן יי דג גדול, ומה שכתוב (במדבר יא ח) וטחנו ודכו ובשלו, כולם כמו שתרגם דצבי, כלומר מי מד) שמזומן להם מאכלם בלי טורח, אם אין קמח אין תורה *מד) ריחים בצוארו ויעסוק בתורה מה) בתמיהה. (כט) כי יי נתן לכם השבת כבר שמרו ישראל ב' שבתות במצרים. כי יי נתן לכם גי' בארץ גשן מו).

(יז, א) ואין מים לשותות העם כלומר מים היה להם הרבה, אבל לא היה נראה להם טוב לשתות, וזהו ויצמא שם העם [למים] משמע מים נוזלים מצור החלמיש, וזהו מה תנפון את יי שנסו אותו אם היה יכול להוציא מים מצור, וזש"ה (תהלים עח יז) למרות עליון בציה, ולכן אמר והבית בצור ולא אמר בארץ, לפי שידע הקב"ה מה שבלבם, וז"ש על נפשותם את יי, ואם היה כך שלא היה להם מים והיו צמאים ממש מה נסיון שייך בזה.

(ח) ויבא עמלק בפ' ר' אליעזר כשאמרו ישראל היש יי בקרבנו אם אין אמר הקב"ה חייכם אני מגרה בכם את הדוב, ויבא בגי' בא הדוב ע"ה. וי"חם בגי' והמילה, ע"ה. כי חתך המילה וזרק כלפי מעלה מו). ויזנב כך (דברים כה יח) גי' זה מילה.

(ט) בחר לנו אנשים צדיקים היו מו). בחר לנו עם האותיות שלהם גי' אך צדיקים יודו (תהלים קמ יד), בכל מקום שנא' א נ ש י ס צדיקים הם מו), שנא' (יחזקאל כג מה) ואנשים צדיקים המה ישפוטו. (ויצא וי"חם) [ויצא ה"חם] גי' הלחם בהמן. ה"חם קרי ביה ה"לחם, מן כי לחמנו הם (במדבר יד ט).

(י) באשר אמר לו משה ה"חם אבל לבחור לו הצדיקים לא ידע, כי האדם יראה לעינים ויי יראה ללבב (ש"א טו ז).

(יב) וישמו תחתיו וישב עליה מכאן ליושבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שלא ישב על כרים וכסתות, ולא יראו כבעלי תענוג לפני המקום.

מד) חסר כאן וצ"ל מי שרצה ונקרא מן שמזומן. *מד) אבות פ"ג יז. מה) קידושין כט, ב. מו) בראשית רבתי, וכ"ה בהדר זקנים. מז) במדבר פ"ג ה. מח) מכילתא, תנחומא. מט) במדבר פט"ז ד.

(יא) כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל כי היה גיבור חיל ושקול כנגד כל ישראל.

(יב) וידיו משה כבדים וכל מה שהיה בא תחת ידו מתאלמת. ויקחו אבן וישימו תחתיו אבן גבוהה, כי לא היה עומד כי אם עיף מרוב עמידה וישב עליה, ואחריו וחור תמכו בידיו א' מימינו וא' משמאלו) והיו עוזרים לו להכות באויבים. ויהי ידיו אמונה כלומר בקיומם ובחוזק שלהם בלא עייפות, כמו (ש"ב ז טז) ונאמן ביתך וממלכתך נא). ויהי ידיו אמונה ותהיינה ידיו לא נאמר אלא ויהי, נ"ל שהיו ידיו מחוברות כדרך הנושאים כפיהם לשמים ומראים ככף אחד נ). אך (קצה) [קשה] הלשון שהיה לו לכתוב ותהי לשון נקבה, כי יד לשון נקבה. לכך נראה קצת לפרש שחסר מלה וכך היל"ל ויהי מתפלל וידיו אמונה וכאלה רבים בקרייה נ).

(יג) ויחלוש יהושע שעשה חילו דק.

(טו) יי נסי קצת נראה לפרש [שהיה דגל שהשם כתוב עליו] וזהו כאשר ירים משה ידו, כלומר הדגל שהיה שם בן ארבע [אותיות] כתוב עליו, וזהו ה' ניסי כי היה כותב השם על הנס שלו.

(טז) מדר דר אותיות מדרדר, עמלק נמשל לקוץ ודרדר שנא' (ש"ב כג ו) ובליעל כקוץ מונד.

(י) על ראש הגבעה בזכות אברהם שהיה ראש לאבות שנקראו גבעות עולם שנ' (בראשית מט כו) עד תאות גבעות עולם מ). הגבעה גי' מילה. כל' אברהם שהיה ראש לנימולים.

מכתיבה אשכנזית.

(יג, יז) בשלח בגי' על כורחו. בשלח בגי' בחודש האביב. את העם בגי' גם ערב רב. את העם בגי' (האוקטורין) [אקטורים] עמם, ששלח פרעה עמם נ). כי קרוב הוא פלישתים ומצרים קרובים ט) שנא' (בראשית י ו) ובני חם מצרים, אשר יצאו משם פלשתים, ושמא אם יעברו דרך פלשתים עליהם היו תופסין אותם להודיע למצרים שעבדיהם בורחים. כ"י קרוב תלתין שנים קדם קיצא דיי' יצאו בני

נ) פדר"א פמ"א. נא כ"ה ברשב"ם וחזקוני. נב) עי' ראב"ע הארוך. נג) כ"ה במושב זקנים. נד) עי' מכילתא. נה) מכילתא, וכ"ה ברוקח. נו) מדרש מובא בפ"י הרא"ש.

אפרים ומיהרו הקץ, ונהרגו על שלא שמרו שבועת יוסף ולא הביאו עצמותיו עמהם (ט). בראותם מלחמה שנעשה לבני אפרים ושבנו מצרימה מפני היראה. נחם אלהים, כי אמר אלהים, ויסב אלהים, יפקוד אלהים, מדת הדין ישב בדין (מ), לפי שעבר בים צרה (זכריה י יא) ס"ת בגי' פסל מיכה (נ). כי קרוב הוא שבועת אברהם (ס) אם תשקור לי ולניני ולנכדי (בראשית כא כג), כי קרוב הוא כי אמר אלהים וגו' וקרובה השבועה. כי אמר אלהים אם יכנסו לארץ מיד יתעסקו בשדות ובכרמים ולא בתורה, מוטב להסב אותם ויתעדנו במן ובשלו ובבאר, לכן יש ג' תגין על אלהים (פ), כי לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן (פ).

(יח) וחמושים עלו אחד מה' (ג), לכך לקו המצריים אחד מה' מכות (ד), בכלי זיין עלו מזויינים (ה), לכך אל תתמה כשנלחמו עם עמלק אנה לקחו כלי זיין (ו), ומשה התרה בהם להעלות כל מיני זיין. וחמושים עלו בני ישראל יש אומרים אחד מה' עלו, א"כ היו ישראל ה' פעמים ס' ריבוא והוא שלשה מאות ריבוא. וי"א אחד מחמישים, הרי עשר ידות (יח טו), שהרי נ' מעשר מת"ק, נמצאו ישראל ל' אלף ריבוא. מכאן צא וחשוב ושלישים על כל ריבוא שלשה על כל אחד, וי"א שלשים על כל אחד, וי"א שלש מאות על כל אחד, וכשתמצא ותדקדק בחשבון יצאו ממצרים עליהם בתשעים אלף רבבות כדתניא בכריתא (ט) אמרו רבותינו כשירד הקב"ה לתוך מצרים ירדו עמו תשעים אלף רבבות של מלאכי חבלה כמחנה מצרים, וכך יש לצרפם המועט כנגד המרובה, מאן דאמר אחד מת"ק עלו והיו ישראל שלשים אלף רבוא סבירא ליה ושלישים על כל ריבוא שלשה על כל אחד ואחד הרי תשעים אלף רבבות, ומאן דאמר אחד מחמישים היו ישראל ג' אלף רבוא, א"כ סבירא ליה שלשים על כל אחד הרי שלשים פעמים ג' אלף הרי תשעים אלף רבוא. ומאן דאמר אחד מחמשה עלו היו ישראל שלש מאות רבוא א"כ סבירא ליה שלש מאות על כל אחד והוא תשעים אלף רבוא, הא כיצד, ק' פעמים ק' עשרת אלפים, א"כ שלש מאות פעמים ק' שלושים אלף, א"כ שלש מאות פעמים שלש מאות תשעים אלף, הרי החשבון מכון דכולהו סבירא להו דמצריים יצאו עליהם בתשעים אלף ריבוא, וכנגדם הוציא הקב"ה מלאכי חבלה (ט). וכל זה תפוש דה' מעשר מנ' ונ' מת"ק, וג' מעשר משלשים ושלשים משלש מאות, ומחובר בקרשים כלולאות (ע), למאן דאמר א' מחמשה עלו לכך כל מכה שהיתה במצרים של חמש מכות, ולמאן דאמר אחד

(ז) מכילתא. (ח) בפ"י הרוקח נוסף: על ד' דגלים [וזה רמז בד' פעמים אלהים]. (ט) סנהדרין קג, ב. (ס) מכילתא. (סא) עי' בס' תגין באות ה'. (סב) לקמן מכילתא יז. (סג) מכילתא. (סד) וכ"ה ברוקח. (סה) מכילתא. (סו) רש"י. (סז) גר' שחטר כאן: נמצאו ישראל ג' אלפים ריבוא, וי"א אחד מת"ק הרי עשר ידות יותר. (סח) והובא במחזור ויטרי בפ"י על הגדש"פ. (סט) הובא בגליון רוקח. (ע) נדצ"ל כקרשים כלולאות.

מחמשים כנגד חמשים מכות על הים, ולמאן דאמר אחד מת"ק עלו כך עולה בגי' דצ"ך עד"ש באח"ב, ואחד העודף היינו אחד מת"ק מחומשים ע"ה, עד כאן לשון הרב זצ"ל.

(יג, יט) כי השבע השביע את בני ישראל אם תקחו את עצמותי תעברו את הירדן כי הים יראה ארוני וינס ע"ה בזכות וינס ויצא החוצה (בראשית לט יב), הים ראה (תהלים קיד ג) בגי' הארון. מזה אתכם מלמד שכל שבט העלה ראש שבטו עמוע"ה, אתכם בגי' העלו שבטם.

(כא) יומם ועמוד האש לילה ר"ת למפרע לוויה. שעשה להם לוויה. לנחותם הדרך ובעזרא (נחמיה ט יט) כתי' להנחותם בהדרך, הרי ב' ה' יתרים שם, כנגד ד' עננים שהלכו עמהם, ד' בכל צדדים, וא' למטה שהיה סובלם, ואחד למעלה, ואחד לפניו משווה הרים ובקעות, הרי ד' עננים מכסין אותם כנגד ד' עננים שסביב הכסא ע"ה, פרשו עליו עננו (איוב כו ט) קרי ביה פרש ד' עליו עננו, עמוד [הענן] ד' בתורה ע"ה, חצבה עמודיה שבעה (משלי ט א), שבעה כתות צדיקים מקבלים פני שכינה ע"ה, ד' מלאכים לפניו מן הפרגוד ע"ה, שבעה רואי פני המלך ע"ה, שבעה מלאכים על כל פתח ופתח ע"ה, ד' קולות ע"ה, ד' רוחות ע"ה, ד' אש ע"ה, ד' רקיעים ע"ה, ד' ארצות ע"ה, ד' ימים ע"ה.

(כב) עמוד הענן יומם ועמוד האש בגי' זה ין[היה] לילי שבת. כפ' במה מדליקין ע"ה.

(יד, ה) למלך מצרים בגי' האוקטרין הן הגידו לו ע"ה, כי ברח בגי' ע"ה מ ל ק הגיד לו ע"ה. ויהפך לבב פרעה כי אמרו אצטגניני פרעה הגיע עת שיפול מושיען במים, וחש"ה (ישעיה יט יג) נואלו שרי צען.

(ז) ויקח שש מאות רכב כנגד שש מאות אלף רגלי. וכפ' רכב מצרים כנגד ערב רב. ושלישים ע"ה כולו על כל אחד מישראל לקח כנגדו שלש מאות ע"ה, הרי מחנה פרעה י"ח אלף רבוא, לכך אמרו משה ובני ישראל י"ח פסוקים באז ישרי. ושלישים לגי' כתות נחלקו מצרים ע"ה, לכך גי', וישובו המים ויכסו את הרכב,

עא) צ"ת, ואולי צ"ל וחמשים. עב) מכילתא. עג) ירושלמי סוטה פ"א ה"י. עד) פדר"א פ"ד. עה) עי' בפ' רוקח ע"ה עא. עו) ויק"ר פ"ל ב'. עז) פדר"א שם. עח) עי' מגילה כג א, ובתוס' שם. עט) עי' פרקי היכלות. פ) בתהלים כט. פא) כונתו לישעיה יא ב, ועי' מעשה תורה אות ד' סי' לא. פב) אולי כונתו לנאמר בעמוס א' וב' ושלחתי אש והצתי אש עיי"ש. פג) חגיגה יב, ב. פד) אדר"ן פל"ז. פה) ב"ב עד, ב. פו) שבת כג, ב. פז) מכילתא. פח) מכילתא.

הרי חיל אחד, מ ר כ ב ת פרעה וחילו, הרי ב', כי בא סוס פרעה ב ר כ ב ו, הרי ג', לכך ג' ימינך, ימינך יי נאדרי, ימינך יי תרעץ אויב, נטית ימינך.

(י) ופרעה הקריב קורבנות, במכלתא.

(יט, כ, כא) ויפגע ויבא וימץ מן שלשה אלו הפסוקים יוצא שם המפורש של ע"ב אותיות פט. (ב ע י ס) רוחו (ישעיה יא טו). אלהים בגי' זה (ה) דייץ. אלהים במילוי (באתב"ש) בגי' [באתב"ש] שם הנכבד יהו"ה באתב"ש מצפ"ץ בגי' ברחמים, וזהו ברוגז רחם תזכור (חבקוק ג ב) לכך יי אלהינו בגי' הדין יחידנו.

(יט) ויפגע מלאך האלהים מלמד שכל חפצו ושליחות עושה ע"י מלאכיו עושי דברו.

(יג, כא) ויי הולך לפניהם ע"י מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל נג, ולפי כי השם חקוק כנגד לבם, יי במ (תהלים סח יח) כי שמי בקרבו (לקמן כג כא), אמר ויי הולך, ופי' מלאך האלהים, וכפי המראה שרואין המלאכים יודעין רצון הבורא. וכל מלאך הקרוב לכבוד הוא יודע יותר מן הרחוק ממנו, אשר מחזה שדי יחזה ויודע דעת עליון (במדבר כד טז נג). המלאך הוא שלישו של עולם נד, וגויתו כ ת ר ש י ש (דניאל י ו) בגי' המלאך [הוא שלישו של עולם]. העולם הוא מהלך ת"ק שנה נה, ולפי שעה הוא מהלך מסוף העולם ועד סופו, זש"ה (איוב א ז) משוט בארץ, משוט בגי' שנה, ומהתהלך (שם) בגי' ת"ק.

(יד, כ) ויבא קרב זה הים לא רצה ליבקע עבור משה עד שנגלה הקב"ה בעצמו, אמר לו משה מה לך הים כי תנוס (תהלים קיד ה), אמר לו הים לא מפניך משה אלא מלפני אדון חולי ארץ (שם שם ז טו), מלפני אדון חולי ארץ בגי' מלפני אדון משה.

(כא) וישם את הים לחרבה [ויבקעו המים] בגי' לכמה ענינים נהפך הים טו.

(כג) פרעה בגי' שנה, כי שנה נדון אחר (ש) נפל לים. אי נמי פרעה על שם שהיה מנוגע מתחילה ועד סוף דכת' (בראשית יב יז) וינגע [ה' את] פרעה וגם עתה עוד נגע אחד אביא על פרעה (לעיל יא א) כמו וראשו יהיה פרוע (ויקרא יג מה).

פט) עי' בפ' הרוקח עמ' עג. (צ) רמז לשם ע"ב היוצא מפסוקים אלו שנאמרו על הים. (צא) אבות פ"ד מ"ח. (צב) בפדר"א פ"ב אי' שהוא מיכאל. (צג) עיי"ש בפ' הרוקח. (צד) ב"ר פס"ח יב. (צה) עי' חגיגה יג, א. (צו) ילקוט תהלים שם. (צז) מכילתא בפ' ואתה הרים את מטך.

ובמדרש^א דורשו על שם שעשה עצמו ע"ז שנא' (יחזקאל כט ג) לי יאורי, נהפך לנקבה ונבעל כנשים שני' (ירמיה מד ל) פרעה חפרע, כמו ופרע ראש האשה (במדבר ה יח).

(כט) ובני ישראל^א הלכו למה נאמ', והלא כבר נאמר^ט), אלא רמז ששבת יהודה קפץ לים תחילה^ק). ובני ישראל^א הלכו ביבשה בתוך הים ר"ת בגי' יהודה. וכת' (תהלים סח כח) שם בנימין צעיר ו ד ס ד ים^א) שרי יהודה רגמתם. (טז) ובקעהו נעשה טיט^ג), חומר מים רבים (חבקוק ג טז).

(כה) ויפר את אופן^א כמו אף, מלמד שסמאל הממונה על האף בא לבלבל את ישראל ולהפילם ונשרף מרכבותיו כדאי' במדרש אבכיר^ג), אפן גי' סמאל. ולפי שאמר תכבד העבודה (לעיל ה ט) לפי' וינהגהו בכבוד^ז).

(כב) והמים להם^ח(ו)מה בגי' פסלו, לפי שעבר בים צרה (זכריה י יא) ס"ת רמה גי' פסל מיכה, לכך נתמלאו המים חימה. מימינם ומשמאלם בגי' תפילין מזוזה^ז). ויבאו בני ישראל^א וכו', י"א תיבות בפסוק כנגד י"א שבטים שעברו ביבשה, ושבת יהודה קפץ במים, וזה היה נח שו^אן^ס) כמו נחשול. מימינם איתא במדרש אבכיר^ו) שהיה גבריאל מכריז למים שלפניהם הזהרו שהמילה לפניכם, ולאחוריהם עתידין להשליך את ציציתיהן, וקשר של תפילין אחורי ראשם, מימינם מזוזה ותורה כדכת' (דברים לג ב) מימינו אש דת למו, ומשמאלם תפילין, הרי הם מוקפין במצות דכת' (תהלים קכה ב) ויי סביב לעמו^ז).

(ל) ויושע בגי' בשמים, שנא' (איוב מא כג) ים ישים כמרקחה, כריקוח בשמים, וגם העלה מזה ומזה מכל אילני ג"ע. ויושע בגי' ושכינה, קרי ביה וי'ושע ועתה נושעו לגמרי כי כל אויביהם נטבעו בים. ה' פעמים ים כריקוח, מלמד שראו ה' מיני זוהר בים, ה' פעמים נוגה ביחזקאל (א וי'), וכן ה' פעמים כבוד אלהי ישראל ביחזקאל, וכן ה' מלך הכבוד (תהלים כד), וה' אביר יעקב^ס) בקרייה, לפי שרכב על כרוב קל דמות יעקב, וזהו וירא ישראל סבא^ט), וכשראה משה את יעקב על הים תיקן יעקב מילות בשירה, וכנגד ה' מיני צער, עינוי מרר פרך לחץ עבודה קשה,

צח) תנחומא וארא ט. צט) לעיל פסוק כב. ק) סוטה לז, א. וכ"ה במושב זקנים, ועי' רוקח וראב"ע. א) שם. ב) עי' תנחומא בשלה י, ומכילתא פ' ואתם הרם. ג) מובא בילקוט כאן. ד) מכילתא. ה) סוטה לז, א. ו) מובא בילקוט רמז רלד. ז) לקח טוב. ח) בראשית מט כד, ישעיה מט כו, ישעיה ס טז, תהלים קלב ב. וה. ט) זוה"ק בשלח נג, א ומובא ברש"י תענית ה, ב ד"ה אף. ועי' ב"ר פצ"ב ב.

וז"ש (לק' טו כו) המחלה אשר שמתי. מת על שפת ולא כתיב מתים, אלא מומתים ולא מתים, (והרב"א) לפי הפשט פי' וירא ישראל וכו' על שפת הים עמדו וראו את מצרים מתים.

(טו, א) אז ישיר התחיל באז בזכות המילה שהיא ליום א"ז נקדע הים דכתי' (תהלים קלו יג) לגזור ים סוף לגזרים י, ולכך כתי' (שם שם כא) ונתן ארצם לנחלה אותיות מל. ואיתא במדרש אבכיריג) לבש הקב"ה בגד ששמו א ז וכתוב עליו כל אז, א ז ישיר משה, אז ידבר יהושע (יהושע י יב) וכו', וכשחברב בית המקדש קרע אותו דכתי' (איכה ב יז) בצע אמרתו, ולעתיד יחזירו לנו דכתי' (ירמיה לא יב) א ז תשמח בתולה במחול, א ז תיראי ונהרת (ישעיה ס ה), א ז ימלא שחוק פינו (תהלים קכו ב). אשירה ליי כי גאה בגי' תרי"ג, עבור חיבה שעתיד ליתן לי תרי"ג מצות. כי גאה גאה גיאני וגאיתיו. ט' מעלות של רקיעים מונה בחגיגה פ"ב יד) כמנין גאה, ז' רקיעים ורקיע שעל ראשי החיות טו) וערפל תחת רגליו (ש"ב כב י) בגי' רקיע, הרי ט', וט' במתן תורה מדבר מתוך האש טו), וט' פעמים נראית השכינה לאבות, ט' רקיע בבראשית.

(ב) עזי וזמרת יה עזו אחר עזי, לפי שעוזה שר של מצרים רצה לעזור להם ויושע יי ביום ההוא. עזי אין עז אלא תורה שנא' (תהלים כט יא) יי עז לעמו יתן י. וזמרת בגי' תרי"ג, מ' יותר, שניתנה להם תורה למ' יום. ובפר' ועשו ארון (שמות כה י) ע"ז תיבות. וזמרת יה בחצי שמו עושה גבורות, מי כמון חסין יה (תהלים פט ט), כי מילוי חצי שמו הוא כשמו יר"ד ה"א בגי' כ"ו יט). ואנוהו לית דכוותה, אתנאה לפניו במצות לולב נאה ציצית נאה כ), אספר נויי ושבחיו לבאי עולם כ).

(ג) יי שמו בשמו נלחם הוא כ), בסוף פ' עקב ידו החזקה וזרועו הנטויה, שבשמו הוא נלחם, וסמך ליה את אותותיו ואת מעשיו אשר עשה לפרעה ולמצרים.

(ד) מרכבת פרעה חסר ו', שנחסרו ו' מאות מרכבות נ), אי נמי שכולן היו לפניו כרכב אחר, כמד"א כי בא סוס פרעה נ).

(ה) תהמת חסר ו' ו'. כי ליי"ב כתות נחלקו המצריים, כי היו יי"ב שבילים נ), יי"ב שבטים, יי"ב פעמים הים עד ויושע, וכן המצריים רדפו אחריהם ביי"ב מרכבות,

י) במכילתא מתים ולא מתים. יא) נראה דכונתו לרש"י. יב) תנ"י בשלה יב. יג) והביאו בילקוט רמז רמא. יד) יב, ב. טו) יחזקאל א כב. טז) דברים ד וה. יז) עי' רש"י. יח) מכילתא ריש יתרו, שמו"ד פכ"ז ד. יט) עי' שו"ט פק"ח. כ) שבת קלג, ב. כא) מכילתא. כב) לעיל פ' ד. כג) מדרש חסרות ויתרות. כד) מכילתא.

לכך וברוח אפיך נערמו מים י"ב תיבות בפסוק, כנגד י"ב קרעים שנקרע הים לי"ב שבטים.

(ט) אמר אויב ארדוף אשיג אחלק ר"ת ה' אלפיין, נגד ה' כלי זין שהוציאו עמהם כפ. וידינונו בכמה ענינים, יש שהיה גידון שעה אחת ויש יום ויש כמה ימים, ונשתלם לכל אחד כפי רעתו, הרשעים כקש מטורפין, בינונים כאבן, הטובים כעופרת שנחו מיד כו).

(יב) נפית ימינך ד' תיבות בפסוק, מפני ד' דברים ניתנו לקבורה מ, א' שהלכו לקבור את יעקב, ושאמרו יי הצדיק (לעיל ט כז), ושלא יהיו ישראל אומרים כשם שעלינו מצד זה וכו', ושיהיו ישראל בוזים ממונם כמ).

(יז) תביאמו לית דכוותה, אותיות בית אמו, כמד"א (שה"ש ח ב) אל בית אמי תלמדני. לשבתך בגי' ירושלנים ציון. ידיך מלא י, בעשר קדושות נתקדשה ארץ ישראל כט, עשרה ניסים נעשו בבית המקדש ל, בי' מאמרות נברא העולם לט) ממקום מקדש, מציון מכלל יופי אלהים הופיע (תהלים ג ב) לנ).

לא נשאר בהם עד אחד ובני ישראל לא נשאר אחד מהם בים.

בויושע רי"ב תיבות, נגד רד"ו שנים וב' שני רעבון. י"ד שמות בויושע ועולין שס"ד כי מכות מצרים י"ב חדש ג). מאז ישיר עד סוף השירה תמצא כל א"ב בהתחלת התיבות חוץ מן הד' שלא תמצא ד' בהתחלת שום תיבה, לפי שעיקר השירה נאמרה על העתיד לבא בסוף מלכות רביעית כמו אז ישיר לז, ולכך סיים השירה בד' יי ימלוך לעולם ועד, ישיר בגי' ולעתיד. והתחיל אז שהם ח', כי ד' גליות הם שהם ח', ככל כשדים מדי פרס יון מוקדון אדום וישמעאל, לכך יש ד' פסוקים בויושע שיש בכל אחד ב' שמות, ואלו הן, אז ישיר, יי איש מלחמה, ימינך יי, תביאמו, וכנגדם אומרים לה) ארבע מלכיות לאחר השירה, יי ימלוך, כי ליי המלוכה, והיתה ליי המלוכה, והיה יי למלך. לומר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז טו), כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעי' כג ה). ט"ו שמות בויושע, י"ד הוי"ה וא' אדנות, ובהם ס' אותיות, כי בט"ו בניסן נגאלו ממצרים ס' רבוא. ולכך מנהג אשכנז בצור ישראל קומה יש בו י"ד תיבות וס' אותיות, שנגאלו

כה) עי' מכילתא. כו) וכו"ה באמרי נעם. כז) עי' מכילתא בפ' וירא ישראל את היד הגדולה ובריש בשלח ובפרד"א פי"ז. כח) וכו"ה ברוקח. כט) כלים פ"א מ"ו. ל) אבות פ"ה מ"ה. לא) אבות שם מ"א. לב) יומא נד, ב. לג) ספ"ד דעדות. לד) עי' מכילתא ריש השירה. לה) בתפלה.

מבערב ב"ד, והאומר וגואלנו טועה. ואותיות תשס"ח באז ישיר עד סוף השירה כמנין שיר"ה וזמ"ר, על שם א ש י ר ה ל י כ י ו ז מ ר ת י ה. י"ח פסוקים מן אז ישיר עד סוף דברות, ב"ח ימים גומרים את ההלל מדאורייתא (ל), י"ח שמות בהלל, י"ח פסוקים מן וירד משה (ל) עד סוף דברות ראשונות, י"ח שמות בוידבר דוד (ש"ב כב), י"ח מלך ישראל בקרייה, י"ח פעמים לעלם חסירים בקרייה, י"ח אלפים פרסאות שלו חצירו של הקב"ה (ל), וכן רחבו, י"ח אלפים עולמות סביב הדרום רגליו (ל), וישבע בח"י העולם (דניאל יב ז), וכת' (יחזקאל מח לה) סביב שמונה עשר אלף, לכך אומרים המלאכים האדרת והאמונה ל ח י העולמים (מ), וגם י"ח פסוקים כנגד י"ח מאות אלף מצרים, שהרי שש מאות אלף רגלי היו ישראל, ושלישים על כולו שלשה על כל אחד, הרי היו י"ח מאות אלף. ויש אומרים צ' אלפים רבבות היו מצרים, למאן דאמר אחד (מחמישים) [מחמש מאות] עלו (מ), א"כ היו ישראל קודם שמתו בג' ימי אפילה ת"ק פעמים ס' רבוא שהם ל' אלף ריבוא, ושלישים על כולו ג' פעמים ל' הם צ' אלפים רבבות. קע"ט תיבות מן אז ישיר עד סוף השירה, וכן קע"ט תיבות מן וידבר אלהים עד לרעך בעשרת הדברות. כשתחשוב התחלתן וסופן של כל פסוק ופסוק, כמו א' של אז מ' של בים, תמצא שעולים האותיות שלשת אלפים ות"ר (שנים), כך היה מבריא את העולם עד שעשו פורים כימי אסתר שלשת אלפים ות"ר שנים.

(כב) ויפס משה את ישראל לאחר השירה הסייען מעבירה (מ), שכל מי שאומר שירה עונותיו נמחלין לו, שלאחר ותשר דבורה (שופטים ה א) נאמר (שם ו א) ויעשו בני ישראל הרע, ולא נאמר ויוסיפו כמו לאחר כל השופטים. ויזכו שששת ימים במדבר ולא מצאו מים אין מים אלא תורה (מ), לא מצאו דברי תורה, עמדו והתקינו נביאים וזקנים שיהיו קורין ג' ימים בתורה בשבוע שלא יהיו ג' ימים בלא תורה (מד).

(כה) עץ וישלך בגי' עץ הירדופני (מ). שם שם לו חק בגי' זה [הוא] שבת וכיבוד אב ואם (מ). שם בגי' פרה אדומה ע"ה (מ). אמר כשם שהמים המרים נמתקו כך אני עתיד ליתן לך מצוה אחת שהיא מטמאה עוסקיה והטמאים מטהרת. ויפתקו המים שם שם ר"ת בגי' תורה. ויורהו יי עץ וישלך בגי' זהו עץ תורה, עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג יח) (מ), בכל שבוע קורין י"ו בני אדם בתורה עץ (הי"א)

לו) ערכי י, א. לו) לקמן יט כ. לח) עי' סוכה מה, ב סנהדרין צז, ב. לט) עי' ע"ז ג, א. מ) פרקי היכלות פכ"ו מ"ז. מא) אולי חסר כאן, ועי' לעיל בפסוק וחמושים עלו. מב) שמור פכ"ד ג, שהש"ר פ"א כז ועוד. מג) ב"ק יז, א. מד) שם פב, א. מה) מכילתא. מו) סנהדרין נו, ב. מז) רש"י, בעה"ט. מח) ברכות לב, ב.

חיים [הי"א], ובכל חודש ס"ח בני אדם, בד' שבועות ס"ד ובראש חדש ד' הרי ס"ח, כמנין חיי"ם, ובכל שבוע היו מקריבין י"ד תמידים ושני מוספים בשבת הרי י"ו, לומר שתורה שקולה כקרבנות מט). שם שם לו בגי' לעריות, גם עריות קצת צוה להם (ז).

(כו) אם שמע תשמע לקול כל הפסוק דיבר משה עד כל המהלך, ומי דיבר זה, אם תאמר משה כמו שכתוב (תהלים עח מג) אשר שם במצרים אותותיו, א"כ מי קיים כי אני יי רפא"ך זה דיבר הקב"ה לישראל. ועוד כיון דאמר כל המהלך אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יי רפא"ך א"כ מה צריכים רפואה והלא לא יהיו חולים, אלא כך הוא פירושו אם שמע עתה תשמע כל שעה נא), לקול יי אלהיך אין לכם לדאג, לפי שאמרתם כשאמרתי לכם היום אתם יוצאים (לעיל יג ד) והשבתם לי בנו עור ופסח הרה ויולדת נ). תשושין וחולים איך נצא מכאן, אז אמרתי לכם אם תשמע לקול יי אלהיך אל תיראו ממכות מצרים שכן כת' (דברים כח ט) כל מדוה מצרים אשר יגורת מפניהם, מכלל שהיו יראים, ואמרתי לכם כל המהלך אשר שמתי במצרים לא אשים עליך זה אמרתי לכם בשם הקב"ה האומר כי אני יי רפא"ך. המהלך אשר בגי' דצ"ך עד"ש באח"כ נ). מהלך בגי' פ"ג, וסמכו אצל מרה, כי במרה תלויים פ"ג חלאים כדאית' בב"מ פרק המקבל מ) וכולן פת במלח וקיתון של מים שחרית מבטלתן, מהלך אותיות הלחם, המלח. וזהו וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך (להלן כג כה). כ"ז תיבות בזה הפסוק רפא"ך נגד כ"ז אותיות עם הכפולים, לכך תיקנו בברכת רפאינו כ"ז תיבות, כ"ז פרשיות בחומש מסיימים אני יי אלהיכם, זהו רפאות תהי לשרך (משלי ג ח) וכת' (שם ד כב) ולכל בשרו מרפא נא), ארז"ל נ) אם פגע בך מנוול זה יצר הרע משכוה לבית המדרש, לכך רפא"ך עולה יצר ע"ה. ועוד בגי' אש. תנצל מאש של גהינם נ).

(כז) ממרה באו אַיִימה שבמרה ניתנו הדינים נ) שם שם לו חק ומשפט, ובאלים ע' תמרים כנגד ע' סנהדרין נ).

(טז, א) פין [גי'] הסנה, וסיני נקרא לאחר שניתנו עליו עשרת הדיברות. סמך כל המהלך כי אני יי רפא"ך ושם י"ב עינות מים כי ע"י עינות כל החולי בא נ).

מט) מנחות קי, א. נ) סנהדרין נו, ב. נא) ברכות מ, א ע"ש. ועי' מכילתא.
נב) ע"פ ירמיה לא ז. נג) שמ"ר פ"ה ו. תנחומא תזריע י. נד) קז, ב. נה) עי' רש"י. נו) קידושין ל, ב. נז) הובא בנח"ק בשם רבינו. נח) סנהדרין נו, ב.
נט) מכילתא, והובא ברש"י. ס) עי' במדב"ר פ"כ כב.

וגם הרפואות, כי חזקיה גזו ספר רפאות^{סא}) שהיה כותב על המעינות מן המבול איזה מעיין טוב, וסתם אותם כדי שיבקשו רחמים לרופא חולים^{סב}).

ח' פעמים כתי' לחם בפרשת המן, לפי שהוא משביע לומדי התורה שהיא בח' דברים תמניא אפי'^{סג}).

(ה) והיה משנה כל מעשה שבת כפול, שני ככרות, ב' כבשים, ב' מפות, ב' נרות, ב' סעודות ביום, זכור ושמור^{סד}). אשר ילקטו יום | יום פסק, על שם מי שברא יום ברא פרנסתו^{סה}).

(ז) תלוננו כתי', כלומר שיצאתם ממצרים אמרתם הלא זה הדבר אשר דברנו וכו', וזה ממרים הייתם עם יי מיום דעתי אתכם (דברים ט כד) הפסוק מתחיל ומסיים במ', כל אותם מ' שנה שבמדבר הייתם ממרים.

(י) ויהי בדבר אהרן למה אהרן, כי בזכותו העננים^{סו}) לכך נראה הענן, והמן בזכות משה ובאר בזכות מרים^{סז}).

(טו) הוא הלחם בגי' המן. ולפי שהמתינה מרים למשה על שפת היאר וגרמה לילדים שלא הושלכו ליאור לכך המים בזכותה, אהרן שהיה מטיל שלום בין איש לאשתו בין אדם לחברו^{סח}), והעננים שלום לישראל^{סו}), משה שעלה לשמים לכך המטיר בזכותו לחם מן השמים, והיה טעמו כטעם לשד השמן (במדבר יא ח) כי לא ינק משדי ארמאית^{סט}), יונק ש ד י א מ י בגי' משה היה.

(י) כבוד יי נראה בענן זה היה באייר בט"ו לחדש השני, לכך נקרא אייר חדש זיו^ע), שזיו כבוד יי נראה בענן בו. נ"ב פעמים ענן בחומש, ונ"ב פעמים^{עב}) שם שמו של הקב"ה, כי כל שם יש לו ענן בפני עצמו.

(יג) ותכס המחנה כי ג' פרסאות המחנה^{עג}), ובגובה שתי אמות, ואמתים על פני הארץ (במדבר יא לא) שיהיה אדם עומד בקומה זקופה ונוטל כנגד לבו^{*עז}). ובבקר היתה שכבת המלך רוח צפונית מכבדת המדבר, ומטר יורד ומכבד הארץ, והטל עולה והרוח מנשבת בו ועושה אותו כמין שולחנות של זהב והמן יורד עליהם^{עז}), וזש"ה (תהלים כג ה) תערוך לפני שלחן נגד צוררי, תערוך בגי' ששים

סא) ברכות י', ב. סב) הובא בנח"ק בשם רבינו. סג) כונתו לתהלים קיט דמיירי מתורה. סד) שו"ט פצ"ב. סה) מכילתא. סו) תענית ט, א. סז) ספרי דברים ש"ה. סח) אבות פ"א מ"ב. סט) סוטה יב, ב. ע) מ"א ו א. עא) בכל התנ"ך. עב) ברכות נד ב. *עב) ספרי פ' בהעלותך. עג) מכילתא.

אמה עד), לפני בגי' זה היה המן עט). גובהו של מן ס' אמה, ומי שאינו מאמין באותה טובה אל יראנה דכתי' (איוב כ יז) אל ירא בפלגות נהרי נחלי דבש וחמאה טו).

(יד) מחפפם בגי' אברהם, כי ירד המן בזכותו טו). ולמה ירד באלוש, בזכות שרה, לוישי ועשי עוגות (בראשית יח ו). יסכה בגי' המן. מחפפם בגי' רמ"ח שהיה נבלע ברמ"ח איברים טט), זהו שאמרו (במדבר כא ה) בלחם הקלקל. קלקל בגי' זה רמ"ח, הקלקל בפשוט ובאתב"ש בגי' מובלע באיברים. וגרעיני חיטה טט) נעשה מוגבל בעיסה שיש בה מים הרבה, זהו ודגן שמים נתן למו (תהלים עח כד) ומקריבין מהן למנחות וללחם הפנים פ).

טז) זה הדבר אשר צוה יי שני פסוקים בחומש שבהם כל א"ב, או הנסה וכו' (דברים ד לד), וזה הדבר וכו' שבכאן, לומר מי שעוסק בתורה לקיימה מראש ועד סוף מן הדין שהקב"ה מזמן לו פרנסתו בלא עמל כמו המן לישראל פט), וגם באו הנסה שבקש הקב"ה לגלות לישראל כל טעמי תורה. ייד מן יש בקרייה, כי ייד דברים ירדו עם המן, פרס רמונים עם פרי מגדים כפרים נרדים כרכום קנה קנמן עצי לבונה מור ואהלות ראשי בשמים דבשי ייני חלבי פט). וי פעמים מן בחומש כנגד עשרת הדברות, שכל התורה כלולה בהם פג), לכך לא נפלאה היא ממך (דברים ל יא) לפי שהיו אוכלים את המן בלא דאגה.

יט) אף יותר ממנו עד בגי' אל תהיו מח(ו)סר(י) אמנה פד).

כ) ויותר חסר י', זה היה מ' נסיונות שניסוהו במדבר פט).

מזון אלפים שנה היה נופל בכל יום כדיליף מקראי בהלכה פו), וזהו ילקטו יום יום ואהיה שעשועים יום יום (משלי ח ל) שהם ב' ימים של הקב"ה.

כג) שבתון בפשוט ובאתב"ש בגי' שמוסיפין מחול על הקדש פו). את אשר

תאפו אפו בגי' [זהו] אין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל פט).

כד) ויאמר משה אבְלוּהוּ היום ג' היום בפסוק כנגד ג' סעודות פט), לכך

בויכולו ג' שביעי שביעי בגי' שלש סעודות ז). ויברך אלהים את יום השביעי

עד) יומא עו, א. עה) אולי צ"ל ס' היה מן. עו) תניי בשלח כא, ועי' שו"ט תהלים כג. עז) שמור פכ"ה ה. עח) מכילתא, יומא עה, ב. עט) בפ"ה הרוקח: וגרעיני חיטי המן נעשה מוגבל כעיסה וכו'. פ) עי' מנחות מה, ב תוד"ה קרבו. פא) מכילתא. פב) ע"פ שה"ש ד. פג) עי' ירר שקלים פ"ו סוף ה"א. פד) תניי בשלח כא, ראב"ע. פה) מכילתא, ערכין טו, א. פו) תניי בשלח כא. פז) עי' בעה"ט ומו"ז. פח) ביצה טו, ב. פט) שבת קיז, ב. צ) מר"ז.

(בראשית ב ג) ב' תגין למעלה על הק' של ויברך וא' למטה כזה ׀ כנגד ב' סעודות ביום וא' בלילה, ג' רגלים, ומציל מג' דברים ממלחמת גוג ומגוג ומחבלי משיח ומיום דין הגדול בזכות שומר שבת כראוי⁶⁵).

(כח) עד אנה מאננתם (עשרה תיבות בפסוק כי זה) [למה לא הנחתם] שומרים כדי שלא יצאו לכך כאילו חטאתם גם אתם משה ואהרן, בסנהדרין⁶⁶) וכי דלטור אני להזכיר החוטאים ולפרסמן⁶⁷). עד אנה מאננתם עשרה תיבות בפסוק, כי זה אחד מ' נסיונות שבמדבר⁶⁸). לשמור מצותי מכאן ששבת שקולה כנגד כל המצוות⁶⁹), וכן בעזרא (נחמיה ט יג יד) ועל הר סיני ירדת וכו' ושבת קדשך הודעת להם.

(כט) ראו כי יי נתן לכם (את) השבת כגי' ראו מתנה טובה יש לי בבית גנזי⁷⁰). וכ"ד תיבות בפסוק ראו, כנגדם כ"ד פרקים בשבת. איש תחתיו בגי' [זה הוא] ארבע אמות [לכל]⁷¹). איש ממקומו בגי' זה⁷² (ו) [הוא] אלפים אמה⁷³). בפסוק ראו ב' השביעי, וישבתו העם ביום השביעי (בין) [כן] שתי סעודות ביום ואחת בלילה⁷⁴).

(לא) פזרע גד לָבָן המן מודיע אם בן ג"ד לאחרון או בן ט' לראשון⁷⁵). לשד השמן (במדבר יא ח) מה התינוק כל זמן שממשמש בשדים ויונק מוצא בו כל מיני מטעמים כן היו במן כל מיני מטעמים⁷⁶). איתא במדרש חזית ובפסיקתא רבתי⁷⁷) תקמ"ו טעמים היו במן שנא' (שה"ש ב ג) ופריו מתוק לחכי.

בס"א ופעמו כצפיהית בדבש ויאמר משה ס"ת שרה. לרמוז על מ"ש (בראשית יח ה) ואקחה פת לחם וכו' ג) והבן.

(לב) למען יראו כגי' זה בימי ירמיה הנביא⁷⁸), שאמר לדורו מדוע אינכם עוסקים בתורה, הדור אתם ראו דבר יי המדבר הייתי לישראל (ירמיה ב לא). למען יראו את ה'רחם ר"ת אליה, מלמד שנשמר עד ימות המשיח⁷⁹).

אכלו את המן ארבעים שנה בפ"ק דקידושין⁸⁰) מפרש ליה שפיר.

צא) מכילתא. צב) יא, א. צג) רוקח. צד) ערכין טו, א. מכילתא. צה) ירושלמי נדרים ספ"ג. צו) ביצה טז, א וכ"ה בלקח טוב. צז) כ"ה ברוקח. צח) עירובין מה, א. מכילתא. צט) ע"י רוקח. ק) יומא עה, א. א) שמור"ר פכ"ה ג. ב) הובא בילקוט שה"ש רמז תקפ"ו. ג) ע"י שמור"ר פכ"ה ה. ד) מכילתא והובא ברש"י. ה) מכילתא. ו) לח, א.

(יז) ויצמא שם העם ומסיים נמי בצמא היו צמאים ורפויי ידים מן התורה^(ז),
לכך היו צמאים למים, אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח^(ח).

(ה) ומטף אשר הכית בו את היאור והלא אהרן הכהן, אלא שלוחו של אדם
כמותו^(ט). ומטף אשר בגימ' המטה היה סנפ(י)ר(י)נן(י), שהכה בתוך הצור בכח
ונחלק לשנים ויצאו מים הרבה^(י).

(ו) והכית בצור אם היה מדבר בלא [הכאה] היו אומרים לפי שניהג משה צאן
יתרו שם היה יודע שיש שם מעיינות מימי קדם, וע"י הכאה יכינו שהנס והכח
והיכולת בידו, ואעפ"י כן אתם מנסים, אמר להם כפויי טובה וכי אינכם זכורים
שנתן לכם במצרים מים נזולים חיים מתוך מים מלוחים ואתם מנסים היש יי בקרבנו.
לעיני וקני ישראל לכך עשה לעיניהם, לפי שהיה משה מתרה בהם דעו כך וכך
ימים לא תמצאו מים קחו עמכם ואל תסמכו על הנס, וז"ש (לעיל) מזה תריבון
עמדי וכי לא התרתי בכם.

(ט) בחר לנו אנשים השווה כבודו לכבוד עצמו, יהי כבוד תלמידך חביב עליך
כשלך יצ. ובפרקי ר' אליעזר^(יג) בחר לנו אנשים שנולדו באדר השני שאין כשפים
שולטין בהם, שאין הכשפים שולטים אלא על אותם שנולדו בשנים עשר חודשי
השנה, וכל מעשה עמלקיים על ידי כישוף. ולמה אמר ליהושע, כי באייר היתה
המלחמה יד שמזלו שור, ויוסף בכור שורו הדר לו (דברים לג יז), ועוד ללמדו
מלחמה כשיכנס לא"י^(טו), ועוד שאין בני עשו נופלים אלא ביד בני בניה של רחל^(טז),
מני אפרים שרשם בעמלק (שופטים ה יד) וירד מיעקב (במדבר כד יט) ירוד שביעקב
יאביד שריד מעיר רומי אם לא יסחבום צעירי הצאן (ירמיה מט כ) ובניה של רחל
קטנם של שבטים.

(י) ומשה אהרן וחור כנגד ג' אבות^(י).

(יב) וידי משה כבדים לפי שרפו ידיהם מן התורה לכך כבדים^(י).

(יג) ויחלש יהושע לא הרגם מיד, כי עמלק מכשף היה^(יט), והיה רואה במזל
ובוחר כל מי שהיה עתו למות ביום ונלחם בו בלילה, ומי שעתו למות בלילה נלחם
בו ביום, וזהו ויחלש שהחלישם עד שהגיע עתם למות^(ט).

(ז) בכורות ה, ב. (ח) אבות פ"ג מ"ז. (ט) ע"י סנהדרין צט, ב. (י) מכילתא.
ברוקח: סמפינון. (יא) כ"ה ברש"י. (יב) מכילתא, אבות פ"ב י. (יג) פמ"ד.
יד) סדר עולם רבה פ"ה. (טו) שמור"ר ספכ"ו. (טז) תנחומא כי תצא י. (יז) מכילתא.
יח) ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח. יט) ע"י תנחומא פכ"ח.

בס"א (יד) כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני ר"ת זכוב הוא מלך עמלק. כתב זאת זכרון בספר מהאי קא דריש בפ"ק דמגילה כ) שמצאו סעד לכתוב ספר לאסתר, וכתב אסתר (אסתר ט כט) על שם זאת הכתיבה. וכתבו במגילה בין אותיות גדולות וקטנות שת"ו ז"ת, ש"ת דפרמשתא קטנה, ו' דויזתא גדולה, ו' דויזתא גדולה, ת' דותכתוב גדולה, שתו"ת בגי' כתב זאת זכרון. לבד מח' של חור גדולה, שלבש בגדי כהונה שאין היו כמותן כ). מוחה אמוחה בגי' זה המן. [אמוחה] בגי' הוא נ"ד. נ"ד פעמים המן במגילה, וכן נ"ד אותיות בבני המן כמנין מד"י, (ובין) [וכן] הברית אשר עבר בין הגזרים האלה (בראשית טו יז) ס"ת המן כ). ושם נאמר אשר יעבודו ד"ן אנכי, וכן ג' א ז י בשיר המעלות (תהלים קכד) שהם עולים נ"ד, כמנין ולחט"א נתן ענין לאסוף ולכנוס (קהלת ב כו) כי איש נכרי יאכלנו (שם ו ב) בגי' מרדכי.

מן ויאמר יי אל משה [עד מדר דר] ובזכור אשר עשה לך עמלק (ס"פ תצא) עד מדר דר פ"ד תיבות, וכן בעל הניסים דפורים פ"ד תיבות כ), וכן בואת פרשנדרא (אסתר ט).

(טו) נפי שנים חי משה כ).

(טז) כי יד של עמלק הורמה להלחם על הקב"ה כ). כס יח אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שימחה זרעו של עמלק כ), ונחסר מכסא א', ומן השם ו' ה', הרי א ו ה למושב לו (תהלים קלב יג), פה אשב כי א ו י ת י ה (שם שם יד), ולעתיד כשיכרת ויכלה זרע עמלק כתי' (שם ט ז) האויב תמו חרבות לנצח ויי לעולם ישב כונן למשפט כסאו, הרי הכסא והשם שלימים. בילא"ו.

ל י ק ו ט י ם .

(יג, יז) ויהי בשלח פרעה דע כי זה הפסוק נוטריקון מלמד האדם דעת והוא כזה: ויהי ואתה יהודי הוי יודע, בשלח בוראך שמע לתורתו חבב. פרעה פירושי רבותינו עליהם הזהר. את אל תעלם. העם האל עוזריך משמים. ולא ונותן לך אהבה. נחם נאמנת חבה משוכחת. אלהים אין לך היוק יהיה מאדם. דרך דרשות רבים כנס. ארץ אם רצית צורך. פלשתיים פדות לנפשך שמור תורתו יעלה מושבך. כי כמו יחידים. קרוב קרובים רחמיו ותשב בצלו. הוא הם והנלוים אליהם. כי כן

כ ז, א. כא) מגילה יב א. כב) עי' ברוקח. כג) כנראה עד "על העץ".
כד) לקח טוב. כה) פס"ר פ"ב ט. כו) תנחומא ס"פ ויצא.

יעשה. אמר אותם מעלה רבה. אלהים אשר לא הצדיקים ירדו ממנה. פן פעלם נגדם. ינחם יצרור נפשם חלקם מהודר. העם הוא עם מעלתם. בראותם בתוך רחומים אתם והם תהיו מעונגים. מלחמה מאד לאין חקר מעלת הצדיקים. ושבו ויהיה שלווה בארמנותם ובארצם. מצרימה מאד צורם רחום יחיד מבורך הוא. תם.

(טו, א) אז ישיר משה ובני ישראל וכו', דע כי מאז ישיר משה עד יי ימלך לעולם ועד כמנין יעקב תיבות, לרמוז כי בזכות יעקב שעברו ישראל את הים, דכתי' וירא י ש ר א ל את היד הגדולה, ישראל סבא מ), וזה היה בזכות שהיה אמיתי דכתי' (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב.

(כב) ויפסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וכו', דע כי מ"ש ולא מצאו מים שם לרמוז על התורה שנקראת מים נם).

(כג) ויבואו מרתה לרמוז על עץ הדעת טוב ורע.

(כה) ויורהו יי עין עין חיים היא (משלי ג יח) וכן הויה עולה כמנין ע"ץ. שם שם לז חק ומשפט. שם ר"ת שבת משפט נט).

(כז) ויבאו אלימה הם אותיות מילה א', והבן. ושם שתיים עשרה עינת מים הם י"ב אלכסונו. ושבעים תמרים הם שבעים שרים הנאחזים בענפי האילן.

(טז, ד) ויאמר יי אל משה הנני ממטיר לכם מן השמים רומז על ת"ת. יום ביומו הם ששה ימים נגד חג"ת נה"י שאין אחד בא בתחום חבירו, ויום השישי הוא יסוד המוסף.

(טו, כו) ויאמר אם שמע תשמע וכו' כל המחלה אשר שמתי במצרים וכו', דע כי מלת אשר בגי' דצ"ך עד"ש באח"ב, שהם עשר מכות ל), וזהו שייעד הכתוב אם שמוע תשמע לקול יי אליהיך כל המחלה שעולה כמנין אשר שמתי במצרים לא אשים עליך למה כי אני יי רופאיך.

(טז, טו) ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא מן ומה הכל אחד הוא, כי מן במספר קטן מה, והסוד ירידתו מן השמים שהוא ת"ת בזכות מ"ש ה שהוא ה ש מ י"ם, ה ש"ם י"ם בסוד ח ת"ן ו כל"ה.

(יח) וימדו בעומר עמר בגי' יש, נגד י"ש עולמות לכל צדיק וצדיק (ל), וסוד המרבה והממעיט לרמוז לכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא (נ).

(כב) משנה שני העומר [בגי' ע(ו)] לה לכתר, שמשם בא תוספת קדושה בשבת, וזהו סוד בשבת שבתון קודש ליי. וג"כ נרמז שם משה משנה שני העמר, לרמוז על ישמח משה במתנת חלקו, והבין כל זה.

(כ) ולא שמעו אל משה ויתירו וכו' וירם תולעים ויבאש דע כי שנים וירם במסורת, הכא, ואידך שבעו וירם לבם (הושע יג ו) לרמוז שכל הגאווה לא תבא אלא מצד השביעה, וזהו שבעו וירם ליבם, ומה תהיה אחרית הגאווה וירם תולעים ויבאש שסופו לרימה, מרבה בשר מרבה רימה (ג), וזהו ששנינו (ל) מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רימה, שלא ירום ליבך ותהי אחריתך לרימה, וזהו וירם לבם וירם תולעים, לזה מאד מאד הוי שפל רוח ותנצל מן הרימה.

(לב) למען יראו את הלאהם ר"ת אותיות אליה, לרמוז על ביאת הגואל שיבא עמו אליהו הנביא ואז יהי פסת בר בארץ (תהלים עב טז) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז טו) במהרה.

(כד) ויניחו אותו עד הבקר כאשר אמר משה ולא הבאיש לפי שאין הקליפה שולטת בשבת, הפך מימי החול ששולט הנחש במותרות, לזה בשבת לא הבאיש, ובחול וירם תולעים.

(לא) ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא כורע גד לבן דע כי מן מ"ה יורד מהמוח למה בכלל זרע הגי' ד', והוא הגי' ד יסוד בכח אות יו"ד, והוא ממקום הלבן שמזריע לובן, והבן. עוד והוא כזרע גד לבן ר"ת בגי' גן. וס"ת עדן. לרמוז שהוא מגן עדן, והבן.

(כט) ראו כי יי נתן לכם השבת וכו' אל יצא איש נוטריקון אמר לכם י"ה צבאות אלפים אמה יהיה שיעורכם. מכאן ארז"ל (ל) שיעור הילוך שבת מיל.

(יז) ויאמר להם משה כה תנפון את ר"ת א מ ת. יי עמדי מה ס"ת י"ה.

(א) רפידים אותיות פרי ידם, בפרוד ונרפה ידם לזה לא היה מים לעדה.

(לא) סוף עוקצין. (לב) סנהדרין צ, א. (לג) אבות פ"ג מ"ז. (לד) שם פ"ד מ"ד. (לה) עירובין מח, א, מכילתא.

(טז, לג) ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר ר"ת משה, לרמז שבזכות משה היה יורד המן ל), ועדין הוא קיים כדי להגין על ישראל אפי' לעתיד לבא.

(יז, ו) הנני עומד לפניך שם על הצור בחרב ולא על הסלע, והסוד צור ילך תשי וכו' (דברים לב יח). ועוד רמז לדרך נחש עלי צור (משלי ל יט) ולכן בחורב מחורב וגם בחורבה, ולכן צריך הכאה במטה הנהפך לנחש ומצא מין את מינו ונעור ויבאו המים בהכאה, ודי למבין. והסוד הן הכה צור ויזובו מים (תהלים עח כ) לשון זיכה לכן בא עמלק שהוא ק"ל בגי' סמאל, והע' שהוא שר על ע' אומות, וזהו עם קל, ונתעורר בהכאת הצור, ולכן הלך יהושע שהוא בחינת המלכות להנקם ממנו בכח משה הנצב על ראש הגבעה ובידו המטה ת"ת יסוד להחזיק הברית שהיה עמלק כורת ומשליך למעלה ל), ומשה ואהרן וחור שהם רומזים לחסד גבורה ת"ת הוא באמצע ומזה אחד ומזה אחד, והאבן שרומזת למלכות תחתיו ונתחבר בה והסוד ויהיו ידיו אמונה עד בא השמש בסוד וילן שם כי בא השמש (בראשית כח יא), ונתעורר בזוג אז ויהל'ש יהושע לעמלק ושריו לפי חרב בסוד חורבה ושממון, וסוד הענין כשהו קם זה נופל, וזה באשר ירים משה את ידו וגבר ישראל והבן.

(יג) ויהל'ש יהושע את עמלק וכו' הנה העמלקיים היו מכשפים למ) ומלחשים לחש וחוברים חבר כדי לנצח לישראל, ולכן יהושע ג"כ הזכיר שמות הקדושים וביטל מה שהם היו חוברים ולוחשים בפיהם, וענין זה נקרא פ"י ח"ר ב הפך פ"י ח"ב ר שלהם, לכן לא נאמר ויהרוג אלא ויהל'ש שהוא מלשון וילחוש, דאיתנוי דדין כאתווי דדין, ולכן נקרא בספר הזוהר פ' בשלח שהוא מלשון חולש על הגויים (ישעיה יד יב). מהרב חיים ויטאל זלה"ה.

(יד) ויאמר יי אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מזה אמחה להשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת לט) שריו ואומנותיו. וזהו בזמן כי יד על כס יה וכשיאיר י"ד על י"ד ימי מילוי הלבנה על י"ד ימי חסרונה ישאר כ"ח, כי יגדל בח יי ויהיה הכסא שלם במהרה בימינו אמן כן יהי רצון. ע"כ מצאתי כתוב.

(יג, יז) ויהי בשלח פרעה וכו', זה תמצא בפסוק צ' אותיות, כנגד צ' חמורים שהיה לכל אחד מישראל משלל מצרים מ). ולא נחם אלהים דרך ארץ אלא דרך שמים שני' (לקמן יט ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים. כי קרוב הוא ר"ל שהקב"ה קרוב של ישראל שני' (תהלים קמח יד) לבני ישראל עם קרובו. עוד כי קרוב הוא

הפלשתים הם קרובים למצרים שנא' (בראשית י יג) ומצרים ילד את כושים ואת ענמים עד אשר יצאו משם פלשתים.

(יח) וחמישים עלו קרי ביה ושמחים עלו.

(יד, ה) **בִּי בָרַח הָעַם בְּגִי' עַמְלָק הַגִּיד לּוֹ כִּי בָרַח הָעַם מֵאֵל.**

(טו, א) דע כי כל האותיות תמצא בשירה חוץ מאות ד' מנ), כי אין שירה במקום דלות. עד סוף השירה הזכיר ד' שנ' יי ימלוך לעולם ועד, וסוד ד' נרמז לד' גליות. ט"ו הויות יש בשירה ובהם ס' אותיות, כנגד ס' רבוא שיצאו ממצרים, ונגד ט"ו ניסים נעשו לאבותינו.

פרשת יתרו לה"ר אפרים זלה"ה

(יח, א) וישמע יתרו בהן מדין למה קראו בשם גנאי (כלומר) [כומר] לע"ז, נלע"ד לפי שחזר לסורו, וזה שנעשה בשרו חידודין חידודין על ששמע טובתן של ישראל⁶), כלומר אעפ"י שחותן משה היה מכל מקום נעשה בשרו ככהן מדין, לפי שנראה כמו שנצטער על טובתן של ישראל.

(ב) ויקח יתרו חותן משה את צפורה לפי שרוצה לספר היאך הביא אשתו של משה ובניו אליו שנא' (לקמן פס' ה') ויבא יתרו חותן משה ובניו ואשתו אל משה, ולא מצינו כתוב שחזרו אל יתרו מיום שהוליכם משה למצרים שני' (לעיל ד כ) וירכיבם על החמור, לכך נראה תחילה לקיחה שלקחם יתרו ממשה, שלא תאמר מהיכן באו שכתוב בהן ויבא.

(ג) ואת שני בניה לפי שגדלו אצלה וטרחו בהם ונצטערה בצער גידול בנים והוא לא כן, לכך נקראו על שמה³). אשר שם האחד ר"ת אשה, כי אשתו קראה לו שם, והוא קרא שם לשני שהיה מיוחד למילה, שאם הוא היה קורא שם היה קורא לראשון על שם הנס הראשון⁴). א"נ נ"ל לכך קרא שם השני אליעזר שלא רצה ליחד שם הקב"ה על אותו שלא נימול.

(ו) ויאמר אל משה בגי' בידי שליח^ד), והראיה שכן כתיב אני חותנך יתרו בא אליך ואם היה הוא בעצמו מדבר היאך היה אומר אני בא, ואעפ"י שהוקפו בעננים אין מקרא יוצא מידי פשוטו.

(ז) ויצא משה בגי' חוצה לענני כבוד יצא.

(ח) מצאתם בדרך גי' ממלחמת עמלק^ה).

יתרו אותיות י' תרו. ר"ל מה שתרו המרגלים את הארץ זה היה ע"י גרמה שלו, כי אמר לו משה והיית לנו לעינים (במדבר י לא) לפי שבקי במלכות והוא לא רצה, והוצרכו לשלוח עשרה שתרו להם את הארץ.

(א) סנהדרין צד, א. (ב) זח"ב סט, ב. שכל טוב, ועי' רבינו בחיי. (ג) הובא בנח"ק. (ד) מכילתא והובא ברש"י ועי' רמב"ן. (ה) מכילתא והובא ברש"י.

(י) אשר הציף אתכם למשה ולאהרן אמר, שהרי מיד כתי' אשר הציל את העם.

(ט) ויחד יתרו שנעשה לבו חדודין, שוחק בפה ובוכה בלב, זש"ה (תהלים יב ג) בלב ולב ידברו.

(יא) עתה ידעתי שלשה שמות המפורשים נרמזו בזה הפסוק בזה האופן, עתה ידעתי כי ס"ת הי"י, ידעתי כי גדול ס"ת יי"ל, כי גדול יי ס"ת יל"ה, ר"ל אמר יתרו ידעתי שמו המפורש וכמה נסים ונפלאות יכולים לעשות על ידו, ובזה הכרתי כי גדול הוא מכל האלהים, כי בשאר האלהות אין ממש ולא בשמותם, הי"י יי"ל יל"ה בגי' ק"ך, כנגד הימים ששהה משה בהר והתפלל להקב"ה וכל תפילתו היתה ע"י שם המפורש ב"ה.

(יב) ויקח יתרו חותן משה עולה נ"ל שיתרו קנה בהמה לעשותה עולה, שאין לפרש שלקח משלו, שלא מצינו שהביא עמו לא צאן ולא בקרו). לאבד לחם ממש, כי המן לא היה יורד רק לישראל ויתרו היה זר אצלם, וכתי' (משלי יד י) ובשמחתו לא יתערב זר, ודרשינן בפסיקתא (ז) לב יודע מרת נפשו (שם) אלו ישראל שהיו מרי נפש ומשועבדים בחומר ובלבנים, ובשמחתו לא יתערב זר זה יתרו שנא' (לקמן) וילך לו אל ארצו, א"כ לא היה עמן לאכול והביא עמו לחם כי בלא מזון לא יצא לדרך כי עשיר גדול היה ואכלו עמו לחם כדי לכבדו. ועוד נ"ל שהיו כולם תאבים לאכול לחם ט).

(יג) ויהי ממחרת וישב בגי' ובמחרת יום כפרה היה ט).

(טו) יבוא אלי העם אותיות עם אליה יבא, רמז שעתידיים לבא משה ואליהו ז"ל ודור המדבר עמו. משה לחתנו כי ר"ת מלך, לפי שהיה מלך ונשיא ואב ב"ד י).

(טז) איש ובין רעהו ר"ת אור, כלומר אני מוציא דינם לאור.

(כא) ואתה תחזה מכל כמנין תחז"ה עמד בית שני, ולא נחרב אלא בעון גדול שהוא גזל וחמס שהיה ביניהם. ושמת עליהם שרי אלפים ס"ת תמים, כלומר תמנה עליהם ישרים ותמימים שלא יטו אחרי שוחד.

(ו) ע"ז כד, א. וכ"כ במו"י. (ז) פ' בחדש הששי קו, א. (ח) הובא בזה"ל במושב זקנים. (ט) מכילתא הובא ברש"י, עי' רמב"ן. (י) סנהדרין ב, א.

(כב) וכל הדבר הקטן ישפוטו ר"ת אותיות הוי"ה, כי כל הדין דין אמת לאמתו הקב"ה משרה שכינתו עמו שנא' (תהלים פב א) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפטו. ועוד נעשה כאילו שותף להקב"ה במעשה בראשית י, כי כל העולם עומד על ג' רגלים על הדין ועל האמת ועל השלום י, א"כ הדין דין אמת לאמתו מעמיד העולם, והמטה את הדין כאילו סותר אחת מן הרגלים שהעולם עומד עליו.

(כג) ויבטל עמוד כלומר תוכל לעמוד מתי שתמצא ולא תצטרך לישב מבקר עד ערב בדין ולא לבטל תלמוד תורה י. על מקומו יבא בשלום כלומר אם היו כל הדינים נחתכים על פך, אם יבא אדם שהיה לו דין צריך להתעכב עליו זמן מרובה קודם שהיה נעשה לו הדין שלו, אבל עכשיו אותו האיש על מקומו יבא בשלום כלומר מיד יחזור לביתו ולמקומו, שאם לא ימצא בית דין זה פנוי ילך אצל אחר וזהו בשלום, כלומר נעשה לו דין מיד, ודין נקרא שלום שנ' (זכריה ח טז) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם טו.

(יד א) בחדש השלישי הוא חודש סיון, סיון בגי' ענו, וסין בגי' ענו, ומשה נקרא ענו שנא' (במדבר יב ג) והאיש משה ענו מאד, וס"ת של ה' חומשי תורה ממיו"ל בגי' ענו, יבא ענו ויקבל ענו בחדש ענו, סיון וסין ומשה גי' עם האותיות שלהם יעלו תרי"ג. ולמה ניתנה תורה בששה בסיון, נלע"ד לפי שכל טכסיסי חתן וכלה הראה הקב"ה לישראל בשעת מתן תורה, ויוצא משה את העם בדרך שמוציאין חתן לקראת כלה, ענני כבוד היא החופה, משה ואהרן הם שושבינים, הלוחות היא כתובה, לחת בגי' הכתובה, עידי הכתובה שמים וארץ שנא' (דברים ד כו) העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ, ומה שנותנין לבתולה י"ב חדש ולא למנה שלשים יום משתבען הבעל להנשא לפרנס עצמן לתכשיטין טו, כן עשה הקב"ה לישראל, צא וחשוב משעה שנידבר הקב"ה עם משה בסנה עד מתן תורה תמצא י"ב חדשים שלימים לא פחות ולא יותר, ואז כשנדבר עמו אמר לו (שמות ג יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, ועתה חשוב כי (בשעה) [משה] עכב הדבר ז' ימים כידוע בדברי רז"ל ז, ובשמיני הלך בשליחותו של מקום, ונשאר בדרך שנא' (לעיל ד כד) ויהי בדרך במלון, בתשיעי בא למצרים ויעש האותות לעיני העם, הרי יש לך ט' ימים, חשוב עשרה חדשים למכות כמ"ש רז"ל י, ג' חלקים התרה ורביעית החדש שמשה המכה. וא"ת הלא במכת החושך כתי' ט' ג' ימים, נלע"ד החושך שימש ז' ימים, אבל חושך עב שלא קמו איש מתחתיו זה עמד ג' ימים.

(א) שם ז, א. (ב) שבת י, א. (ג) אבות פ"א מ"ח. (ד) עי' תריו"נ ושכ"ט. (טו) הובא בנח"ק, ועי' רמב"ן ראב"ע ורשב"ם. (טז) כתובות נז, א. (יז) שמו"ר פ"ג יד. (יח) שמו"ר פ"ט יב. (יט) לעיל י כב.

ימים, וא"ת הלא מכת בכורות לא שימשה כי אם רגע שנא' (איוב לד כ) רגע ימותו וכו', נלע"ד אמת הוא שהמכה שהקב"ה הכה כל בכור זה היה ברגע, אבל שאר מכות כ) היתה בבכורות ששמשה ז' ימים, כי כשאמר משה ומת כל בכור עמדו להם הבכורות והלכו אצל אביהם וא"ל כל מה שאמר לנו משה נתקיים ועכשיו אמר ומת כל בכור אם אתם משלחים את ישראל מוטב ואם לאו נהרוג אתכם, מיד עמדו הבכורות והרגו את אבותיהם וזש"ה (תהלים קלו י) למכה מצרים בבכוריהם, בכורי מצרים לא נאמר אלא בבכוריהם נא, ואותה המכה שמשה רביעית החדש. ועוד שכל בכור שמת תוך אותה שנה היה הכלב מחטט אחריו והוא מוציאו ומשליכו לפני אביו ואמו, והיו מתאבלים עליו כיום שמת בו. ומתי כלו עשר המכות לעשרה חדשים בט"ו בניסן, עדין יש לנו ט"ו ימים עד סוף החדש וט' ימים הראשונים הרי כ"ד ימים וחדש אייר הרי י"א חדשים (וט') [וכ"ד] ימים תשלם עמם ו' בסיון ויהיו י"ב חדשים שלימים כנ).

(ג) כה תאמר ג' ואך בלשון רכה נג). ל"בית ג' אלו הנשים. ותגיד עם האותיות ג' המשנה וההגדה, פלוגתא דאמוראי במסכת שבת נל) חד דאמר מילך ברישא ואח"כ ממשין וחד אמר להפך ממשין ברישא, ומצינו כאן רמז לדברי שניהם. (ד) ואביא אתכם א"י ואבא כתי' ג' עשרה, כלומר ע"י עשר מכות ובזכות י נסיונות שנתנסה בהם א"א.

(ח) דבר יי נעשה ונשמע נה) כי זכו לשני כתרים נה). תחילה אמרו נעשה כלומר מצות עשה, אך לא אמרו נשמע כי נשמע ר"ל מצות לא תעשה, כי לא רצו לקבל עליהם מצות לא תעשה, ואח"כ קבלו גם מצות לא תעשה ואמרו נעשה ונשמע. (יב) כל הנוגע בהר מות יומת כלומר חייב מיתה, וא"ת מאחר שחייב מיתה נהרג בידי אדם ת"ל לא תגע בו יד כי סקול יסקל מן השמים. ואם תאמר [אחר] שיהרג אמשכנו ואשליכנו מן ההר כדי שלא תהא נבלה מוסרחת בהר, אינו צריך כי סקול יסקל מן ההר, כמו סקלו מאבן (ישעיה סב י).

(יג) היוב"ל ג' זה איל מ). כי לקח הקב"ה שופר של אילו של יצחק ותקע בו נח), ועתיד הקב"ה לתקוע בו לעתיד לבוא שנא' (ישעיה כז יג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, גדול עם האותיות ג' האיל, שופר גדול ג' בשופר איל.

(כ) במו"ז: מכה. (כא) תנחומא. (כב) כ"ז הובא במושב זקנים. (כג) מכילתא.
(כד) סג, א. (כה) לק' כד ז. (כו) שבת פח, א. תנ"י וארא ט. (כז) ר"ה כו, א.
(כח) פדר"א פל"א והובא ברש"י.

(יז) בתחתית ההר עם האותיות גי' תלש ההר ממקומו וכפה עליהם (ט).

(כ, א) וידבר אלהים וגו', יש בזה הפסוק שבעה תיבות וכ"ח אותיות, כנגד ז' ימי השבוע ובהם כ"ח עתים ובכולן חייב אדם לעסוק בתורה שנא' (יהושע א ח) והגית בו יומם ולילה, בכל יום ד' עתים, מבקר ועד חצי חם ומחצי היום עד הערב חם ויבש, מתחילת הלילה עד חצות קר ולח, ומחצות עד אור הבקר קר ויבש, וכנגדם אמר קהלת (ג) כ"ח עתים וגו'. וידבר, הדברים ב' פעמים דבור בפסוק, כנגד ב' דברות ששמעו מפי הגבורה שנא' (תהלים סב יב) שמים זו שמעתי, ומתוך הדברות עצמן מוכיח שלא שמעו מפי הגבורה אלא שני דברות ל', שהרי בשתי דברות ראשונות כתי' א נ כ י יי אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים על פ נ י, משמע שהקב"ה בעצמו דבר, ובשאר הדיברות כתיב לא תשא את שם יי אלהיך ולא אמר שמי, כי ששת ימים עשה יי ולא אמר עשיתי (ל).

(יח) נגש אל הערפל ס"ת שלל, שלקח שללה של תורה שנ' (שם סח יט) עלית למרום שכית שבי.

(א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר ג"פ ר', ובפסוק בראשית ג"פ נזכר ר', ובשיר השירים בפסוק (ג) נזכר ג"פ ר', ר"ל אלמלא ניתנה תורה כ ד א י היה כל העולם לעמוד בזכות שיר השירים (ג).

(ב) אנכי בגי' (ה) כסא. וגי' אל(ה)ים (לד). כי הקב"ה הוא כסא בסוד כסא, הוא מלאך בסוד מלאך, וכולם אצילות הן.

(ד) תמונה אשר בשמים בגי' ולא (כדמות המשמשין) [בדמות המשמשים] לפני. אשר במים מתחת אמר רבי אפילו שלשול קטן (ל). מתחת בגי' זה (ו) [הוא] שלשול קטן (ט).

(ב) אנכי באתב"ש תטלם, כי בשעה שנגלה הקב"ה בסיני נגלה בדמות זקן בישיבה (ט), ר"ל שהיה מעוטף בטלית, כי תטל"ם אותיות מטלת. אנכי יי אלהיך גי' ובפמליא בא (ט). הנעלם של אנכי גי' רנ"ו כמו שכבר אמרנו הכל בו וכו' הכל. (ג) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני גי' אלו ישו ומחמד, עם האותיות (ט).

(ט) שבת פח, א תרגום יונת"ע. (ל) מכות כד, א. (לא) ע"י חזקוני. (לב) ראשון. (לג) ע"י ידים פ"ג מ"ה. (לד) בכת"ב כסא איל"ם. (לה) ר"ה כד, ב. ע"ז מג, א. (לו) כ"ה בבב"ט. (לז) פסיקתא רבתי כא, ו. (לח) ע"י תנחומא פר' צו יב. (לט) אולי צ"ל התיבות.

(ז) **לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יי אֱלֹהֶיךָ** אמר הקב"ה אני נקרא טהור וכל שאר הכינויים שלי, ואם אין כך כל המדות הללו שנתכנתי בהם ושנאמרו בפסוק את יי אלהיך תירא (דברים י כ) וגו' לא תשא את השם בחינם מ). **לֹא תִשָּׂא** זה הנושא תפילין ואינו הגון מ). **לֹא יִנְקֶה עִם הָאוֹתִיּוֹת גי'** מדין גה(י)נם.

(ח) **זָכוֹר וּבִמְשֹׁנָה תֹרָה** (ה יב) שמור, זכור ושמור עם האותיות גי' רק בד(י)בור אחד אמר יי, **וְכֵן אֲחֻזְלִי מַנְּ** זכור ושמור כדיבור אחד נאמרו. **יוֹם הַשַּׁבָּת לִקְדָּשׁוֹ** ס"ת מתו, אפי' מתו מוטל לפניו לא יתאבל עליו מג). **וְכֵן אֲחֻזְלִי מַנְּ** במה ברכו בשמן וא"ר ישמעאל

(יא) **עַל בֶּן בִּירְךְ יי גי' בשמן**. **וְכֵן אֲחֻזְלִי מַנְּ** בידדי הוה עובדא וכו', השמן אותיות נשמה, וכן אותיות משנה, כי בשלשתן ברכו השם, להדליק בו נרות ב ש מ נ ו ב נ ש מ ה יתירה ובלחם מ ש נ ה.

(יב) **סִמֵּךְ וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו לֹלֵא תִשָּׂא רִמּוֹ** שאפילו לישבע בשם ת"ח אסור שנא' (דברים ו יג) את יי אלהיך תירא, את לרבות ת"ח מ), וכן מצינו שהיו נשבעים בשם ת"ח ונביאים שני' (עי' ש"א כה לד) חי יי אלהיך, וחי נפשך אדוני (שם א כו).

(יג) **לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל אֱלֹהֵי הַצִּלְמִים**. **פֶּסֶל גי' מקל מו**), וזהו שנא' (הושע ד יב) ומקלו יגיד לו, וזש"ה (זכריה יא ז) שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים, מקל נועם אלו אברהם יצחק ישראל ס"ת מקל, וזש"ה (ירמיה מח יז) אין נשבר מטה עוז מקל תפארה, כלומר תמה זכות אבות שהם ס"ת מקל, ולאחד קראתי חובלים זהו פסל שקורים מקל, ולכך קראו הכומרים חובלים, חובלים בגי' מו(נ)ד, וזהו שני' (ש"ב כג ו) ובליעל כקוץ מונד כולהם.

(יד) **וַיִּקְדָּשׁוּ וּסְמִיךְ לִיה כִּבְדָּא אֶת אֲבִיךָ** כי שקול כבוד אב ואם ככבוד שבת, וכל המקלה אביו ואמו כאילו מחלל שבת.

(יז) **כִּבְדָּא גי' הוי"ה**, כי השווה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד עצמו, כתי' הכא **כִּבְדָּא אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ** וכתוב התם (משלי ג ט) כבוד את יי מהונק מו), ועוד כתיב יותר בכיבוד אב ואם ממה שכתוב בכבודו של מקום, כי גבי כבודו של מקום כתיב מהונק כלומר ממה שחונק ונתן לך, וגבי כבוד אב ואם כתיב כבוד את אביך ואת אמך מכל מקום אעפ"י שאינו נותן לך שום דבר ממ). וכת' (משלי ל יז) עין תלעג

(מ) נחומא ר"פ מטות. (מא) פסיקתא רבתי פכ"ב ה'. (מב) ר"ה כז, א. (מג) עי' ברכות יח א. (מד) פס"ר פ"כ כג. (מה) ב"ק מא, ב. (מו) מכילתא. (מז) קידושין ל, ב. (מח) ירושלמי קידושין פ"א ה"ז.

לאב ותבז ליקחת אם יקרוה עורבי נחל וכו', ולמה נקט עורבי נחל יותר משאר העופות, לפי שאין לך אכזרי על בנו כעורב שני' (איוב לח מא) מי יכין לעורב צידו, לומר לך אפי' היה האב אכזרי על בנו כעורב מכל מקום חייב לכבדו, ואם מזלזל בכבודו יקרוה עורבי נחל יבוא העורב שאכזרי על בניו ויפרע ממנו מט).

(ז) לא תשא את שם יי אלהיך לשוא כתיב כאן שוא ובמשנה תורה (פ') ואתחנן) כתי' שקר, כלומר אפי' נשבע באמת והיא שבעת חנם עובר על לא תשא, כמו נשבע על האבן שהיא אבן נ). לשוא נוטריקון לא שקר ולא אמת, רמז לשקר ולשוא, במס' שבת נא) שקר מקרבן מיליה אמת מרחקן מיליה, ג"ל שפירש כך שכל דוברי שקר הם מתלחשים ועומדים זה אצל זה, אבל דוברי אמת עומדים מרחוק ומדברים ואינם יראים שיכחיש אותם שום אדם.

(יג) לא תרצח לא תנאף לא תגנוב הטיל לא תנאף בין שניהם, לומר לך ששקול כשניהם ודומה לשניהם, ודומה לרציחה שני' (דברים כב כו) כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה, ודומה לגניבה שני' (משלי ט יז) מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם נ). לא תנאף הם אותיות תן אף, שכל הנואף מביא אף לעולם נ), שהרי מצינו גבי בלעם שלא היה יכול למצוא במה לחרות אפו של הקב"ה בישראל אלא בזנות שכן אמר אלהיהם של אלו שונא זמה נ), וכת' (במדבר כה ג) ויצמד ישראל לבעל פעור מיד ויחרה אף יי בישראל.

(יד) לא תתאוה נ) לא תאוה לא נאמר, מכאן אחז"ל אסור לו לאדם לקשט עצמו בפני אשת חברו כדי שתכנס תאותו בלבה.

(טו) ויגו(ו)עו בגי' (מילין) י"ב [מילים], מלמד שחזרו לאחוריהם י"ב מיל ט).

(יז) נפות אתכם להגביה אתכם על כל האומות שנא' (דברים כו יט) ולתתך עליין וכו' נ).

(כא) מזבח אדמה אותיות האדם נ), כל הכופה את יצרו ושב בתשובה הקב"ה מעלה עליו כאילו בנה מזבח והקריב עליו כל הקרבנות שני' (תהלים נא יט) זבחי אלהים רוח נשברה, זבח אלהים לא נאמר אלא זבחי ט).

מט) עי' ירושלמי שם. נ) כ"ה ברמב"ם פ"א משבועות ה"ה. נא קד, א. נב) נדרים צא, ב. נג) פסיקתא רבתי פכ"ד. נד) סנהדרין צג, א. נה) והוא בדברים ה ית. נז) שבת פח, ב. יומא עה, ב. מכילתא, וכ"ה בבעה"ט. נח) עי' מכילתא, והובא ברש"י. נט) עי' תנחומא פ' צו יד. ס) סנהדרין מג, ב.

(כב) גזית כמנין שנים שעמד בית שני. מזבח בגי' זן, מזבח מזית מזין מזיכה מחבב מכפר סג). מזביח בגי' בחזן. כל העומד ומתפלל בכוונת הלב לפני המקום הרי הוא ככהן גדול העומד ומקריב על המזבח, כי התפילות במקום הקרבנות תקנום סג), לכן אהרן בגי' רון, ברון יחד ככבי בקר (איוב לח ז) אלו ישראל שנמשלו לכוכבים, והדר ויריעו כל בני אלהים (שם) שאין מלאכי השרת רשאים לומר שירה לפני הקב"ה עד שישאל אומרים קדוש קדוש קדוש מלמטה סג), וז"ש (ירמיה לא ז) רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש הגוים, אל תקרי בראש הגוים אלא בראש הגאים, כלומר קודם לחיות הקדש שנקראו גאים, כמו שאחז"ל סד) ארבעה גאים הם שברא הקב"ה בעולם וקבעם בכסא כבודו.

(כג) ולא תעלה במעלות על מזבחי לשון ומעלה בו מעל (במדבר ה יב), מכאן רמז לכהן שנשתמר שלא יעלה לדוכן סג). אשר לא תגלה ערותך עליו שאין דרך כבוד שיהיו אומרים העולם ראו וכי כדאי הוא זה לעלות לדוכן ואתמול היה מזמר לע"ז. [ולא] תעלה במעלות מכאן רמז שאם חנן הקב"ה אדם שיש בו מעוררות תרומיות שלא יגיס דעתו עליו, וכן אמ' ר' טו) אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת, ועוד אמ' טו) הגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס דוח. על מזבחי כלומר המזבח הזה עושה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים סג). וזה שמגיס לבו ומתגאה ואומר מי כמוני, מרבה קטטה בעולם כמ"ש רז"ל טט) משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקות בישראל. אשר לא תגלה ערותך עליו שכל מי שמגביה עצמו הקב"ה משפילו שנא' (איוב כד כד) רמו מעט ואיננו ט), וכל מי שמשפיל עצמו הקב"ה מגביהו שנא' (שם) והומכו ככל וכו' ט), ודרשינן במס' סוטה עג) המשפיל עצמו זוכה להיות במחיצת האבות שנא' בהם בכל מכל כל, אברהם ויי בדרך את אברהם ב כ ל (בראשית כד א), יצחק ויתן לו מעשר מ כ ל (שם יד כ), ועוד ואוכל מ כ ל (שם כז לג), יעקב כי חנני אלהים וכי יש לי כ ל (שם לג יא).

מכתיבה אשכנזית.

(יח, א) וישמע יתרו כהן ס"ת עון, שהיה כומר לע"ז ונתגייר עג). וישמע וי שמע, וי לפי שנתגייר והיה לו צער על ששמע מפלת האומות, דגיורא עד

סא) כתובות י, ב. סב) ברכות כו, א. סג) חולין צא, ב. סד) שמור"ר פכ"ג יג. סה) מנחות קט, הובא בשו"ע או"ח סי' קכח סל"ז. סו) אבות פ"ב מ"ח, ושם ריב"ז. סז) שם פ"ד מ"ז. סח) מכילתא. סט) סוטה מז, ב. ע) ע"י שם ה, א. עא) עירובין יג, ב. עב) ה, א. עג) מכילתא.

עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה עד). וְיִשְׂרָאֵל עֲמֹו לִי שֶׁר אֶל הַקֶּבֶה לְנוֹ לִשְׂר. וְיִשְׂרָאֵל עֲמֹו אוֹתוֹת עוֹלָם, לִהְיוֹת עֲמֹו לְעוֹלָם וְעַד, כִּי הוֹצִיא יְהוָה, כְּבִיכּוֹל יֵצֵא עִמָּהֶם. יִתְרוֹ בְּגִי הַתּוֹרָה עַם). שְׁבִנִי בְּנִי לְמִדּוֹ וְקִיּוּמוֹהוּ (ע). אֱלֹהִים לְמִשְׁה וְיִשְׂרָאֵל עֲמֹו סִתּוֹ מֵהֶלֶךְ, לֹא נִפְדּוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּזְכוּת שְׁנִימוֹלוֹ שְׁנֵא (יְהוֹשֻׁעַ הַ) כִּי מוֹלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיּוֹצֵאִים מִמִּצְרַיִם (ע).

(ב) צְפוּרָה רִצְתָה כְּצִיפּוֹר לַעֲשׂוֹת רִצּוֹן קוֹנָה. ד"א צְפוּרָה צִפּוֹ (י) רָא, נִשְׁקֶפָה כְּמוֹ שָׁחַר (שֶׁה"ש ו י עט). צְפָרָה בְּגִי לְמִשְׁה.

(ג) גֵּר הָיִיתִי תִרְיָג, קִיּוּמִי תִרְיָג מִצּוֹת.

(ד) וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר שֵׁם הַמִּיּוּחָד לְמִלְהָה (עט), וְאֶעֱפִי שְׁגָם גִּרְשׁוֹם נִימוֹל אַח"כ, זֶה הָיָה מִיּוּחָד וְהַשֵּׁם כָּלּוֹל בְּשֵׁמוֹ כִּי הָיָה נִימוֹל. וְיִצְחָנִי כְּתִי חֶסֶד קִרִּי בִּיה וְיִצְחָנִי לְשׁוֹן צֶל, כְּלוּמָר שֶׁהִיא לִי צֶל וּמַחֲסָה, וְכֵן כָּל הַתְּלָאָה וִי צֶל לִי (לְקַמֵּן) חֶסֶד, צֶל נַעֲשֶׂה לָהֶם, וְזֶה שְׁנִי (תְּהִלִּים צֵא א) בְּצֶל שְׁדִי יִתְלוּנָה. ב צֶל לִי חֶמְדָּתִי (שֶׁה"ש ב' ג) בְּגִי בַעֲדָן. בְּצֶל כְּנַפֵּיךְ אֲרָנָן (תְּהִלִּים סג ח), וּמִשְׁה הָיָה בְּצֶלּוֹ שֶׁל הַקֶּבֶה"ה שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים מ' הֵם צֶל, ו' יָמִים הָיָה טַעוֹן פְּרִישָׁה קוֹדֶם, הָרִי צֶל"ו, בְּצֶלּוֹ חֶמְדָּתִי, אֲבָל אִדָּם שֶׁהוּא לִץ מֵהוֹפֵךְ מִן הַצֶּל, וְכֵן אַחֲזִ"ל פ) ד' כְּתוּת אִינֵם מִקְבָּלִים פְּנֵי שְׁכִינָה וְסִי מִשְׁלִיחַ, מִסְּפָרִי לְשׁוֹן הָרַע שְׁקָרְנִים לְצִיִּים חֲנָפִים, וְסִי נַעֲרָם שֶׁל חַ מְבִישׁ (מִשְׁלִי כֹט טו), וְאִם יַעֲשׂוּ תִשׁוּבָה יִשׁוּבוּ יוֹשְׁבֵי ב צֶל לִי (יְהוֹשֻׁעַ יד ח), וְכָל הַנִּימוּלִים יִשְׁבוּ בְּצֶלּוֹ שְׁנִי (בְּרַאשִׁית יז יא) וְנִמְלָתָם, נִמַּל בְּגִי צֶל. נִמְלוּ (שֵׁם שֵׁם כֹּז) בְּגִי צֶל, וְלָכֵן אוֹמֵר לְגֵרִים בָּא לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׁכִינָה, וְכֵן מִצִּינוּ בְּרוּת שְׁנִתְגִּיירָה נֹאמֵר בַּהּ (רוֹת ב יב) אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו.

(יט) וְאִשָּׁא אֶתְכֶם כָּאִדָּם שְׁנוּשָׁא אִשָּׁה הַכִּנְסָתִי אֶתְכֶם לַחֲפוּפָה, עֶל כְּנָפֵי נְשָׁרִים כָּאִלוֹ עַל מִלְאָכִים הַטַּעֲנָתִי אֶתְכֶם, כְּבִיכּוֹל עַד פֶּה) ד' חֵיוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁכְּתוּב בְּהֵן נְשִׁאוֹת, עֵתָה אִקּוּם עֵתָה אֲרוּמָם עֵתָה אֲנִשָּׁא (יִשְׁעִיָּה לֵג י) אִדָּם נִשְׂר שׁוֹר אֲרִיָּה, אֲרַבְעָה גֵּאִים פֶּה) וְהַקֶּבֶה"ה מִתְגַּאֵה עַל כּוֹלָם. וְאִבָּא אֶתְכֶם אֱלִי חֶסֶד י', כִּנְגֵד י' הַדְּבָרוֹת. עֶל כְּנָפֵי נְשָׁרִים בְּגִי, צִיּוּת, צוּה לַעֲשׂוֹת צִיּוּת עַל כְּנָפֵי בְּגִידֵיהֶם כִּנְגֵד שֶׁהִטְעִינוּ עַל כְּנָפֵי נְשָׁרִים, וְכֵתִי בְּמִשְׁלִי (ל יט) דֶּרֶךְ הַנִּשְׂר בְּשָׁמִים סִתּוֹ כְּרָם, כִּי כְּרָם י' צִבְאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל (יִשְׁעִיָּה ה ז), הַנִּשְׂר בְּשָׁמִים סִתּוֹ רָם, וְכֵתִי (דְּבָרִים לֵב

עד) סְנֵהֲדִין צֶד, א וְכִי"ה בְּרִשְׁי לִק' פ' ט' בְּשֵׁם מ"א. עה) כִי"ה בְּבַעַה"ט בְּשֵׁם אֲבִיו, עִי"ש. עו) סְנֵהֲדִין קו, א. עז) פִּס"ז שְׁמוֹת ו, ו. עח) שָׁחַר בְּתִרְגוֹם צְפָרָא כִי"ה בְּכ"מ. עט) ע"י לְעִיל בְּפִי ר"א. פ) סוּטָה מֵב, א. פא) נִדְצָ"ל ע"י. פב) חֲגִיגָה יג, ב.

(יא) כנשר יעיר קינו על גוזליו ירחף, אלו ישראל, ירחף עולה ר"ח [בגי'] יצחק, נשאר י"פ בגי' צ', לרמוז על שרה אמנו כשילדתו הייתה בת צ' שנה פג).

ע"כ גי', מכאן ואילך על דרך הפשט.

(יח, א) וישמע יתרו בהן מדין כמו (ש"ב ח יח) ובני דוד כוהנים היו. וישמע יתרו בהן מדין [חתן] בגי' הנה [זו] קריעת [ה]ים ומלחמת עמלק פד). אמר אם נטבעו מצריים בלבד היו אומרים אין כח באלהיהם אלא במים פפ) כמו בדור אנוש ובדור המבול, אבל עתה שנהרגו עם עמלק זה דבר גדול. תחילה הזכיר בפסוק אלהים מדת הדין, ולבסוף יי, כשהלך פו) משה למצרים פגע בו ורצה להורגו עד שמלו אותו, שאילו לא היה מהול היו ישראל אומרים אתה מצוה עלינו למול למה לא מלתה את בנך, וכת' (לעיל יב מח) וכל ערל לא יאכל בו, והקב"ה ידע כי אהרן יתן לו עצה להשיב אשתו ובניה ליתרו, אם לא היה נימול איך יעשה משה פסחו, והלא מילת זכרים מעכבתו מלאכול הפסח פו), לכך פגשו אהרן רק לאחר שמלו, לכך אמר משה לישראל המולו בניכם, ראו מה נעשה לי [כש]לא מלתי את בני, בני לוי שלא עבדו במצריים מלו עצמן, אבל ישראל מפני כובד העבודה לא מלו את בניהם פח), והיו נבלעים בארץ פט), וכשגדלו נעשה להם נס שהיו מכירין אבותיהם ט), והיה למשה שני בנים האחד טז) ערל עד שמלתה אותו צפורה ואליעזר נימול, לכך מתחיל פרק מילה צג) ר' אליעזר אומר.

(ב) צפרה בגי' למשה, כלומר ראויה היתה לו, כי כשישב על הבאר בקש מן השי"ת שיזמן לו בת זוגו כמו לאברהם ליצחק וליעקב, מיד באתה צפרה בזיונות ובצניעות.

(ב) אחר ש'לוחיה בגי' הנה זו נפטרה ממנו בגט טג). אשת משה אחר ש'לוחיה וכי אחר הגט אשתו היא, והלא אין לו עסק עימה, אלא לפי [שאינ] נושאין אלמנתו וגרושתו של מלך זז) וכשם שהיתה צדקת בהיותה עמו כך הייתה כשנפטרה הימנו, לכך נקרא שמו עליה ונקראת אשת משה טז), ד"א על שם שהצילתו מן המיתה שנא' (לעיל ד כד) ויבקש המיתו. ש'לוחיה לית ומלא, קרי ביה ש'לוחיה, שלחה לו סימנים וסותרים שמסר אליה בהיותה עמו ובאתה אליו.

פג) בראשית יז, יז. פד) עי' בעה"ט. פה) עי' גיטין נו, ב. פו) עי' בפי' רוקח יתרו עמ' צו. פז) יבמות ע, ב. פח) שמו"ר פי"ט ה. פט) סוטה יא, ב. צ) שמו"ר פ"א יב. צא) שהוא גרשם, וכ"ה בתיו"ז פר' שמות פ' ויהי בדרך במלון, ועי' בבעה"ט להלן בפ' שם האחד גרשם. צב) שבת קל, א. צג) מכילתא, וכ"ה ברוקה. צד) סנהדרין יח, א. ותוספתא שם. צה) וכ"כ בבעה"ט רוקח ומו"ז.

(ד) ושם האחד המיוחד, ראה שעתיד ר' אליעזר לדרוש בפרה אדומה ובקש שיצא מחלציו כחז"ל^{טו}).

(ז) לקראת חתנו בגי' שחי(י)ב אדם בכבוד (אבי) חמיו^{טז}).

(ג) בארץ נבריה למה מזכיר נכריה גבי גרשם, לפי שלא רצה לתת לו בתו אלא על מנת כן שהבן שיולד לו תחילה יהיה לו לזכר שכפר בע"ז שני' (לעיל ב כא) ויואל משה, כמו ויואל שאול את העם (ש"א יד כד) נס). אשר שם האחד גרשם גי' קבל עליו שיהיה תחילה לעבודה זרה נט), לכך נענש גרשום שיצא ממנו יהונתן בן גרשם בן מנשה ק) שעבד ע"ז אבל עשה תשובה פ).

(יג) מן הבקר עד הערב ה' ה' יתרים, לומר כל דין שדן דין אמת לאמיתו כאילו נעשה שותף להקב"ה ז), כשברא עולמו בעשרה מאמרות ג).

(יד) יושב מלא ר', שיושב עד זמן אכילה ז) ואתה יושב עד ז' שעות ומכאן ואילך כזורק אבן לחמת פ). ז' פעמים כתיב חותן משה לפי שאמר לו תברור בז' בנותי והתחתן בי, והוא ברר צפורה שרצתה אחריו כצפור ו).

(כ) והזהרתה מלא בה', הזהירם לשמור ה' חומשי תורה. את הדרך רמז לציון קברותו^ז).

(כא) שרי אלפים היו ת"ר, שרי מאות ששת אלפים, שרי חמשים י"ב אלפים, שרי עשרות ס' אלפים, נמצאו דייני ישראל שבעת רבוא ושמונת אלפים ושש מאות ט) לכד מס' רבוא ישראל.

(כז) אל ארצו גי' הלך גירן ט).

(יט) א) בחדש השלישי לפי שמזלו תאומים י), ואז נתאמו הקב"ה וישראל יחד שני' (שה"ש ה ב) יונת ת מ ת י, קרי ביה תאומתי, ולא פי' בכמה בחדש ניתנה התורה. בחדש השלישי לצאת בני ישראל ר"ת בגי' מ"ט, לפי שמ"ט ימים היו מיציאת מצרים עד השבועות שהוא יום מתן תורה, כמו שאנו מונים העומר מ"ט

צו) תנחומא חקת ח'. צז) מכילתא. צח) מכילתא. צט) מכילתא. ק) שופטים יח ל. א) עי' בבב קי, א. ב) שבת י, א. ג) אבות פ"ה מ"א. ד) שבת שם: עד מתי יושבין בדין עד זמן סעודה עי"ש שהוא עד ר' שעות. ה) שם. ו) שמו"ר פ"א לב. ז) מו"ק ה, א. ח) סנהדרין יח, א. ט) מכילתא. י) פס"ר פ"כ א.

ימים עד עצרת, וכן ביום הזה באו מדבר ר"ת בגי' מ"ט. ועוד נדרש במדרש רבה הרבה דרשות למה בחדש השלישי. ביום הזה היל"ל ביום ההוא, אלא מה שאמר (לעיל ג יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, נתקיים ביום הזה. ועוד דרשו רז"ל (א) בכל יום תהא התורה חביבה עליך כאילו ביום הזה ניתנה, וכן כתיב (דברים כו טז) היום הזה יי אלהיך מצוך וגו'.

(ב) ויחן שם ישראל בגי' לא שום מחל(ו) קתי(י). נגד ההר גי' זה מזרח(י).

(ג) לבית יעקב אלו הנשים(י), למה לנשים תחילה, בזכות צדקניות שבדור נגאלו ישראל ממצרים(טו). בפרקי דר' אליעזר(טו) לפי שהאנשים הולכים אחר דעתם של נשים. לבית יעקב ראה יעקב מעשה הר סיני. שלם גי' סיני(י). כה תאמר לבית יעקב ותגד ס"ת בגי' תורה. ותגיד מלא יו"ד, עשרת הדברות, דברים קשים כגידים(יט) אזהרות ועונשים וכבוד דקדוקי תורה.

(ד) ראיתם אשר גי' דצ"ך עד"ש באח"ב(יט).

(ה) ושמרתם את בריתי לרבות ברית שבת וברית מילה(ט).

(ו) על כנפי נשרים שהלכו ק"כ מיל ביום אחד מן רעמסס לסוכות(כ).

(ז) בתחתית גי' שכפה [אז] עליהם הר כגיגית(כ).

(יט) ויהי קול השפף חסר ו', בפרקי ר' אליעזר(נג) איל של יצחק שנברא ביום ששי בין השמשות לא יצא ממנו דבר לבטלה, קרן שמאל תקע בהר סיני, ושל ימין עתיד ורובכל בן שאלתיאל לתקוע בו לעתיד.

(כ, א) את כל הדברים מלמד משה מפי הגבורה כל דקדוקי התלמוד אפי' מה שעתיד תלמיד לחדש(מ).

(כב) כתוב א' אומר פן יפרץ בהם וכת"י (לקמן) פן יפרץ בהם, רמז לה' כהנים שנכשלו ונפרצו מעון הקדשים נדב ואביהוא(נב) חפני ופנחס(ט) ועזיהו(מ).

(כ, א) וידבר אלהים שבעה תיבות וכ"ח אותיות בפסוק זה, כמו בפסוק בראשית, וכן בפסוק וישב יעקב, וכן באמן יהא שמיה רבא, והטעם כח' בפ' בראשית.

(יא) תנחומא תבא א. (יב) מכילתא והובא ברש"י. (יג) מכילתא. (יד) מכילתא. (טו) סוטה יא, ב. (טז) פמ"א. (יז) ב"ר פס"ח יב. (יח) שבת פז, א. (יט) שמ"ר פ"ה ו, תנחומא תזריע י. (כ) מכילתא. (כא) ע"י מכילתא. (כב) שבת פח, א. וכ"ה ברוקח. (כג) פל"א. (כד) ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. (כה) ויקרא י. (כו) כריתות כח, א. (כז) ע"י דה"ב כו.

(ב) אנכי לפי שאמר לאברהם אנכי מגן לך (בראשית טו א), וליצחק אמר אנכי אלהי אברהם אביך (שם כו כד), וליעקב והנה אנכי עמך (שם כו טו), ואנכי ארד עמך ואנכי אעלה וגומר (שם מו ד), במשה אנכי האל אלהי אביך (לעיל ג ו), אנכי אהיה עם פיך (לעיל ד יב), אנכי יי המעלה מארץ מצרים (תהלים פא יא) נס). אנכי נוטריקון את נוגה כבוד יי (יחזקאל י ד), נעלם אנכי רננו כמנין כנפי החיות שהארס נט) להם. אנכי גימ' כסא, שקרע כל הרקיעים עד כסא הכבוד ל), וגי' הנכבד. אנכי יי אלהיך אשר הוצאתיך גימ' [זהו] קבלו מלכותי עליכם באהבה ו(ב) שמחה ל). אנכי גי' ימלא ל), לומר את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כג כד), אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מד ו) בשמים ובארץ, ויש לי ו' היות, מזרח מערב דרום צפון עומק טוב ועומק רע כמ"ש בס' יצירה ל), לכך נקרא יהוה. אנכי בפשוט (בפשוט) [ובאתב"ש] תק"ס, וכן אתב"ש של אחד תק"ס, וכן אתב"ש של אלהים יי אלהיך כשקרא השם הנכבד נתמלא כל העולם אש, ונא' (דברים ד כד) כי יי אלהיך אש אוכלה הוא. קול יי חוצב להבות אש (תהלים כט ז), לכך ר' חנינא בן תרדיון שהיה הוגה השם באותיותיו נדון בשריפה ל). יהוה באתב"ש מצפ"ץ גי' ברחמים גי' הוא הבורא ההוה בכל. הנעלם הוא ו"ד א' ר' א', לומר ודאו אחד, זהו שאמר ל) ההגוי באהיה אשר אהיה הודאי שמו וכו' וכל מאמינים שהוא ואין בלתו, אהיה בגי' ודאי, אתב"ש של אהיה הוא תצמ"ץ בגי' כתר, וכן אתב"ש של ודאי פקתם בגי' כתר. אנכי וכו', ט' תיבות בפסוק, וכן ט' תיבות בפ' ויקרא אל משה (א א), וכן ט' תיבות בפסוק ואת תורת העולה (ויקרא ו ב), לומר שהתורה שקולה כקרבנות ל), וט' תיבות בקדוש קדוש וכו', וט' תיבות בפסוק יי ימלוך לעולם ועד ל), וכן ט' אותיות יחידות א"ב ג"ד ה"ו ז"ח ט', וכן תשע עשירות כזה יכ"ל מנ"ס עפ"צ, וכן תשעה מאות כזה קרש"ת כמנפ"ץ, וכן תשעה רקיעים עם רקיע שעל ראשי החיות ל) וערפל תחת רגליו (ש"ב כב י), רקיע גי' ערפל, ט' קבין לטהרה ל), ונעלם ט' מן בחדש השלישי עד אשר לרעך. אנכי מ"א אותיות בפסוק, ומתחיל בא' ומסיים במ' זה א א ס, לכך כל התורה נאמר עליה א א ס בחקתי (ויקרא כו ג), א א ס שמוע וכו' (דברים יא יג), ועל התורה נאמר (משלי ב ג) כי א א ס לבינה תקרא, ואל תטוש תורת א מך (שם א ח). התחלת התיבות של פסוק אנכי עולה ר"ח, וכן ח' פעמים יהוה ב' הדיברות עולה ר"ח, גי' יצחק, כי גלות מצרים

כח) עי' פס"ר פל"ג. כט) צ"ל שהראם. ל) רב"ר החדש פ' שמע ישראל.
לא) מכילתא. לב) עי' בפ' רוקח שצ"ל י מלא, כנגד י' היות שהם ראשון ואחרון שמים וארץ וי' היות מזרח וכו'. לג) פ"א מ"ו. לד) ע"ז יח, א. לה) פייט בתפילת ימים נוראים ד"ה וכל מאמינים. לו) עי' מנחות ק', א. לז) צ"ל ימלוך ה' לעולם וכו' (תהלים קמו י) כ"ה ברוקח. לח) יחזקאל א כב. לט) מקראות ספ"ג.

נמנה מלידת יצחק מ). אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך התחלתן וסופן גי' אברהם עם ה' והוצאתיך מל). הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ר"ת גי' זה יעקב. ה' אלפי"ן בפסוק, כנגד ה' חומשי תורה, וכנגד ה' אלפים שערי חכמה שנגלו למשה בסיני כדאי' באלפא ביתא דר' עקיבא מנ). ועוד ט' תיבות בפסוק, וכן בואתחנן תשעה פעמים מתוך האש, וכנגדם ט' עבדי יעקב בקריאה מנ), כלומר מיד כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים נעשתם לי עבדים.

(ד) תמונה גי' פרצוף אדם, וסמך אנכי ולא יהיה, לומר כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם מל).

גי' תיבות מלא יהיה לך עד ולשומרי מצותי, כי יש גי' ימים מיציאת מצרים עד מתן תורה.

(ו) מצותי שקולה ע"ז כנגד כל המצות מה). וסמך לא תשא לע"ז, שכל הנשבע לשקר כעובד ע"ז מו).

(ז) לא תשא לשוא אזהרה שלא יעשה מצות לרמות בהם הבריות, כמו המשים תפילין וציצית שלא לשם שמם כאילו משים לבטלה מ), עושה מעשה זמרי ומבקש שכר כפנחס מנ). ולשומרי מצותי לא תשא לומר אין מותר ליטבע אלא לשומרי מצותי כמ"ש (דברים ו יג) את יי אלהיך תירא וכו' ובו תדבק ובשמו תשבע מנ). את שם יי אלהיך קודם שתשבע מדת רחמים אחר שתשבע נעשה לו במידת הדין דין. את שם לרבות הכינויים ג), או מי שנשבע בחיי אבותיו או רבותיו. לשוא כי לא ינקה עד שיפרע לו. אנכי ולא יהיה אמר הקב"ה נל), ושמונה דברות אמרם מפי הגבורה, וז"ש (דברים ה כד) ואת תדבר אלינו גי' שמונה דברות, וזהו תורה צוה לנו משה (שם לג ד) כמנין תורה צוה לנו משה, ושנים שמענו מפי הקב"ה הרי תרי"ג, ומאנכי עד לרעך תרי"ג תיבות, וז' יתירים כנגד ז' ימי בראשית וז' ספרי תורה נ), הרי הכל כמנין כת"ר. וכתב בלא תשא לשוא לשוא שני פעמים, להגיד שאין לומר ברכה אחת שני פעמים בא"י בא"י, שאחת היא לבטלה, ולכן אמרו נ) שכור אל יתפלל, כי השכור כופל דבורו.

דבור שבת אחר לא תשא, לפי שמצינו שבת נקרא בשמות של הקב"ה, הקב"ה נקרא קדוש, וכן השבת שנאמר (ישעיה נח יג) ולקדוש יי מכובד, הקב"ה נקרא

מ) סדר עולם פ"ג. מא) נר' ששם ה' לפי קריאתו באדנות. מב) עמ' כ'. מג) ר"ל בכל המקרא. מד) ע"ז מב, ב. מה) הוריות ח, א. מו) תדא"ר פכ"ו. מז) פסיקתא רבתי פכ"ב ה'. מח) סוטה כב ב, והובא כנח"ק. מט) תנחומא ר"פ מטות. נ) ע"י שבועות לה, א. נא) הוריות ח, א. נב) אם ויהי בנסע תורה בפני עצמה, ע"י שבת קטז, א. נג) עירובין סד, א.

כבוד, וכן השבת שנא' (ישעיה נח יג) וכבודו מעשות דרכיך, בהקב"ה כתיב (ויקרא יט יד) ויראת, וכן נאמר (שם יט ל) את שבתותי תשמורו וגו', וכן מלת בראשית שבת ירא.

(ח) זכור את יום ס"ת רתם, לומר ניצול מגחלי רתמים. שבת באתב"ש באש, מי שאינו שומרו נידון באש. שמור את יום השבת (דברים ה יב) ר"ת שאינה יוכת שער (מ) המחללים. זכור ה' תיבות בפסוק, שקול כחמשה חומשי תורה (ט). את יום השבת לקדשו ר"ת איהל, כל מלאכות של שבת למדנום מאהל מועד (ט). לקדשו גי' זה פרי הגפן (ט).

(י) אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך וגרך הרי ז', לכך נתקן ז' מנוחות באתה אחד (ט), ובדיברות שניות יש שנים יותר [ושורך וחמורך] וכל בהמתך הרי ט', לפי שעונת ת"ח מע"ש לע"ש (ט), ויזהר מט' דברים בני אסנת' משגע"ח (ט).

בס"א. (ח) את יום השבת לקדשו ר"ת אליה, לרמוז למ"ש רז"ל (ס) אלמלא שמרו ישראל שבת א' היה משיח בא. עוד שמור את יום השבת לקדשו אותיות אילה, היא מלכות, וזהו את לרבות אילה. ולכך סמך לו כבד את אביך ואת אמך לפי שאביו ואמו נתעסקו בו בשבת, ורמז כשם שחייב לכבד שבת במאכל ובמשתה ובמלבושים כך חייב לכבד בהם אביו ואמו (ט), את יום השבת ויקדשהו כבר, כשיעסקו כך בשבת צריכין לקד[ש] עצמן בתשמיש (ט).

(יב) את אביך לרבות אשת אביך אף לאחר מיתת האב (סד). ואת אמך לרבות אחיך הגדול (ס), ואת אמך וכו'.

(ח) זכור לקדשו, פי ויקדשהו ל"ט בגי', אלו ל"ט מלאכות של שבת (ט), אשר ברא אלהים לעשות (בראשית ב ג) אותיות ל' ותשע הוא לעשות.

(יב) כבד יש בו ט"ו תיבות וג"ן אותיות, וכן בפסוק וזכרתי את בריתי יעקב (ויקרא כו מב) ט"ו תיבות, ובמשנה תורה יש בכבד ז' תיבות יותר, כנגד ז' תיבות שבפסוק כבד את יי מהונך (משלי ג ט), הרי יש בפסוק כבוד אב ואם וכבודו של מקום כ"ב תיבות, נגד כ"ב אותיות תורה. כבד מתחיל בכ' ומסיים בכ', על שם יעקב שהיה עשרים שנה בבית לכן שנא' (בראשית לא מא) זה לי עשרים שנה

נד ע"פ ישעיה כד יב. נה עי' ירושלמי ברכות פ"א ה"ה שמו"ר פכ"ה יב. נו שבת מט, ב. נז פסחים קו, א. נח בתפלת מנחה של שבת. נט כתובות סב, ב. ס נדרים כ, ב. סא עי' שבת קיח, ב. סב מכילתא. סג עי' כתובות סב, ב. סד עיין כתובות קג, א וצ"ב. סה שם. סו שבת עג, א.

בביתך, ויש במשנה תורה כ"ב תיבות בכבד על שם שהיה רחוק מאביו כ"ב שנים ולא קיים כבד, ועל כן נענש שנתכסה יוסף ממנו כ"ב שנים (ט), ועל כן עָשָׂו הוא ונשיו כ"ב, ונשתחזה אליו כשבא לקראתו כ"ב השתחויות, לכפר על כ"ב שנים שלא כבד את הוריו.

(יג) לֹא תִרְצַח לֹא תִצְרָח, קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה (בראשית ד י). לֹא תִנָּאֵף לֹא תֶן אֶף, בין ביד בין ברגל (ט) לא בעין ולא בלב, ולא יראה כן ערות דבר (דברים כג טו ע). לֹא תִרְצַח לֹא תִנָּאֵף שלא תאמר הואיל ואני אסור לאבד אדם ארכה במינו בניאוף, לכך סמכן. לֹא תִגְנוֹב מִים גְּנוּבִים יִמְתְּקוּ (משלי ט יז). לֹא תַעֲנֶה לֹא תִגְנוּבוּ וְלֹא תִכְחָשׁוּ (ויקרא יט יא עה).

(יד) לֹא תִחְמֹד שְׂגֻלֹי לִפְנֵי הַקֹּב"ה שֶׁתִּיד אַחָאב לַחְמֹד כֶּרֶם נְבוֹת ע"י עֲדוֹת שֶׁקֶר וּלְרִצְחוֹ עֵנִי).

רשב"ם: עשרת הדיברות מתחילות בא' אֶנְכִי וּמִסִּימֹת כֵּן לְרַעְךָ, זהו א'ך טוב לישראל (תהלים עג יא) ובשמו כלל את התורה שאין טוב אלא תורה (עג). בעשרת הדיברות (של) [כל] אלפא ביתא חוץ מט', מפני שעתידי להשבר ולחטוא, ולא קידשן קידושין גמורים בטבעת, ובב"ק בסוף פרק שור שנגח מפני מה לא נאמרה ט' בעשרת הדיברות מפני שהיו אומרים כשנשתברו הלוחות ח"ו פסקה פוּכָה מִיִּשְׂרָאֵל, ולכן נאמרו בדברות שניות שני פעמים ט' להשלים הראשונות. ור' יהודה החסיד פ"י הטעם לפי שט"ת באתב"ש נמ"א, הם צ"א יום שיש מיציאת מצרים עד שעשו את העגל שהיה נ' יום עד עצרת ומ' יום שהיה משה בהר הרי תשעים, ובצ"א יום שעשו העגל, וז"ש (דברים לב כ) ובנים לא אמ"ן בס, לכך אין ט' בעשרת הדברות, ולכן הקריבו הנשיאים שש עגלות צב (במדבר ז ג) לכפר על צ"ב יום עד שנהרגו החוטאים. ודברות אחרונות יתרות על הראשונות כמנין טו"ב תיבות, וזש"ה (משלי ד ב) כִּי לִקַּח טו"ב נִתְּנִי לָכֶם. קע"ב תיבות בעשרת הדיברות וסי' מורשה קהלת יעקב (דברים לג ד), י' הדיברות וקע"ב תיבות. עק"ב ב' פעמים בגי' ב' אלהים, הקב"ה נקרא אלהים, וישראל כתיב בהו (תהלים פו ו) אמרתי אלהים אתם, משל למלך ששלח סבלונות של אהבה לארוסתו וחקק עליהם שמו ושמה מרוב חיבה, כך הדיברות לא היו אלא קידושין שני' (לקמן יט י) לך אל העם וקדשתם, לכך תקנו קע"ב תיבות בעזרת אבותינו (עד), ואליעזר רמזו לרביקה שנתן לה בקע משקלו (בראשית כד כב) ושני צמידים (שם) כנגד שתי לוחות, עשרה זהב משקלם (שם) כנגד עשרת הדיברות.

(טז) מגילה יז, א. (סט) ע"י במדבר פ"י ב. (ע) נדה יג, א. (עא) ר"ל לכך סמך לא תגנוב ללא תענה. (עב) מ"א כ"א, ע"י סנהדרין מח, ב. זהר ח"א קצב, ב. (עג) אבות פ"ו מ"ג. וע"י בפ"י וקח אך בגי' אהיה. (עד) תפילת שחרית.

(טו) וינ(ו)עו גי' י"ב (מילין) [מילים], שהיו נרתעין לאחוריהם י"ב מילין ומלכי צבאות יודון וכר' (תהלים סח יג) וסומכין אותם בידהם עה).

יראתו על פניכם זו היא הבושה, סימן טוב הוא באדם כאשר הוא ביישן שהבושה מביאה לידי יראת חטא עו).

(יז) יראתו על פניכם גי' לב(ו)שת הפנים.

(יח) ומשה נגש בעל כרחו, מיכאל וגבריאל אחזוהו בשתי ידיו והגישוהו שלא ברצונו, בפרקי ר' אליעזר עו), גש לא נאמר אלא נגש גי' מיכאל וגבריאל.

(יט) אתם ראיתם ולא שאר אומות עה).

(כא) אבוא אליך עשרה מקדמא שכינה עט).

(כב) כי חרבך הנפת שזה מקצר ימיו של אדם וזה מאריך שהמזבח מכפר ומאריך ימי האדם פ), מכאן שהנכנס בכלי זיין בבית הכנסת מקצר ימיו של אדם פה), ולכך מכסין הסכין בעת ברכת המזון שהשלחן כמזבח פג).

י' בחכמה יסד ארץ (משלי ג יט) ע"ג אלפי"ן בדברות, אלפים שנה קדמה תורה לעולם פג), באלפים שנה יש ע"ג רבוא ימים.

(יט, ג) לאמר כה תאמר ר' כה תאמר פד).

(טז) בהית הבקר חסר ו', כי מן ו' שעות ולמעלה פה) התחילו גשמים יורדים לכבוד המקום שג' (תהלים סח י) גשם נדבות תניף אלהים. והקלרי יסד פו) קוני עלי הזיל עייפות להקר בטל. וקל' שופר וקל כתיב חסר ו', כי מן ו' רוחות שמעו הקול, מעלה ומטה וארבע רוחות פו). עד כאן מצאתי.

ליקוטים מפ"א.

(יח, א) וישמע נוסריקון ויקבל יתרו שרי מלך עולם. ד"א וייחד יתרו שם מלך עולם ד"א וירא יתרו שנשמתו מקין עלתה, ודע כי יתרו היה מבחינת קין וקרח ג"כ

עה) מכילתא. עו) נדרים כ, א. עז) פמ"א. עח) מכילתא. עט) ברכות ו, א. פ) מכילתא מדות פ"ג מ"ד. פא) וכ"ה בשו"ע או"ח סי' קנא ס"י. פב) וכ"ה בשו"ע או"ח סי' ק"פ ס"ה. פג) פסחים נד, א. פד) מכילתא. פה) ברוקח בליל שלישי. פו) בתפילת טל. פז) ספרי ברכה פ' ה' מסיני בא.

מבחינת קין וכן תמצא שני פעמים קרה יעלה בגי' יתרו. בהן מדין חותן ר"ת חכם, שהיה חכם גדול, וכן בגי' חיים, שקנה חיים בעה"ז ובעה"ב (פס). עוד וישמע יתרו חותן ס"ת עון, שבא להתגייר לכפר על עונו. וכן בהן מדין חותן ס"ת בגי' קן, בסוד ודרור קן לה (תהלים פד ד), וכן תמצא בהן מדין ר"ת וס"ת בגי' קין. וכן בהן מדין חתן משה ס"ת בגי' נקה, בסוד ונקה האיש מעון (במדבר ה לא), וזהו סוד כי שבעתים יקם קין (בראשית ד כד), יקם בגי' קן. כנו"ל, וכן י קם נוטריקון יתרו קרח מצרי, ששלשתם באו מגלגול קין. ד"א וישמע נוטריקון וידע יש שכר מצות עשה. וישראל אל עמו כי הוציא ר"ת בגי' ק"א, שהוא בגי' מאין, בסוד והחכמה מאין תמצא (איוב כח יב), וזה נרמז על מרע"ה שהוא אבי החכמה, ומה שנקרא אין לפי שקרא עצמו מה, כמו שנא' (לעיל טז ח) ונחנו מה כי תלינו עלינו. מאין גי' מיכאל, וזהו שאמר (לק' לב לד) הנה מלאכי ילך לפניך, שהוא בבחינת מרע"ה. עוד וישמע נוטריקון שמע מלחמת עמלק וקריעת ים. יתרו יצא מר"ת זה הפסוק בגי', וזהו שנאתי השומרים הבלי שוא ואני (תהלים לא ז), לרמוז כי אמר יתרו שנאתי השומרים הבלי שוא שהם העבודות הזרות.

(יט, ג) ומשה עלה אל האלהים וכו', דע כי צורת אותיות משה יעלו בגי' אלהים, כזה, המ' צורתה כו, והש' צורתה גי' יודי"ן וכ' כזה יי, הרי ע"ו, והה' צורתה דו כזה ה, הכל יעלה כמנין אלהי"ם, וזה ג"כ נרמז בכתוב (דברים לג א) וזאת הברכה אשר בירך משה איש האלהים, שכן איש צורתה בגי' פ"ו כמנין אלהי"ם כזה, צורת הא' אל הרי שני יודי"ן והוא"ו הם כ"ו, והי' עשרה הרי ל"ו, הש' חמישים כנו"ל הרי כמנין פ"ו. גם אם תמנה ד' פעמים אלהים כמנין משה עם המלה, וזהו סוד ומשה עלה אל האלהים, והטעם שהם ד' פעמים אלהים, נגד ד' יסודותיו שנהפך בשרו ללפיד אש שהוא דינים זהו אלהים. ע"כ מצאתי.

פרשת משפטים לה"ר אפרים זלה"ה

(כא, א) ואלה המשפטים זש"ה (ישעיה סו ב) ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאום יי' כלומר אלה תולדות השמים וכו' (בראשית ב ד) שאינם מתקיימים אלא בזכות אלה המשפטים, כמ"ש רז"ל (6) על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום. ואלה המשפטים אותיות אלהיהם שופטים. ד"א אותיות אלו הם הטפשים, ר"ל אותם שיצר הרע שופטם (5) הם טפשים. המשפטים אותיות משה פיטם, כלומר משה למד להם לישראל פרשת דינין ופיטם אותם לפניהם כקטורת סמים. תשים גי' כמו ש(ו)לחץ ערוך ג). לפניהם עם האותיות גי' מומחין לא הדיוט (7), וכן נדרש במכילתא.

(ב) תקנה גימ' הנך, כי כ' מספרה ת"ק, ואותיות ה נך אין להם זוג באלפא ביתא דא"ט ב"ח ג"ז ד"ו, והם מעידות על הקב"ה שהוא יחיד ואין שני לו ואין [לן] זוג שני' (שה"ש א טז) ה נך יפה דודי, כלומר והלך זה ומכר עצמו לעבד ולא זכר שהקב"ה יחיד ואין אחר זולתו (8). כי תקנה עבד עברי במלכו של עולם הכתוב מדבר, לפי שישראל הם קנינו של הקב"ה שנא' (לעיל טו טז) עם זו קנית. שש שנים יעבוד גי' וע(ו)ד ששים (שנים) [שנה], שהם חיותו ותקפו של אדם, שנא' (איוב ה כו) תבוא בכלח אלי קבר, בכלח גי' ס', ובשביעית יצא חפשי כלומר לאחר שבעים שנה נפטר מן העולם נעשה חפשי מן המצות שני' (איוב ג יט) ועבד חפשי מאדוניו.

(ג) אם בגפו יבא אם הלך ובא אדם בעה"ז בלא תורה ובלא מצות, בגפו יצא בלא זכות, אם בעל אשה הוא אם עסק בתורה שנמשלה לאשה שני' (משלי ה יט) אילת אהבים ויעלת חן, אשה גי' דבש, וכת' בתורה (משלי טז כד) צוף דבש אמרי נועם, וכת' (תהלים יט יא) ומתוקים מרבש וכו', ויצאה אשתו עמו התורה מלוה אותו בשעת פטירתו, שכן ארז"ל (9) בשעת פטירתו של אדם אין מלוין אותו לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים.

(ד) אם אדוניו יתן לו אשה אם זכה לתורה, וילדה לו בנים שזכהו להעמיד תלמידים, שהתלמידים קרויים בנים שנא' (ישעיה ח יח) הנה אנכי והילדים (10). ועוד

(א) אבות פ"א מ"ח. (ב) אדר"ן פל"ב. (ג) מכילתא והובא ברש"י. (ד) בכתיב מומחים ולא ההדיט. (ה) הובא בנח"ק, ועי' מש"כ שם. (ו) ר"ל על התורה. (ז) אבות פ"ו מ"ט. (ח) ספרי ואתחנן לד.

רז"ט) כל המגדל בנו של חבריו לתלמוד תורה כאילו ילדו, ואם לכל זה זכהו שי"ת ואינו עוסק בה כי אם לגדל עטרה, האשה וילדיה תהיה לאדוניה כלומר התורה נקראת על שמו של הקב"ה שנא' (תהלים א ב) כי אם בתורת יי חפצו, לומר מה שלא היית קורא התורה לשמה לפיכך נקראת תורת יי, ואם אדם הוגה תורה לשמה אז נקראת על שמו שנא' (שם) ובתורתו יהגה. והוא יצא בגפו כלומר לא זכיות אם לא עסק בה לשמה, שכל מי שעוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו ם המותי).

(ה) ואם אמור יאמר העבד בעה"ז, אהבתי את אדוני ואני עוסק בתורה אהבתו של הקב"ה, ואת אשתי ומאהבת התורה, ואת בני כלומר ומאהבת תלמידים, לא אצא חפשי אפי' בקבר, שנא' (משלי ו כב) בשכבך תשמור עליך, קבר *), וכת' (תהלים קמט ה) ירננו על משכבותם, וכן ארז"ל במס' מועד קטן יא) למידי חכמים אין להם מנוחה אפי' בעה"ב שנא' (תהלים פד ח) ילכו מחיל אל יל.

(ו) והגישו (אדוניו) אל הדלת זה השער ליי צדיקים יבאו בו (שם קיח כ), זו שנא' (משלי ח לד) לשמור מזוזות פתחי, והגישו אדוניו אל האלהים זוכה ראות פני שכינה שנא' (תהלים פד ח) יראה אל אלהים בציון, ורצע אדוניו את זנו שלא יסור עוד מלשמוע ד"ת, ועבדו לעולם לתחיית המתים שהוא עולם שאינו לה שנא' (ישעיה סו כב) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה ומדים לפני נאם יי כן יעמוד זרעכם ושימכם י).

(ב) עבד עברי גי' משיח, וכת' במשיח (ישעיה נב יג) הנה ישכיל ע ב ד י, וש שנים יעבד אלף ור"ץ שנים יג), ועבודתו היא שסובל עונותינו שנא' (שם נג י) והוא מחולל מפשעינו, שש שנים קרי ביה שש שנים, כלומר שני פעמים שש זם עולים י"ב מאות, יעבד גי' פ"ו, הרי אלף ור"ץ פחות ארבעה שנים, שאותם ורבעה שנים שבתוכם מתחלת הגאולה מעט מעט, ואותו הגאולה יראו שנא' (תהלים יב א) על אילת השחר, כשחר הזה שהוא מתחיל להאיר מעט מעט כך הגאולה י). "א עברי שש שנים יעבד גי' באלף ר"ץ עבד. ד"א לחפשי חגם דרשין במכילתא זם מת אדוניו הוא יצא לחפשי, וראה מאיוב ג יט) קטון וגדול שם הוא ועבד זפשי מאדוניו. שש שנים גי' אלף שנים יעבד, כי נדרש על הגלות שעמד אלף שנים. ועוד אם בגפו יבא בגפו ר"ת אביב, רמז שדברה תורה בהווה, דבחדש אביב

ז) סנהדרין יט ב. י) עי' יומא עב, ב. תענית ז, א. *י) עי' סוטה כא, א. יא) כט, ג. יב) כ"ז הובא במד"ז ונח"ק. יג) דניאל יב. יד) שר"ט תהלים יח.

רגילין הכל להשכיר עבדים לחרישה ולזריעה ולדישה ולקצירה ולאסיפת פירות טו). וגבי אמה רמז תשרי וכי ימכר איש את ס"ת תשרי למפרע, כי אז דרך בני אדם להשכיר שפחות במלאכת הפשתן ואז באות' עת ובאותו הפרק יש ניפוך ויש סירוק וטויה, וכן כתיב (לקמן לה כה) וכל אשה חכמת לב בידיה טוו בגי' תשרי עם האותיות.

(ג) ויצאה אשתו עמו כלומר עמו במאכל עמו במשתה טו), מכאן ארז"ל טו) הקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו.

(ד) אם אדוניו יתן לו אשה גי' כאשה כנענית ז).

(ו) אזנו במרצע אותיות באוזן מצורע, גמר און און ממצורע מה להלן ימין אף כאן ימין יט).

(ז) ימכור איש את בתו ס"ת רשות, רמז שברשותו היא יט). וכי ימכור איש זה הקב"ה שנא' (לעיל טו ג) יי איש מלחמה, את בתו לאמה זו כנסת ישראל, לא תצא כצאת העבדים לא בשמטה ולא ביובל, כי הרבה שמטות עברו ולא נגאלו, ואפילו כיציאת עבד כנעני שיוצא בראשי איכרים אינם יוצאים, כי כמה מהם נהרגו ונטבחו ועדין גאולה מאוחרת.

(ח) אם רעה בעיני אדוניה שהכעיסה להקב"ה במעשה ידיה המקולקלים, אשר לא יעדה כלומר שלא יעדה הוא אבל בעלוננו אדונים זולתיך (ישעיה כו ג), והפדה עתיד הוא לפדותה שנא' (תהלים קלח) והוא יפדה את ישראל, כי פדה יי את יעקב (ירמיה לא י). לעם נכרי לא ימשול למכרה ס"ת אלה, בבגדו בה כיון שפירש טליתו עליה שוב אינו יכול לבגוד בה, ומהו טליתו של הקב"ה אורה שנא' (תהלים קד ב) עוטה אור כשלמה, ועתיד הקב"ה לפרוש זיו אור כבודו עליהם שנא' (ישעיה ס ב) ועליך יזרח יי.

(ט) ואם לבגנו ייעדנה זה משיח שנקרא בנו של הקב"ה שנא' (תהלים ב ז) יי אמר אלי בני אתה.

(י) אם אחרת יקח לו שעתידים אומות העולם להתגייר שני' (צפניה ג ט) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה כ). שארה כפותה ועונתה לא יגרע שארה אלו

טו) הובא בנח"ק. טז) קידושין כב, א. יז) גימ' עם תיבות הפסוק, והוא במכילתא, וקידושין יד, ב. יח) מכילתא. יט) כתובות מ, ב. כ) ע"י ברכות נו, ב. וע"ז

מזונות שנא' (ישעיה מא יז) העניים והאביונים מבקשים לחם כ), וכתי' (שם) אני יי אענם אלהי ישראל לא אעזבם, הרי מבשרם הכתוב במזון, שכל מי שאין לו לחם נקרא נעזב כ). כפותה כי הלבישני בגדי ישע (שם סא י), ועונתה כי אנכי בעלתי אתכם כ). (ירמיה ג יד).

(יא) ואם ש"ש אלה לא יעשה לה כלומר אם בזכות שלשת אלה, ומה הם, א ל ה דברי הברית (דברים כח ט) א ל ה מועדי יי (ויקרא כג ד) א ל ה הדברים (לק' לה א), לא יעשה לה כלומר כי לא ימצא בהם זכות במה יגאלו. ויצאה חנם אין כסף שנא' (ישעיה נב ג) ולא בכסף תגאלו. אין כסף דרשין כ). אלו ימי נערות ר"ת אין.

(יב) מכה איש גי' עשו, כי שופך דמים היה כ), ומכה איש שמכה והורג זרעו של יעקב א י ש תם, ועתיד הקב"ה ליפרע ממנו שנא' מות יזמת.

(יד) וכי יזיד איש ס"ת למפרע שדי, אין אדם נוקף באצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה כ), אלא שמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייבי כ). ע"ה רעהו להרגו ר"ת ערל, כי כל העובר עבירה נקרא ערל לב. מעם מזבחי גי' ואפ"י לו היה כהן כ). יזד גי' ביוב, כי בזה הפסוק טעה יואב והיה סבור שלא היו הורגין אותו שם שנא' (מ"א א ג) ויאחז בקרנות המזבח כ).

(יח-יט) אם יקום והתהלך בחוץ ר"ת איוב, כי כל הפרשה הזאת נדרשת על איוב.

(יח) וכי יריבון אנשים הקב"ה והשטן, אנשים גי' האל ו(ה)שטן, הקב"ה אמר השמת לבך על עבדי איוב (איוב א ח) והשטן אמר (שם ב ה) שלח נא ידך וגע אל עצמו ואל בשרו, והבה איש את רעהו שנא' (שם ב ז) ויך את איוב בשחין רע, את רעהו בגי' [זה] בשחין רע [הכה], ולא ימות רק את נפשו שמור (שם ב ו), ונפ"ל למשכב ואם שכבתי ואמרתי מתי אקום (שם ז ד), ונקה המכה כמ"ש רז"ל ל) שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו, רק שבתו יתן ויי שב את שבות איוב (שם מב י), ורפוא ירפא שני רפואות שנא' (שם) ויוסף יי את כל אשר לאיוב למשנה. אם יקום והתהלך בחוץ גי' חובשין אותו ל). רק שבתו יתן ורפוא ירפא גי' אז ניתן רשות לרופא לרפא ל).

כד. א. כא) ושם: מבקשים מים. כב) עי' תהלים לו כה. כג) שם: בכס. כד) מכילתא. כה) תרגום ירושלמי בראשית כה כז, פדר"כ פ"ג ל"ד. כו) חולין ז, ב. כז) שבת לב, א. כח) מכילתא. כט) מכילתא דרשב"י. ל) ב"ב טז, א. לא) כתובות לג, ב. ואולי צ"ל חובשים אתו, והגי' עם ד' תיבות הפסוק. לב) ב"ק

(כב) כאשר ישית עליו בעל האשה לא יתן לו אלא על פי בית דין שנא' בפ' י"ג (ג). וקאמרין (ל) מה מועלת השתה שלו אחר שאינו נותן לו אלא על פי דיינין, נ"ל שלא תאמר אם האשה תובעת אותו לדין על דמי ולדות שהיה צריך לעשות לה דין, לכך נאמר בעל האשה כי דמי ולדות לבעל, ויכול הוא לומר לה לאו בעל דברים דידך אנא (ל).

(כד) עין שן יד רגל ד' ראשי אברים הנרמזים כאן ר"ת עשיר (ל), רומז למ"ש בס' מבחר הפנינים אין עושר כבריאות, ומי שכריא בד' איברים אלו הוא עשיר.

(כט) וגם בעליו יומת ג"ל (ל) מיתה זו היא ממון, כדאי' במ' בב"ק (ל) על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו.

(לב) כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו מה טעם קנסו של עבד שלשים שקלים, נ"ל כי עיקר עבודתו של עבד היא מעשרים עד חמשים שנה שנא' (במדבר א ג) מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל, וגבי לויס כתיב (שם ח כה) ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה, הרי לכל שנה שקל. טעם אחר לפי שעבד אחקש לאשה (לט) וערך האשה מבט עשרים עד בת ס' שלשים שקלים (ויקרא כז ד), לכן שלשים יתן לאדוניו, ואעפ"י שהיה לשום כפי שניו, מכל מקום גזרת הכתוב, וקנס הוא מ).

(כט) ואם שור נגח הוא נוטריקון נגח ג' חיים, נגח שור איל ויחמור נעשה מועד לכל מל (מ), נגח ג' נגיחות בג' ימים רצופים או ביום אחד חייב (מ).

(כב, ה) כי תצא אש באשה זונה הכתוב מדבר שנקראת אש שנא' (איוב לא יב) כי אש היא עד אבדון תאכל, ומצאה קוצים אלו רשעים, ונאכל גדיש אלו צדיקים שנלכדים בעונם (מ), או הקמה אלו הזקנים שנא' (מ"א יד ד) ועיניו כמו משיבו (מ), או הקמה ג' זקן, או השדה אלו הנערים, וכן משמע ה ש ד ה אלו יונקי ש ד י ס, או השדה ג' נער, שלם ישלם המבעיר שנפרעים מאותו רשע שענש כולם. ומצאה קוצים ונאכל גדיש ס"ת שלמה, שגם הוא נכשל בעון נשים שנא' (מ"א יא ד) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו חטו את לבבו, ולכן תצא אש ומצאה ס"ת אשה. ד"א כי תצא אש זה פורענות שני' (ישעיה ט יז) כי בערה כאש רשעה,

פה, א. לג) מכילתא, ומכדרשב"י. (לד) צ"ל כמו שכ' במושב זקנים וקשה מה תועלת יש לו אחרי שאינו נותן לו זכר. (לה) ע"י רמב"ן ורבינו בחי. (לו) וכ"ה במנחה כלולה. (לז) עם התיבות. (לח) הוא בסנהדרין טו, ב. (לט) בכ"מ ב"ק פז, א ועוד. (מ) ב"ק מג, א. (מא) שם לו, א. (מב) כשיטת ר"מ שם כג, ב. וע"י שם כד, א דלהלכה כר"י. (מג) ע"י שם ס, א. (מד) ושם: כי קמו עיניו משיבו.

וכתי' (ירמיה כג יט) כי הגה סערת יי חימה יוצאה, ומצאה קוצים אלו תלמידי חכמים שדורשים על כל קוץ וקוץ שבתורה שנא' (שה"ש ה יא) קווצותיו תלתלים, ואדז"ל מה) אלו ת"ח שדורשים על כל קוץ וקוץ תלי תלים של טעמי תורה, שחורות כעורב (שם) שמשחירים עצמן על ד"ת כעורב שנעשים אכזרים על בניהם ומניחים אותם וגולים למקום תורה. קוצים גי' בצדיק(י)ם, וכן אמר במס' בב"ק מו) אין פורענות אלא א"כ מתחלת בצדיקים שנ' ונאכל גדיש, אבל מדמה לצדיקים לשם גדיש והרשעים לקוצים, ונאכל גדיש אלו הרשעים שעושים גדישין של עבירות, או הקמה אלו הזקנים שנא' (ויקרא יט לב) מפני שיבה תקום וכו', או השדה אלו הנשים שמולידים ומצמיחים כשדה, שלם ישלם המבעיר עתיד הקב"ה לפרוע שכר טוב לצדיקים שנתפשים בעון הדור שנא' (תהלים לא כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראך.

(כא, כ) בשבט כל מיני יסורין קרויים שבט שנ' (ש"ב ז יד) והוכחתיו בשבט אנשים וכו', וכתי' (איוב ט לד) יסר מעלי שבטו, כך בכאן לא שבט דווקא אלא יסורים, אלא שדברה תורה בהווה. נקום ינקם דרשינן במכילתא ר"ל בחרב, כתי' הכא ינקם וכתי' (ויקרא כו כה) חרב נוקמת נקם ברית, נקם גי' וזהו (ו) [הוא] סייף מו).

(לד) כסף ישיב לרבות שוה כסף מו). ישיב גי' שויו. עוד ישיב גי' וגם זה ואפילו סובין מט).

(לה) שור רעהו גי' [זה] ולא של הקדש נ. ד"א שור רעהו גי' [לן] ולא של הפקר נ).

(לו) חמשה בקר ישלם תחת השור כנגד חמשה שמות שיש לו, שור עגל אלף נ) בקר פר. וארבעה צאן תחת השנה כנגד ארבעה שמות שיש לו, שה כבש גדי טלה, וכן איל רחל עז תיש.

(כב, ג) אם המצא תמצא בידו הגניבה בעדים נ), המצא גי' זה עדים, תמצא גי' אך יהיה בבית דין.

(טז) כסף ישקול מלא, א"ת למה קנסה תורה מפתה, הא תינח אונס שנתנה בו התורה טעם כי כאשר יקום איש על רעהו וכו' (במדבר כב כו), אבל מפתה

מה עירובין כא, ב. מו, ס, א. מז) גם שם במכילתא. מח) ב"ק ז, א. מט) שם. נ) ב"ק לו, ב. נא) שם מד, ב. נב) כדכתיב שגר אלפיך (דברים ז יג). נג) מכילתא.

שמרצונה נעשה, ודומה להא דאמרינן במס' בב"ק (ק) קרע (כסותו) [כסותי] חייב ואם אמר על מנת שאהיה פטור פטור, והכא כמה דאמר על מנת (דאמר) [דמי], נוכל לפרש כדי שיצא קול שצריך ליתן כסף למפותה ולא יזלזלו בהם בבנות ישראל לפתותם, וזהו ישקוף קרי ביה יש קול. א"נ נ"ל דדמי למ"ד קרע (כסותו) [כסותי] חייב. יפתה גי' מתנה.

(ז) אם לא ימצא [הגנב] גי' ובעצמו גנ(י)בה, וכן דרשינן (ה) אם לא ימצא הגנב אלא שהוא בעצמו גנבה.

(כג, ה) עזב תעזוב וכו', עֶזַב כתי', כלומר אם הוא עזב מרצונו גם אתה תעזוב (ט).

(כב, יט) זובח לא־להים יחרם גימ' וזובח גם לשדים (ט), כי בכלל זה אותם המקטרים לשדים (ט).

(טז) כמודה הבתולות וסמך ליה מכשפה, ללמדך רוב הבתולות בעלי כשפים הם כדאמ' במסכת סוטה (ט) בתולה שולנית ואלמנה שבבית הרי אלו מכלי (ס) עולם.

(כא) לא תענון יתר נון שלך נון, כלומר אם תענה אותה אפקוד על נשיך (ס), וכל יתר כנטול דמי (ס).

(כב) אם ענה תענה פי' רש"י ז"ל גזם ולא פי' עונשו, והכי פי' ואע"ג דכתיב בתריה והיו נשיכם אלמנות, זהו עונש של עינוי ואחריו צעקה, אבל עינוי בלא צעקה לא פי' עונשו (ס).

(כד) אם כסף תלֹוה את עמי כסף גי' עץ, זש"ה (משלי ג יח) עץ חיים היא למחזיקים בה, ללומדיה לא נאמר אלא למחזקים בה אלו העשירים המחזיקים ידי לומדי התורה, וכן ארז"ל (ס) לבעון רחמי אתכליאי על עליא דאלמלא עליא לא מתקיימין אתכליאי, וכן כתי' (דברים לג יח) שמח וזבולון בצאתך ויששכר באהלך, וכן תמצא כסף במילוא כזה כ"ף סמ"ך פ"ה בגי' שה, רמז לבעלי כספים שאין להם להתגאות שיש להם ליקח משל מן השם שמגדל צמר מדי שנה בשנה וגוזזים אותו,

---

(נד) צב, א. נה ע"י ב"ק סג, ב. נו ע"י ב"מ לב, א. נו צ"ל זבח גם לשד, והגי' עם מנין החיבות. נח ויקרא כז ז. נט) כב, ב. ושם : בתולה צליינית, וברש"י צליינית, וכצ"ל כאן צילנית כבכתי"ב. (ס) אולי צ"ל מבלי. (סא) בכתי"ב לא תענון נון יתירה כלומר אם ענה תענון אותן אפקוד על נון שלך. (סב) חולין נח, ב. (סג) ע"י מו"ז, רמב"ן ומשכיל לדוד. (סד) חולין צב, א.

כך כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה ח) יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב (משלי יג ז), ולכך יש לו להיות כשה תמים.

ונחזור לראש (יט) זובח לאֱלֹהִים יחרם וסמך ליה וגר לא תזונה, מה ענין זה לזה, נ"ל זה הגר היה זובח לאלהים והניח לע"ז ובא לחסות תחת כנפי השכינה אל תונה אותו^ס. א"נ נ"ל שדבר הכתוב במקטרים לשדים חזר והזהיר שלא לדחקם בשבועה שנא' ולא תלחצנו, והשדים נקראו גרים על הארץ שנא' (תהלים קטו טז) והארץ נתן לבני אדם ולא לשדים.

(כד) אם בפף תלֹוה את עמי וכו', צאו וראו כמה חביבים העניים לפני המקום ב"ה שקורא אותם עמי. ועוד כתי' (ישעיה סו ב) ואל זה אביט אל עני וכו', וכתי' (תהלים לד ז) זה עני קרא ויי שמע, וכתי' (שם סט לד) כי שומע אל אביונים יי. את העני עמך רמו למ"ש רז"ל^ס) ויהיו עניים בני ביתך, כלו' השלך עליהם קצת טורח שיטרחו לך כדי שתהנה אותם מנכסין ויראה להם כאילו אתה נותן להם בשכר טרחם, וזו היא מעלה עליונה^ס). תלֹוה גי' אמת, כלומר שיהא משא ומתן שלך באמונה^ס). העני עמך עמך במאכל ובמשתה, שלא תאכל פת סלת ותתן לעניים פת קיבר^ס). העני גי' מצה, דרכו של עני בחוררה^ע) לכך לחם עוני (דברים טז ג) כלומר לחם [עני], עני גי' הכהנים, עני וכהן חד שיעורא הוא^ע6), זה מחזור על הגרנות וזה מחזור על הפתחים זה אוכל במעשרות וזה אוכל מעשרות זה מקבל הזרוע והלחיים והקיבה וזה מקבל מתנות לקט שכחה ופיאה. עיין גי' נר"ן יר"ד בגי' רנ"ו, לומר לך שהעני שמקבל עניותו בתמימות ומצדיק עליו את הדין חביב הוא לפני הקב"ה כחיות הקדש שמרננים לפני הקב"ה ברנ"ו כנפים שלהם^ע). ר נ ו אותיות נור, לומר כשמצטרך אדם לבריות כאילו נדון באש ובמים^ע) שני' (תהלים סו יב) הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים. הנעלם של עני כזה י"ן ו"ן ו"ד גי' עָנָו, כלומר איזה עני אמרתי לך שהוא חביב לפני הקב"ה אותו שהוא עני וענו, ולכך בספר תלים (ט יג) עניים כתיב ענוים קרי. עני גי' קל, לומר שאין לך קל כעני, וג' קלים הם וקל שבכולם אורח מכניס אורח^עד), והעשיר נקרא כבוד שנאמר (בראשית יג ב) ואברם כבוד מאד. ושבועה שמות נקראו לעני והם רש עני דל הלך מסכן אֲבִיוֹן דך^עה) ר"ת רעדה מאד, עוד מ א ד ס ה ר ע. ז"ש דהע"ה (תהלים קמ ב) הצילני^עו)

סה) כ"ה בראב"ע עי' חזקוני. סו) אבות פ"א מ"ה. סז) וכ"ה ברמב"ם פ"י מהלי' מתני'ע ה"ז. סח) שבת לא, א. בכת"ב: כמו שאמרו חכמים בשעת פטירתו של אדם שואלים נשאת ונתת באמונה. סט) עי' דרך אמונה הלי' מתנו"ע פ"י סק"ס. ע) עי' פסחים קטו ב. עא) ברכות ב ב. עב) עי' תרגום יחזקאל א י. עג) ברכות ו ב. עד) עי' ב"ב צח, ב. עה) תנחומא בהר ג, דויק"ר לד ו חשיב שמונה נוסף מך. עו) בפסוק חלצני.

י' מאדם רע. לא תהיה לו כנשה כשוכה, כלומר לא תהיה לו כפרעה ששכח כל הטובה שעשו עמו יעקב ויוסף, יעקב שבירכו שיחא נילוס עולה לרגלו (ע), ויוסף שקבץ כל כסף וזהב שבעולם ונתנו בביתו שנא' (בראשית מז יד) וילקט יוסף וכו', ולבסוף שכח שנא' (לעיל א ח) אשר לא ידע את יוסף, ומה עשה פרעה בתחילה בפה רך (ע) ולבסוף בפרך, ולא רצה להשיב להקב"ה פקדונו שנ' (לעיל ג טז) פקוד פקדתי אתכם, כלומר בתורת פיקדון מסרתי אתכם בידו לא די שנשמתש בפיקדון ושלח בו יד אלא על כל זאת לא רצה להחזירו לו, אבל אתה לא תהיה לו כנשה שלא תשיבהו אליו אלא השב תשיב לו, כנשה גי' כפרעה. לא תשימון אותיות אלי נשמתו, כלומר אל הקב"ה, כל הרגיל בזה אלי תשוב נשמתו שנא' (תהלים כד ג) מי יעלה בהר יי ומי יקום במקום קדשו נקי כפים וכו' כספו לא נתן בנשך.

(כה) עד בא השמש תשיבנו בכסות היום הכתוב מדבר, ובמשנה תורה (כד יג) בכסות הלילה שנא' השיב תשיב לו את העבוט כבוא השמש (ע). אם חבול תחבול קרי ביה תכל"פ), והעמיד משכון בשעת הלואה או תחבול ואם לא [לא] תחבול (פ). תשיבנו לו אשלמה קאי (פ), ואע"ג דשלמה לשון נקבה שנא' (שם ח ד) שמלתך לא בלתה מעליך, והיל"ל תשיבנה, אין זה תימה כי הרבה פסוקים משמשים זכר ונקבה, כמו ורוח גדולה באה מן הצפון ויגע (פג).

(כו) במה ישכב וא"ת ישכב בביתו ואל יצא לחוץ ואל יצטרך לכסות יום, במה יתפרנס אם ישכב יום ולילה על מטתו והלא עני הוא וצריך להתפרנס במעשה ידיו. ושמעתי כי חנון אני כלומר אעפ"י שבעל חוב קונה משכון (פד) ומה שהיה עושה לא היה מקבל עליו עונשו, מכל מקום חנון אני, וכך היא המדה לפני שאפי' בחינם אני מרחם על צעקתו, ולכך כתוב חנון לשון חינם (פס).

(כז) אלהים לא תקלל לפי שזאת הפרשה מתחלת בביכורים לכך התחיל בה באב ב"ד ובנשיא שנקראו אלהים, לא תקלל שהם גדולי ישראל, וגדול נקרא בכור שנא' (תהלים פט כח) גם אני בכור אתנהו (פו).

(כח) מלאכתך ודמעך לא תאחר מלאכתך זה ראשית דגן שנא' (דברים כב ט) פן תקדש המלאה הזורע, ודמעך זה דמע היוצא מן הענבים ומן התאנים (פז), ואם תעשה כן תחבשך שבכור בניך תתן ל'.

(ע) תנחומא נשא כו הובא ברש"י בראשית מז, י. (עח) שמו"ר פ"ה יח. (עט) מכילתא. (פ) כלומר אם בעצמו חבל. (פא) ר"ל אלא ע"י שליח ב"ד. (פב) ע"י רש"י. (פג) ע"י איוב א יט. (פד) כי"מ פב, א. (פה) ע"י רש"י, ר"י בכור שור וספורנו. (פו) בפסוק אף בכור וכו'. (פז) ע"י רשב"ם ורמב"ן.

(ל) ואנשי קדש תהיון כלומר אעפ"י שצויתי להפריש מכם כהנים ליום בכורות, אין הדין שלכם כמו תבואה ופירות כשמפרישין מהם חלק גבוה יהיה הנשאר חולין, אבל אתם אנשי קדש, ובמה תהיון קדש ובשר בשדה טריפה לא תאכלו כלומר כשתפרשו עצמיכם מן הערוה שנקראת בשר בשדה שנא' (דברים כב כז) כי בשדה מצאה, בשדה גי' האשה, ובשר בשדה גי' מפקרת, מה זאב טורף ואוכל כך הזונה הנואף בא אליה וטורפה. לפיכך תשיכון אותו לגוים שנקראו כלבים שנא' (תהלים כב יז) כי סבבוני כלבים פמ).

(כג, ד) כי תפגע, כי תראה גבי השבת אבידה כתיב כי תפגע כלומר שאינו צריך לעקם עליו הדרך, וגבי פריקה כתיב כי תראה אפי' מרחוק פט).

(א) לא תשא שמע שוא מה שלא אמר לא תשמע, נ"ל לא תשא עליך עונש על לשון הרע. שמע נוטריקון שלש מיתות ענשו של בעל לשון הרע, שהוא הורג שלשה האומרו והמקבלו והנאמר עליו נ). עם רשע להיות ר"ת ערל, שנא' (ירמיה י) הנה ערלה אזנם.

(ח) ושוחד לא תקח מכאן אמרו אסור לו לאדם ליקח אשה שאינה הוגנת לו בגלל שוחד 65), ושוחד בגי' יחש, ועובר בלאו, ואעפ"י שהוא לאו שאין ב"ד של מטה מצוים עליו, מכל מקום ב"ד של מעלה מלקין אותו כמ"ש רז"ל נ) כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והקב"ה רוצעו, והיינו מלקות.

(ז) מדבר שקר תרחק כלומר לא תעמוד אצל מלחשים שוא ודבר שקר, כמו שפירשנו למעלה נ) שקר מקרבין מיליה, אלא תרחק מהם.

(כ) הנה אנכי ש(ו)לח מלאך גי' זה(ו) [הוא] מטטרון נ). מלאך לפיניך לשמרך בדרך ולהביאך ה' תיבות סופן ד', כי במילוי כזה כ"ף בגי' ק', ה' פעמים ק' הם ת"ק, אמרו עליו על מטטרון שר הפנים שהוא גבוה מחבירו מהלך חמש מאות שנה.

(כא) שמי בקרבנו גי' שדי שמו נ), מטטרון גי' שדי נ).

(כד, א) ואל משה אמר ולא פירש מי, צ"ל כי מיכאל השר אמר לו נ), כי הוא היה המלאך אשר שלח הקב"ה לתיירם שנא' (לעיל כג כג) כי ילך מלאכי לפניך,

פח) כ"ה ברש"י. פט) מכילתא. צ) דב"ר פ"ה י. צא) עי' דא"ז פ"י. צב) קידושין ע, א. צג) פ"ר יתרו פ' לא תשא את שם ה'. צד) כ"ה ברש"י בפ' כ"א. צה) סנהדרין לח, ב. צו) רש"י. צז) תרגום ירושלמי.

ואמר ר' יהודה החסיד מלאכי אותיות מיכאל, כי מתחילה רצה הקב"ה לשלוח מטטרון שר הפנים והוא השופט כל בני מעלה ואין רחמים בדין, ובקש משה מלפני הקב"ה שישלח עמהם מלאך של רחמים, ושלח עמהם מיכאל, והוא אמר למשה עלה אלי ההרה (ט).

(י) ויראו את אלהי ישראל זה הכבוד. ותחת רגליו תרגום ותחת כורסי יקריה. רגליו כמעשה לבנת הפפיר ס"ת אותיות תורה, כי נשמות לומדי התורה תחת כסא הכבוד שוא' (ש"א כח כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. הפפיר אותיות ספירה. והוא סוד גדול ואין לגלותו. (יא) ויחזו גי' הכבוד, והמשכיל יבין.

מכתיבה אשכנזית.

(כא, א) וא"ה המשפטים שתי ההי"ן זו אצל זו, רמז כי עשרה דברים בין דיני ממונות לדיני נפשות (ט). המשפטים פ' גדולה ומצויירת, כלומר המשפטים המיוחדים והמבוררים והם דיני תורה. משפטים הם נקרא בזכות המשפטים. אשר תשים תש"ס. הם נעשה תש וחלש בפני ישראל כשנבקע. תשים לפניהם מל, סימן אל שבעים סנהדרין, לפניהם כי הרי ע' ק).

(ב) ובשבעת כתי' חסר י', רמז שביעית שאינה של שמטה, לכך חסר, שמונין לו משנה שנמכר, (ו) בירושלמי (6). ובשב(י)ע(י)ת ע' בשבות, ע' שנים יהיו בגלות בבל ואח"כ יצאו לחפשי. ד"א ב ש ב ו ת ע', בגלות ע' אומות הם הגליות עכשיו ואח"כ יצאו לחפשי שיהיו האומות כלים. שש שנים ג' שנים זו אצל זו ואחריהם נ"ס הרי אלף, רמז שאין פחות מאלף שנים בגלות, לחפשי ח(י)גם רמז משיח, ונ"ן מפסקת, רמז נון ינון שמו (תהלים עב יז) ג).

(ג) אם בגפו יבוא א י ו ב, בגופו היה בריא בתחילה וכן בסופו, לכך בגפו יצא. אם בעל אשה זה הקב"ה שני' (ישעיה נד ה) כי בועליך עושיך. הו"א זה י"ב שבטים, ויצאה אשתו עמו יצאו ישראל מן הגלות. עמו עמו, זו כנסת ישראל.

(ח) אשר לא יעדה הקב"ה עתיד ליעד ישראל ולכוננסם כאדם הכונס אשה. יעדה י' עדה ז, כשהם עשרה שכינה ביניהם (ט). אשר לא יעדה והפדה אליהו, ייעד ישראל ויפדם.

צח) הובא במו"ז. צט) סנהדרין לב, א. ק) כ"ה ברש"י גיטין פח, כ ד"ה לפניהם. א) קדושין פ"א ה"ב ובמכילתא. ג) סנהדרין צח, ב. ד) מגילה כג, ב. סנהדרין ב, א. ה) אבות פ"ג מ"ו.

(כב, ז) אם לא ימצא הגנב ונקרב אליהו, רמז לכולי תלמודא (דמספיקא לן אמרי יהא מונה עד שיבא אליהו, ונקרב בעל הבית בגי' משיח, אם לא שלח [ידו] בגי' משיח).

(ח) על כל דבר כל דבר בגי' אהרן, (על אהרן פשע) נעל כל דבר פשע על פשע אהרן]. על שור על מעשה העגל (תהלים קו כ) וימירו את כבודם בתבנית שור. על חמור אלו האספסוף שני בהם (יחזקאל כג כ) אשר בשר חמורים בשרם וכו', והם התחילו בדבר. על שה פזורה ישראל (ירמיה ג יז). על שלמה כד"א (ישעיה ג ו) שמלה לך קצין תהיה לנו, כלומר שהקצינו ע"ז עליהם. על כל אבדה צאן אובדות ישראל (ירמיה ג ו). אשר יאמר כי הוא זה כי זה משה האיש (לק' לב א). עד האלהים יבא דבר שניהם של שכניה ושל אהרן. אשר ירשיעון אלהים זה משה שנאמר (לעיל ז א) ראה נתתיך אלהים. ישלם שנים נדב ואביהוא. אלהים פי' דיין ושופט, תנחומא בפ' אחרי מותו (ז) איתא דרשה זאת.

(כא, ו) מרצע גי' ת', כי ת' שנה נגזר גלות מצרים (ח) והעבד ישראל יצא משם והלך וקנה אדון לעצמו, לכך ילקה במרצע שעולה ת'.

(א) ואלה המשפטים לפי שסמך משפטים לעשרת הדיברות לפיכך כל בבא מתלתא בביט) יש בכל אחת מהם עשרה פרקים. ואלה המשפטים אשר ס"ת מרה, כי הדינין במרה נצטוו ישראל עליהם כארז"ל (י), וכת' (לעיל טו כה) שם שם לו חק ומשפט. אלהי כסף וכו' ואח"כ סמך ואלה המשפטים רמז כל המעמיד דיין שאינו הגון בשביל כסף עובר משום אלהי כסף, בפ"ק דסנהדרין (י). כי חרבך, ואלה המשפטים לעולם יראה זיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין יריכו, בפ"ק דסנהדרין (י). לא תעלה במעלות, ואלה המשפטים רמז הוו מתונים בדין (ג), (ב) מעלות גי' מתונים. לא תבנה אתהן גזית, ואלה המשפטים רמז לסנהדרין שיושבין בלשכת הגזית (ד). לא תעלה ואלה רמז לדיין שלא יפסיע על ראשי עם הקדש (טו). ה' תיבות בפסוק, רמז שכל הדין אמת לאמיתו כאילו קיים ה' חומשי תורה. אשר תשים אלו כלי הדיינים כדאמרין [נ] בפ"ק דסנהדרין (טו). אשר תשים לפניהם בגי' דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים (י).

(ב) כי תקנה התחיל באדנות תחילה בדינין כמו שהתחיל באלהות תחילה בעשרת הדברות, לפי שהדינין שקולים כעשרת הדיברות (י), להלן (לעיל כ א) כתיב

(ו) ב"מ כ, א ועוד. (ז) ח' ובשינוי. (ח) בראשית טו יג. (ט) ב"ק ב"מ ב"ב. והוסיף ברוקח שסדר ישועות יש בו י' מסכתות. (י) סנהדרין נו, ב. (יא) ז, ב. (יב) ז, א. (יג) סנהדרין ז, ב. (יד) מדות פ"ה מ"ד. (טו) סנהדרין ז, ב. (טז) שם. (יז) כ"ז בבעה"ט. (יח) משנת ר"א פט"ז.

את כל הדברים [ה' א ל ה] וכאן כתיב ואלה המשפטים. שש שנים יעבד כי ששה דברים אסור לעבוד, טבח חייט נחתום בלן ספר ולא בלילה (ט).

(יא) אין כסף, מכה איש לומר קם ליה בדרבה מיניה (כ) אין כסף בגי' זה הבגר (ל). ועוד רמז (נ) וקבע את קובעיהם נפש (משלי כב כג) כאילו נוטל נשמתו ממנו (ג). אין כסף, מכה איש לפי שאין לו כסף הכהו, רמז שלשה דברים מעבירין את האדם על דעתו דקדוקי עניות וכו' (ד). בס"א: ויצאה חנם אין כסף ס"ת המן, שקנה ישראל מן אחשוורוש בלי כסף שנאמר (אסתר ג יא) הכסף נתון לך, והקב"ה הצילם בלי כסף שנא' (ישעיה נב ג) חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו. ד"א לפי שאמה העבירה שאינה עובדת את הבן אחר מיתת האב (כ) תהרוג אדוניה כדי שתצא לחירות, לכך סמך לה מכה איש.

(יג-יד) אשר יגוף שמה, וכי יזיד רמז עתיד יואב להרוג אבנר בערמה וינוס אל המזבח ושם יקחו אותו למות (ט), יזיד גי' זה יואב, רעהו גי' זהנן אבנר. אשר יגוף שמה וכי יזיד רמז עתיד יואב להרוג אבשלום שרצה להכות את אביו, וסמך ליה וגונב איש שאבשלום גנב לב בית דין ולב אביו (ט), וסמך ליה ומקלל אביו שענה פילגשי אביו וקלל לאביו, וכי יריבון הראה לו דבר המלחמה שהיתה ביער ונהרג אבשלום.

וכי יריבון מריבה בדברים הוא, ולבסוף והכה איש, אבל ינצו מריטת שער. וכי יריבון, ומקלל שהיו מריבין בני דן עם בן הישראלית וקלל וברך את השם (ט).

(יט) אם יקום מתחיל בא' ומסיים בא' ורפא ירפא כלומר שהיסורין שהקב"ה גוזר באותו יום שגזור ילכו להם וע"י אותו סם וע"י אותו אדם.

(כא) אך אם יום מתחיל ומסיים בא' כלומר מעת לעת בעינן (ט).

(יט) רק שבתו צער נזק. שבתו ב ו ש ת, וריפוי ושבת בהדיא כתיבי (ל).

(לא) או בן יגח בגי' בחלם. (או בן יגח) או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו בגי' הרוואה שור בחל(ו)ם נגחו הויין לו בגים המנגחין בהלכה (ל).

(כט) וגם בעליו יומת, ואם כופר רמז יומת ממון (ל). סמוך לעבד וכי יגח שור לומר כשם שאומרים על שורו שמת המקום ימלא חסרונך כך אומרים על עבדו

(יט) מכילתא, ועי' ברוקח שזה גי' של שש שנים יעבד. (כ) כתובות לו, ב. (כא) קידושין ד, א. (כב) הסמיכות הנ"ל. (כג) עי' ילקוט משלי שם. (כד) עירובין מא, ב. (כה) קידושין יז, ב. (כו) מכות יב, א. (כז) סוטה ט, ב. (כח) ויק"ר פלב ג. (כט) מכילתא. (ל) ב"ק פג, ב. (לא) ברכות נו, ב. (לב) סנהדרין טו, א.

שמת(ג). וסמך כי יגח לכי יפתח, לומר שור ולא אדם(ד). כי יפתח, כי יגוף, כי יבער, כי תצא אש, הם ד' נזיקין(ה).

(לד) והמת יהיה לו, וכי יגוף (בגניבה) [בגניפה] בעלמא(ו).

(כב, ה) ומצאה קוצים ונאכל גדיש ס"ת שלמה, נדרש בפי הכונס(ז) על בנין הבית שבנה שלמה, אני הצתי אש בציון וכו', לכך משוש כל המתאבלים עליה (ישעיה סו י) ס"ת שלמה. המבער באתב"ש עולה בגי' ת"י, שנות בית ראשון(ח). המבער באתב"ש עולה ת"ץ, כמנין שנים שמחרכן בית ראשון עד חורבן בית שני. (יד) אם שכיר הוא, כי יפתח לומר עשה לי שירים ונומים וטבעות ואתקדש לך הרי זו מקודשת(ט).

(טו) כי יפתח, מכשפה כשפיתה אותה עשתה לו כשפים. דבר אחר מרבה נשים מרבה כשפים(מ).

הבתולות, מכשפה לומר בתולה צליינית(מא) פי' עודה קטנה מתמדת יום ולילה אל התפילה.

(יז) מכשפה, כל שוכב דרך המכשפים להעביר ז' מיני זכור על העין(מב). ד"א מה שוכב עם בהמה כסקילה אף מכשפה בסקילה(מג). ד"א דרך המכשפים לשכב עם בהמה כמו בלעם הקוסם ששכב עם אתונו(מד). כל שוכב עם אותיות בלעם.

(ח) כל שוכב, זובח לומר כל הזבחים שזבח בלעם תועבה.

(מ) עד זקנא (ישעיה מו ד) נוטריקון זיבוח קיטור ניסוך השתחויה. אני הוא וכו'.

בס"א: (יד) אם שכיר הוא בא בשכרו ר"ת אשה, לומר אפי' אשה צריך לתת לה שכירות יומה.

עוד (יט) זובח לאלהים יחרם יחרם גי' רגימה(מו). ליי לבדו, וגר לומר גר שמקריב קרבנות לגבוה אין לומר בשביל שעבד ע"ז אין מקבלין הימנו. סמך ע"ז לגר, מ"ח פעמים(מז) הזהירה עליו תורה כע"ז.

לג) ברכות טז, ב. לד) ב"ק נג, ב. לה) שם ב, א. לו) ע"י שם ב, ב וברש"י ד"ה כתיב. לו) ס, ב. לח) יומא ט, א. לט) קידושין מח, א. מ) אבות פ"ב מ"ו. מא) סוטה כב, א. מב) סנהדרין סה, ב. מג) שם סז, ב. מד) שם קה, ב. מה) קאי על הפסוק זבח וגוי בלתי לה' לבדו. מו) סנהדרין נג, א. מז) ע"י

סמך גר לאלמנה ויתום שאין להם עזר. כאן הקדים גר לאלמנה ובהיה עקב י'
(ח) אלמנה לגר, לפי שהוצרך כאן ע"ז סמוך לגר ואלמנת ממ) המגדלת יתומים.

ובניכם יתומים, אם כסף בעון ריבית מט).

(כד) לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך בגי' אחד הלוח ואחד
המלוה אחד העדים אחד הערב אחד הסופר עוברים בלאו נ).

(כה) אם חבל תחבל, אלהים לא תקלל לפי שמלוה לו צריך למשכנו בב"ד,
ויזהר שלא יקלל הדיין שמשכנו.

(כז) מלאתך סמך לא תקלל לפי שמדבר בביכורים ואין המקלל יכול לברך נ).

(כז) ונשיא בעמך לא תאור העיין משוכה למעלה נ), רמז שהנשיא עולה
למעלה משבעים זקנים בגדולה, ואותו גובה עשוי כז', מפני ששבעים זקנים בשבעה
שורות היו יושבים בכל שורה עשרה נ).

(כח) לא תאחר בכור בניך שאסור לאחר פדיון בנו יותר משלשים יום נ).

(כט) וביום השמיני תתנו לי, ובשר בשדה טריפה לומר הוציא העובר את
ידו הרי הוא כנפל נ).

(ל) לכלב תשליכון אותו, לא תשא שמע שוא כל המספר לשון הרע ראוי
להשליכו לכלבים באילו עוברים נ) ובמכות ט).

(כג, א) שמע שוא, לכלב ז"ש השבטים נשסה בו הכלבים ביוסף שהוציא דיבה
ושוא נ).

(ח) דברי צדיקים, וגר לא תלחץ אם אתה לוחצו חוזר לסורו ויפלה דברי
תורה צדיקים. וסמך ליה ושש שנים [וגו'] שלא תאמר אין אני לוחצו ואיני מפרנסו,
לכך סמך לו ואכלו אביוני עמך והגר בכלל.

(ט) בארץ מצרים, ושש שנים כי ו' דברים בפסחים נ).

ב"מ נט, ב. מח) ברוקח: ואח"כ אלמנה וכו'. מט) כ"ה ברוקח ובכע"ט. נ) ב"מ
עה, ב. נא) והוסיף ברוקח כי אין קטיגור נעשה סניגור. נב) ס' תגין. נג) עי'
סנהדרין לרב, לו, א. נד) בכורות מח, א. נה) עי' חולין סח, א. נו) ל"מ שם
אלא בערבי פסחים קיח, א. נז) כג, א. נח) ב"ר פפ"ד יד. נט) ברוקח: בפסוק

(י) את תבואתה, והשביעית פירות ערב שביעית שנכנסו לשביעית(ס).

(יא-יב) תשמטנה הרי שביטת הארץ, ולבסוף שורך וחמורך הרי שביטת בהמתו.

(יג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לרבות שביטת כלים(ק). ושם אלהים אחרים לא תזכירו, שלש רגלים דכתי' בנעמן (מ"ב ה יח) בבוא אדוני בית רמון וכו', ג' השתחוואות באותו פסוק. ועוד סמך ג' רגלים לע"ז, כל המבזה המועדות כאילו עובד ע"ז(סג).

וסמך ליה את חג המצות מה חמץ במשהו אף ע"ז(סג). תשמור זכור מה שעשיתי בכל אלהי מצרים.

(יח) חלב חגי(סד) לא תלין בכורי אם תביא ביכורים אברך בהמתך בחלב ולא תהיה משכלה ועקרה.

(יט) לא תבשל גדי רמז אין ליקח מינקת (את) חבירו עד שתגמול את בנה כ"ד חדשים(סו). תבשיל ימים הוא נמשך בחלב אמו, זהו אל תשג גבול עולם (משלי כג י) קרי ביה גבול עולם(סו), ו ב ש ד י יתומים אל תבוא (שם) לשון שדים. ראשית בכורי וסמך ליה לשמור בדרך רמז שלוחי מצוה אינם ניזוקים. ולהביאך רמז אף בחזרה(סו). בחלב אמו, שולח מלאך בפסיק[ת]א(סו) בזה נצח משה המלאכים כשאמרו מה אנוש (תהלים ח ה) והלא אכלתם בשר בחלב בבית אברהם דכתיב (בראשית יח ח) ויקח חמאה וחלב וכן הבקר.

(כ) הנה אנכי בזכות אנכי עשרת הדברות. שולח מלאך משמע מלאך אחד לרבים, וכתי' (תהלים צא יא) כי מלאכיו יצוה לך משמע רבים ליחיד, וכן חונה מלאך יי סביב ליראיו (שם לד ח), אלא זכותא דרבים נפיש ואין צריכים כ"כ שימור כמו יחיד. מלאך לפניך לשמור בדרך בגי' [ב]מטטרון המלאך שר הפנים(סו).

(כא) פי שמי בקרבן בספר המרכבה(ט) קורא לו יי קטן בפני כל פמליא של מעלה ובלבו חקוק שם הגדול והוא מנהיג של מעלה מטטרון כמו מיטטור בתחילת

וימרו את חייהם בעבודה קשה. (ס) מכילתא יעו"ש. (סא) שבת יח, א. (סב) פסחים קיח, א. (סג) ע"ז עד, א. (סד) ברוקה: חגי, ראשית ביכורי אדמתך אם תהיה זהיר בביכורים וכו'. (סה) כתובות ס, א. (סו) ירושלמי סוטה פ"ד ה"ג. (סז) פסחים ח, ב. (סח) פדר"כ דף צט, ב. (סט) סנהדרין לח, ב. והובא ברש"י. (ע) ע"י אוצר מדרשים עמ' רפז.

בראשית רבה פי' מנהיג עט), וכל רצונו וחפצו עושה, ולפי שהשם חקוק בו השמר מפניו וכו', במיטטרון בגי' יהוה צבחר ענ). פי שמי בקרבו כמין טבלאות יש לו כנגד לבו יי במ, וזהו שם יי בא ממרחק (ישעיה ל כז עג), וזהו שיסד עט) ציר נאמן יי במ ועל לבם שמו חקוק בטבלאות עט). ד"א זה מיכאל היה עט), מלאכי אותיות מיכאל, והוא נקרא ה מ ש ל (איוב כה ב עט), באתב"ש ציבך כמיכאל גי', ו פ ח ד (שם) זה גבריאל, באתב"ש פוסק גי' גבריאל, הוא פוסק הכל למעלה, לכך נקרא פיסקון עט) כיון שהוא פוסק שוב אינו פותח.

(כו) לא תהיה משכ"ה ט' תיבות בפסוק, כנגד ט' חדשי העיבור. את מספר ימיך אמ"ל ימי שנותינו בהם שבעים שנה (תהלים צ י) חוץ משנה שנולד בה ושנה שמת, ימיך ואם בגבורות שמונים שנה (שם), ימי שני חיי האדם בכל"ח (איוב ה כו) שהוא ששים עט), כנגד ששים אותיות מילוי של אלפא ביתא, אל"ף בי"ת גי'מ"ל דל"ת ה"א ו"ו זי"ן חי"ת טי"ת יו"ד כ"ף למ"ד מ"ם נו"ן סמ"ך עי"ן פ"ה צד"י קו"ף רי"ש שי"ן ת"ו. לכך בן ס' לזקנה פ), וכנגד ששים פעמים שאומרים קדיש בשבוע, ששים המה מ ל כ ו ת (שה"ש ו ח), שאומרים וימליך מלכותיה, וימי שנותינו שבעים נגד התורה שנדרשת בע' פנים לתורה פט), סו"ד יי ליראיו (תהלים כה יד), שבעים שמות להקב"ה פנ) במדרש שיר השירים ע' מלאכים ממונים על ע' אומות פג), וכן ע' פסוקים בחומש סופן אלהים או אל, ושבעים שמות לתורה ושבעים שמות לירושלם ושבעים שמות לישראל מד). ואם בגבורות שמונים שנה, פ' פעמים בחומש אני יי, פ' אותיות מבראשית עד ויאמר אלהים יהי אור, כי אני יי עשה כל (ישעיה מד כד, מה ז).

(כה) וברך את לחמך ואת מימך והפרתי מחל"ה כי מן הלחם ומן המאכל באים החלאים, והמלח והלחם מסיר את המחלה פפ) עם מימך, קיתון של מים ופת שחרית היא מבטלתן כמו שאחז"ל פו), את לחמך ואת מימך, לא תהיה משכ"ה בארצך כי מאחרי שיברכך לא תהיה הארץ משכלת, כמו יריחו שהיו המים רעים והארץ משכלת (מ"ב כ יט). ולא יהיה בהם נגף סמך אצל מזבח פט), רמז פושעי ישראל אין אור של גהינם שולט בהם ק"ו ממזבח הזהב פט).

עא) עי' רמב"ן. עב) בפסיקתא דר"כ פ' בחודש השלישי והובא ברש"י שדי בגמטריא מטטרון. עג) שו"ט יז ג. עד) במו"ז: וזהו שיסד הפייט ד' במ. עה) פסיקתא דר"כ שם. עו) מדרש אגדה, עי' רבינו בחיי. עז) ב"ר פי"ב ח. עח) עי' רש"י סנהדרין מד, ב. עט) מו"ק כא, א, ירושלמי בכורים פ"ב ה"א. פ) אבות ספ"ה. פא) במדבר פי"ג טו. פב) שם פי"ד כד. פג) עי' פדר"א פכ"ד. פד) במדבר"ר שם. פה) רש"י במדבר יח יט כרית מלח עולם כרת כרית עם אהון כדבר בריא ומתקיים ומכריא את אחרים. פו) ב"ק צב, ב. פז) אולי כונתו ללקמן ל יב. פח) עירובין יט, א.

(כד, ה) ויעל עולות בגי' בכורות פט).

(ג) נעשה בגי' בכתב.

(ז) נעשה ונשמע בגי' מאה ועשרים וני' בוא נ, ק"כ רבוא מלאכי השרת באו והכתירו אותם והלכישום כסות העולם הבא וחגרו אותם כלי זין ששם המפורש חקוק עליו נ, ושם עולם אתן לו אשר לא יכרת (ישעיה נו ה) ואין מלאך המות שולט בהם ולא אומות הורגים בהם כלל וזהו שאמר נ) עטיפת הזין צהלה ורינה.

(י) [ישראל] ותחת רגליו מלמד שדמות יעקב חקוקה בכסא נ), לכך אמר יעקב את רחל (בראשית ל ב) התחת אלהים אנכי גי' כסא.

(א) וא"ל משה אמר בשלהי אחד דיני ממונות נ) דריש לה שפיר.

ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א י) ס"ת תמים, וזהו וראית את אחורי (לקמן לג כג) בגי' בדמות יעקב שחקוקה בכסא, לכך אמר יעקב כנ"ל.

(יב) התורה והמצוה בגי' נביאים וכתובים הם תורה נ).

(יח) ארבעים יום וארבעים לילה כנגד יצירת הולד נ), והתורה מטהרת כמקוה מ' סאה נ), מ' פעמים ארון סתם בחומש, מ' סאין תתק"ס לוגין, ומ' יום הם תתק"ס שעות, בן מ' לבינה נ), ולכן ברוך שנתן תורה לעמו ישראל נ) יש בו ארבעים תיבות. עד כאן.

ליקומים:

(כב, ז) אם לא ימצא הגנב ונקרב ר"ת אליהו, מכאן ארז"ל ק) ממון המוטל בספק יהא מונח עד שיבא אליהו נ).

(כא) כל אלמנה ויתום לא תענון ס"ת אמן, מכאן שלא לענות אמן יתומה נ).

(כא, לג) וכי יפתח איש בור ר"ת אותיות איוב, וכן כי יכרה איש בור ולא אותיות איוב, והבן.

פט) זבחים קטו, ב. צ) שבת פח, א. צא) שמו"ר פמ"ה ג. צב) פייט למוסף יום ב' רשבעות. צג) סוטה יז, א. צד) לח, ב. צה) ברוקח: בגי' הם תורה נביאים, כתבתי כתובים. צו) נדה ל, א. צז) מקואות פ"א. צח) אבות ספ"ה. צט) כנ"ר עם לך ה' הגדולה וכו' שבהוצאת ס"ת. ק) ב"מ ג, א. א) הובא בנח"ק. ב) ברכות מז, א.

(כב, טו) בשכרו וכי יפתה איש בתולה ר"ת [ב]איוב.

(טז) אם מאן ימאן אביה וכו'. במהר הבתולות קרי ביה כמה ר', מכאן לבתולה מאתים זוזג).

(כד, יא) וא"ל אצילי בני ישראל ל"א שלח ידו ויחזו את האלהים ס"ת מתו, והם נדב ואביהוא נרמזו כאן מיתתם כמו שארז"ל (ז) על ל"א שלח ידו מלמד שהיו ראויים להשלחת יד. ונקראו בשם אצילים לפי שנשמתם היתה מעולם האצילות ה). כן מצאתי כתוב.

פרשת תרומה לה"ר אפרים זלה"ה

(כה, ב) ויקחו ל' תרומה, תרומתי, התרומה, כנגד ג' תרומות, עין יפה ועין רעה ועין כינונית^א, וכולם נרמזים בזה הפסוק, ל' גי' מ', עין יפה א' מארבעים, ב' גי' נ', עין כינונית אחד מחמשים. מאת ב' ר"ת ס"ז בגי', עין רעה אחד מס', ובאלפא ביתא הם סמוכים זה אצל זה מ' נ' ס'. כל מלאכת המשכן נרמזת על התורה. ויקחו אין קיחה אלא תורה שנא' (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם. ל' לשמי, כל העוסק בתורה לשמה כדאי שיהיה לו הרמת ראש^ג. תרומה אותיות תורה מ', התורה שניתנה למ' יום שנא' (לעיל כד יח) ויהי משה בהר מ' יום ומ' לילה^ד. מאת ב' איש אלו ישראל שני' (דברים כג ט) כל איש ישראל, ולא גוים, גוי שעוסק בתורה חייב מיתה^ה כי הם נצטוו על העריות^ו, והתורה היא ארוסתנו שנא' (דברים לג ד) מורשה קהלת יעקב, קרי ביה מאורשה, וכיון שעוסק בתורה כאילו בועל ארוסתנו^ז. ידבנו לבו לעולם יעשה אדם תורתו חפץ שנא' (תהלים א ב) כי אם בתורת יי חפצו. תקחו כלומר תקנו, אמת קנה ואל תמכור (משלי כג כג). תרומתי אותיות מתורתי. ל' גי' מ', ארבעים יום איחרה התורה עד שניתנה, כי בשביעי עלו מן הים ומיד לאחר ג' ימים היתה ראויה להנתן, הרי עשרה ואיחרה ארבעים. שלשה תרומות כולם רמז לתורה, עין יפה א' מארבעים רמז לתורה שנתנה למ' יום, עין כינונית א' מחמישים רמז לחמישים שערי בינה^ח, נ' ימים בין פסח לעצרת, עין רעה א' משישים כנגד ס' מסכתות בר' סדרי משנה.

(ג) וזאת התרומה אשר תקחו ס'ת אותיות תורה, ואין וזאת אלא תורה שני' (דברים ד מד) וזאת התורה אשר שם משה. זהב שנא' (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב. ובספא אם תבקשנה כנסף (משלי ב ד). ונחשת ונוצצים כעין נחושת קלל (יחזקאל א ז) אלו תלמידי חכמים שמתנוצצים זה בזה בהלכה^ט. ד"א זהב נוטריקון זה העוסק בתורה, כלומר שעוסק בה לשמה לא על מנת לקבל פרס וליהנות ממנה. ובספא הלומד על מנת לקבל פרס וליהנות ממנה^י, כי כמו כן מדה במדה היא כמו

(א) תרומות פ"ד מ"ג. (ב) כ"ה בבעה"ט ע"ש. (ג) בכתי"ב: כי כל העוסק בתורה לשמה התורה מגדלתו ורוממתו. (ד) מנחות צט, ב. (ה) סנהדרין נט, א. (ו) שם נו, א. (ז) ע"י פסחים מט, ב. (ח) ר"ה כא, ב. (ט) בכתי"ב נוסף: ומתיוון נציצית כמו ניצוציה של אש היוצאת מתחת הפטיש. (י) בכתי"ב: וכסף ר"ת והלומד כאילו סוכרן פרס, ואפי' הכי מזה טובה היא כדאחז"ל לעולם וכו'.

שאחז"ל (א) לעולם יעסוק אדם בתורה ואפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ונחושת זה העוסק בה ואינו מקיים מצותיה ומהפך ד"ת למינות. וכנגדם רמז ג' תכלת וארגמן ותולעת שני, ואותם ג' רמז על קיבול שכרה (י), ואותם ג' תכלת כנגד העוסקין בתורה על מנת שלא לקבל פרס, התכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד (י), וארגמן כנגד העוסקין בתורה ע"מ לקבל פרס שמתוך שלא לשמה בא לשמה שזוכין להיות במחיצת מלאכי השרת אוריאל רפאל גבריאל מיכאל גוריאל ר"ת ארגמן, תולעת שני כנגד לומדי תורה שאינם מקיימין מצותיה ומהפכין ד"ת למינות שהם יורדין לגהינם ואינם עולים שנא' (ישעיה סו כד) כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה. ד"א זהב ב' ובה' ובב' אנו קורין בתורה.

(ה) ועורות אלים מאדמים אלו בני אדם שאין בידם אלא מצות מילה בלבד. ועורות תחשים אלו פריצים הממהרים לעשות רע כמ"ש (איוב לא ה) ותחש על מרמה רגלי. ועצי שימים אלו השוטים שבהם שאינם יודעים לא טוב ולא רע והם כעץ בעלמא, וכולם יש להם חלק לעה"ב שני' (ישעיה ס כא) ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ.

(ו) שמן למאור מי שמדליק שמן לעסוק בתורה שנקראת מאור שנא' (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור, וכתב' (שה"ש א ג) לריח שמניך טובים. למאור ל"ם א ו ר, כלומר התורה שנדרשת בע' פנים (י). בשמים לשמן המשחה חמרא וריחני פקחין טו).

(ז) אבני שוהם (ואבני) לוחות (האבנים) [הראשונים], ואבני מילואים לוחות שניות שבהם השלים הקב"ה חסרון הראשונים שנשברו, וכן תרגם טו) אבני אשלמותא, שהם אותיות משה.

(ח) ועשו לי מקדש בתי כנסיות ובתי מדרשות שנא' (תהלים פז ב) אוהב יי כל שערי ציון מכל משכנות יעקב.

(ט) תבנית המשכן אותיות השם כן. כלומר הקב"ה משרה שכינתו בין עוסקי תורה כמ"ש רז"ל (י) ואפי' אחד היושב ועוסק בתורה שכינה עמו שנא' (איכה ג כח) ישב בדד וידם כי נטל עליו.

י"ג תרומות נאמרו כאן כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם (י), י"ג פעם נז' ברית כפ' מילה, י"ג אותיות באבות, י"ג אותיות מא' ועד מ' וכן ממ' עד ת' וסי'

(א) פסחים נ, ב. יב) בכתי"ב: שכר של אותן ג'. יג) חולין פט, א. יד) אותיות דר"ע. טו) יומא עו, ב. טז) בכתי"ב תרגם יהונתן, וכ"ה בתרגום אונקלוס. יז) אבות פ"ג מ"ב. יח) סנהדרין פו, א.

אמת, שנא' (ירמיה ב כא) ואנכי נטעתך שורק כלה זרע אמת, בן י"ג שנה ראוי לירד לפני התיבה *יט) וסי' (ישעיה מג כא) עם ז"ו יצרתי לי תהלתי יספרו.

נחזור לענין ראשון לפרש זאת הפרשה על פי הסוד. דע כי מאהבת יי את ישראל הישרה שכיתו ביניהם שנא' (לק' כט מה) ושכנתי בתוך בני ישראל, ושכנתי אותיות ושכינת *י), ולכן נעשה המשכן מעין דוגמא של מעלה כאשר נפרש בע"ה. נפרש תחילה המשכן, וזה כנגד זוהר הוד השכינה שנא' (איוב לו כב) מצפון זהב יאתה על אלוה נורא הוד, ובסוף כנגד מדת החסד, ונחישת כנגד מדת הדין שנא' (תהלים פט טו) חסד ואמת (נפגשו) יקדמו פניך, ותבליט כנגד כסא הכבוד כמ"ש רז"ל יט) תכלת דומה לים וים דומה לרקיע וכו', וארגמן יריעות ארגמן הפרוסות לפני כסא הכבוד, ולא יריעות ארגמן ממש אלא מלאך גדול ונורא ושמו הדרניאל, והוא עולה בגי' וארגמן, וכן בגי' היריעה, לפי שהוא משתטח כיריעה לפני הכבוד וכו' כמה מיני גווני זוהר. ד"א ארגמן כנגד מלאכי השרת המשרתים סביבות כסא הכבוד כנז"ל, אוריאל מהלך לפניו שנא' (לק' לג כג) לפני א' י' ר' א' אותיות אוריאל, ושאר ד' מלאכים נקראים ד' מחנות שכינה הם המקיפים את כסא הכבוד כדאי' בספר היכלות כ). תולעת שני כנגד דמות דיוקן יעקב אבינו שחקוק בכסא הכבוד *כ), ויעקב נקרא תולעת שנא' (ישעיה מא יד) אל תיראי תולעת יעקב, ושש כנגד חיות הקדש שכתוב בהם (שם ו ב) שש כנפים שש כנפים לאחד, ועזים קרי ביה ועזים, כנגד ד' גיבורים מופלאים ונוראים העומדים על פתח ההיכל כה). ועורות אלים מאדמים כנגד נהרי אש ונהרי גחל ונהרי לפיד נהרי לגיון שהם סביבות כסא הכבוד, ועורות תחשים כנגד חשמל, כמו שהתחש הזה יש בו כמה מיני גווני כה) כך חשמל כמגיינו כג) יש בו מיני זוהר כה), ועצי שטים נתפרש במקומו, שמן למאור הם ע"ב שמותיו המפורשים המלוכשים אש זוהר ואור גדול ופורחים למעלה למעלה, וקורים אותם מלאכי השרת בני אלהים, והם נקראו שמן שנא' (שה"ש א ג) שמן תורק שמך, שמן באתב"ש ביט, גי' אהיה. בשמים לשמן המשחה כנגד עץ החיים שבו ח' מיני בשמים. שתי אבני שהם כנגד חמה ולבנה, ואבני מילואים י"ב כנגד י"ב מזלות, ד' טורי אבן, כך נחלקים י"ב מזלות לד' חלקים, טלה אריה קשת אש, שור בתולה גדי עפר, תאומים מאזנים דלי רוח, סרטן עקרב דגים מים כה).

(ח) ועשו לי מקדש ולא משכן. ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם נו)

כי הגה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מ"א ח כז).

*יח) עי' תוס' מגילה כד א ד"ה ואינו. יט) חולין פט, א. כ) פ"ו, אוצר מורשים עמ' ק"י. *כ) ב"ר פפ"ב ב. כא) עי' פרקי היכלות פ"ז, אוצר מדרשים עמ' ק"א. כב) עי' תנחומא תרומה ו, שבת כח, ב. כג) דהיינו שע"ח. כד) עי' חגיגה יג, א. כה) עי' רש"י ר"ה יא, ב. כו) בכת"ב: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ס"ת

(ט) תבנית המשכן מה"ש כן (ו), כלומר כאן השרה קב"ה שכינתו.

ונחזור לפי הראשון.

(י) ועשו ארון עצי שטים ירמוז לת"ח שהוא ארון של תורה, אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו הרי חמשה אמות ומחצה, וכל אמה בה ששה טפחים (כ), הרי ל"ג טפחים, וחש"ה (תהלים קיט יח) ג"ל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

(יא) מבית ומחויץ שצריך ת"ח להיות תוכו כבדוקט), ביום (ז) שמינו את ר' אלעזר בן עזריה נשיא אמרו כל מי שאין תוכו כבדו אל יכנס כאן (ב).

ד"א אמתים וחצי ארכו הרי ט"ו טפחים, וכל טפח ד' גודלים הרי ס' גודלים, כנגד ס' מסכתות שנא' (שה"ש ו ח) ששים המה מלכות (ג), וס' רבוא עוסקים בה, ומתברכים בס' אותיות של ברכת כהנים, ששים גבורים סביב לה (שם ג ז) כלומר ס' מסכתות מקיפים לחמשה חומשי תורה, אמה וחצי רחבו הם ל"ו גודלים, כנגד ל"ו מסכתות שיש עליהם תלמוד, שנא' (חבקוק ג ו) הליכות עולם ל"ו, הלכות כתי' (ג) כלומר הלכות שרוב העולם עוסקים בהם הם ל"ו, כי סדר זרעים וטהרות אין רוב העולם עוסקים בהם. ואמה וחצי קומתו כנגד ל"ו צדיקים שיש בעולם (ד).
זר זהב כתר (נורא) [תורה] (ה), זר למפרע רז, ולא עוד אלא שמגלים לו רזי עליונים ותחתונים (ו).

(יב) ארבע טבעות זהב ד' סדרים שבהם ל"ו מסכתות.

(יג) ועשית בדי עצי שטים אלו התלמידים שנא' (ירמיה נ לו) חרב אל הבדים ונאלו, ודרשו רז"ל (ז) אלו ת"ח שיושבין בד כבד ועוסקין בתורה ובמצות (ח).

(יד) והבאת את הבדים בטבעות כלומר תביא אותם בעומק ההלכה. לשאת את הארון בהם כלומר ע"י תלמידים הרבה מתנשא ומתעלה כמ"ש (ט) אותו חכם הרבה למדתי מרבתי ומחבירי יותר ומתלמידי יותר מכולם.

ישי, רמו שעתידין לצאת בן מישי שיבנה ב"ה ולא משכן. (כו) בכת"ב: הוא שם של ע"ב. (כח) מנחות צח, א. (כט) יומא עב, ב. (ל) בכת"ב: קודם שמיני וכו' שאין תוכו כבדו יצא מבית המדרש מאת ר"ג וביום שמיני ר"א בן עזריה החזירם. (לא) ברכות כה, א. (לב) שהשיר פ"ו יד, במ"ד פ"ח יז. (לג) ע"י מגילה כה, ב. (לד) סוכה מה, ב. (לה) כ"ה בכת"ב. (לו) ע"י אכות פ"ו ה"ב. (לז) ברכות סג, ב. (לח) בכת"ב ליתא ובמצות. (לט) תענית ז, א.

(טו) יהיו הבדים לא יפורו ממנו שלא יפנו התלמידים ימין ושמאל אלא יבינו הדבר על בוריו.

(יח) ועשית שנים כרובים כאפי רביא מ), שלא ימעטו משני תלמידים כדי שיחדדו זה את זה בהלכה מ), קנאת סופרים תרבה חכמה מ). מקשה תעשה אותם אין התורה מתקיימת אלא במי שמקשה עליה מ).

(כ) פורשי כנפים למעלה שיפרשו ידיהם לאביהם שבשמים ויבקשו רחמים שיהא תלמודם מתקיים בידם. ופניהם איש אל אחיו ס"ת משל, כי הכל דמיון ומשל הוא כדאי במדרש [תנחומא] שמדמה מלאכת המשכן לעולם הזה.

(כב) ונועדתי לך שם שנים שיושבים ואין ביניהם בתורה) נויש ביניהם דברי תורה שכינה שרייה ביניהם שנא' (מלאכי ג' טז) אז נדברו יראי יי איש אל רעהו וכו' מל). מבין שני הכרבים ר"ת משה, כלומר שילמדו הלכה למשה מסיני.

ועתה נפרש על פי הסוד.

(י) ועשו ארון תחילה צוה על הארון להודיע חשיבותה של תורה לישראל שצוה לעשות לה בית קודם לשכינה. אמתים וחצי ארכו והם ט"ו טפחים, וכך ג' רוחות העולם מהלך כל אחד (תק) ט"ו מאות שנה ומתקיים בזכות התורה שבארון, ורוח צפון פתוח חתום למעלה א"ה ולמטה י"ה מ) והוא גי' ט"ו, ואמה וחצי רחבו הן ט' טפחים, כנגד ט' גלגלים. ואמה וחצי קומתו הם ט' טפחים, כנגד ט' מראות לכבוד מ), והלומד זוכה ורואה פני שכינה. ולמה של עץ, לומר לך שהקב"ה משרה שכינתו את דכא ושפל רוח מ).

(יא) מבית ומחויץ תצפנו שהקב"ה מלבישו זוהר ענני כבוד. ועשית עליו זר למפרע רז, כלומר כתר תורה זכה זר ולא זכה זר, אכתב לו רובי תורתו כמו זר נחשבו (הושע ח ב), זר למפרע רז, כי כל רזי עליונים ותחתונים נרמזים בתורה.

(י) ר"א אמתים וחצי ט"ו טפחים והם ס' אצבעות, ס' מאות הוי העולם שהם ר' אלפים מ) ומתקיים בזכות התורה מ), ושמות ס' אותיות בפסוק (לעיל יד כד) ויהי באשמורת הבקר, ושמות ע"ב מפורשים יוצאים ממנו, וטוב לומר זה הפסוק

מ) ע"י חגיגה יג, ב. מא) ב"ר פס"ט ב. מב) ב"ב כא, א. מג) ע"י ברכות סג, ב. מד) אבות פ"ג מ"ב. מה) ע"י פדר"א פ"ג. מו) ע"י ויק"ר פ"א יד. מז) ישעי' נז טו. מח) סנהדרין צז, א. ע"ז ט, א. מט) פסחים סח, ב.

לשאלת חלום ועל פי הקבלה. וזהו רמז למ"ש רז"ל (חלום א' משישים בנבואה. ואמה וחצי רחבו הם ל"ו אצבעות, כנגד ל"ו אלף רבוא פרסאות שרחוקים שרפים מן השכינה שנ' (ישעיה ו ב) שרפים עומדים ממעל לו"נא). ואמה וחצי קומתו ל"ו אצבעות ב"פ ל"ו כנגד ע"ב שמות המפורשים, ובהם נבראו עליונים ותחתונים שנא' (תהלים פט ג) אמרתי עולם חסד יבנה, חסד גי' ע"ב, ובהם נברא העולם שנא' (ישעיה יט א) הנה י"י רוכב על ע"ב קל. במה זכה עץ שיטה להיות תיק לתורה ולעשות ממנו משכן העדות, נלע"ד שטה בגי' שדי. (רמז) [כמן] שעץ שטה גבוה מכל שאר האילנות, כך [הקב"ה דכתיב] (תהלים צה ג) כי גדול יי על כל אלהים, שטה גי' מטרום נ). וגי' מטטרון.

שני בדים, שני תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה.

(יב) שתי טבעות שני טבעים לתורה, כמ"ט פנים טהור וכמ"ט פנים טמא נ), וחש"ה (משלי ב ד) וכמטמונים תחפשנה, קרי ביה וכמ"ט מונים. ודגלו עלי אהבה (שה"ש ב ד) מגין ודגליו פנים נד). ומגין אהב"ה מדות התורה נדרשת נ).

(יד) הארץ חסר ו' כתיב, גי' נור, וגלגלוהי נור דליק (דניאל ו ט) הלא כה דברי כאש נאום יי (ירמיה כג כט).

(טז) העדת חסר ו', אותיות הדת ע', בע' פנים התורה נדרשת ט).

(יא) זר גי' אור, כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו כג), וכל מי שעוסק בתורה הקב"ה זורעה לו שנא' (תהלים צו יא) אור זרוע לצדיק, ואוכל הפירות בעה"ז והקין קיימת לו לעה"ב ט). ה' פעמים אור נז' כפ' בראשית כנגד חמשה חומשי תורה.

(יז) ועשית כפורת זהב וזהב טהור כפרת כתיב, כי התורה מכפרת (עון ו) עונותיהם של ישראל שנא' (משלי טז ו) בחד ואמת יכופר עון, ואמת היא התורה שנ' (שם כג כג) אמת קנה ואל תמכור. זהב זין הי' בית ס"ת ניה, והוא משם ע"ב. ועוד גי' כתם, וחש"ה (שה"ש ה יא) ראשו כ ת ם פז גי' סר ניקם, ובאותו שם נגלה הקב"ה על האדם בשעת פטירתו, צדיקים רואים אותו ומשלימין לו את נפשם ומשתחווים לו שנא' (תהלים כב ל) לפניו יכרעו כל יורדי עפר, רשעים רואים אותו וחורקים את שיניהם שנא' (שם קיב י) רשע יראה וכעס שיניו יחרוק ונמס, וחש"ה (במדבר יד

ג) ברכות נז, ב. נא) מע"ת עמ' לו ז, אותיות דר"ע. נב) בכתי"ב טטרוסיי.
גג) קה"ר פ"ח ג. נד) סופרים פ"ו. נה) סנהדרין פו, א. נו) אותיות דר"ע.
נז) פאה פ"א מ"א.

(ט) סר צילם מעליהם גי' סר ניקם עליהם. זהב באתב"ש עצש, והוא בגי' כתם, זש"ה (איכה ד א) ישנא הכתם הטוב, כביכול בעת רצון מראה פנים שוחקות ובעת הזעם מראה פנים זועמות, אעפ"כ לא ישתנה מהותו.

(יח) שנים כרובים רמז לשני ת"ח שיהיו נוחים זה לזה בהלכה (מ) ומתנהגין באהבה שני' ופניהם איש אל אחיו ס"ת אותיות שלום.

(יז) אמתים וחצי ארבה ואמה וחצי רחבה הם כ"ד טפחים, כנגד כ"ד ספרים (ט), כ"ד משמרות (ס), כ"ד מתנות כהונה (סא), כ"ד מסכתות שאין להם גמרא, והתורה נקראת כתר שני' (משלי ח טו) בי מלכים ימלוכו ורוזנים יכתירו דעת, והכתר הגדול והנורא יתברך אזבוגה שמו והוא בגי' כ"ד. ארון ט' וכפורת טפח הרי' (שדה סג), כנגד עשר ספירות בלימה (ג), עשר הויות, עשרת דיברות, עשרה מאמרות (סד), עשר קדושות (סז), העשירי יהיה קדש ליי (ויקרא כז לב), עה"ב נברא ב"י (סו), עשרה אותיות בשם המיוחד אעפ"י שהיא קטנה מכל האותיות את דכא ושפל רוח (ישעי' נז טו) כי אתם המעט מכל העמים (דברים ז ז) לא ירדה שכינה למטה מעשרה (סו). עשר אמות אורך הקרש (לקמן כו טז) חללו של רוחב המשכן עשר אמות, בית קדשי הקדשים עשר על עשר (סז), אין עדה פחות מעשרה (טט), עשרה בטלנים (ע), אותיות נעלמות של עשר גי' ת"ק מנין שנים שעמד בית שני.

(כג) ועשית שלחן למה נסמכה פרשת שולחן אצל ארון, רמז למ"ש ז"ל (עא) שלשה שאכלו על שולחן אחד ואמרו עליו ד"ת כאילו אכלו משולחנו של מקום שנא' (יחזקאל מא כב) וידבר אלי זה השולחן אשר לפני יי, שלחן גי' למשיח, שלחן גי' יי הוא שמי, בכל המקום אשר אזכיר את שמי (לעיל כ כא), שלחן גי' בא שכינה. שלחן גי' למשיח, כי כל כלי שרת שניטלו וניגנוו עתידים לחזור לימות המשיח. שלחן גי' משמח, כלומר משמח אלהים ואנשים, משמח הקב"ה שמברכים אותו, ומשמח אנשים שאוכלים ושותים עליו. שלחן גי' זה שלום, בזמן שמזונות מצוים

(נח) עי' שבת סג, א מגילה לב, א. (נט) תנחומא וילך א. (ס) תענית כו, א. (סא) ב"ק קי, ב. (סב) עי' ב"ב יד, א. (סג) במ"ר פי"ד כד. (סד) אבות רפ"ה. (סה) כלים פ"א מ"ו, במ"ר פי"ז ת. (סו) אותיות דר"ע ב, בכת"ב: והי"ד היא אות ראשונה של שם המיוחד אעפ"י שהיא קטנה מכל האותיות היא נעשה רמז לגבול העולם ולדבר הגדול, כי כל האותיות יש להם גבולים או למזרח או למערב או לצפון או לדרום, אבל הי"ד היא אות קטנה ואין בה כ"א אחת והנקודה אין לה גבול אלא היא יכולת להיות נוטה לכל צדדין שבעולם יכולים להיות נגבלין בה, וכן לקח לשמו אות קטנה לראשי' שמו דכתיב את דכא וכו'. (סז) סוכה ה, א. (סח) עי' מדות סופ"ד. (סט) מגילה כג, ב. סנהדרין ב, ב. ועד ב. (ע) מגילה ה, א. (עא) אבות פ"ג ג.

בביתו של אדם ושלחן ערוך יש שמחה יש [ו]יש שלום, ואם לאו ח"ו בהפך כדאמרי אינשי כד משלים שערי מכדא [נ]קיש ואתי תיגרא עג). ארכו ואמה רחבו ר"ת אור, אלף ויו רישע) ג"י זו תורה. ואמה רחבו ואמה וחצי ס"ת למפרע של יהוה. (כד) וצפית אותו זהב פהור זו תורה שנא' (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב ומפז. פהור שנא' (שם י) יראת יי טהורה, יראת ג"י תורה. (כה) ועשית לו מפגרת עשו סייג לתורה עה). מפגרת נוטריקון משניות פדרים גירסאות ראיות תשובות עו).

(כו) ארבע מבעות לשלחן כנגד ארבע חיות עו), ארבע מחנות שכינה, ארבעה דגלים, ד' כלים לשלחן, קערות כפות מנקיות קשות, ד' כהנים נכנסים עט) [שנים בידם שתים מערכות ושתיים בידם שתי כפות וד' כהנים יוצאים אילו מושכי' ואלו מניחי' לקיים מה שנ' לחם פנים לפני תמיד עט).

(כז) ונשא בם את ס"ת אמת, הקב"ה נקרא אמת שנ' (מלאכי ב ו) תורת אמת היתה בפיהו, אל"ף מ"ם תי"ו בגי' זרת, שנאמר (ישעי' מ יב) ושמים בורת תכן, כלומר בתורה שהיא היתה כלי אומנותו של הקב"ה פ). ועשית בידים עצי שטים ס"ת תמים, כלומר תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים יח ג), והקב"ה נקרא תמים שנ' פס) (תהלים יט ת) תורת ה' תמימה, וכל מי שעוסק בתורה שהיא נקראת תמימה בא לראות זיו שכינת הקב"ה שנקרא תמים.

(כט) זהב פהור תעשה ס"ת ברה, כנגד התורה שנקראת ברה שנ' (שם יט ט) מצות ה' ברה מאירת, ברה ג"י רז, וג"י אור.

(ל) ונתת על השלחן לחם כלומר אם אין קמח אין תורה פנ), והיא כנגד התורה שנקראת לחם שנאמר (משלי ט ה) לכו (אכלו) [לחמו] בלחמי, י מצות תלוי בלחם פנ), י תיבות בברכת הלחם, כנגד י דברות.

(לא) ועשית מנורת זהב רמז למנורה שהיא אור מנהיר, שכל האורות נשפכי' ונמשכי' ממנו. ר' קנים כנגד ר' קצוות, מעלה ומטה מזרח ומערב צפון ודרום, ויחיד ומיוחד בכולם.

עג) ב"מ נט, א. עד) צ"ל אל"ף וא"ו ר"ש. עה) במ"ר פ"י כב, אדר"ן פ"א, אבות פ"א מ"א. עו) בכת"ב: נוטריקון מדרשי פודות גימטריאות ראשי תיבות. עז) יחזקאל א ה. עח) המוסגר השלמנו מכת"ב. עט) מנחות צט ב. פ) ב"ר פ"א ב. פא) אולי חסר כאן [האל תמים דרכו (ש"ב כב לג), והתורה נקראת תמימה שנ']. פב) אבות פ"ג מ"ז. פג) ע"י ירושלמי חלה ספ"א.

(לב) ג' קני המנורה ג' יסוד אש אויר מים א [מ] שפל, וג' קני מנורה יסוד א מ ש, אדם מלאך שטן.

(לג) ג' גביעים משוקדים בקנה אחד שמים וארץ ואויר חק ומכריע פה, א א ש. [וג'] גביעים משוקדים קור וחום ודרויה חק ומכריע פו. ד' נירות, ד' אותיות כפולות כבגד כפרת פו) שבהם ד' רקיעים, ד' ככבי לכת, ד' ימי השבוע, ד' שערי שמש פה, ד' גיבורים ונוראים שהם שומרי שער פתח שערי היכלות פה. ג' קנים מצד אחד ובס ט' גביעים הרי י"ב פשוטות (שהם נבראו י"ב מזלות י"ב חדשים בשנה י"ב שבטים י"ב מנהיגים 65).

(לד) ובמנורה ד' גביעים ד' תקופות השנה נ, ארבע יסודות שבהם מתנהג העולם, עפר רוח אש ומים נ.

ד"א ובמנורה ו' קנים ו' כפתרים ו' פרחים הרי י"ח עולמות שהקב"ה שט בהם בכל יום נ, לכך נקרא בשיר של מלאכים האדרת והאמונה ל ח י עולמים. ד"א מנורה כנגד התורה, ו' קנים כנגד ו' סדרי משנה, ג' קנים יוצאים תורה נביאים וכתובים, וששה גי' תורה. מצדה השנית שלשה ר"ת משה, שהוא השם של ע"ב. כ"ף ל' קנים בע' פנים התורה נדרשת נ. גבוה של מנורה י"ח טפחים נ, וכל טפח ד' אצבעות הרי ע"ב אצבעות, כנגד ע"ב שמות המפורשים. כו"ה מקשה אחת כלומר כל האצילות נאצלי מעילת העילות הקב"ה ית"ש. ד"א מנורת אותיות מ"ו נות, רמז למ"ו נירות שמדליקין בחנוכה, מי איכא מידי דלא רמיזה באורייתא נ. (לא) מקשה גי' על משה.

(לב) קנים יוצאים גי' אלו ו' סדרים. קנים נוטריקון קדשים נשים ישועות מועד נ.

(לג) כפתר נוטריקון כמה פירושים תשובות ראיות. ופרח נוטריקון ופירוש רבינו חננאל.

(לו) כ"ה מקשה אחת (היא) גי' (זה יהודי) [זהו יסוד] רבינו [משה] נט) אבן מיומן, וכן בסוף החומש רומזו ל כ ל ה י ד ה ח ז ק ה י"ד ספרים שעשה, ו ל כ ל

פד) ס' יצירה פ"ג. פה) עי' ס' יצירה שם. פו) שם פ"ד. פח) שם: שבעה שערים בנפש. פט) עי' אוצר מדרשים עמ' קטז. צ) ס' יצירה פ"ה. צא) ע"ש. צב) ב"ר פ"ג יב. צג) זהר בראשית כז, לך לך פ'. צד) ע"ז ג א. צה) אותיות דר"ע. צו) מנחות כח, ב. צז) עי' תענית ט, א. צח) אלו ד' סדרים שיש להם גמרא. צט) כ"ה בכתי"ב.

ה מ ו ר א ה ג ד ו ל זה מורה הנבוכים, א ש ר ע ש ה מ ש ה משה אבן מימון, שאין לך צדיק וצדיק שהיה עתיד לחדש דבר על התורה אם לא נרמז בה ומי שהוא משכיל יבין.

(כו, א) ואת המשכן תעשה עשר כנגד עשר ספירות בלימה ק) ומדתן עשר שאין להם סוף.

(ב) שמונה ועשרים באמה ורחב ארבע הרי ל"ב, כל"ב נתיבות חכמה נברא העולם 6), וכן כ"ז אותיות וחמש נקודות שהם המניעין כל האותיות הרי ל"ב שהוא גי' כבוד. ב"ת של בראשית ל' של ישראל הרי ב"ל, לפי שהתורה כלי אומנותו של הקב"ה. אורך היריעה האחת ס"ת כהתנ), והוא שם משם ע"ב גי' יה קדוש.

(ג) חמש היריעות תהיינה חוברות כנגד עשרת הדיברות (ג) ה' מכאן וה' מכאן וברית יחיד ד) מכון באמצע.

(ה) חמשים לולאות כנגד חמשים שערי בינה ה).

(ז) עשתי עשרה יריעות הרי י"א, אל"ף בראשן של עשר אותיות יו"ד בסופן, ד"א אל"ף ראש חשבון, יו"ד סוף חשבון אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מד ו).

(ח) שלשים באמה כנגד שלשים מעלות העליונות אלהיות מושלות, ואלו הן, ו' מעלות) הנקרא בהן הכבוד ההוד הגדולה הקרובות לשי"ת שמו, שמישים גבורי כח וכסא הכבוד וחשמל מקיפו, ושמונה כרובים ברקיע העליון, וענן כבוד המפסיק בין הכבוד ובין החשמל הנקרא אספקלרית החשמל, ופרוכת המסך הנקרא פרגוד המבדלת בין כסא הכבוד ובין המלאכים החיצונים, ורקיע על ראשי החיות, הרי שלשים מעלות המושלות על ארבע מחנות שכינה, לכך יריעה ארכה שלשים באמה ורחבה ארבעה, וכן ארבע חיות וי"ז פנים לחיה הרי עשרים ועשר ספירות אלהיות מושלות עליהם הרי שלשים, לכך למ"ד גבוה מכל האותיות, וכן המלכות נקנית בשלשים מעלות 1), מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא 2).

(ט) וחברת את חמש היריעות חמשה חומשי תורה ואת שש סדרי המשנה הם נגד ואת שש היריעות, לחבר תורה שבכתב עם תורה שבעל פה.

ק) במ"ד פי"ד כד. א) ע"י ספר יצירה א א. ב) בכתי"ב: ר"ת של כל הנשמה תהלל יה. ג) בכתי"ב: י ספירות. ד) בכתי"ב: וברית יסוד. ה) ר"ה כא, ב. ו) בכתי"ב: עשר עליונות וכבוד וההוד הגדול הקרובות לאל ית' שמו וי"ז משמשים גבורי כח וכו'. ז) אבות פ"ו מ"ד. ח) ברכות נח, א.

(י) ועשית חמשים ללאות כנגד חמישים יום שבין פסח לעצרת ובהם נתחברו ישראל לאביהם שבשמים, כמו שהקריסים מחברים את היריעות, עשר היריעות כנגד עשר הדיברות, ח מ ש י ר י ע ו ת ח ו ב ר ו ת ה' דברים על לוח זה וה' דברים על לוח זה.

(ו) והיה המשכן אחד גי' י"ג, כנגד שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם ט).

(טז) עשר אמות אורך הקרש כנגד עשר ספירות בלימה. עשר אמות יעלו ס' טפחים, ס' גי' כיל, והוא שם א' מע"ב שמות. ואמה בגי' יהואל, והוא שם א' מע"ב שמות של שר הפנים, ועולה בגי' בכל, וזהו ויי בידך את אברהם בכל (בראשית כד א). אמה וחצי האמה רחב הם ט' טפחים, ט' מראות לכבוד, ט' גלגלים, א ב ג ד ה ו ז ח ט (י), ט' אחדים, ה' באמצע כי היא רוחניותם ומניעה הכל ותנועת הכל בה.

(יז) שתי ידות לקרש שתי כסאות א' דין וא' רחמים.

(יח) עשרים קרש עשר ספירות למעלה ועשר למטה, כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג ג), זכר עשה לנפלאותיו (תהלים קיא ד), באדם עשר אצבעות למעלה ועשר למטה, וכמו שיש כסא למעלה וחיות כך למטה, וזהו מעל הארץ (יחזקאל א יט) שזה ר"ל רקיע התחתון שהיא ארץ התחתונה.

(טז) עשר אמות ארך ס"ת כתר למפרע, רמז לכתר עליון, והוא סוד גדול ונורא, והשם נקרא אכתריאל.

(כד) והיו תואמים מלמטה ויחדיו יהיו תמים (אל) (על) ראשו כלומר אעפ"י שיש דימיון וצורה אינה כי אם מיציאתי עילת העילות ית' שמו, ומשך האור הנמשך ונשפע מאורו הגדול כמשך האור מן העין וכמשך זוהר מן החמה, ואין פירוד באחדות הבורא יתברך זכרו, וזהו יהיו תמים (אל) (על) ראשו כלומר עילת העילות, אל המבעת האחת הוא עילת העילות שהוא טבע כל הטבעים ויסוד כל היסודות, ושמונה קרשים ימה, הרי מ"ח קרשים, וכל קרש אמה ומחצה הרי ע"ב אמות, כנגד ע"ב שמות, וזהו שייסד הפייט אהל מועד לנטותו בחס"ד.

ט"ו בריחים כנגד ג' רוחות העולם שהם מסובכות שהם מהלך ט"ו מאות שנה.

(כח) והבריה התיכון הוא השם המיוחד שבו חותמים שש קצוות כדאי במדרש תנחומא. והבריה גי' רל"א, כנגד רל"א אלפא כיתות שיש בספר יצירה, שבגלגול

אלפא ביתות ברא הקב"ה את כל העולם, לכך כתי' אחריו והקמות את המשכן איתא במדרש תנחומא דימה יצירת העולם למלאכת המשכן.

(לב) עמודי שטים אלו עמודי תורה שבהם העולם מתקיים. שטים שבין כל שיטה ושיטה כמלוא שיטה. וזיהם זהב אלו ווי העמודים.

(לז) חמשה אדני נחושת חמשה חומשי תורה, לפי שהנחושת היה קלל כעין נחושת של מעלה, שנא' (יחזקאל א ז) ונוצצים כעין נחושת קלל, וכן שמעתתא בעיא צילותא (6).

(כח) והבריה התיב(ו) גי' לזיתן בריח, בפרקי ר"א יג) הבריה התיכון של הארץ שבין שני סנפיריו של לזיתן הוא עומד.

(כז, ח) נבוב גי' ס', כנגד ס' מסכתות.

(כו, לא) ועשית פרוכת כנגד הפרגוד, פרכת גי' קשרק, ר"ל כשישראל תוקעין התקיעה בוקעת ונכנסת לפנים מן הפרגוד ולפנים מן הפרוכת עשר אמות על עשר אמות הכל כנגד עשר ספירות.

(לב) על ארבעה עמודי שטים כנגד ד' חיות וד' פנים לאחת (ולמחנות) [וד' מחנות] שכינה.

(כז, א) ועשית את המזבח כל העוסק בתורה כאילו בונה מזבח והקריב עליו כל הקורבנות יג), ומה מזבח מכפר אף ד"ת מכפרים שנא' (משלי טז ו) בחדס ואמת יכופר עון, והתורה נקראת חסד שנא' (שם לא כו) ותורת חסד על לשונה, ונקראת אמת שנא' (מלאכי ב ו) תורת אמת היתה בפיהו, ומצינו בגמרא יד) אביי ורבא מדבית עלי קאתו אביי שעסק בתורה חייא ארבעים שנה כנגד התורה שנתנה למ' יום. חמש אמות אורך כנגד ה' חומשי תורה. ושלש אמות קומתו נגד תורה נביאים וכתובים טו).

(ט) חצר המשכן רמז לבית המקדש טו). לפאת נגב תימנה ק' קלעים, רמז לק' ברכות שחייב אדם לומר בכל יום יי, זמן תורה לחדו וזמן תפילה לחדו יט), מדת קלעים של רוח דרומית יתירים על שאר רוחות, רמז למ"ש רז"ל יט) הרוצה להחכים ידרים.

(יא) מגילה כח, ב. יב פ"ט. יג) עי' מנחות קי, א. יד) ר"ה יח, א. טו) בכת"ב נוסף: כדאיתא במסכת שבת יחב לן אורייתא תליתאי בירחא תליתאי לעם תליתאי ע"י תליתאי. טז) בכת"ב המדרש. יז) מנחות מג, ב. יח) שבת י, א. יט) כ"ב כה, ב.

(י) ועמודיו עשרים רמו לברכה שאחר קריאת התורה שבה עשרים תיבות.

(יז) מחושקים כסף כלומר נאהבים מכסף, כמו (דברים ז ז) חשק יי בכס.

(יט) וב' יתדות החצר נחושות וסמך ליה הדלקת נרות, רמו נרות חנוכה שמאל (תדליק כ) ר"ת נחשת. וסמך ליה שמן זית כי הוא מצוה מן המובחר כדאי במסכת (שבת נא), ואמר רבא (נ) נר חנוכה מצוה להניחם לטפח דסמוך לפתחו, לכך רמו אוהל מועד בטפח אחד הסמוך לפתח ר"ת באהל, לרמוז למה שאמרנו. תפ.

מכתיבה אשכנזית.

(כה) ויקחו לי תרומה. לי בגי' מ' רמו שהתרומה א' מארבעים (נג). ידבנו י ד ב נ ו, הקב"ה חפץ שיד בנו יבנה לו הבית. ידבנו לבו תקחו ג' ווי"ן הם בגי' י"ח ברכות, כל המתפלל י"ח ברכות בכל יום בכל כוונת לבו כאילו בנה את המשכן. ישראל ויקחו לי ס"ת לוי, ישראל אלו ישראל כפשוטו, כל איש לרבות כהנים. למאן (ד) דאמר מאת כל איש זה אברהם שנקרא איש שנא' (בראשית כ ז) השב אשת האיש, אשר ידבנו לבו ר"ת איל, זהו שני' (שם כב יג) ויקח אותו ויעלהו עולה תחת בנו, אשר ידבנו אותיות שריד בנו, בנו נשתייר ונלקח תמורתו איל. תרומתי תרומת י', עשר תרומות הם במדרש אבכיר (נ).

(ג) וזאת התרומה וזאת התורה שניתנה למ' יום ט). מאתם זהב וכסף בגי' נ"ג, כנגד נ"ג פרשות בחומש. מאתם משלהם ולא מן הגזל. זהב זו תורה, כי ביום זה"ב קורים בתורה.

(ו) שמן למאור ס"ת נר, מעלה עליהם כאילו הדליקו לפניו נר. ובשמים לכך סמך לו בשמים קרי ביה בשמים. כי נר מצוה (משלי ו כג) ר"ת בגי' המילה, קול ר נ ה (תהלים קיח טו) ה נ ר, קול רנה וישועה באהלי צדיקים ס"ת למפרע המילה.

(ה) אלים מאדמים ועו(ר)ות תחשים מן א' של אלים ועד ת' של תחשים הם אלף ורצ"ב, והקץ שבדניאל (יב יא) אלף ורצ"ץ, הרי שנים יותר חוץ משנת החרבן ושנת הגאולה, אבל לא נודע מהיכן מתחיל אותו קץ שבדניאל, הרי אל(פ)ים מאדמים וערת ת חשים מ ש י ח, ואח"כ חשים דתחשים.

(כ) שבת כב, א. (כא) כג, א. (כב) שם כב, א. (כג) תרומות פ"ד וכ"כ בעה"ט.
(כד) נדצ"ל דבר אחר. (כה) עי' פס"ז פ' תשא בפתיחה. (כו) מנחות צט, ב.

(ז) אבני שהם נביא משה, ועוד אורים ותומים בנביא הם. ואבני מלאים חסר, קרי ביה מלאים תורה ומצות.

(ח-ט) ועשו לי מקדש, את תבנית המשכן ס"ת תת"ן, כמנין שנים שהיו בארץ ושכינה עמם כו).

(ח) ושכנתי בתוכם תגין על כ"מ, רמז שיהיו עשרים קרשים בצפון וכן לדרום, והם בני אברהם שהיה בדור עשרים לאדם הראשון.

(ב) ויקחו לי תרומה סמך תרומה לארבעים נט, לומר עין יפה אחד מארבעים ל, לי תרומה בגי' נטל בעין יפה אחד מארבעים, לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן שניה להם לאוכלי תרומה לו. לי יקחו לי תרומה רמז מאימתי קורין שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן נט שהוא לילה בצאת הכוכבים, לכך נאמר שאו מרום עיניכם (ישעיה מ כו) ר"ת שמע, המוציא במספר צבאם (שם) מונה מספר לכוכבים (תהלים קמז ד). ויקחו לי תרומה בגי' בני ישראל תורמים ולא הגוים ג, מכאן אתה למד מי שאינו חייב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן לד. ויקחו לי עין יפה אחד מארבעים. מאת כל איש בינוני אחד מחמישים כמנין כל. לי באתב"ש כס, הרי עין רעה א' מס'. ויקחו גי' קח חטה, הרי חטה א' פוטרת את הכרי לט. ויקחו לי תרומה וכו' ישראל ויקחו לי ר"ת לוי וס"ת לוי. מאת כל איש בגי' זהו מקבלין מהפושעים לו, לרבות שהגוים נודרין נדרים ונדרות כישראל לו. תקחו בגי' קחו שנים, אין ממנים פחות משנים על הגבאות למ).

(ח) ועשו לי מקדש בריש עירובין לט) אשכחן משכן דאיקרי מקדש. ושכנתי רמז לג' מקדשים, משכן שילה אוהל (מועד) שיכן באדם (תהלים עח ג), ושכנתי בית ראשון, וקרי ביה ושני ת"ך אותיות ושכנתי, והמקדש [ראשון] יעמד משכ"ן שנים.

(ט) אמר משה רבש"ע היאך תשכון ואתה מלא העולם בכבודך, א"ל ככל אשר אני מראה אותך למלמד שהעלהו אצל כסא הכבוד ואמר לו ראה היאך אני שוכן בכסא כבודי, א"ל רבון העולמים הגה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מלכים א

כו) פס"ז שלח טו יח. כח) לפנינו בסי' תגין על כ' של המשכן. כט) ס"פ משפטים. ל) תרומות פ"ד מ"ג. לא) מכילתא ריש בשלח. לב) ברכות ב, א. לג) ירושלמי תרומות פ"א ה"א, ונדצ"ל בני ישראל ויקחו לי תרומה בגי' בני ישראל יהיו תורמים לא הגוים, ברוקח: אל בני ישראל ויקחו לי תרומה בגי' בני ישראל יהיו תורמים ולא הגוים, בבעה"ט הגי' אך בני ישראל יהיו תורמים לא הגוים. לד) ר"ה פ"ג מ"ח. לה) חולין קלז, ב. לו) שם ה, א. לז) מנחות עג, ב. לח) בב"ב ח, ב. לט) ב, א.

ח (ז), א"ל הקב"ה בשביל חיבתם של ישראל אני מצמצם שכינתי ביניהם וז"ש ושכנתי בתוכם ככל אשר אני מראה אותך מ). זש"ה (שה"ש א ד) משכני אחרך נר (ו) צ ה ג" משה, הביאני המלך חדריו (שם) לפנים מן הפרגוד, מראה אותך מלא ר', מראה אני לך ר' ענינים, הארון הכפורת שלחן מנורה משכן ומזבח הזהב. מראה אותך שהראה לו מלאכים מלובשים באש צבוע דומה לתכלת ויש דומין לארגמן ולשני ולשש כדאי' בפסיקתא (מא) דמתן תורה. וכן תעשו ועשו מכאן אחז"ל (מג) כל ת"ח שעוזב צרכיו בשביל צרכי ציבור הכל חייבים לעשות צרכיו. תעשו ועשו אין לסתור בית הכנסת עד שיבנו החדש קודם (נג).

(י) בכלם כתיב ועשית, אבל בארון כתי' ועשו כל מה שנא' בו ועשית עשה שלמה כיוצא, אבל ארון לא עשה.

(יא) זהב פהור מבית ומחוץ תצפנו ג' הנה החכם יהיה תוכו כבדו (מ), שלשה ארונות (מז) נגד תורה נביאים כתובים, משנה ברייתות הלכות.

(יח) כרובים כריא (מס), ציור נערים, לכך כתי' בכרובים מעשה (דה"ב ג' י) צ ע צ (ו) ע י ס בגי' מעשה נערים (מ). סמך שלחן אצל כפורת עובי כפורת למדנו ממסגרת שולחן שהוא טפח (מ). וסמך מנורה לשלחן, והמנורה נוכח השלחן (לקמן לה).

(לא) מקשה תעשה המנורה נתקשה משה במנורה עד שהראהו מנורה של אשמן, מנורה בגי' אש. ז' נרות המערכה במנורה נגד ז' כוכבי לכת שהם שצ"ם חנכ"ל. י"ב לחמים נגד י"ב מזלות שהם טש"ת סא"ב מע"ק גד"ד.

(מ) אשר אתה מראה בגי' גבריאל (מט), כי גבריאל הראה למשה מעשה המנורה, מנורה של אש ידה מן השמים. ס' נעלם בפ' מנורה, אין שטן שולט במקום נר, ובנרות דזכריה (ד) נעלם ס' פ', מבריחים שטן וסותמים פיו כמו ס' שהיא סתומה, ובשמות של השבטים אין ס' לבד מיוסף שהוא שטנו של עשו (נא).

(כו, א) ואת המשכן תעשה למה לא אמר כמו שאמר בכל כלי המשכן (נ), מלמד שאף המשכן הראהו בהר ז"ש ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן,

(מ) תנחומא תשא סי' י'. מא) פסיקתא רבתי פ"כ סי' ג'. מב) שבת קיד, א. יומא עב, ב. מג) כ"ב ג, ב. מד) יומא עב, ב. מה) סוכה ה, ב. מו) עי' רש"י ורא"ם, ועי' רש"י לק' כו א. מז) סוכה ד, ב. מח) מנחות כט, ב. מט) שם כט, א. נ) ברכות מג, ב. נא) פס"ז הובא ברש"י בראשית ל כח. נב) ברוקח: אינו אומר ועשית את המשכן כמו שאומר בכל כלי המשכן, אלא אשר אתה מראה

מלמד שאמר למשה בא ואראך משכן העשוי למעלה כן תעשו (ג). תכלית וארגמן ותולעת שני עשרה פרשיות מתחילין בעשיה, נגד העולם שנברא בעשרה מאמרות (ד), לכך עשר יריעת נגד עשרה דברים. משזר בגי' חוט כפ(ו)ל שמ(ו)נה (ה). מעשה חשב אריה מכאן ונשר מכאן (ו).

(טו) עצי שטים ע(ו)מדים בגי' לכפר השטים, לכפר על מעשה שטים (ו), כ"ד פעמים שטים נז' כאן לכפר על כ"ד אלף שנפלו בשטים.

(כה, ז) אבני שהם נגד הלוחות אבן, ש"ן ה"י מ"ם בגי' הלוחות. עד כאן.

מספרים אחרים.

(כה, ב) ויקחו לי תרומה רמז על שלשה מדות שנאמרו בנותני תרומה, והוא שיעור תרומה עין יפה אחד מארבעים ובינונית אחד מחמישים והרעה אחד משישים (ט), וכולם נרמזים במלת תרומה כזה, תרומה נוטריקון תרומה ראוייה והגונה מארבעים האחד. וכן תרומה ראוייה ובינונית מחמישים האחד. וכן תרומה רעה ופחותה משישים האחד.

ויקחו לי תרומה דע כי מלת לי ר"ל לי' ספירות, ומלת תרומה תרום ה', ר"ל עטרה בראש בעלה, והו' מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו ר"ת א י ל ת אהבים (משלי ה יט). את תרומתי תרומת י', ובזאת התרומה היה זהב וכסף ונחושת ותכלת וכו' רמז (ט) לה' דגלי שהם אברהם יצחק ויעקב דוד, והו' מאתם אותיות מאמת. ובמלת ארגמן נרמזו ה' מלאכי השרת כידוע בסוד מרכבו ארגמן (שה"ש ג י) שהם אוריאל רפאל גבריאל מיכאל גוראל.

(ד) ותולעת שני עד עצי השטים הם ז' מדרגות תחתונות, כי זה לעומת זה עשה אלהים (קהלת ז יד), אח"כ רמז לעולם התחתון, לתת נשמה לעם עליה (ישעיה מב ה), כי שמן למאור היא הנשמות, בשמים רמז לרוח, קטורת פמים רמז לנפש, ודע כי מלת פמים סמ ים, כי היא בחירה ורצון, כי סם הוא יצר הרע, וים הוא ירמז ליצר הטוב, והכל בנפש. אבני שוהם רמז לשמות ההיות, כי יש בהם פנים ואחור, אבני שוהם פנים ואבני מילואים אחור, ונרמזו ג"כ באפוד וחשן פנים ואחור אבני, וצריך לעשותם כולם קדש כי הוא שכן בתוכם. והבן כל זה. עכ"מ.

בהר ואת המשכן שאף המשכן וכו'. (נג) במדב"ר פ"ב ח. (נד) אבות פ"ה מ"א. (נה) כ"ה בבעה"ט ועי' רש"י. (נו) יומא עב, ב. (נז) תנחומא ט. (נח) תרומות פ"ד מ"ג. (נט) חסר כאן וצ"ת.

(ט) את תבנית המשכן ר"ת אתה, ר"ל אתה ידעת המשכן, כי באדם נרמזו כל העולמות העליונים ועולמות התחתונים למי שיש רוח אלהים בקרבו יבין מעצמו. עכ"מ.

חידוש על זהב וכסף ונחושת שנדרש על נותני צדקה (ס). זהב נוטריקון זה הנותן בריא, ר"ל קודם שיפול בסכנה או בחולי נותן צדקה לעני תמיד והוא עומד בכריאותו, ולכן נמשל לזהב שהוא משובח מן הכל, אבל מי שלא יתן עד שיפול בסכנה הוא נמשל לכסף שהוא קל מזהב, וזהו נוטריקון של כסף פשוטה פכנה פותח. והנמשל לנחושת זה אינו נותן עד שיחלה אח"כ הוא נותן הנדר שעשה, וזהו נוטריקון של נחושת נדר חולה שיאמר תנו. ע"כ תם תם.

פרשת תצוה לה"ר אפרים זלה"ה

(כז, כ) ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך אין קיחה אלא תורה שנא' (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם, לקח אותיות חלק, כלומר חלק טוב בעולם הזה ובעולם הבא. אליך שהתורה נקראת על שמך שנא' תהלים א ב) ובתורתו יהגה ב, וכן מצינו במשה ע"ה בשביל שמסר עצמו על התורה נקראת על שמו שנא' (מלאכי ג כב) זכרו תורת [משה] עבדי. שמן אלו דברי תורה שנוחין כשמן ג). שמן באתב"ש ביט ד), ותיבות חומשי תורה ג' רישהון כ"א, בראשית ואלה שמות ויקרא וידבר יי אל משה אלה הדברים, וכן כ"א תיבות מן האזינו עד ליי, וכן כ"א תיבות מן נקדשך עד היי, ושם אהי"ה ג' כ"א, ואותיות ראשית אבות שהם אברהם יצחק יעקב ג' כ"א, והן הן המרכבה ה). ד"א מה שמן אדם מערכו עם שאר המשקין והוא בוקע ועולה על כולן כך ת"ת כנגד כולם, מה השמן הוא אור העולם כך התורה שנא' (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור, מה השמן קיומו של עולם [כך] התורה קיום העולם והנשמה שנא' (שם כ כז) נר אלהים נשמת אדם, מה השמן הזה ראוי לאכילה ולרפואה ולאורה, כך התורה אוכל פירותיה בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב ו) זהו לאכילה, לאורה שנא' (תהלים קיט קטו) נר לרגלי דבריך וכו', לרפואה שנא' (משלי ג ח) רפאות תהי לשרך וגו' וכת' (שם ד כב) ולכל בשרו מרפא. ד"א שמן ג' השכינה, כי שמן באתב"ש ביט כמו שאמרנו, והוא שם המפורש, מה השמן הזה אינו נקרש ואינו משתנה מהוייתו, כך הקב"ה דכת' (מלאכי ג ו) אני יי לא שניתי, מה השמן הזה עולה על כל המשקין, כך הקב"ה מתנשא לכל לראש, מה השמן הזה אור לעולם, כך הקב"ה כי יי יהיה לך לאור עולם (ישעיה ס כ) וכת' (תהלים כז א) יי אורי וישעי. זך כמנין אלף בית עם הכפולות. כתית אלו ת"ח שמכתתין רגליהם וגולים למקום תורה ס). להעלות נר תחת כסא הכבוד. להעלות נשמתם שנקראת נר תחת כסא הכבוד.

(כא) באהל מועד בבתי מדרשות ששם מתועדים ת"ח לעסוק בתורה. מחוץ לפרוכת תורה שבעל פה. אשר על העדות כל מה שכתוב בששה סידרי משנה הכל עדות על התורה שבכתב שנקראת עדות, שנא' (שם עח ה) ויקם עדות ביעקב

(א) ע"ז יט, א. (ב) מכילתא בשלח שירתא א'. (ג) ע"י ד"ר פ"ז ג', ושהש"ר פ"א יט. (ד) ג"י כ"א. (ה) ב"ר פפ"ב ו. (ו) ריש פאה. (ז) ע"י שהש"ר פ"א כא. (ח) ב"ב ח, א.

זו תורה שבכתב, ותורה שם בישראל (שם) זו תורה שבעל פה. יערוך אותו אהרן זה גדול הדור העוסק בתורה כמ"ש רז"ל ט) אפי' גר ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול דכתי' (משלי ג טו) יקרה היא מפנינים ודרשו חז"ל מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים. ובניו אלו התלמידים, כל המגדל בן לחבירו לת"ת כאילו ילדו. מערב עד בקר על שם והגית בו יומם ולילה (יהושע א ח). לפני יי שנים שיושבים ועוסקים בתורה שכנה שרויה ביניהם י). חקת עולם לדורותיכם על שם כי לא תשכח מפי זרעו (דברים לא כא).

(כח, ב) ועשית בגדי קדש אלו דברי תורה שמלבישים את האדם כמ"ש רז"ל י) ומלבישתו ענוה ויראה.

(ג) חכמי לב אשר מלאותיו לשון יחיד, חוזר על הלב.

(ד) חשן ואפוד ומעיל מצנפת אבנט כתונת הרי ששה, נגד ששה סדרי משנה.

(ו) ועשו את האפוד אפד בגי' פה, מה אפוד מגיד עתידות כך ונביא לבב חכמה (תהלים צ יב) חכם עדיף מנביא ג). שני ושש משור מעשה ס"ת ישרה, זוכה ליכנס במחיצת המלאכים שנא' בהם (יחזקאל א ז) ורגליהם רגל ישרה.

(ז) שתי כתיפות חבורות על שם וקנה לך חבר י) חרב אל הבדים (ירמיה נ לו), וחובר קרי ביה וְחִבֵּר.

(ח) וחשב אפודתו מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה טו), וזהו כמעשהו ממנו יהיה כלומר נותנין לו שכר כאילו עשה מעשה.

(ט) ולקחת את שתי אבני שהם ע"ש תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ופתחת עליהם שמות בני ישראל שתלמד להם התורה עד שתהא חתומה וחקוקה על לבם שנא' (ישעיה ח טז) חתום תורה בלימודי.

(י) ששה משמותם כלומר הללו עוסקים [בתורה] שבכתב והללו עוסקים בתורה שבעל פה כולם ניתנו מרועה אחד טז).

(יב) ושמם את שתי האבנים ר"ת ואשה, ר"ל לעולם ישא אשה ואח"כ יעסוק בתורה י) שנא' (משלי כד כז) הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך, וכתי' (קהלת ט ט) וראה חיים עם האשה אשר אהבת.

ט) כמ"ר פי"ג טו. י) סנהדרין יט, ב. יא) ברכות ו, א. יב) אבות רפ"ו.
יג) ב"ב יב, א. יד) אבות פ"א י. טו) קידושין מ, א. טז) ע"י חגיגה ג, ב.
יז) קידושין כט, ב.

(יד) ושתי שרשרת זהב פהור כל מה שאסר לנו הקב"ה התיר לנו כנגדו יס).
(טו) ועשית חישן משפט גי' משית, דכתי' בו (ישעיה יא ג) לא למראה עיניו ישפט. זהב א' תכלת ב' וארגמן ג' ותולעת שני ד' ושש משור ה', כלומר הדין שלך יהיה על פי חמשה, שני עדים ושלושה דיינים.

(טז) רבוע יהיה דין ארבעה שומרים. כפול טוען ונטען. וזרת רחבו גי' תרי"ג, כל הדין דין אמת לאמתו כאילו קיים תרי"ג מצות יט, ובזכותו מתקיימים שמים וארץ, כתי' הכא זרת וכתי' התם (ישעיה מ יב) ושמים בזרת תכן.

(יז) ומלאות בו ארבעה טורים נגד ד' אזהרות, א' שלא יאמר לאחד עמוד וחבירו יושב, שנית שלא יאמר לאחד קצר דבריו כ, ג' שלא יאמר אני זכיתי וחבירי מחייבין כז, ד' שלא ישמע דבריו של א' קודם שיבא בעל דין חבירו כח, וארבעתם נדרשין באכנים, פפיר לשון ספור דברים שלא ישמע של זה וכו', לשם שבו קרי ביה לשם שבו, שיאמר לשניהם שבו או עמדו, וישפה ויש פה שלא יאמר לאחד קצר דבריו, ואחלמה ואח למה, כל' ואח למה חייב ואני זכיתי.

(לא) את מעיל האפד זו צדקה, שנא' (ישע' סא י) ומעיל צדקה יעטני.

(לא) את מעיל האפד זו צדקה, שנא' (ישע' סא י) ומעיל צדקה יעטני.

(לב) והיה פי ראשו בתוכו שיעלים הצדקה ולא יתפרסם שנא' (משלי כא יד) מתן בסתר יכפה אף נג). שפה יהיה לפיו כלומר אעפ"י שעשה צדקה בסתר הקב"ה מפרסמה לכל. שפה זו שכינה בגי' מעשה אורג מה אורג זה כל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול כך הצדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול שנא' (קהלת ז כז) אחת לאחת למצוא חשבון נד). כפי תחרא כח) שנא' (ישע' נט יז) וילבש צדקה כשרין, מה השרין הזה כל קליפה וקליפה מצטרפין לחשבון גדול כך כל פרוטה וכו' נט). לא יקרע פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד (תהלים קיב ט).

(לג) שוליו אלו העניים שהם כעבדים לעשירים כמו שוליא דנגרי מ). רמוני תכלת כי תראה ערום וכסיתו (ישעיה נח ז). ופעמוני זהב בתוכם שיתן לתוך קופה של צדקה שלא ידע למי נותנה והמקבלה לא ידע ממי מקבלה נח). ופעמוני זהב בתוכם בגי' יתן לקופה [כולו].

(יח) חולין קט, ב. תנחומא שמיני ח. יט) עי' בעה"ט לעיל כא, א. כ) שבועות ל, א. כא) סנהדרין כט, א. כב) שם ז, ב. כג) ב"ב ט, א. כד) שם ט, ב. כה) תרגום תחרא שריון. כו) שם. כז) פסחים קח, א. כח) ב"ב י, ב.

(לה) ונשמע קולו בבאו אל הקדש והלך לפניך צדקך כבוד יי יאספך (ישעי' נח ח), ובצאתו ולא ימות ובצאתו מן העה"ז לא ימות מיתת גהינם נט). ד"א ובצאתו לדרך יתן צדקה שנא' והלך לפניך צדקך, וכת' (תהלים פה יד) צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

(לו) ועשית ציץ זה כתר עליון, ציץ גי' המקום. ציץ גי' נקם. ציץ גי' קץ. כי יום נקם בלבי (ישעיה סג ד), אותיות נעלמות של ציץ גי' לבו. וגי' כבודו, שכן לא היה בציץ לא צורה ולא דמיון כי אם השם חקוק עליו כמ"ש (ישעיה מ יח) ומה דמות תערכו לו. ופתחת עליו פתוחי חותם קדש ליהוה ס"ת משה, כלומר לו היה נאה להשתמש בכבוד השכינה שנא' (במדבר יב ח) ותמונת יי יביט ל). ד"א למה נסמך ציץ אצל מעיל לומר לך שכיוון שזכה אדם להיות בעל צדקה ראוי הוא לגדולה ולעטרה שנא' (משלי יד לד) צדקה תרומם גוי.

(לז) ושמרת אותו על פתיל תכלת רמו לכסא הכבוד (ל).

(כט, ב) ורקימי מצות ריקי"י שנים עמד בית שני ונחרב בעבור מצות ומריבות שהיו ביניהם. משוחים בשמן שהיו דבריהם נוחין כשמן ולבם מלא און ומריבה שנא' (תהלים נה כב) רכו דבריו משמן והמה פתיחות, וכת' (ירמיה ט ז) בפיו שלום את רעהו ידבר וכו'.

(לח) כבשים בני שנה יבאו כבשים בני שס"ה ימים ויכפרו על שס"ה לאוין שבתורה.

(מ) ועשרון פל"ת אלו עשרת הדברות שהוציא הקב"ה כאדם שמוציא סולת מקמח כלול, שכל התורה כולה כלולה בעשרת דיברות. ב' של בראשית ל' של ישראל ו' של ויהי אחרי"ל) ל' של ויעל"ל) הרי כלול. כל העוסק בתורה לשמה אינו צריך קרבן כי התורה מכפרת, משא"כ בקרבנות, כמו שמצינו בבני עלי שכתוב בהם (ש"א ג יד) אם יכופר עון בית עלי בזבח ובמנחה, ואינו מתכפר אלא בתורה ובגמילות חסדים (ל), ולכך מזבח הקטורת אמה ארכו ואמה רחבו וכל אמה בת ו' טפחים כנגד ששה סדרי משנה. תם.

(כט) עי' בילק"ש תהלים פה. (ל) בכתי"ב: ופתחת עליו פתוחי חותם ס"ת תמים, ראוי להשתמש בכבודו של מקום יהיה תמים כדאי"תא בחגיגה דאמרינן הקב"ה הניחו לזקן להסתכל בכבודו. (לא) עי' מנחות מג, ב תכלת דומה וכו' לכסא הכבוד. (לב) תחלת ס' יהושע. (לג) סוף דה"י. (לד) ר"ה יח, א.

(כו, כ) ואתה תצוה וכו' למאד להעלות מג) חסרים ו' ו', זש"ה (תהלים קלב)
 (ז) שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי, כלומר בערך הנרות (דמותו) [נמזתין]
 קץ משיחי, כיצד, בכל יום היו נותנין ג' לוגין וחצי לוג לשבעה נרות של מנורה
 נמצא אלף ור"ץ לוגין לשנה פחות י"ב, רמז לקץ שהוא אלף ור"ץ מל, ואותם י"ב
 החסירין רמזן כאן ו' ו'. סמך נחושת מה) אצל למאור, נחושת זה יון מו) ונר
 חנוכה בימי יונים. נחשת באחב"ש טסב"א בגי' יוון. למה לא התחיל וידבר יי
 אל משה ואתה תצוה, אלא לפי שהיה לו למשה להיות כהן דכתי' (לעיל ד יד) הלא
 אהרן אחיך הלוי, וכשלא רצה משה ללכת בשליחות הקב"ה נעשה לו מו), לכך לא
 נזכר משה כלל בזאת הפרשה שיש בה בגדי כהונה, וניתנה לאהרן שנחוצה לילך
 בשליחותו, וסמך נחשת לאתה תצוה, ומן נחשת יש לך לצוות, לכך כשאמר מו) עשה
 לך שרף (במדבר כא ח) עשה נחש נחושת רמז, וכמו שהעלים משה מלהזכירו בזאת
 הפרשה כך העלים אהרן בפרשת ויקחו לי [תרומה], לפי שכשידע אהרן שיש להביא
 נדבה לעשות משכן, ואהרן נכנס שם ויש להביא אבני שהם וכו' לצורך אהרן, נסתלק
 אהרן שלא יאמרו להנאתו הוא מדבר, כמו שאמר קרח ודתן ואבירים שלא מפי
 הגבורה היו הדברים מעט). ויקחו אליך שמן זית בגי' שלא הביא שלישי נ).
 אליך לך יהיו מאירין נ). תצוה בגי' נשים צוה נא). נר תמיד בגי' בשבת נ).
 כתי"ת שנים שעמדו בית ראשון ושני נ). ונר זה נר מערבי שממנו מדליק כולם,
 להעלות נר תמיד בגי' נר מערבי הדולק כל היום ממנו מדליק כולם מל, להעלות
 חסר ו', כי ו' נרות היה מכבה נה).

(כא) יערך אותו אהרן ובניו ובאמור אל הכהנים לא כתי' ובניו, לפי כשמתו
 נדב ואביהוא לא הניח אהרן את בניו ליכנס אם לא יהיה עמהם, אך בשעת הקטורת
 פורש ט).

(כח, א) ואתה הקרב אליך משכחו אליך ואמור לו אשרי תבחר ותקרב (תהלים
 סה ה ט).

(ג) חכמי לב אשר בגימ' יראת, מי שמלא יראת השם נט).

(ד) ואלה הבגדים לא הזכיר מכנסים לפי שאמר לכבוד ולתפארת נט).

מג) לפנינו מלא. מד) דניאל יב. מה) ס"פ תרומה. מו) שמו"ר פל"ה ה'.
 מז) זבחים קב, א. מח) עי' ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ט. מט) במ"ר פ"ח ג ד.
 נ) ברוקח: השלישי, ועי' מנחות פו, א. נא) כ"ה בבעה"ט, והוסיף רמז להדלקת הנר
 לנשים חובה בשבת. נב) כ"ה בבעה"ט. נג) וכ"ה בבעה"ט ורבינו בחיי וברוקח.
 נד) מנחות פו, ב. נה) עי' תמיד פ"ו. נו) עי' יומא מד, א. נז) ברוקח נוסף:
 לעבודת הש"י, שמו"ר פל"ז ג. נח) כ"ה ברוקח ובעה"ט. נט) ואלו אינן כבוד ותפארת.

(ה) והם יקחו אין ממנין על הנדבה פחות משנים משום חשדה וכן לגבאי צדקה ט).

(ג) לכהנו ג' טו), נגד בית ראשון ושני ולימות המשיח, וג' ימים בשבוע נקרא כהן בתורה.

מס"א. (כא) והאבנים תהיין וגו' שתים עשרה על שמותם פיתוחי חותם איש ס"ת למפרע שמים.

(יב) ונשא אהרן את שמותם על שם וישאו בני ישראל את יעקב אביהם (בראשית מו ה) על כתיפם.

(י) ששה משמותם על ר"ת שמע, כשנפטר יעקב אמר לבניו שמא יש בכם פיסול שהרי ישמעאל יצא מזקני ועשו מאבי, אמרו לו ו' תיבות שמע ישראל יי אלהינו יי אחד והוא ענה ו' בשכמל"ו, לכך ששה משמותם על האבן ו' שמות על השנית ט).

(טו) ושש משזר בגי' שלשים ושנים חוטין ט), כנגד התורה ל"ב בראשית ישראל טז).

(יב) זכרון לבני ישראל חסר ו' לזכר ו' סידרי משנה.

(טו) ועשית חושן משפט מכפר על קלקול משפט ט), מה משפט ביום אף שאלת אורים ותומים ביום ט).

(יז) ארבעה טורים אבן כנגד ד' דגלים, לזכר ד' אמהות, ד' תקופות בשנה טו). ג' אבנים בכל סדר, לזכר ג' אבות, וג' שבטים בכל דגל, והעולם עומד על ג' דגלים תורה ועבודה וג"ח טז). אודם אדם טט) כתי", כנגד ראובן וימצא דודאים (בראשית ל יד).

(כ) ישפה בנימין, י ש פ ה להגיד על מכירתו של יוסף ט), ישפה בגי' בנימין בן יעקב. סופי אותיות של השבטים בגי' אורים ותומים, ואמרינן ביומא טז) ג'

ס ב"ב ח, ב. טא) ג' פעמים בפרשה לכהנו לי, וכן ג' פעמים אהרן, כ"ה ברוקח ובבעה"ט. סב) פסחים נו, א. טג) עי' יומא עב, א, ובריייתא דמה"מ רפ"ב. סד) ברוקח לפי שהתורה ל"ב מאות יחידה על העולם. טז) כ"ה ברש"י. טז) כ"ה בבעה"ט וברוקח. טז) עירובין נו, א. טח) אבות פ"א מ"ב. טט) עי' במד"פ פ"ב ז. ע) ב"ר פע"א ה עיי"ש. עא) עג, ב.

אבות י"ב שבטים שבטי ישורן היה כתוב בחשן, והיו ששה אותיות בכל אבן ואבן, אדם ואובן א', פטדה שמעון ב', ברקת לוי רהם, נפך יהודה י', ספיר יששכר צ', יהלם זבולן ח', לשם דן ק' יעק, שבו נפתלי ב', אחלמה גד שבטי, תרשיש אשר ישו, שוהם יוסף רן, ישפה בנימין ענ), הרי לכל השבטים סמך מן האותיות אברהם יצחק יעקב שבטי ישורן, אבל בנימין שהוא ו' אותיות לא היו לו אות סמך, לכך נפלו כולן משבטו עד ו' מאות כנגד ששה אותיות ענ).

והחשן היה כפול, ושם בן ע"ב אותיות אורים ותומים הן עד), והשמיר חקק כל האותיות והתיבות דפוס אחד ואינו נחסר מן האבנים, שכתוב במילואתם.

(ל) את האורים ואת התומים בגי' שם בן שבעים ושנים, וכן ביושע י"ח פעמים יי הם ע"ב אותיות, לכך אומרים אחריו ישתבח שמך וכו', ובשבת נשמת כל חי תברך, כי שם היוצא מן ויסע מלאך האלהים וכו' (לעיל יד יט) ע"ב תיבות שהיה בחשן עה).

(ה) חשן בגי' לנצח, או לנצח. אורים ותומים בגי' זה אור ישראל עו). חשן משפט בגי' לכפר על ההורר הלב עו). המשפט בגי' אם לנצח אם להנצח. אורים בגי' ארון, ארון הולך לפניהם לתור להם מנוחה (במדבר י לג).

(טו) אפוד בגי' מלאך, שהיה מלובש כמלאך עט), כי מלאך יי צבאות הוא (מלאכי ב ז), והאותיות היו כולטין ומאירין לישראל על לבו כמלאכים שהשם חקוק על לבם עט).

(כ) לכבוד שלא יטנפוס. ולתפארת שלא ילכלכו בדם פ).

(לה) והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו בבוא אל הקדש לפני יהוה ובצאתו ר"ת אליהו, שהוא היה הולך ומקשקש בפעמון. ובצאתו ולא ימות, ועשית ציץ והצרעת זרחה במצחו (דה"ב כו יט פ), והוא נדחף מבית יי פ), לכך לא מת.

(כט, ל) גבי תנופת אהרן סמך לו שבעת ימים לומר לך שבעת ימים קודם י"ה מפרישין כהן גדול מביתו פ). שבעת ימים זה הפסוק הוא מתחיל בש' ומסיים בש'.

עב) וכ"ה בבעה"ט רבינו בחיי רוקח וחזקוני. עג) ברוקח: של בנימין כי לא חטא. עד) ע"י רוקח עמ' קנט. עה) וכ"ה ברוקח. עו) וכ"ה בבעה"ט. עז) וכ"ה בבעה"ט, וכ' שם בסוגר אולי צ"ל בגי' מכפר הרהור לב כ"כ בס' עיטור בכורים, וברוקח: חשן המשפט בגי' מכפר הרהור הלב. עח) וכ"ה בבעה"ט וברוקח. עט) פס"ר פכ"א י. פ) ע"י זבחים יח, ב וברש"י שם. פא) לזה רומז הציץ. פב) רומז לובצאתו. פג) יומא ב, א.

זהו שש, לומר ששה ימים מזין עליו לבד מן שבת כדאמרי' בפ"ק דיומא פד), ש' אהרן בחומש פה), ש' כהנים נידו הכותים בשופרות כדאי' בפרקי ר"א פו), ואם ש' כהנים היו עומדים בהר הזיתים האומרים פו) ברכת כהנים היה משיח בא.

(לח) שנים ליום תמיד להגיד בבקר חסדך (תהלים צב ג) שראה השמש בורחחו, ובערב בשקיעתו שראה כתי' (שם) ואמונתך כלילות. שנים ליום תמיד ר"ת תשל, תש"ל תמידין מקריבין בשנה, בכל יום שנים, שתי פעמים שס"ה הם תש"ל.

(לט) הכבש האחד האחד בגי' י"ח, רמז לי"ח ברכות כנגד תמידין תיקנום פמ), וגם י"ח פעמים עולת תמיד כתי' בחומש, ואחד שנים ליום תמיד, כנגד ברכת המינין, י"ח אהבות בשיר השירים.

(ל, ג) ועשית לו זר זהב, מתחת לזרו, הרי שני זירין, וכן בשולחן ב' פעמים זר, ובארון פעם אחת, שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנות פט) שאין מתן שכר לצדיקים בעה"ז ט).

(י) וכפר, יכפר שני קדושות, כי יום הכיפורים שני לעולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתייה ולא תשמיש ואיבה ותחרות נט), והם כמו מלאכי השרת וי"ה מכפר על עבירות קלות וחמורות נט). מדם חמאת הכיפורים וסמך ליה כופר נפש ככי תשא, לכך מזכירין נשמות בי"ה תחת כופר נפש, שיום הכיפורים טוב למתים ולחיים עד סוף כל הדורות, זהו לדורותיכם קדש קדשים הוא ל', ולכך סמך שקלים ליום הכיפורים לפי שירד משה מן ההר ביום הכיפורים ואמר להם לישראל היום לעולם נחתמים למות ולחיים והנותן כופר ניצול, ובי"ה נמנין כל העולם, לכך סמך כי תשא את ראש וכז' נג). ע"כ.

(כז, כ) ואתה תצוה את בגי' ויקחו אליך שמן זית זך ר"ת שזו, עולה כמנין שדי. שמן באתב"ש ביט, עוד במילוי שי"ן מ"ם נון בגי' [זהו] שומר טוב, לכון בו לשמירת הדרך עם שם ביי"ט שהוא סוד אהי"ה, וצריך להביא בשמים שכך עולה שמן כמנין שמים, ושומר זה רשום בשמים וממנה על השמירה, ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל (לקמן לג יא) ר"ת מילה, שכן יהושע נרמז במלכות שהוא בן נון, והבן.

פרד, ח, ב. פה) ברוקח: ש' פעמים הוזכר אהרן בואלה שמות וביקרא וגם בוידבר ה' אל משה במדבר סיני לבד מ"ד באלה הדברים יש ש' פעמים אהרן בגי' ספרים. פו) ספלי"ה. פז) ברוקח: והיו אומרים. פח) ברכות כו, ב. פט) ברכות ה, ב. צ) אבות פ"ב מט"ז. צא) ע"י ברכות יז, א. צב) יומא פה, ב. צג) ע"י רוקח

דע כי יש נוטריקון ב י נ י ובין [בני] ישראל, בשבת יש נפש יתרה, היינו בינו.

שמן וכו' זך כתית למאור ס"ת כתר, לרמוז ששמן זית זה הוא בראש הכתר, ישראל ויקחו אליך שמן ר"ת [יואש] זך כתית למאור [ס"ת כתר] לומר שהמליכוהו ויתנו את הנזר בראשו (ל). להעלת נר לרמוז לנר חנוכה, זך באתב"ש על, כמנין פך, שמצאו פך אחד חתום בחותמו של כ"ג והדליקו ממנו המנורה נה). תם.

פרשת תשא לה"ר אפרים זלה"ה

(ל, יב) כי תשא את ראש וכו', כי גי' ל', ר"ל שלשים מעלות תעלה אותם, כי המלכות נקנית בשלשים מעלות (ט), וכל ישראל הם בני מלכים (ז), לכך מלך כשתסיר ממנו ל' ישאר מך. איש כפר בגי' תורה, כי התורה משיבת נפש (תהלים יט ח), מלה"ד לנר הכבה במה מדליקין אותו באש או בנר אחר, כך הנשמה נקראת נר והעבירה מכבה אותה והרוצה להחזירה לאורה הראשון ידליקנה בנר או באש, בנר שנא' (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור, או באש זו תורה שנא' (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש נאם יי. שני פעמים בפסוק בפקוד אותם הראשון לשון מנין והשני לשון חסרון, וזהו פירושו אם יתנו כפר בשעת מינינם ויפקדו ויחסירו כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא מט) יוודע לך שלא ע"י החשבון בא הנגף אלא ע"י מקרה אחר.

(יג) זה יתנו לשון אש, כמו זה סיני (תהלים סח ט), שפתרנו והר סיני בוער באש (ג). ובלשון אחרת על דחוי למזייה כי הראהו הקב"ה מטבע של אש (ד).

(יד) מבן עשרים שנה ס"ת המן, כי הקדים הקב"ה שקליהם לשקלי המן, וגם המן שאמר לתת עשרת אלפים ככרי כסף להודיע (ט) שקליהם [של] ס' רבוא נתכוון.

(יח) ועשית כדור נחושת גי' רל"ו, רמז לשכינה (ו), שכן גדול אדונינו ור כ כ (תהלים קמז ה) בגי' רל"ו. ונתת שמה מים נהר דינור נגיד ונפיק מן קודמוהי.

(יט) ורחצו אהרן ובניו ממנו מקוה ישראל יי (ירמיה יז יג). ד"א אהרן בגי' רנ"ו, רמז לחיות הקודש שיש להם רנ"ו כנפים (ז), שמאימתו של הקב"ה מויעין ומטיפין ונעשה נהר דינור כאדם שעלה מן הרחצה. ובניו אלו מלאכי השרת שטובלין בנהר דינור.

מס"א: (יב) תשא נוטריקון תשמור שם אדני, שלא תזכור אותו לבטלה, ותזהר לענות אחר כל ברכה אמן, וכשזוכר המברך שם השם תאמר ברוך הוא וברוך שמו (ט),

א) אבות פ"ו מ"ו. (ב) שבת סז, א. ב"מ קיג, ב. ג) ע"י דברים ד יא. ד) פסיקתא רבתי פט"ז, תנחומא ז. ה) בכת"ב: להכריע. ו) בכת"ב: רמז לשכינה של הקב"ה שהיא רל"ו ריבוא פרסאות מעל כסא הכבוד שנאמר גדול וכו'. ז) ע"י תרגום יחזקאל א ו. ח) כ"ז בשו"ע א"ח סי' קכ"ד ה ו.

ותעסוק בתורתו שהיא שמו, שאם תחשוב שש הו' ע' ר' י' ש' שהוא מספר שם הויה ית' שמו ויתעלה זכרו יעלה בגי' תורה וכתר, וזהו ת' ש' א' תשמור שם אדני שאתה קורוהו בשם אדנות והוא כתוב בהויה, לפיכך כשתזכור אותו תתכוין בו ובקריאתו שהוא אדון וריבון של כל העולמים, ובכתיבתו שהוא הוה והיה ויהיה ט), וכונה זאת בכל מקום שתזכרוהו בתורה ובתפילה ובכל ברכה וברכה שאתה נהנה בזה העולם ומשכח לקוניך תירא ממנו ותכוין אליו, ובשכר זה אתה תהיה ראש בני ישראל, ורמז לזה תשא בגי' תורה אמן. עוד כי תשא את ראש ר"ת כתר, ומלת את שביניהם רומז לתורה שנבנית מאל"ף ועד תי"ו. ועוד כי תשא ראש ס"ת איש, ר"ל מי הוא ויהיה ראש בני ישראל זה העוסק בתורה הרמוזה במלת את כאמור. תשא ראש אל"ף שי"ן הנשארים הם אש שנא' (דברים לג ב) מימינו אש דת למו. בני ישראל לפק(ו)דיהם ר"ת לבי, וס"ת מלי, ר"ל מי הוא שזוכה בכתר תורה המל עלת לבבו מכל מחשבות רעות ומכל הרהורים רעים ומטהר נפשו וגופו מכל חטא ועון, ורמז לזה תמצא באותיות נפ שי). ואמצע תיבות אר ק ה י ד, רוצה לומר יד השמאלית של אדם הנוטה לצד היצר ומתלכלכת בעבירות של גזל וגניבה ושבועת שוא בנקיטת תפץ, לכן צריך שיחזור בתשובה וירפא נפשו ויתקן גופו מאשר עוותו, וזה יהיה ע"י נתינת הצדקה, וז"ש ונתנו איש כופר נפשו וכו'. ע"כ.

(ל, כג) קח לך בשמים ס"ת חכם, חמרא וריחני פקחין ט). קח לך בשמים אותיות חלקך. בשמים משקל הבשמים ט"ו מאות כמנין אותיות אל"ף ב"ת שעולים ט"ו מאות לבד הכפולות חסר ה', נטל הקב"ה ה' משמו והשלים החשבון וברא בהם את העולם שהוא מהלך ט"ו מאות שנה י).

(כה) רקח מרקחת מעשה רקח ג' רקוחים נאמרו בפרשה, כנגד תורה נביאים וכתובים. כשפתח הקב"ה דבור הראשון נתמלא כל העולם בשמים שנא' (שה"ש ה יג) נוטפות מור עובר יג).

(לב) על בשר אדם לא ייפך שלא (יעשם) [יעשנה] קרדום לאכול ממנה כמחז"ל יד). ובמתכונתו לא תעשו שלא יבא אדם ויחדש דבר על התורה שנא' (דברים ד ב) לא תוסיפו על הדבר.

(לג) ואשר יתן ממנו על זר אסור ללמד תורה לגויטו). ששה עשר מיני בשמים בקטורת כנגד י"ו בני אדם שקוראים בתורה בכל שבוע, וז"ש (משלי ג יח)

ט) שם ס' ה'. י) שבאמצע תי' בני ישראל לפקודיהם. יא) יומא עו, ב. יב) חגיגה יג, א. יג) שבת פח, ב. יד) אבות פ"ד מ"ה. טו) סנהדרין נט, א.

עץ חיים היא למחזיקים בה, כמנין הי"א, ואם תמנה מפתיר הרי י"ז, כנגד י"ז פסוקים שיש בדברות ראשונות שני' (שם ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, בי"ה יי צור עולמים (ישעיה כו ד).

(לו) שמה קדש קדשים למפרע משה ס"ת, כלומר אועד לך ולא לשאר נביאים, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה (דברים לד י).

(לא, א) בצלאל בצל אלטו, שהיה יושב בצילו של הקב"ה ועוסק בתורה. בן אורי בן חור בן אורי בן אוריין, בן חור בן חורין, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה ז).

(ו) ובלב פל חכם לב נתתי חכמה יהב חכמתא לחכימין (דניאל ב כא), מלה"ד אדם הזורע על מה זורע על האבנים או על שדה ניר הוי אומר על שדה ניר. (י) השרד למפרע דרשה.

(יג) אך את שבתותי תשמרו אכין ורקין מיעוטין י), כלומר שאר מצות מבטלות בשעת עשיית מצוה, העוסק במצוה פטור מן המצוה יט), לבד מן השבת. אות היא ביני וביניכם אני נקרא אחד ושבת אחד וישראל נקראו אחד כ). ביני אותיות ביין, זכרוהו על היין כ), וסי' זכרו כיין לכנון (הושע יד ה).

(יח) ויתן אל משה מתחילה היתה התורה ארוסתו ועכשיו ניתנה לו לפי [בכלותו כמו ככלתו] נט) כלת משה כתי' (במדבר ז א) ג). כתובים באצבע אלהים כלומר בצבע שלו, אש שחורה על גבי אש לבנה ז), והקב"ה אש אוכלה הוא נט), ואל"ף של אצבע נוספת כמו א' של אזרוע (ירמיה לב כא), כי לא נכון לפרש אצבע, כי מה דמות תערכו לו (ישעיה מ יח).

(לב, א) קום עשה לנו אלהים קום עשה לנו לא אמרו כי לא כפרו ביחידו של עולם אלא אמרוטו) אשר ילכו לפנינו כי הקב"ה אמר (שמות כג כ) הנה אנכי שולח מלאך לפניך, עכשיו שמת משה לא ישלח, לכך עשה דבר שייראו אומות העולם ממנו, וזהו ויעלו עולות ולא כתי' ויעלו עולות לעגל. ואעפ"י כן נענשו (ששבתו) [ששכחו] כל הגדולות והנוראות אשר עשה להם הקב"ה, אבל ערב רב כשלו בו כ), ויאמרו אלה אלהיך ישראל עשאוהו שותף להקב"ה.

טז) עי' ברכות נה, א. יז) אבות פ"ו מ"ב. יח) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ז. יט) סוכה כה, א. כ) עי' ש"ב ז כג. כא) פסחים קה, א. כב) עפ"י כתי"ב. כג) ע"ש מנחת שי. כד) רש"י דברים לג, ב. כה) דברים ד כד. כו) בכתי"ב: אלא אמרו לשון אלהות בלבד כמו אלהים דיינים שילכו לפנינו ויראו הגוים ממנו. כז) עי' מש"כ באור החיים בפסוק ד.

(ה) חג ליי מחר הרהר בלבו למחר יביא הקב"ה חגא ושבר על הכופרים בו (מ).

(ג) אשר העלית מארץ מצרים כלומר רציתי לאכדם עם מצרים והזכרתי שמי המיוחד והושעתים, שנא' (תהלים קו ח) ויושיעם למען שמו.

(א) ד"א קום עשה לנו אלהים לפי שהיה יושב ודן לכך אמרו קום. אשר ילכו לפנינו ר"ת איל, אמרו לו עשה לנו איל למען יזכור לנו הקב"ה אילו של יצחק בלכתו לפנינו, וכן חשב לעשות ובא השטן ובלבל ויצא עגל דכתי' ויצא העגל הזה (מצליח) [מאליו] (ט).

(ג) ויתפרקו מעצמם כי בא שטן ופרקם, שלא נאמר ויפרקו, וכן כתי' התפרקו מעצמם.

(ד) ויצר אותו בחרט צרר אותו כדרך הצורפים שקושרים יחד ומתיכים. ויעשהו בגי' השטן (לכדול). עגל גי' אבק, עיין גימ"ל למ"ד גי' ואפר, וש"ה (דברים כח כד) יתן יי את מטר ארצך אבק (ואפר) [ועפר], כלומר בעוון העגל, שאין לך כל דור ודור שאין הקב"ה נפרע ממנו מעוון העגל (ל) שנא' (לב לד) וביום פקדי ופקדתי. ויאמרו אלה אלהיך נוטריקון א ל ה או אלוהות הרבה (ז). ערב רב אמרו לבדן ולא ישראל מדלא כתי' אלה אלהינו, ואמרו העלון ולא אמרו העלנו.

(ו) וישב העם ערב רב.

(ז) כי שיחת עמך ערב רב אשר העלית [וגיירת אותם] (ג).

(ט) ראיתי את העם הזה שהיה להם לקנא קנאתי ולא עשו.

(י) ועתה הניחה לי וכי מה כחו של ילוד אשה לעצור רצונו של הקב"ה שאמר הניחה לי, נ"ל כאדם שאין לבו שלם לעשות דברים כחמתו ואומר הניחוני הניחוני כרי שיבקשו לו ויאמרו אל תעשה, כן הקב"ה חפץ בתפילתו של משה (שהיה) [שיהא] מבקש רחמים על ישראל (ד).

(יא) ויחל אותיות חולי, הפציר בתפילה עד שבא עליו חולי (ז).

יחרה אפך בעמך אם ערב רב חטאו בניך מה חטאו.

(כח) כ"ה בתרגום ירושלמי, לק"ט ומדרש אגדה. (כט) עפ"י כתי"ב. (ל) אולי צ"ל שטן בלבד. (לא) איכ"ר פ"א כט. (לב) ע"ז נג, ב. (לג) כ"ה בכתי"ב. (לד) עי' שמור"ר פמ"ב י. (לה) עי' שמור"ר פמ"ג ד.

(יב) ברעה הוציאם עיין גימ"ל למ"ד גי' בה רעה, עם האותיות, אמר משה עתה יאמרו מצרים נתקיימה נבואתם שאמרו ראו [כי] רעה נגד פניכם (לעיל י י). והנחם על הרעה לעמך ולא לערב רב.

(יג-יד) זכור לאברהם אם עשו אילי זהב זכור לאברהם ששיכר אלילי אביו ושרפם ואבדם מן העולם, ואם זכחו לו זכור ליצחק שנעקד על גבי המזבח וכפר זבח בזבח, ואם השתחוו לו זכור ליעקב שטמן אלהי נכר שנא' (בראשית לה ד) ויטמן אותם יעקב, ואם אמרו אלה אלהיך ישראל זכור לישראל שאומרים פעמים בכל יום שמע ישראל יי אלהינו יי אחד, מיד וינחם יי על הרעה אשר דבר לעשות לעמו ולא לערב רב.

(יז-יח) וישמע יהושע את קול העם ברעה ולא מצינו רעה לשון תרועה, נ"ל כש(י)ראו ישראל [את משה] יורד מן ההר נתקוטטו זה עם זה ואמרו זה לזה אתה גרמת, ברעה לשון ריע, כמו יגיד עליון ריעו (איוב לו לג), וכששמע יהושע את הקול הזה היה סבור שהיתה חרב איש באחיו לכך אמר קול מלחמה במחנה, ומשה השיב קול ענות אנכי שומע כלומר צעקה.

(יט) וישלך מידו חסר יו"ד, כלומר י' הדברות שהיו כתובים ראה אותם שהיו פורחות למעלה (ל), מיד(ו) וישבר אותם תחת ההר אמר מאחר שפרחו אותיות הקדש מה הנייה כאבנים האלה, ושברם כי לא נשתברו בהשלכתן(ל).

(כא) חטאה גדולה חסרון גדול, כמו [אל] השערה לא יחטיא (שופטים כ טז).

(כב) כי ברע הוא למפרע ערב, כלומר ערב רב(ט).

(כה) כי פרוע הוא מגולה, שנסתלקו ענני כבוד אלא שהחזירם משה בתפילתו. כי פרעה אהרן קרי ביה פרעה, אמר משה אוי לי מה שנתנבא פרעה יתקיים ע"י אחי, בתמיה(מ).

(לב) מחני נא מספרך כלומר מספר התורה, כי מה כתוב וידבר משה אל בני ישראל, ואם הם ימחו הדבור ימחה (לשמי) [ושמי] (מ).

(לג) מי אשר חטא לי כלומר ערב רב אִמְחֵנו מיד.

(ל) ילקוט תשא רמז שצב. (לו) פדר"א פמ"ה תנחומא עקב סי' יא. (לח) שמור"ר פמ"ו א. מר"ז ועי' שם מש"כ ע"ז. (לט) צדור המור. (מ) הובא בנח"ק. (מא) כ"ה

(לד) הנה מלאכי אותיות מיכאל (מנ). ופקדתי עליהם הטאתם שלא מיחו בידם.

(לה) ויגוף יי את העם גי' ערב רב לבדו.

(לג, ג) אֶבְרָהָם לא נאמר בהו משמע לשון כיליון אלא אֶבְרָהָם, כלומר אמדר אותך, פי' מדה במדה, א"נ אמעט אותך עד שתהיה נמדר ונשער.

(ד) וְלֹא שָׁתוּ לשון שתיה, לפי שנא' וישב העם לאכול ושתה וכששמעו הדבר לא שתו עוד, ועדין איש עדין עליו, ועל כרחך צריך לפרש כך שאין לומר ולא שמו עדים עליהם, שהרי כתי' בתריה ויתנצלו בני ישראל את עדים. א"נ נ"ל לא שמו הדברים אל לבם ועדין איש עדין עליו והנגון מוכיח (מג).

(ו) ויתנצלו מעצמם, מדלא כתי' וינצלו דהוי משמע עדים (מז) נצלו, וכן מוכיח במס' שבת (מה) ששלח הקב"ה שני פעמים ששים רבוא של מלאכי השרת ונטל כל אחד אחד, כי שני כתרים היו לכל אחד ואחד מישראל.

(יא) ימיש מתוך האהל ס"ת שכל, שמי שעוסק בתורה שנקראת שכל טוב לכל עושיהם (תהלים קיא י) גקרא בעל שכל.

(ו) חורב גי' רי"ו, כנגד אותיות שבע"ב שמות.

(יב-יג) ואתה לא הודעתני את אשר תשלח והלא כבר נאמר הנה מלאכי ילך לפניך. ג"ל שאמר לו רבש"ע הודעתני מי ילך לפנינו אבל מי ילך עמנו לא הודעתני (מ). ואתה אמרת ידעתך בשם וא"ת יש (לו) [לין מו] להזכיר שם הממונה על הדרך הודיעני נא הודיעני אזכרות שמותיך הקדושים והטובים להזכיר על הדרך. ואדעך כלומר ואדע שמותיך הנוראים. למען אמצא חן בעיניך בזכרי אותם. וראה כי עמך הגוי הזה לפי שכבר כלו ערב רב.

(יד) ויאמר פני ילכו כלומר אני בעצמי אלך עמך, כמו ופניך הולכים בקרב (ש"ב יז יא) דשמואל, ולכן אמר בלכתך עמנו (מח).

(יז) ויאמר הראיני נא את כבודיך אמר משה ידעתי כי אתה יי לא שנית ולא תשתנה מן הויותיך, אלא שאתה רוצה לשלוח הכבוד בדמות צורה, ועתה הראיני נא דמות הכבוד שאתה רוצה לשלוח עמנו.

בכתי"ב, עי' שמר"ר פמ"י ט. (מב) ז"ח אגדת בראשית, בעה"ט. (מג) עיין מר"ו. (מד) בכתי"ב הם. (מה) פט, ב. (מו) עי' רש"י רמב"ן מר"ו ואדרת אליהו. (מז) כ"ה בכתי"ב. (מח) כ"ה בראב"ע.

(כ) ויאמר לא תוכל לראות את פני הכבוד.

(יט) אני אעביר כל טובי המדות. וקראתי בשם יי לפניך כאן מסר לו קריאת השם ד' אותיות. וחנותי את אשר אחן כלומר (מה) [מיד] מט שתזכיר זה השם באמיתותו בקריאתו האמיתית אתמלא עליכם רחמים וארחם עליכם. את אשר אחן כלומר אם יש לי לחון העולם [אחון] מט עליו באזכרת שם זה הגדול ג).

(כ) לא יראני האדם וחי אפי' דמות אדם שבמרכבה, יראני האדם גי' האדם במרכבה.

(כב) ושכותי בפי ענין כבוד נל, כמו על כפים כסה אור (איוב לו לב).

(לד, א) לַחַת אֲבָנִים גי' ישראל, כי ישראל נל והתורה נל עלו במחשבה וקדמו לעולם ולא נברא זה אלא לזה.

(ב) ונצבת לי לשון המתנה.

(ז) יְשָׁשִׁים וְעַל רַבְעִים ר"ת שור, המד"א (תהלים קו כ) וימירו את כבודם בתבנית שור, שאין הקב"ה נפרע מן הדור אלא א"כ פורע בו מקצת עון העגל נה).

(ח) וימהר משה קאי אדלעיל ט) דאמר פני ילכו, ומודה ט) ומשתחוה לו, כי אמר ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה עורף הוא ואם היית שולח (עמהם) [עמנו] מלאך לא היה עובר על פשעם שנא' (לעיל כו כא) כי לא ישא לפשעכם, אבל עכשיו שאתה הולך עמנו ואתה מלא רחמים ופִּלַּחַת לְעוֹנֵינוּ.

(י) אשר אני עשה עמך אני רוצה לעשות נפלאות באותם המורדים כך כמו פתיחת הארץ לקרת ושריפת האש לעדתו ונשיכת נחשים למדברים כך, ומתוך כך יראו, מפני שיחשבו כולם אם למורדים במשה עבדו עלתה להם כך לעובדי רצונו של מקום עאכ"ו, וז"ש כי נורא הוא נה).

(יד) לֹאֵל אַחֵר רי"ש גדולה, ריש עי"ז [שנ'] (דניאל ב לח) אנת הוא רישא דדבהא, ויהי דוד בא עד הראש (ש"ב טו לב) ט), ריש לשון עניות כמד"א (משלי ל ח) רש ועושר אל תתן לי, אין לך עני כעובר ע"ז, רש באתב"ש בג, לשון בזיון,

מט) כ"ה בכתי"ב. נ) עי' רבינו בחיי. נא) בכתי"ב: כבוד מרכבה. נב) ב"ר פ"א ד. נג) עי' ב"ר שם ופסחים נד, א שהתורה נבראה. נה) איכ"ר פ"א כט. נו) פל"ג יד. נז) בכתי"ב: כאדם הנותן לו המלך גדולה ומשתחוה לו והער כי אמר וכו'. נח) עי' רשב"ם. נט) עי' סנהדרין קז, א.

כמו (יחזקאל כה ז) לבג גוים, אין לך כזוי כעובד ע"ז כמ"ש באדום (עובדיה ב) כזוי אתה מאד. א"ל אחר גי' מר, זש"ה (ישעיה מ טו) הן גוים כמר מדלי, שמים מר למתוק ומתוק למר (שם ה כ). כי יי קנא שמו קנא גי' ענאל, קנא למפרע [אנק], פי' אנק תם פס תם וכו', והוא שם כ"ב אותיות, וטוב לאומרו בעת צרה, כ"ב אותיות יש בו נגד כ"ב אותיות שבאל"ף ביי"ת, וז"ש (שמ"ש א ד) נגילה ונשמחה כ"ך, אברהם יצחק ר"ת וס"ת אנק בגי', תם כנגד יעקב איש תם (בראשית כה כז), אבות הן הן המרכבה ס. אברהם ויצחק ס"ת בגי' פס, אברהם יצחק ישראל ר"ת וס"ת בגי' פסים, אברהם יצחק (ישראל) יעקב בגי' אהי"ה ר"ת, הרי שכל השם הגדול והנורא הנזכר בקדושה ובטהרה רמוז באותיות האבות.

(יח) בחדש האביב יצאת ס"ת שבת, כי היו מחללין שבת לעדות חדש תשרי וניסן סא).

(כא) ובקציר תשבת גי' ובלילה קציר העומר דוחה את השבת סא, וכן דרשין סג) מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה.

(כד) ולא יחמו(ו)ד איש את ארצך גי' זה [גם] תרנגול באשפה.

(כו) ראשית בכורי וכו' לא תבשל מה ענין זה לזה, נ"ל כמו שצייתי לך להפריש בכורים ואסרתי לך אכילת החדש עד לאחר הבאת העומר (והפרשתי) [והפרשתו] כך תפרש החלב מן הבשר ובעודם יחד אסורים הם. לא תבשל [גדי] גי' אסור בבן[שול באכילה בהנאה סד].

(כח) ארבעים יום וארבעים יל"ה תתק"ס שעות גי' תלינן] תלים, כי מסר לו הקב"ה באותן מ' יום על כל קוץ וקוץ שבתורה תלי תלים של טעמים סא, ואין אדם יכול לחדש דבר על התורה אם לא נמסר הכל למשה, ולא ניתנו ליכתב כדי לגדל עטרה לכל צדיק וצדיק שבדור שמגלין לו מן השמים רזי תורה ונכתבים ונקראים על שמו וכולם רועה אחד אמרן. וכן כתב ה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה שכל מי שמגלין רזי תורה מן השמים ואינו כותבן עתיד ליתן עליו את הדין סו).

(כט) בדרתו גי' תרי"ב, לומר שתרי"ב מצות מסר לו הקב"ה, כי מילה ניתנה לבני נח. קרן גי' זה מן הקולמוס, במדרש סו) כשכתב הקב"ה את הלוחות קנח

ס) ב"ר פמ"ז ו. סא) ר"ה פ"א מ"ד. סב) נדצ"ל אבל לא קציר העומר דוחה שבת ור"ל מפני שדוחה שבת. סג) מכות ח, ב. סד) חולין קטו, ב, וכ"ה ברוקח, בנח"ק הביא לזה וכו' לא תבשל גימ' אסור כבשול באכילה ובהנאה עם התיבות והאותיות. סה) ע"י מגילה יט, ב. סו) והביא לזה בברית עולם להחיד"א בביאורו לספר חסידים אות קק"ל בשם רבינו בשם ר"א מגרמיזא. סז) בנח"ק כ' מדרש כ"י עיי"ש.

קולמסו במשה ומוזה קרן עור פניו, וזש"ה (חבקוק ג ד) קרנים מ י ד ו לו, אותיות מ ד י ו לו סמ). עכ"מ.

מחכמי אשכנז.

(ל, יב) כי תשא את ראש בני ישראל ר"ת רבי, ראש בעיר קורים אותו רבי.
(יג) מחצית השקל תרומה ס"ת תלה, לרמוז שע"י השקל ששקלו ישראל היה סבה שנתלה המן סט).

(יב) ד"א תשא את ראש ר"ת תאר, ישראל הם האשה יפת תואר, הנך יפה רעייתי (שה"ש א טו). ונתנו איש כופר נפשו יתנו ישראל את אומות העולם תחתיהם לכפרת נפשם, שהאומות יהיו בגהינם תחתיהם. ולא יהיה בהם נגף רמוז המן, מוטב שיקדימו שקלינו לשקלי המן ט). בפקוד אותם ולא יהיה בהם ר"ת אויב, בהם לא יהיה נגף אבל באויביהם יהיה נגף. בפקוד אותם זה ר"ת זאב, משל לזאבים שבקעו בעדר והוצרך הרועה למנות העדר לידע כמה חסרו, כך לפי שנפלו במעשה העגל לכך הוצרכו למנות טו).

(יג) מחצית השקל לפי שנגזר עליהם להיות במצרים ת"ל שנה ונחצו ת"ל לרד"ו, וזהו מחצית, וכמנין שק"ל. עשרים גרה בשביל אברהם שהיה בדור עשרים. גרה בגי' יצחק.

ד"א ראש בני ישראל זה הקב"ה והוא נמנה עמהם. ונתנו איש להיות שליח צבור להתפלל והוא מכפר עליהם, בפקוד אותם כשנמנים לכלל עדה. ולא יהיה בהם נגף זה יצה"ר שנ' (ישעיה ח יד) לאבן נגף, זהו נגף בפקוד אותם ר"ת אבן. (יג) זה יתנו י"ב שבטים. השקל בשקל הקדש ס"ת שלל, שלל שלקחו ממצרים.

(טו) העשיר לא ירבה להשתרר על הצבור. והדל לא ימעט העשיר לא ימעט את הדל ולא ירדה בו כפרך.

(לד) קח לך פמים נטף נטיפת דם מילה. ושחלת שחולת אהבה אני (שה"ש ה ח), חולי המילה. והלכנה וח' לכנה, ביום ח' עושה כנסת ישראל לכנה, או אם

הולד מוסרת בנה למול, וזהו ח' לְבָנָה. וְלִבְנָה זָכָה שהיא מיטהרת מלידתה. לְבָנָה בגי' במילה.

(כג) בשמים ראש אלו הצדיקים שנמשלו בכשמים *עג), וז' כתות של צדיקים יהיו לעתיד עג), וז' מיני זוהר שמחות ניש, שבע שמחות (תהלים טז יא), וסי' קח לך בשמים קשת חמה לבנה כוכבים ברקים שושנים מנורות. קח לך ח ל ק ך עמהם. בשמים ראש זה הקב"ה, קרי ביה בשמים ראש.

(כה) משחת שמחת, וכת' (ישעיה סא י) שוש אשיש ביי כי הלבישני בגדי ישע, זה מרדכי שנקרא ראש לבשמים *עג), וכת' (אסתר ח טו) ומרדכי יצא בלבוש מלכות, וזהו א ש י ש נוטריקון אורה שמחה יקר ששון (שם טז). אורה ושמחה וששון ויקר ס"ת הרנה, וזש"ה (מ"א כב לו) ותעבור הרנה במחנה, ובאבוד רשעים רנה (משלי יא י), באבוד המן ובניו רנה, והוא ה נ ר כמ"ש חז"ל עג) אור נר בבורר חיל משתה שם קול ריחים ואור נר (ירמיה כה י) נו"ן ריש גי' התורה, כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו כג), ר"ת של בני המן בגי' רנה, וזהו ובאבוד רשעים רנה עג).

(יב) כי תשא, מדם חטאת הכיפורים עג), ונתנו איש כופר וכו', ביום הכיפורים נחתמין כל העולם והנותן כופר ינצל, ולכן ביום הכיפורים נודרין צדקה כי צדקה תציל ממות (משלי י ב). ולא יהיה בהם נגף וסמך ליה כיור שנא' בו ולא ימות. ד"א השקלים מן הזכרים והכיור מהנקבות ממראות הצובאות (לקמן לח ח). סמך כי תשא, ולא יהיה בהם נגף, ועשית מזבח, קורא הדורות מראש שהוא עתיד דוד המלך ע"ה למנות את ישראל ויהיה בהם נגף וזאת היתה כפרתו שבנה מזבח בגורן ארונה והוטר הנגף. תשא את ראש בני ישראל ר"ת בגי' תרי"ג, כי תרי"ג אלף היו ישראל עו). כי תשא מלמד שאמר לו הקב"ה מנה ראשי שמותם לכן אמר את ראש. ראובן שמעון יהודה יששכר זבולון דן נפתלי גר אשר יוסף בנימין ראשי שמותם עולה תקצ"ז, והם היו ת"ר אלף לבד מלואים, וחסרו שלשת אלפים שנפלו בעגל. ועוד עו) תצרף שמות שלשה אבות וי"א שבטים כי לוי לא נמנה עמהם ויהיו ס' אותיות כנגד ס' רבוא שהיו ישראל. לפקודיהם בפקוד בפקוד שנמנו ג' פעמים, בצאתם ממצרים ובשנה השנית ובכניסתם לארץ, וכן ג"פ מחצית השקל בפרשה, וג' כופר נפשו, וג' תרומת יי, וג' בני ישראל, לכפר על ג', על מלחמה ועל הדבר ועל הרעב שהרי בימי דוד, אמר לו גד החוזה (ש"ב כד יב) שלוש אני נוטל עליך כשפקד אותם ולפי שלא נתן כופר נפשו לפיכך שלט מלאך המות. ג' מחצית בפרשה, מיכאן סמכו בפורים שלשה מחציות.

*עא) עי' שהש"ר פ"ב ג. עב) ויק"ר פ"ל ב'. *עב) מגילה י, ב. עג) סנהדרין לב, ב עיי"ש. עד) וכ"ה ברוקח אסתר ט ז. עה) סוף פרשת תצוה. עו) עי' רוקח. עז) ר"ל ועוד רמז בכי תשא את ראש.

(יג) זה יתנו בגי' הן מטבע אש, בפסיקתא (ט) ובתנחומא (עט).

(טו) והדל' לא ימציט פסוק זה נאמר לכשיבואו לארץ ישראל ויהיו בהם דלים, כי במדבר היו כולם עשירים.

(לד) קח לך פמים ס"ת חכם, חמרא וריחני פקחין פ).

(כג-כד) חמש מאות כנגד שני האבות, אברהם חי קע"ה יצחק ק"ף יעקב קמ"ז, ב' יותר פה) כנגד ב' הכרעות פנ). מר דרור ת"ק וקנמון בשם ת"ק וקנה בשם ר"נ וקדה ת"ק, הם אלף ותש"נ, ושמן זית הין הם ע"ב ביצים, הרי הכל אלף ותתכ"ב, וסמכו לכיור, וביה כתי' ולא ימותו, שבחשבון שנמנו פעם שניה היו חסרים ממנין ראשון אלף ותתכ"ב עם משה ואהרן, וכן היו הבשמים, לכך סמכו לכיור דכתי' ביה ולא ימותו.

(כג) בשמים ראש גי' זהו] מרדכי הצדיק, כדאמרי' פרק שלוח הקנ פג) מנין למרדכי מן התורה שנא' מר דרור ומתרגימי' מירא דכיא. ג' משחת קדש בפרשה, נגד ג' מלכים שנמשחו בשמן המשחה שאול דוד ושלמה. חמש מאות רמז שיהרגו בשושן חמש מאות איש. אחר השמן סמך בצלאל, הה"ד (קהלת ז א) טוב שם משמן טוב.

(לא, ד) לשוב מחשבות וס"ל שבת, רמז מלאכת מחשבת אסרה תורה פד).

(ז) את אהל מועד ואת הארון י"ח דברים הזכיר כאן, כנגד זה תיקנו י"ח ברכות, לומר כל המתפלל י"ח ברכות בכוונה כאילו נבנה בית המקדש בימיו.

(יג) אך את שבתותי תשמורו למעט פקוח נפש שמותרת פה) וספק נפשות לחלל מותר פו). את שבתותי תשמורו לרבות קודם השבת, שצריך להוסיף מחול על הקדש פו).

(יד) ושמרתם את השבת לאחריו שצריך להוסיף מחול על הקדש בכניסה וביציאה פח).

(טז) ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת ס"ת ה' תווי"ן בגי' שני אלפים, וזהו ראייה לאלפים אמה תחום שבת פט). את השבת לעשות את השבת לדרתם ר"ת אהל, כל מלאכות של שבת מאהל המשכן גמרינן פ).

(עח) פט"ז ח. (עט) תשא ז. וכן בירושלמי פ"א ה"ו. פ) יומא עו, ב. פא) מנין שנותם תק"ב. פב) ע"י כריתות ה, א. פג) חולין קטו, ב. פד) חגיגה י, ב. פה) תוספתא שבת פט"ו טו. פו) ירושלמי יומא פ"ח ה"ה, דאך הוא למעט וכ"ה בכע"ה"ט וברמב"ן. פז) ר"ה ט, א. דאת בא לרבות. פח) שם. פט) עירובין נא, א. צ) שבת מט, ב.

(יז) וינפש בגי' אלו שבגהינם נא). וביום השביעי שבת וינפש ס"ת שתיים, רמז שיש לאדם שתי נפשות בשבת נא) רבות מחשבות בלב איש (משלי יט כא) ס"ת למפרע שבת, רמז למ"ש רז"ל נא) דבור אסור הרהור מותר.

סמך שבת אל ויתן אל משה, שבשבת ניתנה תורה נא), לכך אנו מתפללים ישמח משה בשבת. כפ"תו חסר כתי', לומר מה כלה בכ"ד קישוטין נא) אף שבת נא) בכ"ד פרקים, והתורה כ"ד ספרים, ובשבת אמרין באי כלה באי כלה, וסמך ליה מעשה העגל, לומר לך עלובה כלה שזינתה בתוך חופתה נא). את המשכן ואת כל כליו (פרי' ויקהל) ל"ט אלפ"ין כנגד ט"ל מלאכות, ואם תמנה ואת בגדי הקדש ואת בגדי בניו זהו לר' יהודה נא) דמוסיף שובט ומדקדק והווי להו מ"א נא), ועוד מן ויאמר עד והותר (שם לו ז) ל"ט פסוקים ק).

כלה כ"ד תכשיטין המגויין בישעיה (פס"א) ובהם קשט הקב"ה לחוה שנא' (בראשית ב כב) ויבא"ה ה) אל האדם, וכן ת"ח צריך להיות מקושט בכ"ד ספרים נא). (יח) ויתן אל בגי' זה התלמוד. אל משה גי' המקרא. דחת באתב"ש כסא, כי למדנו מכסא הכבוד [כ]אבן שאינו מקבל טומאה כך ד"ת אינן מקבלין טומאה ג).

(לב, טז) חרות בגי' (משורטטין) [משורטטים], וגי' תרי"ג.

וינח ביום השביעי על"ד) ס"ת מיל, שיעור תחום שבת ה).

(לא, טז) ושמרו בני ישראל את השבת ר"ת ביאה ו).

(יז) ביני בשבת יש נשמה יתרה ו).

(לב, א) כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו גי' שהראה להם השטן מ(י)טתו של משה רבינו, ע"ה ס).

(ב) פרקו נזמי הזהב אמר להם אהרן אתם כפויי טובה הקב"ה נתן לכם כסף וזהב הרבה ואתם רוצים לעשות עגל ולשלם רעה תחת טובה, הלכו אצל הנשים, אמרו להם הן משה שאל לנו קודם אם נקבל התורה ואמרנו הן, וגם אמר לנו ושאלה

צא) עי' מכילתא, ילקוט איוב רמז תתקנ. צב) ביצה טז, א. צג) שבת קיג, ב. צד) שם פו, ב. צה) שמר"ר פמ"א ה. צו) כלומר מס' שבת. צז) שבת פח, ב. צח) שם עה, ב. צט) עי' ברוקח. ק) ברוקח: כנגד ל"ט מלאכות. א) כמנין ויבא"ה. ב) שמר"ר פמ"א ו. ג) ברכות כב, א. ד) לעיל כ יא. ה) עירובין נג, א. ו) עי' כתובות סב ב. ז) ביצה טז, א. ח) שבת פט, א.

אשה משכנתה ואיך נעשה בו עגל זהב ט), התחילו מיד להתקוטט עם נשיהם ויתפרקו בעל כרחם, לכך נתן להם הקב"ה מצות ראש חדש י), ולעתיד תתחדש כנשר נעורייכי (תהלים קג ה).

ד) ויצר אותו בפרקי ר"א יב) מצא אהרן בין הנזמים ציץ זהב אחד והיה כתוב עליו שם הקדש וחרט עליו צורת העגל ואותו לבדו השליך באש, זהו (לק' כד) ואשליכהו באש, ויקח מידם ויצר אותו בחרט גי' ציץ שם (ה) מפורש.

ה) ויבן מזבח לפניו כדי שלא יביאו לע"ז, ודרו"ל י) ויבן מזבח לפניו ראה חור שנהרג, וארא והנה גי' הנה חור.

ו) ויקומו לצחק זה את זה לפני העגל, צחוק לשון לעג, וכן לעג לשון עגל, לכך לעגו לפניו לפי שהעגל גועה לפניהם י) ותעו אחריה רוב הפושעים.

טו) ושני לוחות העדות בידו והלא בשתי ידיו היו, אלא הלוחות בעוד המכתב עליהם היה יכול משה לנשאם בידו וכשפרחו האותיות י) כבדו על ידו ושברם טו).

יט) ומחלת חסר וי"ו, [י' ו'], מחלת לב בא לכל שבט ושבט שהם ששה שבטים ו"ו. וישלך מידו כתי', מלמד שפרחו האותיות מן עשרת הדברות וכבדו על ידו והשליכם טו), מידיו גי' ע', כי שבעים זקנים שהיו בשיפולי ההר רצו אחריהם ובקשו לחטוף הלוחות מידיו כדי שלא ישברם, וגברה ידו של משה על כולם, והיינו דכתי' (דברים לד יב) ולכל היד החזקה אשר עשה משה, הכי אמרין במדרש י). ואשלבם (דברים ט יז) חסר יו"ד, כי פרחו לעשרת הדברות, שהמודה בע"ז ככופר ב' הדברות.

לא, יח) לוחות האבן גימטריא סמפיריגון יח), ואעפ"י שהספיר קשה מכל, שברם.

לב, ר) אלה אלהיך ישראל נטריקון אוו לאלוהות הרבה יט).

יח) אין קול ענות בו"ו כ), ה' קולות כתיבי כאן, לומר שעברו על התורה שניתנה בה' קולות כ).

כ) וישק את בני ישראל כל מי שנשק את העגל נעשו אחרי כן שפתיו של זהב כדי שיראו כולם כ).

ט) תנחומא תשא ט. י) פדר"א פמ"ה וכ"ה בתרגום יונתן. יא) פמ"ה. יב) סנהדרין ז, א. יג) פדר"א פמ"ה. יד) עי' תנחומא תשא כו. טו) עי' לשון הרוקח. טז) תנחומא תשא כו. יז) אדר"ן פ"ב. יח) תרגום ירושלמי. יט) סנהדרין סג, א. כ) כנר' חסר כאן וצ"ת. *כ) ברכות ז, ב. כא) פדר"א פמ"ה.

(ז) מן ויאמר אל משה לך רד עד לשמעה בקמיהם רע"ב תיבות, כמו ע ר ב רב. כי ב ר ע הוא (לקמן כב) שעשו [ערב] את העגל כז).

(ד) אלה אלוהיך נהפך לאיבה.

(יט) הלוחות וישבר אותם תחת ההר גי' זה בשבעה עשר נשתברו הלוחות כג).

(כה) כי פרו(ו)ע הוא כי פרעה אהרן בגי' שהיו מצורעים כז).

(כט) ולתת עליכם היום גי' אילו המעשרות, שנתנו ללויים.

(לד) הנה מלאכי הנה מיכאל כט). ופקדתי עליהם גי' בחורבן הבית כו), וע' יותר כו) כנגד ע' שנה של גלות בבל. וביומא פ' שני שעירים כח) אמר כי זבח וקטר לעגל בסיף, גפף וגשק במיתה, שמח לבו בהדרוקן, עדים והתראה בסיף, עדים בלא התראה או התראה בלא עדים במגיפה כט), בלא עדים ובלא התראה בהדרוקן.

(לג, ב) וגרשתי את הכנעני וכו', ולא הזכיר גרגשי כי לא היה להם ארץ זבת חלב ודבש כמו האחרים. ועוד גרגשי פינה ל).

רגע גי' (ואמר) [כאמר] ל). הורד עדיך כי ע"י מלבושים הלב מתגאה כמ"ד (צפניה א ח) ופקדתי על כל הלוכשים מלבוש נכרי.

(כג) וראית את אחורי גי' ואלו כתרי תפילין ל), הראה לו כשליח צבור מעוטף בתפילין ג).

(לד, א) פסל לך שני גי' השוים, לוח זה כנגד זה. ג"פ לוחות בפסוק, כנגד תורה נביאים כתובים, משניות ברייתות ותלמוד.

(ז) גצר נו"ן גדולה, זכר נ' אותיות של י"ב שבטים, נ' יום מפסח עד עצרת, נ' שערי בינה ל). י"ג מדות כנגד י"ג אותיות אברהם יצחק יעקב, שרה רבקה רחל

(כב) שמו"ר פמ"ב ו. כג) אולי צ"ל זהו בשבעה עשר ביום נשתברו הלוחות, תענית כו, ב. כד) ויק"ר פי"ח ד. כה) אגדת בראשית פל"ב. כו) סנהדרין קב, א. כז) בגימ' יש שבעים יותר. כח) סו, ב. כט) בגמ': במיתה. ל) ירושלמי שביעית פ"ו ה"א, והובא ברש"י. לא) כ"ה ברוקח והוסיף וכתב רגע אדבר (ירמיה יח ז). לב) ברכות ז, א. לג) ברוקח: וכתפילין, כ"ה בר"ה יז, ב. לד) ר"ה כא, ב.

לאה. וראית לה את אח(ו)רי גי' בדמות יעקב שחקוקה בכסא לו, ויעקב מקבל ההוד כשהתפילה עולה למעלה, ויעקב אמר (בראשית ל ב) התחת אלהים אנכי, בגי' (ה)כסא.

(ז) עגל גי' היו בנידוי, לכך ומשה יקח את האהל מנודה לרב מנודה לתלמיד לו.

(לד, ו) ויעבור יי על פניו ויקרא פי' על פניו על רוגזו, כמו ופניה לא היו לה עוד (ש"א א יח), כמו פנים של כעס למ). על פניו עם המלאכים, על פניו בגי' גבריאל, פניו בגי' [ה]מלאכים. על פניו ויקרא ר"ת עפו, המלאכים עפו. ויקרא יקרו של הקב"ה שהוא יחיד בעולמו, ולכך סמך לו יי אל רחום.

(ט) ופלחת לעונינו לוחת ס', בזכות הלוחת והתורה שניתנה לס' רבוא תסלת, וזהו ופלחת.

(לב, יא) ויחל בגי' נ"ד, כי ישראל הם מתפללים גי' פעמים י"ח ברכות של תפילה ליום עולים נ"ד כמנין ויחל. וביום התענית קורים ויחל לוט, וסימנין חונה מלאך יי סביב ליראיו ויחל צם (תהלים לד ח) קרי ביה ויחל צם, פירוש מתי קורין ויחל כשהוא צם בתענית, ואח"כ אוכל בלילה, ולכך סמך טעמו וורא (שם שם ט), כלומר טעמו ואכלו.

(יב) שוב מחרון אפך ס"ת בנך, כלומר שוב בעבור בנך שהם ישראל שקראתם בנך כמד"א (לעיל ד כב) בני בכורי ישראל, לכך שוב מחרון אפך שהם לא עשו את העגל, והנחם על הרעה לעמך שהם ערב רב, כמ"ש בזהר שכל מקום שנו עם הם ערב רב.

(לד, יא) שמר לך תקן סופרים מ) בראש העמוד, וסי' ביה שמו, בראשית יהודה אתה הבאים שמר לך מה טובו ואעידה בס.

(יד) לא תשתחוה למ"ד נוטה לאחריה כזה לא, רמז למה שאחז"ל פ"ק דע"ז מט) נתפזרו לו מעות לפני ע"ז לא ישוח ויטלם או אם נכנס לו קוץ לרגליו ואם אינו נראה כמשתחוה מותר. לא אחזר ר' גדולה, שלא יקרא אחד, יי אחד (דברים ו ד) ד' גדולה, שלא יקרא אחר מנ).

לה) ברוקח לכך וראית וכו', ע"ש. (לו) ב"ר פס"ח יב. (לז) תנחומא כז והובא ברש"י. (לח) ע"י סדר אליהו רבה פ"א. (לט) טור או"ח סי' תקס"ו כשם רב שר שלום גאון. (מ) בסוף ספר תאג. (מא) יב, א. (מב) וכ"ה ברוקח דברים שם.

(יז) אֵלֶּהי מַסֵּכָה כִּכֵּר זֶהָב הִיָּה בַעֲגָל כַּמִּנִּין מַסֵּכָהּ (מג). וּסְמִיךְ לִיָּה אֵת חֶג הַמִּצּוֹת לֹאמֹר שִׁבְחָהּ הַמִּצּוֹת עֲשֵׂה הַקֶּבֶץ בְּאֱלֹהֵיהֶם שְׁפִטִּים (במדבר לג ד), עַל כֵּן לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ (לעיל יב יב), וְכֹשֶׁם שֶׁעִזְזָה אֲסוּרָה בְּהִנָּאָה וּבִמְשָׁהּ כֵךְ חֲמֵץ בַּפֶּסַח (מד).

(כז) כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים גִּי' תִּלְמֹד (מה). בְּרִית גִּי' תִּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְכָתוּב יוֹשֵׁר דְּבָרֵי אִמָּת (קֹהֶלֶת יב י). סִ"ת בְּרִית, וּסְמִיךְ לִיָּה דְּבָרֵי חֲכָמִים, בְּרִית גִּי' דְּבָרֵי סוֹפְרִים.

(כו) לֹא תִבְשֹׁל, כִּתְבָּ לָךְ וְגו', אִמֹר מִשֶּׁה לִפְנֵי הַקֶּבֶץ נִפְלָאֲתִי שֶׁאַתָּה אֹמֵר לֹא תִבְשֹׁל, וּמִפְרָשֵׁי (מ) לֹא תֹאכַל, לִיכְתוּב לֹא תֹאכַל, אֲלֵל הַקֶּבֶץ כֹּתוּב לָךְ לֹא תֹאכַל וְלֹא תִהְיֶה (מ).

(כז) כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּרְתִּי אֶתְךָ גִּי' תוֹרָה שֶׁבַעֲלָ פֶה, אִמֹר מִשֶּׁה לִפְנֵי הַקֶּבֶץ כִּשְׁהִיּוּ יִשְׂרָאֵל בְּגוֹלָה אוֹ יַעֲסֻק בְּמִלְאכְתָּן יִשְׁכַּחוּ תוֹרָה שֶׁבַעֲלָ פֶה, אֲלֵל עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּרְתִּי אֶתְךָ בְּרִית שֶׁלֹּא תִשְׁכַּח לַעֲוֹלָם מִפִּי זֶרַעַם.

(כח) לֶחֶם לֹא אֵכָל אֲבָל תוֹרָה שֶׁנִּקְרָאת לֶחֶם אֵכָל, דְּכַתִּי (משלי ט ה) לִכְו לַחֲמוּ וְכו', וְכֵן מִים לֹא שֶׁתָּה אֲבָל תוֹרָה וְכו' (מח).

(לג, יא) וְדִבֵּר [ה' אֵל] מִשֶּׁה פָּנִים אֵל פָּנִים שִׁיבִין כָּל דְּקֹדֶק מַה שֶּׁתִּיד כָּל תִּלְמִיד לַחֲדָשֵׁם, מִיד חֲכֻמַּת אָדָם תֹּאִיר פָּנָיו (קֹהֶלֶת ח א) הַכְּתִיבָה שֶׁהִיָּתָה שֶׁלֹּא שֶׁ מוֹוֶהָ הַרִיבֹר נִדְּבַק בְּמִשָּׁה וְהִיָּה לוֹ קִירֹן פָּנִים, מִן הַלּוּחֹת נָטַל מִשֶּׁה קִרְנֵי הַהוֹד כְּדִרְיִשׁ בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה פֶּרֶשֶׁת עֲקֵב (נ). וְקִרְנִים מִיָּדוֹ לוֹ וְשֵׁם חֲבִינָן עוֹזוֹ (חֲבִקוּק ג ד) רִ"ת מִלּוּחַ (ס), עֹז הַ כְּתִיב ה' עוֹז, ה' פַּעֲמִים עוֹז (ו) גִּי' שְׁכִינָה, (מִידוֹ) מִידוֹ כְּתִיב, וְכֵן מִקִּיָּו, שֶׁהִיָּה מִשֶּׁה כּוֹתֵב אֵת הַתּוֹרָה וּמַעֲבִיר הַקּוֹלָמוֹס בְּדִיו (נ).

(לד) וִיתֵן עַל פָּנָיו מִפּוֹה מִכָּאן נִהְגוּ לֵאחֹר שֶׁקָּרָא הָאָדָם בַּתּוֹרָה מִכֶּסֶה פָּנָיו כְּשֶׁחֲזָר (נ).

(לה) קֶרֶן גִּי' סִפִּיר. ע"כ מִצָּאֲתִי.

(לב, לד) הִנֵּה מִלֵּאכֵי יֵלֶךְ לְפָנֶיךָ יִרְמוֹז כִּי מִי שֶׁרוּצָה שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח תִּלְמוּדוֹ יִחְזוֹר הַהֲלָכָה קִיָּא פַעֲמִים כַּמִּנִּין מִלֵּאכֵי, וְהוּא אוֹתִיּוֹת מִיכָּאֵל שֶׁהוּא שֶׁר שֶׁל יִשְׂרָאֵל (נ),

(מג) שְׁמוֹרִי פִּמ"ב ח. (מד) בְּבַעַה"ט לֹאמֹר שֶׁעִזְזָה אֲסוּרָה בְּהִנָּאָה כַּחֲמֵץ בַּפֶּסַח. (מה) גִּיטִין ס, ב. ע"י בְּעַה"ט. (מו) חוֹלִין קָטוֹ, ב. (מז) ע"י רוֹקַח שֶׁכִּי בִשְׁנֵינִי. (מח) שְׁמוֹרִי פִּמ"ז ה. (מט) יְרוּשְׁלָמִי פֶּאֶה פ"ב ה"ד. (נ) וְכִיָּה בְּתַנְחוּמָא סוֹף תִּשְׁא. (נא) ע"י רוֹקַח. (נב) ע"י שְׁמוֹרִי פִּמ"ז ו. (נג) וְהוּבָא בְּשׁוּ"ע אוֹיָה ס"י קִל"ט ס"ד. (נד) בְּשׁוּ"ע אֲרִיז"ל: מִלֵּאךְ הַמְמוּנָה עַל הַזִּכְרוֹן הוּא מִיכָּאֵל גִּימַט' ק"א, וְהִשָּׁר הַמְמוּנָה

ומלת הנה עולה ס', ודע לך כי המלאך הממונה על השכחה שמו פוטא עם ד' אותיות יעלה ק', ומי ששונה ק"א פעמים ניצול מזה המלאך, ובוה נרמז מ"ש רז"ל (נה) אינו דומה מי ששונה הלכתו למאה למי ששונה ק"א, ודרשוהו על פני' (מלאכי ג יח) בין עובד אלהים לאשר לא עבדו שכן ר"ת עובד אלהים לאשר ק"א, לא עבדו עולה ר"ת ק', כי מי ששונה ק' פעמים כונתו להנצל מן השכחה ומי שמוסיף אחת היא לשם שמים ונקרא עובד אלהים.

(לב) ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מוחני נא מספרך אשר כתבת דע כי מרע"ה היה בו גלגול נח, ולפי שלא התפלל על דורו חזר בזה הגלגול להתפלל על דורו, וזה נרמז במלת מוחני נא אותיות מנח אני. מספרך אשר כתבת ס"ת אותיות כרת. עוד נרמז בפסוק זה בר"ת ב"פ אמן וס"ת אין, והבן.

(לג) ויאמר יי אל משה מי אשר חטא לי אמוחנו מספרי ר"ת אמחל, ר"ל שאמחל להם בעבורך.

(לד) ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך הנה מלאכי ילך לפניך ר"ת אותיות מילה, לרמז כל מי שהוא שומר מילתו בטהרה מלאכי השרת מלזין אותו.

(לג, ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב דע כי מלת עדים היא עד ים, הע' מן שמע והד' מן אחד, וי"ם הם חמישים אותיות, כ"ה משמע וכ"ה מברוך שם כבוד מלכותו, וזהו עד ים, ונשארו חרבים מן מצות ק"ש ומן התורה, וזהו מהר חורב.

(יא) ודבר יי אל משה פנים אל פנים וגו' ומשרתו יהושע לא ימיש מתוך האהל ר"ת אותיות מילה, והבן.

שייך לעיל (ל כט) וקדשת אותם וגו' כל הנוגע בהם יקדש ס"ת למפרע שמע, והבן. וירמזו ג"כ על ישראל שבזמן המשיח כל מי שיבא ליגע ביהודי צריך שיטהר ויקדש עצמו קודם.

פרשת ויקהל לה"ר אפרים זלה"ה

(לה, א) ויקהל משה וכו'. ויקהל בגי' מקוה, לומר מה מקוה מטהר כך ד"ת (מטהרין 6), ומה מקוה צריך שיהיה בו ארבעים סאה 3) כך משה עמד בהר מ' יום 4) ונתנה לו התורה, מה מקוה צריך שיהיה בו אמה על אמה ברום ג' אמות 5) כך התורה, אמה בת ששה טפחים 6) רמז לששה סידרי משנה, ברום ג' אמות רמז לתורה נביאים וכתובים, ומה מקוה אינו מטהר בזוחלין אלא באשכורין 7) כך ד"ת אינם מתקיימין אלא במי שיושב תמיד בבית המדרש ואינו מתעסק בעסקי העולם שנא' (במדבר יט יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל, וכת' (קהלת ז ז) כי העושק יהולל חכם ודרשי ז"ל 8) העסק שאדם מתעסק בדברים בטלים מאבדים את חכמתו ממנו. ומה מקוה ג' לוגין מים שאובין פוסלים אותו 9) כך ג' דברים נאמרו בעוסק בתורה וראוי לו כאילו לא עסק בתורה מעולם, העוסק בה ומהפך דברי תורה למינוח, והעוסק בה ומחלל שם שמים בפרהסיא, והעוסק בה ליהורא ולא לשמה. ד"א ויקהל אותו היום שבת היה, ודרש להם פרשת שבת בהקהל, כדכתי' (פלו' ו) ויצו משה ויעבירו קול במחנה, וילפינן במס' שבת ט) מהאי קרא יציאות השבת. כל עדת ישראל כלומר אנשים וטף ונשים י, ואב לכלם הקהל את העם האנשים ונשים וטף (דברים לא יב).

(ב) ששת ימים תעשה לכך הזהירם מיד על השבת תחילה, לפי שהיה יושב ומחשב בלבו אם יאמר להם הביאו נדבה תחילה, מרוב חיבת הקדש מיד יביאו ויחללו את השבת, אבל הקב"ה כשגמר צווי מלאכת המשכן הזהירם על השבת י6), כל העושה בו מלאכה יומת לא תבערו רמז למ"ש חז"ל י7) אין הדליקה מצויה אלא בעון חילול השבת, וזהו לא תבערו לא תעשו שיבער האש בכל מושבתיכם. י8) וכל חכם לב בכס ולא באומות העולם, כמו שמצינו בעזרא ד ג) לא לכם לבנות את בית יי.

(כ-כא) ויצאו כל עדת ישראל ומיד ויבאו כל איש אשר נשאו לבו להגיד לך שבחן של ישראל כי מיד שיצא הדיבור מפי משה מיד מיהרו להביא. כל איש

א) תנדבא"ר פ"ח. ב) מקואות פ"א מ"ז. ג) בפסוק לעיל כד יח. ד) עירובין ד, ב. ה) מנחות צח, א. ו) מקואות שם. ז) תנחומא וארא ה. ח) מקואות פ"ב ה"ד. ט) צו, ב. י) וכ"ה ברמב"ן. יא) וכ"ה במד"א. יב) שבת קיט, ב.

אשר נשאו לבו אלו הגדולים, ואח"כ כל אשר נדבה רוחו להגיד לך חשיבותן של ישראל שאעפ"י שהיו מהירים להביא לא רצו לקדם לגדולים.

(כב) כל נדיב לב הביאו חז וזנב וכו', ולאחר מיכאן ויבאו האנשים על הנשים כלומר הגדולים תחילה ואח"כ הנדיבים ואח"כ נכנסו כולם בערבוכיא. ד"א כל נדיב לב הביאו לפי שהזהב דמיו יקרים ולא הקריבוהו אלא הנדיבים, אבל גבי כסף ונחושת כתיב כל מרים תרומת כסף ונחשת.

(כג) בידיה הוּו כלומר אעפ"י שהיו טוות בכלי אומנות שהולך כמו גלגל מרוב חיבת הקדש טוו בידיהם. ויבאו מטהם הם בעצמם ולא ע"י שליח, מגיד לך הכתוב שבחן שלא נתביישו להביא בעצמן.

(לד) להורות נתן כלבו כלומר להורות לאחרים, ולהורות אותיות ולתורה.

(לה) מלא אותם חכמת ס"ת אמת.

(לו, א) חכמה ותבונה בהמה ג' יהואל, והוא שר החכמה, כי פתח לו הקב"ה חמשים שערי בינה יג).

(לה, כה) מטה בג' ס', העלה הקב"ה עליהם ונתן להם שכר כאילו קבלו כל התורה שהיא ס' מסכתות. ד"א מטה הכל רמוז לתורה, במ"ט פנים טמא ובמ"ט פנים טהור יד, ו' רמז לששה סדרים, ה' לחמשה חומשי תורה. ד"א ג' ס', והיא ס' ראשונה שנכתבה ביציאת האשה דכתי' (בראשית ב כא) ויסגור בשר תחתנה, סמ"ך טו) עמד משה בהר, סמ"ך שנים חיה, וקבל התורה במדבר סי"ן, ועשה סמוכות לעולם שנא' (תהלים עה ד) אנכי תכנתי עמודיה סלה, והאשה נקראת סמך שנא' (בראשית ב יח) אעשה לו עזר, ומתרגמין סמך.

(לו, ז) והותר אותיות ותורה, כלומר לא בטלו תינוקות של בית רבן למלאכת המשכן כדאי' במסכת שבת טז) אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו למלאכת בית המקדש. עכ"מ.

מכתיבה אשכנזית:

(לה, א) ויקהל משה את כל עדת ישראל שרי אלפים ושרי מאות יז). אין פרשה בתורה מתחלת בקהילה כי אם זו, וסמך ליה שבת, לומר מקהילין העם

יג) עי' ר"ה כא, ב. יד) קה"ר פ"ח ג. טו) כלומר מגין ק"כ. טז) קיט, ב. יז) ברוקח: הקהיל ראשי השבטים לבד ושרי האלפים והמאות והעשרות ודרש להם

בשבת וי"ט (לדרושי), ומי שאינו פנוי ללמוד כל השבוע בשבת ילמוד, והם כל ששת ימי השבוע עוסקים במלאכה וצריכים ללמוד בשבת. למעלה (ט) כתי' קירון פנים, ויקהל, שבת, לומר אינו דומה מאור פניו של אדם בשבת למאור פניו בחול, זהו שאומר במדרש (י) ויברך את יום השביעי במה בירכו בקירון פנים (כ). אשר צוה יי לעשות, ששת ימים יש לעשות מלאכה ולא שבת. לעשות אותיות ל' ותשע, מלאכות של שבת, ששת ימים בגי' ארבעים חסר אחת. מן ויקהל עד ביום השבת מ' תיבות, שהשבת שקולה כנגד כל התורה (כ) שניתנה למ' יום.

(ד) ויאמר משה אל כל עדת ישראל וכו' צוה יי לאמר ג' אמירות בפסוק, כנגד ג' נדבות, א' לבדק הבית וא' למזבח וא' לאדנים (ג). לאמר לומר כשם שמצוה לשמוע כך מצוה שלא לומר לשאינו שומע (ד).

(ה) יביאה יביא היה לו לומר, אלא להודיען שאין לו לאדם בתכשיטי אשתו (ה), על כן הוצרך לומר יביאה לבו (ולכו) [ולבה] (ט) שוין, שהרי כתיב כל נדיב לבו ס"ת לבו, כל נדיב לבו יביאה ס"ת ולבה, לבו יביאה גי' לב הוא והיא. קחו מאתכם בגי' בעין יפה אחד מארבעים הוא (ו).

(ז) חכם לב בכם יבאו ויעשו בגי' [בכם] ולא ערב רב (ח), לפי שהם גרמו לעשות העגל.

(ד) מן ויאמר משה אל כל עדת עד והמלאכה היתה דים ט"ל פסוקים, כנגד ט"ל מלאכות דשבת.

(לו, טו) ארך היריעה האחת שלשים כנגד שלשים צדיקים בכל דור כאברהם (ט). כ"א יריעות נגד ג' אבות וי"ב שבטים וששה אימהות.

(לז, יז) עשר מנורות עשה [שלמה], נגד עשרת הדברות, וכל מנורה יש לה ז' נרות, הרי שבעים נגד שבעים אומות (ל), שכל זמן שהיו הנרות דולקות האומות מתכבשים תחתינו, ומיום שכבו נתגברו עלינו. בפ' בהעלותך (ח ד) כן עשה את המנורה, כ"ן (נרות) [מנורות] בעשר נרות, עשה בגי' שלמה. וזה מעשה המנורה גבוהה י"ח טפחים, ג' אמות כגובה אדם [כמנין] וז"ה.

להקהיל וכו'. (יח) ילקוט בשם מדרש אבכיר. (יט) ס"פ כי תשא. (כ) ב"ר פי"א ב'. (כא) וכ"ה בבעה"ט ורוקח. (כב) ירושלמי ברכות פ"א ה"ה. (כג) ירושלמי שקלים פ"א ה"א. (כד) יבמות סה, ב. (כה) ערכין כד, א. (כו) כ"ה בבעה"ט. (כז) תרומות פ"ד מ"ג. (כח) וזה"ק ריש ויקהל קצה, א. (כט) עי' פס"ז לך טו, ה. (ל) סוכה נה, ב.

כפ[ו]רת באתב"ש (ו)בג' ק"כ, כחיי משה, כי משה היה ק"כ ימים אצל הכסא. ג"פ מ' יום, לכך חיה ק"כ שנים. ובמדרש תדשא כפורת נגד הכסא מה הכסא פרגוד לפניו. כפרת באתב"ש עולה מ', כי מ' יום היה משה בהר סיני לפני כסא הכבוד, מאחז פני כסא (איוב כו ט) קרי ביה מ' אחז פני כסא מ' יום.

(ח) במראות הצובאות לפי שבנות ישראל היו צנועות ורואות במראות כדי שיתאו להן בעליהן כשבאים מחומר ולבנים (ט).

ועוד מצאתי כתוב מכת"י אשכנז.

(לה, א) ויקהל משה פרשה זו נאמרה בהקהל, רמז שיש להקהל העם בשבתות להדרוש. אבכ"ר (ג). אלה הדברים דברים הדברים אלה הדברים אלו ט"ל מלאכות, כי אלה ה' כמו ח' הרי ל"ט, כך איתא בירושלמי (ג). ד"א לעשות אותם ל' ותשע. לעשת כתי' לעשת, לחשב ולהרהר, הרהור מותר דבור אסור (ל).

(ב) כל העושה בו מלאכה כ ל ה. עושה בו מלאכה תכלה אותו. מלאכה יומת לא תבערו ר"ת מילת, השומר מצות מילה לא תבערו אש של גהינם עליו (ס).

(ג) לא תבערו ע ב ר ו ת, לא תגרמו להבעיר אש ע"י עבירות.

(א) ויקהל וי' קהל, י' בני אדם הרי הן קהל ועדה (ט), וק' מצוין, רמז לק' ברכות להתפלל אותם במנין עשרה, וזהו עדת בני ישראל אלהים נצב בעדת אל (תהלים פכ א). אלה הדברים בגי' מ"א דברים, אלו ט"ל מלאכות שהם אבות, ור' יהודה מוסיף אף השובט והמדקדק (ט), הרי מ"א דברים, זהו אלה הדברים.

(ב) ששת ימים תעשה ה' תווי"ן בפסוק, עולים אלפים שהוא תחום שבת (מ).

(ג) לא תבערו אש בגי' זה הוא הבערה לחלק יצאתה (ט), זהו דבר שהיה בכלל ולימד על הכלל כולו. משבתיכם כתי', תידאו משבת שלכם שלא תבערו אש. בכל מושבותיכם אפי' בח"ל, וזהו בכל משבתיכם ב כל ש ב ת י כ ס. ביום השבת (יפתח) כלומר רק ביום שבת לבדו לא תבערו אבל ביום טוב מותר, וביום שמחתכם ובמועדיכם (כמדבר י') דריש בספרי וביום שמחתכם אלו השבתות, ונהגו לעשות נישואין בשבתות (מ) ושמחה. עכ"מ.

(לא) תנחומא פקודי ט, והובא ברש"י. (לב) והובא בילקוט. (לג) עי' שבת פ"ז ה"ט. (לד) שבת קיג, ב. (לה) תנחומא פ' לך פ"כ. (לו) מגילה כג, ב. (לז) שבת עה, ב. (לח) סוטה כז, ב. (לט) שבת ע, א. (מ) עי' שו"ע אור"ח סי' של"ט ס"ד.

סדר פקודי לה"ר אפרים זלה"ה

(לח, כא) אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פוקד נזכר שני פעמים משכן בפסוק וב' פעמים פקודי, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע פקדון הוא אצלך משכון הוא אצלך. פי' אחר היה ממושכן ומופקד אצלך (6) והחזירהו לנו לימים מועטים ועתה מתי יבא היום שתחזיר המשכון שנתמשכן בעונינו, הלא בעצמך כתבת בתורה (דברים כד יג) השב תשיב לו העבוט כבוא השמש וכמה ביאות שמש עברו ועדין הוא ממושכן ועומד. ד"א אלה בגי' ל"ו, כלומר כל העוסק בל"ו מסכתות שיש להם גמרא כאילו הקריב נפשו לעבודת המשכן, ה ש מ כ נ, פקדון הם בידו של הקב"ה, שהרי אדם עוסק בתורה והקב"ה נעשה לו בעל פקדון שנא' (שם ז יב) ושמר יי אלהיך לך את הברית ואת החסד וכו', ואינו שומר כשאר שומרים שמפקידים אצלם כלים חדשים והם מחזירים אותם בלויים, אלא הוא זורעה ועושה פרי והוא מאכיל לבעלי תורה הפירות בעה"ז והקרן קיימת להם לעה"ב (3) שנא' (תהלים צז יא) אור זרוע לצדיק, ואין אור אלא תורה שנא' (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור. המשכן עם ה' אותיותיו עולה ת"כ כמנין שנים שעמד בית שני. משכן עולה ת"י, כמנין שנים שעמד בית ראשון (ג). משכן העדות זה בית המדרש, קרי ביה ה' עדות, ה' חומשי תורה שנקראת עדות שני' (תהלים עז ה) ויקם עדות ביעקב, וכת"י (שם קלב יב) ועדותי זו אלמדם (ז), אשר פקד על פי משה שנא' (דברים לג ד) תורה צוה לנו משה. על פי בגי' קץ, לא זכו ישראל לכל זה אלא בזכות אברהם שהיה בן ק' שנה כשנימול ושרה היתה בת צ' שנה כשנולד יצחק. עבודת ה' עבודה של ישראל הגלויים על יי. ביד איתמר כלומר ע"י צדיק שני' (תהלים צב יג) צדיק כתמר יפרח (ס), שלא ילמד אדם לפני מי שאינו הגון שלא ילמד מן מעשיו, ואעפ"י שר' מאיר למד תורה מאלישע אחר ארז"ל (ו) ר' מאיר רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק, ר' מאיר גדול היה. בן אהרן היה חשוב הוא מכ"ג שנכנס לפני ולפנים (ז).

(כב) ובצלאל בן אורי בן חור זכה להיות בצילו של הקב"ה (8) שני' (שם צא א) יושב בסתר עליון, כלומר מי שיושב בסתר ועוסק בתורה של עליון בצל שדי יתלונן (שם) עתיד להיות בצלו של הקב"ה.

(א) ע"י שמו"ר פנ"א ג וע"י רש"י. (ב) פאה פ"א מ"א. (ג) וכ"ה ברכינו בחיי.
(ד) תנחומא פקודי ד. (ה) ע"י תנחומא שם ה. (ו) חגיגה טו, ב. (ז) הוריות יג, א.
(ח) ברכות נה, א.

(כג) אֶהְיֶא אֱהִי אֲבִי, כלומר אהלי מזומן לאבי שבשמים לתורה ולהכנסת אורחים ולתפילה. אַחִיסְמָךְ אֲחִי סִמְךָ, כלומר סמך הוא לאחי שבאים ממקום אחר ועוסקים בתורה. לְמַטָּה דִּן זֹכָה שְׁמוֹסְרִין לוֹ מִקֵּל וּרְצוּעָה לְדוֹן דִּינִי מְמוֹנֹת וְדִינִי נִפְשׁוֹת. חֲרֵשׁ כְּמוֹ הַחֲרֵשׁ וְהַמִּסְגֵּר אֶלֶף (מ"ב כד טז), כלומר כשפותח פיו בתורה הכל נעשים כחרשים וכאלמים לפניו. וְרָקַם בְּתַכְלִית וּבְאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת כלומר תורה נביאים וכתובים. וּבִשְׁשׁ שֶׁשָּׁה סִידְרֵי מִשְׁנָה.

(כז) וְהִיא מֵאֵת כְּכֹר הַכֶּפֶף מֵאֵה בְּרֻכּוֹת ט).

(כח) וְאֵת הָאֶלֶף אֲלוּפָה שֶׁל תּוֹרָה, שְׁנִיתָנָה לֶאֱלֶף דּוֹרִי. וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת אֱלוֹ ת"ש הַלְכוֹת אֲשֶׁר נִשְׁתַּכַּחוּ בִּימֵי אֲבָלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְהַחֲזִירִים עֲתִינְאֵל בֶּן קֶנֶז בְּפִילְפּוֹלוֹ (6), וִישׁ אֲמִירִים בְּתַפִּילָתוֹ שֵׁנָא' (דה"א ב י) וִיקְרָא יַעֲבֹךְ לֵאלֹהֵי הַשָּׁמַיִם יג). וְחֲמִשָּׁה וּשְׁבַעִים ה' חֲמִשִּׁי תּוֹרָה וּשְׁבַעִים פָּנִים נִדְרַשְׁתָּ בְּהֵם יג). עֲשֵׂה וְיִם לְעִמּוּדִים כְּלוֹמֵר לְעִמּוּדֵי הַשָּׁמַיִם שֵׁנִי' (יִרְמְיָה לֵג כה) אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וּלְיָלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וְאֶרֶץ לֹא שְׁמַתִּי. וְצִפָּה רֵאשִׁיָּהֶם כְּלוֹמֵר כִּסֵּה וְהַעֲלִים מִן הָעוֹלָם רֵאשִׁי פְרָשִׁיּוֹת הַסְּמוּכוֹת זֶה לָזֶה, שֶׁאִם הֵיוּ יוֹדְעִים סִדְרָה שֶׁל תּוֹרָה וּשְׁמוֹת הַיּוֹצֵאִים מִמֶּנָּה הֵיוּ בּוֹנִים עוֹלָמוֹת וּמַחֲרִיבִין עוֹלָמוֹת, וְלִכְן אֵין מוֹקֵדִם וּמֵאוּחַר בְּתוֹרָה יד), וְרִמּוֹ יוֹם הַשִּׁישִׁי וַיְכּוֹלוּ הַשָּׁמַיִם (בְּרֵאשִׁית א לא) שֶׁהִיא פְרָשָׁה הַסְּמוּכָה לַחֲבֵרָתָהּ וְשֶׁם הַמִּיּוּחַד רִמּוֹז בַּהּ.

(כט) וְאֶלְפִים כְּנֹגֵד אֲלָפִים שָׁנָה שְׁקִדְמָה תּוֹרָה לְעוֹלָם שֵׁנִי' (מְשַׁלִּי ח ל) וְאֵהִיא שְׁעִשְׁוּעִים יוֹם יוֹם טו). וְאַרְבַּע מֵאוֹת כְּנֹגֵד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא אַרְבַּע מֵאוֹת פְּרָסָה עַל ת' פְּרָסָה טז), וְהָא בְּהָא תִּלְיָא, לֹא זָכוּ לִיכְנֹס לְאֶרֶץ עַד שֶׁקִּיבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא זָכוּ בְּתוֹרָה אֲלֵא בְּזֻכּוֹת הָאֶרֶץ.

(לט, א) וּמִן הַתַּכְלִית וְהַאֲרָגְמָן וְתוֹלַעַת שֵׁנִי עָשׂוּ בְּגָדֵי כְּלוֹמֵר מִן הַתּוֹרָה נְבִיאִים וְכְתוּבִים עָשׂוּ דְרָשׁוֹת וְחִבְרוּ זֶה בְּזֶה בְּקִרְשִׁים וּבְלֹלָאוֹת.

(ג) וִירְקָעוּ אֶת פָּחִי בְּגֵי צ"ח, הֵם לְרִמּוֹז צ"ח קְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה, כְּלוֹמֵר הֵם נִתְּנוּ עַל תְּנָאִי אִם לֹא יִקְיִמוּ.

(ד) בְּתַפּוֹת עָשׂוּ לֹ חוֹבְרוֹת אֱלוֹ הַכְּרֻכּוֹת שֶׁהֵם מַחֲבֻרֹת אֲצֵל הַתּוֹכַחוֹת. עַל שְׁנֵי קְצוֹתָיו כִּי יֵשׁ בְּרֻכּוֹת לְפָנֵי הַתּוֹכַחוֹת וּלְאַחֲרֵיהֶם.

ט) וְכִי"ה בְּכַע"ט. י) קה"ר פ"ז מט. יא) תְּמוּרָה טז, א. יב) שֵׁם לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. יג) אוֹחִיּוֹת דְר"ע. יד) פְּסָחִים ו, ב. טו) שֵׁם נד, א. טז) רש"י שֶׁלַח יג כה.

(כז) הכתונת שש אחת, מצנפת שש הרי ב', פארי המגבעות שש הרי ג', מכנסי שש הרי ד', האבנט שש הרי ה', כנגד ה' חומשי תורה הכלולים בשש סידרי משנה.

(לב) ותכל כל עבודת נחמדות למראה שנא' (תהלים קיט כז) הנחמדים מזהב ומפז רב, ויהיה ותכל מלשון נכספה וגם כלתה גפשי (שם פד ג).

(מג) ויברך אותם משה א"ר אחא"י י"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם, עשו ויברך אותם משה ג' תשרה ברכה במלאכה זו.

(מ, יז) הוקם המשכן רמז למקדש שהיה עתיד להבנות ע"י דוד ושלמה, כתיב הכא ה ו ק ם המשכן וכתיב התם (ש"ב כג א) נאם הגבר ה ו ק ם על.

(כ) ויקח ויתן את העדות רמז שנושאים ונותנים בדבר הלכה.

(לג) ויכל משה את המלאכה לפי שהקים אותם וסדר כל דבר על סדרו ומתכונתו וגמר מלאכה אימת הוי במכוש אחרון יט), וכל הגומר את המצוה נקראת על שמו *יט) לכך כתיב ויכל משה יט).

(לד) מלא את המשכן ר"ת מאה, רמז כמו ששרתה שכינה במשכן כן מקדמת ובאה לבתי כנסיות כשאומרים מאה ברכות.

(לה) תהיה לילה בו לעיני ס"ת שם הוי"ה ית', כי השי"ת הראה את שכינתו בתחתונים כדכתי' (מ"א ח כז) כי האמנם ישב אלהים על הארץ.

תם ספר שמות מה"ר אפרים זלה"ה.

מכתבה אשכנזית:

(לח, כא) אלה פקודי לפי שכולן חביבין לפני הקב"ה עשה עמהם חשבון שלא נשאר אפי' מחצית השקל, ולהודיעך כמה חיבב הקב"ה לישראל שצוה להתיך ולצרף עד שהוסר כל הבדיל שבו כ). המשכן משכן העדות בגי' תית"ך עדות שנים משיצאו ממצרים עד שנבנה נל) הבית, ושניהם נתמשכנו בעונותינו. בפסיקתא כז)

(יז) תוספתא מנחות פ"ז ה"ג, תר"כ שמיני פ"א והובא ברש"י. (יח) ע"ז יט ב.
*יח) סוטה יג, ב. (יט) לקח טוב, ומו"ז. (כ) רוקח עיי"ש. (כא) אולי צ"ל שנחרב.
(כב) רבתי פ"ו סי' ה'.

א"ר חנינא בכ"ה בכסליו נגמרה מלאכת המשכן והיה מקופל עד א' בניסן, והיו ישראל ממלמלים אחריו לומר יש בו פיסול או שום דופי, והקב"ה חישב להקימו בניסן שבו נגאלו ישראל ונולד יצחק, ומעתה הפסיד כסליו אמר הקב"ה עלי לשלם חנוכת בית חשמונאי, שנ' (מ"א ז נא) ותשלם, עלי לשלם, וגם גבי בנין שלמה נאמר שם.

(לט, לב) ותבֹּלֶל כָּל עֲבֹדָת (ה) מִשְׁכָּן הַגִּי' בעשרים וחמש בכסליו נגמר (ג).

(מ, טז) ויעש משה וכו' בן עשה, הפסוק מתחיל ומסיים בעשייה, לומר לא פחת ולא הותיר. וכי הוא בלבד עשאו והלא בצלאל ושאר חכמים עשו אלא שלוחו של אדם (כמותו מל). ירושלמי (כ). ר' שמואל בר נחמני משום ר' יונתן י"ח צוויין כאשר צוה יי מאלה פקודי עד סוף סיפרא לבד מואתו אהליאב, ולמה כאשר צוה י"ח, כי צ' אות י"ח באלפא ביתא, שמעה יי צ ד ק (תהלים יז א) זו קרית שמע ותפילה (ט), לכך י"ח כאשר צוה יי נגד י"ח ברכות, והי"ט כנגד ברכת המינין ביבנה תקנה (ט). וכשתמנה כל י"ט כאשר צוה ככל אשר צוה יי את משה כן עשו בני ישראל את העבודה כאשר צוה יי כן עשו ויברך אותם משה, וכן תמנה כל כאשר צוה עד סוף הפסוק תמצא קי"ג תיבות, וכנגדם תמצא קי"ג תיבות בסוף כל י"ט ברכות מברוך אתה יי מגן אברהם בא"י מחיה המתים וכל הברכות מברוך אתה עד סוף כמו כן קי"ג תיבות, וקי"ג פעמים לב בחומש, שצריך לכוין הלב מסוף כל ברכה, וכן בתפילת חנה מן עלץ לבי ביי עד סוף ההפטרה (ט) קי"ג תיבות, וי"ח אהבה בשיר השירים וא' קנאה (ט), ובחומש י"ח פעמים עולת תמיד.

(לה) ולא יבֹּלֶל משה לִבָּא כי שֶׁכֶן עֲלִיו הֶעֱנָן ר"ת שעה, כי שעה גדולה עמד כדאיתא בריש מסכת יומא (ז). תם סליק ספר שמות מכתובה אשכנזית.

(לח, כא) אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן וכו', מנין משכ"ן שנים עמד בית ראשון, והוא ועשו לי מקדש ושכנתי (לעיל כה ח). ובין העמדת המשכן עד שיבנה בית המקדש יהיה העד"ת שנים שנא' (מ"א ו א) ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה, והמשכן הוקם בשנה שנייה הרי תע"ט שנים כמנין העד"ת, וכן מבנין בית המקדש עד בנין בית שני ת"פ שנה. פקודי מלא ו', בשמונים שנה מלא ו', רמז מספר ו' פעמים פ' שבאה באותיות א"ב, אל"ף כ"ף כ"ף פ"ה פ"ה קו"ף, הם ת"ף.

(ג) כ"ה בבעה"ט. (ד) עי' ספרי זוטא ר"פ שלח. (כה) תענית פ"ב ה"ב.
(כו) ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח. (כז) ברכות כה, ב. (כח) יום ראשון דר"ה. (כט) כנגד ברכת המינים. (ל) ד, ב.

(כח) שכח האלף ותשע"ה, שהוא כנגד המלכיות והגליות, ווייב לשון ווי, אלף של"ה ומ' שעכבו במדבר ות' כי גר יהיה זרעך (בראשית טו יג) הרי אלף תשע"ה, כן מועד מועדים וחצי (דניאל יב ז) עידן עידנין ופלג עידן (שם ז כה), מועד משיצאו ישראל ממצרים עד שנבנה הבית ת"פ שנה, ת"י עמד הבית, הרי שני מועדים, וחצי מועד ת"פ ת"י הם תמ"ה, סך הכל אלף של"ה קץ משיח האמור בדניאל (יב יב).

ותב"ל לית דכוותא, מלמד שעתה כילה מלאכת העולם ונתבסס במלאכת המשכן (ל).

(מ, כ) ויקח ויתן את העדות אל הארון למה אמר ויקח, על שם כי לקח טוב נתתי לכם (משלי ד ב).

(כא) ארון העדות עדות שהשכינה שורה עליו, כי מקום הארון אינו מן המדה (ג). עב"מ מכתובת יד הרב הדגול כמה"ר יוסף ציאה נ"ע.

ליקוטים:

(לה) ולא יבול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן ס"ת ינון שמו (תהלים עב יז) והבן. עוד ס"ת של ולא יבול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן יעלה האל לדינו. והבן.

RABEINU EPHRAIM

A TWELFTH CENTURY BIBLICAL COMMENTARY

VOLUME ONE — BEREISHIS, SHEMOS.

Published for the first time from manuscripts of the British
Museum and Oxford Libraries

annotated and edited by
Rabbi **EZRA KORACH**
Rabbi **ZVI LEITNER**
with the extensive consultation of
Rabbi **CHAIM KONYEVSKY**

JERUSALEM

1992